

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

DE VITA, ET GESTIS

S. FRANCISCI

X A V E R I I
E' SOCIETATE IESV
INDIARVM APOSTOLI
LIBRI QVATVOR.

Ex R.P. DANIELIS BARTOLI è Societate IESV,
Italico Romæ approbato & edito,

Latinè redditii à P. LUDOVICO JANINO ex
eadem Societate.

L V G D V N I ,

Sumptibus ADAMI DEMEN, vico Mercatorio,
sub signo Fortunæ.

M. D C. LXVI.

Digitized by Google

S. FRANCISCVS. XAVERIVS.

spiring sculp:

NOBILISSIMO DOMINO,
D. DOMINICO
DE PONSAIMPIERRE.

Lugdunensium Exconsuli, & commercij
Galici apud Orientales Indos meritissimo
Directori, &c.

ESTIMONIVM fuit tuæ
apud populum gratiæ, &
sapientiæ, (vir Nobilissime) pur-
pura consularis, quam tibi Lu-
gdunum pro tuis ingentibus
meritis propensissimo studio nu-
per contulerat : sed præconium
est tuæ apud Regem existima-
tionis, & prudentissimæ scler-

E P I S T O L A.

tiæ , quod tibi, & coram , & sæ-
piùs humanissimè audito , mul-
tisque pridem in rebus perspe-
cto, Societatem commercij Gal-
lici apud Indos, Lugdunensium
nomine regendam credidit. Cu-
ris itaque vrbatis per legitimi-
mum biennium honorificè de-
functus , in alias curas suffragio
Regio lectus es, & transcriptus;
sed eò prioribus grauiores, quòd
omnes euentus, (ex quibus fere
homines cuncta metiuntur) ha-
bent è mari ventisque suspensos;
violentissimis, inquam, & perfi-
diosissimis commerciorum mi-
nistris , & dominis. Quare ex
mea veteri erga te, singularique
obseruan

E P I S T O L A.

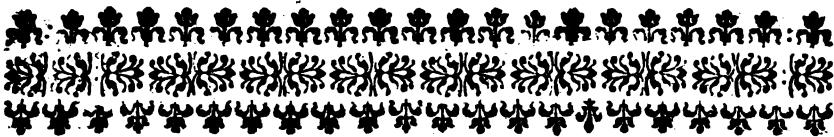
obſeruantia facturum putauī,
ſit tibi Patroni tutelam deferrem,
cuius arbitrio Deus ventos , &
maria ſubderet ; Is verò eſt S.
Francifcus Xauerius , ſupre-
mo Eccleſiæ Oraculo Indiarum
Apostoli cognomen tum ; In-
dorum consensu Magni Partis
nomen consecutus. Hunc tibi
repræſentat hic liber , nauigan-
tium ad Indos, non æternis mo-
dò, ſed temporariis etiam ratio-
nibus , potenter , ac mirabiliter
conſulentem ; tempeſtatum ,
cælique adeò ipſius in eorum
gratiā, iras & exitia , frangen-
tem, ac vel vnâ ſui depictâ ima-
gine, malo nauium affigi solita,

E P I S T O L A.

toti Oceano eiusque casibus dominantem: Hinc certo confido, fore ut tuæ commissa fidei transmarina negotiatio, portus, auras, cœlum, fluctus & omnia experiatur secunda, & prospera; nec enim dubito Christianam tuam in tantum Patronum pietatem, Regi Christianissimo, & Regno suas prudentiæ, & vigilantiæ operas nauantem, successus commodos, exitusque felices, de illius tutela ducturam, quos tibi votis omnibus à Deo, & sperat, & flagitat,

Lugd. 1. Oct. 1665.

Obsequentiſſimus & Addictiſſimus
Seruus, L V D. I A N I N V S.

ADITVS OPERIS.

 *V*A ultra Gades ad Austrum effusus, occiduam Africam tingit Oceanus, mare nauibus inuium mortales habuerit: quisquis illud tentasset, vel tempestibus allisus, incerti successus indicia omnia sepeliebat secum naufragio; vel breui reiectus, aliorum spes quantumuis animosas, & cupiditates eiusdem alet quilibet audias elidebat. Prima, nautis adhuc tum rudibus & ventorum, cælique ignaris, certi exitij, omina obiebat Atlas, qui ad Marocci confinia ingens cornu in mare proicit tot pridem infame clavis ut flecti non posse aut integris nauibus, aut salvo vectore putaretur. Quare de voce, Non illius nomine (Non siquidem dicitur) iactabatur paræmia inter nautas, qui, Non, promontorium adiret, aut redditum, aut non. Annis tandem hinc ferme ducentis ignorantem extenuit, & clausum mare, Deus aperuit, primosque illius aditus, Henrici Principis fortanata, & generosa piecas subire antecuerit. Erat hic Regis Lusitania Ioannis primi, liberorum octo, natu quintus, Visci Dux, iuuenit ad quævis arduatantum spirans, quantum potest in regio sanguine, nata imperio, virtus eximij principis. Ardens ergo propè à puro Ecclesiæ sanctæ in fines ultimos proferenda, Indicum mare primus edomuit, & vulgo insuperabilem ad Indos intravit nauigationem, in qua eti per annos quadraginta, animi celsitatem, rebus æquare non potuit, metas saltem refixit, quibus tantum non intra Europam naucleriacatenebatur, & fortitudinis eiusdem, ut sanguinis heredes posteros, in viam induxit, detegendæ primum, dein commerciis frequentanda, ac subiugandæ denique Asiae. Quare ad illum etiam post funus, merito refertur expeditionum gloria, & opulentia lucrorum, quibus sabinde Lusitanorum potentiam, & nomen fælicitas prouexit. Hunc Henrico ardorem subdiderat Abi-

Nauigatio
in Africâ
cur diu in-
via.

ADITVS OPERIS.

la ex Mauris vi capta, in cuius expugnatione, Duce ac magistro parente cum gloriosum tirocinium posuisset anno 1415. tandem eius animo insedit impetus aduersus hostes nominis Christiani, ut totis viribus ad obterendam eorum superbiam anhelaret. Verum Africa Saracenos bello per se aperto, & iusto exercitu nondum par aggredi, sua in nauigationem vertit consilia, ut si quâ propitium adspirasset numen, regnum alicubi, vel portum in India occuparet; id factu pronius censemebat, quod Christi Equitibus contra Mauros ab Dionysio atauo institutis summa praeerat potestate, habebatque ad manum ararium Ordinis, quod in opus conferret tam proprium atque legitimum. Sic egregie meditatus peculiari studio Geographia applicuit sese, quemcumque fors in Lusitaniam ex Africa barbarum tulisset, callide percontans de plagis, promontoriis, portubus, oraque omni maritima illorum regnum. Ac ne rem tanti minus certo consilio crederet, certus licet constanti referentium consensu, oram Barbarie tractu perpetuo à fredo in Guineam produci, sedem sibi delegit oppidum Sangrorum seu Sanguinum in regno Algarbiæ sium, milliaribus ab sacro, seu S. Vincentij cornu vix quatuor, instituto suo opportunissimam, destinandisque inde in exteriora Africæ nauibus: & visum Deo eius propositi auctori, nobiles ipsius ambitus, improviso statim premio in rerum maiorumpignus incendere, paraus nempe insulis duabus, nec quarenti, nec scienti oblatis: contigit ea res anno fere 1420. quo Ioannem Gonzalum Zarcum, & Tristianum Vazium Cercuris duobus eximie instructis pafecit, quibus ultra Marocum littora explorarent: at hi nondum in Fesse conspectum venerant, cum nimboſa repente procella tantum non obruti, conguntur quâ ventus raperet vasto mari se dare, deferunturque ignotam in insulam, aliquanto ad Septemtrionem Canariarum meridiano suppositam, cui Portus Sancti idcirco inditum ab iis nomen quod illic naufragium euafissent. Mari exinde composto, & restitutis nauibus, iuuit ulterius tendere, scrutarique insulam aliam maiorem, haud procul distantem, quam Syluarum densitate Maderam dixerat, velut dicherent Dumetum. Quibus indagandis, porrectum longius in mare scopulum

Portus san-
ctus &
Medera
insula in-
uenia.

A D I T V S   O P E R I S.

Iuni Gonzalus præteruehens, cui nunc Funical arx imposta est, Portus sā-
 capacem in eo notauit speluncam, in modum camera arcua-
 tam, marinis lupis lascivientibus stabulum, & gentilitio nomi-
 ni, ex ea cognomen addidit, voluitque Gonzalus de Comera
 dici, quod eius posteris nobilitate insignibus honoris heredi-
 rium permansit. Accessit utraque insula Lusitanorum ditioni,
 cum eo prouenta, quem breui maximum, sylvis igni excuta,
 & arundinetis sacharariis consita Madera ubertim reddidit:
 hoc diuina tutela pignore obstrictus Princeps, nauigationi-
 bus annuis nouas querere terras non destitit, quoad anno de-
 cum 1433. Ægidium Anes ad hoc adhibuit, hunc Lusitani
 Gileanes appellant, Lacubus oriundum, ducem oppido intre-
 pidum, quodque mox patuit nautice emnis experientissimum,
 nam milliaria prouectus ultra Non, promontorium centum
 octoginta, ad aliud pertigit, quod Bogiadoris materna lin-
 gua nominavit, hoc est Versatilis ob flexus multiplices qui-
 bus reducta in seipsam ora, in sinus varios, se torquet, sed
 ultra non ausus quantumvis inuitus animo, illuc hæsit, af-
 fuetos enim radendis litoribus, nec se alto credere solitos, quod
 marino carerent gnomone quo ex solis & syderum gradibus
 cursus nauium regerent, cornu illud horrendum exterruit, ve-
 ritos ne aquis tempestatum in modum aëstu fero reciprocantibus
 sorberentur; seu vadofus illic Oceanus hoc periculum crearet;
 siue illius vehementissimus ad Lybim impetus; vel immanitas
 fluctuum ex maris gemini mutuo conflictu surgentium; aut
 quod alij scribunt Cauri vis latè furentis; undecunque tan-
 dem, fractus animo Gileanes retro flexit, & Lusitaniam re-
 petiit. Post hac diu cessatum donec novos Principi stimulos
 subieit Deus, à quo sunt qui tradant obiurgatas per vi-
 sum eius moras, animatumque ad urgenda cæpta. Quare
 monitis parens, anno 1443. Tristam Nunnium iussi Gi-
 leanis vestigia relegere, cursu quidem uti cauiori, sicut euentu
 haud paulo meliori, aliquanto enim ab littoribus recessit Bo-
 giadoris effugit vortices, & promontorū noui auctus notitia
 huic à colore, Albi nomen dedit. Biennio post Dionysius Fer-
 nandes

ADITVS OPERIS.

nandas ad Cornu Viride peruenit, postremam Gorgadum è re-
gione spectans, gradu ad Septentrionem quarto & decimo.
Iteum est denique nauibus ad usque promontorium Leanæ,
montes scilicet qui longa serie ad confinia Guineæ, in mare
subeunt, ultra sextum gradum à Cornu viridi fuitque hic li-
mes expeditionum annis quadraginta Principe auspice suscep-
torum; nam hunc anno 1460. portu Deus exceptit beatæ im-
mortalitatis, rara plane virtute, & commendandus æterni-
tati princeps, dignusque, hoc Symbolo quod sibi à puerò pro-
prium adscivit; eius duces, ac nautæ, rupibus passim, & cor-
ticibus arborum insculptum reliquere, ad bene agendum
Indoles. Fama est pudorem virginem quem matris ex utero tu-
lerat, sepulchro intulisse, nec patris nomen aliunde optasse
quam ex animarum infinita prole (si cæpta feliciter verterent)
Christo, & cælo procœrandâ, qui fuit eius in iis inuestigan-
dis Scopus.

Nouæ cir-
ca Africā
repertæ
regiones.

His initiiis institere qui consecuti sunt Odoardum reges, Ioannis
primi successorem, Alfonsus, Ioannes, Emanuel; defuncto enim
post quinquennium Odoardo, Alfonsus eius nominis quintus
nauigationem integravit anno 1471. quam eius auspiciis Fer-
nandus Gomes ad promontorium triceps commode protulit, versus
medium Guineam, quæ ferè post annum decimum, aurarissim Flu-
entum Sancti Georgij arcomunitum est, ad securitatem aurary
commerci, quod illic ob aurum largè ex fluviis abundans celeber-
rium est. Promonit hos limites Ioannes secundus, Iacobo Cano
circulum equatoriem, ultra regnum Congi ad sexcenta millia-
ria transgresso. Proximus demum annus, qui fuit 1487. Bar-
tholomæum Diaz extra tropicum emisit ad fines Africa pos-
tremos, in iis, (quod Canus alibi fecerat) ad sanctæ Crucis in-
sulam imitatus, columnam erexit fastigiatam signo Crucis, in-
cisaque in scapum Latinè ac Lusitanice breui epigraphe
qua tempus appulsus., Naucleri nomen, & cuius imperso
Cornu venerat Ioannis Regis notabatur, in Lusitaniam rediit.
Bonæ spei. Narrato postea tam arduæ cursu, metaque nauigationis,
de hac adiecit procellosum caput ab se nominatum quod se-
lio,

ADITVS OPERIS.

hic extrema in Africa arietatione terribili duo maria frangerent improbauit rex prudens ominosam nomenclationem, promontorij Non tristes metus, nautis obiecturam; & minime, inquit, imo Bonæ spei promontorium dici volo, quod nomen retinet hodieque, ac poli antartici, quarto & trigesimo gradui, tertisque duabus subiacet. Sed tantis quasitam periculis, tamdiu experitam Indorum notitiam Emmanueli Deus seruauerat, cui velut futuri praescius, auctor fuit Ioannes ut scuti regij tessera cœli globum abscripto lemmate In Deo.

Vascus
Gama in-
uentor In-
diarum.

Et prorsus Deo primam eius expeditionem mirabiliter fortunante id asscutus est, quod annorum quinque & septuaginta laboriosa indagatione maiores illius frustra tentauerant: in quo sua item non impari laude claret Vascus Gama Lusitanus explorator, indexque Indiarum, splendore sanguinis, & animi robore insignis: hunc nauibus quatuor cum praefecisset Emanuel (quem illi honorem, rei totius maritima Pratura inde cumulauit) tres illarum ad cursum armis & milite, quartam commateu necessario instruxit, vela ventis datus mensse Iulio anni 1497. quo anni tempore, ut post experientia docuit, nullum importunius eligi potuit Indice nauigationi, silente tunc ventorum communium fauore qui solent potissimum illi adspirare. Volebat nimisrum diuina bonitas, uni sibi adscribi, quod artis industria, & natura beneficium negabat: præterquam quod rerum inuenta maximarum non statim coalescunt, sed cresunt paulatim ducuntque non raro ex ipsis erroribus, perficiendi sui regulas, & modum. Ergo Vascus prouide omnibus ad discessum munitus, pridie quam portu solueret, cum suis Ducibus, ac nautis, in Bethleem eremum se confert quo solent nauigia ad profecitionem conuenire, coram cœli Regina vigilaturus illam noctem; prodis inde postridie cum iisdem paruoque exercitu consensurus: sequitur paratos ingens turba, nobilium, aula, ac populi extra urbem effusa, pars solemnis discessus curiosa spectatrix; pars amicos, & consanguineos nunquam forte visendos deductura, & teneritate in illos tristi, tam ignoti mari cœcos exitus animo

ē 2 revoluens

ADITVS OPERIS.

renoluens interque mutuos amplexus, & velut supremas salutationes vim magnam lacrimarum, & luctuum ciens, praeципue cum ex Bethlemitica eremo supplicantium agmen monachorum in littus processit ex quo cymbæ in classem transuertere exercitum erant. Illic monitos genua fletere, Deoque, ac matri virgini commendatos, imperiunt plena omnium nostrarum venia; & penarum condonatione, si mori contineret obtinenda, cuius Princeps Henricus Pontificium diploma iis impeccarat quise in discrimen tam ambigui euentus conice-rent. Confessis hinc nauibus panduntur aquiloni vela, die Iulij nono, anno 1497. comitante quam longissime oculis licet populo, itusque ac redditus faustitatem enixe adpre-cante.

Erat iam tum nauigandi labor haud paulo mitior quam prius cum Astrologicis machinis destitutus stellarum & solis vi ductu non posset, nec auderet à terra procul se mari committere; hæc illi praesidia Ioannes secundus comparauit, medicorum suorum Mathematica usus peritia, Rederici, & Iosephi Iudei, maximeque Martini Bohemi, qui Ioannem de Monte Regio doctum in astrenomasticis magistrum audierat: ab his in artem ratio nauigandi certasque regulas, est redacta. de meridiani solis altitudine petendas, ex cuius verimque va-Gamæ iter rio deflexu ab circulo æquinoctiali, descripsere tabulas, & ad Indos. constituere canones, quorum usum cum suis probe Gama edocet, vasto demum Oceano proras confidenter immisit, legit-que post sauvam tempestatem, primùm sancti Iacobi insulam, decem illarum præcipuam qua ad cornu Viride sita sunt, ubi post refertas aquatione, opportunisque naues, ad caput bona spei obuertit, expertusque haud frustra à Bartholomeo Diaz Procelloſi dabantum appellatione, agre supremum exitium evasit. Ipsa enim ex navi qua iter ceteris praebat, nautarum tempeſtas oritur marina crudelior, præſenti ſiquidem horrore certoque interitu ſi ulcerius auderent exterritos, coniuratio atrox ſubit, proiiciendi in fluctus Gama, omniumque ſalutem unius interitus redimendi. Quod subodoratus callide, sagax

ADITVS OPERIS.

segax, & magnanimus Gama, nefary consilij capita in compedes coniicit; ipse gubernaculum fortiter inuadit, idemque, tamdiu, & gubernatorem, & nauclerum agit, dum promontorij flexu superato suos in tuto secum statuisset. Quo defunctus periculo, cursum aquilonem inter, ortumque inten-dit, semperque oras Africae secessatus, Mozambicum insulam, postea Melindam tenuit, illius regni metropolim. Illic patry maris scientissimo nauarcho secum adhibito aggredi:ur sinum traicere bis mille quingentorum, tandemque May octauo & de-cimo. anno 1498. Indiam attigit; mense postquam Vlyssipone soluerat decimo. Primas iecit in portu anchoras, millariibus iriginta ab Calecutio, urbe Malabaric tunc frequentissima, & rei omnis aromataria celeberrimum forum, ut qua partim illic progignitur, partim ex Zeilano inuehitur, totaque ex India, & regni extra illam scotoris, mercatorum concursum euocat atque his tot annos passibus Lusitanus, iter ad Indos molitus est; primum tanquam puer vacillans, par-uis, & trepidus; inde animosis ut gigas & grandibus, quos ne illa quidem velut orbis meta inhibuit, quin nobiles am-bitus in exteriora proferrent imperia; instaurataque ex Indiis terrarum exploracione tum ad Sinas, & Iapones veni-rent; tum per interiora Oceani, & Austri ad insulas tra-ctus illius innumerables. Quibus tam operosis erroribus, Ecclesiae Sanctae animarum ingens accessit populus; & complu-tes Lusitanica ditioni, cum gloria insigni Prouinciae: hic mea buius historia campus; hic explicandi sunt labores atque artes quibus Ignatij haud degeneres a patre filij, eum inui-cta constancia versarunt, factaque in illo religionis Catholi-ca, sudoris, & sanguinis semente perpetua, dignos ex ea prouentus tulerunt. Quam ego meam qualiscumque sit ope-ram spero non minus legentibus utilem quam iucundam ex varietate rerum atque eveniuntum illustri, cuiusmodi sunt, ex-ploratio terra & aquarum; novarum urbium regnorumque inuentio; tincti suis cum populis sacro fonte Reges antea barbari, & idololatre; legationes ab ultimis finibus ad sum-

ADITVS OPERIS.

mam Pontificem Christi Vicarium professionemque deuote illi
Obedientia; disputationes cum Sacracenorum Gascizibus, Bra-
chmanis Indorum, Iaponum Bonziis; Immanes regum pro au-
ta superstitione de Christianis strages, & crudelissimæ lamienæ
inflexa patientia tolerata, quibus noue in orbe, Romana Ec-
clesie rediisse visa sunt antiqua sœcula aures temporis, cum
esset vita Christianis ad usum virtutis non minus in pace
preciosa, quam in bello à tyrannis furente, mors ad marty-
rium aut patientiam.

Nondam erat ex curia egressa Societas cum usum Deo
est illam ex Europa vocare in Asiam ad sudores robusta
potius infractaque atatis quam adulter. Nam et si tunc
parvo constabat numero, sui adhuc iuris cœtus Patrum
primorum decem (quos Paulus tertius statim post religionis nomine formaque colligauit) sed erat iam diui-
no delectu ad ministerij cuiusvis excellentiam ita compara-
rata, ut duabus mundi primariis partibus sat esse cre-
deretur, alteri quidem Christianis studiis reformati;
alteri vera Christi fide ac moribus informandi, adeò cer-
tum est hominum vires non numero, sed virtute constare,
& corroboratos aeterno spiritu vel unum Samsonem aut Da-
uidem pro decem millibus computandos. Fuit plane huius
sam excelsæ statura Xauerius, ex primis nouem Ignatiis
sociis in admirationem etiam ethnicorum diuinitus
electus, cui præconium Euangelica veritatis, exlegi-
bus populis, vixque de bomine quicquam tenentibus cre-
ditum; cui prope continua, per terrarum, marisque infesta &
inua, peregrinatio; cui arumnosus inter aduersa perpe-
tra labor, linguarum facultas diversarum; potestas pa-
trandi miracula; excellentia virtutis absolutissima, homi-
numque ad Deum conueriones infinita cognomentum Aposto-
li, communi iam tum voce mortalium fecerunt, quod
ipsi postmodum supremi oraculi Pontifica autoritas con-
firmanit. Hic Societatem in Orientales plagas induxit
primus

ADITVS OPERIS.

• primus , iterque signauit posteris qui eius deinceps preferre vestigia , non tam iter monstrans , quam pone virtutum exemplo trahentis tanto muneri debitaram.

1

Fabri

Facultas R. P. Prouincialis.

IOANNES PLATIERE Prouincialis Societatis IESV,
in Prouincia Lugdunensi , iuxta facultates ei-
dem Societati à Christianissimis Regibus Hen-
rico III. 10. Martij 1583. Henrico IV. 20. No-
uembris 1608. Ludouico XIII. 14. Februarij 1611.
& Ludouico XIV. 23. Decembris 1650. permit-
tit Adamo Demen Bibliopolæ Lugdunensi , ty-
pis mandare ac diuendere librum cui titulus est
De Vita & gestis Sancti Francisci Xauerij Indiarum
Apostoli , è Societate I E S V libri quatuor, ex Italico
R. P. Danielis Bartoli eiusdem Societatis Romæ
Edito, Latinè redditì à R. P. Ludouico Ianin
ex eadem Societate , in decem annos proximos.
Datum Lugduni die 18. Decembris. 1665.

IOANNES PLATIERE.

D E

I.

DE VITA ET GESTIS
S. FRANCISCI XAVERII
INDORVM APOSTOLI.
è Societate IESV,
LIBER PRIMVS.

R. T. V. M. duxit legitimā serie , ab Regibus Nauartas : Franciscus Xauerius : hos illi atauos assignant vetera eius familiae monumenta , & iuridicē restatur Antonius Zapata Cardinalis ; patria illi Xauerium , leucas ferè sex Pampelona distans , in Pyrenæorum radicibus , quā

I.

Xauerij ortus ,
educatio , in-
doles , studia
literarum .

Nauarra Hispaniam spectat. Hoc majorum ipsius meritis repensum præmium , per continuos toparchas ab annis iam inde trecentis , materna familia hæreditarium tenuit : Xauerij pater Ioannes Iassus , dignitate , & stirpe nobilis ; Regi suo , Ioanni tertio , ab consiliis ; & per carus : mater Maria Aspilqueta Xaueria , dupli appellatione , ex illustrissimis regni familijs duabus traducta. Quod autem Xaueriana , in matre definebat , ne gloriosum tot sæculis cognomen cui ea moreretur , liberorum nonnullis est additum ; quorum minimus natu Xauerius noster anno 1497. in lucem venit , paternum Iassi cognomentum alij tenuere. Hunc diuino letum consilio ad inferendam in orbem alterum Christi fidem (in quem deinde iussu Pontificis ab S. Ignatio missus est) sapientissimus artifex tanto muneri aptauit , & materno usque ab utero corpus , & animum , excipiendis venturæ gratiæ sacris sic attemperauit , vt Apostolico cui destinabatur ministerio par esset. Indolem inseuit moderatissimam , suique aduersus perturbationes apprimè compotem ; ad hæc magnitudinem animi nobilis , & erecti ; spiritus generosus , & in quævis ardua secundis successibus ituros , quos amabilis comitas , ab omni furo aliena , sic adeun-

A. tibus :

2 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij ,

tibus commendabat, vt facili nexus statim illos sibi obstringeret, dumtaxat ea lege, nequid minus honestum eorum amicitia oleret (celsatum est opetium suo quodam instinctu ab ijs abhorrente, quæ spirant aliquid minus castum) hinc ille pudoris illibati candor purissimus quem à cunabulis, ad usque supremum spiritum, sincerum seruauit. fuit deinde prouidentia singulatis, quod alioqui animoso inesset vehemens ad scientias impetus, cum maiorum exemplo rapi fratres ad arma cerneret. Prima parentum institutione, vereri Deum præ omnibus, Dei offensam odisse præ omnibus didicit, ex quo factum ut inde ab teneris (ita disertè Pontifices) coram Deo perfectè ambularet, adulterum parentes, velificati ipsius genio, & spebus rei domesticæ, quas iam tum optimas de se dabat, Parisios mitiunt, ubi tunc Europæ totius celeberrimum ad literas omnes emporium : illic post felicem studiorum decursum, Doctoris Philosophi lauréam Martij 15. tulit, anno 1530. Exin facta nobilitatis suæ fide legitima, Philosophiæ Magister creatus, illam publicè docuit.

2. Sed enim longè excellentiora Xauerio suo parabat Deus, quam ipse

Conuersio, ar-
dor, vita Xau-
erij ante in-
dicam missio-
em.
tunc, atque ipsius parens ; & priuatas iuuenium rationes, vndique regnorum, Parisiensem scholam petentium, in eum delectum, iam tum tacite dispensabat quem erat illic ad Societatem conscribendam facturus Ignatius ; qui & ipse tunc ab aduersantibus Hispania pulsus, ledem conficiendis studiis quietam captarat Parisis. Huic vero nec breui, nec parud Xauerius stetit ; cuius, & Fabri contubernio in Collegio S. Barbaræ trahebatur, (agitque Deo Faber suo quodam diario, contubernij huius immensas gratias :) illa Ignatij, humilis species, neglectus sui, obsoleta vestis, mendicatus in diem ostiatim victus, ille præ cæteris, honorum, famaque contemptus, ab eo validè alienabant Xauerium, vni tunc inani gloriola inhiantem; huic Ignatius fermè pro stolido, angusti pectoris, & vilis animæ, erat despectui, & ioco, dicebatque in eum dicta non dissimulanter, velut idoneum quem falsè luderet. Quod imperturbata patientia eludens Ignatius, hæc in se iacta dicteria & sarcasmos, propter tantis salute representabat quidem Deo, sed eius interim animum valida interdum impressione quatiebat, ea vi verborum, ac desiderij, qua tantam indolem, tantique ad Dei gloriam momenti, ardebat Dea subiugare; certus nimis, si semel in eam penetraret radius tenuis æternæ lucis, perspectoram temporatia decora quæ tantopere deperibat, quam nihil essent præ mansuris, quorum ipsi pretium ignoratio deterebat. Nec diu peperdit aggressionis crebræ secundus exitus; iteratis illi ex Euangeliō, incluctabilis Veri Bonique effatis, fusaque pro illo apud Deum, copia lacrimarum, expugnauit tantam illam mentem sœcularibus stipendiis celsiorem, sibique Xauerium in Crucis Philosophia, quam prius ignorantis spreuerat, non modo conciliauit discipulum, sed sequacem & imitatorem, iisdemque consiliis excolendæ Christo Palæstinæ, sudores, & sanguinem daturum.

3. Quar-

3. Quare ut primum à Philosophicis quas profitebatur prælectionibus se exsolutus, sub Ignatij disciplina spiritum meditando exercuit, eo statim suimet odio, ut quatriodium solidum, ieiunus plane transigeret, uno illo contentus animi pabulo, quod diu noctuque cœlitus hauriebat. Ac lego in nostris veteribus tabulis, prima illa Exercitia cum obiret, solitum se Deo sistere, arctè manus pedesque colligatum; seu vellet se totum Deo mancipare, libertatemque omnem in posterum ex eius nutibus habere suspensam; siue pro illo impudenti agnoscí, & ingrato seruo qui absque cultu nuptiali, conuvium regium irrupisset, essetque propterea merito colligandus, & in exteriores tenebras mittendus: hinc demum totus in silium mutatus, & hæc, quibus hærebat, infirma perosus; in hominem euasit Deo plenum, vnaque deinceps perpetuò anhelantem diuinæ gloriæ rationes. Quinque iam sibi ex Academia iuuenes Ignatius legerat, raris omnesingenij dotibus; & vnius secum sententia; communi consensu conuenerant de consecranda Deo vita omni, nuncupatione Pauperatis, Castimoniae, & Euangelij apud infideles; in Palæstina prædicandi; aut si non pateret ango toro ad eam aditus, sistendi se summo Pontifici, ad omne illius imperium quocumque gentium, in Dei obsequium mitteret: hæc vti alijs enarraui prope Parisis ad S. Mariæ in monte Martium edita, Xauerio annum iam septimum supra trigesimum agente, qui fuit 1534. Inde trium accessu sociorum aucti, anno exeunte Venetias petunt, vbi eos aliquanto pridem opperiebatur Ignatius: Illic aliisque in urbibus ea fuit Xauerio videndi ratio & agendi, quæ hominem decuit tyrocinia ponenter Apostolici famulatus, quamprima in Indian obeundi; nempe itinera, & longa, & media hinc, semperque pedestria per montes, niue obstructos, inter infestos exercitus, hæretico in solo, vnoque viatico quod esset Deus mendicanti, benignè prouisurus. Accedebat summet immitis, & sœna tractatio; ac misericordia miraculo vetitum etiam lethalis; arctus corrogatusque panis; tunica vilis & lacera; noctes desertis vel intugariis, vel sub dio; solitarij cum Deo, velut extra mundum, & diuturni secessus; heroicæ in crebra, & ardua sui expugnatione victoriae; ardorque interea inexpeditus querendarum Deo animarum, & vexationum patientissima, assiduaque perseverio.

Exercitia
obit, & quo-
modo.

4. Notum illud dum Venetias pergeret insigne factum; scrupulo datus, quod olim plusculum, bene habiti corporis agilitate delectatus, statu se alijs iuueniliter prætulisset, hanc Deo qualecumque culpam luere statuit; crura, & brachia, implexa funiculis sic adstringit, vt incessu motuque corporis, ruptis carnibus in neros descenderent; ipse vehementia doloris animo linqueretur; Chirurgus arti sua diffusus, curationem cæci, & insanabilis mali desperaret. Sed hanc Medicus clemens Deus adhibuit, noctis vnius spatio, resciplis sponte, carnibus exemit funiculos, & miraculo duplicitate ab iis impressa ulcera, glutinauit. Venetiis in Nosocomio, quod Incurabilium dicitur, dum illa tractat purulenta & graueolenta semicaduera, refugam persensit ab eo aspectu,

Vita periculi
domini sui
ardore incur-
sum, miraculo
euasit.

4 Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

Saniem vlo-
rum exiugit.

Dies solus
qua fraginta
orando transi-
git.

S. Hieronymi
conspicu sa-
natur.

fœtore , tactuque hauseam ; at ille hanc fortitutis violentia vlturus , admouuit vlceri quod curabat informi ac tabido labra , duxitque s̄epius ex eo lambendo saniem , vt sensus sui delicatioris fastidia frangeret. Montisilicis in oppido , Patauij vicino , dics transegit quadraginta , in sola eremo , cum Deo tantum secumque habitans , nisi quantum exire quotidie cogebatur , ad corrogandum panis quo alertetur frustum . Vicentiae lapsis sub asperitatum , & laboris pondere viribus ægrotauit , & ex Nosocomij egestate , eodem exceptus cum ægrotante simul , paupere lectulo , curationem morbi haud aliam habuit , præter S. Hieronymi conspectum , qui se illi spectandum præbuit , & longè grauiorum , quas esset passurus æruminarum , præmissione recreauit . Bononiae licet quartana iactatus pertinaci , alienæ nihilo secius incumbebat saluti quam sanus ; nihilo minori molestia quam ægrotus , concionibus , directioni animatum , consiliis , confessionibus diu noctuque audiendis . Romam denique usque ad eadē defectus corpore peruenit , vt ne leui quidem deinceps operæ , sat uñquam futurus putaretur ; sed palam mox fecit , quanto vigore mens imperitaret affecto corpori , velut enim clamore animarum egentium excitus , ad S. Laurentij in Damaso , S. Ludouici Gallorum , locisque aliis ad populum dixit , eo labore ac prouento , vt ex itinere Iudico ad socios scribens , dulcem eorum memoriam gestiret refricare . Romæ verò dum agit , & in obtinenda Ignatius ab Christi Vicario Societatis confirmatione strenue incumbit , adsuit præfixi cœlitus momentum temporis , quo ad apostolatum Indorum accitus est , rem uti se habuit hic pono .

S.
Xauerij ad
apostolatum
Indorum,
eleacio.

5. Dum arma Ioannis III. Lusitanæ Regis fortunat Deus ; & noua quotidie gloria , & ditionibus illum auget ; nouos quoque illi quotidie , grati animi subdebat stimulos , eò piissimum Principem sollicitabat unice attendens cura , non minus strenuos verbis Dei præcones , quam maris peritos , classium nauarchos , & bellii Duces egregios parandi , vt quicquid armis & nauibus quæsisset , Ecclesiæ finibus adderetur . Quod eius cœlestè studium transmittendarum ad hoc in Asiam nauium , illius maioribus diuinatus insitum , diuina quoque bonitas promouit , cum ingenti laude fortitudinis Lusitanæ . Regebat Parisiis Gouea Lusitanus , S. Barbaræ Collegium , in quo Ignatius , Xauerius , & iisque illorum socij dabant scientiis operam Erant horum , tum virtus egregia , tum quærendarum industria , vigorque animarum Goueæ exploratissima , diuque spectata . Contigit itaque Deo fortuitis in spcciem casibus , nostra hæc infima in fines altissimos , nobis insciis digerente , vt hic suo ab Rege destinaretur ad Paulum III. essetque tunc Romæ , cum deposita spe petendæ Palæstinæ , Pontificis pedibus se cum sociis Ignatius sistebat , deuouebatque illi suam , & illorum operam , in quosuis labores , pro Ecclesia subeundos . Vixum hic Goueæ , Regis sui votis fauere cœlum , monet ab se reportos , qui essent iis idonei , sibi pridem notos , pridemque perspectos ; planè homines Dei , eiusque unius rationibus addictos , pauperes , contemptores sui , laboris inexhausti , peculiari voto , conuertendis ad Christum infidelibus obligatos ,

tos; multis, atque immixtis probatos conflictationum molestias, sed patientiae insuperabilis, & in ardua quævis, animarum bone audenter invasuros; demum Indiis natos, eoque mox aduolatus si Rex innueret. Nec vt innueret, pluribus opus fuit, Mascaregnam suum tunc Romæ legatum, per literas iubet de iis cum summo Pontifice, & Ignatio agere, secumque in reditu, qui proximè instabat, sex minimum ducere. Quod ante Ignatio Mascaregnas quam Pontifici expoenens, alii inaduertit Dei feruum haud paulo latius exporrigeret curas suas, quam in aliquam solum mundi partem; nam si ex decem sex ferat India, quid inquit, residuum orbi reliquo fiat? se tamen cum suis in Pontificis manu esse, quanquam paruo, quo adhuc constabant, ex numero, duos esse partem non minimam quod & Pontifici placuit, & duorum delectum Ignatio permisit; At is consulto, de more, Deo; libratisque hinc diutanti ministerij momentis, suorum hinc ad illud opibus, in Simone Rodericio, & Nicolao Bobadilla tandem acquieuit, strenuissimo utroque, & magno muneri non impares spiritus agitante, nisi diuino prospectui longè aliud visum, aliudque decretum; neuter enim Europa excessit. Sed Rodericio ad Societatem in Lusitania fundandam, Deus fructuosiùs vslus est, quam si per se solus Indos coluisse; Bobadilla vero ad fidem Germaniae aduersus Lutherum sustentandam. Interea rerum Xauerius longa dudum alens desideria tanti boni, sibique quodammodo à Deo promissi, nulla huius ardoris prodebat indicia, nedum vt eam prouinciam verbo villo ambiret, sed humilitate se sua inuoluens excelsiore esse cogitabat, quam vt humili stratus ad eam deberet adspirate multoque iustius, & sapientius aliis duobus censebat concreditam, at qui vnum ad eam Xaurium legerat: exequendi ordinem tam aptè contexuit, vt quod inde Deus prouidente exiret, coacte prudentiæ necessitate factum videretur. Quod enim à vero prium Ignatius aberraret, arcum fuit! Dei consilium, vt esset clarissimus hunc esse delectum ad Apostolatum, qui cum Dei solius ex suffragio pendat, sibi quoque illum peragendum seruasset. Reuocatus Serni, Rodericus nauim illico in Lusitaniam consendit; redux Neapolim Bobadilla, vt Romam attigit statim ex morbo decubuit, qui Deo potius dirigente, quam errante natura consitus, ægre sperabatur temporis desitutus, vr gente propediem Mascaregnæ discessu, qui Bobadillam ducendum suscepserat. In eas coactus angustias nouo mentis instinctu, delectui nouo intendit Ignatius, quem in Xauerio firmauit; eo ad lectulum accito, in quo tunc ægrotus iacebat. Tua est Francisco, non Bobadillæ sors, expeditio ad Indos; hanc tibi iudicia addicunt nostris meliora, qui tam longo prospectu Dei consilium assequi non valemus; hanc equidein Pontifex cuius tu nutibustua deuouisti obsequia, virtutum tuae credit; ego eius nomine defero; sed illam perinde tu occupa, vt si perse Deus ipsæ committat, quem ab oriente videre videor inuentein, mihi quidem vt illuc temmittam, tibi vero vt alacriter eò pergas. Ita eius tamdiu Venetiis frustra tantopere expectati ad barbaros traiectus, en! Rome sis compos, nec

6 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

iam (qua vna nostri tunc ambitus claudebantur) Palæstinam, sed totas Indias, & orbis vnius integros populos sortitis, hæc tibi latifundia collenda Deus locat; hunc tuis sudoribus commendat agrum, vel hinc certe quæ carus illi sis, cùm sui honoris, ac nominis primarios titulos tuæ fidei credat, hoc est numerum animarum innumerabilem, quarum te saluti, prius omni æuo designatum, singulari nunc modo addicit, & mancipat. Sic tuum idem secundet iter & fœcundet labores; ac dum sui pœconem Euangeli te facit, & spargendæ in illos populos suæ distributorem opulentissimæ gratiæ, intimus semper tuo cordi adsit, tantoque illud caritatis incendat igne vt totus illius ignibus & decinerascat orbis nouus, & huc eius etiam pertingat splendor, tuisque in literis progressus operæ discamus, expectatione dignos quam sustines: nos te, vt tui nosster amor iuber, ponè animis consequemur; comitabimur votis, & precibus, nec te vsquam tam procul terræ aut maria à nobis diuident, quin nos apud Deum semper tibi proximas videas, teque illic vicissim pœsentem simus habituri.

Ad hæc affectus tot ac tam varij subito Xauerij animum miscere, penè vt omnis hæret responso, oculis tamen quam voce vberius, suam liberaliter operam, ac vitam ad salutem Indorum detulit; iturum vltro, & magna voluntate, in ærumnas, pericula, & perpessiones, nec Apostolico muneri quocumque accerteret, sudores, & sanguinem negaturum, aut parçè impenitum. Mirari deinde maiorem in modum cardianostæ, & inspectori. Deo cum nihil in se potuisset tantis dignum, & aptum gerendis occurtere; se tamen haud secus ab eo eligi, ac si rerum molem suis ipse viribus æquaret, & pondus Gigantis pumili humeris imponi. Verum hæc sui tam modesta, demissaque verecundia nequaquam obstitit, quo minus diu desiderata, & efflagitata crucis Indicæ compos incipiens fieri, magnis incesseret lætitias, & eo quidem liquidioribus, quo in ea sibi deferenda explicari cernebat obscura ænigmata promissionum occultarum, quibus ad crucis ærumnosas in Dei gloriam tollendas & curandam salutem barbarorum adfnonebatur in procinetu stare.

6. Dormient enim frequens incurrerat imago Indi, nigrore Aethiopis, quem sibi per somnum videbatur in cervices sublatum, trætu itineris bene longo portare, sed tam graui pondere prementem, vt eius sub mole fatisceret, erumperetque anhelans in voces, & gemitus, quibus excitabatur Lainius, contubernalis illi assiduus dum his fatigaretur somniis; à quo vicissim excitatus, causamque rogatus querularum vocum, narrabat somnij speciem, addebatque se iam expergefactum perinde sudore diffluere, & lassitudine afflictum iacere, vt si vigilantis fuisset labor, non laboriosa imago obiecta dormienti. Alias (incertum an vigili) repræsentauit illi Deus ærumnatum figuræ mille, grandi fasce collectas, vt eas caro complexu stringeret: longinquum, per montes, & innia, & sylvas, & gentes ignoratas itinera, vastatatem enauigandam Oceani, faciendaque illic naufragia; barbarorum insu-

prefagia In-
dici eius apo-
stolatus.

insultus , atque insidias ; telorum saxonumque imbris ; venena ; commissiones cum idolatriis , superstitionem suam disputatione tuentibus ; & ab ipsis quoque Christianis vexationes saeuissimas ; præter æstus , & stigora , infesti alienique cœli ; famen , sitiim , vigilias , nuditatem , & vitæ discrimen ubique perpetuum . Fuitque hæc densis confita crucibus sylua ingens , quam deinde perruptam subegit annos decem , quos in excolendas Indiis posuit : ad cuius adspectum , tantum abest ut exterretur , generosa illa , quam nec maria exringunt caritas ; vt potius in vota precessque exiliret , grauiora deposita , iteraretque Deo identidem , adde his domine , adde plura , quod eum audiuit aliquando clamantem Simon Rodericus dum vnâ Romæ nosocomio inservirent ; haud tamen vñquam , explicari ex ipso valuit clamoris eius causam , donec Vlyssipone . Nam ad Indos consensurus vale ultimum diceret remanenti , tunc pignus mutui amoris , & precum tessera quas tot in aduersis ab eo expectabat , hoc illi arcanum , & quoddam aliud (de quo nos postea) disertè professus est : hinc ille tam creber Xauerio sermo de conuersione ethnicorum , & miserabili Orientis orbis destitutione , vbi campus esset multis Apostolis fingendis idoneus , si quos salus animarum æterna , quam commoditatis priuatae stimulus acrius incitaret . Quæ ille cum diceret , ardebat in ore , animi sancta fax , & discindi pectus videbatur ! Sic enim retulit qui eū audierat Hieronymus Domenecus , tunc quidem amicissimus viro sed nondum ē Societe . Nec solum hoc fuit lecti diuinitus , ad Orientem Christo subiugandum , Xauerij omen . Ex eo iam tempore significatum fuerat , cum ipse alia omnia volueret , ab his tam excelsis cogitationibus aliena . Sororem Gandiae habuit in Parthenone S. Claræ antistitiam , Reginæ quandam Hispaniæ honorariam , raxæ tunc sanctimoniaz virginem , & futuri prædictionibus insignem . Hæc patrem audiens de reuocando domum Xauerio cogitare , quod magnis sumptibus , egisset Parisiis diutijs , quæcum res domestica pateretur ; dedit ad eum ardentes literas , quibus futuri conscia , monebat , si quo diuinæ gloriæ , hominumque salutis desiderio tangeretur , etiam atque etiam caueret , ne prius fratre amoueret ab studiis Parisiensibus quæcum peregrisset Theologiaz sua cursum , et si omnem vñus rem familiarem in iis esset exhausturus : hunc enim aiebat , Deus sibi signauit Apostolum ad imbuendum cultu sui nomenis Orbem nouum , & incremētis Ecclesiaz adiungendum . Quam eius epistolam ab se lectam testatur Ioannes Osorius , fuisseque cum nouo illius argumento , tum scribentis honori delatura , vt in familiez abaco seruaretur . Demum haud putem negligendum , velut casu magis , quam Deo auspice (ex quo temporum ortus , & spatia decurrunt) contraeode prouisum , vt eo anno in hanc lucem veniret Xauerius , quo Vasco Gama ex Europa soluit ad inuestigandos , explorandosque Indos , hoc est 1497 : ita concurrente vnius discessu in nouum orbem , cum algeriis in hunc nostrum ingressu ; vt dum Vasco Gama adducendos ad Christum quærebat populos , Deus à quo adducerentur , pararet Apostolum .

Rade

8 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

7

Eius ad pro-
fectionem in-
dicam appa-
ratus.

7.. Rodericus cum Paulo Gamerte, haud pridem sociis adiuncto Roma Martij s. discesserat anno 1540. iamque naui oneraria in Lusitaniam ex ciuitate veteri soluerat (quod quartana vexatus, terra comes esse legato non valeret) marique vslus est tam prono, vt ad Tagi fauces intra octiduum anchoras miserit: inde peruectus Setuuallem, exscensione facta Palmarum deducitur, legati mandato, cuius ditionis erat id oppidum, vt salubritate summa eius coeli, viribus refocillaretur. Sed breui ab Rege singulari benevolentia vocatus, Vlyssiponem 17. Aprilis attigit. Quod hic a me notari nonnulla compulit ratio, de qua modo non sit operæ pretium fusius agere, hoc enim in fronte bibliorum suopte Chirographo consignauit, quem librum ab eo acceptum, cum secum in Indiam, post annos aliquot Antonius Quadrosius tulisset, non ita pridem P. Alexander Rhodius, nobis retulit in Europam. At vero Xauerius, Martij quoque sexto & decimo, Roma cum legato discessit, fuitque totus itineris tanti apparatus, diei vniuersi, in plagiis attritæ tunicæ sciendis, in carorum salutatione ac præcipue in querenda Pauli III. Pontificia Benedicione quam illum Pontifex dum amplissima impertit, prius hortatus est verbis gratissimis, ut induceret animos tam sublimi dignos Provincia, nec tenuitati suæ, tantum diffideret, quasi tantis causibus impari quin multo maiori erigeretur eius fiducia cuius obsequio illam suscepisset; haudquaquam dubius quibus maiora humanis committit, eos vna idoneis ad ea viribus dotibusque ornare; nec illum nostris egere subsidiis, qui pescatores vocans, hoc ipso crebat Apostolos; mundi magistros ex rudibus efficit; ex pauperibus, Ecclesiæ principes, & sub luctuensis eorum pedibus, sapientum, regumque capita, omnemque tumentis seculi superbiam incuruat. Meminisset vero, magna se rerum manere discrimina: nisi enim magnis, & decumanis periculis, præclaros exitus grandia non habere; nec Apostolorum meritum, ac nomen queri, nisi vestigiis iisdem quæ suæ virtutis hæredibus premendo signasset, vita scilicet perpetuo morientis. Ad calcandas, S. Thomæ vias se mitti cogitaret, primi barbaræ Indicæ domitoris, eisisque tunc Christianitatis, adeò pridem afflictæ ac perditæ parentis. Tantipræcessoris conciperet spiritus, ac si foret cœpto tam nobili fundendus sanguis: nullum mortis genus Apostolo dignius: Deo tandem animarum causa corporato, & Ecclesiæ votis vnam earum salutem poscentibus nihil posse conversionibus illarum pretiosius venire. Quam igitur gratiæ vtrimeque obsequij nomen? quanta meriti merces? quale præmium excellensissimi laboris? quem certè ab illo ipso expectabat, fortunarique illi à Deo tam enixè polcebat quantum & desideriis, & spebus iam tum præcipiebat fore maxime fructuosum. Huic Pontificis velut Dei, eius ore loquentis, adhortationi sic respondit ut vitum decuit quam abieciissime tum de se sentientem, tum subitum in omnes casus intepide qua pietate Christi Vicarium intimè affecir, erexitque in nouas expectationes quæ totò deinceps nouennio ex Xauerij laboribus etiam supra spem exiere. Ego illi ad iter, operæque susceptæ fausta omnia.

omnia precatus, ab se illum quām humanissimè dimisit. Ille post matuos
fociorum amplexus, quibus hand minorē beatæ sortis inurdiā, quām
sui desiderium relinquebat; postque amantissimi parentis Ignatij postre-
mam adprecationem, statim profectus est, sed tradito prius, in manus
Lainij, quod asservatur apud nos hactenus, suæ de futuro Generali Præ-
posito sententiæ, & constitutionibus conceptæ in hanc formā autographo.
[Quantum ad se spectabat, probari sibi Constitutiones & regulas quas
cum Ignatio Socij stabilirent, pollicerique sanctè illarum obseruationem:
Elegi ab se in Societatis Præpositum P. Ignatium, & si quid humanitùs
vetuisset, Petrum Fabrum: Tria se Deo, Paupertatis, Castitatis, &
Obedientiæ religiosa vota in Societate Iesu nuncupare, vim suam tunc
omnem habitura, cum primum suprema auctoritas Religionis formam
Societati induisset.] Quod sexto post mense confectum est.

Eccles in Lusi-
humilitas, &
caritas.

8. Roma Vlissiponem terrestri itinere mense tertio attigit, virtutis quā-
eunque transisset, clara vestigia imprimens, secum præter ienitulit; humilitas,
interpolata qua tegebatur tunica, & presso sub axilla Breuiario dives;
quam Apostolicæ paupertatis constantiam, etiam apud Indos perpetuam
tenuit, nisi cum inter Ethnicos cogebatur sacram ad celebrandum supel-
lectilem circumferre. Sibi quidem ad iter, vti & cœteri, ab Legati mini-
stris, equum habuit singularem; sed eum fecit omnibus communem,
nam si cui peior obtigerat, huic de suo meliori gratificabatur, gaudens
tum alios commode equitare, tum ipse pedes ire, & variandi itineris spe-
cie, bonam partem diei pedes incedere. Nam in hospitijs unus omnibus
præsto esse, etiam famulis, quorum aut dormientium obibat vices; aut
laborantium ministeria iunabat. Equos stabulo, pabulo, in aditu curare;
in discessu patare ac sternere; si cui comitum (quod magno in numero
frequens) in diuersorio locus venisset incommodus, urgere etiam atque
etiam precibus, ut sibi daro succederet; ipse vel reiectio in lecto somnū,
vel nuda in humo capere. Erat vero is paucarum horarum, omniumque
postremas decubere salitus, primus omnium euigilare ac surgere, ad
commodandam famulis operam; & precum statuarum preiosa pensa Deo
exsoluenda. Quod enim Româ discedens statuerat, nullum sibi diem abi-
turum cuius non certas cogitandis æternis horas impenderet, hoc lege
constant, religiosè semper retinuit; tametsi dempto quod dabat famula-
ribus operis, & brennissimæ quieti spatio; totus de cœtero cum Deo esset
à quo nec illius defatigatio, nec strepitus comitum, nec importunitas
locorum auertebat, tanto in eum pondere ferebatur. Tunc autem potissi-
mum, cum peruagaretur animo Indias, saptusque in illas ardore vehe-
menti, quotidie millies earum saluti immolabat se. Ab hac tamen dulci
cogitationum imagine, ac sensu; distrahebant illum subinde comites,
quibus nullum erat ad mulcenda diuturni itineris tedium leuamen, P. Fran-
cisci consuetudine, verbisque iucundius. Erat enim eius comitas mira,
& amabilitas, semperque alacris, & una, nec sibi vñquam dissimilis:
affabilitas vero nullo discrimine adeò facilis, ut si omnium foret conditione-

10 *De Vita & gestis S. Franc. Xaverij,*

seruus, natura germanus. Nihilo secius tam æquabiliter hæc moderabatur vt illa eius modestia, & perpes cum Deo familiaritas, tantum apud omnes conciliarent illi venerationis, quantum humanitas benevolentie. Initiebatur itaque non raro ab socijs de re quapiam grata sermo, ipseque in illum haud ægrè descendebat, vt ex obuio illo atque forruito, sensim dissimulato gradu ad grauiora concenderet, ipsasque medullas animæ subitura, vt erat ab Ignatio edocitus; promouebatque tam longè a cœpto colloquia, vt vespere demum dies solidi notarentur in diuinis traducti, sed audientiis tam insigni ac præsentि bono, vt subsistere interdum furfum cogeretur in casa quapiam viæ iuncta, ad excipiendam confessionem alicuius, conscientiæ lanienam ferre vterius non valentis, eaque obita comites consequi.

9

Laureto, Bononia transitus.

& 9. Laureto dum transit, quid illic octiduo egerit; quid Bononiæ paulò post, cum Cardinali Bonifacio Ferrerio Inureensi Episcopo, ex eo gratiùs quam ex me lector intelliget. Eius itaque litteras bona fide Latinè referam, quod sum etiam deinceps vbi res tulerit facturus, vt hinc & certius historiæ pondus, & legentibus pietas accedat. Ait igitur pridie Calendas Aprilis anno 1540 ad Ignatum Bononiâ scribens. [Vnas à te accepi litteras ipso Paschæ die, cum fasciculo ad Legatum, quanta id animi voluptate, solus mihi conscius est Deus: nunc postquam, nisi per litteras, vt puto, non sumus hinc intuicem denud visuri, sed illic facie ad faciem, cum raultis mutuisque complexibus, superest hoc breui quod vivimus, per literas sèpius nobiscum versemur. Id quidem pro virili mea vt a te iussus sum præstabo, particulatim, & distinctè, vt fert epistolæ natura perscribens omnia. Cum Cardinali Inureensi, vti mandaueras, egi placide valdeque per orium; accepit ille me perhumaniter, largèque detulit, quicquid foret in sua potestate: digredientem ab se bonus senex me suo complexu dignatus est, ego manum venerabundus osculo libau, sed iam in medio congressu prouolutus in genua, illam Societatis nomine fueram osculatus: humanitatem Legati erga me nec possim assequi scribendo, nec scio quin ferre valeam, nisi mihi certò præfigiat animus, luiturum me illam inter Indos haud minori pretio quam vitæ. Dominica in Palmis in augustissimo Sacello virginis Lauretanæ, Sacra confessionis, & Eucharistiae obiuit cum tota familia me sacris coram operante, quod octauo post die Christi resurgentis à nobis iteratum.] Porro quam memorat Cardinalis benevolentiam non ab eo solum, sed ab vniuersa promoterita est Franciscus Bononia, exinde illi iam tum maximè addicta cum sanctis laboribus ex ea quæ fuerat, totam mutarat in aliam. Igitur vbi resciuum est illac eum transire, ad visendum illum complures adiere, vtque commodiis ad animi sui consolationem eius industria vti possent, ex hospitio Legati, eum ad se transtulit Canonicus Casalinus, vbi concurrentium pietati cum esset dies angustior, negare noctes non poterat, audiendis confitentibus, & impertiendis diuino epulo: proficacem ingenti numero, multis milliaribus deduxere, multis cum lacrimis, quod eius in perpetuum

perpetuum conspectu orbari se cernerent, ac si eius arbitrio stetisset sociorum delectus quos secum in Indiam duceret, magnis hoc ab eo preci- bus nonnulli flagitabant. Longum sit referre coetera quae Missiponem usque de illo habentur, & maiora in Indiis nos vocant; sed quædam negligi Scriptorum vetat iudicium qui posteriorum memoriarum tradenda cen- fuerunt.

10. Erat Legato metator hospiti hominum ferus, & belluina excandescen-
tia furere assuetus, is quandoque ab Dominis negligentia perstrictus acti-
ter, vbi se illius oculis subduxit, tam fœde cœpit apud comites in illum
debacchari, vt exuisse hominem videretur. Audiebat vir sanctus insanè
furentem, & silentio animum premebat, ne igni oleum adderet, arrectus
interea in occasionem quæ prima occurrisset reuocandæ ad mentem be-
stiæ. Die igitur subsequenti cum detumuisse amentiæ impetus, obseruat
tempus quo designatus hospitia reliquorum aduentum præuertebat,
tunc equo (quod nū quam antea) celeritatis validæ, ab uno comitū rogato,
immissis habenis a ī illum præcipitat: patuitque euenit, præsago lu-
mine cœlitus edoctum, necessitati extremæ succurrere. Asscutus enim
est tempori, præcurrentem; cum lapsus nimitem per abrupta, tantum
non obtritus sub equi pondere iaceret ac gemeret. Hic vero de sibiens con-
festim Xauerius, magno demum conatu substraxit equo semiuiuum (qui
casus allis disruptus cœperat); & suo ipsius in equo compositum,
paucis, adeò cordatè, sicut & que pupugit, vt ab comitibus offensionis ve-
niā oraret quā illorum aures scelerata lingua pridie violatas, aliisque
ab eo qui fuerat deinceps viueret. Ad hæc Legati armiger non dispar-
auxilium, in pari animæ corporisque periculo attulit. Transmittendus
erat fluuius vadi difficilis, a que ambigui; in hanc artis vel præfidentia,
vel temeritate iuuenili, equum subiectis calcaribus iniicit armiger præten-
taturus & prætiturus vadum paulum processerat cum inopino gurgite
sorbetus, abruptiturque citatissimo alueo cum equo, ad medium fere
milliare. E ripa socij actum de illo rati; Deum magnis vocibus incla-
mare; flerc Legatus cui erat carissimus; Xauerius secum, & cum Deo ro-
tus, eò ardenter instare precibus, quod præceps magis, sanguineque peri-
culum: & gratas habuit preces Deus. Quem enim susdeque rapidissimo
fluento, circumvolui cum equo penitus oportebat, semper in equo
constitit iuuenis, exerto ex aquis capite, quod nec equestris egit peritia,
quæ in illa consternatione proorsus vanuerat; nec vt ea maximè adesset,
videtur agere potuisse; in terram denique appellens preheusis tenaciter
virgultis easit incolmis. Quo illum discrimine credibile est percussum
ad sanationem potius animæ quam exitium corporis, vt qui paulo prius
quam Romam proficeretur, obstinasset animum aduersus acres & validos
diuini spiritus impulsus quibus ad religiosum Ordinem vehementissime
agi se senserat. Hanc eius liberationem Legatus, dum Xauerij precibus;
Legati lacrimis Xauerius tr. buit, & christiana inter illos certatur mo-
destia, accurunt serui, & comites, siccatur, fouetur, restituir, sed

HO.
Perielanteas
corpore, &
anima iuuat.

12 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

ab Xauerio maximè quā potissimum opus erat. Dum enim recentis horror periculi, salubri monito hunc præstat docilem, ex eo sciscitatur in tam præsenti vita periculo, quid tandem animo versasset? at is ingenuè faslus est in procinētū illo sittendi se æternō tribunali, occurrisse mox animo viuam Ordinis illius imaginem in quem fuerat nuper à Deo vocatus, & hoc sibi admissum tam crudeli mortu conscientiam exprobrasse, ut elas reddenda ratione, quām ipsa morte discruciatetur violentitis. Sub hæc de supino salutis neglectu, de atrocitate sempiterni supplicij sceleratis parati; eo animi sensu, ea verborum expressione loquebatur, vt modo ex inferis ignibus videretur, non ex fluuij aquis emersisse. Fuit & alius ī via calus Xauerio, argumentum beneficæ caritatis. In transgressu Alpium Legati Scriba, tantillum semita exiens præceps in barathrum corrūit, quod nubes altissimæ plano æquatum cælauerant, & deuoluebatur ī subiectum torrentem mergendus aut coimmuniendus, nisi Deo volente ruina tandem substitisset. Sed loco hæserat tam pauendi accessus vt auderet nemo tentare aleam hominis inde retrahendi; vnius Xauerij generosum pectus, seu verius dixerim, mascula cæcitas, per calcatum periculum euadens, ed se dimisit, fategitque, tam vario, & industrio nisu, vt eum imprimis, se verò deinde in tutum seduceret. Quare hic vti & alij quorum memini, duo, mirè aduersus Xauerium grati, vita suæ parentem illum perpetuo dixere; ipse grato illorum animo, vni eorum bono perpetuo sus est nempe vt efficeret meliores.

11

Infuritatem fratrem patrem 11. Transmisso iam saltu Pyreneo cum ed ventum est, vnde castrum Xauerium proprius aberat, expectabat Legatus ed excurrenti occasionem acciperet procluem vtique, ac fere necessariam, vt postremo suorum reficeretur aspectu, & affatu; vel si minus suorum afficeretur necessitudine, matri saltem grandeuz suprema verba, & fratribus diceret. Miratus verò, diuerticuli huius nullam ab eo fieri mentionem; non modo id illi suggestit, sed suasit etiam vehementer; tūm quod ita prorsùs fieri decebat; tūm quod notam sibiduritiae apud nobiles illos hæsuram cerneret, si post longinquitatem absentiæ illuc Xauerium deducens, vnde nunquam esset redditurus, ne obiter quidem illius copiam ijs fecisset. At quisæculo valedicens nihil se illic præterea quod suum diceret, habere statuerat, induci non potuit, vt de via Apostolicæ missionis tantisper flecteret, aiens mutuos propinquorum complexus se illuc differre vbi non forent obiter dandi, & accipiendi, sed solidis gaudijs cumulati, cum hic & raptim iungentur, & suo aliquo semper fastidio miscerentur. Iam quidem Mafæregnas, singulari, prudentia vir, & catus Xauerij obseruator, intimè ī lumi perspexerat, & tam altè de illo sentiebat, vt ante suum in Lusitanianu aduentum cursorem cum literis ad Règem præmitteret, quarum erat præcipuum argumentum Xauerij sanctitas, quem ipsius obsequijs in salute Indorum operam naturum, secum adducebat; de hominis innocentia, humilitate sancta, contemptu sui, rerumq[ue] caducarum scribebat

bebat ita magnificè vt eius expectatione , & desiderio Rex ipse aulam suam latus recrearet.

12. Vlyssiponem Iunio exente peruenerat , statimque diuertit in Nosocomium omnium Sanctorum , vbi socij eius duo nauigio aduecti , hospitium sibi delegerant. Illic ergo Simonem Rodericum salutans , quo puncto temporis pertinacissimæ quartanæ accessionem oppriebatur , dulci caritatis miraculo persanauit , nam ab eo complexu in posterum nullum eius febris residuum sensit. Elapo triduo in aulam euocatur excipiturque ab Rege , & Regina Xauerius reuerenter vt sanctus ; fatigatur ab ijs humanissimè rogitando , de recenti tunc Societatis instituto ; de saeva p̄fertim tempestate , qua Romæ fuerat iactatus Ignatius , & iam vbiique Prouinciaz perstrepebant ; de prouidentia Numinis in eo confliictu admiranda , quæ Deo in gloriam atque in testimonium virtutis Ignatio vertiſet , quod ab Hæreticis fuerat in eorum dedecus concinnatum , hinc ad visendos Principes filios ab ijsdem perduicti Ioannem & Mariam ; dumque in anni proximi ver primum nauigatio Indica expectatur , adolescentes nobiles ad centum qui ad aulæ morem hingeabantur , iussi suam in curam fuscipere , christiana virtute , pietateque imbuendos. Post quæ comiter dimisi nosocomium repetunt , tam religioso ibidem hærendi proposito , vt neque in Aula , nec alibi v̄quam , honorariam habitacionem , à ministris regijs pluriū oblatam admiserint ; ac ne sportulam quidem , regis mandato assignatam , statis enim horis quotidie ostiatim viētum corrrogabant ; quanquam v̄sum deinde horas illas maiori prouenien , iuuandis animis insumi oportere ; crescente videlicet in dies eorum numero , qui opem ab ijs flagitabant ; retinuēt hinc tamen vt quot hebdomadis semel & iterum mendicantes prodirent , haud quidem leuandæ egestati , sed religiosæ demissioni exercenda. Inter hæc Martinus Azpilqueta , cognomento Nauarrus primus Conimbricæ Professor , diuinis literis , & peritia Canonum celebris , de Xauerio audit sororis filio , quod fama vulgauerat : dat exemplo ad Regem supplices rogans etiam atque etiam ad paucos dies illum sibi Conimbricæ permitti , saltem vltimo salutandum ; ac si eo v̄que sibi eius copia fieret , dum sui munieris explesset tempus , spondebat se tanti beneficij gratia repositurum Vrbi schoolas duas nullo stipendio , alteram Theologiae Mysticæ ; Canonum alteram , ac demum post annos aliquot , futurum illi apud Indos prædicandi Euangelij socium ; at enim pluris apud Regem Xauerij preces , quam Nauatri fuere : nec his detentus est , nec missus Conimbricam : nam de illa quam is memorabat societate itineris Indici , ac laborum , sic ipsemet scribit , *Ibi etiam ipse vitam finiſſam , niſi ille quando Olyſſipone diſceſſit , me iam ſenſeſcentem , laboribus animo concepiſ imparem iudicafſet , ſcribens ut abſentiam patienter ferrem in terris , preſentiam ſperans in cœlū. Quam porro latoſ , & vberes quæſtuſ , ſuo illo ardenti ; & diuino animarum commer-cio legerent Xauerius , & Simon Rodericus , ex concionibus publicis , mi- niſterio ſacrorum , diſſidentibus componendiſ , reuocandiſ ad mentem*

14 *De Vita & gestis S. Franc. Xauerij.*

per Exercitia, etiam viris Illustribus, præter quotidianam curam commissi sibi sancti officij carceris; & nobilitatis, potissimum aulicæ, christianam instaurationem eos, inquam, fructus Apostolorum appellatio plus satis indicat, qua illos Regis, & populi consensus, nomenclatione decorabat, ornanturque illâ nunc etiam eorum posteri de Societate, esto supra modulum nostrum magnifica, sed tamen hæreditaria. Quare magnam habebant apud omnes venerationem; noui se illis addebant socij, eiusdem vitæ capri præstantia, ferebanturque omnia cursu tam prospero, vt gratulantibus cæteris minus oculatis, doleret identidem, & queretur Xauerius, probe gnarus, eximia quæque ad Dei gloriam suscepta, ipsis præsertim initis solita ferociter concuti. Dum his strenue adlaborant, aderat tempus itineri dictum, vocabat opportunum mare & nauis instructa necessariò commeatu; Rex eorum virtute sic gaudebat, & mutata tam breui, aulæ, nobilium, & populi facie sic admirabatur, vt inducere animum non posset ad profecitionem eorum probandam, censeretque nimium imprudenter exteras regiones regni sui utilitatibus præferri; itaque re tota in Consilium adductâ, multis utrumque certatum est, urgente pro India maximè. Infante Principe Henrico, sed in Regis mentem flexit denique Senatus, decretumque vt retinerentur in Lusitania, cuius decreti significatio illos grauissime perculit, cum iam moras dilati eo usque discessus quam molestissimè tulissent, tunc verò eius spes præscindi cernerent, cum essent in nauem consensuri. Consulunt ergo per literas, & in opem Ignatium poscunt: ille quod foret Deo gratissimum, certius cognitus, ad Sunnum Pontifice negotium detulit, cui placuit Regis arbitrio vt statent in omnibus, siue illos in Lusitania, seu vellet in India manere. At qui Xauerium Indorum saluti donauerat, Ignatium mouit ad Mascaregnam vt scriberet, esse quidem illos qui missi fuerant, integrè in Regis potestate, si tamen ex se quid de illis sentiret. interrogaretur, videri sibi nullo incommodo Xauerium Indis, Lusitanis posse Rodericum concedi; sic utrobique factum iri satis: quod planè vt opinatus fuerat euenit, Deo, Regi consilium probante quod ipse Ignatio afflarat. Diuini profectò beneficij fuit etiam erga Indos, vt Rodericus in Lusitania remaneret. Debet enim illi Societas magnam partem dominorum illius Provinciæ, Collegium præcipue Conimbricense, famâ per celebre, ex quo postea delectu annuo deduci hodieque pergit coloniæ alacres præstantium operiorum, copiosa messe, Christi horrea locupletantium.

13:

*Vivisponē
solue in In-
diā, diplo-
mate quadu-
plici Apostoli-
cus Nunciū.
dissit.*

Ver primum aderat, & vela nauibus quamprimum facturis, acci-
tur ab Rege Xauerius, moneturque de profecitione, ac velut homini, san-
ctitatis non modo perspectæ, yetum etiam singulariter prudenti, ma-
gno affectu, parique fiducia, Dei causa, Regnique commendatur: com-
missum vigilante suæ sciret Lusitanorum arces inspicere, lustrare præ-
ficia, distinctè ad Regnum sigillatimque prescribere, quæcumque fo-
wendæ neophytorum pietati, & religioni inter ethnicos proferenda vi-
disset.

disset conducere , illius se ardentibus studiis , & invicto-labori , Christianam iuxta , & barbaram Indianam credere , ipsamque adeo Aethiopiam , in quam propediem ingressus sperabatur . Atque ut foret Dei negotia tractantis , auctoritas grauior ; & potestas aduersaturis nequaquam obnoxia , Brevia illi diplomata tradidit , quibus Pontificis Nuncius creabatur . Erant hæc numero quatuor Romæ data , ut in originalibus eorum photographis ipsemet perlegi , primum Iulij 27. Subscriptum ; alterum Augusti 2. Tertium , & quartum Octobris quattro ; sed anno eodem omnia 1540. Duo bus constituitur Apostolicus Nuncius cum amplissima potestate , ad conservandam in Oriente , propagandamque religionem sacrosanctam : tertium Dauidi Aethiopias Imperatori , illum magnoperè commendat : quartum etiam Toparchis & Principibus , Continentis Insularumque dominis , & capite Bonæ spei , per vniuersas Africæ ad Ortum oras , mare Rubrum , sinumque Persicum , & vrrosque cis , & vltra Gangem Indiæ populos , vbi tacenda non videtur , in rebus Xauerij scribendis , vulgaris Auctorum hallucinatio , qui eius Obedientiæ exquisitam ex eo præstantiam celebrant , quod obtemperarit Ignatio , iubenti ad Indos profici ; necdum enim tunc Ignatio subdebatur , Societate nondum constituta ; Ignatio nondum Generali ; nondum Xauerio , iure vlliis obedientiæ illi obnoxio , sed vna obseruantæ & amoris libera voluntate . Hanc ergo Indiæ missionis tam laboriosam , quam claram Prouinciam ab ipsoem suscepit Pontifice , cui se in utilitates Ecclesiæ peculiari voto obstrinxerat , nec in ea quicquam Ignatius habuit præter sibi mandatam ab eodem summo Pontifice deligendorum sollicitudinem , qui essent ad eam idonei ; quod tres Rotæ Rom. cognitores prudenter admodum aduertetunt , cum ad sacrum Senatum coram Pontifice de Xauerij virtute ac miraculis relaturi ob quæ illi Sanctorum honores tribuendos censemant , inde exorsi sunt , quod prærogatiua excellenti ab Christi Vicario Apostolatum Indiæ accepisset . Suntque ferè hæc illorum verba , tantis auctoribus , & tanto argumento digna . Prædicatione Euangelicæ , rete illud eximic̄ refert de quo in Euangeliō habetur , quod ex Petri nauicula post Christi in ea concionem laxatum , captura piscium ambas nauiculas tam larga cumulauit ut pœnè mergerentur . Illa enim tūm deinceps prædicatio multitudinem piscium tationalium immensam ex amara infidelium vndarum falsagine educit , cum ex Sede Romana B. Petri nauicula mittitur , & propagatur . Sic olim Angliam Christo subdidit Augustinus ; Bonifacius maximam Germaniæ partem ; Franconiam integrum Chilianus ; Eleutherius Albaniam ; Liuonianam Mainardus ; Norvegiam Nicolaus ; aliquæ populos alios Apostolici viri Christo subiugarunt , verum ij omnes ab sublimitate Sedis Apostolicæ , in eas missi expeditiones ; ab Gregorio Magno Augustinus , à Chonone Chilianus ; à Greg. secundo Bonifacius ; ab Aniceto Eleutherius ; ab Alexandro tertio Mainardus ; eodemque aliorum ministerio Nicolaus primus Moraniam ; Stephanus septimus Bohemos ; Dianam Agapitus secundus Christi Ecclesiæ adiunxere ; & Orbem qua patet latissimè animo

16 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij.

animo lustremus, quocumque horum peruenit sonus hominum Apostolicorum, censamusque si possumus populos quos Christi retibus conclusere, omnes ab hac Petri nauicula protectos agnosceamus; ac laborum quidem ab iis susceptorum, tam felici prouentu, ut nunquam Roma Imperij sui fascibus tot gentes domuerit, quot Ecclesia Rom. Christi Prædicatione deuinxit. At enim eorum quos Petri sedes in eam punctionem destinauit, nemo tantis promovit spatiis, nemo eos attigit limites, quos patrum nostrorum memoria Xauerius calcauit: qui à Paulo III. ad Insulas, & remotissimas Nationes ire iussus, expanso in ultimum Orientem reti, inuoluit piscium tam innumerabilem copiam ut crebore sociis coegeretur innuere quod ad opem ferendam accurrerent. Proinde Xauerium (Beatissime Pater) è sua illa punctione Orientali faustissima, reducem excipe, tanta populorum, tribuum ac linguarum multitudine stipatum, ut initi eatum non possit numerus, agnolce; nauiculæ Petri, quanta sit virtus, & efficacitas; quantum possint illius retia; quam fructuosa fuerit piscatorum suorum industria, &c.] Hæc illi à me ex Italico redita, quodd. ipsissima eorum latina verba, non potuerim reperire.

Nauigaturo igitur quamprimum Xauerio, Castaneræ Comes Ataidius, classis procurator quæ suopte instinctu, quæ Regis mandato, prolixè omnina detulit, rogauitque sibi scripto tradi quæcumque ad iter, vñsi futura crederet; quod & alij factitabant qui Regis sumptibus erant in naues imponendi. Verum Xauerio qui nihil cuperet, querendum nihil fuit, ortaque hinc miræ comitatis, inde humilitatis sanctæ pulchra contentio, vrgente Ataidio ad vñsum regiae liberalitatis; obstante Xauerio, ne sibi thesaurus sacræ paupertatis imminueretur, in quo vno haberet omnia, proindeque re nulla egeret. Ne quid tamen illa virtutis constantia superbum oleret, aut fastidiosum, fleti se denique passus est, vt pios aliquot ab Ataidio libros admitteret; sibique, ac sociis duobus Paulo Cæmerti, & Francisco Mansillæ gausapina singula, crassiori opere ac vili coacta quibus post promontorium bonæ spei, aduersus immania frigora se munirent; tam pauca Comes pro nullis habuit; institit igitur humanis precibus, ne abnueret saltem familiarem seruulum; id enim vero, si minus ad vñsum, necessaria certe ad dignitatem esse: fore id denique Apostolico Nuntio maximè indignum, Si cum nautica, & vectorum fœce, pannos eluere spectaretur, & communem ad focum, cibos sibi cum iis, coquere: crediderat Comes vbi precibus non dabatur locus, datum iri decoro, & rationibus, ex eo in speciem, & ab dignitate Officij petitis; re autem ipsa ex Philosophia inani, etiam in diuinis Magisterium afferante, in quibus vt ait Apostolus, tam stulta est, quam stulta illi, tametsi falso, Christi sapientia videtur. Itaque responce hac Comiti satisfecit; non sibi modò, sed quibuslibet, etiam qui erant in nauicula ministria præstitorum; non posse illa nisi ex pretij ignoratione, haberi vilia, nec dedecorate Nuntij dignitatem. Quod enim adderet, plus nimio abiecta sublimitatem eius gradus, istiusmodi cautiones de inanitatis produc-

ctas.

Summa in itinere Indico paupertas. Xauerij.

tas fumo eò rem Christianam re legale vbi tunc miserè facebat. Hinc vero postea classis Procurator abitinentiam hanc Xauerij prædicans plus sibi iactabat fuisse negotij ad perpellendum Xauerium, ne paucos libellos, & rusticas penulas ingestas reiiceret, quam ad exemplandam aliorum, nunquam satis expletam cupidinem. Hoc ergo tantulo, ad tantum iter instructus Xauerius, S. Iacobi Prætoriam descendit, in qua ilium secum Alfonsus Martinus de Sosa, Indianum Pro rege Gubernator habere voluit, tandem anno 1541. Aprilis 7. passis è Tago velis in alrum mato autis adflantibus classis moruit.

15. Gauli regij maiores quos Lusitania ad Indos, vasto committit Oceano, tam capaci sunt mole, ut portent pænè integros populos, præter pondus immensum mercium. Nauarchos enim, & turbam nauticam; milites arcium præsidarios; ministros regios, iisdem præfectos arcibus; & suis plerumq; cum familiis mercatores; mancipia, & seruos omnis generis, ad octingentos, & mille, pluresque interdum capiunt; & sua omnibus præbent concluia, pro cuiusque gradu laxa vel angusta: merces verò iis imponendas, dum iacent in littore nemo credat posse nauis omnes una contineri; cum tamen illius partem vix infimam quandoque impleant, præter comparatum mille hominibus alendis, mensum octo commeatuin. His ædificandis, armandis, instaurandis non potest alia quam regum magnificantia par esse. Sentinam inter, & teetum spacia, quinque ut minimuim exstant tabulatis, (maxime in Gaulis veteribus, quibus multum nostri de magnitudine concedunt) illic annona cibaria, mercimonia, arma, tormenta ænea, nonnunquam octoginta, ordinatim digesta, suum singula locum habent; præter suas ad pippim, & proram speculis velut arcis illius mobilis turres duas, & propugnacula. Qui vero essent in usus bellicos constructi, eorum latera muro eingebantur lapideo, inter crastiores tabulas medio, nec leuioribus munimentis sat tuti credebantur aduersus tormentorum globos, & tempestatum, marisque impetus; quod vbi concitatum furit, tam horrendo verbere illos quatit, ut frangi necesse sit, si debiliori armatura muniantur. Ex malis quatuor à fundo surgentibus decumanum trabes compingunt magnæ, gomphis vnam in arborem consortæ ferreis & fastigiat speculatoria corbita viginti saltæ pugnatorum capax: licet verò hic tanto & corpore nitatur, & pondere, & firmis circum publicis fulciatur, vinciaturque catenis immanibus, subinde ventorum rabi pulsatus, frustatim diffilit, ut si foret arundo fragilis: antennæ demum, rudentes, vela duodecim, feri, anchoræ, transtra, & reliqua, huic molis respondent; nauigationis tempus, ventorum ludibrium metitur; nuntiatur autem maiorem in modum peritiæ nauticæ, nisi qui casus aut naues deslexerit, aut tardarit, post sextum mensem Goæ anchoras mitunt. Quo temporis spatio Africæ totius circuitu sulcanda sunt milliaria ad quindecim millia.

16. Nam Vlyssipone, Madaram proras, ad quartam Africi ex magneticō gnomone obuerunt, inde ad vitandam Canariarum malaciam per extēta Fauonij ad Palmam insulam tenditur, Promontorium viride, & mon-

15

Moles natiuum
ex Europa in
Indiam:

16

Vlyssipone
Goa. 15. 1.

18 Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

tem Leænae: Longo deinceps tractu Guinea legitur, & post Äquatoris transmissam lineam aspirante Phœnicia, qui vnuſ est Cardinalium ventorum, ad Austrum itur, permittunturque flatibus in Brasiliam naues, duntaxat in eius conspectum ne veniant, ne si propius accedant, infestissima illius maris planeque insuperabili rapiditate in Lusitaniam repellantur, ut exploratissimo exitio se subducant, cassa eum in annum Indicæ nauigatione: quare Brasiliam adnauigant, dum ad Trinitatis, & Tristani de Cngna prouectæ sint, ex quibus Insulis in formidolosum ut nautæ vocitant Marisleonem, hoc est Bonæ Spei, cum se se iniecerint, flexis proris Cafrariae radunt, plagamque Africæ quæ à promontorio Cæciam versus porrigitur. Quod si eatenus tam secundis auris promouerint, vt ad S. Iacobi, quod mense Iulio celebratur ultra promontorium euaserint, possunt opportune in Mozambico, aquari ac refici, unde inito cursu per interiora S. Laurentij Insulæ Goam tandem appellant. Nam si fuerit annus in serum prouectior, ne torrentibus fluentis, ac pœnè perpetuis abripiantur in syrtes & scopulos certis naufragiis infames, coguntur in altum vela dare, & secundum exteriora Insulæ Cocinum petere, quo portu excepti iij solent qui ad Mozambicum non applicuerint. Sed mora quam dixi plus mense solido luitur, qui nauigationi addendus est.

17

*Ærumnae, In-
dice nauiga-
tionis.*

Cui si nihil inesset præterea, nisi longum ab terra exilium & vnuſ aquarum & cœli infinitus vndique prospectus; iidem hominum vultus, plerumque flagitosorum, atque agrestium; somni, graueolentiæ, formidumque incommoda, fœlix malum dici forsitan posset. Verum enim verð iis tam multiplices accedunt ærumnae, ut vna illas vel auaritia insatiable, vel Apostolica caritas eluctetur perpessionum grauitate, ac periculorum, certatim animum ex æquo lacerante. Assidua in primis conuulsi ex naufa stomachi, & fere omnibus coiminunes molestiae, maris tractum ingressos statim exagitant, quem ex vndarum subsultatione Equatum appellant, vbi æstu furente tam dire iactantur miseri vectores, ut etiam sanguinem euomant, ad hæc sumini caloris & frigoris vices, huius quidem ad Promontorium Bonæ Spei, & viride; illius ad Guineæ oras, vbi per diurnam, & laboriosam malaciā, cælum, & aquam spirare ignem putas, ne leuissimo quidem auræ vlliū suspirio, hinc verð cordis tam inquieris angor, tantus afflitarum defectus viriū & horror cibi cuiuslibet, ut mors videatur omnib. imminere. Adde sub Äquinoctij circulo træsuerriam Africam scindente, bisque transmittendo, corrupti solitam annuam escariam, è regione Insulæ S. Thomæ; illic nauticus panis putreficit, & verminat; fœtet aqua, eiusque paucillum id, quod arcendæ morti necesse est glutire, in obscuro, & pressis naribus ducitur. Habent & pluviæ veneni nescio quid, earum madore intumescunt carnes, & in vlcis rumpuntur. Sed deterrium omnium lues quedam Loanda nomine, ab insula Loanda (Congi regno contermina, eijsque æratio, ob conchilia quæ inde collecta, monetæ locum & pretium apud incolas tenent) turgent Loandæ nauigantibus gingiuæ tam enormi tumore ut dentes sepeliant, liuescant

Liueſcunt maculis crura, & inflata demum in faniem ſuppurant viſcosam, aut ſi pestilens humor in vitalia irrepferit, inter valida, deliria & ſpasmos ægrotum perimit. Hinc illud iam olim ſolemne nauigaturis in Indiam ut ſaccum, aut ſepulcrale linteum ſecum ferari, quo ſi caſus tulerit decen-ter post obitum inuoluantur, marique inhumati humentur. Demum ut omittam rapidos fluentorum torrentium occurſus, qui transuersa nau-gia, in vada & scopulos impingunt, ut cœtorum immensa corpora, quæ aut ludant, aut certent, poſſunt nullo negotio ſuæ molis incuſſu ea ſub-uertere; abunde ſit folas cogitare quæ nauigationem exercent tempeſta-tes, illas præcipue ſub promonterio Bonæ Spei, obiectis atroces mortibus, quas ferè præſagiunt pifciū monſtra ex profundo immenso in ſummiſ-aquī laſciuientium, & ſubſultantium, ea multitudine ut quocumque ver-ſum longiſſimè pertingit acies, conſertum iis mare appareat, pauendo vectoribus anxiis, & tristi ſpectaculo; tempeſtatum vero eiusmodi cauſa torrens illic ſæuo Africō mare, & Oceani gemini ex lateribus Africæ ad illud promontorium conflictus, & depræliantum ventorum; ex quo ſe fluctus inſani attollunt, & ad diſcrimen formidabiliuſ refracti, ſiue ut nau-ſæ vocant, decuſſati. Quare illo quod in ſupeſando promontorio inſumitur quatriduo, ſaburræ adduntur ænea tormenta, occiduntur fenestræ, ac ne vndis operientibus demergatur nauis, ſpiracula omnia obturantur, om-nes teſto clauſi pro communi ſalute, alij arte, precibus alij adla-borant.

18. Non erit opinor digreſſu importunum, ſi partem epistolæ hīc po-nam quam dedit ex India ad S. Patriarcham Ignatium Gonzalus Sylue-ria vir Sanctus, & eo quod demum adeptus eſt martyrio dignus. Ilic ergo Prouincialem agens verbis grauiſſimis Sanctum rogar, ne quos Indis ex-colendis miteat niſi homines virtutis, ſpontaneo ſui martyrio diu mul-tum probatæ, interiori potiſſimum ſuorum affectuum coercione, fami-liares Deo, ſenſu conſcientiæ tenero, contemptores ſui, & in quæuiſ-pericula & aduersa ingentibus animis expeditos; præ omnibus vero ita-castos, ut ſi dici potheſt, corpus circumgeſtent emortuum, aut ſenſus ad eius blanditiæ penitus extinctos, fore alioqui feraciorem damnis Indiam quam lucris, ob eius cœli mollitiem, cœbritatemque occaſionum pella-cium, ſi ad primas cuiusque literas, ex Europa in Asiam, petentibus tranſitus concedatur, & habeatur citius verborum ratio quæ diſtat ſæpius inconsultus feruor, quam ſolidus: virtus autē illorū & pietas leuius pon-derentur. Indiam Sanctos nequaquam facere, verum ſi Sanctos exceperit, campum iis pandere in quo Apostoli euadant. Fortè vero magnope-rè decipi, qui ſe ut littus illic contigerint, eum putant ſe gradum fan-eti moniæ tacturos, quem in Europa lente & oſcitanter quaſierant; ra-dices enim propensionum noxiarum, & malè domiti affectus, ſolum na-ctas natuuo benignius, & quam alibi uſquam fortaffe pinguius, reui-uſcere, & uberius crescere.] Post quæ, ſanctæ vera, ſapienterque ſcripta, de-itinere ſubiungit [Indicat V. Paternitas cunctis per Societatem Domi-

18.

Quanto ^{nunc}
Indicum iter
quam olim far-
cilius.

28 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij ,

būs, & Collegiis quotidianas ad Deum preces , & sacrificia pro his Indorum Prouinciis , & nostris illas colentibus , vt pro Germania statuit; quotannis verò à Martio vsque ad Octobrem , pro nauigantibus ex Europa in Indiam, nisi enim experto , nemini fiat credibile discrimen quām multiplex , quām perpetuum sēuūmque subeant à mari, à ventis, ab eluvionibus imbrum; ab incendiis; scopulis; allisionibus; fame; siti, graftatione pestilentium morborum; & destituzione ab omni hominum, Deiq; solatio; vt annuis illis calamitatibus dici nihil possit miserabilius, vestræ quoque Paternitati sugerendum puto, quātæ vtilitati futurum sit, si Confessarios nauium singularum & nostros , & externos dignetur summus Pontifex potestate plenioris veniæ impertiendæ vectoribus , maxime moribundis & caput Bonæ Spei flexuris , quod sit multorum dierum spatio inter tam feros ventorum turbines , & tam horrenda naufragia , vt ferè illic sorbeantur, quicunque in itinere Indico pereunt ; & sunt homines suæ adeo salutis supinè incurij , vt nisi præfocaturo iam iam mari , ad confessionem suorum scelerum induci vix possint : & hæc quidem Gonzaluus.] Certo tamen hæc nauigatio ab experientissimis naucleris vslu annuo trita, nunc multo quām olim evasit planior, nouæque obseruationes ad peritiam veterem continuò adiunctæ fecere illam minus anticipitem. Primum enim alliſu contractæ, siue ad littora, siue ad latentes scopulos, & vadosa naues, posteros docuerunt funestis locis procul absistere, atque in eam rem Oceani descriptionibus , consignata semper ob oculos ea loca habere, sic dum interiora Oceani ad Occasum sestantur, arenarias moles promontorij Candidi, Rubri, & Montis leænæ facile declinant: inde australi quadrante inito, in Octauum altitudinis gradum ad austrum descenditur contra Brasiliam , ex opposito quidem Capitis cui ab S. Augustino nomen, sed interfluo leucarum plus centum spatio, ex quo per aios deinceps maximi circuli decem gradus descensu facto , propitij Cauri naues excipiunt, ac(nisi tunc mare procellis ferueat) impelluntque ultra promontorium Bonæ Spei uno circuiter gradu; hoc enim oculis et si tanta non prodit longinquitas, sed pixis nautica exponit gradu illic sesqui altero in Cæciam vergens , & monstrant marinæ quædam aues, quæ ternæ quaternæ frequentes cernuntur , candore & magnitudine cygnorum. His quoque haud paulò graviora post promontorij flexum pericula, nautarum tamen peritia eluduntur. Succedit enim calamitosissima illa Natalis ora quæ ab cornu Primatum ad Torrentium cornu portigitur, vbi inare violento impetu in Africum rapitur : succedunt scopuli, Iudæorum dicti. Hos verò inter, & famosa Camurij brevia, quæ a fauibus Cuamæ fluuij ultra sex gradus se proferunt, securus est transitus, recessu leucarum quinquaginta in mare interius ab Aquatione seu Aquada in Mozambicum. Ex in Cæcia afflante in prospectum insulæ Comoroni venitur gradu decimo, sesqui ad Austrum sitæ, ex qua ad aliam si forte compareat indagandam cursus promouetur , nempe Almirantis, seu Thalassiarichi, maritimis quidem adscriptam tabulis , sed planè fabulosam , proinde hactenus reperi-

tam

tam nemini. Iam verò transuersi circulum Aequatoriem, ad usque gradum borealem sextum & decimum per leucas centum, eadem sub altitudine nauigant, quod venti & mare iuncto impulsu in Sinum Cambaiæ ferantur ex quo tutæ præstantur naues ne auris à portu Goano repellantur subter gradum quintum & decimum posito: is vero à milliaribus quadrangulis prænoscitur, draconum indicio, & maritimorum serpentium, matisque ipsius perinde albicantis, ut cum vadofis allisum spumat; licet passus illic centum & viginti profundum obtineat. Magnetici demum gnomonis obseruationes graduum numero per loca digestæ singula, vbi declinat ad Caurum, aut Hellespontum) abunde indicant quæ & quantum conficiatur itineris in longitudinem graduum, præterquam ad Picum Azorum, ad Caput acuum, & Meacum, quibus locis Magnes, redi Polu: vtrumque obuertitur. Nam quod spectat altitudinem graduum tam multis potest instrumentis ex Sole, Fixarumque Stellarum supra meridianum transgressu deprehendi, vix ut ullum supersit, errandi periculum, hinc ergo potissimum ex Europa in Asiaq; iter quam centum viginti retro annis securius, & expeditius eus sit, cum illuc Deus Xauerium mitteret, et si nunquam desunt tempestates, nec per immensos æstus malaciæ, & morbi, & ab experientissimis etiam naucleris errores, quibus inter cuncta prudentia artisque præsidia, semper tamen periculo: scè nauigatur.

¶ 9. Et dicta hæc velim haud tam ut cursus navigationis in Indianam hodiernus, intelligatur longe facilior veteri, quæ ut illustri argumento constet, quantus arderet Xauerius sancto igne diuinæ caritatis, quantumque assurgeret, in difficultates, & ætumnas quibus sauiores per illa maria & diurniores multis retro annis non fuerant, cum is interea velut suis aut obcalluisse malis, aut unum earum putaret solarium mederti alienis, totum se in cuiusque leuamen partiretur, medicus, curator, parens, consolator, seruus, & omnia. Vehebantur eadem nauis ad mille capita; saeuit & anno lues multorum exitio intactis paucissimis; iacebant sparsi per nauim miseri; & officiebat singulis omnium numerus, ne tantillum id opis acciperent, quod eo loci conferre iis sani potuissent; omnium erat Xauerius, in omnes ex æquo, caritas suæ officia, viles, & nobiles diuidens: cursare, visere, solari, parare quod ederent, medicamenta porrigere, cibum in os debilioribus indere, pannos ablueret, ac præter abiecta quælibet, etiam trullas familiares ex purgare, verum præ omnibus confessione sacra morti proximos expiare, hortari salubri admonitione, sanctisque precibus supremum illorum agonem Deo commendare. Haud erat tamen earum virium quibus non potius fomenta essent necessaria quæ tantum operis, menses enim duos, fastidio stomachi, & molestissimo vomitu laborauit; dies quadraginta inter eos quos dixi Guineæ æstus intolerabiles languit: mensam Gubetnatoris Sosæ sibi perbenignè oblataam respuit, nec sustinuit inter miserorum tot calamitates, id sibi leuaminis indulgere, ac licet admiserit quotidianam

19

Mira Xauerij
cartas in oratione

22 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

ex ea sportulam , ab se tamen intactam penitus , in egentiores ægrotos semper distribuit , sibi verò ad viçtum à mercatoribus panem solitus corrugare , aquam ad potum eodem quo cæteri modulo accepit , parte quinimo itineris altera , designatum sibi ab Gubernatore cubiculum commodum idcirco admisit , vt statim mutaret cum ægrotantibus grauius affectis ; quos illuc velut in nosodochium tenue coactos dum curat , cubiculum sibi (vt semper alias) in patentia nauis platea delegit , in fune anchorario lectum , & ceruical. Nec ille minor valentum quam ægrotorum cura ; istorum corpora , illorum animos instaurabat , vrebaturque ad hoc mirifice suo illo prudenti , & sancto omnium temporū , hominumque ingenio , quod attemperabat cuiusque indoli , & conditioni , affabilitate singulari ; & apud nobiles , plebeios , milites , negotiatores , viros iuxta & pueros , eorum ex moribus colloquiis , & rationibus captabat aditum insinuandæ in animos pietatis , & inculcandæ salutis ad quam conditi . à Deo essent , ea dexteritate ac suauitate , vt non minus iucundæ , quam utiliter audiretur. Solent fere vectores , ludo temporis partem maximam fallere , quo si minus lucrum , saltem remedium fastidiosi otij aucupantur ; at quocumque id animo usurpetur , raro hanc triplicem euadit iacturam temporis , numerorum , & conscientiarum. Huic igitar occupationes Christianas opposuit ingeniosa Xauerij caritas , sed sua illa comitate ita sapide conditas vt ludo ipso fierent gratiore : festis diebus sub maiori malo , in nauis platea concionem habebat ; post hanc dabat audiendis confessionibus operam , demeridie rudes & pueros imbuebat rudimentis fidei christianæ , litem nullam mouebat discordia , quam ille non statim componeret ; nulla emergebat offensio , quam non amoueret ; nulla prauis corruptela , quam non efficaci manu reuelleret. Denique tam clarum sui experimentum dedidit , vt inde illi sancti Patris hæserit nobile cognomentum quo illum dum vixit in Indiis , etiam Ethnici honestarunt.

20

Mozambici
fus, & natu-
ra.

in Mozambicum classis applicuit , post enauigata milliarum duodecim millia , inciditque hic prior appulus in exitum Augusti , quinto mense postquam ex Lusitania soluerant. Iacet Mozambici regnum ad ortum Africæ , hunc nigro colore gens habitat , planè barbara , & agrestis , minus tamen quam Cafres quos habet confines , Aethiopum enim & Arabum consuetudine , atque commercio , sin minus exculta , similior saltu hominibus quam bestiis facta est : portu caret , & sinu hæc plaga quo naues tegantur ; sed commodum præbet exigua Insula , communis , & ipsa Mozambici appellatione , uno ab continente milliari , quarto decimo & dimidio gradu latitudinis Australis , fracto enim mari , & exclusis ventis , tutum præstat inter se , & continentem portum , tanta altitudine aquarum , vt Gaulos quantumvis ingentes excipiat. Hanc Saracenis eripuerant Lusitani , & arce munierant , ad reficiendas aliquandiu , absque metu classes , & aquationem : sed anni tempestas iusto proœctior , Sosam compulit ad hiemem illic transigendam , quod esset in Indiam nimis iam tunc aucepit.

anceps & inuium mare ; multosque ueheret ægrotantes , qui nisi diuturna , & commoda mora non videbantur posse ex mörbo refici ; quanquam est necandis valentibus aptior Insula quam ægrotis sanandis , & ex incolatum , maximè aduenarum breui æuo , Lusitanorum sepulchrum dicitur , cuius causa est corruptus cœli tractus , quem ex paludosis restagnante mari conceptis , & putridis , maligni vapores inficiunt . Duo tamen sunt in ea Oppida , indigenatum , & Europæorum , quibus lucrum quam vita carius , ad hanc infestæ auræ labem accessit eo anno lues , adeò funesta ut ea semestri spatio interierint octoginta , & quod è tanto numero , non plures confecti sint , attributum sit Xauerij caritati . Iactis illic anchoris prima Solæ cura , ægrotos in nosocomium comportandi ; Xauerio iis ministrandi , hoc nempe adamauit sanctus leuamentum ærumnos à exhaustus longaque nauigatione , nihil fesso corpori , caritati omnia indulgere , & nactus est eius haud paulò solita ampliorem , ac pænè vltra vires materiam , nec enim vnius vt antea nauis , sed classis totius curandos sibi suscepit infirmos ; & perinde ut suo peculiari officio haberet concreditos , ita vnicuique commodauit sese , quod non fineret tanta multitudo necessitati cuiusque singulare , subsidia propria officiaque alligare , poscebat quisque sibi Xauerium , alijs animæ , corpori alijs , erant qui solum experient eiudem conspectu , & consolatione recreari ; legebatur enim animi species coelestibus gaudiis delibuti , eius in vultu velut in speculo , & peculiare id illi fuit ut suum magis de cœlo beati , quam in terra mortalis , mentis beneficæ serenum , & alacre intuentibus adspiraret : vocatus ab omnibus , præsto omnibus aderat , continebat diuturno labori noctes vigilando apud möribundos ; apud periclitantes , ad lectuli pedes vt cumque dormitans , vnde ad minimum illorum gemitum extemplo consurgebat , & solatij aliquid afferret , sed in his corpore laboribus victo , & longe ingentes animos subsequentे , febri cœpit maligna corripi ; quam tamen aliorum malis tolerabilius preferens , ut depalcente vitalia aësta ardebat totus , ægrè genibus præ debilitate tremulis incedens , pergebat ægrotis sua ministeria circumferre , suæ modo hac in re sanitati , & vitæ satis cauisse arbitratus , si eam caritatis obsequio immolasset : occurrentis cursanti per lectos Medicus in ipso accessus veheimenti ferore , post tentataam arteriam edixit , periculosius toto nosocomio habere neminem , proin tanti viri miseratione , & obseruantia permotus , rogauit , si minus , ut morbi poscet grauitas ; abiecto labore , tantisper saltim dum remitteret mali vis , interquiesceret , at ipse id sibi negauit licere , quod ne vel temere , facere videretur , vel esse parendo cunctantior , causam intulit , quod è temigibus , vitæ palam profligatissimæ iuuenis , colluctaretur in extremis & ex febri acutissima delirans periclitaretur de vita simul temporaria , & æterna ; sibi noctem illam eius descrimini adhuc vigilandam , post quieti se suæ consulturum : & prorsus euentu patuit monstratum cœlitus viro sancto , perditi iuuenis instantem obitum , & penitentiam : humo enim sublatus à famulis , & eo iubente , in eius lectulo collocatus , mox ad lectuli contactum , repentina iudicij sanitas misero rediit , suique pro-

24 *De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,*

bè compos, Confessionis sacræ piaculo & mysteriis vltimis ad mortem Christianam comparatus est à sancto Patre, qui priùs ab eius latere non discessit quām suorum dolore scelerum, & Dei fiducia plenus, animam efflasset, idque ipsa illa quam prædixerat nocte Dei seruus, qui iam magno illo perfunctus munere, & æterno vnius animæ lucro diues, tum demum ex Medici præcepto decubuit. Multorum certabat ambitus ut vitum sanctum domini suæ haberent, deferebantque complures precibus omnem ægrotō subsidij opem, tum quod ipse, ut verè aiebant, lecto egeret, ciboque meliori; tum quod puriori, quām esset nosocomij aura, quæ tot iacentium flatu, situ, graueolentia putris & morbida spirabatur. Verum vtcumque placitum Deo foret, mori aut viuere, nisi suminè pauper, & cum pauperibus abnuit, & pauperum domo moueri recusauit: Cœcuit interim morbi malignitas, & de statu mentis triduo hominem deturbauit, quanquam in cæteris phreneticus, diuinis in rebus, nunquam à recto, veroque aberrauit, siue ipse per se de iis ageret, seu suggererentur ab aliis. Mente quoad hoc vnum vim mali edomante, septima tandem venæ sectione remisit febris, sensimque paulò post desit. Etsi vero nondum planè recreatus, cogitur tamen nauim consendere, cœptoque in Indianam pergere. Sola enim dux classis, & ipse valetudine affecta, in omnem aut morbi, aut mortis eventum, habere voluit, cui se tutè fidens que committeret, relictis potissimum eius sociis duobus, quos in Mozambico circa ægrotantes, cura detinebat, cui eius vice successerant. Ita illic tradueta hieme vela fecit Martio ineunte, haud tamen in S. Iacobi quæ illos ex Lusitania vexerat; sed in naui oneraria, Coulani nomine quod esset ponderè leuior, & venti multo plus legeret, in quo illud obseruatu dignum, quod retulere postea vectores, de S. Iacobi naui ab Xauerio iam mente præceptum, cum ea portaretur, fuitque vaticinorum primordium quibus semper in posterum claruit; audiers enim illam misericordie laudari, velut omnium quæ Indianam peterent instruëtissimam, & validissimam; è contratio illi minabatur, dictitans haud procul ab exitio abesse, quod magna eorum quos exceperat clade nimis verum fuisse patuit, cum in Salsetana insula, ad Austrum qua Bazainum inter, & Bandoram, sinum maris subit fluuius Manapasser, miserabilem in modum contracta est. Ea nunc in Mozambico relicta; in oras Africæ, vti occœperant, Äquatorei versus in oneraria prouecti; applicuere denique Melindam.

22. Est hæc Saracenorum vrbs sanè pulcherrima, ad Oceani prospectum, in plano & aperto sita, palmetis aliisque plantis frugifero, satis, hortorumque delitiis vberi: muros habet quales in Europa; domos quidem vt Mauri, sed visu pulchras, vsuque commodas, ciues Mahometem sectantur, valido & bene habito corpore, animosi, & sicubi in iis regionibus, bello acres: nigro sunt colore, nudique incedunt, nisi quod lineo, vel gossipino tegunt ab umbilico ad medium femur; immodicis astibus id quoque vestium ægræ ferentibus, cum ab æquinoctij linea gratus.

Melinde quid
Xauerius.

du ferè altero tantum distent. Cæterum constans inter illos, Lusitanosque pax, vsusque commercij, & benevolentia mutuus. In portus igitur conspectum vix classis venerat, & ad eam visendam, Duce inque salutandum, ingenti comitatu Rex statim adfuit, sed cum breues moras illuc esset factura, nec ignoraret Xauerius quām essent Mauri suis in erroribus pertinaces, tentauit nihilominus si quid posset in eorum salutem effici, & acuebat viri sancti ardorem, quod exscentenis animum miseratione simul, & lætitia inflexit, vt enim frequentes illuc agebant Lusitani, suum habebant extra urbem quo humarentur sepulchretum; videns ergo vir Dei compositos tumulos fixis desuper cuique crucibus, & eminentiorem cœteris ex sculpto lapide, media in area extantem, egregij operis & auro fulgentem; prouolutus in genua illam adorauit, incredibili voluptate, Christo gratulabundus, quodammodo, in hostili solo triumphanti, eiusque iam tum possessionem ineunti: quanquam indoluit vehementer iis crucibus honestari potius mortuos, quām viuentes iuuari. Quare Deum rogauit, vt quas Christiani Maurorum in agro statuerant, Maurorum peccatoribus altè infereret. Post quæ aggressus de fide Christiana cum Mauris tractare, incidit vt quidam inter primarios, percontaretur ex eo, Christianorum urbes à pietate perinde defluerent, vt ab suo Mahomete Melinda: in qua ex fanis olim septemdecim, tria omnino superessent, & clausis cæteris, illa quoque à paucis adirentur. Mali fontem aiebat, grande aliquod nefas ab suis peccatum, quod cuiusmodi esset, non satis poterat cogitans diuinare. Nihil non egit Xauerius vt mentem hominis ab exitio ad salutem, ad Christum à Mahumeto traduceret; quæ cum omnia in auras spargerentur, & in auita superstitione defixus barbarus; negleñtis propriis quæ illi Xauerius obiectabat, in inuestigandis suorum peccatis fatigaret se; misum denique illum fecit, suam interim illi ob oculos cæcitatem ponens qui non aduerteret, Deum sibi fidelibus maximè fidelem, testari non obscurè, Seçtam illam sibi esse inuisam, impiam, atque sacrilegam, quam nec vellet angeri neque conseruari. Nihilo stolidior aliis, inter primos quos vocant Casciges Alcoranni doctor, qui eandem conquestus solitudinem fanorum, & cultus veteris neglectum; sibi apud se statutum narrabat, nisi Mahumetes per se ipsem intra biennium suos reuiseret; sibi, inquam, ratum, de rebus animæ alia consilia inire, & religioni meliori suam operam locare: quam esse Xauerius diuinæ beneficentia gratiam obseruarat erga infideles, & vita profligatos, et si ad eam minime aduertant, vt semper animo suo nutent, nec sint vñquam eius sorte contenti.

23. Salutato Rege Melindano; post aliquam apud ipsum quietem repetita est nauigatio, promotaque per oras Africæ ad gradus sedecim, usque Socotoram. Est verò Socotra promontorio Goardafo obiacens quo se maximè ad ortum Æthiopia protendit, inde ad felicem Arabiam reflextens, rubri maris toties decantati coarctat ostia. Leucas insula viginti longa est, nouem lata, septentrionum decimo tertio subditur, in-

D sanis

23
Socotra Insula.

26 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

sanis caloribus ,sterilitate& inacie damnata ,nisi quod quæ median per-
 uadunt, montium dora pascua sunt ; plana dactilos palmarum suggestur
 ex quibus panis conficitur : domos alias non habet præter structa negle-
 citim tuguria ,soli imagis arcendo quām habitationi idonea , & paucum
 rara ,fere siquidem illic cauernæ montium pro palatiis sunt. Hanc duæ
 alia propius ,exiguæ insulæ , à Borrea spectant , vsque ad eò inter se si-
 miles ut propterea sorores nominentur : incoluntur hæ à semi hominibus ,
 ita sunt omnino sine lege ac iure barbari. Mauri quidem confines Soco-
 toræ , fuisse hanc aiunt Amazonum patriam , eiusque rei vestigium pu-
 tant ditionem quandam , etiamnum illic feminarum imperio subiectam:
 vt cumque res habeat , infelicitas Insulæ tanta est ut eam mortalium ne-
 mo dignaturus accessu fuerit , nisi eius miserta natura aloë ipsi tribuisset ,
 quo nullum est in Oriente præstantius , & socotorinum ex ea nominatur.
 De illa tamen sua Socotora , barbari , qui nihil extra illam videre , sen-
 tiunt ita magnificè , ut mundi oculum arbitrentur. Quo porrò viuant
 religionis cultu ; obscurum efficit varietas rituum quos sibi adsciuerè .
 à Mauris habent M̄thometem ; Circumcisionem & sacrificia ab Iudeis ; à
 Christianis nomen , & pauca quædam ; à Nestorio hæresim ; ex Abissinis
 schisina. Nominalia ex quibusdam apostolis viri ducunt ; feminæ ut plu-
 trimum ex Maria : crucem adorant , thure vaporant , & butyro inungunt ,
 gestantque de collo ad pectus pendulam. Duplex quotannis ieiunium
 pro quadragintadali nostro colunt , sed duorum ferè mensium alterum ;
 solisque radicibus , dactilos , & oleribus traducunt. Templis non carent ,
 sed quæ magis stabula referant quām Templa. Quater tamen quotidie ad
 illa conueniunt , manè vesperti , meridie , de media nocte. Nullus apud
 eos sacrorum usus , nisi tantum Baptismi , sed qua forma incertum. Sunt
 in mysteriis fidei plane rudes , nec habent codices quibus explicitur ,
 nec qui legere norit : etiam Casciges qui pro sacerdotibus se gerunt ,
 per se scipios inaugurant , commendatis solum memoriaræ nonnullis preci-
 bus lingua sibi peregrina , & ignota conceptis , nec quicquam præterea
 munieris obeunt : nisi quod illas in templis suis cantant , thus cremant ,
 & vocem saepissimè iterant , quæ nescio quid de Alleluia nostro sonat.
 Summam apud illos venerationem S. Thomas Apostolus obtinet , patrem
 fidei suæ illum vocant , se verò illorum quos ipse instituit hæredes legitimi-
 mos , inolevitque apud illos à veteri æuo S. Thomam tñdias petentem ad
 eam plagam tempestate allisum , confractæ nauis reliquias ædificasse in
 templi formam , quod deinde paratu extructum meliori , nunc etiam visitat-
 tur , & hoc de Christiano , residuum Socotora tenuit cum appulit ad eam
 Xauerius. Causa religionis depravandæ vicini Arabes , Fartasses præci-
 puè , qui tyrannicè occupatam , vi primū armorum , post etiam mutuis
 connubiorum fœderibus , superstitioni Mauricæ paulatim obstrinxere.
 Nec Tristanus de Cagna , ab Emanuele Rege missus tanto malo mederi
 valuit , et si aliquando in solitudinem ab eo redactasit , ei que arx Lusitanorum
 ad fidelitatis præsidium imposta ; insularij enim prætulere Arabes
     Lusitanis.

Lusitanis , excindique tandem arcem oportuit & seruituti Mahumetanorum insulam permitti. Iam Xauerius in magnam spem venerat renocandi populum etrancem ad antiquam diuini cultus puritatem, cuius eatenus nonnulla seruabat vestigia : & quia suum caritati nusquam deest proprium idioma quo percipiatur ab omnibus , cum esset eorum vernaculae ignarus , quæ ab Arabica , & Aethiopica longè differt ; concionari nutibus apud eos cœpit, quibus tam commodè intelligendum se illis præbuit , vt fructum ederet iustus sermo , spe omni maiorēm. Inculcauit iis tantopere quanta esset baptismi necessitas , vt suos ad eum certatim deferrent filiolos , sacro fonte lustrandos , quod etiam non paucis annuit. Hebræorum ritus , & Turcicos non modò inutiles ad salutem , sed profus lethales demonstrauit , magnam partem illorum aboleuit , induxitque pro iis Christianos. Quæ dum strenuè ab eo geruntur, iubet Dux vela in Indiam pandi, quo iuslū excitus, conturbatusque pepulus accurrere , prosterneque ad pedes viri sancti , & quibus poterat modis agrestis urbanitas , rogare ne se desereret ; offerre herbas & dañilos ; spondere si secum maneret , breui Insulam omnem ad Christum reddituram. Non tulit mite Xauerij peccus sensum benevoli & pij doloris , lachrimas dedit , ad clas-sis prætorem festinus adiit , illorum vota precesque suis iunxit , supplex que orauit ne se illinc saltem prius abstraheret , quam reliquæ in Možambico naues intermissum in Indiam cursum repeterent. Sed negavit Prætor assentiri precanti posse, cum ne illum Arabū seruituti obiiceret , frequentes ex Insula prædas agentium ; tum quod esset ab Rege , suæ pro India commissus fidèi , vbi eius incensis studiis , & labori campus esset futurus , & multo vastior , & longè certior ; nam Socotoranos pridem esse compertos , ad desertionem Christi tam faciles quam fuisser ad professionem , nec plura reuulsis anchoris Goam versus tetendit. Ictus graui dolore auchebatur Xauerius , defixis , quoad tueri dabatur , in mileros oculis , quos compellebatur salutis expertes relinquere , quam iis , eniçè præser-tim supplicantibus , breui opera conferre se posse , cogitata : quod vnum tunc licuit desiderium ardens secum tulit , èò , si quā daretur , reuertendi , vel transmittendi ex sociis aliquos qui sibi essent ex Europa venturi , quod & poste tentauit saepius , destinato illuc Alphonso Cypriano , & aliis , mandauitque Simoni Roderico in Lusitaniam per literas , vt ex stimularet Regis conscientiam , ad auerrendam ab lamentabili populo æternam per-niciem , quod promptum esset solo iussu , nullo sumptu præstare. Mer-catorias nempe ex India in Lusitaniam , iuberet ad purgandum eius Insulae latius diuertere , vbi secus mare prædonum Arabum fedes erat , & rece-praculum latrociniorum debili munitum præsidio , vt qui ab incolis nihil possent metuere , quibus cum arma omnia abstulissent , nihil opis resi-duum fecerant ad depellendam tyrannidem , & defendendas bonorum suorum , filiarum , ac fidei rapinas. Triennium fluxerat ab translato è viuis Xauerio , cum illac transfiuit Gonsaluuis Rodericus , obiterque (nam in Aethiopiam nauigabat) eorum animos nouo erga Christum , & Ecclesiam

28 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

affectu incendit, nihilque officij prætermisit quod conferri valeret à muto concionatore, solis ferè pro ignota lingua nutibus prædicante. Anno dein sexagesimo altero Antonius Quadrosius nostrorum in India Provinciam regens Ioannem Lopezium, & Gasparem Cælium, strenuum virumque operarium, eò misit; quorum prior, ipso pœnè in aditu, cum febri, ex Sole externis intolerabili, contracta interislet, substitutus est alius, etiam Proregis mandato, vt si solum illud Maurorum infestatione, Christianæ culturæ ineptum censeretur, inde quatuor aut quinque, egregiæ indolis, & boni ingenij iuuenes Goam deferrentur, quò sincera illic doctrina imbuti, edocetique Lusitanicum sermonem, Patrum interpretes fierent, & vindicata Lusitanorum armis ab oppressione Arabum insula, in eam redirent cum Patribus, spe tunc certa prouentus non dubij.

24.

Situs Indiæ
eis Gangem.

Nunc paucis diebus ex ea Goam peruenit Xauerius, quem dum secundi portant yenti, ponam hic breuiter, marinæ oræ confinia quæ Gangem inter, & Indum claudit, suntque omnino necessaria cognitu ad narrandorum perspicuitatem. Ergo pars Indiæ cis Gangem, quam Indostanum appellant indigenæ, ex continenti Meridiem versus in linguam protenditur, quæ ab Indi, & Gangis ostiis ex quibus initium dicit, non-genta milliaria obtinet; hanc mare Bengalæ, ab ortu; ab occasu Arabicum alluit; ad Austrum à septentrione catena montium diuidit, quæ Caucaso apta in Comorinum promontorium descendit, ac definit. Suos habent in iis montibus fontes, ij fluuij qui magno numero cum subiecta vrimque secuerint, suo quisque sorbentur mari. Fueruntque præsis temporibus, hi fines prouinciis totidem natura iudice diuidendis, quot plānis interfusi; & sunt nunc etiam quot plana tot regna. Sed ambitione inualescens regnandi latius cupidus, & armis audacia, ad expungendos sensim debiliores proruperunt, donec superueniens Lusitanus, alios iugo domitos pressit; alios in deditioñem accepit; haud tamen vterius, quam ad pauca intra continentem milliasia; firmandis videlicet frequentandisque præsidio portuum, & securitate commerciis. Nam interiora, sui ut olim, Reges idololatriæ obtinent. Iam Indi à faucibus abest propius Cambaia gradu vigesimo altero supra se polum spectans, cuius vrbis nomen toti regno recentiores attribuunt; verùm indigenæ Guzaratten id vocant, longéque tandem Bati amne, ab Regno Decanis discluditur; Decan inde ad usque Aligam excurrit, cuius ad austrum pars ultima Provinciam efficit (ad quam Goa pertinet) Canaram. Sequuntur deinceps Malabares qui à Cananore & Aquilonij gradus dimidio supra undecimū, longa planicie, in promontorio Comoriniensium desinunt. Ita nostri æui Scriptores, & locorum periti. Utcumque vero sit, non sunt regnum unum, sed multa Malabares, longo tractu secundum mare iacentia, Cananor, Calecutium, Tanor, aliisque deinceps minoris nominis, exinde Cranganor, Cocinum, Coulan, ac demum Trauancor, quod Comorinense in acumen exit, ultra septimum Arctici poli gradum. Atque hinc littus in oram oppositam flectere incipit, ubi iactu sagittæ vix altero, post illum

illum angulum quem plagæ utriusque in Comorinum concursus efficit, spectatur miraculum hinc aspertrinæ hiemis, illinc eodem tempore, intolerabilis æstatis, & quod fit consequens procellosi maris, & placidi; rigidi & sereni cœli, ob Solis nimirum in oras contrarias aspectus contrarios, & affectiones; præterquam quod excelsitas montium, quibus ab Caucaso tota ex Borea in Austrum tanquam muris, ut dixi, regio scinditur, ventos frangit alternis, parte vna tranquilla, dum perflat alia, & glacie stringitur. Iam prima post flexum Comorini, ora occurrit Piscaria, cui nomen, & famam, unionum fecit pescatio, de qua erit dicendi locus cum in eam affectabimur euntem Xauerium. Hæc leucas sexaginta, in vada Ramancoris famosa excurrit, quæ ab indigenis Cilai vocitantur. Inde Choromandelis, & Guaduarini oræ, quæ regni Narsingæ, siue ut alij nominant, Bisnagæ partem efficiunt. Consequens huic Orissæ regnum ad Gangis producitur ostia, sed cum sint hæ plagæ ferè nauigantibus inaccessæ, rescripsi de iis pauca potuerunt. Hæc de parte Indiæ media, ad Gangem ab occasu sita, ad propositum plus satis.

25. Reuisamus nunc Goæ Xauerium, & Sosam. Continenti Canaræ variis sinibus se infundens mare, minores aliquot, inde insulas abscondit harum vna Tizzuarim nomine, quod apud nos esset tringita villa, haud enim plures initio habebat insula, nec ultra septimum milliare longa, lata verò nec ultra tertium, clivis mollibus torosa, & planis herbida, fontibusque irrigua: ab Austro Salseta peninsula; multæ quoque angusti ambitus, ad latus alterum insulæ; ad Aquilonem Goa, Indianum regina, Orientis emporium maximè celebre; Archiepiscopi, & Proregis sedes, Maurorum opus ab Regno Onoris exulum, annis antequam illuc naues Europa mitteret, quadraginta. Hanc ab iis anno 1510. Alphonsus Albucercus cognomento Magnus, bello captam Lusitanæ Regi subiugavit, & diuina tandem bonitate Apostoli Thomæ vetus admirandumque oraculum optatos cœpit exitus sortiri, fore scilicet ut fides quam latè per Indiam sparcerat, renasceretur aliquando ac refloresceret, multòque vastius, etiam in Sinas funderetur, qui toti olim Orientis illius imperitabant Oceano; quod vaticinium S. Apostolus ad posteriorum memoriam, reliquerat viuo in saxo columnæ insculptum, quæ propè Meliaporem visibatur, Choromandelis regni Metropolim. In ea vernacula Prouinciæ caractere legebatur. Cum mare (tunc inde milliaribus diffitum quadraginta) columnam lambet, & appulsuros Indiam exterios albi coloris, ad instaurandam religionis sanctitatem qua illic populos primum imbuerat. Cui apud incredulos, rei tantæ expectationi, cum fidem detraheret maris longinquitas, ita se tamen iis ad annus sim probauit, ut columnæ basim alhueret mare, cum Gama primum Indias attigit. Autem que ex veteri auditu Indi Cananores, Calecutiani, Cocinenses, & alij rasissime olim Arabicum mare radices illorum montium quos dorsi modo usque Comorinum excurrere diximus, cum tota nunc ab iis, Malabarum distent planicie, cedente scilicet hinc mari, quod illinc ex opposito inuadit

25

*Goæ Insula, &
vrbs, qualis
cum in eam
Xauerius ve-
nit.*

D 3 26. Coepit.

; o De Vita & gestis S. Franc. Xaurij,

26

Status Indiae
infelix, cum
in eam perue-
nit Xauerius.

26. Cœpta ergo ex eo ab Europæis, Beati Apostoli prophetia præstari, excitati fides Christiana, pœnè apud Indos emortua, sed vix millesima ex parte, squalentibus cæteris in deserta sua, & sterili vastitate. Inde usque adeò intepescere virtus, & pietas, ut nihil æquè obesse Christianitati propagandæ, vti profligata Christianorum vita. Quidam illuc per capitalia, longaque discrimina nauigare, ad hoc solùm ut benè nuntiati redirent in patriam; huius luci fame ac rabie, vexare indigenas, nec secus exsugere, ac si ad prædas, non ad commercia venissent; hinc religionis apud illos implacabile odium quæ homines aleret tam crudeliter auaros; ad hæc Asiaticis frangi delitiis, & maximè Indicis, tam fœdum in morem Christianorum mentes, ut vitam tantum non viuerent Ethnorum. Quare his in cassum prædicari Crux, castimonia, æquitas, desiderium æternoru[m], dum has paucorum admonitiones tam multorum exempla eliderent, & factis communibus suaderent licere, quod factu nefas à paucis dicebatur: ac ne hîc nimium aperte dissimulare omnia videamus quæ tum orbe toto vulgarūt Historici; tûm ipse qui fuerat spectator ad Ioanne[m] Tertium Lusitaniae Regem piissimum anno 1542. scripsit, de statu misero Indicæ Christianitatis. Primum illic non pauci habere domi vxorum loco concubinas quam multas pro facultatibus poterant; & præ Christiana honestate, quam debuissent Mauris inserere, poligamia Maurorum infami, Christianum decus incestare; seruas magno numero vel raptas, vel emptas, diurni operis penso obruere; quod eæ reddere non possent, miserarum supplatio exigere; compellere miserias ad locanda turpitudini publicæ corpora, ut representarent heris crudelibus iniuncti operis residuum pretium, quod diei totius ærumnos labore, non valuerint exsoluere. Nundinari iudicia, & tribunalia; pœnas & licentiam scelerum, venalia habere. Hinc cædes riualium in lupanaribus, negotiatorum in commerciis, competitorum in Officiis, hinc euertendorum, & op̄ primendorum debilium liuor industrios, vexationes, rapinæ, & quicquid malorum, ex auaritia, effræni ambitu, & libidine sequi necesse est, ubi legibus nullis inhibitentur, tantumque audent quantum nihil metuunt. Restabat vnum in ea colluiue scelerum, pietatis cuiusdam vestigium, quamquam & impium; quod anni totius decursu ad sacra Mysteria non adibant, non tam quod iis indignos se crederent, quam quod digni fieri recusarent: Fuit hæc Indicæ Ecclesiæ ad Ioannem tertium transmissa imago, paucis quam illuc Xauerius appelleret mensibus, & visus est auctor aduentum eius præfigire, cum Relationem illam suam præcibus ad Deum, & Regem insimis absoluist, rogans, illuc virum aliquem sanctum mitti, qui religiosa imprimis vita sua censura, deiq[ue] verbi Dei ardente præconio, illam corrigeret Europæorum illic agentium, ad omne facinus solutam audaciam, quod quarto post mense vidit idem scriptor à Xauerio præstari, magna morum priuatim ac publicè commutatione. Ethnicos vero quod attinet, longum sit, ac fœdum scribere quot sacerdos superstitionum, quanta flagitorum, immanium ambage tenerentur, vixque huma-

nius;

niās quām quadrupedes viuerent. Erant inter illos iij minus scelerati, qui tametsi & lege, & Deo carerent, at saltem à dæmone propudosissima specie adorando abstinebant se; nec illi aut suis aut alienis carnibus lita- bant, aut insana venarum sectione, & diuulsione proprij corporis coram eius idolo membratim edita. Nouos alij quotidie colebant Deos: por- cūs primum aut canis, aut viuens quodlibet manē prodeuntibus occur- risset, Deus illis siebat: Iam in tanta cœli mollitie, corporum nuditate, & petulantia sensuum, nec frontem nec modum tenebat impudicitia: multis vxores & maritis communes, & vxoribus maritii; præter illum, quo dici detestabilius nihil potest solemnum ritum, sponsas priusquam domum ducerentur, initiandi sacerdotum stupro, & extant hodieque templo, sacrarum vice tabularum, expressis ad viuum circum formis vestita Reginarum, quæ illuc venerant ut se Bracmanum cuipiam manci- parent, factique memoria, picturæ probro, posteritati scilicet, & tem- plis sacrabatur. Iam vetus illud Pythagoræ de metempscosi somnium, Bracmanum doctrinis traditum, apud vnam Sectatum sic inualuerat, vt nihilo peccare leuius censerent qui pulicem, quām qui hominem occidi- set; quamvis è contrario interfici hominem, præsertim à nobili plebeium, perinde habebatur, vt alibi necari pulicem. Nec religioni ducebatur, nummo vilius capitati, filios in mancipia vendere, sclestaque hac mente peculiarem operam procreandis iis dare, vt quæstum ex iis aliquem velut gregum naercionis facerent. Vencficiis præterea mutuis, inuilos de medio tollere, penè illis pro ludo erat; vorare hostium carnes crudas; uxores ad iugum maritorum, vrendas adigere; cum defunctis heris, vi- uentes seruos sepulcris condere; familiaritates iniire cum Dæmone; incantamenta quasi artes tractare; voluntario se præcipitio ex alta rupe, idolo cuipiam, aut amicæ infami deuouere, tritum, & vsu communis vulgatum. Sed hac tanta, & tam multiplice feritate, ac sacrilegio, Christi fidem ab Indis arcetbat longius, Saracenorum imperium opibus, & numero potens quibus oras illas latè occupabant, portubus, arcibus, aduectisque ex Arabia machinis egregie munitas; & iuuabat quod in con- tinente, multi Reges, patriis ritibus idolorum, Alcoraum illorum adiun- xerant. Ad hæc ab iisdem Saracenis, in freto Arabico Lusitani, bello Ormuzium tulerant; Dium, & Bazainum in regno Caimbaïæ; in Malabarico Calecutium; Meliaporem in Choromandello; in aurea veteri Chersoneso Malacami; amissi his dannis maris imperio, negotiorum lu- cris, comineatu Mecam, patriam Mahometis, & Methymnam Talnabi, eiusdem sepulcrum; furebant scilicet, & harum dolore cladium capitali- bus ipsorum in religionem Christianam odjis accedente, incredibile est quantis modis, illius progressibus obstante, vt qui sibi detrahi cerne- rent, quicquid Christianis adderetur. Huic colluusioni fæx infima deerat, nisi vna Iudeos habuisset, ac forte plures, quam alibi usquam, vt Rex etiam Cocini, Hebreorum Rex cognominaretur, quod in eius regno, Ethnicos Iudeos in numero vincerent. In hanc sylham frementium belluarum

32 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

vt de Apostolo Romam in eunte loquitur S. Leo. Maij 6. anno 1542. Xauerius primum ingreditur, tantumque valuit, eius quo agebatur iniuncta vis spiritus, vt cum factu grande summisque arduum videretur vel eius solam Metropolim Goam Christianæ reddere pietati, alios tamen tot populos falsorum cultores Deorum ad Christum perduceret, ac si Christianitatem nactus illic foret non modo sinceram, & integram, sed laborum suorum, à quibus tantopere abhorrebat adiutricem. Nec id sola egere miracula, quibus illi Deus velut Apostolo eam barbarorum conciliaverat venerationem, vt naturæ Deum nominarent; sed labor omini humano maior, suo tantum vnius desiderio minor; sed inexpletæ caritatis; sed ipsis miraculis exempla vita mirabiliora, difficultates ei ardor ineluctabiles complanarunt, earumque fecere victorem, assertoremque animarum innumerabilium ex probrofa, & saeva tyrannide scelerum, auitarumque superstitionum in suauissimam Christi libertatem.

26

Goz à Xauerio gesta.

Goam igitur ingressus, diuertit in nosocomium, nec solum nomine paupertatis, verum etiam seruitutis, vt qui sua ægrotis obsequia subleuandis eorum animis, & corporibus dicaret. Exin operi manum priusquam adjiceret in ministerio animatum, Episcopum adit, aduolutusque ad illius pedes, Pontificium illi diploma exhibet, exponit Pontificis, Regisque consilium in sui ad eas Prouincias destinatione, professus velle se ex illius nutu omnino pendere; nec Apostolici Nuntij potestate nisi pro eius arbitrio, & sententia usursum, quem morem vir sanctus apud omnes Ecclesiæ Præsules, perpetuum tenuit, tum quod èd priuata humilitatis sua amore ferebatur, tum quod mirum quantum promouendis diuini honoris rationibus intelligeret conferre illam non modo Antistitum sed inferiorum quoque obseruantiam sacerdotum, nedum vt iis obesser, easve retardaret. Nam vt crebro suos monebat Ignatius dimissioni modestæ, ac placidæ non ægræ conceditur, quod potestati, & auctoritati plerumque denegatur; pronam enim ad fauendum sibi modestia efficit præsidum benevolentiam; auctoritas maximè si suas tantisper excedat lineas, potestatis diuersæ & æmulæ iura inter se committit, quo nihil est vel ad animarum salutem nocentius, vel ad offensionem populorum pertiniosius. Se lebat tunc Goæ Episcopus Ioannes Albucherhus è Sancti Francisci Ordine, cui pro sua insigni virtute facilimè cum Xauerio in Dei gloriam conuenit, atque in nexum amicitiae constantis, quam par alterius in alterum affectus, & veneratio semper auxit. Is humo Xauerium attollens, inspecto Pontificis restitutoque diplomate, fore sibi gratissimum edixit, tota vteretur fingereturque potestate, quam illi tribuerat Pontifex, sua quin etiam, quicquid in manu ac potestate esset, prolixè detulit. Ergo his perfunctis officiis, suum Xauerius mox opus aggreditur, cuius in excolendo seipso, & proximo, quotidianus hic ordo fuit. Tres, aut, si quando vrgeret necessitas, quatuor, nocturnæ quieti horas dabat; sed eas, ægrorum quibus ministrabat curatione sa-

pius

piùs abruptas, quod enim Mozambici hoc & Goæ solenne fertauit; periculosissem omnium decumbenti iacere à pedibus, vt eius qualibet voce aut gemitu excitus, ad opem statim exurgeret: nosq[ue]is residuum vendicabat sibi precatio, quod diurnæ occupationes vix illi ad eam quicquam relinquerent temporis: summo mane ex suo, in nosocomiū transībat leprosorum, quod erat in suburbio situm, adibat seorsum singulos, consolabatur dulci allocutione, iuuabat subſidio ab Lusitanis corrogato, quos expertus est semper ad quæcumque optasset liberalissimos. Sub hæc eorum confessiones audiebat, reficiebatque communi ad omnes adhortatione, post quam, si foret dies festus, sacris operatus cœlesti in iis ci- buim porrigebat, inde se in urbem referens ad Lusitanos concionabatur: argumenta verò concionum cuiusmodi essent, quām opportuna solutis moribus profligatissimi populi adstringendis; vi quanta intimi ardoris vibrarentur, conuersiones animorum ex iis consecutæ, re quavis certius & luculentius prodidere. Cum enim antea prodigo simile haberetur præterquam in Pascha, sacram mensam adire; tunc cœpit portento videri similius, qui ad illam etiam saepius quām mensibus singulis non adiret: suis itaque Romanam ad nostros literis aiebat se si denūm hominum obire vi- ces potuisset, ac locis decem eodem tempore, confitentibus adesse, tantæ illorum frequentiæ minimè suffictrum. Cumque hos motus in iis fierent, Euangeliū effata quæ ex æternorum expressa meditatione, & clara in luce dicendo posita, eorum animis vehementius imprimebat, inde fructus ferebant quos solet vera, & seria vitæ myratio edere; electiones pellicum ab consuetudine, atque ab ædibus; paclorum per fraudem contractorum rescissiones, restitutiones iniquè partorum; vindicata pri- stinæ libertati, quæ iniuste possidebantur mancipia, sedatas dissidentium simultates; redditam famam quibus perperam erecta fuerat, & his similia quibus breui Goa speciem induit, adeo hæc in absimilem ut ad eam stuparent etiam ethnici; atque hic horas ante meridiem occupabat labor. Post verò fidei symbolum feriatis diebus populo explanabat, eo omnis generis concursu, qui contineri templis quantumvis capacibus non posset, in quo Lusitanicè cum dicret, studiosè tamen rusticatum, & crassum se etabatur lingua idiomā, vt ab auditore perciperetur facilius, qui fere ex India ortus, Lusitanicum purum non assequeretur. Profestis diebus visebat carcерem, docebat vincitos examinanda conscientia ac purganda modum, excipiebat consitentes, idque si tunc primum ad se accederent de vitæ totius anteactæ culpis. Progressus inde urbis obibat vicos & æris pulsu quod manu gerebat, excitato ad fora & compita populo, magna voce parentes, & heros rogabat, animum religione absoluenter qua tenebantur erga liberos & seruos, eosque mitterent ad condiscenda Christianæ fidei rudimenta; quod impetrabat tam liberaliter, vt ipsi & patres, & domini, & totæ familiae ad eum confluarent: accurrebant ad illum & pueri semper ad trecentos, quibus ipse stipatus procedebat in templum, ubi summa credendi capita exponens, interpu- gebat probè viuendi monitis, & pia motum institutione, quo ciuis in-

E uento,

34 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

uento, nullum &què publico profuit; nam si diuinorum', & Christiani officij planè expers fluxerit prima ætas, vti Goæ factum eatenus fuerat, sperari, nisi miraculo non potest, fore vt recti, & Dei amantem animum induant, quibus penè cum laetè infusa prauitas, cum ipsa semper ætate creuerit; his autem pueris Christiana doctrina, & sanctimonia imbwendis tantum viri Dei valuit solers ardor, vt non aliundè maiori rubore suffunderetur parentum vita licentior, quām virtute simplici filiorum: à quibus candore puerili, sed virili studio dum carpi se ferrent, emollichantur, ducique se ab iis ad Xauerium iubebant à quo ipsi audirent quæ ipsos pudebat interrogare à filiis. Hinc natum quod lege perpetua tunc primum sanxit præsul Albucherchus, Goæ in posterum singulis in templis, vt eruditentur pueri in rebus diuinis, quod magno nunc etiam familiarum bono obseruatur. Ad hanc viri sancti solertiam accedebat modus priuatae consuetudinis cum facinorosis, qui nihil saceret austерum, & asperum, à quo velut à thanno sibi metuerent; sed è contrario mite ac placidum, eoque suavius, quo essent peius animo comparati; matris planè in morem quam tenerius afficit amor iacentis ex morbo filij, quām benè valentis: nam quorum improbitas vulgo nota, eos & adspiciebat hilariùs, & benevolentiae singularis urbanitatibus mulcebat, coniuuam ad prandium se illis offerens, vltro rogans videre illorum & filios, & domos, atque aded pellices, quas aut iis cognatas, aut honesti obse- quij ancillas fingebat se credere, seque ab hominibus scelestis & perditis diligi magni faciebat, haberisque ab iis minimè alienus; vt si quem ipsorum clementissimus Deus poenitentia factorum punget, is in promptu haberet, cui libenter consideret haud minori spe consolationis quām certi remedij; vtque ipse, amicitiae iure parra fiducia, vltro se sensim in arcanam eorum conscientiam penetraret, & morbis illius faceret medicinam. Et hīc eminebat ars mirabilis charitatis, in complanandis corrigen- dæ vitæ difficultatibus; in excipiendis, laudandisque illorum conatibus, tametsi exilibus, sed quales poterat eorum debilitas spondere, in iungenda cum iis opera ne soli labore confessionis apparandæ, ac luendæ post il- lam, admissorum poenæ graviùs premerentur, quibus agendi præsidii ut mirè suavibus; sic efficacibus, quos Goæ totaque Indiæ quæstus animarum collegerit, opportuniùs libro quarto scribam.

27

Primus in Piscariam insula Fidei in-
gressus.

Sex menses non toros in emendanda Goa feliciter sumpserat, cum Deo visum illius virtuti patentiem campum aperire, & Apostolicum ardorem ad convertendos infideles educere; id occasione quam narratum. Oram illam quam dixi ad ortum Indiæ, quæ à Cororino, ad insulam Manar progreditur Piscariæ nomine appellatam, principio adibant negotiatores Saraceni, qui paulatim numero, armis, & re aucti Parauios indigenas longè viribus impares pergebant opprimere, dum anno tandem 1532. casu improviso, lentata diu patientia in rabiem erupit, illorū inque internecione iugum insolens excutere decrevit. Rixa inter vnum ex primariis Parauis, & Saracenum orta, facta minis adiungens Saracenus inaurema Paraui, cum auriculæ parte lacera reuulsit, quo contumeliaz

tumeliæ genere nullum apud illos censeretur indignius. Vulgatum ut sit in Parauos probrum , & sensus diuturnæ , iamque intolcrandæ tyrannidis , probro ingrauescens, ita illos confixit, vt communi consensi conuenerit, semel ab iis sese absoluere , & inimicam gentem exscindere: quod auso arcano, & minimè barbaro ab iis præfectum est, simûlque omnes ad conditam diem Saraceni ferro sublati præter paucos , qui se sorte nihilo meliori sua in nauigia collegere, nam eos tempestas Dco vindice deprecessos obtulit: peruadente vicina stragis nuncio , Saraceni terrâ marique conjurant in Parauos , adorique repentina incursu absque numero cædunt , domos eorum solo æquant , prædas ingentes ex iis ducunt , ac ne quem fuga seruaret superstitem , eorum capita apud confines oræ continentis argenteis quatuor proscriptibunt , quæ cùm tam multa proferrentur ut partii iam præij pigeret , cœpere singula singulis argenteis hoc est quinque gallicis assibus distrahi , adeò hominibus barbaris , hominis caput quam pœudis vilius; haud tamen valuit tam atrox , & immanis vindicta Parauos fundiùs delere , & oræ illius ditionem , piseationemque vñionum (quod præcipue agebatur) mauris asserere: multi se in continentem recepero , atque in iis Ioannes à Cruce , Goa illuc nuper ad negotia mercium aduectus , prudentia insignis , natalibus Malabar , professione Christianus & ab Sainotino Calecutij rege aula & gratia deiectus , quod ab eo legatus in Lusitaniam , Christiana Sacra suscepisset , esf'etque ab Ioanne Rege , inter Christi Equites cooptatus: ad hunc Paraui conueniunt , nec tam eius consilium quam præsidium , & openy expetunt ; nam delibera- tum inter eos erat in Lusitanorum tutelam se tradere , ut iniurias hostium ab se defendenter , illo tantum optabant intercessore vti atque interprete apud præfectum Cocinensem , ad imperanda arma , & milites quibus ab Saracenis tuti essent , foreque hanc præbiti auxiliij gratiam data fide iurabant ut sacro baptismo initiantur vniuersi , & qua Lusitani , eadem lege in posterum viuerent. rei tractandæ prouinciam admisit ciuis nobilis , calamitate quidem miserabilium permotus , sed magis studio augendæ , illius populi numero , ac salute , Dei Ecclesiæ. Coccinum ex iis quindecim aut Pantagitinos seu publici rectores , vel ut alij volunt ex primis qui promissionem iureirando firmauerant , secum duxit , effecitque ut cum arcis Præfecto in pacta mutua coirent , hinc de commodando exercitu; illinc de capessanda Christi religione: vna pascisci promptis , obstatbat paucitas fideiubentium , qui ut plures adescent recurrens unus in oram Piscariam , alios ad septuaginta , numero adjunxit. Præterire Mauros huius fœderis odor non potuit , communi consilio Præfectum Conninnensem per legatos sollicitant ad rescindendam Parauis datam fidem , & auxilia neganda , perfidiae pretium proponunt , summam argenti grandem , & dona varia , sed in eo naeti animum nobilem , & vel iis quæcumque possidebat Parauorum salutem redeinpturum ; vbi ex eo audierit , et si aureos montes ferrent , se nec latum vnguem à Parauorum feciere diriuendum , confusi abierunt : ita Paraui quinque & octoginta à Michaële Vazio Indianorum vicario , sacro fonte lustrati , accepto exercitu Saracenos

36 De vita & gestis S. Franc. Xauerij,

fugarunt, restituti sunt cum suis in possessionem Oræ legitimam ; & ex Pagis triginta, ad vicies mille salutari lauacro expiati Christianis quidem accesserunt; verum nec sat edocti quid eos credere oporteret; nec quibus moribus vivere, quod deessent qui linguam callerent, & praeter mercatores, vix comivearent ed Lusitani: solitudinem faciebat soli sterilitas, commodatum penè omnium penuria, cœli squalor, extensis ob plagam Indiæ totius æstuosissimam vix ferendus. Nihil mirum igitur tam multos vnâ baptismō tinctos, cum tam facili pretio, vitam, patiam, libertatem ab se redimi putarent, quam erat proclive, & obuim lauari semel, & Christianum dici: annum iam decimum tenebat hæc ignoratio, cum Xauerius in Indiam peruenit, qui ex editis Goæ documentis opinionem Vazio Vicario certam fecit, patrem se fore operosissimæ culturæ ad eruderandam Christianitatē illam necessariæ, & alterum tantum ethnicorum qui residui fuerant conuertendum: qua sanè expeditione, viro sancto nulla potuit venire optatio, et si enim impensus Goæ labor, fructus dabat vitales vrbi diuinorum tunc egenissimæ; sed iis aded non acquiescebat Xauerius, quin adducendis ad Christum ethnicis perpetuò anhelaret, expectaretque dum teipsa portandus imponeretur suis humeris ille Indus, cuius pondere toties in Europa visus esset per somnum se opprimi. Ad primam igitur Vazij de Parauis vocem, complexus est illos ingenti animo, parique modestia, totumque se Vicario Vazio ad quasvis ærumnas pro eorum salute devouit: huic Episcopus, omnia fausta precatus; huic Sosa gubernator pariter annuit; haud tamen prius quam socij duo, quos Mozambici reliquerat appulissent, ad eorum aduentum navim concendent quæ nouum Praefectum Commorinum vehebat: Et voluit Sosa copioso illum viatico profuse instruere, sed comes illi omni viatico carior paupertas, omnia reiecit, præter calceos quosdam aduersus coquentes arenas, & vile tegmen solis ardoribus defendendis: iuvenes Indos itineris, & opera socios assumpit duos, recens Diaconos, & Ecclesiæ ritibus à pueri affuetos.

28

Primus Xauerij in ora Piscaria labor. 28. Millaria sexcenta nauigando emensi, applicuere Cocinum, inde terrestri itinere Tutucurinum versus dum tenderent, locum illa celebrem in ora, in pagum deueniunt, in quo omnes ad unum ethnicis: quare velut primam audiens in prædam inuidens, interprete ex' sociis uno Christum eos docere, & suadere aggreditur; sed frustra post paulum se esse intelligens, quod excusarent toparchæ metum, cuius iniussu deos mutare non auderent, Deo tamen volente obtinuit ne primus hic labor (futuri ormen) abiret inanis, & vacuus: miracula illi tunc primum Deus subilio misit, quorum exinde in posterum tanta illi porestas diuinitus adfuit, ut ipse quoque miraculo esset: conficitabatur iam triduum Sanata ab Xauerij ethnica femina partus doloribus tam saevis, ut morti proxima putarentur, nec cruciatibus leuandis aut preces impiaæ Bracmanum Sacrificulorum, au remedia iuuabant: rei certior factus Xauerius, domum aduolat cum suo interprete, (oblitusque ait, versari me in terra aliena, Deum in opem vocare incipio, tamen si hoc probè memineram: Domini est terra, & universus)

uersi qui habitant in ea) religionis elementa languenti ut poterat , expōnit , iubēque spes certas in Deo reponere quem colunt Christiani : at qui mulierculæ vnius salutem , toti eius seruando populo destinarat , ita illam interius mouit , vt rogata num Christi esse vellet , eiisque Sacro Baptismo tingi , se verò libenter id velle responderet . Tunc à Xauerio , post lectum ad illam Euangeliū , Christi fonte abluta , incolumis patrit ; cuius prodigijs evidens admirabilitas domum omnem stupore , ac lātitia cumulauit , atque ad pedes viri Dei vniuersam acciuit familiam , ut necessariis exculta documentis , codem lauacro purgaretur ; præcurrentem secutus miraculi famam Apostolus , pérgeñsque victoria vti , Primores domi sigillatim adire , æternitatem vitæ , & Christi legem audenter prædicare , pronis auribus , atque animis audiri ; sed ne illi parerent invito Principe , arcebat dāmni timor , cùm ecce tibi commodum adfuit fisci regij Administer tributi anni exactor : ad hunc suos conatus vertit Xauerius ; de Religionis Christianæ solida veritate , de felicitatis , ac pœnarum æternitate terribili , ea verborum efficacitatem cum illo egit , vt exprimeret ab eo , placere sibi Christianam legem , nec vetare quin ea populus initiatetur ; qua facultate Xauerius , gestiens tunc multo rem alacrius prosequi , docere in primis quorum erat primaria auctoritas & gradus , lustrate illos eorumque familias sacro Baptismate ; post hos reliquum etiam populum , cui Primores exemplo præuerant , Sacramento salutis , Christo & Ecclesiæ subiecit , ac ne qua tam fausto progressui vndeuis remora fieret , dilatâ in tempus aptius , culturâ diligentiori , quæ ad illos in Christo formandos , & perficiendos erat adhibenda , iter ut instituerat Tutucurinum artipuit , indéque singulis tractus illius seu Pagos , seu Corporinitates percurrere instituit . Erant hi ut ante dixeram partim ethnici , partim Christiani , sed qui de Christiano præter baptissimi memoriam haberent nihil , vt qui Christo Sacramentum dixissent , ad excutiendam potius Maurorum tyrannidem , quam ad excipiendum Christi iugum , cæterum ex æquo cum idololatris credendi , vivend'que ignari . At enim ego , inquit Xauerius , cùm iis solus quid agerem , aut possem ? cum ego Cantabricum , illi Malabaricum sonarent , neque illi à me , nec ipse ab iis perciperet hoc ergo consilium inij , vt ex indigenis aliquos mecum adhiberem , qui etiam Lusitanicè loqui nossent : cum iis multo labore , ac tempore , diversis congressibus , modum crucis formandæ primum ex Latino in Malabaricum converti , & Dei vnius in personis tribus explicationem ; deinde Fidei Symbolum ; tum Dei mandata , orationem Dominicam , Deiparæ salutationem , præceptionem *Salve Regina* , & formulam Confessionis Generalis . Hæc Malabaricè cum memoria mandasse , sumpto in manus tintinnabulo , cursabam per Pagos , coadūtisque quam multos potueram vitis , & pueris , distinetè iis recitabam , idque bis in die , per solidum mensem ; verùm hac lege ut quæ dicissent , eadem tum domi familiares qui aberant , tum vicinos docentes diebus autem Dominicis , viri , foeminae , pueri , omnes , conueniebant incredibili studio audiendi ; precatiōnes cantabantur , canendi exordium

à confessione vnius Dei, & trium eius personarum ducebatur, quam excipiebat magna, & clara vox recitantium symbolum. Ego deinceps articulos à primo relegens, eorum linguae seorsum singulos repetebam; tum interrogabam ad singulos si verè ex animo certam iis fidem adhiberent, quod cum decussatis ad pectus brachiis vna omnes voce annuisserunt, subdebam tunc, atque ipsi mecum; Domine Iesu Christe Fili Dei, da huic primo fidei capiti, assentiamur fide firmâ, nec in ea vñquam vacillemus; ad hoc te oratione Dominica precamur; post quam, Sancta Maria, inquietabant, Iesu Christi parens hoc ipsum nobis à filio impremit, ne vñquam in eo hæsitamus: ad hoc te Verbis Angeli salutamus, Ave Maria, &c. Decursis hunc in nodum Symboli sententiis duodecim, fiebat ad Decalogum transitus, quem simul integrum promuntiabant; tum retrahebamus sigillatim, interiectis ut inter fidei capita preicationibus, Pater, & Ave, nisi quod pro constantia credendi, petebamus robur benè, & ex Decalogo viuendi. Dici non potest Ethnicis iuxta ut & Christianis, quantæ sit admirationi legis diuinæ sanctitas, & mira cunctatione consensio: præ aliis Symbolum frequentius repeto, & inculco; tum Dei præcepta: formulam confessionis generalis recitandum curio ab omnibus, sed iis potissimum qui ad Christi lauacrum accedunt; deinde Symbolum, ubi de vnoquoque articulo ex iis quæro, an verum certò credant, & cum se certò credere dixerint, Christi legem explano, quæ vna possint æternam salutem consequi: postremo denique illos Sacro Fonte baptizo, & demum omnia, Salve Regina recitato, absoluo.] Hactenus ipse Xauerius; iam loci vnius incolis hac tam diligenti accusatione institutis priusquam in alium migraret, feligebat, ex his qui omnium maximè quæ didicent callerent videnterque præ aliis moderati, & pijs, eosque dabat cæteris magistros, scripto tradens quæ illos docuerat, ut festis diebus vocato populo ea repeterent, quo ritu ab se fieri vidissent, eorumque vivacem memoriam conseruarent, iisdem factas ædes committebat, quas in Pagis frequentibus, Baptismo iam tinctis extruxerat, ut inuigilarent iis custodiendis, & pro regionis tenuitate decorandis: horum autem (quos Canacopolos ab officio quod gerunt vocabant) non est passus operam, & diligentiam suâ aliqua mercere etiam temporariâ catere, in hanc aureos nummulos quatuor mille, tributi nomine, quotannis ab oræ indigenis reginæ pensitandos, de gubernatoris assensu, ab ea perlitteras exorauit.

29

Quam uberes dignos Christianitate primigenij feruotis ex ora Piscaria Sanctus Apostolus cogeret; nec ipse satis referre valuit, fatetur enim ad Ignatium scribens deesse verba quibus id explicet. Subdit tamen illorum qui erant Baptismo lustrandi, sape tantum fuisse concursum, ut fracta inquit, tingendo labarent brachia, & desiceret vox, iterando Symbolo, Decalogo, inonitis, quæ de officiis Christianis, de facilitate coelesti, pœnísque inferiorum, repetebam, ac de bonis, prauisque operibus quæ eisent ad vitrumque viæ: uno interdum die oppida integra ablueba

abliebat ; sola tenera ætas , quæ acceptam Baptismo sanctitatem intactam moriens ad Deum tulerat , ad mille capita ab eo censebatur. Divinis pueri usque adeò afficiebantur , auebantque tanopere de mysteriis fidei , noui aliquid doceri , ut ei tempus , non cibi modo , somnique praetipent , verum nec ad pensum diuini officij , præberent , cogereturque ei exsoluendo captare latebras ; & frustra , adeò erant in iis vestigandis sagaces pueri. Concertationes etiam illorum , & prælia , cum Ethnicis , erant perpetua ; venabantur idola curiosè , raptabantque ad pedes viri sancti , tam grandi numero , ut in aceruos consurgerent ; illic eadem omni contumeliaz genere calcata , distracta , conspurcata luto & sordibus , foedabant , spargebantque in mare communuta. Si quem verò rescissent , esto parens is foret , honos aliquid Pagodi , hoc est idolo exhibere , audenter ac liberè argubant , quæ si minus apud sacrilegum reprehensio valeret , deferebant ad Xauerium eius nomen , qui mox cum manu puerorum in dormum impij aduolans , sublati quotquot haberet Pagodibus , puerorum ludibrio , & sannis illos , eo spectante , proponebat. Fuit quin etiam cum Christianus ab iis delatus est , quod simulacra , palam coleret , grani offensione cæteroruin : huius belluinam , feramque vesaniam , quod nec probrum perfidiæ , nec rationes commouerent , excogitauit modum quo sensum flammatum in eo excitaret , quatum iam tum cum desertoribus quos adorabat demonibus se ipse damnaret , misit qui faces ædibus perfidi subderent ; vixque multis eiusdem lacrymis , & amicorum intercessioni cessit , ut subduceretur incendio supellez ; reliquis omnibus , idolis potissimum in cinerem redactis , exemplo peñæ iis profuturo , si quos forte apostata spiritus sollicitaret aliquando , ad eiurandam Christo fidem. Nec erat qui obstat auderet , vel aduersus eum vi aliqua vti , quem potestas edendi miracula venerabilem effecisset , & pena insolecentis in eum Ethnici metuendum. Erat is ex nobilitate Manapatis , adierat hominem Xauerius solita comitate rogans hoc sibi ab eo indulgeri , tantisper ut autem commodaret , pauca quædam ferenti quæ ab eo audiri , plurimum interesset ; sed hunc barbarus ferox , nec asperctu dignatus , foribus exclusit ; agresti respôso pronocans , tantumdem sibi ab eo ut fieret , si quando ad fores eius Ecclesiæ intraturus venisset. Votum inutbarum , & impium ratum facere Deus non diu distulit : paulò post , subita armatorum manu à quibus ad necem quærebatur , in fugam actus , quæ ad salutem restabat sola , concitatò ad templū ferebatur , prouocationis nuperæ immemor : insequuntur & premunt currentem clamore ac telis inimici ; qui diuinis in templo dabant operam Christiani , armis , clamoribus , fugientis terrore & ipsi exterriti , veritique direptionem templi , aut grande quid mali hoc tumultu parari , foeres claudunt , misero tantum non limen subeunte ; quare templo ut sibi optauerat exclusus frustaque ad opem vociferans , crudelitatem hostium disceptus explevit. Deo illatam seruo suo contumeliam , illorum manibus vleiscente.

30. Ipsi quin etiam Bracmanes , quorum occulta flagitia , & arcanam Doctrinæ

29
Cæcumeliosus
Xauerio eth-
nicus puniter
diuinitus.

40 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

30

Bracmanes
qui eorum Dii,
religio, sceleratissima vita.

Doctrinæ perfidiam publico odio exponebat, vt cumque in illum afficerentur interius, venerabantur tamen, vel metu vel reverentiâ tanquam sanctum, multamque in eum benevolentiam præferebant. Est Bracmanum genus apud Indos, & summè nobile, & præ alio quouis reuerendum, suis enim illis ex veteribus fabulis proficentur se satis diuino progenitos, & illam hodiéque paterni sanguinis à Diis puram venam, sinceramque seducere, nec est inter illos adeò vilis, & mendicus ut fœminam alterius quamquam regij generis suo coniugio dignetur: quem porro stirpis suæ auctorem Deum iactent, retexendum est breuiter ex Theogonia ipsorum. Deorum itaque supremum faciunt Parabramam quendam, quod sonat apud illorum Sapientes, omni ex parte perfectum, rerum omnium fontem, existentem ab uno se, nullo alio authore: hunc vero liberum à concretione, cum sub hominum sensum venire non posset desiderio captum ostentandi sui, ut semel aspectabilis fieret, hominem fieri voulisse, atque hoc eodem desiderio filium concepisse quem ope pererat, & Masum vocarat: post hunc alterum, quem pectore edidit: inde etiam tertium qui ventre prodierit; hunc quidem Bramam, illam Viuum dixisse: hac prole triplici in lucem edita, in locum beatitatis sue redisse, seipso ut ante fruiturum; prius tamen suo, filiis singulis in patrimonium assignato cœlo ac priori quidem contiguum sub paradiso cœlum tradidisse, cum summo in subiecta elementa imperio, ut ex iis corpora pro arbitratu componeret. Vismu alterum cœlum assignasse cum potestate administrandi mortalibus iuris, & quacumque pressis necessitate succurrenti. Bramam denique tertio donasse cœlo, cum præfectura Sacrificiorum, rituum, omnivimque ad religionem spectantium. Hos vero tres viuis corporis idolo tricipiti affingunt Deos, ut eadem ex stirpe ramos tres ortos significant; atque hi habentur in pretio, hi vocantur in preces, & in opem, nam Parabrama totus in se collectus, sua que felicitate inuolutorus inferiora hæc negligere creditur. Vismus igitur, inquietum, millies in terras delapsus est ad instaurandas res hominum conuulsas & laceras, sed semper mutata specie, animantium diuersarum, vel mutilorum ac deformium hominum, quæ fuit Pagodum origo, deorum scilicet minorum, de quibus spurcissimas, & sceleratissimas metempsychoes fabulantur. Postremò Bramam cepit quoque cupido generis propagandi, factoque in hæc nostra descensu, stirpem Bracmanum progeniuit quæ infinito numero aucta est, ac licet omnes, natallium eadem ornent nobilitas; sed gradus varios in iis anorum claritas distinguit de gestione munetum illustris, quæ in successorum familias transeunt. Bracmanes ferè sunt, Indorum Reges; diuinis iuxta & humanis præsunt, regisque insignibus Bracmanum etiam notas iungunt, de quibus, & aliis ad religionis quam iactant stoliditatem spectantibus occurret alias commodiùs scribere.

31

Bracmanum
uctoritas
fraudibus
quaesita, &
hypocrisia.

31. Nunc iis ea est viuendi ratio, ut licet egeant, & opificio victum querant, verum ob cœlestem quam fingunt originem, & pro semi-Deis obseruentur, & pro Sanctis ob legem qua seuerissima, etsi reges fuerint, tenentur,

tenentur, abstinendi se carne, pisce, & animalibus, lacte solo, herbis, & fructibus vicitandi. Cæterum gentem sceleratiorem vix ullam sub celo reperias ; & si nullos Bracmanes habeat India , idololatram habitura sit neminem , ut scribit Xauerius cui fuit multum ac sapientius cum iis depugnandum ; potens apud reges eorum gratia ; apud populum auctoritas ; mille artes fallendi ; coniuratissima inter se consensio ; numeri multitudo, ipsaque adeo apud Christianos nundinatus fauor, inexpugnabiles faciunt & aduersus Christum pro sua veteri superstitione impudenter audaces. Alebat Goa eiusmodi lucem , sua illic sacra, ritus illuc festorum suorum , coniugia, funera obibant palam , etiam viuicomburia vxorum cum maritorum cadasuere ; denique liberè idololatriam exercebant, & in eos, aiebat Xauerius , aprè quadrat illa Davidis precatio, *De gente non sanctâ, ab homine iniqua & doloso erue me, Pascuntur idolorum sumptu;* quam versutè, ac vafrè decipiunt, tam opimè pinguiscunt; vendunt pro mysteriis fabulas, quicquid fraudulenter cerebro cuderint, proiectè prædicant, dum ne à credulis sine lucro abscedant. Inter illa est persuasio, quam simpliciori populo illudunt, Pagodes perinde ut homines edere, verum de cibis sibi appositis, probò conditis & calidis, solùm ex iis qui exspirat florem naribus ducere , quod inde superest non tam esculentum, quam esculenti cadasuere, & corticem esse ; id autem, nempe Deo sacrum, solis sibi ad victimum cedere , eo suis aliunt familias, & quod mirificè attollunt, vnis ciborum affectiōibus , seu accidentibus sustentantur. Pagodes effingunt, capacissimi ventris, & Gigantum in molem, ne ab cultoribus credantur paruo esse contenti, præsertim subtili, & flabili, quod vnum ex cibis haurire illos dicunt. Quamquam de hac suâ versipelli fraude etiam mysterium fabricant, Diis videlicet, cum nihil sit orbe toto maius, statuendos esse quam procerissimo corpore : quod si quo casu accisa & rara decurrante missa dicati Pagodibus solita ; tum verò circum vicina cursare, denunciare illorum iras , minitari pœnas ; sterilitatem , pestilentiam , ballum ab iis intenare , vel eorum præ fame discessum quibus stolidi plebs misericorditerata , egere mauis cum suis familiis , quam Deos suos cernere tristiores, aut perdere, & Sacerdotes eorum macilentes. Bracmanum alij vires in Oenobius agunt, interdum centeni ; alij logorum nomine antiquæ anachoretes simi, auia nemorum , & caueras capant ; arborum cauo, vel ferreis cæcis se includunt ; vel sub aio soli, prœcul degunt ab ovoi conductidine, ad omnem testus , & frigorum iniuriam nudii ; cum certo annorum spatio truncorum instar , stultis occalquerint malis, & ferino aspectu euaserint ; in urbes tunc redeunt, vel pegegrinatur vagi , sequé populis ostentant, à quibus tanquam celo missi magas excipiuntur veneratione. His quicquid nefarium vel ira , vel insana libido , vel daxnon suggererit , monosens habetur & ab culpâ purum, nec aliud planè illa spectat, vice in sylvis, & rupibus feritas , quam ut inde prodeant exeges , omniq[ue] prorsus rationis, & naturæ iure absoluti : Et verò ita nimis ut videtur descrip-

42 *De Vita & gestis S. Franc. Xauery*,

ex solitudine maiores huimanis videri voluisse , quò post in frequentiā urbium per omne flagitorum execrabilium dedecus peiores bestiis viuerent. Quasi ad hoc tot annos coēcita fuerit voluptas , ut diuturnā fame prioritata , nullo sensu pudoris , conscientiæ , aut metus in omnia scelera rabiosius debacchentur. Nemo enim miratur , nemini offenditionem creat quicquid , alioqui nefandum patrauerint , cùm nullis putentur peccatis obnoxij , corūmque probrofa facinora meritorum præmia censeantur. Venire quin etiam in partem illorum de decoris & turpidinum ; ab iis conuictio , iniuriā , vulneribus peti , quamvis lethalibus , pietatis & sanctimoniae quæstus est : hæc viuunt Bracmanes ; docent verò nihil sanjora.

32

Arcana

Brachmanū
à Christianis
trariis dog-
matiſ ſe-
cta.

Dant fateor literis operam , academias habent , auctoresque antiquos , & libros poëticos ex palmæ foliis compactos : (quæ Indoram est carta) hi Philosophia naturalis , ciuilis , ac diuinæ continent documenta ; quæ ſi ſuſceptero enarranda , vagabor extra propositum longius , quanquam ſunt aliqua publicæ curiositati minimè iniucunda , Dcum ut vidimus primam vniuersorum agnoscunt causam , motores , & præſides naturæ totius genios , orbem conditum , animos immortales , pœnas , & præmia post mortem , vitæ probæ aut improbæ debita. Quæ fermè creduntur ex priſco Codice deprompta , quem S.Thomæ diſcipulus ſcripferat ; ſed his paucis de alieno veris , falſa ſua tam multa permifcent , vix ut vnum ex mille ſincerum efferant , cùm ſibi quisque fas autem , quantum valuerit fingere , quicquid libuerit docere. Haudquam tamen in iis rebus hoc audent , quas de futurâ post hanc vitâ , & de Deo norunt , ſed has inuiolabilis arcani Sacramento premunt , nec licet vel iſpis Doctribus , niſi apud Doctores de iis agere. Ad extreum defiſunt omnia in magicas incantationes (quarum ſunt Magistri admodum ſolertes) in ſacra dæmonum , in noua quotidie Pagodum ſimulacra , quæ caudata , cornuta , aſpectu terribili , fœdâ membrorum conformatiōne , inducunt , plerumq[ue] belluina : ſed quantò portentofa , tantò populis ſanctoriora. Iam transmigrantium errorem animarum , turpitudines ſequuntur nefariæ , ſolâ enim ſigurâ ab animantibus putant homines differre : ex quo illa item apud eos omnis generis bestiarum nosocomia ſumptuosa , in quibus ægrotæ magna ſollicitudine curantur. Sed nihil apud Indos augſtius , nihil vaccâ religiosius : iſpi quoque Reges diuinitatis huius ſtercoribus pigmentorum vice fe illinunt , iſdem incruftant parietes , & ſolum inspergunt veluti balsamo , cuius odore incorruptum aiunt ſeruari animum & à palatiis principum , ædib[us]que priuatis omne infortunium arceri : beatus verò quem asperferit Bracmanes ciñere , de vaccæ offiſibus confeſto , quam ſua manu cremauerit ; ſed longè nimis beatior , qui vaccæ caudam tenens animam efflarit : hoc ſummi apud illos peccati omnis piaculum , hic funis , qui eductam è corpore animam , in vaccæ corpus , ſi digna fuerit , inducit ; niſi enim viris præſtantibus , id non conceditur , & hoc vitæ vel magnâ ſanctitate , vel mortis

mortis generositate promeritis. Hinc præcipitij vtronei de rupe, hinc & viuicomburij vsus, & voluntaria membrorum distraçio, laceratio carnium in frusta, & comminuendi corporis sub rotas curruum furiosa proieçio, dum Pagodes laxei maiores circumuehuntur curribus, per Vrbū compita: & aliae necandi sui rationes ad obtinendum iis artibus in vacca corpore, anima sua locum; cum tamen stolidi hoc etiam delitent, quod cuncta necessitate ineluctabili agi putent. In hac ex-pugnandâ natione Bracmanum sceleratissimam, magno diu labore, tenui pretio sudauit Xauerius, nullaque vi disputationum cum iis frequentium, nullis miraculorum prodigiis coram editorum, emulisse quemquam ex iis valuit ad obtemperandum Euangeliu Christi præter unum, et si fraude illorum deprauatos, Christo adiunxerit infinitos: tam difficilis est, ac propè desperatus diuini luminis in oculos aditus, quos suaz potius peruerstati incoctus animus quam mentis error cauerit.

33. Eò quidem ipsius argumentis arctabantur, ut suam clare agnoscerent faterenturque, cum impietatem morum, cum doctrinæ mendacem fraudulentamque vanitatem; at nec propterea sacrilegio vel ipsi absistebant; vel eos ab eo reuocabant, quos suis fraudibus in id inuoluerant, & quorum æternâ salute gulæ suaz ac ventri litabant. Narrat ipsemet Xauerius cœnobium dum præterruehit, in quo illorum ducenti viuebant, conuentum se ab iis non paruo numero, officij specie, aut quod videre auerent hominem de quo magnificè fama loquebatur, seu vellent placatum habere quem metuere cogebantur: læto ut semper, & amico vultu excipit adeentes; cumque post mutuas salutationes condescissent, de re animi suam sermonem iniicit, rogatique sibi ab iis indicari, quid ipsorum Dij, præstandum edicerent, ut esset quisque post hanc vitam beatus.

34. Certatum inter ipsos diu, quis omnium nomine responderet, seu dogmatis sui sequestrum volebant; quem dignitatis auctoritas, seu quem doctrinæ copia commendaret; delatum denique annoso seni octogesimum prætergresso: at hic non imperite avguratus, creditas sibi partes in suum dedecus versuras, piam arteni Xauerij, veteratoriæ ludere satagit, & ad Xauerium, Decet, inquit, externos rerum prius suarum sionem edere rationes quam ab aliis eam querant: quo nostri Pagodes præmio, quam sibi gloria homines auctorent, libenter dixerunt, si prius ex te audiero, Christianorum Deus quid ab iis petat, ut felicitate suâ illos donet. Imò planè, infert Xauerius, vaſz occurrentis declinationi, imò decet ei qui primus rogauerit, huic primum responderi: hæsitque firmus in hoc proposito, responcionem silentio expectans: & hic demum senex ne obmutuisse videatur, ad magnam grauitatem, alramque prudentiam componens se, magno verborum pondere, duo esse respondit in quibus Dij futuræ gloriæ, societasque in cœlo secum æternam beatæ, meritum posuissent, & quæ ore proprio imperasset: alterum erat vac-

44 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

caruth cæde ibsistere ; alterum Brachmanes Pagodum ministros liberali
 stipe demereti. Ad plausum illustri sensis dehinc cæteri ; cæcitatibus mi-
 fatus Xauerius lacrimas reddidit ac tam effrontis nequitia acri do-
 lore confixus est : quare vltro, iussis adhuc ut erant, tantisper sedere, as-
 furgit claraque, & contenea voce, fidei Symbolum, & Dei mandata
 pronuntiat, cum suâ cuiusque breuissimâ explicatione : inde quid Para-
 disus ? quid inferi ? hotum quot, quam atroces pœnae ? quanta illius, &
 qualis gloria ? quibusve promeritis paranda ? pœnarum verò cum malis
 dæmonibus (quos Pagodum colebant titulo) quam horrenda æternitas
 que tanto ab iis audiebantur attentiùs, quantò nanquam priùs au-
 dita ; vixque desierat, cum omnes ad eum accurrere, amplèxum illius
 petere, Christianorum Deo prærogatiuam veri Dei tribuere, ut qui le-
 gem dedisset ratio consentaneam recte notæque rationi, deinceps verò
 certatim ponere de quibus quisque dubitabat : satisque liquido constaret
 de animæ imortalitate : an cum hac vitâ vanesceret ? aut si vitæ super-
 stes erat, quâ parte corporis foras erumperet ? cum in somnis videmur in
 regionibus longinquis amicos alloqui, sitne illic reipsa tunc animus ?
 sitne in eius potestate, ad breue id temporis, à societate membrorum sese
 eximere, post paùlum ad eam redire ? ad extreum post multa ciuiusmodi,
 cuiusnam coloris Deus sit ? que lis inter eorum Theologos magno stre-
 pitu vertitur, afferentibus illi Matris nigredinem, quodd ipsi scilicet nigri
 sint ; aliis verò quibz sunt albo colore abdinem : iraque Pagodes effin-
 gunt ut plurimum nigros ; eoque sepiùs vngninae obducunt, cuius gra-
 uolentia, & nigore, nauseam parvunt & horrorem. Istu modi quæstra
 sic elucidauit Xauerius, & rationibus tam aptis homines diuini, huma-
 nique tudes adeò expletit, ut mirè sibi ab eo factum satis laudarent,
 multasque gratias agerent. Verum enim verò fementem videns tam
 commodè factam, de messe mox, quam à Princípio spectatrat intulit, sa-
 crosanctæ nimis religionis cultu fætis aninitis capessendo, nec fore in
 postequum eius clare perspecta sanctitate, ac necessitate, ut ignorantie
 excusatione sempiterni peccatas supplicij ab se depellerent : at ipsi hoc
 idem, inquit Sanctus, quod hodieque complures inter Christianos, lan-
 guidum illud retulrunt, quid dicturi sunt homines, & cuiusmodi
 vulgo de nobis sermones dabitimus mutatione tam subita ? Vnde porrò
 nobis desertis Pagodibus vietus, quotum annonâ & stipe vescimur ? ita
 quod ferè vsu venit ; veri, sanctique agnitione crimè arguit, ac pœnas
 mortalium, vitæ huius breuissimæ cominoda, & famam ardenter magis
 depereuntium, quam æternæ. Haud multò feliciter illi cessit cum alio
 quodam, sed insigni Brachmane colloquium. Erat hic planè non indo-
 cus, ut qui à puero in celeberrimâ orientis academiâ, nauarat operam
 censebaturque inter illos quibus vnis creditur quæ diximus arcana, de
 Diuinitate, præmissaque immortalibus, ac pœnis operum. Videre alter
 alterum optabat, ac de mutuâ doctrinâ rescire. Verum vltius tentabat
 Xauerius, an possent in eo magistro, discipuli salutariter expugnari,
 qui

qui propè ab omnibus pro oraculo audiatur. Obitis ergo iuvicet paribus salutandi , ab utroque statim , illatus de diuinis sermo : & Brachmanes quidem (quo instinctu nescitur) ea illico in sanctum propensione animi est abreptus , vt quæ iurata religione semper celauerat , cuncta eius in autem effuderit. [Primum idola præter dæmones nihil esse; aliun non esse, præter vniuersi conditorem Deum, cuius in cœlo regnum, cui seruitus , & adoratio debetur vni, cuius cultui honoratum sacrumque haberent diem Dominicum , sapientissimi quique inter ipsos ; veneranturque hâc solùm precatiunculâ. Ego te, ô Deus , tuâ gratiâ adoro, nunc, & in æternum; quam apud se submissæ recitarent, ne contra datam secreti fidem perciperetur ab aliquo : addidit etiam præcepta decalogi, satisque commodam ad singula explicationem : nec dissimulauit , in Açaemia in qua fuerat eruditus, incantationum haberi scholam , polygamiam, si minus legi, at saltem naturæ privilegio tribui: antiquis eorum tabulis prædicti , fore aliquandò vt mortales omnes viuerent vnâ eadémque lege] Quæ mysteria Brachmanes, vbi Xauerio commisit, ex eo vicissim petuit quæ ipse teneret recondita , ac ne quid celatum se vellet, æternum eorum promisit silentium. Ego vero inquit Xauerius , non aliâ lege hæc esseram , nisi acceptâ fide te illa palam passimque vulgaturum: quod cum facturum recepisset , ducto Xauerius ab hac Christi voce exordio ; qui crediderit , & baptizatus fuerit , saluus erit , tamen dilucidam perspicuamque illi fecit Euangeliæ veritatem; & necessitatem de sancto fonte renascendi adeò persuasit , vt peroranti manus daret , rogaretque fieri Christianus. Sed occultus , iisque conditionibus quæ tanto indignum munere effecerunt quodd essent à fiduci since à libertate , & Christianæ vitæ sanctimoniam alienæ. Voluit tamen illa Christi verba cum Xauerij explicatione scripto sibi tradi , vnâ cum fidei symbolo , narravitque in somnis obiectam speciem , quâ incredibili sua voluptate , videbatur sibi baptizari , & Xauerio comes Euangelicæ prædicationis, longinas adire regiones, sed quicquid id fuerit, exitu omnino caruit; immo nec ullis ab sancto Apostolo adigi precibus valuit , sponderet saltē, docturum se populos adorationem vnius Dei omnium conditoris , ne, vt ipse aiebat, præfocaretur à Dæmoni si fidem secreti falleret. Postquam ergo tam certò comperit vir sanctus obfirmatum in suâ perfidiâ Brachmanem conuinci posse , mutari non posse ; ab errore abductum , velle inducendis in errorem aliis pergere ; quod restabat vnum ad traducendam eorum perfidiam conuertitaniuum : esse illos nimirum veri ac boni apprimè consciens ; secretò fateri religionem suam esse sacrilegam; Pagodes dæmones ; deorum venerationem , captationem lucri , & honorisca illos paulatim in odium populi, ac ludibrium coniecit, vt etiam pueri sua illis per iocem flagitia exprobraarent , & quod nihil acerbius audiebant , iuriurandum celandæ veritatis , & confictam Pagodum esuitem , hoc est ipsorum ingluviem Brachmanum : cadebat his sensim illorum auctoritas, defluabant clientes, arebant dona & sportulae ; cùmque

46 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

iras Deorum propterea minari rabie occentarent, denuntiarentque pestilentiā, sterilitates, terræ motus, & quicquid furor, ventéque suggerebat; notis iam palam eorum artibus, pro veteri metu, & placaminibus, fannas iis & risus populus referebat. Fuitque prorsus grande miraculum virtuti Xauerij tantum aut honoris, aut metus tam constanter seruatum, ut nequissimæ bestiæ nullâ vnaquam in illum vi aliâ vñi sint, nisi modestiæ, ac precum, quibus sibi placatum redderent, ac sui miseratione permouerent. Frequentare ergo illum assidue, & quasi hoc solo satis sibi fieri putaret, reuocare in mentem, eadem cum illo persuasione fidei viuere, vnum nosse Dcum, quem essent pro ipso rogaturi, tantum ne vltro miserios vexaret. Pagodum commentum, haudquaquam ut ipse vulgabat, improbitati animi tribuendum, sed naturæ, atque cestati; fame alioqui cum paruis liberis, & decrepitis patribus perituros, locorum inopiam victum tantæ multitudini negante, nisi cum Pagodum gratiâ quererent. Quid enim ex suâ, quidvè vxorum, filiorum, & parentum morte redditum esset ad Deum commodi? quid verò incommodi, si magno merito pietatis ipsi ab indigenis alerentur? Missa quoque ab iis, ingentis pretij ad illum munera, vñiones, pecunia, & si quid magis lectum inter Fanorum donaria tulissent. Verum Xauerius nec auditu preces, nec aspectu munera dignatus, remittebat semper salubri aliquo, ac rique monito aspersa, malo exitiabili duplici, & pereuntium, & perdentium simplicem populum, accommodato.

35. Quibus autem sapor veræ sanctitatis, & rectè agendi non esset
 Quanta Xauerij omnino peregrinus. Xauerio cum iis composito, Brachmanum vita exercitij vitæ ascibilis euasit. Xauerij cibus mendicato rogarus idem qui pauperum, peritas in ora Piscaria, quæ de celo voluptrates. oriza tosta, & aqua limpida, & si quid interdum sibi indulsisset, piscium aliquid fame vñâ conditum: lectus aut in piscatorio mapali; vel humi sub aperto cœlo: acceptam enim cum Goæ concenderet à Gubernatore culcitam pauperi dederat, quem primum habuerat obuium; calceos verò contra vrentes arenas admissos, aut dedit similiter in stipem, aut eius in pedibus arsere, constat quidem nudis pedibus incessuisse; at ne aut illic ardore in ignitæ arenæ, aut in Iaponia, spinatum sentire punctiones, obstabat itinerum causa, ærumnas omnes diluebat præceptus animo quæstus pereuntium animatum: labores verò in Parauis colendis postos fatetur ipsem fuisse insuperabiles; naturæ videlicet, nam peccus robore obarmans caritas, nullis perpessionibus cedebat. Mitto conciones, Institutiones rudium in fide, baptizandorum numerum, & contentum Christianorum millia quadraginta incubuisse illi vni: lis nulla mouebatur, nullum surgebat dissidium quibus componendis non adhiberetur, quæ cum nullo fine ac modo nascerentur, horas assignauit pomeridianas, quas in audiendis barbarorum seu rationibus, seu magis confuso querelarum tumultu ponebat, pari charitate & patientiâ, conciliabâque altercantes, ne vt erant manu promptiores, ab iurgiis ad arma profligarent. Nemo ægrotabat, quin cum accerseret, qui cum & multi, &

pagis

pagis longè dissipatis habitarent, angebatur animo vehementer, quod vnum solatio, & ope adesse omnibus non valeret; quare noctium partem ad eundis iis dabat, & vbi cunque quis in lucem venisset, vel ex eâ exisset, eò confessim ad baptismum, & funus accurrebat. Ac fuere hi quidem in Parauorum culturâ, sudores Xauerij, & contentiones, sed quibus de cœlo, multo diuersissimum leuamen suggerebat Deus ab cibi quem dixi, somnique parsimoniam cui assueuerat: tanta enim illum delitiarum cœlestium exaggerabat copia, vt inter beatos beatus agere, nō inter barbaros vitam trahere videretur: cogebatur nihilominus læpius interpellare diuinam bonitatem, ne vellet sui esse tam prodiga, & cruciabatur amore ac desiderio pulchritudinis immensa, sed procul dissipata; ac promulside summi boni sed nondum possessi: sic ille de se, alium assimilans, ad animæ patrem scribit (quo nomine compellat Ignatum) De his regionibus quod dicam non habeo, nisi eorum qui Infidelibus ad Christum vocandis dant operam, esse tam liquidas voluptates, vt si quid est in vita iucundum, hoc vnum planè sit, nec tardò contigit audire me hominem inter istos Neophytes cursare solitum, exclamantem, parciūs, ô Deus! parciūs istas animi tantas delicias, aut eas si lubet tamen larga manu profundere, transfer oto me illuc, vbi te videam; instar enim grandis tormenti est, viuere, nec tamen te videre.]

36. Duobus his quæ attigi præliis in conuersionem oræ Piscariæ vir sanctus incubuit; agendi efficacitate, & virtutum exemplo. Tertium eò potentius, quod inter homines rarius, potestas edendi miracula, quorum ea fuit admirabilitas, vt homo cœlestis, ab ethnicis quoque passim vocaretur; ea multitudo, vt quod in testimoniosis publicis eius sanctitatis legitur consignatum, ingens possent volumen confidere. Videbatur enim diuina bonitas (scribit ipse metu Sanctus) immisso morbis illos populos impugnare, vt vel inuitos sibi addiceret, expertique discriminem inter Christianorum Deum & Pagodes Brachmanum, præpotentem illum verùmque agnoscerent, cuius imploratâ clementiâ, repente curabantur; illos stipites esse, & latibula dæmonum, apud quos nullum malis suis remedium assequi poterant, quod inter Parauos erat adeò notum, vt quemcumque etiam ethnicorum, tentasset grauior valetudo, mox ad Apostolum, sanitatis & baptisini causâ configureret. Sed eo numero cùm essent, vt vnum par esse omnibus non posset, tot ac tam inuicem disiunctis; Deo visum quam impertierat seruo suo Curationum gratiam, in eos diuidere, quibus suas vices committeret. Erant ij ex indigenis pueri, quos aquis diuinis tinixerat, & erudierat tamen ritè primis fidei elementis, vt tuto possent alias docere: horum vnum precatoriâ coronâ, crucifixi effigie alterum, aliud thecâ reliquiariâ, alias aliis quæ consueuerat secundâ ferre, confidenter armatos, in diuersa spargebat, vbi cunque pagorum, & mapalium iacerent ægroti; eò vt veterant, vt vnius solus prodesset quam plurimis, vicina cogebant; tunc fidei symbolum, post Dei mandata coram læpius iterabant, et si quid præterea de Christianæ doctrinæ

36
Miracula
Xauerij in
ora Piscaria.

48 *De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,*

doctrinæ principiis, tenerent memoriâ. Indè quarebant ex ægrotis, certone Christo, atque ex animo crederent, vellentque salutis lauacrum ablui, qui cum se integra, & sincerâ mente id velle retulissent, admouebatur iis à puer corona, vel simile aliud, cuius attacku beneficium sanabatur corpus, post verò animus expiabatur Xauerij manu, qui propterea corona Virginis suóque alio priuatæ pietatis instructu ferè semper carebat, quod est perpetuò in puerorum manu edendis miraculis occupatus. Rosarij quidem ex quo prodigiis virtus claruit manifesta, vix vñquam contigit ut illud reciperet, nisi uno ex pago ad excolendum alium transiit, cum esset solitus illud initio de collo suspensum gestare. Adfuere quandoquæ confertissimum populum docenti, à Manapare anheli, tristisque nuncij, rogantes eò se quamprimum conferret ad expellendum, cacedæmonem, à quo diris modis conscerpebatur ipsorum Dominus: at is arroganter spiritum dñe dignatus, nolensque illius fugandi causam, rem tanti omittere, vel differre; docendo perstigit, donec dimissâ conctione, pueros aliquot eò misit, tradita iis cruce quam ad peccatum gererat, ut ereptum irent arreptitum illum ex Dæmonis vnguibus, traxit multos cum iis expectatio cœntus, locum subeunt ubi magnis vulturibus, ac furiis agitabatur miser, impurissimo spiritu indignante expulsionem sui, non magno aliquo Apostoli sancti molimine, sed puerorum balbutie, proximè futuram, & patebat certos indubitati exitus venire pueros, & conficiendi quicquid iis bonus Pater mandasset; nam cum soleat illa zetas, insanis eiusmodi ac furialibus terrori spectaculis, ipso è contrario, absque ullo metu circumstitere rabiosum, adeò contemptim, ut canem non caçodæmonem fugaturi, decantare alacriter solemnies suas preces, tandemque hostem audenter cogere, ut cruci osculum figeret, ac statione iniqua cederet; cessitque statim malignus occupator non modò corporis quod inuaserat statione, sed complurium animarum, quibus indè perspecta crucis adorandæ contra dæmones virtus, religionem veram persuasit. Hanc tulit Xauerius puerorum manu victoriam; quæ sequitur non tam virtute miraculi, quam miraculo virtutis, tota illius est. Ibidem Manapare, aut verò proprius Comorino, stipis aliquid à mendico rogabatur: erat is toto corpore ulceribus lacer, & sanie diffluens, sibi vix ferendo aliis ne aspectu quidem. Seducit miserum seorsum vir sanctus, corpus ut erat, infestat ulceris vnius, diligenter lavat, eamque eluuiem purulæ tam, obseruantibus tacitè duobus ciuibus, exhibet magnam partem, stomachi prorsus heroicam, siueque violentiam; demùni genibus flexis Deum silentio precatur, sed opus nihil fuit prolixis precibus ad impecrandam mendico sanitatem, cui tantæ virtutis excellens meritum illata contulerat, curatione siquidem repentinâ, veluti derasa corpore scabies simul conciderat, momento coierant ulceræ, & Deum, eiisque famulum celebrans, pulchre valens abscessit? Quod huic non vni, sed eadem virtute impensum multis beneficium, testantur auctoritates publicæ de sanctimoniam Xauerij conscriptæ, dura aiunt

auint saepius vlcera fistulosa , & deformes plagas suâ manu lauisse , epon-
tâque cädem quâ lauerat aquâ confessim sanasse. Minoris huic stetit ,
sed accipienti non minoris fuit , quod in Punicali , hospitis sui Indi piæ
humanitati reposuit. Excipiebat is Christi Apostolum quoties ex iti-
nere transiſſeret , & quem pro sancto obſeruabat , proſequebatur ministe-
rio reuerenti ; tres de vxore tulerat filias , & suâ tenui contentus medio-
citate , nihil desiderabat præterea niſi masculam prolem , ſibi ſolatio fu-
turam : quod cum aliquandò inſinuasset viro Dei , eſſe illum bono animo
iuſſit , votique ſpem magnam potiundi concipere : at nihil ſeciūs ha-
ſitanti , rogantique ut in ſpe pignus , ſuum Franciſci nomen suâ ſcriptum
manu feruandum traderet ; non modò ſimplici pietati morem geffit ,
ſed etiam addidit , certò fore , ut illum Deus optati compotem faceret ,
vicitque ſuccellus tam promiſſi fidem , quam vota poſtulantis ; intra pau-
cos annos tribus masculis auctus eſt , & quato cum prole feminea numero .
Etsi autem hæc erant admirabilia , documentis tamen illuſtrioribus ferui
ſui Apoſtolatum corroborauit Deus , cum per eum defunctis vitam re-
donauit ; hōſque multos in ora Pifcaria ſuisse in actis legitur publicè
confeſſis , licet extet paucorum diſtincta ſingularisque memoria . Excit-
andis profectò animatum tot millibus ex peccati morte in vitam diuinæ
gratiæ inſudanti , & immorienti , hoc vel antidotum , vel honorarium
debebat , ut corporum quoque penes illum eſſet excitandorum po-
tentia inſolita . Tria potiſſimum eiusmodi tunc celebraabantur ab iis populis .
Vnum in Antonio Miranda quem cum Auguſtino Pirra ſimiſter adoles-
centulo , & utrōque Indo , itineris comites ducebat Xauerius , quod iis
clericorum , & Cathechitarum vice uteretur , intercepti nocte haud
procul Pandocali . (Talem inter & Manaparem pago) in tugurium ad
quietem duo pueri ſecedunt ; vit sanctus in alterum ad precandum . Eſt
autem India vniuersa infeſta ſerpentibus praefentissimi veneni , praefertim
vero ſerpente pileato , cui nomen id indidit extans è capite cartilago ,
hic intrà vnam fermè horam , inſanabili toxicō quem pupugerit necat :
huius generis ſerpens ſuum habebat in mapali cauum , in quod pueri
duo ad ſomnum conſeſſerant : horum alter Antonius telo iactus lethali in-
teriit , neque ſentiente nec aduertente prius Auguſtino quam poſtridiē
frustra excitatum , pulsatimque mortuum comperit , mortisque mox cau-
ſam deprehendit , cum subductâ cui indormierant ſtoreâ , qui nidula-
batur ſub eâ ſerpens , ſe quoque ab oculis subduxit . Tunc flere puer , &
magnis vocibus eiulans , Xauerio caſum nuntiare qui nec indè turbatior ,
imò neque admirans , ſed blandè ſubridens ; videamus , ait , quid rei ſit ,
nec enim ut teris , eſt mortuus : tugurium ingressus ad latus cadaueris
genu fleſſit , fixisque in coelum oculis , & paucis precatuſ , liuidum mor-
tu , & tumidum pedem ſaliuâ tangit , dū in cruce conſignat ; tūm manu
prehensâ Antoni , ait , in nomine Iefu Christi ſurge , nec plura ſtatim &
vivens , & ſanus , & tam vegetus puer ex morte rediit ut cum ſodaliter
repetierit ſuum iter . Secundum Combuturæ , tractus eiusdem pago patra-

tum est. Sacris induitus Xauerius, rem diuinam parabat in ædicula pro-tomartiris Stephani, cum sensim proprius inuolucrato ploratus, & lamenta, velut desperabundæ vocis, quibus ille, dum hæret suspensus, monetur, matrem iuflacem cum agnatis ducere humandum filioi funus, qui lapsus in puteum illic fuerat præfocatus. Filij casu, & matris dolore ingemiscens, ut erat ornatus ad rem Sacram, processit lugenti obuiam, consolationem aliquam facturus, ex quo illa repente in spem recuperandi filij erecta, eius se vestigiis aduoluit, rogar sibi filium suum reddat, non fore id ipsi difficile, qui apud Deum nihil non posset, stare illi rem omnem brevi solùm precatiunculâ; sibi verò, & filio vitam agi, nec iuere in casum tot matris, & comitantium lachrimæ: sanctus in genua procidens, post breuem ad Deum precationem surgit, manuque pueri correptâ, Iesu Christi nomine surgere illum iubet, ac viuere; quo tanquam diuino Apostoli iusu, rediuium mox filium, recipit parentis rediuina, omnes miraculum prædicant, luctuque funeralis in effusa velut renascentis gaudia mutatur. Maiori fiduciâ claret quod sequitur, agebat in Punicali sanctus, dum illic pestilens grassaretur morbus, miraque tum visendis ægrotis, ipsius præstabat charitas, tunc fides ardens pectoris sanandis, contigit iis morbis extingui ex primariis adolescentulum, parentum spes & delicias: qui primum in seipso in æreorem retorquere, luctuque non consolabili sibi ipsis irasci, & queri peremptum à se filiolum, quod valitudinem ægrotanti, non præuertissent à sancto petere, quia tot aliis facile in donabat. Inter hæc illos noua subire fiducia, fore æquè potentem in restituendâ mortuo puerò hâc luce, ut fuisset in restituendâ sanitatem: quare ad illius abiecti pedes cum cadauere filij, inter punctis gemitu, fletuque vocibus, negare se indè abscessuros, nisi sibi viuentem filium redderet. Non tulit vir, totus ex medullâ concretus teneræ charitatis, miserabile spectaculum otiosus videre; sed suæ virtutis meritum illorum fidei adscribens, sublatis de more ad Deum oculis precatus, defunctum vocauit, viuimusque parentibus statuit. Horum quidem trium tantummodù, idcirco distinctius memini, quod in publicis literis de beatorum honoribus sancto tribuendis, distinctius pariter, & explicatiù narrantur, possunt tamen his alij etiam adiungi; in quibus puella quam Bembare, pago eiusdem oræ ad vitam reuocauit, quodque ut maiorem præ se fert admirationem, ita & gloriam, ex pueris vnum quos consueuerat, ad sanandos ægrotos mittere, Punicali in oppido, duos vitæ defunctos restituit, nec plura quas dixi tabulæ continent. Ibat alter iam annus formando in Parauis Christo, nec Paulus Camers, nec Franciscus Mansilla, Apostoli comites qui ad solarium ægrotantium militum in Mozambico substiterant, post tantum temporis comparebant, et si gubernator quamprimum adfore confirmasset, nec vnum Sacerdos toto illo tractu, tam diuersa, & necessaria numerofissimæ Christianitati præsidia suggerere poterat, quibus recentior pietas, & foueretur, & cresceret. Ad hæc delectum, aliquot iuuenum sanctus habuerat, non vulgari

vulgari virtute, atque ingenio, quos Goam secum ducere festinabat, ut
indè ab literis, & Ecclesiæ ritibus egregiè instructi remitterentur in
patriam futuri suis diuinorum interpres, & magistri. Quibus permotus
consiliis, anno eius æui 43. excunte, repetito mari, sub medium Ianua-
rij Coccinum, & Goam haud multo post appulit; eius socij duo, longè
quidem prius tenuerant Indiam, verum iisdem à Sosa de causis vetiti ad
eum se conferre, à quibus Xauerius ægrè admodum olim se expedierat,
ne Goæ defixus manere cogeretur: de quo hic mihi nascitur argumen-
tum necessariò explicandum.

37. Nam quod ante Xauerij, Goam in insulam appulsum, eam infi-
nito ex numero ethnicorum, tam pauci ad Christum transissent, indè
potissimum fiebat, non quod illuc aduecti ex Europâ lucris ad rem au-
gendam acris quam linguae Indorum ad eos docendos incumberent;
verum præcipue quod fidem amplexos, nemo erat qui vel minimo vitæ
subsilio iuuaret, cuius illicio maximè pueri, & egentes, facile ad Chri-
stum pertrahi potuissent. Dolebat calamitate hâc auarâ & sordidâ Iaco-
bus Borbanus, regius Goæ concionator, & eam frequenter apud Mi-
chaëlem Vazium, Vicarium, & Petrum Fernandum eaufarum Cogni-
torem, pro gubernatorem Castelblancum, & Cosmum Annesium, tunc
quidem vrbi ab secretis, post autem Regis tota India questorem, apud
hos inquam, & amicos, & eximiae virtutis; has sordes incusabat, &
lamentabatur; cuius piis querelis vel vtrò per se, vel cius suasu adii-
cerent animum, charitate illorum promissisque consilis, manum ipse
operi adiecit quod diù fuerat meditatus, déque illo ad populum pro
concione verba fecit, vehementer expostulans, & exclamans in tantam
cladem animarum, quæ posset tantulo per eos redimi, à quibus tunc
audiebatur, si modò id vellent. Nec enim ab iis exigi ut per se illas ven-
tentur, idiomate illarum patrio destituti; nec amore instinki salutis
alienæ, iis cicurandis infisterent; sed suo cuiusque pro modo ac studio
symbolum conferrent ad alendos illos qui Christo nomina dedilserint,
& suo aliquo ære illos æternitati assererent, quam & iis Christus, &
mortalibus omnibus toto suo sanguine emisset. Hæc ille, quibus mentes
auditorum idem qui linguam dicentis mouerat, spiritus impulit,
ut in societatem quandam multi conuenirent, penes quam id esset
oneris, neophyti pueros, communis sumptu in religione educandos
curare; quæ Sanct. Mariæ à Luce sodalitas propteræ dicta est, quod
iis de rebus initio in ædicula eiusdem nominis tractarent. Verum
ut præclarissima quæque, non vna parit, & perficit nox; hoc
solùm principio agebatur ut in Goæ vicinia collecti aliquot ex ido-
lolatriis Indorum, tenui seminario recepti alerentur; sed oppor-
tunis subsidiis eò crevit id opus, ut ab Æthiopibus ad Iapones eius
benignitas funderetur; nam & largitatem priuatorum, & Gamæ guberna-
toris ex freto Arabico cum exercitu reducis, mirificè auctum est, & Re-
gis potissimum Ioannis III. qui agros quondam Pagodibus sacratos

37

Fundatio se-
minarij San-
ctæ fidei
Goæ, & Col-
legij Societati
Iciu.

illi attribuit ; numtū annuatim bis mille ; accessit & situs commodior , & domus amplior , ac templum ab ipsis extructa fundamentis , & noua demū appellatio à sancta fide , priori alia seminario illi conuenientior , & Cosimo Annesio tunc quidem gratior ; vt aliis deinde alia , quā ex Paulo Apostolo (cuius sacrum erat Conuersioni templum) S. Pauli seminarium dictum est. Rebus in hunc modum inchoatis lectisque regnorum variorum , & linguarum nouem , ad sexaginta iuuenibus , deerat operi , quo illud præ cæteris fulciri oportebat : manus prudens , & fida , cui tot regnorum spes religiose , sed debiles , possent tutò committi , cum certā ex iis fructuum latè spargendorum expectatione. At hoc diuinī fuit consilij videre , & qui domus illius auctores extiterant , huic eius prouidentiæ arcano , iam vel inscijs seruiebant , ne societas velut extra-nea in Indiam nauigans , alieno exciperetur solo , sed proprio , sibique iam anteā mancipato ; cùm enim prima de seminario fundando studia mouerentur , Aprili nimirum Anni 1541. Vlyssipone Xauerius soluebat in Indiam , ipsēque seminarij auctor primus Borbanus de Xauerio cùm au-disset , esseque noui alumnum Instituti , quodd animatum saluti se totum dicasset , scripsit ad Simonem Rodericum , vt aliquos mitteret Instituti eiusdem sc̄tatores , quibus , vt aiebat , suā manu Deus , sedem prius in Oriente statuisset quād eō deuenirent. Ad hęc etiam Gubernator , datis in Lusitaniam literis , meum erit (scribebat) Collegij Patribus commodos præbere commeatus , vestrum sit illos huc mittere ; cùm hoc vobis S. Fidei seminarium antē destinaret , ac dederit Deus , quād de vobis quicquam India rescribet : quamquam sanè haud procul absuit , quin plus multò noceret domus illa quād reipsā prodesset. Nam & lapidem omnem versauit Borbanus vt ei Xauerium in perpetuum alligaret ; & Xauerio , Deum ad Conuersionem totius Orientis , constanter nihilominus secuto , quotquot Goam ē nostris attigissent , ei seminario , cætera flocci habens , obstringeret. Quæ fuerat ratio ob quam Gubernator , Borbani precibus expugnatus , promissis non steterat , de Xauerij sociis in oram Piscariam dimittendis , proindéque ab illo , eius remorē ignaro , in cassum expectatis. Quin ne valuit quidem exorare , vt ad suos Parauos rediens , secum illos ductaret , sed Paulum Camertem coactus est seminario Præfectum relinquere , & cum solo Mansilla proficiisci , quod ipsum tamen plurimū contulit ad eam domum societatis curz , tandem integrè permittendam. Nam & Pauli Camertis fructuosus eminebat labor , & sociorum qui quotannis submittebantur in Indiam , egregia opera prosperè ponebatur in erudiendis scientiā , & pietate iuuenibus , interim dum à Xauerio , ad maiora , euocarentur in diuersas Provincias , quorum omnium spectator , laudatōrque Cosmus Annesius , post mortem Borbani , quæ anno s̄eculi octauo & quadragessimo accidit , nostros in possessionem seminarij induxit , quam iis Rex Ioannes I I . liberam , nullique obnoxiam vt potè ab tege fundati confirmauit. Quo etiā tempore initium factū est magni clarique Collegij quodd habet Goz societas ,

Societas, omnisque illa tūm literaturā, tūm religionis constituta est Academia, in quā strenuo diū tyrocinio cūduntur qui ad subigenda Christi iugo, Orientis regna, perpetuō formantur. Cœruit exinde magnis accessionibus, pietatis Lusitanæ nobile monumentum Sebastiani & Henrici regum magnificā liberalitate: cœruit, & seminarij disciplina optimis legibus, quibus exculti assiduè, & elaborati iuuenes, mirā regionum ex quibus advenerant utilitate ad eas remittuntur. Breuem Goæ S. Apostolus, sed suis Parauis admodūm vtilem impendit moram, nām auxiliares quas eò perduceret operas inuenit; præter Mansillam videlicet, nondūm initiatum sacris, Ioannem Ortiagam Cantabrum, qui diuino inslātu Xauerio comes accesserat; & sacerdotes duos, gente Indos, linguā Malabares, cum his in Piscariam perlatus, cùm iis statim de more vicos, & villas peragrare, docere, hortari sociosque ad eadem fingere, quāz antè ab eo solita diximus ad instillandam ethniciis Christi fidem, & fouendam inter Christianos prouehendāmque pietatem. Sic ab sc̄e institutis maritimani illam diuisit oram, suā cuīque quām excoleret parte seorsim tributā. Ipse sc̄e in mediterranea penetrans, in regnum peruenit nemini prius ex Europa notum, & in cuius sermone prorsus nihil caperet, quare illic solerti charitatis manu, non prædicationis eloquio gerenda res fuit. Cuiusmodi vitam (ait idem ad Mansillam scribens) inter hos populos, ego ducam, vel inde coniice, quòd nec eos loquentes capio, nec illi me; nec adest interpres, per quem me explarem. Quod restat, totus sum tingendis baptismo infantibus, quod absque interprete facile exequor; & subleuandis egenorum, & ægrotorum missiis; quæ sui conspectu abundè opem efflagitant, nec alio ad hoc egent interprete. Hoc concionandi genere, vir sanctus, dum linguam addiscit, religionis Christianæ dignitatem, & nomen efficaciū, quām eloquentiā sustentauit; nam apud barbaros quibus humanitas summa est non esse inhumanum, nouum planè, admirandūmque videbatur, externum hominem, spe nulla mercedis, magnis molestiis, communes miserias in se transcribere; mendicis, ægrotantibus, defunctis, perindè adeste, vt si omnium patens, & omnium seruus. Quæ porrò hæc regio fuerit, quamvè messem ex ea tulerit, non est memoriarum prodicū; nec ei licuit illīc diutiū hærere, inopino casu in Piscariam reuocante, quòd Christianorum calamitati subitæ mederetur.

38 Sunt Badagæ in regni Bisnagæ mediterraneis, latronum populus, naturā feroce, secta idololatræ, turmali potius, quām civili vitâ, vt semper inuicem discordes, & in alias armati; sic bello maximè assueri: iam ij Regibus Trauancoris, & Caulani, Pandi regnum, Piscariam inter & Malabares vi eripuerant, iam formidabiles, confinibus suis euaserant, cum inueterato in Christum odio, & prædæ libidine, improvisi Parauos inuadunt, tantóque numero, celeritate, & impetu in eos irrunt, vt consilij ac rerum inopes Parauit, ne coire quidem ad propulsandam iniuriam ausi sint, sed primo statim vitato insultu, fuga vitam seruare.

Xauerij mira
erga Chri-
stianos oræ
Piscariæ cha-
ritas.

54 *De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,*

contenderint, agro, domibus, bonis, furori hostium permisit. Solos tamen fuga tutata est, quos suæ cimbae familiaribus scopulis, paruisque insulis, & vadis, inter Comorinum & Zeilam Insulam occultarunt, accessu ad illa inuio, præterquam & mari admodum tranquillo, & ambi-guorum sinuum maximè peritis. In has se latebras miserit cum suis vxoribus, & paruis liberis abdebant, sed nudi, & omnium egeni, nec herbae pilus, nec aquæ stilla, nec ab solis insani vrentibus radiis vllum tegmen, fame, siti, astu, multi quotidiè interibant. Quodrum breui strage ad usque Xauerium perlatâ, dolore incredibili, virum Dei affecit, mox ergo admouet inhibendo exitio conatus, & operam: in oram occiduam illicè properat, Lusitanorum beneficentiam miseris interpellaturus; tantumque ex iis subsidiorum cogit, ut cimbas viginti omni commeatuum genere oneraret, quibus ipsemet pergit ad investigandas profugorum latebras, certam sibi mortem in dies operientium. Iis tandem repertis, diuersissimæ utimque lachrymæ diuersos affectus securæ; illorum quidem gratulantium sibi vitam hoc subsidio seruari; illius vero dolore perciti, calamitosis suorum casibus: partitur in eos quæ secum vixerat, solatur suâ illâ, plusquam maternâ pietate, luget cum aliis vxorum; filiorum cum aliis; patrimonij pauperis cum omnibus iacturam: denique prostratos, & abiectos ac semianimes iubet durare patienter, & meliora confidere. Scribit prætereà ad Pantagarinos, & consules oræ superioris quam non pertigerat Bagadatum furor, his suis fratribus omni solatio defensis, nonnihil impenderent liberalitatis, dat etiam literas ad Mansillam, quibus mandabat subsidium, qualecumque id foret ex eorum manibus colligi, verùm ea lege si vtrò daretur; si sponte conferri ad stipem, non exigi, non importuniùs exprimi videtur; & ab tenuibus paucillum quod possent; ab ditoribus hoc solùm quod vellent. Tantum viro sancto inerat cautionis, ne molles adhuc in fide animos re vllâ offenderet, & putarent sibi nomen Christiani pretio emendum.

39

Regnum Trauancoris ad Christum adducit.

Hoc officio charitatis erga suos in Christo filios perfunditus, alio mentem, laboreisque conuertit, ac rapiebatur quidem animo ad interiora continentis, vbi mortales infinitos nullâ dum veri luce perfusos, alta legis diuinæ ignoratio tenebat: sed desiderio abstitit vel inuitus, quod vbi deessent Lusitanorum arma quæ neophytes ab idololatriis, & Mauris tuerentur, aut magnam ab iis patiebantur stragem, aut adigebantur, eiurato Christo illam redimere. Quare maritima occidua sestatu Lusitano milite firmata, pedes Trauancorem petiit, quæ plaga Comorinensi ex capite Ieucas triginta protenditur, & inhabitatur ferè à pescatoribus magno numero vicorum. Illic habita prius per Lusitanorum gratiosos, ab rege Vniccheireuiro facultate, Euangelijs promulgandi, quem stylum in Piscaria expertus fuerat sibi ex sententiâ cedere; eundem, sed fructu haud paulò locupletiori iterauit, nam (quod ipsemet refert) fuit cum uno aliquo in pago, decem millia ethnicorum, sacro fonte, mensis vnius

vnius spatio suâ manu lustraret. Quin & interdùm vno die vicum totum, incolis frequentem, inter quæ spectaculo fruebatur longè gratissimo, & iucundissimo, cùm in Christianorum adlecti numerum, mox in fana, & aras dæmonū certatim procurrerent, idola euerterent, raptarent, ludibrio & ignominiae, in contemptum Brachmanum, & dæmonis obiicerent. Quoad cætera audiendus, semestris itinerum, & sudorum Xauerio comes, Patre Ioanne Vazio Doctore Costimbricensi natus, eorum quæ tunc cernebat ipsemet, postquam redisset in Europam narrator, nudis scilicet pedibus, Xauerium semper incedere consueisse, veste breui, attritâ, & vili; telâ instar pilei nigra petasatum, ad retundendos solis coquentes radios. Magni Patris vocatum cognomine, Regem præconio publico, omnibus edixisse, fratri suo Magno Patri, perinde ut sibi parenter ubique, essentque Christiani quicumque vellent. Dedisce illi præterea pecuniam grandem, sed eum nihil eius sibi fecisse residuum, totam in regendis, paucendisque pauperibus effudisse: sacras ædes quinque supra quadraginta secus mare ab eo constructas: Barbarorum linguâ quam nunquam didicerat expeditissimè locutum: hominum quinque aut sex millia in planitiem eduxisse, ad eos summâ ex arbore conciones habuisse quod nullus concursum auditorum sat locus caperet: sacris etiam sub aperto cœlo operari assuetum, altari tamen sic velis natiuum inumbrato ut undequaque prospectum populo nequaquam adiicerent, campisque ingens pro templo esset. In omni denique viuendi, agendique ratione, adeò fuisse mirabilem, ut nec ipse referendo par esset, nec inter quos degebât, indigenæ. Mihi plus nimio sit, quod alij testantur, non minoris ab eo quem producebam nunc, fidei, Regnum Trauancoris, vniuersum, subeunte in illud Xauerio idolorum cultui mancipatum; exente Xauerio paucis post mensibus fuisse Christo integrè affectum. His quantum in tabiem effaretur dæmon, tam securâ, & antiquâ populorum tyrannide, à vili homulo tam breui excussus, nimium prodidit atrox bellum quod in eum mouit.

40. Armatis qui eum configerent barbaris, quorum etsi fuere magnam partem vulnera sine ictu, hand tamen omnia: sagittam enim corpore exceptit, ut cuius, ad salutem mortalium tantoperè vita intererat; ardens 40 Sigritâ Xa- cius virtus profusione aliquâ sanguinis sedaretur, & desiderium quo uerius vul- neratione.

41. Verum ictus est haud paulò acerbius, filiorum periculo, quām proprio vulnere. Badagis post cladem oræ Piscariæ, anno proximo illatam, nouas dæmon furias subdidit, indignantibus regnum Trauancoris hostium exercitum in Christi iura concessisse. Ad arma igitur conuolare, inimicitias, & bellum contra illud iurare; quodque rem sibi futuram cernerent non iam ut anteà cùm pescatoribus Parauis, delectum habere, conflare exercitum, & Duce Naico Madurensi, incessu littora occupare, in quibus definit cornu Comorinum. Huius apparatus, & agminis, perlati Trauancorem.

uancorem nuncij , regnum metu ingenti consternarunt , maximè cùm Pagos hostibus confines fugâ sibi viderunt consulere , & asportatis quæcumque poterant in interiora sese recipere : haud tamen his motibus, rex sibi animos abiici passus est , atque ut optimè valuit comparatus, hosti obuiâ Exercitum eduxit; & erat bellum cruento prælio dirimentum , futurâque omnino penès Badagas hostes victoriâ , numero , viribus , & audaciâ meliores , nisi Xauerius depulso periculo , vnum totum prælium confecisset : ut enim hic prorsus agebatur Dei res , & causa ; projectus humi ; multisque cum lachrymis , pro hac illi ardenter supplicare , pietatem in suos , & promissam iis opem memorare ; ne vellet suum illum gregem , fieri lupis prædam ; neque committeret , ut mentes teneras suscepæ crucis subiret pœnitudo , dolerentve tunc se Christi esse cùm id Christi causâ adibant discrimen , nec compellerentur spectare barbaros , suâ feritate triumphatiis gloriantes , quâm cœlesti tutelâ Christianos . Sic precatus consurgit , ac Dei fiduciâ , animisque ab eo ingentibus armatus , de monte Bagadis obuiâ desilit , qui explicatis iam signis & digestis ordinibus per subiecta plana procedebant . At hic fronti se primi agminis opponens in gradu consistere ; obiurgare hostem verbis minacibus , terrere Dei præpotentis terribili nomine , ac iubere , facerent , & vnde venerant , illuc recederent . Ad quæ tantus illos corripuit timor , ut velut syderati hæcerent immobiles , apertisque in eum obtutibus stuparent , nec passum promererent : virgebant primos loco uno fixos secundi , tertiique manipuli , & moras increpabant , sed respondebatur ; non fas ultra , obstatre sibi ignotam hominis speciem nigrâ veste induiti , humano maioris , staturæ præter modum excelsæ , cuius emicantem ex ore ardorem perferre non valerent . Duces traxit prodigijs rumor , ad explorandam per se terroris causam , adsunt , vident , cohorescunt , retrò vi occultâ se adigi sentiunt , & fugâ magis præcipiti , quâm decoro receptu , in Bisnagam exercitum reducunt . Secuti ponè Xauerium fuerant è suis aliqui , vel comitaturi , vel exploraturi , quod ille desineret adçò incitatus currentis impetus in Badagas ; ij Badagis terga vertentibus , anheli recurrent ad Regem Trauancoris adproperantem , suo cum milite ; narrant distinctè quæ gesta , quo modo & exitu ipsimet spectauerant , cùm superuenienti Xauerio rex occurrens , post benevolos complexus , actâsque magnificè gratias , hæc tandem intulit ; mihi quidem Regi Magno est nomen ; tibi verò deinceps Patri Magno . Quo modestia viri sancti onerata est magis quâm ornata . Cùm regis præsertim cæcitas , admirabilitate illâ Xauerij capta illam suspiceret , ac veneraretur ; ad agnoscendum verò , & colendum illius auctorem nequaquam pertingoret ; verum tanto illo quo princeps infelix , excidit Dei dono , potiti sunt ex eius populo plurimi , quos miraculi eius magnitudo , veri Dei & religionis cultores effecit : neque hoc solùm prodigio visus est Trauancorenibus S. Pater , naturæ imperare , nam præter morborum omnis generis curationes adçò frequentes , ut illa sui assiduitate desiherent

nerent esse admirationi ; mortuos quatuor vitæ restituit , viros duos, mulieres duas , tametsi duarum mulierum (quod item de excitatis in tractu Piscariaꝝ mortuis notaſſe memini) vnam facti summam memoriam proditam habeamus, partes eius modisque ignoretur , ex quibus à me possit narratio contexi , mihi enim hoc libro certum est nihil præterea referre , de miraculorum seu numero , siue præstantiâ quam quod iuridicis , de sanctitate viri Dei auctoritatibus prescriptum inuenio : alia duo in viris duobus edita magnam habent lucem diuini splendoris.

42. Conciones habebat sanctus Apostolus Coualani , quæ vrbs haud procul à Comorino est , paucisque illic ad Christum perductis , vero Mortui 4. ab Deo templum posuerat ; perstabant cæteri in autâ superstitione pertinaces , conueniebant nihilo seculis dicentem audituri ; & quod de aliis ipsem retulit , admittabantur integratatem dogmatis Christiani , confessumque cum recto , & honesto , verum ut qui grato pascuntur spectaculo , ad oblectandum magis animum dictis audiendo ; quam ad mancipandum auditis , obsequendo . Cernens ergo se ventis mandare , quæ tam pridem cum iis de Deo tractabat ; de iis cum Deo tractandis melius suscepit : Coniectis , vt solebat orans , in coelum oculis , toto vultu ardens , madensque largo fletu , lucis propitiæ à Deo radium poscere ad discutiendam occæcati populi diram noctem , mortaliū corda in eius manu esse ; vellet modò , flexurum quocumque libuisse , etiam obstinatissimos , sibique subiecturum ; daret hanc suo nomine gloriam ; hanc filij sui pretiosissimo sanguini mercedem ; obduratas mentes mollieret , ac frangeret . Post quæ sensit cum Deo se efficaciū orando egisse , quam cum stolidâ plebe ratiocinando , sequē sine ullâ dubitatione quod efflagitarat imperatum ferre animaduertit ; quare versus ad circumstantes ; ore , ac verbis , quæ grandius aliquid homine saperent ; quando , inquit , mihi , seu Deo potius , per me vos toties affanti , tamdiu fidem negatis , optate nunc denique & quod vobis argumentum sat esse velitis , censeatisque ad credendum : excogitate quo testimonio , constare vobis quæ prædico iubeatis , & suggestente hic illi animo , die proximè præcedenti humatum illic fuisse mortuum , pergens eodem spiritu impulsu , hoc , inquit , mihi sepulchrum pandite ; cadaver quod illuc heri defodisti extrahite ; inspicite propriū , & explorete per se quique curiosius , an vitâ omni penitus careat ? & erat mors adeò evidens , vt iam putrescebat , palamque res omnibus patuit ; confessim namque foliâ suâ eductum , euolutumque linteo , quo de more suos sceliunt , suspensis barbaris auso nouo , & expectantibus euentum ; positis genibus vir sanctus breuiter precatur , surgit , defunctorum compellat , ad religionis quam ipse prædicarat certam , & indubitatam fidem incredulo populo faciendam , iubet , sancto Dei interposito nomine surgere , & in vitam redire . Ad quam vocem defunctus non quasi ex tumulo , sed ex leui expergefactus somno , viuens , ac valens , per se nullius administrculo se astollit . Non fuere de cætero hæc gesta corroboranda horata .

§8 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

verborum , tantum prodigium rem totam perorauit. Erupit omnium vna vox, magnus Christianorum Deus , & vera lex quam docet Magnus Pater : subinde omnes ad patrem configere ; omnes illi se prorsus tradere , omnes genitali ex aquâ rehasci velle : quod idem à cunctis loci ciuiis incolis præstatum , aliusque compluribus qui de patrato miraculo audissent , vel redinium è tumulo hominem vidissent. Creuit hinc etiam eò usque vir sanctus opinione ac famâ gratiæ apud Deum , vt posse omnia precando crederetur , nec pluris ei stare vel sanationem agrotantis , vel mortui vitam , quam imperio paticorum verborum , quibus iudeceret hunc vivere , & illum valere. Nec deest in actis publicis qui restet regnum Trasiancoris , viti sancti tot ac tam illustribus ita doctum , confirmatumque miraculis , vt nullum sit tota India , vel Christi fide solidius , vel morum exemplis clarior. Huius præterea de Xauerij potestate persuasionis fructus fuit , suscitatio alterius mortui , eadem in ora inter Alicale , & Cariapatanum in Pago Mutan dicto. Erae is ex primatiis adolescens , pestilenti febre ante horas vigintiquatuor sublatus ; efferebatur à parente utroque , magnâ propinquorum turbâ funis honestates , iis felici casu obuius apparet Xauerius ; simul & cum illo defuncti vita cunctis adesse persuasum , circumfistere omnes , Dei Apostolum deprecari , lamenta funebria in supplices lachrymas vocisque vertere , ac præ aliis parentes qui ad infestendum viri Dei peccus mitissimum , dulcissimi filij ob eius oculos projecto cadauere , instane rogantque ploratu non consolabili , vitam puero innocentem ab eò restitui : tamen Religiose illorum fiduciae , nec deesse vir sanctus valuit , nec suæ in omnes charitati. Oravit ; defunditum lustrali aquâ sparsit , iussit funebri linteo editici , tamen cruce signatum , manuque apprehensum Christi nomine erexit , suisque viuentem tradidit. Facti monumentum indigenæ , crucem loco eodem , grandem statuerunt , ad quam preces deferre soliti , & quam Deus in famuli gratiam , cuius illic poscebant suffragia , continua nobilitauit miraculis. Iam tot populorum ad Religionem quæ sola vera est tanta conuersio ; tot mirabilem , & inauditorum gloriose fama vniuersas peruerserat Indias ; ubique locorum celebrabatur Christianorum Deus , & ferti eius Xauerij storiebat existimatio ; nec opus magnoperè tunc erat , nouas inuestigare nationes quas Christo subäceret ; vltro ab iis ipse requisitus frequentabatur earum legationibus , & literis , quibus ad illas vocabatur ; ex quo Dei Apostolo aliquantò plus cruciatum nasciebatur , quam voluntatis , & gaudij , quod unus sufficere omnibus non posset , plusque se statuetet debere Christianorum nouitati solidandæ , quod in infidelibus ad Christum pertrahendis. Eam ob rem existimulare charitatem Ignatij Inclitos , & fortibus int Iesuam literis ; & Roderici in Lusitaniam , vt auxilia mitterent operam , ad vastissimam , & paratissimam Indorum missam , sed mellorum egenam. Meditari quoque paternicas præcipuis quibusque in Europa academis epistolæ , quas re ipsa scripsit ad Parisensem Sorbonam , Doctores

doctores illos vehementer horratus ad transmittendum in Indiam , ubi
quæstus ingentes cumularentur ; Christo in pumiceabilium animarum ; sibi
excellētium meritorum , ne tantum doctriparum tamen diuturnis parum
durisque laboribus , caguchi cōmodi vili mercede decoquerent ; &
sunt planè mellitæ sententiaz quibus hoc suum consilium , datis ad Ignatiū
literis exponebat . [Mihi verò inquit perspèce venit in mentem ,
circuit Europæ academias , ac præcipue Parisiensem cursare , & insanī
ritu passim vociferari , eoque qui doctrinæ plus habent quam charitatis ,
his compellatæ verbis ; heu ! quam ingens animorum numerus vestro
vitio exclusus cœlo deturbatur ad inferos ; utinam illi quemadmodum
in literas , ita in hanc quoque curam incumberent , vt reddere Deo
possent doctrinæ , creditorumque talentorum rationem . Enimvero
istorum plurimi hâc cogitatione commoti , appositis rerum diuinatum
meditationibus exercerent se se , vt audirent quid in eis loqueretur
Dominus : siisque cupiditatibus , ac rebus humanis posthabitis , se totos
ad Dei nutum , atque arbitrium fingerent . Claimarent utique ex anima ;
Domine Ecce adsum misse me , quocumque tibi cordi est , vel usque in
Indiam . Proh Deum immortalē ! quād lētiorem illi , tutiorēque
vitam viuerent ; quantō in aiore diuinæ Clementiæ fiduciā , summum
iudicij illius discrimen , quod subterfugere nemo potest , extremo spiritu
subirent . Siquidem illam Euangelici servi alacriter usurparent vocem ,
Domine quinque talenta tradidisti mihi , ecce alia quinque superlucrata sum
quod si quantum dies , noctesque elaborant in comprehendendâ rerum
scientiâ , tantumdem in solido scientiæ fructu elaborarent ; & quam
diligentiam adhibent in cognoscendis iis artibus , quibus student , eam
in docendis imperitis quæ sunt ad salutem necessaria , adhiberent , næ
illi haud paulò paratores essent ad reddendam rationem Domino di-
centi , redde rationem villicationis tuae , malè metuo ne qui tandiu in
Gymnasiis ad bonarum artium studia incumbunt , inania honorum ac
Sacerdotiorum insignia magis spectent , quam ipsa munera , atque
onera quæ illis ornantur insignibus ; video enim rem eò iam loci venisse ,
vt qui maximarum artium studiis dant operam diligentius , vulgo prohi-
teantur , se doctrinæ laude Ecclesiasticam aliquam aucupari dignitatem ,
quod scilicet Christo Domino , & Ecclesiæ operam nauent suam . Sed
profecto miseri falluntur ; quippe qui studia illa ad priuatam magis re-
ferunt , quam ad publicam utilitatem . Et quoniam verentur ne Deus
ipsorum cupiditati non obsequatur , nolunt totam rem diuinæ permit-
tere voluntati . Testor Deum , propemodum me deliberatum habuisse ,
quoniam mihi ipsi in Europam redire non licet , ad Parisiensem Aca-
demiam , nominatimque ad doctores nostros Corneum , & Picardum
litteras dare , quibus ostenderem quam multa Barbarorum nullia ad
Christi cultum nullo negotio adduci possent , si copia esset hominum ,
qui non sua quererent , sed quæ Iesu Christi . Ergo fratres mei carissimi
orate Dominum missis , ut mittat operarios in vineam suam .] Hactenū

60 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

cuius epistola ; quam verò dedit ad Sorbona Doctores suadens Europam Indiis ; steriles cathedras, & magisteria, Apostolico munere, & æternis animarum lucris permutare , utinam inuenit potuisse nec fecellisset exquisitam requirentium curiositatem, datam enim reuerà fuisse

43
Doctores
Sorbonicos
invitat Xau-
erius ad
Indos.

43. Testis mihi est Ioannes Dcrada , supremus in regno Nauarræ Cognitor, qui sibi Parisiis Philosophiam profitenti lectam ait , visamque ardore diuino igne , magnisque in salutem mortalium animis ; ex eâ ductum à se apographum , atque ab aliis qui tunc primas doctrinæ , & sapientiæ in scholâ Sorbonicâ tenebant , ut quibus esset præcipue inscripta.

44
Manæ In-
sula coover-
sio , & mar-
tyrium.

44. Quiverò populi accinere procul Xauerium ad inferendam suis terris Euangelijs sancti Lucem , primi extitere Manaresij , digni planè posteritatis inuidiâ , nedum memoriam , & laude ; quod prima de se patientiæ exempla , & documenta inuidiæ roboris , nascenti illi orientis Ecclesiæ dederint , atque vñà prope vitalis aquæ perfusi lauacro sanguinem fuderint ; vñà Christo renati, pro Christo mortem exceperint : adeò fruges in messem properant, quarum Deus fermentem propitiùs adspicit, ut qui heri dæmonum adorator , nunc in Christianum , crastino euadat in martyrem. Est Manara insula , quadraginta vix milliarum complexu, hanc ab Aquilone claudunt Remanacoris vada, quibus sinus gemmarum aperitur totam Piscariam alluens. Portu gaudet percommodo , & commerciis opportuno , quem Telen Manaræ vocitant. Solum, nisi quâ diligenti culturâ cicuratur , arenosum , & macrum. Hanc inter & Zeilam insulam ab ortu iacentem , patent ad duodecim milliaria illæ maris fauces, vbi fluentorum torrentium ad vada Remanancoris fractus furor, Iafanapatani plagis alludit improvidos. Longè Manaram vincit , quam dixi Zeila; Ternasseria incolis, hoc est delitiarum regio nuncupata; longitudine milliarum viginti ducentorum; latitudine centum quadraginta. Hæc (si non est fabula , vulgi fides) paradisus terrestris antiquus fuerit, cuius in vertice inaccessæ rupis monstratur argumentum , impressa saxo, pedum Adami vestigia : perfecto tamen de felicitate illius scriptorum suffragio , nihil opus vera fabulis augere , ut credatur saltē orientis esse paradisus. Gaudet mirâ cœli temperie ; æstate dupli, ac gemino vere , aurâ tam beneficâ , & salubri , vt morbos ferè alios ignoret , solâ decrepiti senij ægrotatione suos afficiat , & absoluat: virent perpetuò arbores , & maturitatem fructuum legendorum , flores nascentium occupant. Nec tantum potest ad eam inflammandam æquatoris propinquitas non plus sex gradibus abiuncta ; quin plus possint statæ quo mensibus pluviæ ad refrigerandam; præter viros è montanis fontes, & fluuios, qui quaquauersum vniuersam rigant ; mare præterea per amœnum, & ab occasu tam diues vnioum , vt nusquam tota India ditius , sed præstat his omnibus , soli ubertas adeò profusa , vt sponte magis naturæ , quam artis industriâ , horum omnium proferat quæcumque possunt ad alienam indigenarum vitam , & externorum commercia optari; metalla, gemmas,

gemmas, & cristalla, quæ inter edita rupium durantur; omnis generis animantes, elephantes præsertim generosos, & maximè dociles, infinitumque ex iis ebur, ad hæc Ebenum & palmas, & omnes malorum hortensium species, præ cæteris verò, cassia, siue vulgo nominant, cinnamonomi, ciuismodi copiam vt Asia toti, Europæque sufficiat. Verum enim vero, tot dotes naturæ, vna infarvat, & corruptipit incolarum inculta barbaries, atque improbitas, & in tam prodiga Dei erga se liberalitate, Dei ipsius ignoratio stupidia, & cæca, donec eò tandem peruercta Xauerij fama, eius miracula, & sanctimoniam, utrisque Trauancoris, & Piscariæ plagis tam altè sonuit, vt cius videndi, audiendique desiderium ardens incenderet, sed anteuerit Zeilanum Manara; priorque nuncios, literas, precisque ad Apostolum legauit, quibus sacrum baptismum ab eo peteret. Feruebat tunc totius Trauancoris in promptu conuersio, nec absque iacturæ periculo differri poterat; quare suo loco, ac nomine, Sacerdotem ex iis illuc destinauit, quos Goa secum aduexerat, huius operam Deus, tam largâ manu fortunauit, vt indigenas exiguo tempore, ingenti numero, diuinis cruditos, sacro fonte lustraret. Imperabat tunc Manarenibus Rex Iafanapatæ (sic Zeilani pars illa dicitur, quæ septentrioni obiacet) homo quidem naturâ ferus, moribus barbarus, tyranno quam Regi propior, qui regno debito, fratrem natu maiorem armis excluserat, & suos crudeli premebat seruitute, direptis, necatisque à quibus poterat res nouas suspicari; verum iris implacabilibus, legi Christianæ infensus, quamquam Lusitanorum metu eorum amicitiam simularet. Quarè vt cognouit Manrenses Christi fidem professos, tulit adeò indignanter, vt ad unum omnes constituerit de medio tollere; militum igitur quantum atrox poscebat facinus instruit, transmittit Manaram nihil minus opinantem, populum insontem crudeli subiicit lanæ, terrori reliquis tale aliquid molientibus futuræ: cæduntur victimæ innocentes, nullo ætatis, conditionis, sexus, discriminæ viri, feminæ, infantes, puellæ, quicumque dederant Christo nomen; fuitque diuinæ gratiæ, & cœlestis aquæ vis tam potens, & inuicta, vt cum possent, rogati an essent Christiani, vita incolumi, negando euadere; nemo omnium fuerit quin profliteretur se Christi esse, atque ipsi parentes (quiod nondum possent infantes filij prima verba formare) responderent eos esse Christianos, séque cum iis intrepidè mori promptos, satellitum ferro subiicerent, ita paucis diebus ad septingentos barbaræ necati, & præcipluus carnificinæ locus, crucre sacer tam puro, & nobili, cum Pasim anteà diceretur, dici, martyrum terra promeruit. Sua tamen tyrannum carnificem atrox barbaries, non fecit voti sacrilegi compotem, quo deleturum se Christi nomen, & religionem, cum Christianis sperauerat; tam quorum aspectum non tulerat, eos in regno, in regia domique adeò in penetralibus videre coactus est. Natorum maximus præstansimus iuuenis instindus diuinitus, Christianæ fidei studio, & ipso artis, cùmque ab Lusitano mercatore, negotiorum causâ in aulâ assiduo doceri

doceri voluit ; quod tām sollicitā secreti cautione non peregit , quin patri suspectus fieret , móxque rem acriter scrutanti perspicuus , & hoc solo reus : nulla iuris vlli habitā ratione , egregio iuueni , scindi iugulū mandat , ciūisque cadauer inhumatum , feris lacerandum in publico deserit . At qui viuo fidei magister extiterat , & cæsum venerabatur pro martyre , Lusitanus mercator , noctu occultā condidit sepulturā . Nec passus est vindicē tantæ virtutis , & meriti Christus , Principis gloriā vel indignè sperni , vel timidē premi ; nec terræ mandatum sanguinem , infœcundum & solum vanescere . Ecce tibi postridiē manū , crux tumulo impressa visitur , proceritate par sepulcro cadaueri , boni genij , ut certò est creditum manus , scita & elegans , quæ magnum diu ciuibus stuporem , sermonesque diuersos præbuit , quoad confusi spectaculo , iratiq[ue] adulatores regiæ feritatis , inicitiæ humo sculpturas implerunt , & reliquo solo coquarunt , quod idem altero , & tertio die cum eodem sacrilegio ansi essent , quod sculpta iterum ac tertio crux illa compareret ; in cœlo tandem , igneo colore , & cincta radiis , non minùs terribili quam pulchra specie cernendam se omnium oculis ingessit , eosque exciuit animorum motus , vt multi ad Christum accederent , mortisque posthabito metu , palam ac liberè profiterentur eius nomen , & vitam pro illo , virginete primam barbaricæ tyranno profunderent . Triumphavit itaque in terra , & cœlo Christi crux , tot animarum illustrium splendore , quam iis quos ostentauerat radiis , gloriosius coronata . Erat tyranno soror , vt in iis regionibus , cordata , magnique pectoris foemina ; Christiana nec nè , rescite non potui ; sed quæ magno planè , ac virili conatu adolescentem filium , & casi Principis fratrem natu minorem , iis imbuīt monitis , eo igne incendit , vt ex genitali Ecclesiæ alio , renasci ambo voluerint . Angebat hanc una post generosum factum cura , quo dolo vitam adolescentium principum , ab Regis saevitâ subductam securō loco tueretur , suā tām negligens vt nec viuere cuperet , nec mori metueret , adfuit prosperum consiliis numen ; accessito etiam quem antè memini Lusitano , tradit illos , Goam armato nauigio secum ducebendos , vt illic pleniū sacra mysteria docerentur , ac si quid posset commiseratio , regno filius hæreditatio restitueretur ; ferè siquidē Indis vbiq[ue] ; pro lege est nè paternis regnis succedant filij , sed ex regum sororibus nati , quos nempe constet de stirpe regia prognatos ; quod de filiis regum , verat vxorum impudica & perfida levitas confidere , etiam reginarum . Processit commodè Lusitano adornata fuga . Iuuenes primū in regnum Trauancoris ad Xaurium perduxit , mira illic quæ memorauimus patrantem , quos vir Dei quam piis complexibus , quam lætis exceperit lachrymis , quot Deo gratias eggerit , qui ex ipso superbissimi hostis penetrali tām opinia tulisset spolia , difficile dictu sit . Animauit principes iuuenes ad seruandam fortiter Christo fidem , & salubri admonitione confirmatos Goano seminario intime commendauit ; addens si quid valereret apud gubernatorem gratia , & precibus , efficiturum se , ne quādō reliquæ ob Christum patriæ , & regni

regni eos pœniteret. Regem interea , fugæ nuncius in furorem agit, nec solo tunc religionis odio insanit , sed metu Lusitanici nominis ac nè germanus quem regno pepulerat ad recuperandum sceptrum , Lusitanorum auxilia posceret , sotoris filio audendi , sperandique exemplum præeunte. Ergo vbi cumquæ suspicio esset eum regi, eò destinat sectores à quibus de medio tolleretur; at , quantumvis diligens rabies , in cassum exiit ; configit & ipse , ad Lusitanorum asilum inuenis ; statimque post etiam summus militiae Præfæctus, cum decem aliis ex nobilitate, maximè illustri, qui reliquæ vxoribus , liberis , amplaque familiâ se illi comites dedere, & Nagapatanum cum eo appulsi , Leucis inde ducentis terrestri itinere, per multa pericula grauesque mblestias Goam denique attigere; illic publicis excepti lætitiis , & Patrum nostrorum institutione , diuina edocti mysteria , initiati sunt sacrosancto fonte ; Princeps verò iuratus obstrinxit Deo , & Lusitanis fidem , si ercepto sibi per summatum iniuriam sceptro, per eos restituueretur, non modò se illis tributarium cum regno fore, sed illud etiam Christi sacris integrè addictum. Nouis his ardens Xauerij studium , exstimulabatur aculeis ad inferendam è regno Evangelij sanctam faciem , in quo tantâ generositate appetita mors pto Christo vix agnito , sanctitatem virtù spontebat excellentem , ubi pleniùs foret de Christi lege eruditum : præter hæc si regi barbaro Lafanapatani, sua impunè crudelitas , & impietas esset, quid cæteros dæmonum cultui obstrictos Principes , in Ecclesiæ sobolem recentem , & teneram non ausuros : quid atrocitatis , & sceleris natlo metu armorum tentaturos? his iri obuiam, restitutione legitimi Principis in thronum, & expulsione tyranni fratris , regnum perfide usurpatum , pari crudelitate lacerantis. Ad hoc arma Lusitanoru[m] posci , & gubernatoris pietatem , quem in regno Cambaiæ , cum longè tunc publica distinerent , adire ipsum nihilominus decreuit , sequi mari licet intempestiu[m] dedit : accedebant tacite rationes, quas huius unius Zeilan negotijs specie tegebat:nam qui ex Europa in Indiam nauigauerant Christiani , præsertim ministri regij, magnam partem eò defluxerant, vt ferri iam eotum flagitiâ non possent, cum suis sceleribus execrationi populorum Christianam legem obiicerent; & idolorum cultum, q[ua]ndinatio fauore promoverent, palam Goæ Pagodum adoratio cerebatur; refotescebat Brachmanum potentia , & superstitio , quod utimque se hæcis canina militiorum ingurgitarer famæ. In reliquis verò tam Goanæ insulæ pagis, & oppidis, quam Salsetæ, Chorani, Diuaris, & Baldes insulis, tantâ licentia, & impudentia ethniciæ viuebatur , vt si non alio, patrum in eas imperium quam ad cogendas pecuniam spectaret. Honorifica , & pinguis munera, exclusis Christianorum indigenis, addicebantur pretio Saracenis , quod argento plus possent. Parauos Piscariæ , redemptores tributi regij adigebant ad gentes vili distractandas , vt expilatores graffari verius censeret , quam vngualium coactores. Hominum périnde vt pectidum , vnde cumquæ n[on] capti fuissent, mandante gebantur, vendebantur que idololatria mancipia Christiana,

64 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

Christiana ; Mangone scelerato , lucellis tristibus , animatum illarum æterna exitia vendente. His rām enormibus , miserabilem in modum lancinabatur Xauerij peccatus sanctissimum , cum attenderet , cruci , & fidei Christianæ illic propagandæ , nullos magis obstatre quām ipso Christianos , optasētque , vt ait , in Lusitaniam redire , expostulatus coram rege atrocem nequitiam , rogatu usque ab eius pietate tot morbis lethalibus non dispicat remedium. Postremò etiam sacrilegium immane dissimulabatur , quo rex Cocinensis , idolorum cultor , sed regis Lusitani cliens , suorum bona qui ad Christum ab idolis transiissent , sinebatur in fiscum redigere. Has tam deformes , & impias calamitates non ferens . S. Apostolus Cambiam petiit , euocato prius ex ora piscaria , in Trauancorem Mansilla , qui suas illic & obiret vices , & Macuci populum baptissimi cupidissimum expiaret , Decembri sexto & decimo anno 1544. terra Cocinum tenuit , ubi Michaëlem Vazium nactus , Vicarium Indiæ Generalem , eius & congressu , & magnitudine animi , & ardore diuinæ gloriæ , est mirificè recreatus. Causas enim quas dixi , sui huius itineris sic illi ad viuum dolenter exposuit , ut primum facile cerneret , gubernatorem iis expugnandis debiliorem fore , quippe qui obseruaretur magis quām metueretur ; deinde verò statueret , ingenti animo in Europam reuerti , ad frānandam regiā potestate ministeriorum auaritiam impotentem , & diuini cultus sanctimoniam vindicandam. Seabant commodū naues in anchoris , vela proximè in Lusitaniam facturæ , iis vectus Vicarius , rei Christianæ apud Indos , communes rationes Ioanni regi sigillatim descriptis , eo notæ prudentiæ , pietatis , auctoritatisque pondere ut legum optimarum accuratissimâ sanctione , rex malis grassantibus mederetur ; quibus imperiis munitus Vicarius absque morā Indiam repetit.

45

Decreta regia in gratiam Christianitatis Indicæ ab Xauerio procurata sed irrita.

45. Erant hæc decreta regia Martij 8. Almaini data anno 1546. primum Goæ Pagodum priuata simulachra , & publica ut deicerentur. Ad hoc in ædibus ethnicorum sagaci persecutio inuestigarentur , pleæcereturque condignâ pœnâ , quisquis in posterū non esset veritus ea effingere. Deinde quicumque Brachmanum , obstirisset promouendæ religioni Christianæ exterminarentur extra omnem Lusitanicam dititionem. Tertium ut tèr mille numnum , qui Bazaini delubro mahometis annui pendebantur , ad leuandam eorum paupertatem conferrentur qui recens ad fidem venissent. Post , ethnici omnes excluderentur muneribus publicis. Goano in tractu , & Salseta , ne licet supersticio ethnica ; nec Saracenis mancipia venderentur. Gemmatum pescatio (si Xauerius id probasset) penes Christianos tantum esset , nec compellerentur nisi iusto pretio illas dare. Cocinensi Regi nefas esset baptismi lotos bonis exuere , quod idem ex eo rex Ioannes priuatis literis postulauit. Postremò cædes ab Lafanapatanī tyranno in Manara editas , si nondum Sosa virtus esset , viceretur illas Castrius nouus Gubernator. Hæc Ioannis Regis extima iubendo pietas ; cui ministeriorum exequendo , si par integritas respondisset ,

r espondisset, sua Indiæ constabat felicitas. Lecta sunt ista in status publici consellu; probari visa & plausum tulere; reipsa nihil actum; prodiit enim mox auaritia priuatorum, publicis rationibus personata; Deum regi oportuit cedere, & Dei obsequia regiis, quibus iure, nempe ac necessariò dandum censebatur, quicquid solebat ministrorum auaris lucris inde accedere. Nec multò uterior præclaris Xauerij votis Cambiana profectio, illic eadem illa rei angenda fœda cupiditas, spes magnas quæ iam eruperant, suo in ortu radicis extinxit. Non fuit multis opus ut induceretur Gubernator ad exercitum parandum, à quo tyrannus eiiceretur Lafanapatano; cius aut frater aut sororis filius, regno legitimo redderetur; Claram erat & grande tanti operis præmium, ac fama, quæ indè toto orbe ingens, celebratura erat Lusitanum nomen, atque arma; præter meritum apud Deum excellens belli ad sanguinem aquitatem, & religionem gratutii. Nam si toties reus immanitatis barbaræ carnifex, quot ipse insolentes necauerat, impunè id ferre sineretur, supinæ incuria vel summæ imbecillitatis futurum erat argumentum, quorum alterum Christianis detraheret animos, alterum ethnicis inflaret. Quarè Gubernator, præfectis ultra Comorinum per literas, & nuntios mandat, oræ totius militiam Nagapatanum cogant, indè aduersus Lafanapatatum ducent, captiūque vel interficiant, vel tradant Xauerio viuentem, cuius arbitrio, vitam eius aut necem permittebat: quæ dūni instruuntur, spibus eximiis plenus Xauerius, Corinum reuertitur, integraturus consuctos labores in vrgendâ salute animarum.

46. Quo ex itinere Cananori exscendens, à pio Christiano liberaliſ ſumè exceptus, mercedem hospitij exfoluit longè multumque liberalior. Mōrebat vir optimus vnius ex liberis peruersâ indole, moribus improbabili, & intractabili ac ni Deus adesset, in calamitates ultimas defitura: cui Xauerius hæc ſecum multis, & acerbè lugenti; quod primùm uſus est leuamen admouit, hæc eſſe forſicā ætati vitia, ſanari tempore, amnis excoctum iri, & maturitate. Tum ad preces conuersus, cœlumque ſuspiciens, tantisper hæſit tacens, ac vultu inflammatus; hinc mirè hilarijs, amici hospitis præhensâ manu, gaude ait, Patrum qui uſquam viuant fortunatissime: qui te tantoperè macerat, & diſcruciat puer, vitam & mores uertet in melius; S. Francisci ordinem amplectetur, crescere in uitum, ſanctitate, ac literis præstantem: quæ ad amuſim, ut prænuntiarat, ſuccelus probauit. Sanctum Franciscum induit adoleſcens, frater Lucas dicit, doctrinâ egregius, virtute inſignis, Christi fidem in Candia (quod in Zeilano iſula, regnum eſt) barbaris prædicans, ab iis eſcus martyr occubuit, paucorum exinde poſt moras dierum Cotinum vir ſanctus attingit, ubi die quodam agens cum Cosmo Annesio (quem ſibi intimum, & ex vero amicum) nominat, percunctabatur ex eo, ut amicis mos eſt, ſatin feliciter, eius anni mercimonia expedita eſſent: commodiſſimè, inquit, Annesius, recenſetque pretiosorum aromatum piperis, opū inque cæterarum diuſ pondus, quibus naues ſeprem oneraſſet;

Proprietat^e
inſignes Xa-
uerij duæ.

66 *De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,*

onerasset ; præ cunctis verò adamantem iactabat , quo nullus esset in India thesaurus rarius. Decem mille ducatis Goæ ab se emptum ; triplo ferè in Lusitania emptum iri ; et se illum ad regem mittere : auditâ Xauerius tanti pretij gemmâ interrogat , cui de septem, naui eam commississet ? respondet Annesius Atoghiæ , cuius Præfecto Ioanni Noroniæ eam credidisset. Hic se vir Dei paulisper colligens ; mox , vellem , ait, rem tanti , cuiquam alteri imposuisse naui ; vbius foret quām in ea naui securior , quod eo vultu is protulit , ut conturbaretur Annesius non mediocriter : attamen , ecquid Pater : forte , inquit huic times , quod aquam laxatâ olim accepit ? sed est postea egregie refecta , ut nullis sit nouis validisque deterritor , haudquaquam eâ causâ id dico , infert Xauerius , nec plura effatus conticuit. Ex quo catè amicus coniecit , præcepisse illum animo quām verbis grauiora ; à quibus sibi vehementer timens , rogauit per eam quā res amicissimo sibi & addicissimo semper faustas optarat sollicitudinem , nauis eius cursum Deo enixe commendaret : eius exitium postrem sibi egestati fore : putasse quidem se adamantem , venturum Regi longè gratissimum , sed diuinando potius quām sciendo ; nam nec eo iubente , sed neque conscio ab se emprum ; proin eius si periret iacturam impuratum iri omnino suis dannis. Verum enim verò periclitaturam nauem illam , haud ideo tantum seruo suo manif starat Deus , ut futuræ cladis inditio , ipsius amicum præmaturus dolor affligeret , sed eam voluit Apostoli sui precibus donare , quæ alioqui fuerat peritura : igitur aliâs , cum vna accumberent , & de adamantem suspensum Annesium pungeret anceps cura , non ferens sanctus tam diuturna sibi tantoperè amicum tristitiâ languere , Gracias , ait , Deo age , nam in manus Reginæ , tuus iam adamas peruenit. Reuersis postmodum in Indiam nauibus , ex Noroniæ literis Annesius didicit , cur tantò antè sanctus timuisset , nauim scilicet ventis aëtam secundis , sub carchesio decumani mali drepentè hiasse , & exclusâ omnino stipatoris manu , tantum maris haussisse , ut hydraulam vincente aquarum copiâ , sibi agerent , de naui , prius quām deprimetur ciencia in vadoum littus , ut illius iacturâ vectores seruarentur. Salubriori tamen consilio , succiso malo , quā manu ignotum , hiatus coaluit , nauisque antennis duabus velificans , subsecuta est socias , & portum cum iis Vlyssipone incolumis tenuit.

47

Excitatus
ab Xauerio
mortuus in
Vaccarum
Infula.

47. Cocini Xauerins cum ferimè ad majum exequuntur egisset , Mansilla socio Zeilanum nauigauit , Nagapatanum indè transmissurus , ubi accinctus Lusitanorum exercitus ventorum expectabat fauorem , cuius itineris , & eorum quæ in eo illi acciderunt , mentionem non produnt tabulæ publicæ , nisi perobscuram , sed quæ sit magnorum non obscura index , & iure aduertunt Ro. rotæ cognitores , quæ ad nos de illo peruererunt , particulas esse , ac velut analæcta , historiæ veteris locorum insignium , in quibus versatus est. Ac reponat æternum Deus magnæ Ioannis Tertiæ animæ , quod anno 1556. Franciscum Barretum , suum in Indiis Pro- regem curare iussit cognitionem diligenter Apostolici laboris , & miraculorum

culorum Xauerij ante quadriennium defuncti, eamque ab testibus oculatis desumptam, chirographis publicis muniri, ne sempiternis digna monumentis, interciderent penitus annorum lapsu & zui neglectu. Verum sancto, & solo; & extra Lusitanorum fines progresso longius; in regna ferè, locaque ignota & barbara; hinc illa propemodùm sola quæ Goz, Cocini, Bazaini, Malacæ, (vbi confectæ quas innuitabulæ) gesta sunt, colligi potuerunt, reliqua indicari magis obiter quam exponi. Eiusmodi sunt quæ in hoc fortassis itinere illi contigerint, certò quidem sed nudè tradita absque ullis adiunctis, ex quibus confici valeat, aliò quolibet quam ad hoc tempus pertinere. In iis primùm est puer filius Saraceni ab Xauerio in vitam reuocatus haud procul à vadis in insulâ Vaccarum, Septentrioni opposita, neque id enucleatiū narratur.

48. Sed illud fusiūs, & explicatiū quod in Manarâ insulâ ab eo gestum, in quâ sexcentos Christianos à tyranno cæsos, non pridem memini. Lues pestilens ab Xaverio extincta.
 Spectatorem res, testem & narratorem habet Ioannem Melum Sampa-
 ium, arcis ea in Insula, & regno Candiæ præfectum. Incessit Christi
 Apostolum pius ardor beatam humum salutandi, maximè verò pagum
 Palim, ex quo cœlum adeptæ tot fortæ animæ, loco nomen mutabant,
 & terram martyrum fecerant. At ecce illi huius in aditu ampla seges,
 vti cæsis gaudendi suam sortem, sic condolendi superstîtibus cladem
 suam. Depopulabatur insulam lues saeva, & centena quotidie metebat
 capita. Magni Patris aduentu, cuius erat nomen, & prodigiorum fama
 celebratissima, concurrerat populus ad tria millia, magnam partem idolis
 addicti: rogant, & supplicant iis precibus & lamentis, quæ in promptu
 habet supremum periculum, ne se peste absumi patiantur, nec suis insulam
 habitatoribus orbari, quam sexcentorum non pridem cædes, iniqua,
 & impia, dignam fecerat miseratione; mollita lachrymis, & strage miferorum,
 Xauerij charitas, triduum petuit, quo preces ad Deum pro illis
 tam potentes fudit, vt lue illicè extincta, omnes cā iicti valuerint, nemo
 exinde afflatus sit; quodque longè præstat saluti corporum, omnes animi
 vitam adepti sunt, & tanti prodigijs mirabilitate domiti expiatique Xau-
 erij manu, nouam sacro ex fonte vitam, & animam hanterunt: iis verò
 (vt illi mos erat) amplius docendis & stabiliendis in suscepiti boni pro-
 posito subsistere diutiū exercitus vetuit, cui iam iam aduersus tyrannum,
 Christi hostem ituro, sanctum subdi calorem oportebat; verum vbi ad
 hoc traiecit Nagapatanum sanctus, multum alia rerum occurrit facies,
 ab ea quam mente præeoperat. Inopinatus casus susdèque omnia enertit,
 spesque omnes tanti apparatus, & consiliorum difflavit. Naus Lusitana
 opulentis ex Pegu mercibus onusta ad Zeilam confracta, veftorem, &
 merces destituerat in vado; in has prædo rex Iafanapatæ inuolat, & (qui
 barbaris vslis est,) sibi eas rapit; quorum plurimum intererat complures,
 minimè dubij, si belli semel initium fieret, ne teruntium quidem ex
 iis recepturos, duces auertunt ab deliberata armorum sententiâ; ita
 barbarus & viuit, & triumphat, & suis rebus, iure omni priuandus,

pinguescit alienis, Lusitanis enim pro lucro fuit, tam grauis iacturæ partem redimere, neque postea vñquam de vindictâ quid motum, nisi anno ab hinc quinto & decimo, cum & Lusitanos, & vicinos reges improbitate intolerabili, & crudelitate proritasceret. Elusâ in hunc modum, vel missâ incertum expectatione, tam pœclaræ expeditionis, quam erat magnificum rapto per nefas regno, inuasorem tyrannum & ethnicum pellere, illudque Christiano Regi legitimo reddere, ad labores Trauancoris Xauerius animum retulit; sed antequam Nagapatano recederet, vibratis procul identidein in scelestam Zeilam oculis, & diuino futuri prospœctu largè tñens, ah! te, ait, insulam infelicem, quot instratam cadauetibus video? quanto Christianorum sanguine madentem?redituro autem Trauancorem, nunquam adspiranit necessarium ventum Deus, illius nimis operâ, vtilius alibi vñscrus; sed desiderium submisit ingens, Euangelij gradatim portandi in fines ultimos Orientis; cuius desiderij breuiter hic repetenda est origo.

49

*Conclusio
nes opera
Lusitano-
rum.*

49. Molucas inter & Borneum, milliaribus Comorino bis mille, æquatori medio insula subiacet, Leucarum ab Austro ad Septentrionem fermè ducentarum; in ea multi suo cuique regno imperitant Reguli, rerum omnium, & commerciorum diues est, Geographis Celabes, Macazar Historicis vulgò dicta quâ ei vtramque appellationem, regnorum duæ metropoles faciunt, ex quibus, & reliqua nominantur (quin & nomenclatio Celabis, minores alias complectiunt insulas, quarum olim domina fuerat.) Hinc sub annum fere trigesimum primum, & sesquimesimum, fratres duo, idololatra vterque (vti ex quo nati, regnum Macazaris vniuersum) Ternatem appulere, vnâ ex Molucensibus insulis; vbi suis quibuscumque tandem adducti spebus, multò maioriq; inuenerunt. Ternate tunc præerat Antonius Galuanus Lusitanus, virtute ac bello, apud posteros notus. Cum eo ij fratres dum fortè agunt, incidit de religiohe, nonnulla interseri, ex quibus vix aliquoties paulò fusiùs iteratis, tantum illos puduit honoris quem Diis suis detulerant, vt darent illicò veritati manus, fidemque amplexi Christianam, & noui ex aquâ vitali homines; alter Antonij, à Galuano, alter nomen ferrent Michaëlis. Indè in patriam reduces, iamque vt poterant doctrinæ magistri, cuius modo esse discipuli cœperant, tam multis illam deprædicarunt apud suos, vt ad Galuanum publicè legati ab iis venerint. Legationis summa erat, aliquos ab eo petere à quibus in lege quam profitebatur, erudiri possent; ad hæc probam & sinceram mentem pretiosissim muneribus testabantur, & lectorum aliquot iuuenium pignore, quos interea cupiebant, sacro baptisme lustrati. Legationis principes germani duo, qui eius mitterendæ causam præbuerant. Accepta est incredibili gratulatione Legatio; Christiana ritè mysteria edocti iuuenes baptizantur; donis haudquædam inferioribus pensantur dona, remittuntur cum iis legati, adiuncto ad eos Francisco Castrio, homine militari, sed cuius cordata pietas, posset interim vñcumquæ partes

partes obire Sacerdotis , qui tunc Ternate nullus erat. Verum felix momentum nondum aduenerat , conuersionibus illius populi diuinus dictum , sed hoc aliis accidit opportunum , & faustum , quibus Castrius ex inopinato salutem attulit. Primum enim deueneti Ceriganum , ex quâ vrbe vnum de regnis Macazaris , quod in ortu est situm , nomen duxit ; illic ab Rege , nullo non genere comitatis , & benevolentiae habiti , etiam illi (quæ fuit in eum æterna , & inscrutabilis bonitas) suum tacitò instinetu studium inspirarunt , de suscipienda Christi fide , auditâ eorum itineris causâ , desiderio exarsit non impari , fruendi eius boni quod perlatum ibant ad alios : ergo quoad rei , & moræ cerebat ratio , probè diuinis eruditus , expiatus est aquâ salutari cum tribus fratribus , Regina , principe filio , optimatibus centum , ac triginta , & multitudine promiscui populi non paruâ . Quibus læti auspiciis legati aquiloni pro-ram Mindanaum obuertunt , quæ nunc censetur inter Philippinas , siue quid illie haberent negotij , seu per tot insulas , tutam ad Macazarem viam inituri ; eas oras dum radunt , Saliganum deueniunt , vbi eadem faustitate Regem , vxorem , tres horum filias , alios notæ leuioris ad centum quinquaginta , religioni sacrofanctæ ab cultu dæmonis adiungunt. Progressique ulteriùs , tres præterea Butuani , Pimilarani , & Camiguini Reges Christo pariter addixerunt , adeò prona est in lege Christianam , & vinci facilis humana ratio , vbi Christianorum improbitas legi quam profitentur non officit , & exemplorum prauitas execrabilem iis non facit , quibus proposita ipsius sanctitas mirè probabatur. Post hæc Celaben versus , cum passis velis contenderent , fœdâ correpti tempestate , per crebra sorbendæ nauis pericula , Ternatem denique vnde exierant , compulsi rediere , atque hîc hæsit Francisco Castrio credita in Macazaris regnum profectio. Placuit tamen æternæ bonitati haud multis hinc annis , pia regni adhuc impij vota secundare , & diuinorum quâm patiebatur egestati , terreni lucri cupiditate succurrere , vt totam ferè per Indiam triuialibus hominum in quæstu , & refacienda studiis , vsus est , ad Indos æternis opibus quibus eas destinauerat ditandos. Hoc certè animo Antonius Paiua Lusitanus Celabem nauigavit ; nam illuc à Roderico Vazio Pereira missus ad ligna sandalina quorum insula fera est , præter spem nauctus est occasione quæstuosas , Christi sanguinis fœnerandi. Post milliaria Macarem , ab usque Malaca omnino mille , applicuit Paiua regno Supè. Huic annorum septuaginta rex ad portum occurrat , cum principe filio iuuene , & mulierum triginta ornatissimo comitatu : Primi fuere aditus salutationum , & humanitatis ; ex iis sermonne in alia delapso , congressibus variis aëcum est de religione ; cùmque Mauri Iauæ utriusque , regem niterentur ad Mahometem pertrahere , rescire ex Paiua voluit , quid cause foret , ob quam Saracenos tantoperè odissent Christiani : cui vt potuit in mercionibus , quâm in dogmatis , versatior Paiua , magnâ libertate edisserit turpitudinem sc̄æ Mahometis , flagitorum probrösam licentiam , & felicitatem belluinam , quam

Suis post hanc vitam sponderet ; tūm his contraria omnia opponit, quæcumque ex Euangelio vit illiteratus meminerat. Audiebat dicētem bonus, & sapiens senex magnâ voluptate , dictâque plurimū probabat. Sic tuā identidem eadem incude , dum alacritate dicendi , atque audiendi mūrta pergitur, quæsiuit aliquando ex occasione rex , quid esset mendacium ? hic autem Paiua honorem præfatus, & veniam responsionis veræ, & liberæ, Mendacium respondit esse, quicquid vero esset contrarium, dictoque insistens ; si foret ḥ rex exemplo cūdenti firmandum, mendacium planè est , quicquid tu ac tui de diis creditis , vt qui præter ligna , & lapides nihil sint fīgentis libidine in monstrosas species deformata, quibus oculi sunt ad ærumnas adeuntium cæci ; surdæ ad omnem eorum precationem aures. Proindè illis venerationem, & sacra impiè deferri quæ vni Deo deberentur omnium conditori, omnium iudici, immortalibus animis, æternam aut pœnam, aut beatitudem , & gloriam reddituro, pro cuiusque in vitâ probè aut secùs gestis. In regis animum pauca hæc altius penetrarunt, quem eti non statim expugnauerint funditus, sed hæsit lateri felix telum, & diu , noctuque acriter pupugit. Sub hæc Paiuam vrgebant negotia , Sianum in insulam leucas dissitam quinquaginta vt sandaliorum residuum indè adsportaret : Illic olim commercij gratiâ cum aliquandiū egisset, vt erat magna comitatis, & homo omnium horarum , euaserat Regi valde gratus , ex quo factum vt eius reditu maiorem in modum lœtaretur, & sub primam salutationem, reuocaret illi memoriam concertationum de mysteriis Christianis cum eo habitarum. Qui sermo alternis dum longius tenditur , eam vim Paiuae pietati subministravit Deus, vt regem quam aliàs vñquam stringeret artius , commemorata potissimum illa in egentes, & afflictos Christianis solemissi misericordia, ad quam vt sibi valde nouam & inusitatam stupebant , tantoperè barbari. Quibus tandem rex motus, dierum nouem poposcit inducias per quas subigeret animum ad subeundam legis , & religionis sanctitatem, in quam affectu tam suavi, & prono recta per se ratio traheretur : Eratque tunc procul inducii rem totam conjecturus, nisi concitandos in regno suo motus à Mauris timuisset. His dum induciis ad deliberandum in re tanti , Rex Siani attendit ; En tibi rex Supæ improbus , validissimam classem cum auia suæ flore ad portum applicat : Ingens principio terror ex potentissimi tota insula Regis repentina conspectu & instructu ; in festam mox lœtitiam desit , naui enim exscendens , ab accito Paiua primum statim interrogat , essetne rex Siani sacro h̄iætenus initiatius fonte. Auditaque illius etiam tūm deliberantis morâ, vt quid, ait, tamdiū consulto est opus , in stabiliendo salutis æternæ summo negotio ? viderit sanè sibi quid optimè conduceat ; ad hoc ego hic adsum vt siam confessum Christianus, simul ad Regem cum Paiua procedit , apud quem tantum exemplo verbisque poruit, vt timiditate , morâque depositâ, baptismum & ipse petierit. Erat vtérque, iam satis commodè Christianis excultus rudimentis, quare medio in campo ab

ab Lusitanis ara erigitur, ornatu quām potuit maximo; pompa instruitur militaris ex indigenarum, & hospitum hilari concursu, ad cohonestandam festā gratulatione tam beatam lucem. Hęc inter gaudia, vtriusque aulę ac populi, ambo reges, salutis aquā Christo consecrantur, cum principibus, regij sanguinis, aliisque de populo permultis, quibus Christi doctrina diligentius imbuendis, adiungendisque ad illos ceteris, cum prater sacerdotes nihil deesset, suscepit Paiua se illos Malaca curaturum, quām paulò pōst attigit, Apostolicā laude quām mercatura insignior. His usque Comorinum vulgatis, gestire Xauerius, nec sui sat capax gaudij, ubertim flere, manus tollere in cōclūm, ac ni messem illic animalium copiosissimam ad nianum haberet, quā prohibebatur intermittere stationem, velle in Celabem illicē euolare, ad amplificandos illius Ecclesiae fines, proferendisque adiacentes in insulas, in quibus rūtu postmodūm diuino, eas fecit regum conuersiones, & regnorum quas sumus libro proximo scripturi.

49. Nūnc ubi Piscariæ, & Trauancoris incolæ Christum erant professi; aduentabantque ex Europā operæ socij, quos confirmandis iis suo loco posset relinquere; & Zeilanæ spes elisæ conciderant, occurrit an foret ex Dei obsequio in regna Macazaris transire, de quo non ausus prius decernere quām maturā cum Deo consultatione, responsum sciscitatus; eius obtinendi Thomam Apostolum intercessorem optimum adhibendum putauit Ecclesiae Indicæ Fundatorem ac Patrem; ad hoc Meliaporem iter aggreditur leucarum quinquaginta; Nagapatani nāūm Michaëlis Fereiræ conscendit marito exeunte anno 1545. Leucas duodecim Chotomandilis oram prosperè tulerant, cum venti contrarij turbulentissimo in proram exortu, coguntur montis excelsi dorso se tegere, ac toto septiduo æquiorem auram opperiri; quod tempus Xauerium ieunum prorsus exegisse

50. Ab iis qui simul vehebantur obseruatum; & Iacobus Madeira, iuridicē rogatus afferuit. Precationis videlicet cœlesti pabulo, longam inediam saginante, indē rogatu eiusdem Madeiræ, aquæ paululum sumpsit, cui prius cepam voluerat incoqui, repetitum mare deinceps placidum, ventum puppi afflantem, cōclūm clemens, nauigatio habuit, milliarib⁹ prop̄ centum.

51. At aliis oculis quām quibus blandiebatur præsens serenitas, vidit sanctus ex fallaci tranquillo sœuam instare tempestatem; Madeiram interrogat, cestne illa nauis, in omnem incursum satis firma? cui prædictit. vetustam; & quassam clarè indicanti; ergo iter in portum, infert Xauerius, quamprimum relegamus. Tam secundo, subdit Madeira, & mari, & vento, te quicquam metuere? vbi lintor securus, ibi P. Francisce! periclitetur nauis? nec ullis Xauerij precibus donare sustinuit, illam quam cum vectoribus, & nautis iacturam putabat, tam blandæ, tutæque navigationis, sed obstinatam incredulitatem subsecuta est velox pœna lucosorum furentium subita rabies totum mare conuoluit, eaque

49

Xauerius
Meliap. na-
vigat, & cur?

50

Hebdomo-
dam iciunus
exigit.

51

Tempestate

72 *De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,*

que nauim procella exagitat, ut præsentissimo naufragio ægriè crepta sit, Nagapatanum vellent, nollent, reducta. Indè breuem post moram, terra, & pedes, Meliaporem peruenit.

52. Est vrbis Meliapor, vulgo S. Thomæ, illius habitatione, discipulis. &
 Monumenta martyrio nobili, quanquam, (si fides indigenis) Meliapore antiquam, sa-
 vetera S. Th. culoru decursu, mare latius fusū absorbut. Monstratur à píscatoribus ho-
 diéque vrbis eius situs, & aquis demersa veterum ædificiorum residua ru-
 dera, distingunturque suis nominibus, fori, turrium, regiæ, & aliorum. Quæ
 vero nunc extat Meliapor exigua primum ab incolis posita, amplificata
 verò ab Lusitanis, ædem habet sacram, non plus tredecim palmis lon-
 gam, & totidem latam, pro axis è ligno constantem durissimo, Sancti
 Thomæ (ut ferunt) opus: à lœua minor alia visitur, vbi totis Indiis fama
 est corpus Apostoli iacere, vicinus vrbi mollis clivus Parui montis app-
 ellatione, specu patet angusta, in quam aiunt eum latere solitum, cum
 aduersus Christum, hostes impotentiùs furerent. Speluncæ os arctissimi
 aditus, crux ornat lapidea cineritij coloris; crucis radicem fons pro-
 fluus S. Thomæ miraculo illinc olim educetus, cuius potu creduntur
 curationes à morbis edi continuæ, hoc è calle in montem ascenditur
 solitariæ contemplationi mirè aptum, ob antiquam syluam arboribus
 densam, viriditatis perpetuæ, quæ imminens mari latus alterum vestiunt;
 alterum etiam, quamvis nudum, amoenitate gaudens præcipua, subiecto
 fluvio rigatur. Hic fuit magno Apostolo, ciusque discipulis ad medi-
 tationem æternorum secessus, hinc fertur animam in cœlum efflasse,
 cum in arca quam dixi speluncâ confixus lanceâ fuisset. Montis verti-
 cem decorauerat sacellum, cuius diruti nonnulla vestigia Lusitani com-
 pererunt, & extantes adhuc truncos parietum aliquos. Adiculæ huius
 in tanti Apostoli honorem instaurandæ fundamenta dum purgant, in
 quadram incident saxeam cruce media insculptam, crucibus similem
 equestris Ordinis Avisi, nisi quæd quatuor illius capita voluminibus
 carebant introrsum reducatis, sed earum loco, duos hinc inde ferebant
 emicyclos, quos tertij complexus veluti coronabat eandemque alia
 item crucis figuram exhibent, quæ manu S. Thomæ putantur expressæ.
 Insidebat cruci passis alis columba, circumquaque ignoti characteres,
 præterquam insigni antiquario Brachimanl, qui leonis iis retulit signifi-
 cari Thomam Iesu Christi Apostolim illuc ab eo missum, ad prædicandam
 legem suam sanctissimam, congregasse illic discipulos, & martyrium obiisse,
 existimatürque eodem in lapide animam exhalassæ, quod sparsi san-
 guinis ductibus cruentus appareat. Restituto sacello Lusitani, lapidem
 in aræ statuere, vbi dum sacra res agitur Decembribus octauo, & decimo
 cum ad Euangelium ventum est, cernitur (haud tamen quotannis)
 stupendo miraculo, expirans fumus ex lapide, & obscuram in nubem
 diffusus lapidem totum contegere, quæ discursa grandes ex eo guttae
 stillant, illo forsitan ex prodigioso vapore in aquam concretæ. Xauerio
 igitur in hanc vrbem intranti Deus hospitium metatus est eius desideria
 oportu

opportunitissimum; exceptus enim est à Gaspare Coëllio, Ecclesiæ illius Vicario, cuius ædes ab templo cùm vnum diuidideret hortulus, poterat vic Dei, suo precandi studio quoties libuisset, de nocte habenas laxare, & de suâ in Macazarem expeditione Deum otiosè consulere. Quamquam hoc illi ne esset omnino integrum obstabant duo: vnum, quod siue honoris gratiâ, seu ob angustias ædium, nollet Vicarius, Xauerium alio, quam eodem secum ad nocturnam quietem vti cubiculo, quo proindè ad templum exire, vetabat vrbanitas, nisi primo iam somno occuparetur Vicarius: alterum grauius, & cuius formidabilius, minus quam Xauerius animoso. Quâ enim transitus in templum ex cubiculo erat, tam horrenda specie, ac terribilibus figuris, noctu dæmones bacchabantur, ut iis ferendis parem sc̄ nemo confideret. Neque id Xauerium latebat, deprehenso illius furtivo per noctes, in templum egressu à Vicario monitum; at is & animo suaptè naturâ intrepidus, & doctus nec transuersum vnguem moturos in se vterius dæmones quam Deus annueret; Flocci habere terriculamenta quæ obiectabantur, & eò liberius in templum itare, ac solitarias noctes in eo traducere quod celare iam tenebris pietatem non posset, cùm manifesto teneretur.

53. Hoc monstrorum contemptu ad quæ alij pauebant, indignatus dæmon eorum artifex, irisque in eum atrocibus farens, à quo sibi vno, tot millium animarum duipiebatur quotidie præda, decreuit atrociter à dæmonibus orando ce-
cum suis vltro se in manus hostiles indumentem, condigne accipere, de more itaque ad effigiem reginæ Deiparæ (cui exinde propterea honor peculiaris mansit) orantem nocte intempestâ fr̄rocissimè aggressi, tam crudelē in modum tot plagis contundunt, & conterunt, ut ex iis biddenum inter summos dolores iacuerit, tacitâ quidem mali causâ, sed à Malabare iuuenie, ipsi Vicario detecta. Is enim clamore dæmonum, crepitûque plagatum euigilans, exploransque proprius quid esset, sonitum verberum, & sancti querulos gemitus, verbâque Deiparam in opem vocantis, Vicario retulit, qui post Xauerio interdum, per iocum eadem retractabat. Cæterum è lecto vix ipse constiterat, cùm easdem precandi excubias in templo repetiri, nec in eum tamen rabies dæmonum quicquam præterea ausa est, nisi quod horrendo procul strepitu, & fragore turbare potius orantem quam exterrere nitebantur, quin & mutato semel stylo, de mediâ nocte, matutinos Ecclesiæ cantus tam scitè peregerunt, ut postidiè sanctus ex Vicario quereret, qui & vnde Clerici aduenissent, qui præter morem, diuina officia nocte proximâ in templo exsoluisserent. Verum enim uero hæc ludibria dæmonum, & vexationes pensauit seruo suo Deus longè vberioribus præmiis, quæ tametsi nox, solitudo, & viri modestia presserint; attamen voti sui summam, & cuius potissimum causâ Thomam Apostolum diuinæ sibi mentis interpretem legerat, scimus cumularissimè assecutum. Seicitans enim, an Dco cordi esset, ut interiores ad Austrum Insulas Euangelio peragraret, tam claro illic aut responso, aut luce perfusus est; tantum hauisit roboris atque ani-

motum ad pericula omnia indiscriminatim adeunda, ut non absque admiratione legatur Epistola quam manu sua Goam ad Paulum Cameratem, & Iacobum Borbanum familiares suos dedit. [Spero, inquit, Deum, hoc iter meum, multâ suâ auctorum liberalitate quando tam effusis interius gaudiis. Significare mihi dignatus est, placere sibi ut in eam Macazarioram proficiat, vbi nuper ad fidem multi perduiti sunt; atque huic indicatae mihi diuinitus nauigationi adeò constanter adhæresco, ut videar mihi cum manifesto illius imperio pugnaturus, eiisque in hac & futurâ vitâ beneficiis indignus effici, si ab hac mente destitero. Quare nisi hoc anno Lusitana nauis Malacam transmiserit, Mauri alicuius aut ethnici nauigium concendam; ac si ne id quidem occurrerit, vel cimbæ cuilibet illuc vela daturæ, certum mihi est vitam committere, tanta est quâ nitor Dei fiducia, cuius amore hoc iter aggredior. Totas spes meas habeo in Deo repositas per quem te obsecro, ut in tuis ad eum precibus, mei peccatoris perpetuò memor sis.] Ita ille, at licet ad inflammandum vehementius animum precandi assiduitate, S. Thomæ secessum ambisset, quod solet viris sanctis esse, ab labore diu in alios sudato, suauissimum laxamentum, sed priuato feruori sic obsecutus est, ut in nullo aliis deesset. Noctem sibi, diem proximo dabat, conuertiones perditorum hominum ad Deum, cuiusmodi faceret loquuntur eorum spectatores; inter illas narratur pœnitentia publica scelerati qui plus quindecim annos quadrupedem magis quam Christianum pergebat vivere. Concionum vim exercebat peccatus Deo plenum, & æternarum rationum assuetum radiis; pondus verbis addebat viuendi sanctitas, & vel solus illius aspectus perorabat ad emolliendam facinorosi cuiusvis duritiem. Qui verò paternis ipsis membris refractariam mentem obfimerant, desperasse iam vulgo salutem putabantur, quod experientia constaret obstinati illi refragatos, morte pessimâ id luisse, sibique omnes ab eadem infelici sorte metuerent; Adulteria itaque complura dissoluit, ab impudicis heris mancipia abstulit; iniquas rescidit pecuniaz mutationes, sedavit discordias, quicquid demum illic ad Dei gloriam suscepisset, tam secundo euentu confecit, ut iactatum sit palam & proditum eam urbem ab eâ, quæ fuerat, omnino mutatam, [nec illo abeunte superfluisse illic vel morem vel hominem quo posset probitas Christiana offendit. Quinetiam factum satis, ipse quoque vir sanctus silere non potuit, & urbi eidem fausta milles adprecatus, tunc quidem affirmauit, ex quo Indianam subisset, nullam ab se urbem Meliapore compertam meliorem; ut postea nullam Malaca peioram; post vaticinio utriusque, huius paucis hinc annis calamitas, illius incrementum fidem fecit.

*S.4
Xauerij co-
rona naufa-
gum seruat.*

54. Postremò locum illa habent hic suum, quibus Deus serui sui nomen, ac merita apud hos populos decoravit. Nauigatus Malacam mercator, priusquam concenderet, salutandi gratiâ ad eum venerat (ut cui esset ex animo addicitur) ciuisque precibus enixè rogatis, etiam aliquid

aliquid ab eo, quodcumque id foret, amicitia confisus petierat; sanctus vicerat perurbanus, nihil habens præterea, detraictam collo precatorium coronam, donauit mercatori, monens caram haberet; quandiu illam seruasset nullis in mari casibus peritum; quo securitatis pignore, quam dono hilior vir pius, Meliapore soluit. Porro inter Malacam, & Meliaporem sinus est, quo vix alius toto Indico mari periculosior: huius partem magnam enauigauerat mercator, cum ventis furialibus euersum mare, nauim corripuit, & nautis erectam allisamque in scopulos fregit: paucis vitâ incolumi emersis; qui ne alto in mari & nuda incupe, & omnibus defecta, fame interirent, ex desperatione consilium incurrunt experiundi denud, vitatos interitus; ergo naufragij collectis aliquot, & malè compactis, in modum cymbæ reliquiis mari vltro se dedunt; suspicione potius quam spe firmâ, sinus alicuius rapido aluco, deportandos se in littus fortuitum. In iis erat mercator, coronâ Xauerij vnicâ securus. Vix cympâ in aquas immiserant cœperatque incerta vacillare, ut solent clavo destitutæ; cum is ab se abalienatus, nec discrimen deinceps imminens, sed nec mare aduertens, in urbe S. Thomæ versari se credidit, & cum Xauerio familiariter colloqui. Tenuique hoc mitrum vigilantis & dulce somnium dies quinque: hinc sibi redditus, vado prorsus ignoto se insistere agnoscit, suóque cum ingenti stupore, nec ullum circa se de sociis videt, quippe omnibus fluctu ad unum haustris; nec illud ex naufragio commissum tabulatum, cui vitæ residuum commendarat. Ergo incolas percontatus, quæ regio? ubi gentium esset & comperit haud procul ab S. Thomæ, ex quâ dilcesserat, in Nagapatani ora consistere.

55. Alium item ex naufragio saluum subsidio alio æquè mirabili adiuvit. Erat is Hieronymus Fernandez de Mendoz, miles; ex Choromandclo, vbi tunc agebat Xauerius, occasum versus vela dabat; prope Comorinū, nauim eius Piratae Malabares inuadunt, quid vectoribus aliis factum sit acta publica non produnt; Hieronymus omnibus spoliatus, eorum, & manibus, & mari elapsus, eò vnde soluerat redit seminudus, deploranda ut sit, apud obuium quinque calamitate suâ, opis aliquid captans, in Xauerium incidit, nihil quod homini daret tunc habentem, peræ tamen vir sanctus sed frustra manum inseruit, quippe à pecunia vacua. Quare os sursùm oculosque attollens, tum ad militem versus, benè tibi faciat Deus, frater: dictoque hoc abit. Passus ferè quinque consecerat, cum auditum se sentit, pauperem reuocat, indit iterum peræ manum, eductoque ex ea quâ aureos, quâ ex argento numerosos quinquaginta, illi donat planè ignoto signatos marcuso, aiens quando Deus illos ei misseret, his silentio vteretur. At sui tam capax non fuit lætitia, & admiratio mendici, ut beneficii meritum silentio premeret. Toto mox Choromandelis tractu res celebrata est, & quidem hoc mirabilius quid puri, adeò purgatiisque metalli nummos illos obruza comprobauit, ut clatum esset,

55

Ad Eleemos.
pecunias mi-
raculo inue-
nit.

76 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

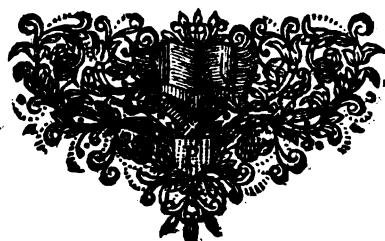
alibi quām in terris fusos ex quo factum, ab argentariis, ut multò maiori pretio, quām pro pondere mutarentur.

56 Successus habuit varios, nec minūs insolitos, quod ei cum Ioanne Eiro contigit, estque operæ pretium rem vti gesta est hīc omnem dare, tametsi Meliapore inchoata, Malacæ desierit. Annum agebat Eirus quintum supra trigessimum; aliquandiù miles, postea mercator, inde nauis ynius Dominus, & pecuniarum in prīnis opulentus; neque propterea illa sorte, nec scipso contentus, ut quem fugillaret frequenter animus, seu verius Deus, iterando atque inculcando; tot māris pericula, commerciorum tām anxias, & perpetue curas; si lucris melioribus locasset, quanto esset futurus bonorum ditione quā nulla mors eripit, & sibi adæquat æternitas: vnde autem posset confidere, fore sibi mare quam tot aliis magis fidum? nec tam longis parta sudoribus, & vitæ periculis momento hausturum? tunc verò quā gratia tot laborum & iactationum præter vitam intabescētē dolore continuo, ob amissas hīc opes; & nullas in cœlo repositas: quin etsi ex voto congeratur quicquid potest quæstuum optari, annon morte tandem illorum iacturam fieri? quanto prudentius ingenti p̄r̄enio nunc vtrō id fiat, quod extortura est, tunc absque merito, velis, nolis dura necessitas? nempe omnibus Deo consecrandis, terra, cœlo; caduca mansuris, immenso fœnore mutantur? Hæc pio Ioannis animum pungebant aculeo, & in molli pluma aggeratarum facultatum non sinebant interquiescere. Cum in Zeilano Xauerium offendit, illic eius allectus alacti paupertate, sanctimoniam vitæ innocentis, pretiosisque laboribus, beatum se statim putauit, namq̄unque vnā q̄dam inuestigabat viuendi formam, & vitæ ducentrem; quod subinde illi obscurè, & tacitè cum significasset, erupit denique, sc̄que illi totum intimè expansurus de peccatis ab eo audiri petuit; sed hunc boni ardorem Meliaporem distulit vir sanctus quod Nagapataniū versus in procinētū tunc esset; & Meliapore mercator proximè adfuturus. Ibi Xauerio mentem suam penitus aperit, fixum sibi esse, studium, ac labores, melioribus exinde commerciis, & lucris locare; anima sua totum se reddere; id ab se idcirco præstari serius quod piè viuendi præceptor, & monitor ante hac occurrit et nemo; reperto iam qualem maximè optarat, abdicare se ad illius pedes, quicquid bonorum possideret, spes omnes, & ambitus, Deo in perpetuum consecrare; demum ipsi laborum indiuiduum comitem, & imitatorem (quoad vires ferebant) Apostolicæ munieris se date, nisi se indignum tām religioso convictu iudicasset. Sub hæc laudato Xauerius, ad propositum animos addidit, verum ita cautè, vt nec admittat omnia, neque reiiceret: opes quidem, & sacerdulū abiici laudavit; & comitem sibi non renuit ducere; haud tamen prius Religionis socium asciuit quām periclitatus illum esset diuturniori obseruatione: de sua re, cum Deo ageret, conferretque in usus quos agnouisset illi gratissimos. Satisfecit Ioannes omnibus cumulatè. Anteactam vitam confessione omnem retexuit.

Nauim

Nauim vendidit, & mercium summam, pretiumque illorum in pauperes largè distribuit. Degebat interim à Xauerio seorū in conducto; & dabant operam meditationi, pœnísque spontaneis, Xauerij ductu, fundamenta mittens illius fabricæ quam ad perfectæ virtutis apicem tollendam suscepserat. Verùm enim uero, promissis facta malignè responderant: breui paupertatem, & secessionem ab infimis, illānque relictis vacuam commoabitibus, & oblectamentis vitam auerstari; luam incusare in proiiciendis opibus præproperam festinationem, & ciuratam mercaturam mente recoquere: cum autem sit illis maximè violentum omni prorsùs carere voluptate, quibus Dei amor desiderit sapere; prouum misero fuit oblectamenta noxia captare; atque, vt erat animo imbecillus, primis occasionibus impudicitia prosterni: Ruptis inde habenis discessum à Xauerio molitur; ac primùm seu nondùm receptâ venditæ rei pecuniâ, seu veteri suâ apud amicos fidè, mancipium emit; cum huius ministerio, nauiculam, & merces, nauigaturus quantociùs ad instauranda commercia. Latere Deum fugā non potuit, à quo & illam didicit vir sanctus, quare illum vela prope diem factutum, per adolescentem Antonium nomine accersit, iubens præstò sine morâ adesse: conturbatus insperato nuncio perfuga, multaque animo renoluens; principio alium ab eo se fingit qui accersebatur; sed manifestò deprehensus, discessionem quidem fateri statuit; sed quicquid præcessisset negare, ratus ad summum se fore Xauerio suspectum, non tamen sat liquido reum, vt qui esset mercium emptionem, & fugam quām occultissimè negotiatus. Sic ergo probè meditatus, comparatúsque ad confidentiam, tranquillo vultu, nihilque dubitanti simillimus se Xauerio sistit; at longè diuersè accipitur; obuians accedenti pater, vehementer commotus, Peccasti, ait, Ioannes peccasti; nec plura; his enim perinde, vt sanctus omnem eius conscientiam subisset, & crimina legeret, ita Xauerij ad pedes abiectus procidit; exclamans, fateor, vt quid inficier, quod certò iam nosti? Peccavi pater! Sed habes paratum quem tua misericordia emendet, Ergo infert, iacenzem ergens vir Dei; confessione peccatum elue, præbérque mox avrem confitenti, eo sui pudore, ac detestatione admissorum, vt ab Xauerij digressus, genibus, rursùs mancipium, nauim, merces redacta in pretium statim egenis erogarit; ad hoc visus prolabi vt firmior surgeret, constanteque tenacior. Et verò illi ad S. Thomæ, Malacam, & Molucensem Insulas comes fuit, iterumque Malacam, vbi nouæ miser impugnationi succubuit, oblatam enim ab Lusitano Xauerij obseruantissimo, stipis nomine argenti summam, clam Xauerio admisit, quod prauis alicuius consilij, mouit suspicionem non temerariam, nec leuem, tametsi de eo parum constituerit. Deprehensâ culpâ in Vpem relcgatur, exiguam Insulam Malacæ proximam, solitudine, inedia, & pœnis culpam luiturus; donec, ab Xauerio, redire iuberetur. Parnit, nam erat in ytrumque, bonum, aut secus volubilis, cù se contulit, inter deserti

tugurij afflictati rudera , meditationes & corporis ex Xauerij pre-scripto exigens , inter quae dum orat (in somnis , an vigilans , non potuit satis discernere) haec illi est obiecta species , videbat se in templo magnifico precentem , illic sublimem in altari thronum ; cœli Reginam cum diuino suo inter brachia filio , verenda maiestate , in throno confidentem ; indè ad se descendere filium , seque manu benevolâ tentum , matri sistendum deducere ; at illam auersari , nutuque reuicere , eius tanquam inuisi accessum indignatam , edentemque repulsa causas quæ nunc etiam latent , (sed mansit tenuis coniectura , fuisse hominis peccata quædam , ex crassiore sensu conscientia neglecta) Respuit denique illius affatum , & aditum Dei mater , surgensque abscessit , & cum ea visi tota imago euanuit ; hæsit infelix inter filij benevolentiam , & offensionem matris , grauiter anxius : reuocatus aliquantò post ad confessio-
nem peccatorum , explicatisque Xauerio animi rationibus , visum hoc tacuit , & quidem tam pertinaciter , vt ab eo rogatus , cur haec , & illa (nam quædam ei memorabat oranti sibi ostensa , regeret & audacter ne-
garet quicquam horum se nosse : at sanctus qui absque dubio hanc illi videndam speciem impetrarat ; distinetè illi vniuersam , & particulatim retulit , explicauitque , quæ in eâ minus percepserat , exin verò illum ab-
fe in perpetuum abiecit ; sed mercede longi comitatus abundè perso-
lità , prædicens videlicet fore (quod reipsa euenit) vt S. Francisco nomen daret duraretque in eo ad usque obitum , haec Meliapore admi-
rabilia de Xauerio fuerunt , illinc priùs Malacam , & in Macazarem
quæm soluisset Goam literas dedit ad Paulum Cameriem vt ex adfatu-
ris ab Lusitanâ sociis duos adiungeret , Zeilani Principibus si ab Lusita-
nis restituendi regno suo essent . Sed euanida fuere haec vota , & iuue-
nes Principes , ambos cōque anno mors abstulit , nullo exitu magnarum
expectationum , nisi quod Principibus duobus Ecclesia aucta est . &
cœlum beatis duobus .

LIBER SECUNDVS.

C
 ANGIS fauces , quibus Indostanum (quæ pars
 Indiæ est) ab ortu clausimus , partis alterius initium Malacæ situs
 Geographi faciunt , quam partem vulgus verò lon- ingenium ,
 giùs protendit ad usque ultimos Orientis fines . Re- &c.
 gna censem innumera hæc Asia portio , incertis ob-
 scura limitibus , & partim longis deducta littoribus ,
 partim mediterranea , præter latè immenso sparso oceano insulas nec
 satis numero , néque cognitu comprehensas ; maiorum vix tenemus
 situm , & de illarum cœlo solisque paucissima ; minorum latent etiam
 nomina ; nisi aliquarum quæ frequentius adeuntur . Atque hic laborum
 Xauerij quos narrando suscepit , nouus mihi se campus explicat , in
 quo eius itineribus insistens , sequar populos scorsum singulos , quibus
 Deo duce Apostolatum nauavit suum . In his primi fuere Malacenses ,
 ad quos Meliapore traiecit , quosque identidem reuisen , charitatis
 suæ ardore industrio , & miraculorum luce , præ cunctis quos
 excoluissest , nobilitauerat , nisi eius sudores mercede ingratâ rependisse-
 sent , quam Deo vtore , saeuis postmodum cladibus luerunt . Est autem
 Malaca ultra Bengalæ sinum magnæ Peninsulæ obuersa capiti , quæ ad
 austrum ab Aua otiis , ferè ad æquinoctium excurrit , gradu altero , &
 sesqui Septentriones suspicit ; interiecit leuearum vix duodecim spatio
 opposita Somatræ , quam vetus imperitia locorum seu continentia rata
 contiguam , Auream dixit chersonesum ; siue auri fodinas mirata qui-
 bus abundat , ubetrismis . Malacam principio , Siani Rex tenuit : inde Sa-
 raceni per opulenta eius commercia , numero , & viribus aucti , ad-
 dixere illam impuro Mahometi ; post regi legitimo perduellem , sibi
 denique vindicarunt , ciusque regem è suis unum , Mahometem nomi-
 ne crearent . Nulla tota Asia ad mare , etiamnum commerciis ditior ,
 nulla frequentior nationum omniam concursu , illuc Arabes , Persæ ,
 Guzzaræ , Malabares ; illuc Bengala , Arakanum , Pegu , Sianum , Cam-
 baia , Sinæ , Iaponia , & aliæ Insulæ , Somatra , Borneum , Iaua , Luz-
 zonum , Molucæ , Banda velut ad commune Orientis forum , conflu-
 bant : quam ob rem à ciuibus secundum mare , milliarium trium lon-
 gitudine est porrecta , commodissimo ad onera nauium , pulchro ad
 maiestatem situ , duabus enim tanquam alis fluvium complexa , qui
 median diuidit , portum dabat nauibus in urbem quod vellent , in-
 gentes aquarum accessus luna statis periodis mouente . Edificia Mautici
 operis

operis (præter palatium & fana Mahometis) ex ligno , sed tamen sumptuosa , & elegantia singularis ; agrum rarus incolit habitator ob iacentes & putridas ex eluione imbrium paludes , expirantemque ad iis cœli grauitatem , externis potissimum infestam : accedit enim arborum densitas quæ solem præfocat , & ventos excludit emendaturos humorem terræ superfluum , & vaporem noxiūm discussuros . Est tamen incolis sic necessaria vt tutari se à feris aliter non possint ; imporunt arboreis pegniata , & tuguriola , in quibus habeant ab elephantis , & leonibus securas noctes , maximè verò à tigribus tanto illic numero , tam audaci , & agili rabie grassari solitis , vt ad sextam orgyam , direptum ex arbore hominem lanient ; vice versa indigenis genius , si toto vsquam oriente mollis , & effeminatus , Malacensi potissimum in tractu ; videoturque cœlum , aër , & solum , dum iuncta opera illum emolliunt , & insitis frangunt delitiis , cinasculare similiter incolas , & eandem iis tempe-riem indere . Ver illuc perpetuum ; terra nunquam non herbida , & vi-rens ; cœli constans & grata serenitas . Quod in tanta circuli æquatoris vicinia planè mirum ; Deo nempe tota torrente zonâ æstus immidicos , refrigeratione idoneâ castigante . Statâ enim quotidiè horâ eductæ ab sole coguntur nubes , quæ mox in pluviā solutæ , refrigerata humo , interceptam cœlo anicenitatem suam reddunt . Ad hæc venti Malacæ flant dulces , & frigidi , diemque gyro stabili , & rato sequuntur , ex quo sit vt licet Malacæ bis anno quolibet incumbat fors grauior ; æstatis à vere discrimin vix yllum se prodat , sed caloris , & frigoris eadem ferè semper æqualitas . Iam incolarum ingenium propè idem . Toti sunt in luxu , in musicis , in odoribus , in cultu corporis : amant elegantiam incessus , & vestium pompam , & illecebras , voluptatēsque sensuum ; lin-guæ quoque & idiomatis leporē , & veneres , nusquam alibi tritas , aulis tantum , & aulicis visitatas velut florem loquendi , & medullam : sui por-tò cuiusque æstimatio tamen excelsa , vt nobilitatem nemo non præferat , & profiteatur , omnes sibi seruilem operam dedecori ducant ; Ex quo illuc ingens mancipiorum multitudo . Tales quondam hodiéque Malacenses . Ipsa ciuitas nequaquam ; nec enim tota conferta domibus , nec muris vt olim soluta ; sed ex quo potiti sunt eâ Lusitani , nouam cœpi formam induere , situque alio componi . Hanc Lusitanizæ adiecit Alphon-sus Albuchercus anno 1511 . pruditionem eâ pœnâ plectens quam Ben-dazzius siue Gubernator , sui Regis assensu molitus fuerat in Iacobum Lopezium Secheiram ciuisque socios ; contra fidem iuratam partim crudeliter necatos , partim detentos in vinculis . Nec eam tutari barba-rus valuit triginta millibus pugnatorum , nec nauium infinitâ classe , nec octo millibus omnis generis tormentorum : hanc arte , & animis suorum , impressione dupli expugnauit , diripiendam victori militi hoc est lusitanis non plus octingentis , paucisque Malabarentibus per triduum dedit ; Mauro quinquaginta vix comitantibus , & centum mancipliis foemini fugâ laplo ; ciuitati arcem imposuit ; gubernatores India,

Indie, alij atque alij subinde quā timeri aliquid poterat nouis munitionibus consultum studuere; haud tamen tot curis fecere impugnatiōnibus inaequālē, sēpē barbarorum potenti exercitu tantūm non deleta est, necessario vītē quā illic viuebatur supplicio tam impudenter profligat̄, vt si ab innato mortalibus omnibus pudore, nedūm ab conscientiæ legib⁹, immunitatem sibi sola vīsurparet.

2. Meliapore discellit beatus apostolus Septembri, Anno 1545. prosequente illum ad nauim populo, & faustas ab eo poscente adpre-
cationes, celerēmque à Deo ipsius reditum; & ecce Zeilani sinum dum
traicit, prodigiose caritatis grande miraculum: inter colludentes, lu-
dendo, vt soleat, tempori nautas, & milites, duo tamen fuere, quibus
lucrī famēs quam leuandi cēdij sēuior. Horum vñus quō infeliciūs verte-
bant folia, hoc rabiosius, damnosa ad ludendum prouocatione, ludi
præmia geminabat, vel vt omnes simūl sarciret iacturas, vel omnes des-
peraret; dum sibi denique nummorū non modo nihil reliquum fe-
cit, verū & quas suæ ad negotiandum concreditas fidei, aliorum te-
nebat pecunias consumpli funditūs, quā ad nescio quot aureorum
centea faciliē pertingebant. Sub hæc suam apud se tacitus calamitatem
recogitans, tam insano se abripi mortore passus est, vt dira omnia impre-
caretur sibi, iamque præcipitum in mare meditaretur, vitam illic, Deo
quem execrabatur inuitò, miseram, & detestabilem extincturus. Audit
de recordia furentis Xauerius, accurrit, amplectitur, solatur, verbis
modisque sedandæ amentiæ maximè congruis, quibus tantūm abest,
quicquam ptoficerit, vt retulerit potius indigna, & prope conuitia. Ergo
abit sollicitus, & anxi⁹ similis, Deumque animæ in exitium prouen-
ti velle propitium fieri precatur; deince argenteos regios, ab vno è vēto-
ribus poscit quinquaginta, redit ad miserum, iubet illos sumat, redeat
& ludum integret, cum illo eodem à quo exhaustus pecuniis fuerat,
priùs tamen sibi foliorum petit fasciculum ostendi; quem inter manus
versatum obiter, statim restituit. Redit miser, pugnam & animos iterat;
tot vētoriæ quot ludi; amissa receperat, & incipiebat iam victorem
suum aliquo argento emungere, cùm vetuit sanctus qui præsens aderat;
vltérius tendere, subque morigerum ac docilem malo, salubri seorsum
admonitione tam efficaciter obiurgauit; vt ex eo deinceps, ludo absti-
nuerit semper, emendat̄que morum licentiā, Christianò exemplo o-
nibus se probarit. Malacam Septembbris 25. cum applicaret Dei scrūus
exornauit eius aduentūp Deus illustri prodigo.

3. Sparsa enim (haud scitur ab angelis vel hominibus) fama eius pro-
ximè adfuturi, confluere in portum populus, & quantum in vrbe pue-
rorum erat, cum nutricibus, & matribus filios infantes portantibus,
gestire omnes lætitia, & alacritate incredibili sancti Patris aduentum
sibi gratulari; excensione facta stantem in littore confestim circunda-
te, salutare, manus osculum ambire, & faustas eius preces. At is suā illā pellar.
L.

Lusorem
desperabun-
dum, iubet
ludum repe-
tere, faci que
corum quā
amiserat vi-
storum.

Sigillatim
suis nominis
pueros
quos nunquā
viderat com-

amabilissimā

amabilissimā caritate parique modestiā, perhumaniter omnes excipere, blandiri que illis infantibus, & eorum quemque perinde proprio nomine compellare, quasi, non tunc primum eam urbem intrasset peregrinus, sed annorum complurium ciuis, diū illam trivisset. Quod in tanto, quos nunquam viderat numero puerorum haudquaquam potuit, nisi deo docente addiscere. Quarē tam huius admiratione, quam opinione sanctitatis, quæ illuc eum singularis, certaque præuerterat, statim fit omnibus venerationi; nec tamen ex plurimis habere hospitem certatim rogantibus cuiquam cessit, sed solenne suum scuerè retinens, diuerti in nosocomium, sui ipsius tum abiectioni consultum volens, conuictu pauperum, & ministerio in ægrotos; tum vero latendi studio & occultandi vitam, precandi assiduitate, & asperitate vexandi corporis singularem: sed frustra optauit has latebras; quæ vnis putabat Dei oculis commissa, denique patuere, virti sanctitatem & per diem infractos, in Dei gloriam labores demirata curiositas, scice item expiscata est quid etiam rerum noctibus ageret.

4

Noctes qui-
bus rebus
occuparet.

Antonius Pereira, & Iacobus Pereira (quibus deinde in India veteriores amicos non habuit, Iacobo praesertim de quo multa suppetent suo loco) alternis ad rimas cubiculi excubant, quod erat ex palmarum frondibus contextum, & notant hominem post diurnos sudores, noctu solitu in Christi de cuncte pendentis aspectu quiescere coramique in genua prostratum hærente immobilem, altâ defixum contemplatione, cuius flamma iucundè animum depascens, toto in ore legebatur, cum perpetuâ interim copia dulcium lacrimarum; nec ab his aliud comprehensum; aliorum cura felicior; sublimem à terra conspexit, splendoris immensi radiis circumfulsum, cuius rei edemus testes, ubi erit intima cum Deo, sancti familiaritas animique in deum ab sensibus frequens alienatio explicanda. Nocte magnam partem in hunc modum exactâ, sedens ut plurimum, interdum iacens in nudo ex spartis funibus lectulo, saxo capiti subiecto, duas ut multum, tres horas sumno dabat; experitus, penso diuini officij persoluto, & precatione dum illucesceret repetita, prodibat è nosocomio ad consuetum animarum opus. Sed ei non licuit quam, illic sedem sibi delegerat, retinere; vix ipsi amicam intulit quorundam pieras qui domum efficitim eum expetebant; illas ut erat mirâ comitate, mæstos ab se abire non sustinens, minus regre est passus rogata impetrare quid pauperes essent, sibique hoc ipso caeliores. Quarē iis etiam ingenti pretio, hospiti meritum de arcâ Regis supremi depositus, quam semper habuit sibi & aliis apertam.

5

Domui illi bene precatus est, & quicumque in posterum illam habuerint p̄cedit fore pro sua conditione fortunatos: cui promisso fidem domo edita breui fecit euentus; sed huius tantum unâ in re distinctam memoriam cui bene pre-actus publici consignant ob insignis miraculi splendorcm. Erat domus fucatus fuerat illa S. Iacobi vicina castro, vrbisque connexa mænibus, & iniminebant illac mari, altitudine enormi mœnia: contigit vero, Xauerius, dum illic

Habitat pueros duos & fœminam, diuersis temporibus, in subiecta saxa præcipites ruere, quos tantâ ex ruinâ oportuisset omnino in frusta conteri; at iij nec leuiter lœsi, extremo illo sunt defuncti, periculo, subiecte altisuris ad saxa occultam manum Apostolo, & sua iam tum promissa præstante. Hinc illis ædibus constans fides, tutelæ S. Xauerij; hinc obseruantia populi; estimatio earum ingens, nec minor emptorum numerus: ac eius tunc Dominus Ioannes Suarez Vergera, nec magnitudine pretij, nec vllis aut precibus, aut conditionibus perPELLi valuit ut eas ab se cuiquam amitteret, vel hac vnâ illarum, si omnia deforent, hæreditate, suos abundè diuites relicturus, quod eas & tantus consecrasset hospes, & tam certâ beasset ad preceptione.

6. Tot verò aliis, Apostoli sui, Malacam aduentum decorauit Deus

prodigiis, ut in iuratis auctoritatibus testium, non referantur sigillatim, Miracula ab aut manipulatim morbi diuino miraculo ab eo sanati; sed uno complexu eo complura affirmetur, cum quotquot tetigerat curasse, creditasque ipsius sanctas Malacæ edita.

manus morborum omnium expultrices. Pauca solum in iis disertè expressa hic pono. In extremis agebat Antonius Fernandius, annis quindecim vix maior. Mater Christiana, sed de Ethnico adhuc olens, patrias incantationes, erat enim ex Iava oriunda, profuturas filio sperauit, Molucensem acciuit anum veneficam, Naim nomine dictam, artemque illius grandi pretio conduxit, anus funiculum multis filis intextum certo carmine incantat, eoque iacentis brachium illigat. Sub hac voce confessim ægrotus, sensuque defici, & lethalibus vrgeri paroxysmis, reduci medici ut eum sensibus redderent; cibi vocisque iam triduo experitem desperare; fletu mater, & lamentis absumi; cum forte superueniens pia ex familiaribus matrona, quid hic, ait increpitans, te vexas, & conficias? quin sanctum Patrem ne grauctur venire, per nuntium rogas? qui ut cum viderit, absque morâ sanum tibi illum exhibebit. Mittit itaque mulier; adeit Xauerius; eius ingressu puer qui videbatur efflare animam, subitario correptus impetu furere, vociferari, agitarique ferociter ut ægrè posset coherceri, crevitque insaniam cum vir sanctus adstitit proprius; ex quo is facile coniecit, esse hos possessi ab dæmonе, non naturæ motus; constititque deinde apertiùs cum oblatam crucem, convulsione totius corporis, rugitu, & sputis excœpit. Quarè illi, ex Evangelio, Christi patientis historiam de genibus legit, reliquarum appendit thecam, aquam spargit lustralem. Quibus ut antè immobilis, & absque ullo sensu, compressâ rabie iacuit. Post quæ assurgens Xauerius, cibum, ait, illum, (nocte hac è horâ sumendum) puer parate, & cibum horamque designauit, quâ vti præuiderat cibo illo refocillatus est. Tum iussit à patre iuuenem ut consanisset, ad S. Mariæ de monte nouem diebus duci, vbi esset ipse die proximè in sequenti pro illo factus, & commendaturus illum Deiparæ. Quid dum præstat ægrotus, insperato, & vocem, & valetudinem integrum recepit. Stetit illi intonoris aliorum trium salus deposita, Franciscus Lopez Almeida, vñ sensuum

84 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

sensuum amissio ad extrema tendebat ; frater Roderici Diaz Pereira prostratis viribus , cibum iam triduo admittebat nullum , triennis puer , quem Iacobus Pereira domi sua alebat , vel epileptico , vel mali dæmonis affectu , distorquebat miseris modis , & in horas animo linquebatur . Primum sanctus Apostolus , manu capiti admirâ restituit ; alterum auditâ illius ex homologesi ; tertium Euangelij recitatione .

7. Familiarem suum Lusitanum periculi monuit , quod aditores essent eius merces magno emptæ ; peritores omnino , nisi periculo ipse qui præuiderat occurrisset : interrogauit Xauerius cui naui classis vela facturæ merces imponeret ; & nauis nomine audito , minimè verò inquit , cam enim infortunium triste manet , sed iam integrum non erat eas retrahere , conuasatas nimirum , massâque digestâ compactas cæteris , & stante in procinctu nauis : quibus afflictissimus mercator , inopsque consilij , sua mari , & ventis constituebat permittere , se verò Malacæ extra periculum seruare . At sanctus mente tantisper collectâ , bono animo sis ait , cum bono Deo abi , sed quicumque nauim casus inuaserit , nurquam animum inducas iacturam facere . His confirmatus denique concendit ; iter medium emensus , in brevia rapitur , quibus nauis infixa cum absque ullâ spe hæret , iam de uno , quod solet , remedio , iactura scilicet agebatur ad nauim pondere leuandam : obstat Lusitanus ; Xauerij oraculum refert ; spem facit euentus melioris , qui & breui respondit expectationi . Accessus maris insperatus , nauim paulò post leuat , & cursui suo remittit incolumem .

8. Mira hæc quidem , verum præ cæteris Malacæ diuinitus editis , stupori fuit restituta in vitam puella , quæ triduo ante obierat . Aberat Malaca Xauerius dum illa ex morbo decumberet , absentem exquisicat mater urbe totâ diligenter & anxiè : reuersum accepit , & ad eum accurrit , plurimùm confusa fore ut moreuam suscitatet , qui sanare viuentem potuisset : in conspectum yetenit genibus aduoluta , fluctu , ciuilitusque miserabili , eius absentiam queritur , & Martham referens olim supplicem saluatori , fore adhuc in viuis filiam lamentatur si præsens adfuerit ; posse tamen , si vellet in vitam reuocare ; nihil Deo difficile , nihil Deum eius precibus negaturum , miratus in fœminâ sacris nuper ablurâ eam fidem , arbitratulque beneficio quod petebat idoneam , sublatis oculis , Deum rogar suâ illam dignetur consolatione ; hinc ad eam conuersus , assueranter affirmat , iret modò , eius enim filiam vivere : spem inter , & metum , haud quidem abnuens dicto fidem , sed dolens quod secum ad defunctæ cadauer , excitaturus illam non veniret ; sepulta , inquit , pater à triduo in sepulchro iacet . Parum interest , infert sanctus , abi nihilo inuidus . Sepulchrum reclude , viuentem compieries . Currit mulier grandi fiduciâ suis gaudis beneficium præuertens ; sequuntur complures ad futurum prodigium arrecti , pandit tumulum iubet , filiam recipit viuentem , incredibili & illic præsentium , & Provinciaz totius , etiam ethnorum admiratione .

9. His

9. His licet eximijs, Malacæ Xauerij gratiâ cœlitùs patratis, non fuit eiusdem inferior in corrîgendâ vrbe illâ labor. Dominicis singulis diebus ad populum eorobore libertatis quem regnantia tunc in ea possecebat ad scabant flagitia, vbi Christianos ab ethnicis, habitus magis, quam vita distinguebat, volitabatque palam effrons lasciviu, gula, lucri fames; Dei obliuio, caducorum tantum aestimatio vecors & admiratio; cum vili & stolida æternorum despicatione. Festis docebat mancipia, profestis pueros initia fidei, vitæque Christianæ; ægrotis in nosocomio, & quocumque in vrbe, aut foris vocaretur, animorum subsidio, & corporum aderat. Vicos vrbis lustrabat sub vesperum pueroru stipatus agmine; & ære quod manu gestabat subinde concusso, magnâ voce, succinentibus pueris, hortabatur ciues, Deo preces pro iis funderent quos hic culpa lethalis inficeret, illic piacularis expurgarent flammæ, quo in uitamento publicæ caritatis, iuuabatur quidem infelicitas improborum, sed sua cuique redibat ob oculos vita, & peccatorū recordatione salubriter animis mordebat. Confitentium denique apud illum is erat numerus, ut satis fieri omnibus tempus non sineret. Quibus præsidii illâ vi animati, quam Apostolico feroi, virtutum sanctitas addebat; primum sustulit morem quo dici nihil poterat detestabilius. Incedebat pueræ virgines virili cultu solæ, passis capillis, lasciu ornatu, quacunquè libuisset, ex quo matres non raro siebant, nondum sponsæ; & virginitatis prærogatiuo meretricabantur. Hs ergo ad vestem, quietem domesticam, & si minùs adhuc ad pudicitiam, saltē ad verecundiā redegit puellarem, & virginum propriam inueteratas implacabilibus odiis, conciliauit iamicitias; feminas quibusdam tres, aliis quatuor abstulit, suere quibus etiam ad septem, conditione seruas, vsu concubinas, nec erubuit, angelus ut erat, & perpetuo virgo, pulchritudinis earum apud impudicos heros fieri arbiter, ut vnius earum dilaudata formâ, & moribus, eam sibi pertæsi cæteras, legitimo thoro coniungerent. Expulsis dotein, aut tutum & honestum receptum prouidit; trivialia felicennina puerorum quoque cantillatione totâ vrbe trita, diuinis ab se compositis laudibys imitauit. Pueros verò nec Deum vereri, nec agnoscere edoctos, eò adduxit pietatis, ut struttis vicatim, ornatisque quoad poterant aris, ad eas confluenter, decantaréntque quas didicerant preces; quibus ipse se interdum iungebat; cum pueris puer; vt arte quâdam mirabili, quibuscumque illum agere oporteret, illos induiebat; militem, mercatorem, seruum, opificem, siagulorum se mori, modò, linguae accommodans, rationibus omnium benè capiens & fauens, vt conciliatâ sibi omnium benevolentia, conciliaret omnes Deo. Postremò non paucos à Mahomete, ab Idolis, à Mosc (his enim tunc omnibus Malaca, & portus, & propè patria) verae fidei imbutos luce, Christo lucratus est, & sacro signauit baptisme. Fuit inter illos Rabbinus, magnæ apud suos doctrinæ, & nominis, qui quicquid ex miraculis verbisque Xauerij, quicquid veri ac boni conceptum à cæteris fuisse, impie præfocabat, nedum

vt iis moueretur; irridere palam in publico virum sanctum; argumenta dicentis impugnare; præstigiis miracula, simulatione sanctimoniam infamare, quorum Dei famulo nihil doluit, præter exitium quod homo sacrilegus tum ipsi conscienscebat sibi, tum aliis quos obstinabat in Iudaïcâ cæxitate. In quo Dei causa cum præcipue læderetur, infimis precibus apud illum ardenter institit, vt pro illo quo impiis vitam impenderat amore, ac pro sanctissimo sua gloriæ iure, daret sanguini suo, quod scelèstissimi hominis infanæ protinus dari non poterat. Precanti Deus omnino agnuit, nam inde modestâ creatus fiduciâ, Rabinum conuenit, rogatque familiariter, & vrbane prandij socius illo die admitti; turbatus ille petitione tam inuisâ, & inopinata, propius absuit, vt turpi repulsâ, Xauerium à se dimitteret, sed opinionem fortè cauens rusticitatis & sordium erga hominem cunctis venerandum, vultu satis seuerro, animo tristiori, respondit tamen libenter facturum, iussitque secum discubere. Inerat sancto (vt dictum sèpiùs) motum, & agendi candor mirus, procul fuso, & arte, ex quo illi amabilitas apud omnes tam potens, vt qui cum eo versati sunt, ægrè sibi satisfaciant in eâ explicandâ, præsertim ille oris totius lepos, & gratia in qua animi Deo pleni pulcherrima species elucebat. His paulatim gaudere & capi Rabinus, nec iam dolere mensæ adhibitum: sermonibus verò inter epulas familiarissimis, & otiosissimis productis, ita penitus Xauerio illigari, vt prandij gratiam sub discessum agenti, haud alia lege abire siverit, nisi ad se deinceps identidem redeundi: & vltro promisit Xauerius, qui nihil æquè auebat; ita sibi deuineto Rabini affectu, aperto iam marte certare cum eo de legis abrogatione, quam is desperibat, & versare hominem validis argumentis, quibus Deo pondus, & efficaciam addente denique perueritus; gestiente Malaca, & obstupecente, inaugurus est publicè sacro fonte, multoque hortatu, & exemplo fecit eiusdem beneficij sortes.

Dum hanc sementis operosæ, lætam messem Malacæ legit Xauerius, nona augetur gaudendi materia, ex perlatis Roma, & ex Lusitania literis. Societatis incrementa ex iis didicit numero præstantium hominum, & gestis ad Dei gloriam illustribus clara, quorum expleri lecti-tatione, osculis, & lætitiae non valebat; visus sibi, vt scribit modò cum fratribus in Europa versari, modò illos secum præsentes cernere. Congnouit præterea ex Lusitania, tres sibi Goam appulisse subsidiarias operas, Antonium Criminalem, Nicolaum Lancilotum, & Ioannem Beiram, duos Italos, tertium Hispanum, sacerdotes, & viros Apostolici spiritus, quorum primo, inter Ignatij filios beata sors obrigit ut Societatem Deo primus fuso sanguine dedicaret, his S. Apostolus toto animi complexu salutatis, Lanciloto mandat S. Fidei Collegio Goæ præsit; duobus aliis Comorinum pergant Francisco Mansillæ suam operam functuri. Ipse post diuturnam trium mensium expectationem, quod de Macazare nihil audiret, nisi probum illuc delatum sacerdotem qui exigua

guæ illi Christianitati vt cumquæsat foret, ad Amboini regna, & insulas, sollicitudinem conuertit. Ad hoc pridem fidei rudimenta in Malaium idioma, multo sudore transkulerat, commendaratque memoriam quod mox ut eo peruenisset, manum statim divino operi applicaret. Ac Malacæ quidem ægrè admodum erat ab eo deserit, sed non æquè ipsi Malacam relinquere; nam eti multoq[ue] alia tunc erat, ab ea quæ antè fuerat, sed tam alkis hærebat radicibus eorum improbitas, quorum gradus exempla scelerum trahebat in populum, ut iis reuelendis, quantum & intonuerat yehementer, & prodigiosè Xauerius egerat, frustrè videbatur. Quare diuino commercio Apostoli mentem, futuri notitia peruidente, præagus cladium post annos aliquot urbi scelestæ infantium, pro concione sæpius illas intentabat, sed conatu fœtū inutili, ut inanes quoque fuerant lachrymæ, & quattriduana interdum inedia, & vexandi asperitas corporis, ad impetrandum iis malotum remedium, quibus fœdo scuptis lethargo præter insanas voluptates, nihil quicquam pensi erat.

10. Nauem ergo Amboinum versus paratam concendit, & Eiro socio Ianuariis calendis, Anni 1546. sublatis anchoris alto mari se dedit. Malacæ di-
Gubernator quidem, & nautarum primi Lusitani; turbas curuorum, & scdens. dnō militum magnam partem Indi, & idolis addicti; verùm eos breui Xaue- vaticinatur.
rius errorem deductos, salitis aqua lauit, nam præter validas rationes expugnarat illos potissimum quotidianis sermonibus, quos aut lingua cuiusque ad eos habebat, sibi prorsus ignota; vel si Lusitana, sic tamen ut horum unicuique perinde caperetur ac propria, de quo erit aliis dicendi locus. Ibat mensis iam alter ad medium, ex quo Malacæ discesserant; & afflabat semper in cursum ventus, nec Amboinum apparebat; præteruectum nautæ suspiciati, & quod consequens erat, spem omnem præcisam eò auris aduersis remeandi, quid opus factò consultum volabant, quibus blandè arridens Xauerius, velut longè remota oculis certieret; de Amboino, inquit, laboratis? adhuc eius in sinu nauigamus, Cras illum, ut primum illuxerit salutabimus. Et verò die in sequenti Febr. 14. in conspectum insulæ venerunt, quodque illis gratiùs accidit, quia ventus nauim Amboinum cerebat ad exponendum tantum Xauerium; repente in alium mutatus in Bandam Insulam quo cursum intenderant peruerexit. In scapham cum paucis demissus Xauerius littus placide inibat, cum inuolantibus prædatoriis duobus nauigiis in altum repellitur, manuq[ue] piratarum nec absque miraculo euadit, dum enim Scaphæ nauigia proximè imminent, veluti fugarentur dilapsa illicè videri desierunt: quæ res socios habebat anticipes, auertebatque ab insulâ nè forte aditum ex aliquo angulo prædones suis insidiis obseruarent, metum illis exemit sanctus, monens (quod ex Deo cognorat) securè pergerent, nihil iam ab iis duobus piraticis, vel à quouis alio timendum; & verò Amboinum, Februarij sexto & decimo, commode attigerunt.

11. Atque

11. Atque h̄ic, vt aliās breuis præmittenda est locorum ratio, ne il-
lorum ignoratione, quæ illic gesta sunt, percipientur obscuriūs. Habet
ergo imprimis Amboinum insulas quīque angusti ambitus, communi
nomine Molucas. Earum maxima, decem & octo miliaribus claudi-
tur, omnes verò (adeo altera alteri imminet) porriguntur ad millia-
ria non plus sexāginta : æquinoctio subiacent, rectaque ab Austrō ad Bo-
ream tendunt, Ternate quidem longius, post hanc Tidor, indē Motir,
seu Timor duplii enim signatur nomine, tūm Mariam, postrema, & ma-
ximè australis Bacian. Hæ sunt illæ Fernandi Magallianis inuentu, &
relatu famosæ Molucæ, quæ Castellam, & Lusitaniam cum suis hydro-
graphis inter se commisere, ducente vtrāque gradus & lineas, qui-
bus intra campum claudi viderentur, futuris suis idcirco præscriptum
victoriis quòd eas insulas ab occasu Castella, ob ortu Lusitania detexisset:
neque de tenui lis erat, vt neque postea cùm ad eas firmandas aduersus
Batauos munitæ sunt arcibus, & multo sanguine propugnatæ ; harum
enim possessor immensa conficit ex aromatis pretia, maximè ex garyo-
phyllis, quæ grandi copiâ in orbem sparguntur vniuersum, & horum
quidem Molucæ sunt diuites, cæterorum propinquum steriles, cogun-
turque incolæ foris accersere quòd viuant: planiora ad mare in colles
paulatim, montesque asperimos, & Syluosos resurgunt; solo vbiique
maligno, retortido, arenoso, & ita bibulo, vt nec aquæ stillam
quantacumque de cœlo impluerit, transmittat in mare, quod nequa-
quam solis vel ingruente ad perpendicularum æstu acerrimo efficitur, vel
non magis obliquo quam æquinoctius distat à tropicis; sed subterraneis
ignibus, continent fornace, terræ intima semper coquentibus. Hinc
multis in montium edito tanquam gurgitibus tartari, rupium viscera
eructant. Ternate præcipue, vbi vorago est alta passus quingentos,
quā patet ad os camini descensus, vndē assiduus cum flamma, & fumo
cinis, faxaque interdum immania; mugitus continui, ac velut creberri-
ma Bombardatum Maiorum explosio. Indē miliaribus ad aquilonem
centum octoginta Mauri sunt insulæ: harum primaria montosa, propè
tota constat rupibus inaccessis, quibus bello pro arcibus virut, & teste
Xauerio, tam horrendo concussu terra simul, & mari fluctuat, vt rupes
credas arietare nauibus, & rupibus naues: inter quæ tunc barbari solum
fustibus certatim verberant, persuasi se citra aspectum inquietas animas
cædere atque coercere, quæ turbida sui sub terris agitatione insulam
commouent: minus nemorosum, & paulò fertilius quod in Amboino
recensuimus insularum. Sed Banda Molucas amoenitate superat, aro-
matum copiâ æmulatur. Hanc circum duodecim minores coronant in-
sulæ, formantque ex illa portum, ultra æquatorem sexto gradu iacentem:
vt garophyllis abundant Molucæ, sic istæ nuce myristica nusquam
alibi progigni visa, cuius flore nihil odoratius; folliculo, & fructu
nihil elegantius. Quarè has insulas vel hoc vno præter alia, scriptores
cæteris anteponunt toto illo mari minimè ignotis. Verùm illas, vti &
reliquas

reliquas de quibus haecenās, indigenæ sui dederant. Genis barbara, perfida, belluina, fraudulenta, omnibus, sibiique adeo inimica, eternis lacera suorum dissidiis, & certaminibus. Nec minus animis quam linguis distracta. Est enim insula suum cuique non tantum idioma, sed locis singulis; & refert P. Nicolaus Nugnezius, villas à se duas parvæ disiunctas intercallo in Mauro insula notatas linguis utrū inter se tam diuersis quam à gallicâ differt Castellana. Denique gentis eò usque fera, & crudelis immanitas, ut possit videri tolerabile apud illos cæsorum hostium vorare membra, præ illa barbarie, quam maturos patres donare inuicem urbanum ducunt, ad eos frigidè macerandos, & conuicia mutua illorum carnibus instruenda. Versatus inter illos Xauerius, perscriptis eorum quæ viderat nonnullis, sapienter aduertit; hiare multas earum insularum, spiraculis ignium, & latè circum flammarum globos ruftatos iaculari, vnaque haud raro molis iranensis lapides ignitos, eò fragore, ac tonitu cui nulla tormenta edendo sufficient; nempe quod hominibus barbaris esset, qui pœnas, impiorum sceleribus debitas, iis denuntiaret, aperuisse Deum illas voragini, quasi ora totidem inferorum, ex quibus visu, audituque inteligerent, quanta ipsos illic eternū manerent supplicia, nisi flagitiis temperarent, ita quidem vir sanctus. Quod tam non essent meliores, culpa fere Christianorum fuit, sed cùm memorari absque dolore, & lachrymis non possit, libenter ad eos lectorum relatio, qui hoc argumentum postea enarrarunt; tantum dico, Christianæ lucis sacram facem iis regionibus illatam, annis ante Xauerij aduentum paucis, illico tam faustis exceptam initii, ut progressus sponderet mirabiles. Fidem amplexus est Rex Monogias in Mauro insulâ, in Ternate Rex Tabarigias, Ioannis alter, alter Manuels appellatione, uterque, præsertim secundus, fidelitatis, & constantiae memorabili sæculis exemplo; crevitque principum pietas, & religio populi, quamdiu illic ministros regios probitas, & integritas commendauit: at postquam amens & effrenis, per calcatoꝝ insolentes, & pauperes lucri amor eò desauit, ut fieret intolerabilis, tam indigna suæ benevolentiaz mercede, & datae fidei proditione tam nefaria offensi populi, ex desperatione consilium capiunt, certi tam crudam seruitutem excutere, & supremis malis suprema tentare remedia. Coniuratione itaque insularum omnium secreta die condicto, & horâ cùdem, Lusitanos quotquot illic erant, de media tollunt, & facto nomen impnendum relinquent historicis Molucensium vesperatum. Quamvis autem & religionis, & commerciorum detrimenta, vtcumque postea repararit, quem ante meminimus Antonius Galuanus, virtute, ac sapientia insignis, sed ubi accepit successorem nihilo fere in locum meliorem omnia reciderunt.

12. Hoc rerum statu aduenit Xauerius, priusque operam adiuvavit ad suscitandam Christianorum fidem emortuani, quam ad inferendam In Amboino strenue laanimis, ethnorum. Villæ omnino septem Amboino toto Christum borat.

olim professæ, tunc præter baptismum, nihil retinuerant quod discernerentur ab Ethniciis. Tam diris odiis Christianorum improbitas, in religionem Christianam illos incenderat, ut puderet fuisse Christianos, & hominum sclera, religioni eorum imputarent. Instituendos igitur suscepit more sibi in Indiâ visitato, nempe facto uberiori quam dicto; charitate in omnes singulari ægrotos, pauperes, fati functos; succurrendo, visendo, sepulturæ tradendo; quibus sensim effetti mitiores, tingendos ad eum filios & fecerant infantes, & iam pueros ducebant, quorum scribit complures Apostolus, propè sacro ex fonte, humanis exemptos, ut eò usque vita illis scrupula videretur, quod defuncti æternam viuerent. Infestabant cùm aliâ, tum maximè Amboinum ex Mauro Barbari latrocino publico; & impronisâ piraticâ, inuadebant mari propria, trucidatisque viris, vxores, & liberos in mancipia abigebant. Harum cladi metus, cum multos in sylvas, & antra compulisset, eos inuestigabat Xauerius quacumque latere subodoraretur, peruicto montium arduorum ascensiū asperissimo, & ferarum periculis stabulantium inera illas rupes. Inde Christianis, in fidem pristinam probitatēque reformatis, ad idololatras studia conuertit, tantumque Deo fauente profecit ut partem insulæ non paruam Christi manciparit. Suas statuit pagis singulis cruces; magistros prætereat, & velut tutores Christianæ rei, ex maturioribus populi selectos, donec adessent ab Indiâ Sacerdotes, eo munere functuri. Et verò Goa, & ex Comorino Ioannem Beiram, & Franciscum Mansillam euocauit, aut si quid alteri eorum contigisset, eius loco Antonium Crimitalem; quibus adiungere alios decernebat, quos sperabat mittendos ex Europa partim ut Christi doctrina, illius oceanii excoherent insulas; partim quoque ut Societati Collegium in iis figerent. Quæ res, inquit, si ex animi sententiâ procedet, quæsum datura est innumetabilem animarum, pergitque dicere annisurum se totis viribus, ut insularum in aliqua ex iis quæ populo abundant sedem certam haberet societas.

I 3
Classi mor-
bis prostratæ
nseruit.

13. Inter hæc, salutis Amboinensis flagrantissima studia, ecce tibi noua laborum facies, inopino exercitus duplicitis appulsi; Lusitanorum tribus; Castellanorum sex constratis nauibus, aiebant isti se ex nouâ Americæ Hispaniâ adesse, soluisse inde ante biennium ad quærendas Molucas; infelici usq; nauigatione: substituisse diu apud Tendoris regem à quo essent idcirco excepti, ut regem Ternatis, & foederatos ei Lusitanos diffidentiâ mutua torqueret, In Amboinum denique applicasse, traiecturos commodius in Indiam, post verò in Europam. At enim illic nauigationis contra fas suscepæ, vltor Deus, patientiæ suæ metam posuerat. Ioanni 3. Lusitanæ regi apud Carolum s. hanc iniuriam dolenti, rescripsérat Carolus eius arbitrio se prædones illos permettere; haberet illos ut erant cōmeriti pro piratis, & turbatoribus communis regnorum concordia: Ptenam hanc si minus, quacumque inhibitus remora, exigere valuit Lusitanus, exegit profecto acerbam Deus, classem,

classem, lues utramque pestilens impasit, sed strage maiori Celtiberam, quam breui hominibus exhaustis: iacebant passim, visu triste per nauem, & littus, sub rauinaliuto tuguriolis, sub laciniis linceaminum, & cibo, & lecto, & vel ipsis plebeis, tam dure necessitatis leuamibus destituti; alij alios concepta lue, & morte afflabant, angebat dies numerum miserorum, & miseras numerus, crescente subfidiorum inopiam quæ possent tam multis sufficere. Has inter densæ calamitatis angustias, flammæ instar viuacis Apostoli nostri beneficentia emicere, nec onere, aut multitudine ministerij tot afflictis præbendi; nec metu pestis contrahendæ à communis omnium medicatione, curatione, abiectionis erga omnes officiis, & graueolentia nauseæ inhiberi; velut omnium scrupus, aut potius frater: cunctos enim illi frater iure, sua charitas iungebat, & quo omnibus adesset, sui vnius faciebat immemorem. Diù, noctu discurrere, quocumque vel ægroti clamor; vel necessitas posceret, cibos coquere unus, & condire; medicamenta ex Lusitanis corrogare, lectos insternere, complexu iacentes portare; prostratis penitus, pro manu & pedibus esse; excubare animam acturis, consolari cum morte colludentes, mortuis denique suâ manu terram fodere, & tumulum dare; at circa eorum animas haud paulo grauior, quam erga corpora, sancti labor, qualem videlicet impendi necesse est expiandis militibus, militari licentia biennium iam nauigantibus, in eâ flagitorum colluicie quam & idem locus, & consuetudo nunquam non eadem, solet ei hominum generi inferre. Illud certè ipsem nominatim, fateri non dubitat, magnâ sibi fuisse contentione, ac viribus opus, ad eos in spem aliquam salutis erigendos. Quos enim scelera futuræ veniae, confidentia impudenti, proiectiores fecere ad improbitatem retinendam, eos, inquit, ad mortem pessimam vehementius perurgent, salutis desperatione. Iam sanis haud secus insudandum fuit, quam ægrotis, ut quibus animo meliusculè vix esset, quam illis corpore: Dominicis concionabatur; dicens argumentum dictabat clades, & mors assidue oculis oberrans, vel eo silente perorabat. Adhibebat illam interpretem paupendi tribunalis, cui ipsa nos sistit, & iudicij quod sub oculos non cadit; hinc motus animorum magni; conuersiones morum; dissidorum publicorum conciliatio, profligations perditarum amicitiarum, & confessiones penè absque numero peractæ. Unus ei obsticuit mercator, quod locupletior, hoc efficerat ad quævis lucra; quem suis concionibus obluctatum, & priuatæ admonitioni etiam indignatum, incredibilem illius adspectu dolorem præferens, flens, & silens reliquit. Commodius illi cum alio auctum est non æquæ tenaci, sed neque admodum erga pauperes liberali. Erat is Ioannes Arausius qui sancto comes nauigationis Malaca venerat, eiusque gratiâ ex quo classis hispana applicuerat Amboinum, non raro egentes cibis, & pharmacis iuuabat. Sed crescente in dies penuria, subuentus est, dum alijs aderat, nè sibi decesserat: exinde deinceps verecundatus Xantheius coram aliquid egenis rogare, submittebat qui suo nomine rogarent.

92 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

14. Fuit in iis Franciscus Pallius qui vini lagunculam , quam petebat ad reuocandos ægrotos spiritus , abstulit quidem , sed obmussitanti , & denuntianti , sat cærenus datum , nec is de cætero , sed neque alius petitum rediret. Sua sibi iam esse oportere ; tantillum id vini , sibi ab se non publico aduectum : cado enim siccato , quemnam fore à quo id sumeret ? quâ responsione , incensus animo & ore Xauerius. Siccine ait , & putat Arausius suo vino usurum idque sibi ut seruet , Christo negat ? longè alius fiet quâm mente somniet. Priùs illum vita defectu- ra est quâm cadus , terram ipse postremam hanc videt ; porrò velit , no- lit , mortui tota res ad pauperes veniet. Quod ipsimet quoque Arausio non dissimulauit , occurrentem post Paulum vicinæ mortis admonuit , horratus plurimum ut grandi more sua dum poterat apud pauperes occuparet , quibus esset quamprimum necessitate ultimâ priuandus. Amboino soluentem Xauerium , secuturus erat Arausius , nisi foret modus nauigij , tot eius vehendis facultatibus multum impar. Cùm ergo hæsisset Amboini , paucis ab hinc diebus Ternate Apostolus rem sacram faciens , cùm ex ritu ad adstantes conuersus dixisset , Orate Fratres , subiecit , & pro Ioanne Arausio , qui nunc Amboini animam efflauit , heri pro illo operatus sum sacris , quod & nunc iterum per- ago , vos in eius leuamen , vestras preces cum meis iungite. His vehe- menter attoniti qui sacro intererant , (nam distat Ternate Amboinum , milliaribus ducentis , & septuaginta) faciliter conjecturâ assecuti sunt , fuisse id illi ostensum diuinitus , collataque post dies duodecim , hora quâ Ioannis Eiri litteris , Arausij mors nunciabatur , & testabatur Raphaël Caruallius adfunisse se morienti , comperta est eadem quâ Ter- nate Xauerius , defunctum indicarat.

15. Nauis peri- classis vtraque festinas præuertere ; inopis militum classiariorum Xauerius corrogata stipe largiter succurrit ; Goam (quo tendebant) Paulo Camerti magnopere commendat , è S. Augustini familia viros maximè religiosos , qui classi eidem ex noua hispania profectæ pias operas na- uarant. Adiungenti se verò ad classem nauis , tristis exitij prædicit discri- men , quo periculose defuncta est ; scopulo illis reuulsu temonem , & comminutum in eo reliquit ; post vadis impacta Zeilani , nihil proprius absuit quâm ut solueretur. Ipse interea Apostolico feruens igne , dum occasionem expectat in Molucas , circumpositas ad nauigat Insulas , se- cundis euentibus , opinaque animarum præda. Insularum vni Baranuræ nomen , eo tendenti res mira contigit , hanc testis oculati verbis , quam meis fecero gratiorem.

16. Faustus Rodericus Vianæ Aluiti in Lusitania natus (præter alios septem iuridicè testes , quorum inscripta sunt , publicis actis chirogra- pha pro testimonio iuratus sic habet . [Cercuro Ioannes Rapolis , & ego vehebamur cum P. Francisco , procella ingens , & subita , nautas quoquè ipsos summoperè terruit quamuis indigenas insulæ , marisque illius

Cancer ex
mari Cruc-
ifixū ad eum
referit.

illius peritos. Hic P. Franciscus Christi effigiem in cruce dígito uno longam collo detrahit, demítitque in mare, sed factum, quo casu haud scio, ut manu excideret, flūctuque sorberetur, ex quo tantum cēpit animo dolorem, ut valde insolita eius indicia proderet. Postridiè Insulam Baranuram tenuimus, & pagum illius Tamalum, quem nauis, & veetores petebant, horæ abierant viginti quatuor ex quo crucifixi perierat imago, quibus totis fuit continua tempestas. Cum P. Francisco in littus exscenderam, & iter secùs mare, Tamalum carpebamus. En autem passus post ferè quingentos videamus è mari enatantem cancerum, & una iconem crucifixi, rectam inter chelas & sublimem portabat cancer, & animaduerti versus P. Franciscum tendere, cuius lateri adstabam, & coram eo hætere immobilem. Prouolutò in genua Patre, expeditus cancer, dum is crucifixum reciperet, quo exoneratus, mari se iterum condidit. Pater complexu, & osculis crucifixum stringens, decussatis ad pectus manibus, horæ dimidiæ spatio, ut erat de genibus substicte, & ego cum illo pariter, precando agendisque tanti miraculi gratias indè quam institeramus viam peregrinus] hæc Faustus Rodericus. Octiduo Tamali transacto, Rosalaum nauis vela fecit; illic ut nuper Baranuræ Christum ethnicis, sed frustra prædicat; ut enim magis quadrupedes vitiis, quam ortu barbari, surdas aures monenti præbuere; unum tantà ex turbâ Christo lucratus est. Pedum in cæteros puluerem excusit, nè quid sibi ex loco aded scelerato abeundi hæceret.

17. Fuit tamen is unus quem Deo lucri fecit multorum vice; Christi aquâ illustratum, suo Francisci nomine vocauit; docuitque iam tum, ipse cœlitus edocens, beatam sortem quæ illum maneret; afferens, sacram Iesu nomen piè inuocantem, vitæ finem fakturum. Notatum accuratè oraculum, fecit apud omnes neophyto famam, eius inter cœuentum præstolanti; qui quadragesimo altero post anno incidit. Militiam secutus, in multas expeditiones Lusitanis stipendia meruit, donec anno 1588. Sancio Vasconcello Amboini præfecto aduersus Hiamauum pugnante ad mortem saucus, in castra refertur, confluunt ad eum cum Indis Lusitani, ad vaticinij peruagati exitum suspenſi, ut spectent animam agentem, & planè obitus tantò antè prædictâ felicitate potitus est. Integris sensibus, & has voces continuò repetens Iesu adiunca me, inter has placide expirauit.

18. Quæstuosius fuit Apostolo Euangelij sacri præconium Vlate in Insulâ, quæ & ipsa ex duodecim est quibus Amboini nomen tribuitur. Regem Vla-Bello tunc misere ardebat; regem arctabat diurna obsidio; sollicitabat ad deditonem haud quidem animi, & armorum, sed aquæ penuriâ, quam auersis ab urbe fontium scatibus hostis induxerat. Cœlo igitur æstuosissimo, nullamque dudum nubem imbrium daturo, siti vrente ciues interibant. Quamobrem visum Xauerio pronum hunc faustè necessitatis articulum occupare ad afferendam Christo victorianam ex obsidientium manibus, cum æternâ salute obsecrorum. Confidentiali humili-

erectus, in septa satagit clausorum admitti; regi sicutur, opem defere, quâ egebat vñâ, non militarem sed aquariam. Per eum sibi crucem liceret statuere; securus autem à Deo præpotenti, quem eò venisset prædicatum, naturæ, & omnium Domino, etiam supra spem, annique ordinem, de cœlo aquam expectaret. Verùm suo, ac populi, subiectarumque insularum sponderet nomine, beneficij accepti hanc fore gratiam, ut amplectentur Christi legem, eiisque sacris initiantur. Non sicut hic regem præsens periculum deliberate cunctantiū: publicā fide, & regiâ, omnia promisit, conditione quam Xauerius tulerat. Cruce ergo compactâ grandi, quoad potuit affabré, in edito illam iubet Apostolus desigi. Circum turba puerorum, militum, fœminarum, quam tum ipse, tum spectaculi nouitas, sed euentus præsertim expectatio traxerat. Horum in oculis vir sanctus, proiectus in gentia, & preces; Deo filij merita memorare, quæ ipsi crux illa refrebat. Per ea supplex ardenter instare, pro paternâ in omnes pietate, nè vellet misericordis negare pluuiam, constitutum id leui eius nutu, & fore beneficij gratiam, populum animatum, quas eius filius largâ sanguinis sui pluuiâ emisset. Oranti mox cœlum respondere, obduci aër, nubes cogi, copiosissimis de cœlo aquis, immenso populi gaudio omnia natare. Hostis qui totum victorię cardine in obsecorum siti verti crediderat, signa retro ferre, & obsidionem magno suo pudore omittere, post quæ Rex tanto exemptus discrimine suis cum Insulis prodigijs potius magnitudine persuasus, quâ datâ fide, melioribus aquis sacri fontis à Xauerio expiatius Christianorum numerum suo populo auxit.

19

Ioannis Galvani procul naufragium cognoscit.

Xauerius nauigauit, Ioanne Eiro, Amboinenibus qui recentem Ecclesiastim coleret relicto. Traiciendus erat sinus leucarum nonaginta, improuisis passim irruentium ventorum & torrentis oceanii tempestatibus infestus; sancto Patri Ioannes Galuanus ad mutuæ fœdus tutelæ accesserat, suo quisque cercuro cerebatur, cum transuersum secantes finum, tam horrenda procellæ vis abripit, ut in summum discrimen vir sanctus sèpè coniectus sit, Deo attamen duce, Ternatis portum denique appulit. Factum cercuro altero quid esset, diu non latuit; impar ventis & mari, quacumquè iactarent, tempestati se dederat, redditurus in viam, ubi furor ventorum quietisset. Sed insecurus est animi oculis. Galuanum suum Xauerius, & momento licet à conspectu abrepti casum tamen ultimum spectauit. Ternate siquidem festo qui primus inciderat ad populum dicens, media substitit concione, & Deo, inquit, pro Ioanne Galuano supplicate, qui maris huius in aquis periit. Perculit grauiter auditores denuntiatio, non tam hominis miseratione, quâ rationibus priuatarum opum, quas in eo cercuro negotiatorum plurimi opperebantur. Iis verò nautas qui sanctum Patrem aduexerant, anxiè requiritantibus, ecquid de hac re scirent; aiunt nautæ, nihil planè, nisi quod medio in sua, summa vi, summoque discrimine, dum aduersam rumpunt

punt tempestatem, huic se Galuani socij permisissent. Quibus mercatores in spem aliquam excitati eius quod maximè optassebant, Xauerij dictum interpretati sunt coniecturam potius quam vaticinum. At enim etapso vix triduo, reiecta vident in littus corpora, & remos, & merces, tristis naufragij nimium notas, certasque reliquias. Huic de Galuano accedens paulò post, quod de Arausij obitu narraui, cum rerum admiratione quas aduecti ex Indiâ prædicabant, illic ab Xauerio gestas, eò illum apud Christianos; æquè & ethnicos extulere, ut suspicerent tanquam virum incomparabili sanctitate, cuius planè auctoritatis luce, nisi Deus illum cunctis fecisset mirabilem; nè auditus quidem fuisse de Deo loquens, tantum abest ut mores profligatissimos valueret illius populi emendare; adeò lucri, & sensuum libido, omnes de animi salute cogitationes obruerat; nec fas mercatorem; nec pœna militem à propudiosâ, & execrabilis barbarie scelerum, & turpitudine retardabat, quibus etiam historia erubescit. Quanto solertia, cœlestem & Apostolicos sudores pretio, iis debellandis locarit vir sanctus, argumento sit vel hoc unum quod scripto mandavit. Ternate nimirum cum exiret præter duos tantum, neminem absē, quod quidem sciretur, in lethali criminē relictum; miraculo fuit alieni restitutio tam ingens, ut domus Misericordia, & Augustissimi Sacramenti sodalitas ambæ antea inopes, ex ea repente dicescerent. Miraculo item exemptæ compluribus implacabiles iræ, & coagentatae concordi pace; miraculo etiam, quod spectat pudorem Christianum; cuidam nominatim, charitatis arte singulari, turbam pellicum detracitam quas infami urbis cum offensione alebat domi, adductumque dcinde, ut penitentia publica exemplo, damna offensionis nefariæ sarciret. Nec unum hoc, in uno contigit. Inde legimus scriptum fuisse adeò mente cæcos, ut ad maritarum alienarum adulteria cauenda, fas esse delirarent, concubinas habere quam multas liberet. Sacrorum præterea in ministerio, Confessionis, Eucharistiae, Concionum, Christianæ doctrinæ rudibus explicandæ, versabatur propè continuo, vtque ante Malacæ, ita illic Ternate nocturno carmine, ærisque pulsu lustrabat vicos, piorum vota defunctis exposcens, & labi mortiferæ fauciis. Erat verò (pergit ipsem hæc scribens) unde peculiares Deo gratiae agerentur, quod ita populum diuinæ laudes afficerent, ut in compitis pueri, ut domi fœminæ, ut agricultoræ ad stiuam, in nauiculis pescatores, pro cantionibus impuris, Legis Christianæ Symbolum; precationes; & mandata; misericordia opera; vulgarem confessionis formulam, & similia vernaculae canerent, sic ut possent ab ethnicis percipi. Quod illi solenne inuentum fuit artificiosæ charitatis, ad propagandum Christi nomen, pelliciendosque ad illum ethnicos vix aduententes quid agerent, quot enim ex iis illas docebat cantiones, tot instituebat cæteris earum doctores, quas ubi disserent, incessebat illos studium arcana illarum cognoscendi; conueniebant ad publicam explicationem à sancto audiendam, ita plenius eruditæ manus dabant agnitionem.

96 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

agnitæ veritati. Sed inter Molucenses quos magno numero Ecclesiæ peperit, digna est fœmina quæ tum suâ laude, tum Xauerij merito æternum memoretur.

20

Ternatis
Reginam
baptizat.

Neachile tunc dicebatur, & patrem habuerat Almansorem, virum Bolcifcum, illum Tidoris regem, hunc verò Ternatis, invicti animi, & acutissimæ ingenij fœmina, & quod eius ad Christum accessum magnopere illustrabat, ut suis addicitionis ritibus, ita Christianos, sed Christianorum fere culpa vehementer exosa. Europæos infelix in amicitiam, in germanitatem, cuam in partem insulæ, postquam admisisset, hoc à regiis administris meritorum præmium tulerat, ut arce impositâ, insulæ gubernatione illam exierent: tres eius filios, ditionis hæredes legitimos carcere conclusos libertate primum, vitâ deinceps singulos priuarent, de quibus fusè historici. Eam ob rem, Dei miseratione hoc ipsa dignior vila Xauerio, quod ab hominibus esset indignius habita. Modum excogitauit sanctus quo illam adiret, & alloqueretur, tot illi mira, & tam appositè de excellentiâ regni Dei, de facilitate illius obtinendi, de possidendi æternitate, nullo vñquam aut metu aut periculo turbanda; ut sapientissima Regina, cui nihil iam restabat in terris sperrandum, votorum summam in cœlum transcriberet: sed cum Mahumenti altius imbibisset, multa opus fuit disputatione ut dedoceretur superstitionum dogma cuius peritia plurimum tumebat. Hinc illa deinde in Euangelij doctrinâ tantò stabilior, quantò sibi nihil mouerat scrupuli, cui non omni ex parte satisfactum puraret. Sic illa feliciter diuinæ gratiæ impugnanti se tradit, suaque ingenti animi voluptate, & Christianorum gratulatione, à Christi Apostolo tincta, nomen suscepit Isabellæ. Ipsius postmodùm amplitudinem pectoris, sublimè ingenium, & excelleſe virtutis capacem animum cum perspexisset Xauerius, peculiarem in eo elaborando contulit operam, ex quâ tanto digna magistro discipula, magistra facta est demissionis Christianæ, solitarij secessus, precationis, piorumque operum; sed infraetæ afflictissimis in rebus patientiæ, constanti perseverentiâ, quâ regio nomine venerabilior.

21

Mori regno
inferre Chri-
stum parat.

Iam Molucensium Christianitas recens, & antiqua eo loco erat, ut salutis suæ probè illi cura committi posse videretur, quare sanctus pater maturum credidit exequi, quod Amboini conceperat, & cuius causâ Ternatem accesserat; plus vlerâ tempore Christi normen, formidatis Mauri populis inferre: cuius consilij primus rumor eas statim difficultates mouit ut iis peruincedis vnum tacti vici Ap'ntolicum pectus, par esse valuerit. Maurum petere Ternatenies, censemant aliud non esse, nisi mortem vtroneam ab iis aucupari, quorum barbara & crudelis gula, ad paterni quoque saginam sanguinis assueta, multò minus esset parsura exterreno, ignoto, sacra inuchenti peregrinæ, & apud barbaros barbaro; nudo præcipue Lusitanorum armis quos in eotruatu, omnium rerum arcebant inopia. Vcl vna inquietabant conditio regionis quam omni infelicitate natura damnavit, certum denuntiat aditum exitium; ferarum magis latibula

latibula quām hominum sedes , omnia rupes,& præcipites saltus, syluarum inaccessa, nitrosi fontes,& cœli grauitas, præter ignium imbræ , & cineris, & tempestates saxonū immani fragore, pars terræ hiantis concussu, pars vomentibus inferis erumpere solitæ : quid autem se antropophagi credere ? quid hominibus, nullius, nisi ad miscenda venena , & prodiciones ingenij & pensi ? ad hæc rapto viuere edocti , suo videlicet aduenas ipsi alent? in sylvas, & cryptas montium præsto erit qui ducem se præbeat ? vbi more ferino degunt , & paruos liberos tyrocinio aprorum figendorum , ad venationem hominum exercent. Inseret nimurum sanctus pater diuinæ legis principia , quadrupedum cordibus priusquam humani aliquid sapere illos docuerit ? tum ex hominibus prius excudet Christianos, quām illos reuulserit ab immanitate, probrisque omnium scelerum quæ illis ab ortu familiaria, vsuque , & annis naturæ conserta penitus ? huius verò præstandi quæ potest spes esse ? quæ tamen si quæ sit , imò si iam rata , & mutationem illam ex feris in homines , atque adeò in Christianos assedit ; quis eam spondeat fore stabilem , & constantem ? quis eo recedente contineat , nè reuoluantur in primam barbariem, & cuinam deindè pat animi cobur sancto patri , parique armatum pictate qui apud belluas illas , idem audeat , idēmque valeat ? fumare adhuc sanguinem Vazij Sacerdotis , quem inter Lusitanos magno eorum dedecore proditum necarant. Neque verò sibi de morte pro Christo oppetenda blandiretur Christi Apostolus , illos enim innatâ feritate , non religionis odio quam prorsus ignorarent , in cædes ruere: sexcentas circum patere insulas , quibus fructuose importari Christus ius habet enī inauditus posset , vtquid ergo & vitam propriam & salutem multorum , spebus incertis proliicere , imò spebus certò desperatis ? Non sunt hæc ad retinendum Xauerium argumenta , scriptoris inuentum ; hæc enim recipiā Ternatenes certatim admouerunt , ad eum à proposito trahendum quem obseruabant velut sanctum , & amabant ut patrem , quibuscum irritas etiam preces addidissent , vim amicā commenti , prætorem impulerunt , pœna nauis , & rei totius vetaret à quopiam P. Franciscum in Maurum deferri. Quā illorum in Dei negotio tam cæliganti prudentiâ vehementer commotus , exemplò ad illos verba fecit , ac de gentis illius lamentabili destitutione ita dixit , non modò ut Prætor decretum abrogaret , commeatumque ad illam permitteret ; sed multi se illi maris , & laborum , mortisque adeò , si usus ferret , addere comites optarent. Vos neimpè aiebat , qui estis , qui præpotentis Dei bonitatem circumscribitis vestris angustiis ? quasi ulli adeò saxa sint , quos non emolliat ; ita sylvestres , & ferini quos non domet & cicuret eius illa suauis & amica beneficentia , quæ mortuas fecundat arbores , & de lapidibus , Abrahæ filios educit. Tum pusillitatem obiurgans , & cæcatam mentem , defuturum scilicet exprobrabat Deum , terræ puncto , qui orbem totum legis suæ imperio subiugasset ? vnas toto ex orbe manum Dei colentes , Insulas Mauri , minime sensuras , futurisque in illam ingratas &

steriles? infruituosa illuc eius crucem? Vnos ab illâ omnium Gentium hæreditate excludendos Maurense, quam æternus Pater filio tradidit. At erant inculti: rudes, belluini? essent etiam decuplè peiores: nam quod ij eiusmodi essent ut nullâ suâ priuatâ virtute valeret eos corrigeret, ob hoc de illis sperare se melius, Dei ope, ac viribus confisum ex quo in homines descendat necesse est, quicquid in salutem conferunt animalium, tanto alioqui tam arduo operi infinitis spatiis inferiores esse vniuersos mortales. Si de mitigandâ illorum barbarie omnes diffident, id ab se propterè suo periculo suscipi; excolendis enim, minus barbaris, & minus timendis alios minimè defuturos; istos ideo, quod nullius essent, se sibi asserere. Nec se nihilominus, temeritatis argendum. Nam si Mauri regnum auri venis, aromatum messibus, & piscatione gemmatum affluget, nullo periculo, aut metu auersum iri ab eo Christianos; nunc ubi præter animalium lucrum nihil affulgeat, usque adeo id vile, ac nullius pretij habendum? & Dei filios moueri segnias charitate quam filios seculi cupiditate & avaritiam debere? Sed occidat timetis, & veneno, aut ferro de medio tollat? Mittite obsecro id mihi metuere; nec enim tanti sum apud Deum, nec mei similibus tantum boni, & gloria sperandum. Possum tamen liquido affirmare (sunt hæc viri sancti verba ipissima) non posse ab iis tot mihi tormenta, & mortes infligi, quin expeditus sim ad multò sauviora, vel unius solùm animæ gratia perforanda, quid enim magnum iis vitam impendi ab homulo, quibus Deus seruandis suam ipsem impendit? Quod si mihi esse tam beato contingat, vox credo sanguinis, quam oris; ad eos convertendos futura sit efficacior. Nam usque à primis Ecclesiæ sæculis, Euangelij sententiam fecere martyrum cruores, quam prædicatorum sudor latiorem. Concionem clausit, affirmans nihil timendum præter proprium timorem; vocanti Deo inuitis quoque hominibus parentum. Subdo hac de re fragmentum epistolæ quam tunc ad Ignatium, & socios Romani dedit. [Sunt, inquit, illuc ob gentis feritatem infesta periculis, & beneficiis omnia, nec est qui ausit terribilem aleam subire, ad cœcurandam illorum barbariem. Ego illa partim quam supremâ laborant penuria hominum permotus à quibus doceantur, & fiant Christiani; partim religione officij iubentis curare salutem alienam, statui me morti deuouete, pro concilianda illis sempiterna vita, Deo quidem mea spes omnis nititur, sed cupiditate quam possum maxima ardeo, ad illam me fingere Christi vocem, qui voluerit animam suam saluam facere perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me inueniet eam. Quorum extima facies verborum plana; interior, obscura, & intellectu difficilis; sit enim interdum, ut cum deponenda est apud Deum vita, quod illam nobis in posterum seruet, hoc est, cum aliquod ingens bonum in eius gloriam vitæ nostræ pretio mouendum, nescio quo pacto, caligare incipiat, & obnubilari, quod principio clarum, & perspicuum habebatur, ut neque doctissimi, & acutissimi homines id satis percipiant, sed

sed iis tantum quos Deus peculiari suo magisterio imbuerit, illius intelligentia seruetur. Atque hinc nimium se prodit pulpæ huius nostræ quam sit infirma, & debilis indeoles, quam ægra & fragilis natura. Nam multi pro sua erga me singulari benevolentia institere apud me importunissimi precibus, ne terras adirem tot periculis extiabilis; qui repetitis suasionibus, & lachrymis, cum nihil agerent, præsentissimas saltem antidotos quibus præmunirer obtruserunt, quarum prosus admissi nullam; ne me vna timoribus prægrauarem; in promptu mihi, metus omnis remedium esse; nullo me ad vitam defendendam egere, quam Dei vnius clementi præsidio credidisse; de illius mihi tantum fiduciâ decessurum; quantum remediorum accessisset. Proin hoc solum ex iis me petere, ut essent mei memores apud Deum, fore id mihi sacramentum à beneficiis antidoto quavis potentius.]

22. Ab Catorum ergo complexibus, lachrymis, & dehortatione inutili iam liber, nam cum selectis magno ex numero consendit, in eandem cum illo æumnarum, vitæ, mortisque aleam expeditis. Iabant alacres, cursumque promouebant in tractu illo miliarium centum octoginta, quibus absunt à Mauro insulae Molucenses, cùm repente clamores tollit Xauerius, direptisque à pectori vestibus. Hei mihi! Iesu! heu miseri! ut illic immaniter necantur? proh! impium facinus; & eiusmodi vocibus, vultu, maris vnam in partem desixo, triste quidam, sed nautis ignotum, & vectoribus deplorat. Accurrunt attoniti, querunt quid rei? quam cædem? & ubi prospectet? se quidem nihil planè conspicari. At is extra se positus, illic erat, ubi funesta illi Deus monstrabat spectacula, quæ truncis, & querulis vocibus indicarat, mox sibi iam redditum, eadem rogitate cum pergerent, verecundatus, & silens ad precationem se recepit; sed iis paulo post, quod non potuerant ex illo rescire, manifestè nimis obiectum est: vnam Mauri ex Insulis radebant, cùm Lusitanorum octo cadavera in vado cernunt à prædonibus occisorum, illösque fuisse agnoscunt, quibus mari longissime semotis intenderat oculos, & indoluerat Xauerius. His loco eodem cum aucta sepultis, cruce tumulum erecta signant, & portum capessunt.

23. In eorum aduentu comitas barbarorum Xauerij magis constantiæ fiduciae, quam Ternatensium metui respondit: excidentes accepit, diuino, haud dubitem instinctu, confertus ad littus populi concursus, magnis affectus, gaudij; & reverentiaz argumentis, & festis vocibus sanctum Patrem adesse patriâ linguâ gratulantibus, quæ ut magno illum Mauri. suffuderunt pudore, ita socios plurimùm confirmarunt. Inde manus arato confestim adiecta percursare pagos, & villas prædicatione diuinorum, & quâ populus in plateis occurritset frequens, illic consistere; fidei symbolum, precésque alias, Malaio sermone decantare, qui extensus licet, non erat tamen audientibus ignotus. Agendi ratio non prius spectata, & rerum nouitæ, quas cantus sonabat, concursum statim

ad eum auxit, quā videndum, quā tantis de rebus audiendum; & qui bono illorum, virum sanctum eō perduxerat, fecit apud illos nūrē gratiolum: quare iam ad illum confidentius adire, iam colloqui, & is suā illā partā & insitā amabilitate, lenire illos sensim sibique obstringere, blandē paruos eorum liberos accersendo, docendōque sacras cantiones (quibus plurimū capi parentes videbantur) ut in domos eorum per cantum inductæ, ad explicationem sui audiendam curiosos mouerent. Ita paratis vtcumq; animis, satus verbi diuini cœpit liberius spargere, eodem & modo, & fructu, quem erat in aliis Indiæ partibus expertus. Primi fontibus sacrī lustrati sunt pueri, dein grandiores, post & pagi, & vrbes integræ, etatis vbiq; templis, & crucibus. Nec propterq; omisit illos ē v̄stigiis scrutari quos tua feritas cauernis rupium, & syluis abdiderat, & factum aliquandò vt ab iis maclandus, solā Dei ope fuerit miraculo seruatus. Dicebat de Deo ad frequentem eorum turbam, ut ventum ad reprehendendos illorum errores, vitamque perditam; in futorem acti, aggrediuntur de medio tollere, iam saxis volantibus lapidatio crescebat, ante circulus barbarorum, post altum & spatiosum flumen, exitus periculi nullus, nisi aperuisset mirabilem, qui aliarum gentium saluti suum Apostolum reseruabat, cādem in ripā surgebat trabs ingens, multorum vix manu, & viribus mobilis, eam nullo conatu, velut olus refixam, deie&tamque in flumen, insilit vit sanctus, & subremigante, gubernantēque tacitā Dei manu, in ripam alteram euadit, delusis barbaris, & facti mirabilitate attonitis. Pungebat videlicet dæmones animarum venatio prospera, quas eorum detrac̄tas lanienz, præter spem omnem ac suspicacionem perseverabat Xauerius Christo capere & seruare: ob hoc non semel in illius caput ethnicorū barbariem proritarunt, visusque ipse Dei seruus persualum habere, dum Euangelij præconio illic fungeretur, fuisse damnatos spiritus, inferorum carcere, catenisque conclusos. Festo nimirum S. Michaëlis dum ad aram facit, tam horrendo concusso, crebrisque impulsibus terra mouit, ut metuerit nē altare susdēque vetteretur. Foritan, ait, magno archangelo abigenē hinc tyrannos dæmones, tartari vinculis cohēcendos, ab interturbanḍā infelicissimi populi salute. At enim aut vincētos, aut sokutos expugnauit tamen sanctus Apostolus, nec indē abscessit, quin multis milibus amplificasset Christi regnum, & Tolum vrbum quam vigiles quinques mille hominum incolunt, cūm adiacētibus oppidulis Christo mancipasset. Quodque omnem vincit admirationem, ferina ingenia, tam firmis altisque radicibus peruersit sancta religio, & propagata est tam felicibus incrementis, ut cūm ad Xauerij aduentum, illic terræ palmum Dei Ecclesia non haberet, illo humanis abeunte, nouem supra viginti quā pagos, & castella, quā vrbes latè obtineret. Quibus has deinceps aptius decuit [diuinæ speci] quā Mauri Insulas nominare, illasque sic ipse vocitabat: tum quod ex iis planè expectandum nihil olim fuerat, nisi quod Deus singulari miraculo concessisset: tum quod

quod abundespe illa potum se videbat, quam semper habuerat in Deo depositam, aduersus terriculamenta dehortantium ab eâ mollius, Ternatenium amicorum. Verum enim uero huic tam uberi alienæ salutis prouentui, adiecit Deus salutis etiam propriæ auctus, & honoraria. Nam quæ perfundebant illius animum voluptates, erant eiusmodi ut suis ad Ignatium literis, [Hæc, ait, idcirco ad te scripsi, ut intelligas hæ Mauri insulæ quantis delitiose affuant, quarum sunt fontes perpetui pericula, & æcumne, quæ Christi causa vtrò subeuntur. Est prorsus hæ regio, si quæ alia usquam, in quâ proclive sit, ex profluuo dulcium lachrymarum oculos perdere; nec memini alibi me tantis animi; tamque continuis voluptatibus delibutum, aut sensu laborum leuius perstrictum.]

24. Sic ille de iis insulis, vndè post trimestre multo labore exercitum, Molucas renist, indè in Indianam regressurus, ad ducenda illinc nouæ Ex Mauro quam fundarat Ecclesiæ nostrorum auxilia, quæ opportuno subsidio ad Molucas

redit, & fructuosè in iis laborat.

Europa tunc miserat. Haudquaquam tamen ut mente designarat, iisdem & ventis & naui valuit Malacam pertingere, quibus erat à Mauro Ternatem delatus; cedendum fuit Ternatenium obtestationi rogan- tium, aliquantis per subsisteret, nec esset de naui sollicitus, paratam fore quæ prius illum Malacam uerheret, quam claudi Maria cœpissent. His desideriis, virtutum studio incensis, non potuit sanctus non obsequi, & magnâ verimque consolatione tres totos menses, assiduâ illos pietatis disciplinâ ita exercuit, ut quocumque volebat, fleceret; iunit ad hoc non parum tempus maioris ieiunij quod per se homines ad sanctimoniam inuitat. Nec labore, ut olim, aut arte in dixit, ad persuadendum ethnici Baptismum, Pœnitentiam Christianis; nempè illis ad Christianos iam alios, iam vitæ inculpatæ, accedentibus non grauare; hæ verò expertis susuilitatem amicitię cum Deo. Ad quam promouen- dam, retinendamque per se in posterum, vehementer auebant Xauerij præceptionibus eruditri. Resumpto igitur ministerij sui more, festis mane de Deo ad Lusitanos concionabatur, de meridie ad neophytes; institutioni foeminarum sciuenter, dies in hebdomadâ duos concesserat. Alios pueris Christianâ doctrinâ imbwendis, præter confessiones assi- duas, quibus audiendis præstabat operam & quod illic nunquam ante faciū; Eucharistia diuinæ communione generali Sacrum Paschæ diem celebrauit. Vnum his eius lætitia defuit, Cacilis Aërij eius Insulæ regis ad Christi fidé conuersio, diu opera, diu in cassum sperata. Is clas- sis hispanæ de quâ pridem narratum, in Molucas appulsi, à Jordano Fecitalio, Ternatenis præsidij Præfecto vincens, Goam probrosè trans- missus fuerat, ob suspiciones leuissimas perduellionis; perspectâ causâ cognitores nihil compertunt quod damnent præter præcipitem in damnando illo Jordani sententiam; in spoliando cupiditatem perini- quam. Pronuntiatur innocens, eius fides in Regem laudatur, à Prætore Castrio, famæ, regno, bonis per summam iniuriam creptis redditur,

comitatique regio à Bernardino Sosa reducitur. Graibus pœnis Freitasus cogitur itineris sumptus; & quicquid abstulerat reuomere, atque ipsomet vice versa, in eadem quas regi Aërio indiderat compedes coniectus, causam dicturus Goam deportatur. Idem nefas, eodem insignis gloriae eventu, aliquor retrò annis in Tabarigiam regem perpetratum. Falsò maiestatis accusatus, absolutus est suffragio iudicium, pronuntiatusque expers impacti criminis, cuius sententia æquitate, Christianorum probitatem adeo suspexit, & amauit, ut Christum professus, ad eos accesserit. Goæ Christi lauacro initiatus est; restitutus in regnum, nec diù post Ternate moriens insulæ suæ Lusitaniam reliquis hæredem. Putabat Xauerius restitutum Aërium daturum pariter Christo manus, idque apud illum strenuè agitabat: quod Regis, præsertim maxime cordati, auctoritatem, potentiam, & exemplum, multas confinium insularum securitas speraret, exceptus à barbaro humanissime fuerat, adscitus verò in amicitiam consensione animi tam arctâ, ut eius carere præsentia vix posset, audiebat æternis de cœbus horas solidas loquentem, magnâ quantum coniici dabatur approbatione. Verum ut erat denique stringendus de baptismo nodus, aut astutè in verba exhibat, aut ditabat aures promissis inanibus, aut difficultates, induciasque obtinebat, vinci quandoque videbatur, sed iis conditionibus, quæ honestatem Christiani hominis dedecerent: tam glorioſi negotijs nequissima remora, uxores centâ, & quotquot alias flagitioli oculi libido suaſſet; vnam tanto ex numero legere, seueritatis censebat superuacaneæ, & argutabatur ex Theologâ sectæ, seu potius obſcenitatis suæ; Christianorum, & Saracenorum cùm esset idem Deus, ut quid si nihil eius intererat, nolle à Christianis uxores retineri, quas concesserat Iudeis? Post quasi respicens, spes datas instaurabat, aiens tanti sibi non esse rem tantum, ut vellet propter eam P. Francisci benevolentiam, & animæ suæ salute excidere. Ita diū luctatus Christum Mahometi spiritum carni connecltere, intra sectæ infamis turpitudines hæſit, ut qui alterum pædem tenaci luto conniki extrahere, alterum altius demergunt. Id modò ex eo regiâ fide extortum est, si ab Lusitanis Mauri regnum in clientelam filio traderetur facturum se ut esset Christianus. Quam etiam fidem barbarus fecellit. Nam post impetratum filio id regnum, tam procul abfuit ut illum baptismō tingendum traderet, ut inde potius cruentâ inseſtatione vexare aggressus sit subiectos sibi Christianos, & quicquid malorum Lusitanis inferre potuit, hoc armis tum suis, tum auxiliariis, gratiarum loco retulerit. Fuit tamen Xauerij labor, si minus in Aërio felix, in duabus saltēt cius sororibus, & principibus aliquot eiusdem sanguinis minimè vacuus, illos enim Christo lucratus est.

24
Ex Molacis
in Amboi-
num transit,
magno sui
desiderio re-
lito.

25. Post hæc, tempus adesse ratus quo se locis aliis commodaret, in Amboinum soluit, hinc quidem communis Christianorum consulturus bono, illinc sociorum; quibus in Indiâ præcerat, auditisque iam numero, partes locorum, & operæ diuidi oportebat. Verum ut est acuta inuenitrix charitas,

Charitas excogitauit modum quo absens licet, præsens tamen suis Ternatibus nunquam non adesset; atque ab iis recedens secum illos deduceret. Primum enim scripsit Malaio sermone institutionem Christianam de necessariis credendi, viuendique officiis, quam Ternateni populo, sui loco futuram tradidit, eamque cunctis circum communicandâ iusulis; quod difficile dictu est quanto religionis compendio factu sit, multis enim apographis id scriptum, manibus omnium terebatur, & festis diebus conueniente in cœtus plebe, prælegebatur, explicabaturque ab iis, quos esse probarat diuinorum per ceteris peritos; ediscebant, illud memoriter, & diu noctuque pueri concinebant, ac velut perpetua Xauerij concio omnes assidue admonebat. Selectos deinde adolescentulos, bonam anima sortitos & geniu docile, parentibus multum volentibus secum vexit erudiendos Goæ in Seminario optimis moribus, & doctrinâ, ut ad suos remissi Molucenses, religionis interpretes, & magistri publicè iis essent: Rebus illius Ecclesiæ ita ordinatis discessum maturauit, si minus furtiu, certè quam potuit maximè secretum, nè suos in Christo filios mæstissimo nuncio contristaret. Quare illis pridem salutatis, de media nocte volebat concendere, sed cum esset eorum erga illum amor totus oculus; resci- tum, & momento vulgatum, sanctum Patrem abire, nauimque in pro- cinctu stare. Hic verò confidere in littus, & circumstitere omnis generis homines, lugere, fatigare pedum, & manuum osculis, & petitione fau- ßarum precum; demum etiam atque etiam obsecrare, se saltem post ali- quod tempus reuiseret, semotos, esto, ac velut extra orbem sitos, verùm piæ opis, propterea maximè egentes, quam ab una illius in Christo libe- talitate poterant expectare. Quibus ille vicissim intimè affectus, consolari mæorem, spondere redditum, aut missurum ad eos suo loco de sociis aliquem; ad hoc ab se nonnulos iam ex India vocatos, nunquam se fore illorum immemorè, sed semper in mente, & oculis gesturum. Nauim tandem ingressus, postremumque iis bene precatus anchoras fultulit. Tam amabili erat vir Dei sanctitate, asperitatèque erga se feueram, cum suauitate in alios summa, ita copularat, vt si fuisset iis natura pater: barbaros, sylvestres, perditos, cuiuscumque modi, morisvè ij essent, omnes æquè habebat filiorum loco; in omnes transformabat se, & assimilabat eorum cuilibet, ferendo, succurrendo, rusticati congenitæ se aptando, unas eorum rationes, & lucra iis memorando, ut eorum Christo salutem lucaretur.

26 Malacam nauigans, obiter substiterit Amboini, non quod è quiete nauigatio leucarum, sexaginta magnopè egeret, sed ex nauigiis qua- tuor prædam facturus animarum; iis Lusitani, ferè milites, & nautæ ve- hebantur, quod genus vt uno consistat loco ubi salutis præsidia tran- quillè accipiat, fortuitum est, & rarum; fauebantque tunc commodum Pascha dies nondum planè exacti, & sacra mysteria ex officio procuran- da. Exscensione facta Xauerius tuguriolum sibi in littore ex virgulis componit, hæc illi ut antè in Molucis, & in Mauro domus; humiliatus;

26

In Amboino mira agit, absentia vi- der, prædicta periculum nauis.

victus aliquantulum panis in diem corrogati , opera consueta , publicas conciones , priuata colloquia , dissidentium , flagitiosorum , offensionum publicarum inuestigatio , & emendatio , ad normam munericis Christiani . In iis militem , in extremis ægrotum , eiisque temporarium corporis , & sempiternum animæ deprehenderat discrimen : hunc sua adhortatione sic versauit , subegitque vir sanctus , ut inter vera pœnitentis vitæ indicia obiret , sub quæ lachrymans cœlumque suspiciens Xauerius ; Deo laus , ait , qui me opportunè in hunc articulum adduxit , vt hanc Deo animatum seruarem , ex quo fuit multorum opinio defuncti salutem fuisse illi cœlitus pœfactam . Indè etiam vidit Iacobi Ägidij longissimè absentis angustias . Ternate nuper valentem reliquerat , nunc velut præsens animam agenti , abrupta quam ad populum habebat concione , fratres , inquit , Ägidium nostrum , hoc ipso quod loquor temporis , in Molucis , cum morte confiistantem vestris ad Deum precibus iuvare , nec multum spatijs intercessit cum certis nuntiis de morte illius est cognitum . Post moram dierum viginti , naues quatuor Malacam expediebant vela , oneraria inter illas erat pœse aliis firma , & valida , in eam ut concederet vir sanctus efflagitabant magnoperè vëctores , vbi & esset illi commodius , & aduersus quilibet aut procellas , aut hostes securius . At his nunquam adigi potuit in eam subiret , quin imò Gonzaluo Fernandio in aurem , ream nauim quotundam sceleribus agnoscens , periclitatur , inquit nauis , & Deus hanc seruet . Nec iniectus in cassum hic metus , meliores fecit quos conscientia mordebat ; exitum quoque prædictio sed intra periculum habuit : transmittendo enim Sabano freto , in cæcos scopulos impacta , mirum fuit quod præter excussi gubernaculi cardines nihil confrerit .

27

Pluia impertratur ad crucem à Xauerio cre-
stam . Hæsit in Amboino sanctus paulò quam naues diutiùs , septem illos reuisens Christianorum pagos , templisque , & crucibus munientes , quarum vnam postea illustri miraculo Deus insigniuit . Cœli squalor diurno ab æstu , & siccitas , sterilitatem agris minabantur , hinc mulierculæ aliquot Christianæ , inductu dæmonis , artes repetunt baptismo ciuitatis ; vicinum loco idolum conueniunt , cultum dæmoni adhibent , cantus veteres integrant ad cogendas nubes , & ciendum imbre ; sed nullo præter immane sacrilegium evenit : quod vbi accepit alia , sed melioris notæ Christiana , iis acerbissimè obiurgatis , quasi nobis decesset , ait , in cruce præsidium quam propemodùm domi nostræ statuit sanctus Pater , spōndens quicquid essemus ad eam petituri , Deum nobis liberaliter concessurum , perducatque ad littus in quo cruncem Xauerius fixerat , iusit secum ad illam à Deo flagitare , vt pro solita in suos bonitate , in idoli contemptum , ac probrum , opportuno imbre sterilitatem præuerteret , optatamque agris plauiam largiretur , erant inter feminas illas quædam fulmine quam aqua digniores ; audiuit nihilominus precantes Deus , & obducto derepentè cœlo , terram imbre copiosissimo infudit , hinc duce eadem cuius censura illas correxerat , omnes irruunt in idolum , altari

altare deturbant, mutilant, incessunt conuitiis, modisque omnibus defodatum, fluvio demergunt, exprobrantes integrum fluuum se illidare, ex quo aquæ stillam non valuerint exprimere. Ex Amboino Malacam duobus mensibus peruenitur: cù Sanctus Iulio mense applicuit, anno 1547. illic Ioannem Beiram, Nonnium Riberam, Nicolaum Nonnezium, nondum Sacerdotem, viros Apostolici pectoris, intenit, dignos qui arduam Molucarum, & Mauri expeditionem quam inchoauerat, virgerent: ad Criminalem ipsius inaudita non venerant, illumque in orâ Piscariâ occupabat Deus, biennio post morte gloriosâ Badagrum ferro coronandum: Mansillam quoquè nè adeset, refractaria indoles tenuit, ob quam deinde Xauerius hominem expulit è Societate, ratus damno maiori religiosum malum, quâ utilitate operarium bonum, religioso in ordine retineri. Cæterum tres illos de Societate, primos conspergit in Indiâ, postquam in eâ solus quinquennium egisset. Suâ quidem incredibili voluptate, quam auxit nuntius quo significarunt, de septem aliis cum classe Laurentij Perez de Tauora, Goam vectis, transisse quatuor ad Comorinenses sibi carissimos iuuandos. Dum expectant naues in Molucas ituræ Augustum exeuntem, tres iis insulis devotos, suâ interim familiari consuetudine, bimestri spatio beatuit vir sanctus; viuendi agendique impressit forma, modisque instruxit idoneis, quibus conuersionem ethnorum, quâ uterrim promouerent. Inde post mutuos amplexus ob hoc unum subtristes, quòd ab eo diuelli cogerentur (de quo postea tam mira scripsere) in Molucas profecti, ferendo, & agendo, vitâ simul & morte illustrem illic de se materiam historiæ dederunt. Ab hinc autem quatuor mensibus nauigaturo Goam Xauerio, seges interea laborum non defuit; conciones ad ethnicos, Indos, Lusitanos co concursu quem designata loca non caperent. Doctrinæ fidei quotidianæ explications ad innumerabilem, ut scribit ipse metu, multitudinem hominum, confertim suis cum familiis sese stipantium: restinguere odia, ob Lusitani militis irritabile ingenium propemodum illic continua; soluere iugiter confidentes; ægrotos per urbem adire, nosocomiis ministrare, cathecumenos & pueros Christianis principiis imbuere, supremo in agone positos ad piam mortem animare, cæteraque charitatis eiusdem præstare munia, in quibus (subdit) cum difficile sit satisfacere unicuique, aduersariis non carebam, sed eorum idcirco gaudebam inimiciis, quòd ex vitiorum odio nascerentur. Menti scilicet bonæ, tribuit vir sanctus, malignitatem eorum quos infurere sentiebat, ex impatientia medicinæ iis ab se adhibita; perstringendis acriter facinoribus quorum illos magis detectorum torquebat pudor, quâ latentium dolor, & detestatio.

Lepidum porrò quod illi docendis ibidein pueris contigit. Erat in iis Paulus Gomezius (qui Societati dudum postea se adiunxit) viuacis ingenij puer & in rudimentis doctrinæ sacræ recitandis, mirificè gratus, & que de causâ solitus recitationis initium facere. Igitur aliquando frædicta.

O quænti

Mira quædam Malacæ ab eo prædicta.

quenti auditore in templum coacto , vocatur Paulus , nec vocanti respondeat ; quæritur , nec usquam comparet. Collecto tantisper animo cognoscit ex Deo Xauerius ubi sit , rectaque per confertam turbam ad sacrum fontem pergens ; latenter , humique affixum deprehendit , dum aliquis alius prodiret recitandi principium facturus , quod ipsum pudet in tam numerosâ concione recitare quæ nondum memoria sat comprehendisset. Reductum Xauerius in medio statuit , fecitque attento animum , ut more suo audenter diceret. Vedit quoquæ sed multò longius zelotypi militis barbaram rabiem , qui pugione in iugulum intento suspectam uxorem examinabat de adulterio. Accurrit quæm certimè vir Dei , & probatâ quam perspectam habebat suspicionis vanitate , furentem à scelere , insontem à periculo seruavit. Quin & usque ad Zeilani vada , nauis Bufolæ præuidit casum , huius erat nauarchus Gonzalus Garzias , in cā Eirus (de quo pridem dictum) transibat in Indiam , & huic discrimen quod erat incursura indicauit , tanto impetu à prora allisit in scopulum , ut miraculo fuerit non dissiliisse , hæsitque saxis tam altè infixa ut puppis mergeretur , nec sperabant nautæ meliora , nisi Ioannes Eirus sustinuissest eorum fiduciam vaticinio viri sancti , quo significarat , rem ultra metum minimè abituram ; & verò accedens post paulum maris æstus sublatam nauim cursui reddidit. Mira quidem hæc Malacæ edita , sed præstat omnibus quo tota India Christi Apostolum nihil magnificentius illustravit , decérque id singulari memoriam prosequi , tum quod eius plena cognitio futura est legenti gratissima ; tam quod ex rebus totum contextitur in sancti gloriam admirandis , & testes habet tres supra nonaginta publicis tabulis consignatos , & scriptum reliquit qui tunc erat Malacæ , per annos aliquot Xauerij socius.

29

Rex Accen-
norum Ma-
lacam impe-
tit.

29. Cesserat Malaca cum mari imperio Lusitanorum armis , & de fluentibus commerciis , vicinorum regum accusata opes , eorum inuidiam , & capitales inimicitias aduersus Lusitanos quotidiè augebant , ac nisi militum viribus , & peritiâ navigandi longè se illis vidissent peiores , erant illos omainò exterminaturi , reductisque in paternam ditio pœm non modò Mahometem eius filium quem expulerat Albucherches , sed quemuis alium & sectæ cuiuslibet , modò nè Christianum . Auli sepius hanc aleam mouere , numeroque ac mole exercituum obruere , quos virtute ac labore non valebant ; indè semper aut fugam infamem retulerant aut suorum internectionem . Libuit nihil secius Soldano Alardino , Acentiorum regi , affectæ Mahometis , Christianis ob religionem , Lusitanis , ob suas rationes perinfenso , quid posset experiri . Est verò Accenum inter regna insule Somatra maximum , à Malacensi continente , non plus leuis duodecim sciundum . Ac principio quidem hostis , videri nolunt aperto bello arcem impetrare ; sed potenti classe , piraticis excursionibus maria illa infestare , auertere commercia negotiatorum , suppletura militem subsidia intercludere , ut propugnatorum numero , & communitibus ab occasu mitcondis Malaca sensim destituta , fieret ex pugnabilior.

pugnabilior. Ab hoc portu egebat Septentrionem versus Malacæ proximo, quo naues conderet, & arce quâ portum tutaretur. Verique prudenter consuluit; militarisiter magis, quam barbarè, nisi quæ in terrâ contra Deum molicbatur Sacrilegus, disiecisset è cælo, & irrisisset Deus. Id enim agebat non tam ut Malacâ pellcret Christianos, quam Christum toto oriente: in eam rem arma, naues, & militem dissimulanter, & occultè parat. Conscripti milites ad quinque millia, condocefacti omnes naualibus præliis; ex nobilitate primariâ quingenti, quorum insigne manuaria ex auro armilla, quam nefas ab aliis gestari: præter hos Turcæ ingenti numero, & ex Ianissariis auxiliarij velites, quos famæ ambitus apud regem, ad conserendas cum Lusitanis vires incenderat. Classem naues conflabant sexaginta, præliares, actuariæ, velates, præter exploratorias, hypagos, incendiarias, armorum denique omnis generis in pugnam eminus, cominus ferro, igni, maxima copia. Clasti datus Præfœtus Baiaius Sbora Saracenus, mente ut nomine, barbarus, in paucis regi carus, & ab eo mercede præcoci, regni Pediris titulo donatus. Sui Malacam aduentus, ipsem nuntium, improuisus tulit exercitus; Octobris nono, anni post sesquimillesimum quadragesimi septimi, die mercurij, horâque post noctem mediam alterâ; Malacensi in portu constitit, ad terrorem, probrûmque ciuitatis. Insperato illo progressu elati, plûsque intra urbem ex meru constegationis, quam opis ad defensionem, facilè arbitrati, de inuadendâ illâ agitare; Saraceno nouum consilium plurimum probari, vri Ianissarios desiderio pugnæ, rem fore cum ciuibus semiuictis, fauere noctem eamque nebulosam. Aggressione igitur duplici, scalis indè urbem; indè naues in portu, igni & tormentis decernunt inuadere: statimque excensione tumultuaria, quæ raptabat furor nullo ordine muros petunt, fossas aggeri æquant, admolliuntur adscensum scalis; at enim lautiùs quam sonnauerant ab armatis, & vigilantibus excepti, alij configuntur, alij deorsum reuoluti cadunt, nemo unus pinnas constanter accipuit, multi lapsum attritu, aut vulnera perierte. Sed impressionis maritimæ sors longè absimilis. Tanta fuit in naues missum ignium tempestas, ut omnes conflagrent, erant verò non plures quam octo, in quibus Prætoria quæ vix quinto hinc die ex Bandæ regno, aromaticâ nuce, & intestinis eius culeolis onusta appulerat. Noctis eius fortunâ ebrios Acennorum fastus, et si parcîus quam cogitauerant fortunata, postridic mane, totius exercitus Lunatam digerunt in urbis oculis, & triumphalem pomparam, sed tormentorum ex arce tonitra, vanallia species repente discussa, in Vpem insulam milliari distantem recessit, ubi barbarico, & strepero gaudio, dici reliquum exegit. Hæc inter sepiem indigenæ cum uxoribus & filiis ex pescatione Malacam redibant, in scapham excubitoriam Acennorum incurruunt miseri, capiuntur, mutilantur, trunci auriculis, & naso, incisisque pedum & manuum nervis Malacam remittuntur, cum hac ad Franciscum Mellum Prætorem seu epistolâ, seu magis provocatoriâ

uocatoriā syngraphā , cuius sat scio cothurnus thrasonicus risum nobis meritò mouerit, sed iis regibus familiaris est. *Sunt* verò hæc epistolæ verba [Baiaius Soora cuius summum est decus , vasis clausum aureis, circumferre Alaradini risū Soldani, fragrantissimi sanctæ domus Mechæ candelabri, Regis Acennorum, & utriusque continentis ; scire te volo, vt tuis literis Rex tuus idem sciat , me in hoc mari animum laxantem, rugitu meo formidando arcem istam terrere, atque consternare ; me velit, nolit, in eo pescari , & hæsurum quādiū mihi lubitum fuerit. Cuius rei testem appello terram , & quæ illam incolunt nationes , cunctaque eleminta , ipsūque ad eō lunæ cœlum , quibus voce mē edico regem tuum subiugatum , & viētum, famaque amissâ inglorium , deicēta humique raptata illius signa, nunquā in posterum excitanda, nisi fortè clementi eiusdem venia, cuius victoria hæc parta est robore, per quam regis mei pedibus subiecta regis tui ceruice , eius in posterum deditum, clientem, & mancipium effici. Quid tutè ipsemet ut fateare verum esse, hinc ego te ubi constiti, inuitō , & prouoco, si quid tibi animi superest ad fulciendam regis tui causam.] Has insanientis Saraceni minas à misericordiis pescatoribus perlatas , & ducum ipsius munitas chirographo, ergit suis Mellus in arce præfectis. Hi risu, & sannis explodunt , haud tamen æquali animorum confidentiā , ut linguarum , in admittendā prouocatione: quibus enim prodī in pugnam potuissent, incensis nauibus, tantum non obfessos se videbant ; consultantibus nihil segnius quid potissimum decret , Beatus Pater superuenit, ad S. Mariæ de Monte sacris operatus. Gaudere omnes illius aduentu , Mellus præcipue , dare illi legendas barbari literas, rogare quid ipse sentiret.

30

Xauerius
pugnam cor-
tra spem gen-
tem suader.

30. At is animo in Deum, oculis in eos cōiectis, alia omnia quām quæ sensurus putabatur, respondit. Probrum id esse minimè tolerandum ; ex eo in Deum plus dedecoris redire, quām contemptus in Regem , si disimularetur iniuria , quid non ausuros de cætero Saracenos , terriculis suis non armis victoriā adeptos ? Rem tracturam exemplum in alias pessimum , regemque Acennorum si ferret impunè quod eius initium fecisset, sequaces habiturum : intelligerent impij potentiores esse Christianos Deo suo , quām ferocia , & armis barbaros ; admittendam esse prouocationem, & in pugnam eundum. At quibus nauibus (subdit Mellus) si præter nauium cadauera quatuor quassā , & lacera nullæ sint ; illæ que compingendis & interpolandis , alterum tantum opus sit temporis , vt in nouis condendis ? ad hæc quatuor nostræ aduersus hostiles, sexaginta imò infert Xauerius; & sint etiam mille, Deum quantis nauibus opponis: anno hæc eius expeditio est: huic ipse scilicet & auctor, & causa, opitulator non aderit, si eius sacramento , & nomine in cā militemus? quæ haud aliter ex eo auditæ, quām Deo dictante mandata, & quid fieri vellet , ac facere , per interpretem suum edicente , quarè ausus nemo in contrarium hiscere ; alacres vniuersi Præfectum sequi naualia insperaturum. Illic præter celocem exiguum residua iacebant nauigia omnia

sind septem, sed vetustate hiantia, & igni quam mari aptiora. Accidit tamen Odoardus Barretus Classis regiae procurator, iubetur eas naues sarcire, reficere, munire, ad præmium expedire; at is iurat sibi & stupam, & telam & clavos, & omnia deesse, quæ contestatio, responsione in omnem eripuit reliquis, concidebatque totum negotium, cum inter alios nobiles, septem circa se conspicatus Xauerius, præfectos, & dominos nauium, ardore insolito prensare, amplecti, rogare scorsim singulos, singulis nauium instaurandis adiicerent animum; suam cuique illorum assignare, tua haec erit, inquiens, & haec tua, aliaque deniceps aliis, nec fuit qui sancto, seu Deo potius per eum suadenti negare aliquid sustineret; ita suum quisque nauigium centenis operis diebus haud plus quinque restituunt, & qui que naues, cum parua celoce, ad certamen, & mare, probè instrutas representant. Centum octoginta ex omni militum numero mente manuque promptos secesserit Mellus, quos octo attribuit ducibus: classi Franciscum Dezam cognatum præficit. Restabat quid Xauerio agendum; Fixum enim sibi profitebatur eum classe exire, quo eius consilio erectus miles certam augurabatur victoriam, cum ignorare vix posset, aduersus Badagas illum pro exercitu integrō fuisse: Sed obstabant ciues tantoperè, ut secessionem minarentur in alias oras, urbe direptioni hostium derelicta, si eam deseruerit sanctus pater. Post multam itaque altercationem, Malacæ adiudicatus est, hæreret illic futurus auxilio ciuibus suâ præsentia; suis verò ad Deum precibus vires pugnantibus additurus. Affatus est milites pridie quam portu soluerent, de gloriâ quam Deo partum ibant, de præmio quo erant utrumque decorandi, seu mortem oppeterent, seu vitâ superstite pugnasset; dixitque tam scitè ac fortiter ad mouendos Christianæ laudis, & militaris gloriæ spiritus, ut omnes subito magni animi impetu, iunctisque vocibus nobile iurarent, pulchrumque iufiandum ad ultimam usque sui sanguinis stillam pugnaturos. Quæ generositas religiosi consensus Xauerio, Prætori, & ciuibus multas præ gaudio lachrymas exciuit.

31. Verum enimvero breuis haec ostentatio roboris, & alacritatis, in merorem, & pusillitatem mox descivit. Adeò primum, & volubile est in opposita vulgus, & momentis levissimis in contraria inclinant, quos magis impetus quam ratio incitat. In præfectu stabat, parvus sed animosus exercitus, effusum in littus populum salutabat, ex B. Deiparæ de monte Xauerius poscebat à Deo victoriam, cum remorum tractu vix decimo velut primâ in acie immissa in mare Dezæ Præatoria, & vento, & scopolis intacta, solutis compagibus profundo sorbetur. Hinc nautarum eritis & miserabilior ciuium, diuerso ex dolore, sed una ex naufragantium simul animorum abiectione clamor. Ad opem accurritur, subducuntur demersi, nemo in fundo hæret. Inde philosopha plebs; ariolari pro suo ingenio; notare factum ex euentu, stoliditatem suam arguere, quod se tam facilem P. Francisco, & Mello præbuisset, qui forte magis

O 3 copidentes

110 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

confidentes essent, quam bene consulti. Sperandum, quis neget ? confidenter, esto ; audiendum fortiter ; pulcrum dictu, & factu, at enim rei & privatæ damno, & publicæ, temere suscepisti ; nec Deum, nec virtutem fauere : nempe octo attritas nauiculas aduersus sexaginta, incuspidatam urbem, arcem milite vacuam ! hunc in quo tota spes exiguum numerum bellatorum, auferat prælij fortuna in hostem iam prona ; quis aggressionem alteram repellat ? quis hostem ad muros excipiat ? grates Deo immensa quod opus miraculo cum esset, ad detergendarum exercitatem, opportunè id nobis indulxit. Nam quis præter Deum nūiam illum Prætoriam, & omnium optimam, dissipatam in portu depressoisset ? ut inteligerent cæteras tormenta hostium minimè laturas, quæ nec essent ferendis vectòribus æquales ? pergant certè Acenni nosque obsideant ; abundè fuerit pro muris stare, nōsque illis tueri. Ut quid tantoper mori velle, & à quibus necemur querere ? Ibant querimoniaz in seditionem, & Mellus in turba malè comparatus, mittit qui cursu Xauerium moneat, adesset quantocyùs ad sedandos hos motus : offendit nuncius sacram manibus hostiam tenentem, nec sustinuit ulterius quam ut eam sumplisset, sed accedenti tunc, manu Xauerius innuit, tantisper expetaret. Iam enim ex Deo iacturam Prætoriaz cognorat, forèque prætereà, multis ut ipsi precationibus, ærumnis, & lacrimis expeditio illa staret. Sacro statim ornatu deposito, priusquam ex nuncio aliquid audisset; Redilis ad herum, ait, eique hoc à me dico, nè animo angatur. Deum suâ ope confisis minimè deesse ; ac tūm quidem maiori, cum res videntur profligatissimæ: quibus ad Mellum remissis coram virginis matris effigie persistit largè tens, & orans, auditusque est hæc verba precando rumpere. Christe mi Iesu ! & Domine, amor cordis mei, flecte in me propitios oculos, tūque ô virgo id mihi exora. Tua etiam Christe beata vulnera intuere, in iis cernes, quantum nobis debere dignatus sit Deus. Et nunc Deus & domine ! poscere ab tuâ clementia quid possum, in solarium calamitatis meæ, ac fratrum meorum ? quod à te, certè oppignerato, certè misericordi omnium patre, ac Domino negati valeat ? sic precatus in arcem descendit, ubi Mellus occurrens, & vultu verbisque dolorem querulum haud satis dissimulans, expostulauit eius causâ, se male per ora populi traduci : at improbavit Xauerius quod ranta levitate, fortis animi gradu, deoque confisi moueretur ; illinc simul ad mare veniunt, ex quo nauis solutæ armamenta, & tormenta bellica ducebantur: allocutione, qualcm poterant ferre tam desperatæ res, multis persuasit sperare meliora; sed vincebat desperantium numerus; Ergo Mellus opinionem culpæ defugiens, & quocumque res caderet, eam quantum ad se spectabat probaturus, publicæ consultationis permittendam suffragiis censuit: cogitur magistratus militaris, civilis, & quotquot præter hos adesse libuit; rogantur sententiam, ac civilis quidem, communis omnium ciuium consensu statim negat in eo pergendum ulterius, cuius tam infusa fuisse omina; exitus infelicitatem, nimis certò ex tam scuis

ſeuis initis coniici ; nec prudens esse , neque Christianum tam dispari
prælio illorum vitam committere , ex quibus & vita ciuium , & conser-
uatio ciuitatis , totaque ditio penderet.

32. Quæ dum ciues contendunt , supplex tacite à Deo contendebat
Xauerius , vt milites doceret , melius sentire ; fixisque in illos oculis,
nutu vario incendebat , cælum , deumque identidem indicans cui Sa-
cramentum nobile dixissent. Id si fortiter tenerent , nihil esse quod sibi
metuerent , habituros tutum in Deo præsidium : quarè fuit omnium vna
vox , idemque animus qui pridiè fuerat , perinde vt nihil tristius acci-
disset , se non regi modò stipendiis ; sed iure iurando Christi nomine
auctoratos nunquam commisuros vt ab datâ fide recederent ; ituros
audenter , & pugnaturos ad usque supremum habitum , sperare tamen
victoriam eius auxilio cuius gloria arpa , & sanguinem voverent. Quid
enim tunc grauius quam heri timendum ; idem qui pridie numerus;
nauis vna , sed nec milite uno minor. Imò verò infert Xauerius (sed eâ
yi quâ cum diuinitus agebatur) nè deerit quidem ea numero nauis,
vñque numero plures futuri estis , & hoc vobis diserte denuntio , naues
ad fore duas amissâ meliores , & huc misse à Deo iam properant vt vos
doceant spei vestræ vbi tuò figenda sit anchora , & priusquam sol occi-
dat vobis spectantibus aderunt. Ex his varium utrumque partium , &
obscurnum murour , alij animis paalo equiores; alij non absque aliquo
pudore ; suspensi omnes domum se referunt: ante tamen Baltasar Ribera
scriba consilij publici , aduersantes pugnæ sententias auctoritate pu-
blicâ consignavit , pro causis habendas , & de nauibus duabus , yaticinium
viri sancti dies nondum extintus re ipsâ confirmasset. Mellus duces in
arcem , secum ad prandium deduxit ad S. Mariæ de monte vir sanctus
reverit oraturus. Mare interea ex editioribus speculis qui explorent
mittuntur , multus de nauigiiis duobus urbe tota sermo , magna expe-
ctatio , frequens de fenestris , & littore prospectus , aduentarent necne;
vera an euania Xauerij promissa ? cum ecce tibi hora ante solis occu-
bitum vna , ex monte B. Doiparæ , vbi precando instabat Xauerius , da-
etur signum vela duo latina ad Septentrionem consurgere , scapham
Mellus exploratoriam destinat reportaturam , cuiusmodi forent , &
ciuiates eæ naues. Ecce verò Iacobi Soaris altera , altera Baltazaris ipsius
filij , mercibus onustæ , cum Lusitanis militibus præsidiariis sexaginta.
Pegu regnum perebant ; mari alto inuestigata Malacam vitabant , vt an-
chorarium & portorium vitarent. Incredibile est quantâ urbem lætitia ,
licet adhuc remota impleuerint , quot inde Xauerio gratulationes , &
amplexus.

33. Tunc enim denique , meticulosis primum , atque incredulis ani-
mus in poctus sediit , persuasumque Dei nutu tem. gesi , nec ab se Xaueriu-
rum , sed instinctu maiori victoriam spendere. Sed erant eæ naues impletur.
classi adiungenda , & hoc sibi depositis vir sanctus , duces earum adit ,
narrat exercitum ignominiosè barbaris provocatum . expiadam iusto
prælio

32
Restituit
eius preci-
bus , suatu &
vaticinio.

prælio notam , Dei causam , & honorem agi ; verti quoque ipsorum tūm ingens decus si vincerent , tūm magnum ab hostibus nauium discri-
men si ultra tenderent. Dicenti non ægræ aures , manusque dant ; sed
hac lege ; si fore præstarentur à vestigali naues , mercésque liberæ : con-
dicit Mellus ipsique publicam : Deza exercitui Præfatus , immunitatem
ad eos conscriptam defert , lætusque cum iis portum subit. Quatriiduum
luxerat nauibus cæto , & celete , paratu nautico , commeatuque omni
muniendis , in iis ducenti triginta Lusitani. Octobris 21. dieque heb-
domadis sexto , pugnæ audi soluunt , post dicatum tam sancto usui
Xauerij precibus vexillum. Acceptaque à Mello mandata , quid in oc-
cursu Acenorum seruari ab iis oportet ; ac ne iis querendis , fines
Malacensium exirent , ad Pulozambilum porrectos ; idem omnium ad
certamen ardor , unus metus ne eriperetur sibi hostis : & quidem eius
inueniendi spem fermè abiecerant , quod cunctis quos iussi erant lustra-
re liimitibus nusquam eius aut index , aut vestigium appareret ; porrò
tamen eundum efflagitantibus , quibus plus inerat pudoris ad redditum ,
quām timoris ad pugnam , prudenter Deza facturum negauit ; veteri
se Melii imperio , quod nefas esset infringere , esse belli & maris casus
ancipites , sibi quicquid infasti accideret , impunitum iri : conuersa
igitur in redditum cura , Octobris 28. sic Luna defecit ut ægræ transuerso ,
ex duodecim quos ponunt astrologi , digito luceret. Accessit Argestes
pertinacissimus , qui dies omnino tres & viginti , eos in anchoris tenuit ,
nisi vellent Malacam ventum illum sequi : tunc ulterius progrederi annonæ
penuria adacti , usque mutatis Pegu versus & Iunzalam auris , portus
illos sat longo itinere appellunt , quod fuit diuinæ providentiae arca-
num , ut saluo Ducis imperio , cibaria dum querunt , deprehende-
rent hostem quem frustra vestigarant.

34

Noui contra Xauerium
genuultus.

En autem denuò Malaca in motus priores , & diffiden-
tiam relapsa , quaquauersum rumoribus perstrepit , & plebeius
timor , funestarum imaginum eximius artifex , & verisimilis falsorum
nuntius , post sesquimensem de suis nihil audiens ; vel aquis haustos ,
vel Acenorum gladiis coniectat , ne superstite quidem calamitatis eius
teste. Crescente autem fama pro certo venditat debellatæ classis exitium ;
testes producit oculatos qui actuaria ex Salangore aduectis cladis lo-
cum , & tempus , & modum edisseruerant ; Lusitanorum mortes , Ace-
norumque ex iis prædam , & longam fabulam , non consolabilis tam
priuati doloris quām publici , cum præter communem interitum qui
videbatur Malacæ inminere , militum robore defactæ ; pauci essent qui
suos aut patres , aut filios aut ex propinquis non lugerent. Inualit quin
etiam nonnullos curiositas detestabilius , verū ex mendacijs patre co-
gnoscendi , umbris carmine magico accersendis , (quod illic usu fre-
quentis , & quotidianum) dabanturque scitantibus responsa , cuiusmodi
esse pessimū dæmonis intererat plurimum , lamentabilia & funesta , reci-
debantque dēnum in Xauerium omnia , expeditionis consiliarium , &
flabellum ,

flabellum, nec Mello parcebatur, qui propterea publico abstinebat, nec iam sat æquum exhibebat Xauerio animum.

Pōstreñō is turbo, exagitatae vrbi nouis incubuit qui eius lacrimas alio verteret, & oīmissis longinquis mortibus, lugere instantes & proprias cogeret. Nempe illud Deo antiquum, & solemne, vt ideo finat in periculum irreuocabile res ire, quod gratior veniat repentina illius depulsio, & fiat eius per quem depulsum fuerit, intercessio venerabilior. Hoc vero discrimen, vti superius ab Acenis extiterat, ab Insula Somatra extitit. Illic Vientanæ Rex, Mahumeris illius filius, cui Albucherhus Malacam abstulerat, arrestus pendebat in occasione, eius vi, dolo repetenda nunc prope inertem conspicatus, velarium nauium ut quidam referunt trecentarum, ex portu Andraghire classem ducit, & Muhari applicat, non plus senis Malaca leucis. Inde mittit qui certè cognoscant, essent ne; vt strepēbat rumor, Lusitani ab Acenis funditus profligati: parte alia, ex aula nobilem cum perfidissimis literis ad Mellum legat, coactum se in regnum Patanes exercitum ducere, ad plectendas armis iniurias quas ingenti suo dedecore, ac suorum damno gravissimas tulera; se certis nunciis ex itinere habuisse, de extrema clade qua Lusitanos Aceni deleuerant; eorumque præfectum, viribus audaciorum adactus Malacam contendere, ferro & igne omnia perditurum; id vero sibi dolori fuisse quod Lusitanos plus suis liberis amaret, & Lusitanæ Regem Fratris loco semper habuisset, ob hoc rei suæ, suæque dignitatis rationibus omisssis, se vela Malacain vertisse vt ei præsidio adesset, eamque aduersus Acenos tueretur: exciperent ciues amicum, & socium, suis in illos armis, suorum virtute, ac sanguine, vti visum iis foret, ad prohibendam calamitatem vterentur. Sed erat crassior versutia barbari, quam vt oculos fugeret non penitus cæcos. Vnde Mauro erga Christianos tam subita, & tenera pietas regis erga Lusitanos, regni eius paterni dominos: nullo epistola notarum cedipo eguit, verba verbis Mellus reposuit. De antiqua illius benevolentia, & fide nihil unquam sibi venisse in dubium; nec esse omnino quod eius experimentum vltum dari sibi optaret: quam vero deferret auxiliij gratiam, eius fore se perpetuo memorem, & repositum ipsi vbi occasio suaderet. Suorum de Acenis viatoriam probatissimis testibus se tenere, expectarique ab se triumphantes propediem; prosequeretur securus negotium Patanense: Malacam si quidem, armis, & hominibus, supraquam opus abundare. Neutri fuit obscura mœsi stylis intelligentia. Præstolabatur exploratores suos Mau-tus, vulpem Leone confessim mutaturus. Malaca in metu, supplicatum precibus, & luctu tota: vnius Xauerij vultus nunquam non unus, vna oris, & mentis strenitas, Dei videlicet clementia, & promissis fideliter vixa, omnique arte caritatis, priuation, ac publicè spes lapsas populi etigena, damnans nihilominus harioantes sacrilegos qui diuinationibus impii Dei tutelam à muris arcebant. Sed parum valebant apud desperabundos verba, sanctum quin etiam aperitè, sarcasmis tristibus ludebant,

bant, solito enim conciones adhortatione concludere ad poscendam clas-
sis victoriam, & citum ipsius reditum, inuicem succinebant, ergo illos,
fusceret mortuos ut redi nobis viatores petamus. Utinam vel viui re-
deant. Verum serui sui fidelitatem, & merita, oculis ab improbitate
populi auersis, diuina bonitas respexit.

36

*Acenos Lusi-
tanorum expugnat
pauci innu-
nitos.*

Dies erat Decembbris tertius, & classis, Cœdæ oram legens ad com-
meatum, & aquationem, cadente iam sole, eò accesserat ubi fluuius Pe-
dit in mare præcipitat, milliaribus Malaca ferè quadringentis. Sub pri-
mas tenebras, scapham animaduertunt surdo remigio illac. præteruchi,
piscatores erant homines simplices, interrogati & quibus circum, aut pa-
gis aut oppidis haberi cibaria; vel aqua saltem posset: suis ipsi, deinde
communibus cœnsitis miscriis, respondent esse mediterranea oppida ad-
leucas duodecim, sed recens ab Aceno classe improuiso vastata, regem-
que vix fuga Patanem euasi: Acenis in prædam & cædem omnia cede-
re. His Lusitanorum alicrias, lætum pœana in cœlum tollere, explicati
signa, tormenta displodi. Deza classi Præfectus cum cæteris festo cul-
tu ornari, vulgo nautarum, & militum diuidi quicquid coimeatus teſi-
duum erat, triumphus denique prius agi, quam esset digestus pugnæ or-
do. Hinc Liburnicæ tres valentibus instructæ remigibus, egregiis du-
cibus, & paruo fortium delectu, aduerso flumine exploratum mittuntur;
dum se aliae ad prælium accingunt. Aceni vicissim bombardarum no-
strarum sono vaniori forte quam prudenti, de noui alicuius accessu exer-
citus moniti, myoparones quatuor prono alueo expediunt; qui sexta fere ab
suis leuca incident in Lusitanicas liburnas: nox erat media, Lunæ com-
modum lumen, idem mutuò utrinque occurrente, mutuò agnoscre, mu-
tuò inuadi; suum quæque Liburna myoparonem inuncat, & occupat.
reuolat quartus, ad suos nuncius; Lusitani cædis reliquias sex captos
abducunt suisque exultis catospiis, in myoparonibus ad socios redeun-
torti sœuum in modum capti, obstinatissimo silentio & locum, & vires,
& hostium numerum occultant; duos quæſtionis acerbitas peremit; vin-
eti duo in mare proiecti; superstites duos aliena calamitas fecit minus fe-
roces; seorsim rogati, magno consensu indicarunt Acenos leucas ab-
esse duodecim; nautarum & militum ad decem millia habere; vniuer-
sali illam regionem fugato Rege, occisis bis mille indigenis, subactis in-
mancipia totidem, latè obtainere, prædam in Acenum opulentam portasse,
moliri arcem quæ naues ex Bengalæ Malacam consuerant, ne cui liceret
impunè petrassire, fixumque iis esse Christianos quicumque in manus
venissent trucidare. Non fuit Duci ad milites alia opus concione aduer-
sus Barbaros, ne tamen deeserit visitato mori, super cramoſino lorica-
tus fago, manu hætam tenens illos affatus est, inculcans potissimum
promissa, & merita S. Patris, cuius auspiciis prælium inirent, & cuius
præcibus deberent de victoria certo confidere, rūm ne hostilium nauiū nu-
mero circumfessus, yndique aditum præberet aggressuris, ripæ cornu in-
flumen longius porrecto, terga exercitus muniuit. Locum prælio metatus,

Acenos

Acenos vna & videt & audit tympanorum, tubarum, & v lulatum confusa barbarie strepentes. Praebant illorum aciem trieres Sacerdotum tres, quarta iis maiori vehebatur Rex Pediris classis Imperator: sequerantur nouem senatum nauium per seriem ordines. Primi certamen adiere Aceni. Suspenso remo Lusitanus, tuentes excepturus in gradu constitit. Verum illos fecellit vel ignaros fluminis natura, vel præcipitania arrogantes; machinarum enim extra iactum explosione præmatura decumanos iactus amisere. Statim post conflictu propiore, telorum, & glandium tam densa tempestas ut exitu maximè cruento desitura vtrumque videretur pugna. Sed hic è naui Ioannis Suaris, tam proprio vulnere æneam machinam in Prætoriam hostium, diuini oculi librauit fauor, ut capaci plaga totius lateris hiantem flumen sorbuerit. Citato aduolant tres huius custodes trieris, ad extrahendum imperatorem suum, & centum comites prius quam essent aquis pœfocati, transuersum flumen ruptis ordinibus occupant, eadémque opera sequentes perturbant, remis enim, & velis, & torrente alueo abruptæ in priores incurunt, illiduntur à tergo à subseqüentibus, premunturque ab aliis confusione haud prius explicata, quam nostri totius igniarij instrumenti dislosione quadruplici, naues eorum nouem depressoient, quassassent quam plurimas, multos ex Barbaris peremissent. Tam manifesta Dei ope audientior Lusitanus, hosti obuius prælium integranti, naues quatuor procul figit quæ perpetuis in illum machinis fulminabant: alias, quæ medium coniunctis eminib; ut res esset, st̄q; hastis, missilibus igniū infestabant. Atque hic item regente manū Deo collineauit in vītricem plagam nescio quis cuius hac tenus ignoratur nomen, quæ victoriam Lusitanis asseruit. Classis imperatorem Pediris regem, aquis ægrè exemptum, desperatio in pugna furentem animabat, sed glande iactus catapultaria sic animo concidit, ut duobus nauigiis fugeret, ac laudem mortis magnanimæ, vitatique pariter, paucas intra horas amitteret. Ita classis exanimata & trunca se quidem dedere abnuit; verum armis remisque proiectis spe falsa enatandi miles iuxta & Nautæ præcipitatunt in aquas fugam, quæ fractos, euenies, & magnam partem saucios hauerunt, nec de tot millibus Accenorum, Maurorum, Ianissariorum quicquam superfuit, præter paucos illos qui fugæ comites Duci extiterant. Cæsorum numerus è nostris omnino sex & viginti, ex quibus solum quatuor Lusitani, ex nautica cæteri, & remigis turba sed; longè plures vulneribus sauci; Præda planè immensa; naues quinque lupsa quadraginta; tormenta bellica modi omnis trecenta; in quibus gratissimum accidit, sexaginta duo Lusitanæ insignibus impressa cernere, variis, quondam bellis deperditæ, tunc simul ad dominum rquecta, canteriatæ catapultæ octingentæ præter acinaces, & arcus, tenebæ diuersi generis, & de interactorum spoliis epimum ac locupletem pœustum.

27

Rex Parlis
viro regnum
suum Lusita-
norum cien-
tis subdit.

Neque tamen hic finis Accenorum, & Lusitanicæ gloriae. Patanc Rex Parlis, quod se ex Fuga receperat, accepta Barbaroru clade à quibus fuerat regno pulsus, quingentos milites collegit, rabie maiori quam belli perf-

116 De vita & gestis S. Franc. Xauerij

tia armatos, & cum iis irruit in Accenos qui ad custodiam captorum ducenti remanserant, eosque ad unum deleuit. Inde sorte gestius insperata, cum nobilium suorum flore, duobus trieribus quas descruerant Acceni secundo flumine ad Lusitanos venit, gratulatus est illis victoriam qua ipse triumphabat, iniquissimi hostis cæde regno per eam restitutus; idemque regnum clientelari tributo perpetuo, Lusitanæ regibus fide publica obstrinxit. Unum tot lætitiis deerat, vt retruderetur in Somatram Rex Viantani, qui & classis auxiliariæ specie paternam Malacam trecentis nauibus recuperaturus aduenierat; atqui hoc etiam non armis & sanguine, sed metu confectum est. Nam catastropis quæ fœderatorum Accenorum successus oppericabantur ad eum reuersis, stragis illorum miserum nuncium hasta medium traiecit, simulataque morbi grauitate, confusus, & paucis receptui cecinit.

38. Malacam interea horum omnium ignaram, expectata obsidio, vel impetus hostium angebat, & nihil quam ante leuius desperabat; cum Dgo yisum, indignam licet consolari, vt disseret promissis Xauerij quantum fidei deberetur; quantum fiducia illius intercessioni, ac tutelæ. Nam qui prouido nutu, expeditionis ejus momenta singula in famuli sui commendationem dispensarat, diem pugnæ illius horamque ita designauit, vt in dominicum, & Decembri quartum incideret, ex computatione veteri censendum, hora fuit ante meridiem tertia, peragebatur sacra res solemní ritu in maiori templo, aderat populus cum Mello Prætore, Euangelio decantato. Xauerius consenso suggestu concionabatur, cum ecce tibi in cursu dicendi repente conticuit, sed speciem præferens ab se quam longissimè translati ad noua quædam, & admiranda spectacula; manus in pugnum arctè pressas tenebat; defixos in Christum de cruce pendentem oculos, cuius effigies chari medio sub arcu visebatur, vultus identidem mutabat, dabatque colores, nunc valde alacris, modo miserentis, tum acri dolore prostrati, & afflicti, habitu corporis ad eos affectus conformata: inde velut ab sensibus avulsus fari, perplexis truncisque sententiis, & verbis interceptis, sed quæ auditor facile coniecit ad pugnam aliquam pertinere, cuius varias spectaret vices, agressiones, fugas, strages, & fusi cruoris imaginem plurimam, quibus ferè haud minus quam ipsemet sanctus, populus extra se positus stupebat, præsertim cum cœpit animaduertere, vel ad se hos motus, vel ad aliquos saltem à Christianis attinere. Narrationes enim per obscuras interpungebat piis ad Deum precatiunculis, meminisset illos, suos esse, suæ causa morti sese obiicere, seruaret illos, ab iis tam paucis defenderet tantam multitudinem hostium, ne yellet suæ gloriae militantes, & propagatores fidei in regionibus Orientis à Barbaris vinci. Sub hæc nouum describens conflictum nouo effectus induebat, donec facie demum serenata exitusque inspectory et compos., quem intimis precibus efflagitauerat, brachia in oram pulpi, caputque depositus, hæsitque illic silens, quantum sit temporis in recitando ter Symbolo; silente pariter, attonito.

Xauerius vi-
giliam de
Accenis pro-
coracione lon-
ge absent de-
nuntiat.

argonitoque auditore ad obscuritatem tam densi ænigmatis : nec diu suspensos tenuit , erecto enim mox capite, oreque angelum spirante Recitemus infit , fratres , semel orationem Dominicam , & virginis salutationem , ad agendas Deo Victoriæ gratias , quam hac ipsa hora classi nostræ , de Acenis dedit . Aderit die veneris illius nuncius , sequetur statim post triumphans exercitus , vestrorum hostium spoliis latus , & locuples : quibus dictis pulpito exscendit . Ad hæc concio vniuersa spebus mitis post abiectos diu animos excitata , gestire gaudiis , Deo gratias agere , admirari , deprædicare virtutem sanctitatem , Deum quoque precari , quam primùm hæc rata ostenderet ; edictum quatriiduum annus fuit , die tandem hebdomadæ sexto completri littus , arresti omnium in mare oculi , si quod velum in prospectum se daret , nec frustrata est expectantes mora . Eo ipso die Manuel Godignus appulit , præmissus ad Mellum Victoriæ præco , dein classis Præfectorus Franciscus Deza (quem confetti prælii locus cognominauit Parlem) cùm elasse triumphantis , portui successit , minores birenes hostibus ereptas . quatuordecim trahens ; tritemes tres , & octo nauigia , nam quassa & nautis destituta igni consumperat . Occurrit inuenienti vniuersa post Xauerium ciuitas , præibat vir sanctus Christum in cruce sublimem præferens ut illum tam clari auctorem prælij , & victorem , primæ gratiarum exciperent laudes , & primi festarum machinarum fragores salutarent . Victores denique in terram & nauibus egressos , à primis ducibus ad usque postremum gregarium multis cum lachrimis tenerè ampl'exus , vicissim ab singulis reuerenti complexu incredibili voluptate resalutatus est .

Tanti porrò huius facinoris nomen haud paulò virginius , quām lustranda pars Indiæ altera discessum Xauerij maturauit . Inspecturus Patres quos ad excolendam tuam in Christo natu primam Piscariæ oræ Ecclesiam miserat , adolescentes circiter viginti quos secura vexerat ex Molucis , Gonsaluo Fernandio Goam commilit tradicendos , vt in seminario sanctæ fidei docerentur , & suorum magistri diuinis in rebus euaderent , ac Fernandum quidem addictissimum sancto Patri , nulla hinc merces morabatur , nisi quam pia caritas prometeret ; nauum tamen illi iusto largius exsoluit , cum ter inculcauit eius nauim grande periculum subituram . Et verò ad scopulum allisa prope ab exitio absfuit , sed ne sancto spes suæ cum ea interitent , Goam precibus ipsius incolumis attigit . Aliud interim in nau Garzia de Sosa , naufragium illum expectabat , aliaque diuinæ prouidentiæ tutela . Transmittendo Zeilani sinu tam insanam Eurus , & indomitam rupit tempestatem , vt parem Xauerius vidisset nullam ; ac ne suum pondus nauim demergeret , leuanda fuit omnium iactura , sed ventus instabat ita præcepse & procellæ furor , vt nec vela nautis , nec gubernaculo patret nauis . Sic diu noctuque triduum iactata , & propé deserta , solo gnomone regebatur . Consternatio vectrum , eiulatus , vota , & ploratus qualia inducit mors præfens , & terribilior ipsa morte , irati Oceani facies , qua forte natura formidabilius

Indiam petit
tempestatem
prædit , &
sedat eius in
illa sensus in-
terior .

118 *De vita & gestis S. Franc. Xauerij*

nihil habet. Vnum in tanto horrore solatium, constans serenitas sancti Patris & suauitas verborum, cum nec proprio metu, nec communi vnguam turbatior, quam si foret in portu cerneretur. Omnes audiuit contentos, horratusque ut aequo animo, vitam, mortem, vtcumque placitum Deo esset exciperent; post in cubiculum inferius se collegit, ubi quidageret narravit postea Franciscus Pereira, qui cum in crudeliteret tempestas, & cuncti de se auctum putarent, consolationis gratia ad eum venit, & coram Christo in crucem suffixo reperit ita Deo immersum penitus, ut interturbare nequaquam ausus sit; abunde tamen solo eius aspectu fuerit recreatus, & iam mari torrente, Zeilani vadis propinquabat nauis, etiam tranquillo metuendis, cum surgens Xauerius ab clavi rectore Vazio solidis funiculum poscit, diuulsum vestis ex ora infima fragmentum plumbo alligatum in mare demittit addens, Deus Pater, Fili, & Sancte Spiritus, miserere huius populi, ac mei; quibus annuit tam subito Deus, ut venti mox omnes posuerint, quod dum Vazius effusè gaudet, alia ipsi prædictis pericula, quorum vatim fuisse nimium veracem suo Goa Malacam reditu expertus est. De tam immani feraque tempestate scribens ad Sanctum Patrem suum Ignatium, & socios Romanam Xauerius, qui tum fuisset animi sui sensus, & morte capiti impendente cunctisque lugentibus cur imperturbatus, & serenus egisset, exposuit, verba eius reddo, haud tam pro testimonio virtutis, quam Societatis vniuersae ad quam ea spectat, consolatione. [Tempestas, inquit, dum fureret, deslebant omnes suam mortem, ego me Deo commendabam, adhibebamque pro me apud illum triumphantis, ac militantis Ecclesiarum, deprecatores sanctos, atque illos in primis de Societate qui iam obiissent, illo vero in æstu medio procelæ saevientis, voluntatibus animi fruebar tantis vix ut me arbitror maiorum capacem. Densunt verba quæ satis explicent, quanto gaudio nostris intercessoribus coram Deo vtar, & cælo receptis, & adhuc inter nos degentibus. Me quidem malorum meorum nimium consciuum vehementer pudet effusæ has inter angustias, & metus, iucunditatis, & alacritatis, quare tunc ad Deum conuersus flagitabam, ut me durioribus reseruaret, si hac vellet defungi tempestate. Hæc ad vos Patres mei, & fratres scribenda censui, ut exsoluendis nominibus imparem, quibus Deo, & vobis tenor, vestro subsidio iuuetis. De hac Societate nostra cum scribo, & loquor, modum mihi non possum imperare, sed hunc festinatio nauium extorquet, claudio igitur verbis quibus nihil aptius, & conuenientius inuenio, si oblitus fuero tui Societas, obliuioni detur Dextera mea.] Hæc ille, reliqua deinceps prospera navigatione Cocinum delatus Ianuarij 12. Anno 1548. dies illic non totos quindecim substitit, tum & Christianis daturus operam, & ad Regem Ioannem aliquaque in Lusitaniam, & Romanam literas.

40

Piscariam
reuisit, & no-
stros certis ad
conversionem
animalium re-
gulis inituit.

40. Retro inde Comorinum versus, oram Piscariam intravit, Sancti Patris aduentus inexplicabili gaudio, optimos illos affecit Christianos;

mos, processere obuiam pagi, festo cantu Doctrinæ Christianæ, & læto confusu affecti erga illum amoris. Vice versa ipse illorum numero, ac virtute vltra modum lætus sementem ab fe ac sociis factam mirabatur eō excruiſſe: scribebat enim Goa Peres duabus cis & vltra Comorinum plagiis hoc 1548: anno censa Christianorum millia vt minus ducenta. Virtutis autem argumenta erant, vexationes & cruciamenta fortiter à multis tolcrata, & ob'atæ constanter ethincorum gladiis certuices, ne quid religioni aduersum non dicam admitterent, sed vel simularent. Ad hæc morborum diuina curatio, & expulsio dæmonum, ad sacrarum precum decantationem, & contactum prelatoriæ coronæ, ad quæ gentilium stupebat attonita ratio, quod sicutur magistros superstitionum, nunquam hac innocentia viuendi, & miraculis talibus, vidissent suas fabulas confirmare. His Xauerius perlustratis, Manapare constitit quod à Co-mariño promontorio parum distat. Coactis itaque ir: eundem locum sociis omnibus qui suos labores passim illis regionibus fundebant, Primum illis priuatæ virtutis stabiliendæ, & augendæ præcepta dedit; post hæc singulis partes locorum attribuit statas, in quibus vel ad Deum trahendis, vel exponiendis virtute Christianæ industriam pone-rent. Tertio præfecit omniibus P. Antonium Criminalem ac ne qua inter se dissident doctrina aut moribus viderentur, regulas aliquot scripto conceptas iis tradidit quas in promouenda Christiana re singuli te-nerent. Eæ tanti auctoris merito, & vtilitate quam possunt ex iis duce-re, qui eodem funguntur ministerio animarum, hic à me, vt traditæ fue-rant describuntur.

[Primum, inquit, hoc vobis curæ sit, quorum vobis locorum cultu-
ra communissima est, in iis infantes recens natos, sacro fonte lustrare, id-
que per vos ipsos obire, nec alteri cuiquam præstandum credere, cum
hic, quod quidem nunc attinet maioris momenti præstari nihil possit.
Nec præstolari oportebit dum vos aut parentes, aut iuris administri ac-
cessant, & moneant quippe id facilè neglecturi; ipsimet inquirite &
inuestigate per pagos vobis attributos, & domesticatim; ac ubiuis ali-
quem deprehenderitis, baptismo tingite. Post hoc vobis nihil sit anti-
quiū, quām vt rudimentis Christianæ doctrinæ pueros imbuatis, cum-
que illis adeisse vbiique non possitis, dabitis operam vt per Canocopo-
los, & magistros id fiat, iique mori prideam constituto religiosè insi-
stant. Quare dum loca inspecturi aditis, vna semper magistros cum
pueris cogite, interrogate, coram illis discipulos singulos, ecquid ab ul-
tima inspectione profecerint, vel etiam obliti fuerint. Sic hent magi-
stri docendo, discendo pueri diligentiores. Diebus dominicis viros in-
templum conuocate ad precatio[n]es recitandas & peculiari studio obser-
uare, num Pantagatini, seu Publici rectores iis intersint; ubi autem vos
quoque recitandis iis adesse contigerit, subdetis illarum explicationem,
vitia carpetis quæ inoleuerint; exempla dilucida & quæ prope pa-
peretur similia iis reprehendendis proferetis; pergentibus ea perpetrare,
minus.

minus intentabitis à Deo, decurtagam illis variis morborum genere hanc vitam, & dandos in prædam regibus ethniciis; æternam verò illam æterni ignibus cruciandam. Ut primum aliquem in locum veneritis, quæretis, inter se nū qui dissideant, modisque omnibus ut in gratiam redcant, agetis, idque cum in templum conuenerint; quo viros quidem diebus dominicis, sabbato feminas decebit conuenire. Symboli explicacionem Franciscus Coellius, (quem secum Sacerdotem in oram Piscariam ex Malabare duxerat) cum ex Lusitanico Malabaricam fecerit, eius apographa in templis legenda curabitis, ad viros dominicis; sabbati diebus ad feminas; ac si forte præfentes eritis tum vos ipsi legetis, tum eius subdetis explanationem, quicquid seu viri seu feminæ, piæ largitatis vel templo obtulerint, vel impetrati voti nomine exsoluerint, id omne in pauperes erogetur, vobis ne teruncius quidem cedat. Nullum omittetis dominicum, & sabbathi diem quin reuocetis omnibus in mente, ubi quis apud illos ægrotarit, confessim vobis significant ut à vobis visatur; id si neglexerint, & moris ægrotum oppresserit, fore ut in pœnam cum Christianis non humetur. Cum verò ægrotos conuenitis, recitare illos Symbolum fidei ante omnia iubetote, idque lingua eorum vernacula, & de singulis eius articulis, an ex animo credant interrogabitis. Post hoc, Confiteor, precesque coeteras Sanctæ Doctrinæ recitabunt; vos demum super iis Euangelium sacrum pronuntiabitis.

Ad humanda functorum corpora pueros colligetis, & cum iis è templo cruce prævia progressi Christianam doctrinam in itu & reditu simul concinetis. Ad ædes mortui, responsorium dicetis unum; priusquam tertæ mandetur alterum; addetisque semper breuem ad adstantes cohortacionem, de necessitate moriendi, peccatorum emendatione, cultuque virtutum, ad obtainendam mortem bonam, & felicitatem, Dominicis viros, mulieres Sabbatho valde monebitis, liberos paruos, si ægrotauerint in templum deferant, Euangelij Sacri recitatione à vobis iuuandos, quo parentum fides augeatur, amorque aduersus Dei tempora; & ipsi pueri melius habeant; lites componetis, quod si per vos non possit, eruntque de leuibus, reiicietis in diem Dominicum; ut Sacris expletis, ab loci consulibus absoluantur. Nolim tamen his cognoscendis vos nisi quām minimum occupari, aut vñquam à vobis diuina misericordia opera iis temporariis postponi, in quibus si res ageret grauior ea omnia planè ad Lusitanorum Præfectum reiici oportebit. Omni studio agite, ut hisce populis vos præbeatissimam, ex hac enim benevolentia maiores, quām ex metu fructus capietis. Nenini pœnam indicetis, nisi de consilio P. Antonij Criminalis, & si præsens aderit Præfector, nihil non ex eius arbitrio geretis. Idolum seu Pagodem, vit aut malier, quisquis effinxerit, in pagum alium exul compellatur. Pueris scholas Doctrinæ Christianæ solitis frequentare, multam deberis significare benevolentiam dissimilatis errorib[us], condonandisque pœnis q[ua]tas commercentur identidem, nūmiam quantum interest, ut auersiore sint à vobis animo,

animo, & offensi recedant. Si quis aderit Lusitanus abstineat omnino à culpandis illius loci Christianis, in modo præferte vos ab ipsis stare, illosque verbis defendite; nam si attendetur quām non pridem ad Christum accesserint, quām parcis ad bene vivendum adiuti documentis, haud mirum videbitur tales esse, sed mirum prorsus non esse peiores. Sacerdotibus Malabarum in rebus animi omni ope adeste, curate ut mentem confessionis Sacramento purgent, ut diuinam rem faciant, ut bono exemplo sint, nec ad mortalium quempianū sinistrum quicquam de illis scribite. Cum ducibus Lusitanis quām placidissimè agite, nec vñquam inter vos atque illos vlla dissidij species intercedat, cum aliis verò regionum istarum Lusitanis, amicitiam retinere, omni conatu faragite, neo sit vobis vñquam cum eorum aliquo quicquam dirimendum, tametsi ad hoc vos prouocauerit. Illatas ab iis in Christianos iniurias carpite, sed amicè, ac si frustra id esse videbitis, ad Præfectum referre, cum quo, iterum moneo, nihil vñquam vobis aut controuersiæ, aut frigoris nascatur. Vesta cum Lusitanis colloquia non sint nisi de rebus diuinis, de morte, iudicio, piacularibus ignibus, & æternis, confessionis Sacræ, & Eucharistiaæ frequentatione, Deique præceptis accuratè seruandis; nam si non alios cum ipsis induxeritis sermones, nec ipsi vobiscum de aliis tractabunt, nec suffirabuntur vobis horas, officij vestri muneribus debitas: defructu laborum, & rebus appositis ad prouehendam pietatem, non prætermittetis literas Goam date ad Patres & fratres Societatis, ipsumque Episcopum, sed reuerenter admodum ac demissè, vñpotè his in Prouinciis communem Sactorum antistitem. Rege licet ex vna in aliam prouinciam vocante, haudquaque prorsus in eam transibitis, nisi Patre Antonio Criminali, & Præfecto assentientibus, sed obiicieatis Obedientiæ excusationem. Etiam atque etiam inculco ut quacunque vos iter agere, & vbicumque morari contigerit, exhibere vos sanitini cunctis amabilis, cunctis beneficos, atque affabiles, sic ad vberiorem animarum fructum habiliores euadetis, quod vobis dominus concedat, & vobiscum omnibus in perpetuum sit. Amen.]

41. Christianorum rebus in tractu Piscaria, ac Patrum illic degentium, ita constitutis, in Zeilani traiecit Insulas. Ex iis de semente fortissimi sanguinis per Iafanapatani tyrannum effusi pretiosas messe, Deo suggeste diuinabat, nec ager omen agricultæ fecellit. Regnum Candie ingressus, eius insulæ præcipuum, brevissimo tempore regem Christo, & cruci subiugavit. Verum quod apertam toto suo regno execrationem idolatriæ, & professionem veri cultus, prospiciebat crudelibus exceptum iri viciorum bellis, non ante ausus est huic se aleæ credere, quām Lusitanorum præedio muniretur; cui fide regia facultatem arcis sibi construendæ, opemque promisit. Probauit sanctus regis consilium, ac de illo Ioannem Castrum Indiarum præfectum cum Regis legato per se ipse conuenit, quod fama non leui constaret consiliariis eum vti, quibus Lusitana, quām Christi res esset antiquior. Goz

41
Oesta eius in
Zeilano.

nihil habet. Vnum in tanto horrore solatium, constans serenitas sancti Patris & suauitas verborum, cum nec proprio metu, nec communi vnguam turbatior, quam si foret in portu cerneretur. Omnes audierunt conscientes, hortatusque ut aequo animo, vitam, mortem, vt cumque placitum Deo esset exciperent; post in cubiculum inferius se collegit, ubi quidageret narrauit postea Franciscus Pereira, qui cum intrudeseeret tempestas, & cuncti de se auctum putarent, consolationis gratia ad eum venit, & coram Christo in crux suffixo reperit ita Deo immersum penitus, ut interturbare nequaquam ausus sit; abunde tamen solo eius aspectu fuerit recreatus, & iam mari torrente, Zeilani vadis propinquabat nauis, etiam tranquillo metuendis, cum surgens Xauerius ab clavi rectore Vazio solidis funiculum poscit, diuulsum vestis ex ora infima fragmentum plumbo alligatum in mare demittit addens, Deus Pater, Fili, & Sancte Spiritus, miserere huius populi, ac mei; quibus annuit tam subito Deus, ut venti mox omnes posuerint, quod dum Vazius effusè gaudet, alia ipsi prædixit pericula, quorum vatem fuisse nimium veracem suo Goa Malacam reditu expertus est. De tam impmani feraque tempestate scribens ad Sanctum Patrem suum Ignatium, & socios Romanam Xauerius, qui tum fuisset animi sui sensus, & morte capitii impendente cunctisque lugentibus cur imperturbatus, & serenus egisset, exposuit, verba eius reddo, haud tam pro testimonio virtutis, quam Societas vniuersæ ad quam ea spectat, consolatione. [Tempestas, inquit, dum fureret, deslebant omnes suam mortem, ego me Deo commendabam, adhibebamque pro me apud illum triumphantis, ac militantis Ecclesiæ, deprecatores sanctos, atque illos in primis de Societate qui iam obiissent, illo vero in æstu medio procellæ saeuientis, voluptatibus animi fruebantur vix ut me arbitreretur maiorum capacem. Densunt verba quæ satis explicit, quanto gaudio nostris intercessoribus coram Deo utar, & cælo receptis, & adhuc inter nos degentibus. Me quidem malorum meorum nimium consciūm vehementer pudet effusæ has inter angustias, & metus, iucunditatis, & alacritatis, quare tunc ad Deum conuictus flagitabam, ut me durioribus reseruaret, si hac vellet defungi tempestate. Hæc ad vos Patres mei, & fratres scribenda censui, ut exsoluendis nominibus imparem, quibus Deo, & vobis tenor, vestro subsidio iuuetis. De hac Societate nostra cum scribo, & loquor, modum mihi non possum imperare, sed hunc festinatio nauium extorquet, claudio igitur verbis quibus nihil aptius, & conuenientius inuenio, si oblitus fuero tui Societas, obliuioni detur Dextera mea.] Hæc ille, reliqua deinceps prospera nauigatione Cocium delatus Ianuarij 12. Anno 1548. dies illuc non totos quindecim substatit, tum & Christianis daturus operam, & ad Regem Ioannem aliosque in Lusitaniam, & Romanas literas.

40

Piscariam
reuisit, & nos-
stros certis ad
conuersationem
animarum re-
gulis instituit.

40. Retro inde Comorinum versus, oram Piscariam intrauit, Sancti Patris aduentus inexplicabili gaudio, optimos illos affectit Christianæ nos;

nos, processere obuiam pagi, festo cantu Doctrinæ Christianæ, & læto consensu affæcti erga illum amoris. Vice versa ipse illorum numero, ac virtute vltra modum lætus sementem ab se ac sociis factam mirabatur ed excreuisse: scribebat enim Goa Peres duabus cis & vltra Comorinum plagiis hoc 1548: anno censa Christianorum millia vt minus ducenta. Virtutis autem argumenta erant, vexationes & cruciamenta fortiter à multis tollerata, & oblatæ constanter ethincorum gladiis certuices, ne quid religioni aduersum non dicam admitterent, sed vel simularent. Ad hæc inorborum diuina curatio, & expulsio dæmonum, ad sacratum precum decantationem, & contactum precursoriæ coronæ, ad quæ gentilium stupebat attonita ratio, quod suarum magistros superstitionum, nunquam hac innocentia viuendi, & miraculis talibus, vidissent suas fabulas confirmare. His Xauerius perlustratis, Manapare constitit quod à Co-mariño promontorio parum distat. Coactis itaque in eundem locum sociis omnibus qui suos labores passim illis regionibus fundebant, Primum illis priuatæ virtutis stabiliendæ, & augendæ præcepta dedit; post hæc singulis partes locorum attribuit statas, in quibus vel ad Deum trahendis, vel expoliendis virtute Christiana, industriam pone-rent. Tertio præfœdit omniaibus P. Antonium Criminalem ac ne qua inter se dissentire doctrina aut moribus viderentur, regulas aliquot scripro conceptas iis tradidit quas in promouenda Christiana re singuli te-nent. Ex tanti auctoris merito, & utilitate quam possunt ex iis duce-re, qui eodem funguntur ministerio animarum, hic à me, vt traditæ fuerant describuntur.

[Primum, inquit, hoc vobis curæ sit, quoram vobis locorum cultura communissæ est, in iis infantes recens natos, sacro fonte lustrare, id que per vos ipsos obire, nec alteri cuiquam præstandum credere, cum hic, quod quidem nunc attinet maioris momenti præstari nihil possit. Nec præstolari oportebit dum vos aut parentes, aut iuris administrati accessant, & moneant quippe id facile neglecturi; ipsimet inquirite & inuestigate per pagos vobis attributos, & domesticatum; ac vbiuis aliquem deprehenderitis, baptismo tingite. Post hoc vobis nihil sit antiquius, quam ut rudimentis Christianæ doctrinæ pueros imbuatis, cumque illis adesse vbiique non possatis, dabitis operam vt per Canocopolos, & magistros id fiat, iisque mori pridem constituto religiosè insi-stant. Quare dum loca inspecturi aditis, vna semper magistros cum pueris cogite, interrogate, coram illis discipulos singulos, ecquid ab ultima inspectione profecerint, vel etiam oblii fuerint. Sic hent magi-stri docendo, discendo pueri diligentiores. Diebus dominicis viros in templum conuocate ad precatio[n]es recitandas & peculiari studio obser-vate, num Pantagatini, seu Publici rectores iis intersint; ubi autem vos quoque recitandis iis adesse contigerit, subderis illarum explicationem, vitia carpetis quæ inoleuerint; exempla dilucida & quæ prope pa-rentut similia iis reprehendendis proferetis; pergentibus ea perpetrare, minus

minus intentabitis à Deo, decurrandam illis vario morborum genere hanc vitam, & dandos in prædam regibus ethniciis; æternam verò illam æterni ignibus cruciandam. Ut primùm aliquem in locum veneritis, quæretis, inter senū qui dissideant, modisque omnibus ut in gratiam redeant, agetis, idque cum in templum conuenerint; quo viros quidem diebus dominicis, sabbato feminas decebit conuenire. Symboli explicacionem Franciscus Coellius, (quem secum Sacerdotem in oram Piscariam ex Malabare duxerat) cum ex Lusitanico Malabaricam fecerit, eius apographa in templis legenda curabitis, ad viros dominicis, sabbati diebus ad feminas; ac si forte præsentes eritis tum vos ipsi legetis, tum eius subdetis explanationem, quicquid seu virtu seu feminæ, pia largitatis vel templo obtulerint, vel impetrati voti nomine exsoluerint, id omne in pauperes erogetur, vobis ne teruncius quidem cedat. Nullum omittetis dominicum, & sabbathi diem quin reuocetis omnibus in mentem, ubi quis apud illos ægrotarit, confessim vobis significant ut à vobis visatur; id si neglexerint, & moris ægrotorum oppresserit, fore ut in pœnam cum Christianis non humetur. Cum verò ægrotos conuenitis, recitare illos Symbolum fidei ante omnia iubetote, idque lingua eorum vernacula, & de singulis eius articulis, an ex animo credant interrogabis. Post hoc, Confiteor, præcesque coeteras Sanctæ Doctrinæ recitabunt; vos demum super iis Euangelium sacrum pronuntiabitis. Ad humanda functionum corpora pueros colligetis, & cum iis è templo cruce prævia progressi Christianam doctrinam in itu & reditu simul concinetis. Ad ædes mortui, responsorium dicetis unum; priusquam tertæ mandetur alterum; addetisque semper breuem ad adstantes cohortationem, de necessitate moriendi, peccatorum emendatione, cultuque virtutum, ad obtainendam mortem bonam, & felicitatem, Dominicis viros, mulieres Sabbatho valde monebitis, liberos paruos, si ægrotauerint in templum deferant; Euangelij Sacri recitatione à vobis iuuandos, quo parentum fides augeatur, amorque aduersus Dei tempora; & ipsi pueri melius habeant; lites componetis, quod si per vos non possit, eruntque de leuibus, reiicietis in diem Dominicum, ut Sacris expletis, ab loci consulibus absoluantur. Nolim tamen his cognoscendis vos nisi quam minium occupari, aut unquam à vobis diuina misericordia opera iis temporariis postponi, in quibus si res agetur grauior ea omnia planè ad Lusitanorum Præfectum reiici oportebit. Omni studio agite, ut hisce populis vos præbeat is amabilcs, ex hac enim benevolentia maiores, quam ex metu fructus capietis. Nemini pœnam indicetis, nisi de consilio P. Antonij Criminalis, & si præsens aderit Præfector, nihil non ex eius arbitrio geretis. Idolum seu Pagodem, vir aut malier, quisquis effinxerit, in pagum alium exul compellatur. Pueris scholas Doctrinæ Christianæ solitis frequentare, multam debetis significare benevolentiam dissimilatis erroribus, condonandisque pœnis quas commarentur identidem, nimirum quantum interest, ut auersiore sint à vobis animo,

animo, & offensi recedant. Si quis aderit Lusitanus abstinet omni-
no à culpandis illius loci Christianis, in d præferte vos ab ipsis stare,
illosque verbis defendite; nam si attendetur quām non pridem ad Chri-
stum accesserint, quām parcis ad bene viuendum adiuti documentis,
haud mirum videbitur tales esse, sed mirum prorsus non esse peiores.
Sacerdotibus Malabarīs in rebus animi omni ope adēte, curate ut men-
tem confessionis Sacramēto purgent, ut diuinam rem faciant, ut bono
exemplō sunt, nec ad mortalium quempian, sinistrum quicquād de illis
scribite. Cum dueibus Lusitanis quām placidissimē agite, nec vñquam
inter vos atque illos villa dissidijs species intercedat, cum alis verò regio-
num istarum Lusitanis, amicitiam retinere, omni conatu satagite, neo
sit vobis vñquam cum eorum aliquo quicquād ditimendū, tamē si ad
hoc vos prouocauerit. Illatas ab iis in Christianos iniurias carpite, sed
amicē, ac si frustra id esse videbitis, ad Præfectū referre, cum quo, ite-
sum moneo, nihil vñquam vobis aut controverſia, aut frigoris nascā-
tur. Vesta cum Lusitanis colloquia non sint nisi de rebus diuinis, de
morte, iudicio, piacularibus ignib⁹, & æternis, confessionis Sacræ, &
Eucharistia frequentatione, Deique præceptis accurate seruandis; nam
si non alios cum ipsis induixeritis sermones, nec ipsi vobiscum de aliis
tractabunt, nec sufficiantur vobis horas, officij vestri muneribus de-
bitas defructu laborum, & rebus appositis ad prouehendam pietatem,
non prætermittetis literas Goam date ad Patres & fratres Societatis,
ipsumque Episcopum, sed reuerenter admodum ac demissē, ut potè his
in Provinciis communem Sactorum antistitem. Rege licet ex vna in
aliā prouinciam vocante, haudquaque prorsus in eam transibitis,
nisi Patre Antonio Criminali, & Præfecto assentientibus, sed obiicie-
tis Obedientiæ excusationem. Etiam atque etiam inculco ut quacum-
que vos iter agere, & vbiunque morari-contigerit, exhibere vos eni-
tamini cunctis amabilis, cunctis beneficos, atque affabiles, sic ad vbe-
riorem animarum fructum habiliores cuadetis, quod vobis dominus
concedat, & vobiscum omnibus in perpetuum sit. Amen.]

41. Christianorum rebus in tractu Piscariæ, ac Patrum illic degen-
tium, ita constitutis, in Zeilani traiecit Insulas. Ex iis de semente for-
tissimi sanguinis per Iafanapatani tyrrannum effusi pretiosas messe,
Deo suggestente diuinabat, nec ager omen agricolæ fecellit. Regnum
Candiæ ingressus, eius insulæ præcipuum, breuissimo tempore regem
Christo, & cruci subiugavit. Verum quod apertam toto suo regno ex-
ecrationem idololatriæ, & professionem veri cultus, prospiciebat crude-
libus exceptum iri vicinorum bellis, non ante eius est huic se aleæ cre-
dere, quām Lusitanorum præsidio muniretur, cui fide regia faculta-
tem arcis sibi construendæ, opemque promisit. Probauit sanctus re-
gis consilium, ac de illo Ioannem Castrum Indianum præfectum cum
Regis legato per se ipse conuenit, quod fama non leui constaret consi-
diariis eum vt, quibus Lusitana, quām Christi res esset antiquior. Goz
legard.

41
Oesta eius in
Zeilano.

122 *De vita & gestis S. Franc. Xauerij*

legato cum mandatis regiis interim relicto, de iis acturus, Bazainum vbi erat Castrius, aquis & ventis aduersantibus nauigauit. Ignotum: eatenus Castrio Xauerium, existimatio publica, & gestorum admirabilitas fecerat venerandum: singulari iuxta pietate ac benevolentia occurrit adeunti, nec liberalior promissis quam rebus extitit: inter alia confoederatio cum rege Candiae ab eo admissa; destinatus illi ad praesidium Antonius Monius Barretus fortissimus iuuenis, cum canteriatis centum catapultaris; mandatum ut dum Bazaini retinebatur Xauerius, si Goæ legatus sacro Baptismate initiari annueret; quam splendedissime cum suis vestiretur, quam magnificenter habetur; Malaca denique rogatus, ut eo aliquos de Societate transmitti iuberet, commeatum Xauerio tradidit quo ei liceret quotquot libuisset Malacam mittere. Concionantem preterea audire voluit. Ultimo denique, veluti gratiam beneficiorum hanc petiit ne ante hiemem ex aquam Goa recederet, velle ipsius consilio de anima sua statuere, fruique illius præsentia paulo pacatus, & otiosius, quod reliquis anni temporibus bella continuo gerenda non sinebant, & planè felicius id asseditus est, quam tunc fortassis putauerat, paulo enim post surda correptus febriscula, neglectum initio curata, post in remedia omnia pertinaci, sepsim contabuit, valetudine afflita sub finem Aprilis cum Goam redisset, regendo iam impar, Gubernandi onus transtulit in senatum, quem ex optimis quibusque delegaverat, animam verò sancto Patri, penitus credidit, cuius cœlesti confitudine bonam partem dierum iucundè absumebat. Exibat alter ab Aprili mensis & nauis ex Lusitania bene gestæ Provinciæ præmium, Proregis nomen atque imperium, & prærogatiui iuriis alia decora, Ioannis Regis diplomate in triennium Castrio attulit; sed is vrbe tota festis lœtiis, fragoribus, ignibus gestiente, atque personante, risit videlicet hos sæculi ludos quod dextra honores deferret triennales, sinistra vitam in perpetuum auferret; tum sacris ritè rocuratus, & assiduo Sancti Patris auxilio confirmatus, lunij sexto viuere desit, Indiarum Gouvernatione in Garziam de Sa eius vice collata: tulit hunc Ioannes Castrius ex amicitia Bazaini, cum Xauerio contrafacta fructum. Verum antequam Goam Bazaino rediret, incidit (haud reor fortuit) in Rodericum Scheiram, quantum eo occursu alacrem, tanto ipse attonitus, & tristis.

42. Erat hic iuuenis stirpe quam moribus melior, Malacæ quiddam admiserat capite luendum, coactus vitam latebris tueri, nosocomio se abdidit, in quod Sanctus Pater diuenterat, qui mutua consuetudine illum ubi amicam adiunxit, eo exitu quo ferè alios vitæ nimis proiboris. Aliquas illi de Deo, & rationibus animæ iniecit cogitationes, hinc etiam ad vitæ totius anteactæ peccata omnia, sacra confessione expianda, nonnullam denique ad formam Christianæ viuendi pellexit, exorata quoque ipsi ab inimicis pace, ac venia; sed cum illic tot inter illebras sensuum, & licentiam communem, probitas illa vix bene coalescens magnopere periclitaretur, suadenti Xauerio promisit Europam se.

Se repetitum; nec verò omnino promissio defuit. Goam nauigauit properatus inde in Lusitaniam, sed illum Castrius Gubernator, pecunia regiae Bazaini coactorem dixit, eoque illico tenuit. Fide necessarij promissi Deo fracta, flagitosior quam ante, iam totum biennium confessione abstinebat. Ergo Bazaini cum Xauerium in foro conspexit, totus erubuit declinatus haud dubie congressum si licuisset per urbani-
tatem; fronte nihilominus deterga, vultuque indutus securum, & hi-
larem, obuiam processit venienti, salutans & manu ad osculum pre-
hendens, at illam Xauerius, auersatus osculauit, retraxit, & simul grauiter,
ac dolens. Etiam num hic Fili ait, & adhuc in India? cur nondum in Eu-
ropa, quod Deo, & mthi sancte receperas, ac propterea Málaca solue-
ras? quis datam fidem, quis iter interceptit? confulus iuuenis, interiori
magis exprobatione, quam verbis virti Dei, defendere aliquid dum ten-
tat, fucum quem faceret non satis reperit. At instans actius tituban-
ti vir sanctus eiusque se in animum penetrans; quod, inquit, non es
in Lusitania, esto id egerit, qui te inter Indos retinuit; vetum con-
fessione sacra, quod biennio iam-cares; quid excusare potes, vel fin-
gere. Cæterum quicquid sit, scito me cibi non prius reconciliandum,
quam tu cum Deo in amicitiam redieris. Quibus intimè commotus, Re-
ligione interposita promisit, se quaintocvus adfore, ad retractandas cum
ipso accurate elapsi biennij rationes; tanto verò sensu amini pœnitentis
promissum id obiit, ut nihil recusaret quod tunc imperabat Xauerius,
& ex eius præscriptis vitam deinceps exigeret.

Bazaino Goam reuersus Apostolus, nostrorum qui erant in Colle-
gio S. Pauli procluitate in omnem virtutē egregia, & mitifice recrea-
tus. Eorum sudores conuersionibus ethnicorum, & Christianorum
profectibus diuina bonitas liberalissimè secundabat. Meditatione Exer-
citiorum formabant homines illustris ad populum exempli; & sublimis
ad cœnobia virtutis. Multos censit sua quadam epistola Cosmus Tor-
res seu Turrianus; vñus ipse illorum nunc mihi sufficiat. Cum classe
Hispani nauigarat quam ad Molucas indagandas soluisse narravimus.
Post longum & infelix iter, in Xauerium ineudit, obseruataque in eo
Amboini vitæ notitia, & strenuitate Apostolici operis, disciplinæ illius
desiderio captus est, & Societate nobilissimi laboris: prius itamen,
qua causa incertum, agere voluit cum Episcopo Goano; sacerdos erat
ingentis animi, virtutis non planè vulgaris, sed maiorum capacis si di-
ctores haberet, quos Goæ in Societatis Patribus, Xauerio maximè, in-
uenit; ante hos siquidem inquietus, nec habitis contentus, nec quibus
careret, aut quid vellet sat gnarus; sectum perpetuo litigarat. Goæ quin-
tum iam mensem Episcopi vicarius, veteri sua fluctuatione agitatus, in
Collegium venit, agensque cum Nicolao Lancilotto de rebus diuinis,
totum animum suum illi aperuit, rogauitque ab eo doceri, noua hæc
forma instituti nostri cuiusmodi esset, qua ipse Amboini, vt primum
Xauerium viderat, senserat se incredibiliter affici: eam explicatiū per-

43

*Cosmum Tor-
rianum in So-
cietatem ad-
mittit.*

Q. spectant

124 *De vita & gestis S. Franc. Xauerij*

spectam, suo plane ex genio comperit, & ex voto, cuius summa hæc erat, magna pati, & agere pro Dei gloria. Exercitia ingressus, de amplectendo quod tantopere probarat, diliberatus, secundo vix die, tantum hausit è cœlo lucis, tantum gaudiorum, & tranquillæ mentis, ut inter beatos versari se crèderet, mirareturque apud Lancillottum, nuda illa effata æterna veritatis quæ proponuntur in exercitiis. antea millies ab se lecta, nunquam mouisse animum, ne dum, ut tunc fecerant, rapuisse. Pusillitate animi, nihilominis, & grauissimis dæmonum succussionibus, cum in concluenda deliberatione turbaretur, superueniens Xauerius paucis verbis, dubitatem pacauit, & mutua utrumque latititia excipit in Societatem, in qua virtute ac gestis eximiè claruit. Hoc ad Indicam expeditionem, auctus recenti auxilio, seorsum Malacæ sollicitus, Franciscum Perez, & Rochum Oliueram nondum Sacerdotem eò misit, scriptis probè monitos documentis, quales se deberent Deo, sibi, alijs præstare. Goæ ut diximus Gubernatoris morbus, & pietas ipsum detinuit, ubi suum tempus ita dispensauit, ne sibi decesset dum se aliis tribuebat. Solebat enim quod hic item seruauit, post diuturnas quasque nauigationes, & labores, interiorem secessum petere, adeoque, si posset, solitarias latebras, & sylvestres, ubi se diuinis liberalius expleret.

44.

*Conuersio
militis sceleratissimi.*

Post hoc ut consueta præteream, à quibus solers & benefica mens nusquam esse poterat oriola, sed non semel iam dictis similia; verationem nequissimæ bestiæ sagacem, & laboriosam felici ab eo capture, factam hic apte subiicio. Miles fuit bellua nequior, ex omni flagitio & sacrilegio concretus, sic tamen ab omni sobria cogitatione alienus, ut annum iam decimum impiatus, absque poenitentiae Sacramento infelix traheret, perpetuo licet obiectus exitio, inter assidua quibus interfuerat prælia. Semel quidem Goanum Vicarium adiens, non tam peccata positurus, quam Turcæ nomen vitaturus, tanquam venia indignus reieetus fuerat, sed hac efferrator repulsa; & sempiterni securus supplicij, per quicquid est scelerum, eius moras urgebat, ut solent qui salutem desperant. Verum enimuerò quid aberat longius à conuersione veræ gratia promerenda, hoc erat dignior sancti Patris mirabilis charitas, quæ illa ipsi obtineret. Comparabatur classi & Duce Aluaro Gubernatoris Filio ad expugnandum Adenium, Maurorum arcem in Mechæ fauciibus: Goam, venit miles inter classiarios meriturus, Xauerij periuigil in istiusmodi genere vestigado sagacitas, de profligatissima huius vita cognovit ex amicis: inde illum tueri placidis oculis, & ubi per vicos occurreret, salutare hilatiter, & amico alloquio morari: claram autem pro illo apud Deum process, & lacrimas proferre. Dies aderat ventibus vela & nauibus daturus, commodum offendit vir sanctus hominem & querit, ex octo nauibus, in quam, & quo duce conscriptus? utrumque miles ediderat, cum beatus pater, gratulor mihi hanc sortem tam bonam; eadem & ipse nauifor, & manum prehendens; vna, inquit, eamus; oblatum honorem haud.

haud sine pudore accepit mides, vehementer miratus, ab tanto viro suum contubernium ambiri, nec quicquam propterea suspicatus quod tenderet, ut nec ipse Praefectus, qui magna quoque sua voluptate virum Sanctum in nauem induxit. Commilitones haud parua vrebant offendio quibus esset execrationi, & detestabilis eius improbitas, quem sibi Xauerius, tam arcte iungebat, utque ex iis, non nemo, deinde retulit, illud Pharisæi ad linguam reuocabant, hic si esset propheta, sciret utrum quis & cuiusmodi sit, quem sui dimidium facit; nam & simul edebat Xauerius & colloquebatur familiariter, & assidens ludenti, lucris eius triumphabat, dolebat dummiosis foliis, rationibus patrocinabatur, dissimulabat quæ pro inolita consuetudine, turpia vel nefaria effutaret. Cicurata fera, occupatoque per amicitiam illius animo, paulatim de Deo interiicere aliqua; esse illum placatu facilem; nunquam non esse futuris tempus dum vivitur; stultum esse spes eius praocire; posse breui sceleratissimos, in sanctos eudare; quantò poenarum, & cruciatuum emptins, velle quemlibet dominatorum, liberationem ab inferis, quanti potius dum licet emendum ne illuc demergare, immo quam posse id facile redimi cum unius horæ confessione negotijs summa stet. His & similibus in præsentem ysum idoneis penè absque sensu melius affectum iam tenens, amicitiae intimæ audientiori fiducia ex eo quæsuit, quam pridem non esset peccata confessus; cui miles suspirans, non sine rubore, tamen ingenuè respondit, annos fluxisse octodecim, sua haud quidem, qui Christianus esset, voluntate, aut culpa; sed Vicarij Goani duritie, qui se adeunte repulisset, velut sanguinis Christi, & gratiæ expertem, inde sibi fixura animo mansisse, nunquam in posterum eidem se probro obiciere. Haec response ansa Xauerio data est, vicarij factum insolutum mirandi, peccantibus scilicet benignitatis plurimum deberi, cunq; ipso met à Deo cuius potissimum maiestatem læsissent tam humanitatem habentur; quantò mitius à nobis tractandos, qui omnes essemus peccatis obnoxij, & ferre inuicem mutua onera deberemus; quamque à Deo optamus misericordiam, eam fratribus exhibere. Illud de cætero, qualecumque id esset Vicarij ne curarer. Nam ego te, inquit, libenter audiam, & si atrocitate, ac numero, maliies tantum majora sint iis quibus grauari te autemas, nec mihi deerit ad audiendum patientia, neque potestas ad absoluendum; de poena vero sollicitus ne sis: amicè inter nos illam diuidemus, & Deo simul faciemus satis. Volo quin immo te confessione generali, vitam omnem purgare præteritam, & fidem obligo fore ut polita criminum sarcina, ea mentis quiete, ac voluptate potiare cuius nunquam in vita similem sis expertus. Quid enim te quæsio saturum sit, si temors subiecta, quod pronum est militi repellere opprimat. Quam multos enim sic rapuit, ut nec Dei nomen efferre valuerint. Sub hæc homini cecepit densam illam & inuiam, ut videbatur, syluam. vitæ nihil quicquam eatenus religioni ducere assuetæ. paulatim aperire, ac circunduce reuolum manu ad inspicienda & telegenda animo peccata, quibus emolli-

126 *De vita de gestis S. Franc. Xauery*

tus in eorum delestationem , suore deinceps confessionis minimum eguit ; rogabat quin etiam sanctum patrem , ne se abiiceret , suorum scelerum offensus grauitate . Applicuerat interim haud procul à Coulano clatlis , & exscendentem cum suo milite beatum Patrem , subsecuti sumus aliquot ex eadem naui (inquit pro testimonio Franciscus Ledijs) . scire audi quo amicitia tam præcox , & commercij arcani tam nouum , mysterium tandem desineret . Videmus autem , ambos se in syluam abdere , P. M. Franciscum ad truncum arboris considerare ; militem ad illius pedes genua flectere , singultantem crebro , & ea copia lacrimarum , vix ut posset vocem in verba formare ; peracta ex homologesi ; poenæ loco nihil imperavit , nisi Pater & Aue semel recitandum . Qua is nimium prodiga indulgentia hæsitans , causam eius non diu ignorauit ; concedens vir Dei in interiorē syluam , & veste detracta , laevaque effigiem crucifixi tenens , cœpit crudum in modum catena ferrea in se ipse sanguire , & sanguinis riuos ex humeris ducere . Miles vel strepitum plagarum , vel suspicionem aliunde iniectam secutus , vt hoc vidit , & ex iis quæ sanctus dixerat pto se fieri intellexit , ad eum accurrit flens , & vociferans , mihi Pater , non tibi qui Sanctus es , mihi teo , & misero debetur hæc pena , & rapto ex eius manibus flagello , eam in se acriter conuertit , militibus pie illacrimantibus qui ex occulto vtrumque explorabant . Atque hic demum poenitentem complexus , & salutans , redire se Goam significat , quod ea tantum eius causa venisset , vt reconciliaret ipsum Deo : monitis illum solidis resicet , quibus in suscepso boni proposito cōstanter duraret , deumque veteri contenderet , qui licet interdum , haud tamen semper sequitur fugientes ; nec frustra fuit hæc adhortatio , perfunditus miles infausta illa Adeni impugnatione , religiosam familiam iniit ubi magna laude virtutis , & asperitatis diem clausit extēnum .

45

Decem ex Europa sortij Goam appellunt.

Edentri hos fructus in Oriente Xauerio , alij ab Occasu nascēbantur , quorum suis ardētibus in Italianam & Lusitaniam literis semina miserat , dum Patres vocaret ad ethnīcam illam Indiæ vastitatem suis sudoribus & sanguine rigandam haud quidem pluribus quam decem concedi potuit fors felix , sed quorum singuli multorum vicem eximiē implerunt . Nauis S. Petri prætoria quinque vehebantur Gaspar Berzeus , Melchior Gonzalez , Baltassar Gagus , Acgidius Barretus , Ioannes Fernandius . Gallega verò (quod nauis alterius nomen fuit) pari numero alias ferebat Antonium Gomezium , Paulum Vallem , Franciseum Gonzalez , Manuelem Vazium , & Ludouicum Froësum . Illis præerat Gonzales ; istis Gomezius . Cunctis Apostolica virtute Berzeus eminebat , cui post Xauerium , parem vix habuit India . Viyssipone Martij 17. anno 1548. cum se Mari dedissent , post immanissimas tempestates , Septembribus tertio primum Prætoria , tum Octobris nono Goam applicuit Galega , inexplorabili omnium , Xauerij maximè & Berzeiad primos conspectus , & salutationes voluptate .

46

Eorum exemplo multi societatem pertulunt.

46. Nam de rebus Berzei Sanctus pater iam ante acciperat , & tunc partem

partem eorum suis oculis hauriebat, quæ in illa horrenda gessisset nauigatione. Multi enim vectorum ad pedes Xauerij, ex nobilitate lectissima prouoluti, Societatem petiere: horum princeps, nauis totius Praefectus; deinde alius, Gubernator arcis Lusitanorum in India praecipue, doctor item iuris v triusque insignis; & Ludouicus Mendesius qui & ipse in nauicum patribus, iuuandis ægtotis nauabat operam; Iacobus Lobus baro nis Alueti sororius, iuuensis item scriba, virtute egregia, literis commode instructus, præter nobiles præclaræ indolis quatuer, & mediocris notæ alios complares; de quibus, nisi de Mendesio non constat, quinam ita Societatem admissi sint, sed constat omnes sancti Ignatij Exercitiis excitos. Dies quinque cum nouis sociis exegit S. Pater, moxque Comorinæ Christianitati latus suspetias accurrit, à mediterraneis barbaris divexata, ut eius neophytes in fide confirmaret, & ab Lusitanis defensionem iis impetraret. Inde ad Octobris vigesimum alterum Goam redux, quinque alios socios tardiore Galega appulsos inuenit: Antonium Gomesium Simonis Roderici designatione Goano, præfecit Collegio, hominem agendo, quam gubernando meliorem, ut tristi postea euentu palam fecit; Criminalem, Lancillotum, Cameretur, Cyprianum, S. Ignatij mandato in spiritualium adiutorium adscivit gradum, statimque Cocimum nauigauit. Quo Petrus Gonzales Vicarius, idemque peramicus pridem illum vocabat, ut Sanctis ipsius laborebus suum quoque populum recrearet. Bimestre illic couionatus est i pueros fidei principia docuit, ægrotis ministravit; conuersionibus ethni- corum iuxta, & Christianorum apostolicæ operæ pretium abunde tulit.

Duobus quoq; ibidem miraculis sanctitas eius insigniter micuit; Quadragesimus puer febri absumptus quadrimestri, miserè lauguebat, & pridem Medici curatione abstiterant, quod arte humana insanabile censerent. Parentes vehementer quidē infantis morbus, sed magis acerba morbi prolixitas affligebat, cum incertū qua causa ædes illorū Xauerius subiit, ex quo statim plus opis sperarunt si iacentē iderer, quam si absens pro fillo rogaretur, ergo illum ad pueri lectulum deducunt innocentis misertus, cruce illum, ut erat ipsi mos signauit, Euangelium illi recitauit; nihil prætere, móxque puer mortuo similis oculos aperire, loqui, alacritatem præferre insolitam; quod parens miratus, ratisque quod erat, puerum valere, manu, pectus & frontē illius explorat, que cū adueniente Xauerio astuarent, tunc non modò ardore exuerant, verum etiam natuā corporis sani temperiem planè receperant. Et verò sic consanuerat, ut lecto confessim surgeret. Optabilior fuit valetudo quam alteri contulit, longè deterius ægrotanti. Voluebat is animo scelus, quo temporis puncto ad S. Antonij offendit Xauerium; accessit nihilo curvantius ad salutem dicendam viro Dei, & manum osculo admouit, erat enim illi apprime notus, & pridem addictus; exceptus est comiter a sancto, sed ore confessim ferio, rogatus sat in salua, satisne is valeret? satis, Dei gratia, respon- dit.

47

Miracula duo.
S. Xauerij
Cocinj.

128 De vita & gestis S. Franc. Xauerij,

dit. Copore infect Xauerius, quod solùm curas, verùm animo qui va-
les: eique deinceps quod agitabat crimen pertexuit, cuius præter ipsum
nemo erat mortalium conscius. Quare id illi ostensum diuinitus agnos-
scens, disertè confessus quod iam celari non poterat, salutari eius
admonitione reuocatus est à prauis consiliis, & extra lubricum recidendi
subductus. Populo tandem Cœcinensi ex voto prorsus Vicarij, egregiè
excuto, relictisque eidē Vicario apud quem duos menses egit sanctimo-
niæ argumentis, quæ deinde multis admirans narrabat, Bazainum conten-
dit, mandatisque ab Gubernatore Indiæ Sa præmunitus, quibus iudebat
Præfectus Malacensis in Iaponiam illum transmittere, Goam reuertit ad
suos diuidendos. Coulanum ultra oram Trauancoris Lanciloto attri-
buit; Somatrām Insulam Cypriano, qua tamen exclusus ad vrbem S.
Thomæ in Choromandelo profectus est.

48

Suos diuidens
neminem so-
cio carere pas-
sus est S. Ignat-
ij mandato.

Alfonso Castrio, nouo adhuc in Societate, Molucas insulas; Bazai-
num Melchiori Gonzales. Gomezio autem Goanum Collegium parum
feliciter gubernanti, cum daret Berzeum successorum, hic suam modestiam
ab eo honore tot precibus defendit, ut pro illa Collegij præfectura, Ornat-
zium missus sit. Horum porro cuique, et si omnes erant Sacerdotes, so-
cium addidit, laboris adiutorem, & actionum testem. Id enim manda-
rat Ignatius, cui ad auctoritatem bonæ famæ vbiquo gentium in Socie-
tate retinendam, ne in Indiis quidem licere visum est nostros sociis care-
re, quantumvis graui eorum penuria laborarent. Omnibus itaque pri-
uatim ac publicè sancte ordinatis, ad profectiōnem Iaponicam se accin-
xit, cuius anno iam proximo conceptæ semina in hunc distuli locum, vt
viro veluti contextam filo Apostolicæ missionis seriem vniuersam in con-
spectum darem, qua inde à primis sæculis nullam Christianorum fortis-
tissima decora, gloriostissimæ Ecclesiæ honori, nullara posteriorum imita-
zioni potentius commendarunt.

Fuit Angerus, quidam, quem alij Lagirum, natione Iapo Cangoscima
patria, Saxumæ vrbe metropoli, ætate iuuenis, nobilio genere, literis ex-
cultus, vita & moribus vt quidem ethnicus, non omnino prauis. Hunc
aci ingenio cum esset, torquebat perpetuus æterni supplicij timor; nec
enim dubitabat animam corpori superstitem vivere; inferos esse; poenas
illuc sontes manere. Sempiternas admissorum in vita scelerum; nec quic-
quid erat Bonziorum qui sunt apud Iapones Theologizæ, & conscientiæ
architecti, eximere illi hos metus valuerat; de iis crebro sermocinaba-
tur cum mercatoribus Lusitanis quos illuc ab anno post sequimilesi-
mum altero, & quadragesimo, negotiatio traxerat. Verum vt merco-
magis notant terrenas, quam colestes; ad ultimum denique homini
suadebant Malacam transire; illuc repertum (cuius) de prædicabant
miracula, & sanctimoniam Franciū quendam Xauerium, qui primo
congressu de omnibus ipsu[m] cunctissime edoceret. At enim iuuenis
wxoratas, & diues, hoc et si magnopere cuperet, ægrè adducebatur ut tenta-
ret terrebant pericula, mare procellis, crudelibus infestum, iter miliarium
bis

49

Origo Iaponi-
ca missionis.

bis mille quingentorum ; perplexis cogitationibus fluctuans ; longe tamen ab ea nauigatione auersiores sentiebat. En autem inopinato repente cogitur ad vitam seruandam audere , & aggredi, quod in æternam animæ salutem tandem anceps & dubius minimè decernebat. Inimico enim haud scio qua causa infecto , in cœnobium Bonziorum compulsus est fugere , vt forum euaderet capitalium quæsitorum. Nauim tunc illic habebat in anchoris Aluarus Vazius Lusitanus mercibus diribendis ; de amici asylo vt resciuit , transuecturum se illum secretò Malacam promisit ; vnde postea sedatis vtrimeque partibus eodem nauigio Saxumam remearet. Iuuenis quæ vitæ sollicitus , quæ conueniendi Xauerij , amici benevolentia cupidissimè usurum se ait , quod in multos dies cum per negotia differre Vazius cogeretur ; dat ipsi literas ad Fernandum, in portu haud ita dissito consistentem , quem cum famulis duobus , noëtu dum tacitè inquirit , faustè in Georgium Aluarum incidit , nauis quamprimum discellus præfectum. Hunc & pietate , & Xauerij amicitia præstantem subiit animus , nihil se ab ultimis finibus Xauerio gratius optativus que portaturum , quæm Iaponium hominem Deo & Religioni veræ consecrandum. Igitur in nauim , seruosque eius duos magna voluntate commiter inuitat , & vt erat virtute insignis , diurna otia molestæ nauigationis , leuabat identidem miscendis cum Angero de fide Christi sermonibus. Hic cautus admodum , & sagax collato dogmate patriæ superstitionis , & turpitudine quam suis indulget cum sacri Euangelijs effatis , & sanctitate quam imperat , his mirum in modum afficiebatur , supremum tamen decernendi nodum ad ea remittebat quæ esset ab Xauerio auditurus , de quo illi præfectus cum multa & grandia memoraret , cupienti ardenter videre & alloqui dies singuli anni erant. Sed expectaram ex eius conspectu lætitiae magnitudinem , haud paulo acerbior extinxit mætor , cum Malacam appulsus didicit , procul ipsum in Molucis versari. Incertus igitur de illius regressu , & moras peregrinus desiderati boni , priusquam mare iteraret , accenseri voluit Christianis , & ab Alfonso Martinesio baptisatum petiit. Alphonsus officij parum gnarus seueriori repulsa hominem dimittit , negans fas esse Christiano cum ethnica vxore , & inter ethnicos viuere. Sed hæc hallucinatio boni viri , superiore instinctu contulit ad dandum Xauerio in Iaponiam ductorem , & inferendam in illud imperium Christi Crucem. Spe casus Angerus , abiecto quin etiam Religionis mutandæ animo , cui se tam multa opponebant , Cangoxiamat patriam repetebat , eratque prope in urbis conspectu. Viginti vix leucis ab ea dissitus , cum retortis in proram ventis , quadriduana tempestate correpta nauis per millaria sexcenta in Cinceum reiecta est Sinarum portum , ex quo Iaponiam versus cursum direxerat. Discriminis gravitas perculsum iuuenem sibi restituit , & prioribus illis salutis quærendæ studiis accedit ; curarum plenus dum secus mare inambulat , suaque secum ærumnas lamentatur , obuium habuit Vazium filium à quo ante per literas Fernandio fuerat commendatus , vt clam duceretur extra

Iaponiam , & qui tunc vela Malacam pandebat) Querentem sua tædia Angerū , siusque tot inanes cursus , nouis rationibus ac spebus reperiundi Xauerij erexit Vazius , secumque perpulit Malacam iterum nauigare , nec defutatum ex Patribus aliquem cum quo in Iaponiam rediret . Deo interea volente recentem ex Molucis Xauerium Angerus Malacæ inuenit , suo quām inexplicabili gaudio difficile dictu est , demum enim aduertit , tam perplexam successuum telam suo bono contextam diuinitus . Quanquam autem egeret nemine qui ei aditum ad Xauerium muniret , nihil expertem cnpidius , vt tamen omnia ex voto cederent ; Georgium Aluarum naui egrediens offendit , qui Malacam primum eum peruerterat , & iucundissime salutatum in S. Mariæ deduxit ædem , ubi tunc erat Xauerius quem de Iaponis mente , conditionibus , itinere docuit . Quantis huius nuntij faustitas B. Patrem cumularit lætiis nemo cogitans assequatur , velut enim è cœlo diploma , hunc habuit ad Apostolicam illam missiōnem , occursum Angero prodiit , & quasi omnem cum illo Iaponiam pectorē conderet , passis brachiis complexus , sinui appressit , ex quo scribens ad Ignatium Angerus , ait se mirifice animo recreatum , & incēpisse tunc habere pro liquido , id omne negotium à Deo regi . Secuta exinde quotidiana inter illos familiaritas & collocutio , mutuaque suis cuiusque de rebus communicatio , & explicatio , nam Lusitanicè vt cuncte Angerus loqui norat . Malacæ tandem post debellatos vt diximus Acenos , profecti Martio inēunte anno 1548 . Goam peruenierunt .

50

Iaponum triū conuersio , & giē institutus , solemini pompa , publicoque cum plausu initiatus est Sacro Baptismate ab Episcopo Goano , gestiente maiorem in modum Xauerio , quo die quondam spiritus diuinus Apostolos Ecclesiaz Principes inunxisset , eodem Ecclesiam in possessionem regni toto orbe semoti inducere , linguisque tune in eos effusis , nonam accessisse Iaponicam . Hunc ad seminarij eius decus Paulū à sancta fide Cosmus Annchius vocati voluit ; famulis duobus , Antonij & Ioannis nomen impositum . Tam optatis initiis , ea breui accessit eminentia illorum virtutis , vt passim de illa in Europam Xauerius scribebat , magna eorum cum laude , sibique ab iis ad proficiendum acres stimulos addi fateretur . Dies triginta exercendo meditationibus animo exegerunt , quibus se Deus tam liberaliter iis infundit , tantam æternorum scientiam contulit , & cœlestium copiam sensuum ; quantam vix soleant prouectissimi quique in virtutum palestra percipere , neque id obiter , sed diu nisi de Deo loqui non poterant , ignis illius primigenij dulci flamma illorum intima exedente . Acquiscebat potissimum in Christi patientis effusa bonitate , redamandi exemplis , & incitamentis fundendi pro illo sanguinis ; fidei donum quām altè imbibissent , & desiderium salutis alienæ , testes erant ex imo pectoris fractæ voces , in quas , Paulus præsertim , audiebatur erumpere . Iapones ! ô Iapones mei ! vos ipsos attendite , cœxitatem vestram aduertite , interro

interrogatusque ab Xauerio quonam exspectarent, solem apud nos; aiebat, & Lunam pro diis aliqui adorant, cum sint orbis tantum particulæ, ac ministri naturæ qui nobis præludent, diem nobis & noctem diuidunt, nobis famulantur ut Deo famulemur, illic tamen diuinitatis nomine coluntur. His addebat ita perspicuas Christianæ doctrinæ assertiones esse; & rationi tam consentaneas, ut nisi expertes iudicij non possent non iis assentiri; præsidia vero ingentia attollendæ virtutis in excellentem gradum confessionis vsu, & Eucharistæ constare, illa omne malum ab anima excludi; hac omne bonum cum Christo induci. Euangelio B. Matthæi quod illi explicuerat Turrianus sic delectatus est, ut memoriarum integrum mandaret, & in quo scumque incidet circulos, Christiani essent vel ethnici, plagas eius prolixas recitaret. Inde Christianos ingeniosis quæsitis laceßeret, ad intelligendam ex ipsis difficilium locorum sententiam; ethnicos vero ut falsi coninceret stringebat assidua disputatione. Atque hos habuit progressus Paulus à S. Fide, quem ex Iaponia ad Indos Sanctimoniaz quidem suæ fama Indorum Apostolus euocarat, conscientiarum ipsis iactationes sedaturus; sed secretiori prouidentia Deus parauerat ut suis consiliis deliberanti de Iaponica expeditione Xauerio adesset, proficisciendi ductor itinerum, & primorum socius laborum, in fundatione Iaponicæ Christianitatis. Obseruata ergo vir sanctus illorum triū præclara indole, & affirmante sibi Georgio Aluaro nuper ex Iaponia reuecto, amico in paucis fidissimo, quales ij tres essent, talem esse ferè vniuersam gentem apud se statuit, illam magni omnino esse ingenij, & summi Veri admodum capacem, quare, sua quadam vt scribit epistola, de conversione illius multum confidere, quod nulla esset in orbe natio, æquè animo prudens, & ingenio prompta. Quam illi mentem inculcabant Paulus, minimè sibi dubium asserens; quin tota se Christo Iaponia dereret, si Christi præcones, quodd prædicabant hoc viuerent; nec ab Euangelijs præceptis, mores ipsorum discederent. Haud quidem id subito, & primo effatu, audituque futurum; documentis fore, iisque validis pugnandum, & satisfaciendum obiectis subtilioribus; argumentorum denique multa vi, & commissione crebra pro veritate disputandum, quoad ingenii acribus, nec nisi iusto, ac liquido cedere solitis, fieret manifesta. Subdebat his Paulus quæ alacriorem multo fecere Xauerium, & in spei conceptæ ambitu animo fiorem. Niuitum Cangoscimæ, sua in patria (qui erat etiam per omnem Iaponiam urbium cœterarum usus) Bonziorum esse complura coeaobia; multos in iis vitam contemplando solitariam ducere; præesse iis vnum ætate conspicuum, & doctrinæ nomine reuerendum; statis horis coætos affari; postquam perorasset, argumentum ponere meditandi; quid, exempli causa, socio corpori dictura sit anima, iam iam ipsi valē supremum dictura? quid æternis damnata ignibus, si ad nos sinatur ab breue spatiu reuerti, quid narratura sit de horrore, & crudelitate illius carceris? his collecto animo pendendis cum hora fluxerit; iubere singulos in commune efferre,

128 De vita & gestis S. Franc. Xauerij,

dit. Copore infert Xauerius, quod lolum curas, verum animo qui va-
les? eique deinceps quod agitabat crimen pertexuit, cuius præter ipsum
nemo erat mortalium conscius. Quare id illi ostensum diuinitus agnos-
scens, disertè confessus quod iam celari non poterat, salutari eius
admonitione reuocatus est à prauis consiliis, & extra lubricum recidendi
subductus. Populo tandem Cocinensi ex voto prouersus Vicarij, egregie
exculto, reliquisque eidē Vicario apud quem duos menses egit sanctimo-
niā argumentis, quæ deinde multis admirans narrabat, Bazainum contem-
dit, mandatisque ab Gubernatore Indiæ Sa præmunitus, quibus iubebatur
Præfectus Malacensis in Iaponiam illum transmittere, Goam reuertit ad
suos diuidendos. Coulanum ultra oram Trauancoris Lanciloto attri-
but; Somatrām Insulam Cypriano, qua tamen exclusus ad urbem S.
Thomæ in Choromandelo profectus est.

48

Suos diuidens neminem socios ciocare paf. sij mandao. Alfonso Castrio, nouo adhuc in Societate, Molucas insulas; Bazai-
num Melchiori Gonzales. Gomezio autem Goanum Collegium parum
feliciter gubernanti, cum daret Berzeum successorem; hic suam modestiam
ab eo honore tot precibus defendit, ut pro illa Collegij præfectura, Orna-
zium missus sit. Horum porrò cuique, et si omnes erant Sacerdotes, so-
cium addidit, laboris adiutorem, & actionum testem. Id enim manda-
rat Ignatius, cui ad auctoritatem bona famæ vbique gentium in Socie-
tate retinendam, ne in Indiis quidem dicere visum est nostros sociis care-
re, quantumvis graui eorum penuria laborarent. Omnibus itaque pri-
uatim ac publicè sancte ordinatis, ad profecitionem Iaponicam se accin-
xit, cuius anno iam proximo conceptæ semina in hunc distuli locum, ut
vno veluti contextam filo Apostolicæ missionis seriem vniuersam in con-
spectum darem, qua inde à primis sæculis nullam Christianorum fortissima
decora, gloriösius Ecclesiæ honori, nullara posteriorum imita-
tioni potentiùs commendarunt.

Fuit Angerus, quidam, quem alij lagitum, natione Iapo Cangoscina
patria, Saxumæ vrbe metropoli, ætate iuuenis, nobilis genere, literis ex-
cultus, vita & moribus vt quidem ethnicus, non omnino prauis. Hunc
acri ingenio cum esset, torquebat perpetuus æterni supplicij timor; nec
enim dubitabat animam corpori superstitem viuere; inferos esse; pœnas
illic santes manere. Semper amissorum in vita scelerum; nec quie-
quid erat Bonziorum qui sunt apud Iapones Theologiz, & conscientiaz
architecti, eximere illi hos metus valuerat; de iis crebro sermocinaba-
tur cum mercatoribus Lusitanis quos illuc ab anno post sequimillesi-
mum altero, & quadragesimo, negotiatio traxerat. Verum vt mercos
magis norant terrenas, quam cœlestes; ad ultimum denique homini
suadebant Malacam transire; illuc reperturum (cuius) deprædicabant
miracula, & sanctimoniam Francisum quendam Xauerium, qui primo
congressu de omnibus ipsius cunctatissime edoceret. At enim iuuenis
vxoratas, & diues, hoc et si magnopere cuperet, ægrè adducebatur ut tenta-
set terrebant pericula, mare procellis crudelibus infestum, iter milliarium

49

Origine Iaponiæ et missionis. Lusitanis quos illuc ab anno post sequimillesi-
mum altero, & quadragesimo, negotiatio traxerat. Verum vt mercos
magis norant terrenas, quam cœlestes; ad ultimum denique homini
suadebant Malacam transire; illuc reperturum (cuius) deprædicabant
miracula, & sanctimoniam Francisum quendam Xauerium, qui primo
congressu de omnibus ipsius cunctatissime edoceret. At enim iuuenis
vxoratas, & diues, hoc et si magnopere cuperet, ægrè adducebatur ut tenta-
set terrebant pericula, mare procellis crudelibus infestum, iter milliarium
ibis

bis mille quingentorum, perplexis cogitationibus fluctuans; longe tamen ab ea nauigatione auersiores sentiebat. En autem inopinato repente cogitur ad vitam seruandam audere, & aggredi, quod in æternam animæ salutem tandem anceps & dubius minimè decernebat. Inimico enim haud scio qua causa interfecto, in cœnobium Bonziorum compulsus est fugere, ut forum euaderet capitalium quæsitorum. Nauim tunc illic habebat in anchoris Aluarus Vazius Lusitanus mercibus diribendis; de amici asylo ut resciuit, transuectum se illum secretò Malacam promisit; vnde postea sedatis vtrimeque partibus eodem nauigio Saxumam remearet. Iuuenis quæ vitæ sollicitus, quæ conueniendi Xauerij, amici benevolentia cupidissimè usurum se ait, quod in multos dies cum per negotia differre Vazius cogeretur; dat ipsi literas ad Fernandum, in portu haud ita dissito consistentem, quem cum famulis duobus, noctu dum tacite inquirit, faustè in Georgium Aluarum incidit, nauis quamprimum discelluræ præfæctum. Hunc & pietate, & Xauerij amicitia præstantem subiit animus, nihil se ab ultimis finibus Xauerio gratius optativè que portaturum, quæm Iaponium hominem Deo & Religioni veræ consecrandum. Igitur in nauim, seruosque eius duos magna voluntate comiter inuitat, & vt erat virtute insignis, diuturna otia molestæ nauigationis, leuabat identidem miscendis cum Angero de fide Christi sermonibus. Hic cautus admodum, & sagax collato dogmate patriæ superstitionis, & turpitudine quam suis indulget cum sacri Euangelijs effatis, & sanctitate quam imperat, his mirum in modum afficiebatur, supremum tamen decernendi nodum ad ea remittebat quæ esset ab Xauero auditurus, de quo illi præfectus cum multa & grandia memoraret, cupienti ardenter videre & alloqui dies singuli anni erant. Sed expectatam ex eius conspectu lætitiae magnitudinem, haud paulo acerbior extinxit moeror, cum Malacam appulsus didicit, procul ipsum in Molucis versati. Incertus igitur de illius regressu, & moras pereæsus desiderati boni, priusquam mare iteraret, accenseri voluit Christianis, & ab Alphonso Martinesio baptismum petiit. Alphonsus officij parum gnarus seueriori repulsa hominem dimittit, negans fas esse Christiano cum ethnica vxore, & inter ethnicos viuere. Sed hæc hallucinatio boni viri, superiorè instinctu contulit ad dandum Xauerio in Iaponiam duætorem, & inferendam in illud imperium Christi Crucem. Spe cassus Angerus, abiecto quin etiam Religionis mutandæ animo, cui se tamen multa opponebant, Cangoxiamat patram repetebat, eratque prope in urbis compæctu. Viginti vix leuis ab ea dissitus, cum retortis in proram ventis, quatriduana tempestate correpta nauis per milliaria sexcenta in Cinceum reiecta est Sinarum portum, ex quo Iaponiam versus cursum direxerat. Discriminis granitas perculsum iuuenem sibi restituit, & priorib[us] ipsis salutis quærendæ studiis accedit; curarum plenus dum secus mare inambulat, suaque secum æruinas lamentatur, obuium habuit Vazium (illum à quo ante per literas Fernandio fuerat commendatus, ut clamduceretur extra

Iaponiam , & qui tunc vela Malacam pandebat) Querentem sua tædia Angerū , suosque tot inanes cursus , nouis rationibus ac spebus reperiundi Xauerij erexit Vazius , secumque per pulit Malacam iterum nauigare , nec defutatum ex Patribus aliquem cum quo in Iaponiam rediret . Deo interea volente recentem ex Molucis Xauerium Angerus Malacæ inuenit , suo quām inexplicabili gaudio difficile dictu est , demum enim aduertit , tam perplexam successuum telam suo bono contextam diuinitū . Quanquam autem egeret nemine qui ei aditum ad Xauerium muniret , nihil expertem cnpidius , vt tamen omnia ex voto cederent ; Georgium Aluarum naui egrediens offendit , qui Malacam primum eum peruerexerat , & incundissime salutatum in S. Mariæ deduxit ædem , vbi tunc erat Xauerius quem de Iaponis mente , conditionibus , itinere docuit . Quantis huius nuntij faustitas B. Patrem cumularit lætitiis nemo cogitans assequtatur , velut enim è cœlo diploma , hunc habuit ad Apostolicam illam missiōnem , occursum Angero prodiit , & quasi omnem cum illo Iaponiam pētore conderet , passis brachiis complexus , sinui appressit , ex quo scribens ad Ignatium Angerus , ait se mirifice animo recreatum , & incepisse tunc habere pro liquido , id omne negotium à Deo regi . Secuta exinde quotidiana inter illos familiaritas & collocutio , mutuaque suis cuiusque de rebus communicatio , & explicatio , nam Lusitanicè vt cumque Angerus loqui norat . Malacæ tandem post debellatos vt diximus Acenos , profecti Martio inēunte anno 1548 . Goam peruererunt .

50

Iaponum tristis
conuersio , &
. virtus.

Illic Angerum suum Xauerius Cosmo Turriano , in S. fidei seminario Rectori erudiendum pleniū credidit mysteriis Christianis , quibus egredi institutus , solemnī pompa , publicoque cum plausu initiatus est Sacro Baptismate ab Episcopo Goano , gestiente maiorem in modum Xauerio , quo die quondam spiritus diuinus Apostolos Ecclesiaz Principes inunxit , eodem Ecclesiam in possessionem regni toto orbe semoti inducere , linguisque tunc in eos effusis , nouam accessisse Iaponicam . Hunc ad seminarij eius decus Paulū à sancta fide Cosmus Annehius vocari voluit ; famulis duobus , Antonij & Ioannis nomen impositum . Tam optatis initii , ea breui accessit eminentia illorum virtutis , vt passim de illa in Europam Xauerius scriberet , magna eorum cum laude , sibique ab iis ad proficiendum acres stimulos addi fateretur . Dies triginta exercendo meditationibus animo exegerunt , quibus se Deus tam liberaliter iis infundit , tantam æternorum scientiam contulit , & cœlestium copiam sensuum ; quantam vix soleant prouectissimi quique in virtutum palestra percipere , neque id obiter , sed diu nisi de Deo loqui non poterant , ignis illius primigenij dulci flamma illorum intima exedente . Acquiscebat potissimum in Christi patientis effusa bonitate , redamandi exemplis , & incitamentis fundendi pro illo sanguinis ; fidei donum quām altè imbibissent , & desiderium salutis alienæ , testes erant ex imo pectoris fractæ voces , in quas , Paulus præsertim , audiebatur erumpere . Iapones ! ô Iapones mei ! vos ipsos attendite , cœcitatatem vestram aduertite , interro

interrogatusque ab Xauerio quonam eæ spectarent, solem apud nos ; aiebat, & Lunam pro diis aliqui adorant , cum sint orbis tantum particulæ, ac ministri naturæ qui nobis præludent , diem nobis & noctem diuidunt, nobis famulantur ut Deo famulemur , illic tamen diuinitatis nomine coluntur. His addebat ita perlípias Christianæ doctrinæ assertiones esse; & rationi tam consentaneas, vt nisi expertes iudicij non possent non iis assentiri ; præsidia vero ingentia attollendæ virtutis in excellentem gradum confessionis vñsu, & Eucharistæ constare , illa omne malum ab anima excludi ; hac omne bonum cum Christo induci. Euangelio B. Matthæi quod illi explicuerat Turrianus sic delestatius est, vt memoriarum integrum mandaret , & in quo scumque incideret circulos , Christiani essent vel ethnici , plagas eius prolixas recitaret. Inde Christianos ingeniosis quæsitis lacelleret , ad intelligendam ex ipsis difficultum locorum sententiam; ethnicos verò vt falsi coninceret stringebat assidua disputatione. Atque hos habuit progressus Paulus à S. Fide , quem ex Iaponia ad Indos Sanctimoniarum quidem suæ fama Indorum Apostolus euocarat , conscientiarum ipsius iactationes sedaturus ; sed secretiori prouidentia Deus parauerat vt suis consiliis deliberanti de Iaponica expeditione Xauerio adesset, proficisciendi ductor itinerum , & primorum socius laborum, in fundatione Iaponicæ Christianitatis. Observata ergo vir sanctus illorum triū præclara indole, & affirmante sibi Georgio Aluaro nuper ex Iaponia reuecto, amico in paucis fidissimo, quales ij tres essent , talem esse ferè vniuersam gentem apud se statuit , illam magni omnino esse ingenij , & summi Veri admodum capacem , quare , sua quadam vt scribit epistola, de conversione illius multum confidere, quod nulla esset in orbe natio , æquè animo prudens , & ingenio prompta. Quam illi mentem inculcabat Paulus , minimè sibi dubium asserens ; quin tota se Christo Iaponia dereret , si Christi præcones, quod prædicabant hoc viuerent ; nec ab Euangelij præceptis, mores ipsorum discederent. Haud quidem id subito, & primo effatu , audituque futurum ; documentis fore, iisque validis pugnandum , & satisfaciendum obiectis subtilioribus ; argumentorum denique multa vi , & commissione crebra' pro veritate disputandum , quoad ingenii acribus , nec nisi iusto , ac liquido cedere solitis, fieret manifesta. Subdebat his Paulus quæ alacriorem multo fecere Xauerium, & in spei conceptæ ambitu animosiorem. Nimirum Cangoscimæ, sua in patria (qui erat etiam per omnem Iaponiam vrbium cœterarum vñsu) Bonziorum esse complura cœaobia ; multos in iis vitam contemplando solitariam ducere ; præesse iis vnum ætate conspicuum , & doctrinæ nomine reverendum ; statis horis coactos affari ; postquam perorasset , argumentum ponere meditandi ; quid , exempli causa , socio corpori dictura sit anima , iam iam ipsi valē supremum dictura ? quid æternis damnata ignibus , si ad nos finatur ab breue spatium reuerti, quid narratura sit de horrore, & crudelitate illius carceris ? his collecto animo pendendis cum hora fluxerit ; iubere singulos in commune efferre,

animi sensus quos inde excusplerint ; qui dignum aliquid notatu produxerint, laudare pro ingenij , & sapientiae merito ; vituperare è contrario alios tanquam interiorum rudes , & luti crassioris, sic omnes mutua opera iuuari. Porro altera quaque hebdomada concionabundos prodire ad populum , squalidos , hirsutos , horribili specie , cultuque omni ad terrorem , & luctum efferato ; confluere ingenti numero omnis generis auditores ; concionatorem in palpitum scandere, spatiostam prostare ad latutus ipsius tabulam , quæ totos ad viuum , suis cum pœnis inferos referret, catenas, incendia, & carnificinæ figuræ multiplices, iis ferali sermoncæ exprimendis & exaggerandis , populum , maximè foeminas , in euilatus, & lacrimas agere. Hæc de suis Bonziis Angeris , qui Xauerio visi sunt idonei aditus hædi Sacrosanctæ tam benigno solo , & iam penè subacto committendæ. Multos è nostris habebat India , & submittebantur quotannis ex Europa, tempus aderat de Iaponia cogitandi.

52

In Iaponiam
decernit in
Xaueri.

Sed Dei pridem totus , non suus Xauerius , nihil priùs aggressus est, quām quid Deo placeret exquisisset. Institit igitur Indianorum præsidibus , & Iaponiæ Angelis affundi sibi de luce ipsorum aliquem radium in quo intueretur, & cerneret quod foret Deo gratissimum, menses temuit nautos ea precatio , multis rigata est lachrimis , donec tam certum à Deo responsum protulit, ut profiteretur Xauerius fore se Iaponiis peiorum , si dimoueri se ab inferendo Iaponiis Euangelij sole pateretur. Quare Prouinciam non sortitd accepram , sed diuino iussu impositam, nulla fuit impugnatio tam potens hominum aut etiam dæmonū, quæ ipsi non dicam excuteret , sed vel temui libaret metu, aut perstringeret vllijs periculi specie, in eius procuratione adeundi. Nihil prætermisum à familiaribus , & amicis ad eum absterrendum : nec ea solùm in iis benevolentia rem agebat quæ tanti viri præsidio , & iucunditate priuati refugeret, sed eius amittendi timor iustus , & verus , nullo Iaponiorum lucro ; damno verò Indorum incomparabili. Milliarium iter opponebatur quatuor millium ; mare quoddam tribus è nauibus , vix vnam plurimam superstitem redderet ; scopuli , & vada, tunc adhuc nautis incognita , proinde nec vitabilia. Tempestatum enormes impetus , ob conflictus ventorum contrarios , nec villa dura sat arte comprehenso ; frequentissimi piratae quibus paruum erat vectores re omni, nisi & vita spoliarent; Sinenses (qua erat necessarium transendum) aduersus Lusitanos irati & armati. Typhones præ omnibus, (ventorum genus illa propriè infestans maria) qui Sinarum hinc septi littoribus , inde Iaponiæ insulis , cùm ad meridiem in alias incurterint insulas , repercussu in semet tam horribili reuoluntur, ut in turbines contorti , quæ mare impingunt , aquatum fluminæ sublimè rapiant ; quæ naues impetrunt ingentes , plumæ instar correptas circumagant , & momento demergant. Organitus Gneccchius Brixiensis quem diu India , & Iaponia operarium strenuum , & nostrorum rectorem habuerunt, de navigatione Malacensi ad Sinas, & Iapones Romanam scribens. [Vita , inquit, in columni, venti huius furorem euadere, miracu

miraculi magis est quām artis , & virium, præsertim cum noctem solidam dominatur diuina tunc quisque subsidia omissis reliquis , occupat, confessiones, vota, Christianæ mortis apparatum : vela enim, & mali , & armamenta omnia lacerantur, franguntur , dispuluerantur, atque ipsæ naues nisi grandi onere saburrentur , non raro turbinibus correptæ, longo tractu in mediterranea iactantur. Porriguntur verò hi typhones Malaca usque in Iapones , & ferme sœuunt mensibus itineri destinatis, à Maio videlicet ad Septembrem. Itaque fratres Carissimi quos pungit stimulus nobilis, fidei in Sinas , & Iaponios propagandæ , afferte vobiscum paratum animum ad mortem in itinere oppetendam] Sic ille , suntque hæc omnia nauigationis solius pericula. Quām mulra illuc hominem externum , & ignotum infortunia alia expectent , quis satis coniiciat ? orbe medio ab suis in solo barbaro disiunctum , sine lingua, hospitio ; & tutela Christum crucemque aggressum prædicare ? his quidem sed frustra sancti viri mentem pulsabant amici , præuisa miserti discrimina. Quibus properabat sese induere. Verām Deo vocanti ut decesset vel ut parcūs responderet, nec metus, nec ratio , non quicquid à mari & inferis terreret , euincere valuit. Præterquam quod suis , se ipse quoque solidioribus argumentis aduersus amicos tuebatur. Quid enim, aiebat ; plus ergo poterit nummi amor , quām Dei ? tumebit auaritia innectis in extremos fines commerciis vilibus ; Christiana charitas frigebit , & metuet inferendis quocumque gentium gratiæ opibus, & æternæ salutis? Lusitanorum naues ecquid ab Iaponia absterruit ? num Georgium Aluarum ex Iapomia saluum , & locupletatum recepit Goa? nuper etiam Aluarum Vazium ? typhones , piratae , scopuli, tempestates, cum iis , opinor, dissimulauerint ? aut obtinuerint ab iis mercatores securè comineandi fidem , Christi præcones non obtinuerint ; auri & lucrorum aucupes vbique tuti sint ; suæ gloriæ administratos , & propagatores regni , non tueatur Christus? sed præstat hac de re varios alloquenter audire [Ego , inquit ad Ignatium scribens , in Iaponiam propediem cogito , iter est ad Leucas supra mille trecentas. Quanta in id ferar animi voluptate , non possim scribendo exequi. Sunt enim omnia supremis plena periculis , & nauigasse prospere creditur qui ex nauibus quatuor , duas seruanerit : me tamen ab ea expeditione non absterruerint maiora omnibus quæcumque sum vñquam expertus pericula tam fidenter mihi suggestit animus, Christi crucem scire! illic plantatam lætos prouentus edituram.] Ad Simonem vero Rodericum , Appulere huc, ait, Malaca naues, certoquè confirmant, portus omnes Sinensium armati , & in Lusitanos apertum bellum ab iis instrui ; ibo nihil timidius ad Iapones ; in hac enim ærumnosa quam ago vita , nulla in re dulcius acquiesco quām inter continua pro Christi fide , & gloria mortis appetendæ discrimina , & plane laborum huiusmodi constans perpeccio, incundior est longinquitate illorum , & immunitate. Ne ipsi quidem à quibus impensè diligor abstinent ab amplificandis mihi terroribus

huius navigationis, vt me ab ea dimoueant; quod ipsi dum faciunt, tenuitatem suæ fidei apud me exaggerant. Mari enim Deus, & temperatibus imperat, quas toto nusquam Oceano, vti Sinas versus, & Iapones, æquè formidabiles esse narrant. Ventos frænat, & scopulos domat, quos aiunt per illa maria densim sparsos, & quotidianis naufragiis pauendos. Quid possunt piratæ illius iniussu, et si crudeli barbarie in vectores, Lusitanos præcipue graffentur? Deum igitur omnium dominum, & moderatorem timeo, præter hunc neminem. In eius obsequio socors, & negligens; in portanda illius sanctissima apud idololatras fide, ac nomine piger, & timidus, pœnas ab eo quas commeterer me tuo; præter hoc quicquid miris modis, & imaginibus mihi deformant, & ostentant amici, flocci pendo; cum extra limites ab auctore descripsos, vngue transuerso nocere non possit] huc usque Xauerius, cui cum Paulus indicasset damnaturos profani Bonzios, si religiosum Christianum vidissent pisce, & carnibus vesci, quorum ipsi, dum Monachos agerent, vel solo tactu abstinebant; sibi quoque vir sanctus eandem legem sanxit, quanquam minimè grauem homini assueto, Indorum pauperum victui, & si quid orizæ quandoque adiiceret, herbas tantum, herbis conditas adiicere. Adornabatur in portu Coccinensi Malacam nauis unde in Iaponiam iter erat ineundum; in ea Xauerius vela facturus, Coccinum contendit, Cosino Turriano Sacerdote, & Ioanne Fernandio sociis, cum Paulo à S. Fide & seruis ipsius duobus, Salutatis ultimum, ut iij quidem rebantur, affectu singulari amicis Coccinum festinavit. Secum quidem Alphonsum Castrum, & duos præterea Goa eduxerat, sed in Molucas insulas Malaca tranmittendos. Dum tamen Coccini morantur omnes pretium tulere suæ in publicum operæ, & Castrum ad populum concionibus capti ciues illum sibi relinquì petiere, ad statuendum illic Societati Collegium; at enim Dei Apostolus, Deum, & animas attendere solitus, committendum negauit ut Molucæ ab omni prope religionis subsidio remotæ, eius viri opera destituerentur, nec enim alios ex Europa, vel Goa, Coccini defuturos; qui fuit etiam diuinæ prospectus bonitatis Castrum, illuc ad martyrij palmam tanto ante intentis. Aprilis itaque vigesimo quinto, soluens Coccino Xauerius, Maij extremo Malacam applicuit, secunda admodum navigatione, quam metacronismus nonnullis scriptoribus infastam exhibuit: ac tota quidem in occursum patris sui Sanctissimi Malaca se effudit, sed utilior nemini, & opportunitior aduenit, quam Alphonso Martinesio Vicario Malacensi, tunc quidem à Medicis conclamato, sed peius animo quam corpore ægrotanti.

53

*Desperantem
in morte, spei
restiuit.*

Monitus enim de paranda morte, vt sua cum Deo cœpit subducere nomina, & annorum triginta, momenta relegere, quibus in urbe profligatissima partes Vicarij egerat, multis, & difficilibus officiis obstrictas; vitæ præterea priuatæ debita, haud satis fofitan ex sacra personæ dignitate contracta; animo concidit & alto mœrore, alienatus ab sese obmutuit:

tuit; instantे ferocius, quā erat debilior accessus, dæmone, & agglomeratis terroribus, ornes misericordia aditus præcludente, denique desperauit; eratque horrendum visu, & auditu, cum repeteret animo vitæ anteactæ, ac lamentaretur culpas, non ad inuocandam, sed abigendam earum veniam: hortantes enim, immensitatē diuinæ clementiæ, ne vellent suis commeritis metiri, stomachatus iubebat facessere, vociferans, scilicet damnato spem illos facere: addicctæ inferis animæ, salutem spondere? veniæ tempora in calsum transiulasse; nec posse petitione veniæ tam breui longæua scelera expiari: his eius vocibus offensa grauiter ciuitate aduenit Xauerius, qui vt omnes Ecclesiæ præsules qualicumque vita ij forent, mirificè venerabatur, ita is pro Sancto, & obseruabatur ab omnibus & diligebatur; Malacensi ergo Vicario vt nuntiatum est adesse Xauerium olim sibi tam carum; placetne acciri, & eius affatu recreari? doctum esse & sanctum, vt ipsem norat; posse illi se tuto committere; respirare visus est infelix, & vestes poposcit vt iret obuiam venienti. Sed inter induendum cùm defectus viribus animo linqueretur, Xauerius interim festinat ad eum adducitur, quod autem fortassis Vicarius ex eo potius valetudinem corporis, quām animæ expectaret, vbi de mortis Christianæ comparatione loquentem audiuit; desperanter in primos resiliit terrores, & gemitus probauitque in eo Xauerius quod aliàs dixerat, nihil se difficilius expertum, quām in spem salutis, moriturum induce-re, qui spe sibi salutis dum viucret adulatus esset ad licentiū peccandum. Malis igitur postremis, paria facturus remedia, vim cœlo facere institit vt pœnitentiam misero impetraret; sacrorum numerum bene grandem Augustissimæ Trinitati, Reginæ cœli, Angelis, sanctisque aliquibus; atque adeo defunctis voto nuncupauit, quo tandem euicit vt ægrotus, in Christianas rediret cogitationes, speraret à Deo veniam, supremis procuratus mysteriis, placidè paulo post animam esflaret.

Tam optato euentu beatam Xauerij mentem, aliud quoque affectit iucundius, francisci Peres, & Rochi Oliuerij egregia sanctitas, & labor in publicum fructuissimus. Ed illos Goa præcedenti anno Xauerius misserat, ad fundandum Societati Collegium; humanissimè excepti scholam in assignata domuncula Oliuerius pueris aperire, Peres in salute animalium ex præceptionibus Xauerij totus esse; Turcis nominatim Iudæisque conuertendis incubere, quorum illi ex Mecha; ex Malabare isti, ad Mahometem, & Iudaismum proseminandum nauigabant. Vterque non paucos imitandi sui ardore incendere. Inter quos fuit Ioannes Braues Lusitanus Bragensis, cui nobilitas, & Indoles, cuim magna sponderent commoda, pluris tamen Societatis humilitas, & egestas fuit, eratque Goā profecturus vt eam impetraret, nisi Malacæ Xaueriu expectasset. Hunc dū opperit ad formam nostrorum sese interea quoad porest componit, detrita in ueste cùm nostris vicè famuli degit; post mensem integrum Exercitorum nosocomio trimestrem dat operam; ostiatim mendicat, fannis plebeiorum quām stipe auctior, & hæc in luce, & oculis suorum, Iacobii

136 De vita & gestis S. Franc. Xauerij

cobi maximè de Sosa cognati, nauis prætoriæ ad Molucas Præfecti. Tot documentis probatum Xauerius admisit in Societatem, nactusque idoneum virtuti minimè vulgari, per se primùm illum instituit; deinceps priusquam Iaponiam peteret, scripto illi regulas tradidit paucas illas, sed absolutissima virtutis, has è vernaculo Latinè hic reddo, & quod tanti magistri dictata sunt, & quod non solis religiosis esse usui possint, ad vitam perfecti Christiani.

54

Brauns in Soc.
à Xauerio ad-
mittitur, & in-
stituitur.

[Bis quotidie ait animum colliges, mane mox ubi surrexeris; priusquam decumbas vesperi, & horam ut minimum aut sesquihoram, meditabere aliquid de Christi vita, in quo præceptis à P. nostro Ignatio, libello Exercitiorum inhærebis, tum in mysteriis diuidendis, tum in principio, progressu, & fine meditationum. Clades verò illas manè, ac vespere, votorum instaurazione, Paupertatis, Castitatis, & Obedientiæ, quod iuge sacrificium est, deoque gratissimum in templis viuentibus mentium religiosarum, quo robur gratia augetur, ad hostem fortiter repellendum; cauebis unquam nisi post examen conscientiæ decumbas, reuocatis exacti diei cogitationibus, verbis, atque operibus, & tam exquisitiè notatis lapsibus, ut notares ad confessionem, inde petita eorum venia, & deliberata forti proposito emendatione, semel Pater, & Aue recitabis. Tum per breue tempus modum inibis corrigendi tui, ac perficiendi. Eritque prima hæc post somnum cogitatio matutina, eorum quos sero notaueris recordatio lapsuum, pudor, & detestatio. Dum autem indueris & instantem prospectas meditationem, Deum roga, ne illo die patiatur in nouas offensas recidere, quæ optima quoque est comparatio ad meditandum. Religioni summæ duces, partem vel minimam horum Officiorum omittere, vel ordinem mutare, quod si fortè continget, nisi legitima ex causa, diem illum non fines abire, quin tuam illam enuncies & punias culpam. Magna cura incumbas in tui victoriæ, cupiditati tuae vbiique obniten, vbiisque illi contraria, & molesta consestans. Quætre in omnibus deprimi, & contemni, nam si humilitate sancta carceris, nec ipse in virtutis cursu promouebis, nec per te alij, nec esse Sanctus, & Deo acceptus; demum neque in Societate hac minima durabis, quæ arrogantes & superbos, sive iudicij, ac honoris tenaces non tolerat, ut quibus satis cum nemine conuenit. Ad hæc sequitur ut tuis moderatoribus quicumque illi sint, & quicquid iussent, nihil aduersando, nihil excusando, perinde integrè, celeriterque obedias; ut si Pater noster Ignatius iuberet. Iisdem similiter animi tui rationes explicabis omnes, euolutis coram singulis illius in prauum motibus, & propensionibus naturæ vitiæ, alioqui non possent malis tuis opportuna curare remedias, fit enim saepius ut illa demissio quæ se alteri curandam subiicit (quantò magis Rectori) dæmonem abigat. Qui cum fraude sit quam viribus fortior, deprehensis fraudibus, absistit. Adde quod ab iis quos Deus apud nos suas vices tenere voluit, securius semper, & expeditius diuina lux & gratia quæritur.] his ille nouum Christi militem imbuebat.

Ecce

Ecce autem Malacam ex Iaponia cùm literis nuntij earum aliquæ Xauerium monebant, Regem quandam ab Indianum Præfecto per legatum, patres de Societate petere; esse illi quod vellet cum iis consulere de religione; perlatum ad eum nescio quid de fide Christiana, ab iis qui recens illuc ab India venerant; huic indicio occasionem præbuissæ, mitum quiddam quod iisdem literis narrabatur. Sic autem res se haberat, è Lusitania Mercatores in oram Iaponiæ delati, excepti sunt comiter ab Dynasta, sed in domum deducti, pridem ab incolis desertam, quòd spectris nocturnis, & tumultibus infestam nec habitaret quisquam, sed neque ingredi auderet. Lusitanis quoque nihilo mitius quam indigenis fuit, trahi, pulsari, percelli cæco, & crebro strepitu, auctore nullo in conspectum se dante; quod iis primùm admirationis plus attulit quam metus, sed nocte quadam vnius è suis subitario clamore exciti, & proditionem suspiciati, armatique, ad opem ferendam duæ accurrunt, trementem famulum, & metu exanimem agnoscunt, rogatus quid ita vociferaretur? obiectum sibi refert, dæmonis simulachrum, tam horribili specie ac pauenda ut eius asperè examinatur. Ergo Lusitani deprehensæ iam causâ præcedentium ludorum, multis undique illam domum crucibus perspergunt, nec ullo deinceps turbatore quietis dæmone habitabilem, tranquillè incolunt. Iaponijs vero ad quos famuli voces peruererant, non ignari quid esset; atque ipse Dynasta, sibi valde id nouum simulans; ubi audissent Lusitanos multæ cùm risu, & dicteriis in soruum, quod acciderat ludere, & quietæ securos habitationis audenter asserere nunquam in posterum ausuros dæmones eam domum subire, in qua esset crux Christianorum; sequente docti experientia; crucem suspicere, crucis admirari virtutem, & eam priuatim ac publicè; domi, & in regiis viis erigere. Inde sensim scratæ, vnde illi vis tanta? cur eam tantum pertimescerent dæmones? & in mysteria fidei paulatim descendere, atque ut sunt Iapones sciendi appetentissimi, quod hæc ab aliquo certius, & accuratius dicerent, quam possent à mercatoribus, & militibus edoceri, suadentibus haud dubiè Lusitanis legatum misere qui Patres sibi ex India peteret. Tantò igitur celérius iter Xauerius adornat, quanto animos illorum ad excipienda semina videbat promptiores. Erant Malacæ naues in Iaponiam multæ, omnes Lusitanæ, omnes benevolæ; Sinensis vna, exigua & sola, ut sunt illæ quas Iuncos vocitant. Huius dominus Necessa, cognomento Latro; & nauis illius, Latronis Iuncus, quod piraticam potius, quam mercaturam exerceret. Omissis aliis in portus varios diuersis, hanc ed delegit quod recta in Iaponiam tenderet, hoc fide data, & pignore, præfitterum se illius dominus, Petro de Sylva Malacensi Præfecto recepit, & nisi obstatissent venti quinquagesimo die, portum in Iaponia lecebrium. Itac lege Xauerius Iunij 24. anno 1549. natum sex

55

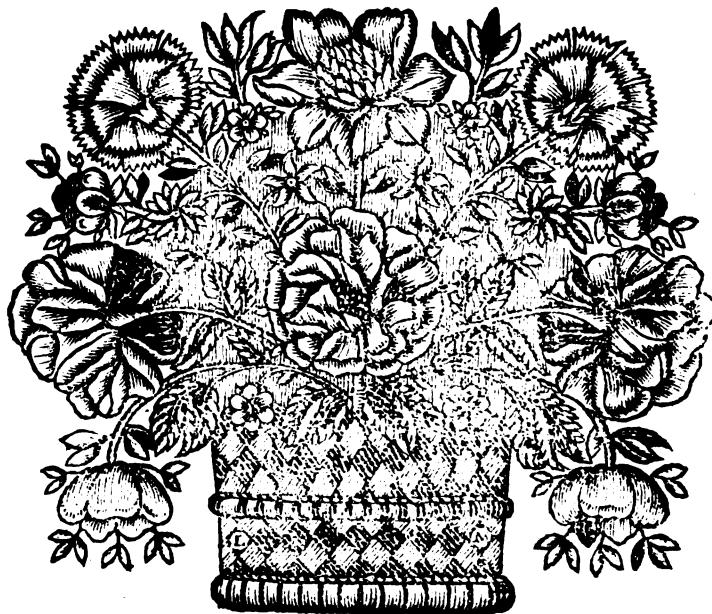
Naugatio Xau-
erij in Iapo-
niam, & eius
adversa.Crucis effica-
citas aduersus
demones.

138 *De vita & gestis S. Franc. Xauerij*

cum sociis subit , ac vento postridie sub auroram reualescente soluit . Quo in discessu prudens animaduersio Pauli à S. Fide existimata est . Decem omnino mercatores , sua quisque in naui ferre Xauerium ambiebant , quo cum tanto ac tali fortunam vecturos se putabant ; nec ulli eorum ex sententia processit ; huic onus suum ; illi nauis , alteri remiges , quibusdam defuit commeatus , nemo tempori ad iter instructus . Quod prouidentiae diuinæ Paulus attribuit . Si eniu aiebat , audiretur in Iaponia sanctus Pater , & cernerentur ibidem Christiani aliud viuere , ab eo quod ipse de Christi lege prædicaret ; ex vita & moribus ipsorum potius , quam ex verbis illius , de Christi lege latiri erant iudicium , & habituri pro falso quod iactatur , Christianos à morte , bona immortalia expectare , cum ita viuerent , vt si alia præter hæc infima non essent . Quare magnas vir bonus Deo gratias agebat quod cum Xauerio nulli essent vectores Europæi . Vix è Malacæ conspectu recesserant ; & nauigij pirata dominus , aues poscere , ligna odorata , accensa funeralia , & sacra facere idolo summa in puppi , honorificè locato . Quod frustrâ conatus impedire vir sanctus discruciatabatur miserabilem in modum ; cum præsertim aduertit , Iunci esse nauarchum dæmonem , vt à quo omnia etiam minima seorsim , sortibus , & incantamentis quererentur , & prodirent responsa læta vel tristia prout dæmon vidisset conducere ad repetendos , sancti virtutis ingratias , ritus sacrilegos . At is à barbaris in cassum rogatis , ac monitis , ad Deum conuersus , apud illum vrgebat , vt alterum tantum ad poenas dæmoni adderet , illumque iis ipsis quibus colebatur sacrificiis vretet . Promouerant ad milliaria trecenta , syluosamque in insulam lignatum exierant , vt inde supplerent armamenta quæ norauit solita , dissipari vadis , & tempestatibus Sinensis Oceani ad quem proprius accedebant ; repetituri cursum sacra idolo nefaria repetunt , cantus , sufficiens , debitos vni Deo cultus ; hic succurrerit præfecto scitari ex dæmonone , in Iaponiam appulsis , an esset futurus Malacam absque incommodo reditus ? & obnuntiauit iacta sors , si Iaponiam attigissent , Malacam minimè reuersuros ; quo responso vehementissime perculsus , abstinere exinde itinere statuit idque in tempus quod dæmon annueret differre , interea hyemem in portu aliquo Sinarum transfigere ; quod facilè ex tergiuersante conspicatus est Xauerius , & quotquot occurrerent , confictis de causis insulas applicante . Has moras dum capit ; & tempus eximit , Cocincinensisbus iam oris sit propior , vbi tempestates exitiales incipiunt : quare denud simulachrum suum interrogat , ecquid infortunij timendum : negavit diabolus timendum , ve la omnia pandi iussit , mari puncto temporis sedato secundos ad puppim aspiraturos flatus , Parent dæmoni suo læti nautæ ; cui sua si processisset fraus , intentatis Xauerio potiebatur minis ; nam scribit

bit Xauerius dæmonem naut sua tunc clauso , & suorum satellitum manibus permisso , sœuam sibi crebrò minatum vltionem. Planè cursu nimium prospero , si vltra præscriptum abrépti fuissent , implicabantur Cocinæ vadis , ad indubitatum ex tempestate mox secutura naufragium. At enim Deus maturè perniciem depulit. Mare totum repente validissimus ventus tam dire subruit , vt veriti nautæ transuersum in scopulos impetum , vela colligerent , & contra tempestatem anchoris iactis confligerent : Immodicâ illâ nauis agitatæ vacillatione præceps in sentinam deiicitur Manuel , Sinensis adolescens quem secum ducebat Xauerius ; & capite graui- ter saucio , ægrè inde viuus extrahitur. Post paulum fluctus in latus alterum nauim adeò inclinat , vt præfecti filia in aquas decideret , omnique ope sera , & irrita mergeretur. Hic fletus immanis , & comploratio tam fera tum patris miseri , tum turbæ nauicæ , vt nauim inferos crederes Ad placandum idoli dæmonein curritur , sacro , & sortibus causam eius infortunij rogatur , respondet furcifer , si foret iuuenis Christianus in sentina extinctus , nequaquam in mari nauarchi filiam præfocatum iri ; cuius acerbitate oraculi barbarus , dolore filiæ iam amens , vchementiùs in rabiem actus , nihil proprius absuit quam vt Xauerium eiusque socios daret in mare præcipites ; diei tamen noctisque vnius spatio , cum & tempestas , & præfecti futur vtcumque recedissent , opportunus ventus anchoras sustulit , & vela explicuit , sequitur denique iter suum præfectus , sed deliberata eo anno Iaponiæ vitandæ sententia , quod iactæ initio sortes grandi suo malo futurum prædixissent si eò appelleret. Hac mente oras Cocincinæ egressus portum captabat Cantonensem , soluendisque iam nauigij armamentis parabat illic hyberna figere , & frustra Xauerius , pacta conuenta & pignora , & ventos prosperos , supersticio barbaro opponebat ; donec mutatis in minas precibus , luiturum Præfecto Malacensi suam illam perfidiam edixit , si quando Malacam rediisset. Quibus tandem coactus mare repetiit , sperans ventum aliquem reflaturum , cuius ficta excusatione tarditatem nauigationis , Malacæ defensurus esset. Sed enim Deus inuitum , ac ringentem cum nauclero suo dæmone , eo anno tenere Iaponiam volebat , vento quotidie puppim fauentiùs vrgente ; tentabat perfidus , quicquid olim esset Malacæ luiturus , in Cinceo tamen hyemare , cum eò flectentem , nauis amica fortitudine offendit , monetque piraticis Myoparonibus instrata omnia , in quos ille inducbat se. Cantonem itaque retrò cursum torquere laborantem , ventus à prora rectus inhibuit ; metuque metum grauiori premente , totis se velis in mare Iaponiæ volens nolens.

144 *De vita & gestis S. Franc. Xauerij*
ignorans ; & quo quis aliò conatus , portum Cangoscimæ , Pauli pa-
tria inuitus legit . Vbi die . B. V. in cœlum assumptæ , anno 1549.
missis anchoris Indorum Apostolus optatâ terrâ potitus est.

LIBER

LIBER TERTIVS.

NT E R monumenta Iaponiæ vetera (si fabula pro-
monumento est) mira quædam signantur de terra Iaponiæ si-
condita , & prima hominum propagatione. Mundo tus, partes,
nempè informi , & confusis adhuc in chaos elemen- ingenium.
tis , latuisse in uno globorum cœlestium Iezzanamini-
quendam , cum sua vxore Izzauanghe , solos in homi-
num genere. Illum sedis mutandæ cupidum , vynco iacto in massam , terra ,
& aquis mixtam , sursum inde luti paucillum tulisse , id sensim auge-
scens , fundensque se latius , in paruam insulam tumuisse , quæ nunc
Auagis nominatur ; eam sole duratam , & vestigij patientem , cœpisse ab
iis cœlo delapsis habitari , fuisséque hanc terram antiquorem cœteris
omnibus. Illic prole austus numerosa ; creuisse pariter pro nascentium
multitudine insulam , dum immensum porrectam , Izzanamis , in multas
dissecuit , quas filiis suis hæreditarias ad habitandum distribuit , & hanc
esse germanam Iaponiæ totius originem , eiùsque insularum. Digna ip-
sorum genio fabula ut qui hominum primi ; & stirpe cœlesti editi ; &
præstantissimi omnium nationum haberi velint , colique tanquam vni-
uersorum parentes mortaliū : & fuit non nemo , qui ratus Iaponiam
Orizontis limbū ab ortu nobis efficere , & Nifon vocari audiens (quod
solis principium sonat) adscriptis illi Excellentia nescio quid , velut ca-
piti orbis , & portæ Solis Orientis. Sed hoc ludibriū est ignorantium
obliquitatē Sphæræ , & numerū circulorum meridianorum , hora-
rūque , æquinoctiū gradibus distinctatum. Iacet ad ortū Iaponia , &
ab gradu trigesimo ad quadragesimum alterum , Septentriones versus ,
protenditur : Italiam aliquando amplitudine excedit : annis haud pluri-
bus quam septem ante Xauerij in eam aduentum ab Lusitanis detecta
est , Anno videlicet 1542. ab ortu procul Americam habet quā hæc in
Californiam pertingit , Sinas ab occasu (seu verius Coraum) propior
adspicit ; vastissimo ad austrum Oceano ; Iessi regno à Septentrione
præcluditur , de quo nondum liquet , utrum Insula sit , an Tartaria con-
tinens . Iaponiense imperium componunt regna numero quam spatiis
maiora , ex accuratissimo illorum scriptore sexaginta octo ; ex aliis sex
& sexaginta , octo insulis ea continentur , quarum primariæ tres . Primæ
Saicocus (hoc est Iaponice , Regna ad occasum) nec nisi inscritæ errore
Scimon eam vocari aiunt , quod regionem inferiorem significat . Regnis
Saicocus propriis nouem constat ; quibus Ichis , & Tauscima insulæ ,

alia duo adiiciunt. Altera Scicocus, regna nisi quatuor non habet sua, nam quintum Auagis insula illi addit. Tertia omnium maxima, absque nomine est. Nifonem, esto, multi eam appellant, sed ea vox toti est imperio communis; quodque nos Iaponem dicimus, hoc Sinenses Iaponem; vulgo indigenæ Nifonem appellant, Regna comprehendit omnino quinquaginta, sed Ochis, & Sando insulæ, duo præterea ditionis eiusdem regna efficiunt. Extra quas dixi tres principes insulas, totum circumquaque minusculis velut consitum arctatur mare, scinditurque in sinus varios insulis, quibus est facilis & breuis ex vnius ad alias traiectus. Solum ferè montosum; plana ferendis frugibus rariora, quamquam alienis incolis non parca; datura vberius, si colonos haberent diligentiores. Aquis enim montes perennibus passim scaturiunt, quibus in fluvios collectis, valles, & campi liberaliter pingueſcunt. Sed nec ipsi montes (alicubi nubibus altiores) suis opibus carent quibus suos Iapones locupletant. Fodinis abundant argenti feracibus, ad quod Europa & India navigat; in id Iaponij sat macram operam & tenuem conferunt; haud tamen usque adeò sterilem, quin ad aurorum millia quingenta ex eo annua referant, eius enim pretij glebis argenteis Valignanus scribit vidisse quotannis Sinensis serica ab Lusitanis permutari. Sunt & aliis montes subterraneis specubus, & venis metallorum, ac sulphuris ubique pensiles; & multis locis perpetuè ardentes. Cœlum, etiæ eiusdem cum Sicilia, & inferiore Italia ingenij, at longè frigidius; opinor montibus pluuias dierum interdum quadraginta, in niues densantibus. Sed violentia ventorum nihil infestius, statim anni temporibus flatuum impetum, horas viginti quatuor eundem continuant, & quacumque turbinem egent, integras deuastant regiones. Quare unâ tantum ædes assurgunt contignatione; nobili tamen, ut apud nos aularum, & conclavium ordine, numerisque digestæ; ac licet nec fornicibus arcuatæ, nec parietibus è saxo, aut latere; ob crebros illic, & validissimos terræ motus, sed simplici ex ligno constent; sunt ad aspectum pulcherrimæ, commodissimæ ad usum. Prima earum molimina trabes nectunt ingenites, apud nobiles ex cedro; quæ arbor illic enormi crassitie, ex mortibus cæditur; patentes tabulis, è cedro pariter, sive alia arbore, æcum ferente compinguntur. Sed illinuntur utrumque gummitione splendidissimi candoris quam nec humor nec aquæ diluunt. Scamnis propterea, & sedibus carent, quod vel talis suis soliti sunt, vel humi insidere, tibiis Saracenorum more decussatis, idcirco paucimenta stora vestiunt subtilibus intextæ paleis, sed in domibus virorum principum adhibentur multo serico, & argento, eleganti opere belluata.

2

Iaponum
forma &
motus.

2. Iam vero incolarum oliuarius color; statura infra mediocrem; si quibus altior, prærogatiuam formæ nobilis, iij ferunt; oris species ab nostra multum dissimilis: ex quo fit, ut nostri simulare partiam non possint, ad proscriptionum capitalium acerbitudinem deuitandam. Mox enim ut comparuerint, peregrinitatis arguuntur. Angusti oculi, natus parum extans,

extans , & depresso narium acumen. Tota facies , eminentia partium tam leui , ut à fronte ad mentum tantum non plana sit , nec barbam nisi serò , & auarè mittit. Nec abest proprius ab nostra , illorum viuendi ratio , & usus , in quo mirum quantum sibi placent , ac præ se alios mortales pro stolidis habent. Funebris apud illos color albus ; Niger festus , & hilarius : Laudant buxeos dentes , & caput depile , mox ut capillum viderint fruticantem reuellunt, dempto flocculo quem ad frontem plebeij ; nobiles alunt in occipitio; eum si quis tetigerit pro summo probro id vindicant , vtque hanc ostentent elegantiam lepidam, pluat, caleat, ningat , aperto ferè incedunt capite. Salutationes maxime insig-
nes , detractus pedi calceus exhibet ; sed suis cuique Dominus subla-
tis in caput manibus , & curuo in terram toto corpore salutatur. In
equum à dextra idcirco inscendunt , quod absurdum putent tamen claro
in munere , sinistro pedi insistere. Ægrotos nisi crudis non pascunt;
nempe ut ab natura edita sunt , aptiora esse ad restituendam naturam
laborantem. Ouilla, bubula, gallinaria , & istiusmodi cicurum carnes,
perinde illis sunt , ut nobis equinae , & caninae. Vix nisi ferinam appo-
nunt, quam ingenti , & facilis captura , sagittis , & floppis venantur.
Nusquam alibi magnificentia quam in conuiuis magis luxuriat; certant
eorum apparatu inuicem vincere , sua cuique mensa seorsum ponitur,
palmis haud plus duobus alta , quod humi discumbant. Mappas vero
quaslibet dignantur , mensis addere nihil possint mappæ , tametsi
quod pretiosissimæ ut potè consert is ex ligno longe pretiosiori , &
pulcherrimo encausti , aurique emblemate tessellatis. Cibos ori admou-
uent etiam minutos baccillis duobus exilibus, palni paulò plus , unius;
quos fuscinulæ instar habilitate mira inter digitos mouent. Sectores
quoque habent escarios, velut in Europa, ephebos à poculis, turbamque
famulorum qui omnes doctè & venustè ministeria sua conuiuis exhib-
ent. Ipsi cibi, quotidianis etiam principum virorum inferuntur mensis
ingeniosè exornati, figurarum vario schemate, plumatilibus cristis , &
floribus , at sexcentis ex auro , & serico pigmentis ; nec desunt cele-
brioribus eorum epulis symphoniae , & saltationes , cæteræque animis
oblectandi oculorum & aurium voluptates. Nec panis triticum , nec
oleam oliuo, nec vino lapones vitem serunt, nisi locis perpaucis, panem
oriza ; oleum vel piscium adeps, vel herbarum trita , pressaque semina;
potum itidem oriza vulgo suppeditant, nec nisi calidum , aut saltum te-
pidum , anno toto bibunt. Sed famoso Cia , nobilium pocula glorian-
tur , quod ex herba eiusdem nominis simplici aquâ decoquitur , & vi-
gorem stomacho multum subdit : tanti vero fit , ut nisi vasis ingentis
pretij, nec coquatur , neque sorbeatur. Vasis premium metitur sua anti-
quitas, si ab sæculis durarint olla, tripodes, scutellæ, digna sunt thesa-
uris etiam regiis , tametsi figlina , & ærugine semesa , emunturque im-
mensis pecunias , ut in iis Cia honorificè potetur. Quæ cum nobis apud
illos videntur absurdæ , exprobant vicissim punctum lapidis adamantem,

tem , aut vniōnum inutile par , integris patrimonii à nobis emi , cum præter antiquitatis titulum ea vasa hauriendo Cia vsum nobilem præbeant. Certè Rex Bungi P. Valignano , eiusmodi vasculum , ostendit quatuordecim millibus ducatorum à se emptum , quod æni omnis memoriam excederet ; & fuit aliud Meaci quod æstimabatur triginta millibus. Vesteres quod attinet , omnes sunt talares , truncis ad cubitum manicis , & nudo brachio ; vestium sinus , cum domo prodeunt , non uno modo ad zonam suspendunt. Vix nisi sericis quisquam induitur , quotrum & ab se , & ab Sinensibus magna copia abundant ; nec sunt vñquam vesteres etiam senum , & grauium vnius coloris , qui fusco simplici matutritatem redoleat ; sed rubro cœrulo , croceo segmentatae , & intextis omnium colorum floribus elegantes ; estque apud illos constanti more vñstatum ut bis dic quotannis fixo , illas mutent , ac propt anni tempora tulerit , hybernis omnes aut æstiuis induti , velut ex composito prodeant ; dies porrò omissis hebdomadis , ex Luna tantummodo computant , quemque nos mensis exempli gratia secundi decimum ; Lunæ secundæ decimum ij dicunt , annum enim totum in Lunas duodecim partiuntur.

3

Iaponum ad fileam , viuaci primùm esse ingenio , & acuto , si qui vñquam hominum , literas , & anima inge- præter illos quos templis destinant ; sed ubi animum ad literas applicant , sciam. facilitate ingenij , & tenacitate memoriæ excellunt. Vnus eorum sermo , & scriptio comprehendendi nisi mente capacissima non possunt. Sermo quidem esto , tota Iaponia vñus sit , sed multorum instar , personis & rebus accommodandus est ; alia est domestica dictio , alia concinnè loquentis , alia nobilis , mercatoris , plebeij , fœminarum ; in sacris verò , & regni negotiis tractandis longissimè diuersa ; forisque ineptum , verba , & sententias adhibere , quæ personæ , arguento , & occasione minus propriè conuenirent. Scribendi ratio , literis non constat , ex uno alphabeto in voces diuersas variè commissis. Sed vnaquæque res vno-eantum peculiari sibi exprimitur caractere , quo exprimi alia non potest ; ij autem characteres tot constant rectis , curuis , implexis & innotam vnam coalescentibus ex lineis , ut vel paucos animo memoria tenere , tam multiplici , & enormi specie impressos pro miraculo sit ; censemur ij tamen ad multa millia. Hanc scribendi artem Combodascum quendam , insignem doctrinis Bonzium , ex Sinis aiunt in Iaponiam inuexisse ; maiorem homine creditum , & spiritum potius , vel ab cœlo , vel ab inferis extitisse ; si tamen hominem , etiamnum in viuis hunc esse ; cum enim se olim viuunt spelunca condere decreuisset , muro dupli obtrrandam curasse , & vaticinatum euoluto cursu decem milium annorum , Mirozum nescio quem , regna illa nouis scientiis , & religionibus turbaturum , se verò tunc demum suo illo ex cauo proditurum , eiique obstitutum. Dormire interea sublati in cœlum manibus longum

longum somnum putant. Aedificatum ad eius caueriam (in Coia leucis ab urbe Sacajo tredecim) templum ingens illius nomini opere regio; & cœnobium Bonziorum, omnes ferè colunt Iaponum Prouinciam, quæ Anno 1560. lucernarum ibidem ad quatuor millia alebant, beatū vero si cui datum sit dentes suos propè illâ specū sepelire, id certo sibi persuadet sat esse, ut in Combodasci Paradisum nullo negotio collatur, Scriptoris vero lineam à lœua in dextram ut Græci & Latini, Iapones non ducunt; nec è contrario ut Arabes, & Hebræi; sed à summo ad imum descendunt, naturæ imitatione quæ ab nobilissimo vertice hominem ad imos pedes finxit, quo argumento miranti Xauerio formam illam scribendi Paulus à S. Iude satiscfecit. Iam tot caracherum absque numero multitudo ut ex parte aliqua condiscatur, traduntur docendi Bonziis pueri, qui secum illos à teneris ad usque annum quartum & decimum in cœnobiis alunt. Hinc solemni die, atque pompa, magno concursu agnatorum, à Præposito Bonziorum ense accinguntur, & inaugurantur militia nobili; traductique in paternas domos tyrocinium armorum ponunt, in quibus, ut sunt animo ingenti, & membris habiles, magnam statim peritiam assequuntur, sive acinace, & canteriatæ catapulta; sive hastilibus, & arcu pugnandum; atque hoc armorum nobilium fastu adeò ipsi timent, ut ne discubituri quidem ense plane abiecto discingantur, sed noctu ad manum in ceruicali depositum habeant. Haud denique inter illos iactatur, haud nasci nobilem ut in lecto degener obeat, bestiæ in morem ignauè porrextus; sed in acie pugnando fortiter occumbat. Quæ mihi ampulla dicti arrogantis, generosius aliud P. Melchioris Nugnesij reficit; nempe homines de Societate quos in Orientem ad conuersiones animarum Europa transmittit, si minus viiles, certè infortunatos mori, cum in lectulis moriuntur; quod tam infinita tot inter infesta maria, & terras iactatio; tot, inter barbaros æruginosi labores, non satis decore nisi martyrio clauderentur. Quibus verbis dolebat se tanto munere priuari. Sed de Iaponiis absoluamus, quorum opes carissimæ, arma; tum plurima, tum eximiæ temperationis, & gemmis aurisque magnifica. Legem autem intiolabili obseruant, ut si quis contactu raserit vel obiter ensem nobilis, pedem retro mox ferat, & prehensum quod incautè attigit ferrum, honoris gratia suo capiti imponat. Et si vero tori militares, haud tamen ad arma ex leui præcipites, nequeensem distingunt nisi certi perire, aut perdere. Honoris sensu exquisito, & tenero, nulla æquè natio tangitur, cumque sint eius appetentissimi, omnes quoque inuicem obseruant, & colunt; nec est adeò Irus, & mendicus quem ausit etiam vir princeps, factò, dictóve humili, aut superbo aspectu lædere; certò aliqui eam iniuriam vindicta luiturus. Nobilitas vero apud illos est tanti, tantisque ambitu sincera seruatur, ut nec Crœso plebeio, nobilium quisquam, deformissimam filiarum vllis conditionibus dare vxorem sustineat, ne splendorem auris sanguinis, populari obscureret. Ut autem animi celsitudo, & decori cuiusdam

dam ubique splendor, præcipue nobiles exornat, difficilè dictu est quantum in hoc genere populis omnibus antecellant: qualiscumque illos, quantumvis subita, & funesta calamitas presserit; probro ducunt voce villa tristi sensum eius, aut vultu præferre; ac licet mœrore diuelli sibi vitalia sentiant; frontis sereno illum dissimulant, & alacriores solito videri satagunt; ne in famulos quidem indignantur, aut impatienter commouentur, vocem altius non attollunt, in iuramenta, & execrationes non erumpunt, ac ne iis quidem obloquuntur, quos iris capitalibus odere, ne agi perturbatione censeantur: filium parens morte damnaturus ea oris sedati specie, maiestate verborum, & tranquillitate id ager, tam placida, ut si sacrum perageret non parricidium: suspicatus se ab inimico ad necem queri; exinde procedet incomitior, magnanimus ratus suo unius ferro confidere, & illum metus omnis contemptu, & audacia vincere, mori denique tam leue iis est, vt in domesticis casibus etiam pueri, vltò sibi ventrem secare non timeant (quæ mors nefarium est;) idque gratia loco petant extremo supplicio addicti, ne ferro carnificis vel attacku fœdantur. Excelositatem hanc stoicam consequitur tolerantia paupertatis, cum incredibili animi æquitate, eoque propensior quod illuc paupertas nobilibus haudquam pudori est; sed diuites, inopes fuerint, iisdem semper honoribus coluntur. Hinc ad sarcinas rei domesticæ lacunas, nobilium nemo, ad commercia se demittet, famaque prius interibit, quam ditari cum aliqua nobilitatis nota velit; multò minus descendet ad captanda lucra ex foliorum, & aleæ ludo. Quoad furtæ vero, tantæ sunt illuc detestationi, vt scribat Xauerius nusquam se tam rara vidisse, quippè tametsi levissima, capite plectuntur; & grassatores proscriptio publica, priuato cuilibet addicit necandos, siue illorum frequens tanquam infestantium regiones ferarum venatio. Postremo, sint sanè vitia Laponum, & multa, & horrenda, vt est crudelitas, etiam propinquos, inhumanitas in ægrotos, simulandi ambitio tam æquans, vt conuicio tribuant, si cordis unius homines nuncupentur; proditiones quacunque vis deficit; omnium vero execrabilis nefandæ libidines, pueros, senes, feminas, sacerdores, omnem gradum, ætatem, sexum, pari seclere periuagat; Sed aduertit vir sanctus, vbi quid dissentaneum rationi perspexerint, facile ab eo auerti. Quod autem per se id non intelligant, culpam hanc esse Bonziorum, qui docent primos Laponum Deos & tales vixisse; & ipsi tales vivunt, cæcumque populum falsitate doctrinæ, & probro detestabilis, exempli in exitium agunt.

4

Laponum gubernatio ci-
pilis, & sacra.

Altos, & Sublimes sonat; eorum duodecim hodieque singulari coluntur
veneratione, Camidum nomine, credunturque ab sole, legitima serie
propagati. Sacrificatur iis tanquam penatibus odorui suffitu, prostrato
ante illorum statuas corpore. Luna vero Augusti quinta & decima, so-
lenni ritu atque apparatu supplicatio annua iis instituitur; circumfo-
runtur

sunt eorum imagines , necnon vxorum , & concubinarum , superbis in ferculis succollantibus ad quadraginta hominibus ; subsequentे populo , nobilitate , atque ipso rege , sumptuofissimo vestium , armorumque & elegantissimo ornatu . Adiunt & voces musicorum , & instrumentorum soni , & condicis spatiis luctus & comploratio populi totius , reginæ , Camidis uxori condolentis , quod spectare cogatur , inquiunt , eius concubinam , riualem suam post illum proximè sequentem . Per Camidum nomina , Tengimi maximè (qui primus eorum extitit) iusurandum iuratur sanctissimum omnium ; eorum picturis signa militaria consecrantur , ipsæque interdum priuatorum uestes ex peculiari erga eos affectu . Ex Camidum vena , traductos Reges Iaponiæ ferunt , quorum primus sexcentis ante Christum annis imperauit . Successere vndeциim supra centum , omnes stirpe eadem decursu annorum prognati . Regium nunc nomen Teius , aut Voous , quæ Imperatorem significant ; vel etiam Dairus , ab aula scilicet , quæ hanc item habet appellationem : huius custodiæ , armisque imperij vniuersi Xongunus præcerat , quem alij Cubum (lingua nostra Ducem supremum dixerimus) adiunctaque honoris gratia , Samæ , seu Domini voce , Cubosamam vocarunt . Hic annis ab hinc retro trecentis Dairum noctis ignatum , & fœminam , luxuque infami dissolutum , qua eius pudore , qua suo ambitu , imperio expulit . Ex eo nihilominus , nihil nisi Meacum , & pauca circum regna tulit ; aliorum Præfecti , suum quisque sibi quod gubernabat asseruit . Hinc prima imperij labes , quam æternarunt tot inter regulos perpetua prælia , committente illos inter se seu inuidia , seu cupiditate , tam crebra victi , & victoris ; partorum , & amissorum alternatione , ut ludi coronis inter eos putasses , donec ad ultimum Nobunaga rex Tensæ , hoc est Meaci , & confinium regnorum , seculo proximè elapsò magnis animis Cubum in bello frègit , eiusque deinceps hæredes ; vsusque felicitate victoriarum dissipatum imperium , sub suo vnius Imperatoris Sceptro , totum ferè collegit . Suus tamen Voom , seu Dairum honos constanter manet , ex antiquo ducus Camidum sanguine , ac si minus supremam ditionem , supremos tamen honores retinet , prærogativa dignitatum iura , & titulos diuidit , prouehitque ad gradus , & nobilitatem , quod ei magnam autoritatem , legatos , & munera imperio toto conciliat , sunt enim Iapones famorum huiusmodi , & titulorum curiosissimi , habetur porro tam sacer , & sanctus , vt si vel pedem humi posuerit , execratus credatur , & dignitate cassus , dedecorata nimirum origine quam traduxerat à Sole , qui per stellas errantes decurrens , nisi radiis , & beneficiis terras nunquam attingit . Sedet ergo in solio semper , nec ab latere altero acinacem ; arcum & pharetram ab altero deponit . Nobilium manibus intra regiam portatur , foris illum sua maiestas prohibet , & nisi perraro in publicum non prodit . Extra hanc duplarem Dairi , & Cubi dignitatem , tertia Zazzi est , sacrorum curam gerens , de qua suo loco . Nunc de Iaponum religionibus , fabulis , libris sacris , ritibus , & sacrificiis ,

sacrificiis, infinitum sit scribere. Sed & in iis sunt ad duodecim, planè ab se diuersæ. Hæc Solem, & Lunam; alia bestias aliquas, interque has lupum; Canidas quædam, & Fotochas colit; illos regni semideos, istos ex Sinis peregrinos. Magna pars, athei, absque Deo vivit. Dæmonem alij, tetra qua illum depingimus specie adorant, quibusdam immortalis est animus, præmiorum post vitam, & pœnarum capax. Non nullos habet delirium transmigraturæ in corpora animæ, pro vita merito belluina, plebeia, aut regia. E contrario sunt qui recidere illam in nihilum volunt, ut prius nihilum fuerat, quam in vitam mortalem subiret. Sed hæc quia flocci referunt cognoscere, vel indicasse plus sat tis sit.

SIaponū Di, Christi Ecclesia histriioniam facientis; assimilarat illam schemate portentoso, versis in fabulas mysteriis, in superstitiones Sacramentis, ceremoniis in ritus sacrilegos, ut si quando se Christi notitia illo penetraret, discerni sacrum à profano; à verò mendacium non posset. Triadæ in primis eripiunt statua quandam singunt, manibus quadraginta eodem ex trunko extantibus, quæ potestatem notant agendi exterius, ut tres personas naturæ unius designat statua. Denix vocabulo hoc monstrum nominant, & interpretantur eorum philosophi tria capita, Solē, Lunam, & elementa: corpus verò materiam primigeniam, quæ velut manibus elementarium, & cœlestium qualitatum sese in omnia transmutat. Messiam quoque suum Xacam vocant, hoc est principijs expertem; matrem quidem reginam, & uxorem, sed absque marito genitum, cui proinde in somnis præmonstratus est hic partus, ne matrem abiiceret tanquam adulteram, filium veluti spurium. Addunt extra cunas exilisse infantem, erectumque in pedes, septem passus ad Orientem confecisse, ortosque ex singulis quæ vestigium fixerat septem flores. Inde cum sublatum digitum esset osculatus, profissum se cœli, & terræ Monarcham. Adultum verò in eremo Siani vitam rediundis hominibus diu solitariam, pœnisque asperrimam egisse, ut suis meritis innocentiam præstaret sceleratis, inuocantibus salutem. Post è solidudine progressum populos docuisse, congregasse discipulos, & sequaces, grandia scripsisse votamina, quæ vocant fochechia, de reconditus sapientiae arcanis, quorum pars potissima vertitur, in probatione huius effati mirabilis; præter nasci, & moriri, fieri & destrui, nihil præterea usquam esse; de nihilo atque in nihilum omnia redire. Estque videlicet hoc unum de maximis Euangelij quod Xaca intulit arcanum; cœlo missum iactatur, & Dei dictatum; eo pulpitæ templorum; eo exedræ sonant academiarum; implentur, ac timent incubrationes de Theologia Iaponum innumerabiles, in quas iam rerum individuarum ab iis relata leguntur, millia quinque & viginti, & scholæ huiusc Bonzij, vix concionantur ad populum, præterquam de nihilo. Præstant hoc densatis tot rationibus, inductionibus, modisque tam efficacibus, ut dementati auditores, elatis interdum vacibus manibusque,

manibusque, Nihilum, nihilum, simul omnes conclamant. Funeris præterea idem. Xaca legislatoris officio, testamenti sui reliquit tabulas, præceptorum decalogi constantes; horum quinque scripto; verbo quinque alia tradidit, sed hæc adeo fœda, & turpia, ut nefas sit caræ committere. Illis autem homicidium prohibetur; alieni usurpatio; adulterium; mendacium; mæror in rebus extra remedium positis. Tandem annos bis milles cum vixisset Xaca, viuere desit, & luctu anniversario mors eius perpetuo colitur, ut apud nos Christi patientis; sed stulta fabula hunc eis obitum adornant, nimis vnde terra-rum ex quo quis antinantium genere, morienti duo adstitisse, fele uno, & serpente exceptis, quibus sopor tam altus obrepserat, ut magno vocantis præconio expergesisti non fuerint, & hunc bestiarum tam communem concursum, præmij loco idcirco factum, quod Xaca octuages millies bestia natus esset, priusquam homo nasceretur. Verum extra fabulam res habet, fuisse Xacam egymnosophistis clarissimi nominis, natum patre Deli, Indiæ intra Gangem rege; cognomento Xacam, & Buddam, quod Sapientem, & Literatum significat. Floruisse anno ante Christum millesimo; nunquam in Iaponia conspectum: sed missos ad illum à Sinarum Rege, anno Christi quinto, & sexagesimo legatos, qui pro excellenti quo erant ingenio, illius doctrinam considerarent, & ad se referrent; inde illam ex Sinis primitus in Corailum, post in Iaponiam latius se fudisse. Duarum auctorem sectarum extitisse, quæ sunt principes cæterarum: alteram eorum qui solitarij capita mille septingenta contemplantur, quorum ad ultimum cum speculando pernenerint, nihil eis præterea quod discant superest, & à Zazzo ac Tundis (de quibus postmodum) inauguantur doctorum insignibus: alteram scholarum quarum alumni de rerum natura disputant, & scribunt arbitrariis notis, & hieroglyphico caractere, ne à populo capiantur. Prædicant etiam publicè, sed alia omnia ab iis quæ sentiunt ad emungendam enim stipem, & frānandum vulgi sub magistratu licentiam, Deos asserunt esse, & spiritus, & aliam ab hac nostra vitam; inferos & beatitudinem; virtutes, quosum scelerati nihil non pronugis, & fabulis habent; nihil enim sui doctrina imbuti, nihilum vnum credunt. Præter Xacam alium adorant vetustiorem illo Deum, cuius Amida nomen priore syllaba sanctos omnes signat; secunda sanctas; tertia omnes bibliothecas. Conditorem hunc dicunt sedium beatarum, seu paradisi, milliarum ab terra millionibus sciundi triginta millibus: itaque animas, quamlibet valida & penna & halitus contendant, nisi triennio minime illuc peruenire, at enim sedes beatorum nec vna habent, nec vnos inferos; suum quisque viginti, quos columpdi, peculiarem habet paradisum, usque inferos, in fundo maris, in æte, in lunæ concauo, in sole & alibi, quæ loca ut cuique singulæ perplacent, ita Deo paradisi datus datur, instantiæ supplicat, absque villa tamen dubitatione; Doctorum æquæ ut ruidum magis

Xacæ disciplina tenet, animam, & futuri promissa quibus Bonzij questu captant, in nihilum tandem recidere; vnde colluuios turpitudinum omnium immanis, & vita quadrupedum, mortem nimicrum expectans iis consumilem. Hac animi persuasione, prodigiosum nihilominus tot fana, Amido, Xacæ Camidibus, Fotæ his, abiis factari, ut quibusdam in urbibus, ciuitatum ædes numero suo æquent: arte magnificentia, supellestili superent: colossis ex ære, in medio ereatis, & lucernis ex auro fulgentibus: regum videlicet quotquot in Iaponia fuerunt Deum suum nemo non templo augere voluit, verum ad sui memoriam potius in seros nepotes gloriosam, quam ad simulachri veneracionem. Sed longè dementior famam in populos ultroneo suimet sacrificio emercentium, furor & rabies. Suntque ij tam portentoso numero, ut tria interduin & quatuor millia naues simul descendant, ligatoque ad collum saxe, gratulante ad littus populo, pertusis nauibus dum sensim merguntur, idolo suo alacres, decantent, rogentque ex eo naufragio in eius deuchi paradisum, quem putant in imo latere oceano: alij cauernis montium inclusi iusso sibi exitu obstrui, fame voluntaria perire deligunt, omnium habentur fortunatissimi, quos per se cacodæmon ad præcipitum deducit: in rupis altissimæ verticem adrepunt, inde Deum suum magnis vocibus inclamat, ut se inter brachia excipiat cadentes; adeò sulphurario è cauo dæmon, luce formaque asperabilem sc̄sistit; in eum miseri se saltu proiciunt, & in vallem horrendam præcipites ad subiecta saxa conteturunt, suntque dæmonis in Iaponia martyres. Cruce vero se, sed obliqua signare, qualis S. Andreæ pingitur, incertum vnde acceperint, deprecatoriis globulis pronior coniectura, quos centum octoginta filo uno contextos gerunt, & ad singulos preculam recitant, verbis, & significatu nemini perceptam eique recitationi peccatorum attribuunt veniam, quæ pari capitum cum iis globulis censenda numero arbitrantur. Datur etiam, ut apud nos virginis salutandæ, sic apud eos precandi signum certis diei horis; ad hoc passim de genibus manibusque sublatis, Deum quicunque suum orant, & adorant. Sunt peregrinantes ad loca sacra; & pœnatum & culpæ condonationes, ex præscripto quorannis ea visentibus. Est illud etiam Confessionis Generalis tribunal horribile, reo in lancem imposito subiectæ voragini imminente. Sunt supplicantium agmina, magnis ordinibus, deorum simulacra inauratis ferulis circumuectantium, suis est itea Reliquiis honor.

Meaci præsertim Xacæ denti maximus defertur; cœlum aut pluuium, aut serenū optent, putant dente illo extra sanum prolato, se id imperare. Datur suis quoque per annum festis locus, mortualibus inter alios quæ lunæ septimæ quarto, & decimo obeuntur, cum enim triennio ani- ipsæ egeant ut in Paradisum deueniant omnium maximum, fractæ labore itineris, ter humi considerunt vires recepturæ, quare illo die cena illis ponitur à propinquis lauta, & magnifica; exitur iis obuiam extra urbes sub noctem, ut excipientur, exceptæ inuitentur, domum deducantur.

Cantur, ac ne quā per tenebras exerrent, vel offendant, ignibus vici omnes, & facibus collucent. Mensam ijs domi ponunt, discumbere somniant, & flatu, ciborum substantiam ducere, illā refici, & vires resumere. Exacto die cursatur domo omni, lapidatione, fustuário, magno strepitu pelkuntur foras, ne quas forte ignauia ab integrando itinere auersas, paradiſi faciat contemprices.

6. Huic Dæmonis synagogæ deerat anima, nisi, ut deformi conuenientia Christi Ecclesiam imitatur, ita suo etiam Clero, Dignitatibus, & Ordinum gradibus, ex uno aptis Hierarchiæ capite fulciretur. Igitur Meaci, vrbe imperij principe, sedet quem dicebamus Zazzus, & summum velut Pontificatum gerit. Penes illum est rerum summa, quæ animum spectauit, ritus instituit; Imperatores quos libuit inter Deos referrit; illosque honoribus Camidum impertit. Sectas probat, quas multas & sibi inuicem magnopere aduersantes librorum Xachæ obscuritas peperit. Denique Fuinos & Tundos consecrat, veluti dixeris Patriarchas, & Præfules, à quibus deinde creatur Sacerdotes, & potestatem accipiunt sacrificandi odoribus, meritaque Xachæ, & Amidæ, in vino-rum bonum, & funerorum quietem conferendi. Præter hos sacrorum ministros sunt Bonzij, varias professi religiosæ formæ familias cineritias, nigras, solitarias, cœnobiticæ, propè numero infiniti. Sunt quoque Moniales, quas Bicones appellant, veneficæ plurimum & incantatrices, quæ foris virgines præferunt Bonziis ad nutum turpissimè, ac flagitiosissimè scruiunt, ab his omnem Iaponiam prodiit sceleratum inuentum ponendi vteri, & partus abigendi, fere illic fœminis vulgare. De cœnobitis, ritibus, sc̄dis, Theologia Bonziorum, quæ ab testibus didici, & oculatis, & diuturnis, ingens volumen confecerint, esto, curiosis forsan placitum; sed patrum vtile; quin imo vereor, ne in iis quoque sim nimius, quæ vetat Historia siseri, adeo sunt detestabilia, radunt omnes capilluni, & barbam, cœlibes agunt, carne, piscéque recenti abstinent, in Lunæ ac Solis exortu, statisque per diem articulis campanæ sono congregantur, cantant alternis choris, & versibus Xacho quædam deliria. Ceterum natio, torâ Iaponiâ facinorosior, & contaminatior nulla est, vt qui præter alia fautores sint nefandæ libidinis. Dum enim (scribit Xauerius) inuehente me pro concionibus in tantum nefas, moueri se horrore illius populus indicat, nictando ipsi, & oculis dicta eludendo me rident, & abeunt; nec possum satis demirari, hoc hominum genus in omni vita publicè tam flagitosum, tantam nihilo secius habere apud omnes, etiam ipsos Reges venerationem huius tamen rei triplex videtur causa. Primum quod familie regiæ cum in Iaponia sunt tam multæ, & ex multis quisque vxoribus tot suscipiant liberos, non possunt omnes in sæculo paternis opibus dignitatem tueri, est enim tenuis regionum illarum copia; ob id facile inducuntur ut Bonziorum sectentur institutum, inter quos à pueri educantur illis ergo honorem, nobilicas sanguinis non ægræ conciliat; Deinde cultum suo-

rum decorum , & exterius illud rituum sacrorum choragium ea procurant maiestate , ut eius admiratione spectatorem populam incantent . Postremò salutis , quam sibi vulgus effingit ratio , venerabiles Bonzios illi facit , nihil ipsi fortius auditoribus suadent , ut ea quæ dixi Xachæ quinque præcepta facultatem humanam transcendere . Ergo cui lubet , ut lubet viuere , postque omnes laxatas cupiditatibus habenas , saluus esse , subducat cum Bonziis suorum scelerum nomina , eaque datis munieribus , & legatis pecuniis adæquet , Bonzij vero Xachæ merita iis reponent , suo enim illa arbitratu dispensant , & penes illos est eximere inferis quos volunt , & in beatorum sedibus locare ; vendunt item è carta vestes , rudiario penicillo deorum cuiuspiam depicta . Has qui moritur indutus , beatus scilicet , & æternum felix ! venalem pariter innocentiam habent suam ; & merita , & quæcitas multorum annorum spatio virtutes . Sed horum omnium saluâ semper sibi possessione , & integrâ , ut qui sumnam illorum eandem volentibus emere semper tradant . Denique syngraphis fiduciariis vñuras decunes argenti quod hic acceperint , creditoribus , statim à morte soluendas promittunt ; iisque syngraphis præbet populus fidem sic indubitatam ut cum iis lati moriantur , easque illuc in alia vita repræsentandas secum ferant . Omnis pauperum infelicitas est , ut quibus desit quo ipsi cum Bonziis de peccatorum suorum nominibus transligant . Sed omnium infelicissimæ , miserrimæque sunt fœminæ , cuiuscunque sint dignitatis . Ingeniosi quæstuum emunctores , extra spem salutis esse illas docent , quod sordes earum quædam sint , omnibus virorum criminibus fœdiores , nec ullus Deorum sustineat in Paradisum suum illas admittere , nisi grandi argenti pondere à Bonziis id promeritæ , quod sanè faciunt tam profuse , ut angusto in regno , cuiusmodi apud nos parua prouincia , Bonziorum andrones ad octingentos numerentur . Postremò , huic mimo Diabolico ne quid desit , militarem habent ordinem religiosorum , sub uno Camidum Cucabao . In eo triginta millia censentur virorum fortium . Castimoniam ostentant adeò cœlibem , ut nefas sit ulli fœminarum , in urbes eorum ditionis vel pedem inferre .

Hoc se monstro iactabat dæmon ad traducendam Christi Ecclesiam imitatione ridicula compacto , quo tempore illuc Indorum Apostolus , Angelorum regina duce ac præside aduenit , cui propterea , & quod eius Assumptæ sacro die applicuisset ad portum Iaponiæ , iure debentur primitia spiritus , quas in pignus maiorum progressuum Sexumanæ in aula statim legit .

7. Distabat Cangoximâ sex leucas Rex Saxumæ . Hunc clieus nobiliss Paulus à sancta fide , debiti honoris officio functurus max adiit ; exceptit virum Rex mira comitate , & obseruantia ; sciscitatus est quæcum curiosè , tam benignè , de tractu Indiarum prorsus Iaponibus ignoto , de nationum moribus quas habent Iapones pro crudibus , & incultis ; præ omnibus vero de Lusitanorum in bello virtute , ac robore de quibus cùm

cum Regi pleniū , fecisset satis ; vltro sermo incurrit , in cultus varios factorum , quibus India vtebatur , sed maximè in Christianismum eonupera ex Europa inductum , de quo Paulus sublimi sanctitatis illius commendatione mysteriorum & auctoritatis , partem orbis maximam obtinenter verba fecit ; vidensque iucundè ab rege audiri , ac probati , iussit libi proferri Deiparae iconem , filium infantem inter brachia sustinentis , opus doctæ manus , quod ei Xauerius eo consilio dederat , vt si qua fauillet occasio id Regi ostenderet , fuitque planè diuinæ bonitatis , vt eius aspectu Rex pietatis sensus , ac reuerentiae magnos conciperet : acciuit quoquac in aula tunc erant nobiles , & cum iis Virginem flexis genibus adoravit , voluit etiam Reginæ ostendi quæ suis pariter cum principibus fœminis , & honoratiis puellis , venerationem illi prostrata exhibuit , multa ex Paulo , super ea Virgine rogitans & super puero , qui ? vnde ? cur tanti apud Christianos nominis & honoris . Ad quæ Paulus breui ab natali ad ascensionem enarratione , vitam Christi pertexens , incredibili admiratione affecit attonitas , Reginam præsertim , quæ paucis diebus Paulo Cangoximam reuerso , mandauit per nobilem fore sibi rem valde grataim , si eius picturæ apographum ab eo acciperet . Sed qui hoc duceret pictorem reperire illic non licuit . Ergo illa saltem , prescribi ad se compendio petiit religionis Christianæ suprema capita quod Paulus quamprimum præstitit . Hæc dum Saxumæ in aula geruntur , multi quotidie Pauli domum nouæ legis , nouæ imaginis , nouorum ex Europa Bonziorum confluere , sunt enim Iapones cupidissimi nouarum rerum & de futura post hanc vita inter se assidue disputant , committente illos multitudine sectarum pugnantium quibus distrahuntur . Suspicere itaque vehementer , idque ante omnia mirari , homines iis præditos dotibus , spreta patria , & domo , milliarium vi- ginta millia per quicquid usquam est terribile , ac durum , emensos venisse ad pandendam solum Iaponiis salutem veram : inde circumspicere illos attentius , inquiritare de instituto , & conditionibus ipsorum , & acutè videre , cultu licet & habitu viles , haudquaquam ad opes & honores quibus Bonzij inhiant , nauigasse , cum essent ab iis alienissimi . Tantò igitur magis desiderio ardere intelligendi qua lege , quo more , quibus sacris viuerent Christiani : quæ Paulus Deo plenus , eorum quæ per se nouerat præco egregius , reliquorum interpres fidus , & diu no-
doque decebat adeuntes , nec absque suo saltem , compendio ; nam quod peculiariter optarat , vxoris & filiæ animas à Deo obtinuit , cum agnitorum aliquot numero , quos ab se Christianis imbutos disciplinis , salutari lauacro purgari vidiit .

8. Meditabatur hæc inter Xauerius ineundum pro Euangelio certamen , iis se præfidiis , si inquam alijs , obarmans quæ ad rem tam ar- duam ducebat potissima , demissione inquam sui , egestatis suæ optimè conscientia , per se bono cuiusvis inutilis ; sed longe imparis , reuincendæ erro- rum tam varie , & inueterate falsitatib; manifestandæ ignorantia sapien-

rium Bonziorum ; traducendisque palam eorum flagitiis , & ex illa patriorum Deorum adeò longæua adoratione transferendis ad Dei vnius crucifixi amorem , metumque populis , haudquaquam agrestibus , sed natura superbis , vita sceleratis , superstitioni & doctorum suorum æternis contentionibus sanctitæ , vclut oraculo addictis . Quanquā enim quod crebrè suis literis memorat , Iapones sciret , præ aliis infidelibus acutos sagaces , ad verum , bonumque dociles , sed præcipiebat animo , conniventes tumultu , & armis omnibus inferos ne suo capiti præscripta tot sæculis diriperentur octo & sexaginta diademata , & spoliaretur gentis seruitute , quæ quancò veri capacior , tantò Dei maiori dedecore , fraude exitiabili obstricta tenebatur . Quid non erant moturi tot exercitus Bonziorum apud Reges gratosissimi , & apud populum vertendi , ad propugnationem legis à maioribus acceptæ ? Et quidē si sola argumentorum vi , res tota ferretur , cum essent rebus quantumuis subtilibus percipiendis idonei , posse de iis sperari victoriam . Sed iis prostratis , vnde imposterum auditor eorum mendaciis credulus & vnde promissorum fabulosorum empator & vnde prodigæ illæ quibus interea pinguiscebant stipes , in spem fœnoris post vitam decuncis & quis eos vel hoc fecerit , nedum propè divinitùs satos putauerit & autoritate , dignitate , re , vietu destitutos , populo in ludum ob delira figmenta , incærcrationem ob scelera , venire necesse sit , haberique cum iis quos iactabant diis dignos ignibus sempiternis qui sibi arbitrium arrogabant , quos vellent ab iis liberandi . Haud tamen agendi principium nisi ab eorum impugnatione , prudenter fieri valebat , prima erant in Bonzios stringenda vulnera , qui omnem in populum mittebant , ac diffundebant lucem : ad hoc illum sibi diffidere penitus oportebat , nihil ex se audiens ; Deo fratum in quævis pericula mortesque , securum pergere , à quo perinde ut ab artifice , omnis instrumenti efficientia nasceretur . Hac Christi Apostolus excelsitate , demissi animi confirmatus , ita suos Goam per literas Gangoxima affabatur . [Quando , inquietebat , à Bonziorum mendaciis , veritas Christiana ; & ab recto sensu tantum abest , quod docent de Deo , & salute ; quæ inde nos manent insectationes plusquam credibile ultra verba ituras : hic edendimus , & hoc vnum spectamus , ut conditoris suo Iaponiam , & Liberatori Christo exhibemus obsequentem , quare alinur grandi spe adfuturi nobis , in optatum hunc finem ciui auxilij . Populus , quantum coniicio , non videtur nobis multum obstitutus , nisi sollicitetur à Bonziis . Cum his verò neque contendemus , nisi claro iure , sed nec metu illorum absit . mus ab deprædicanda magnitudine veri Dei & vera salute , ut qui præterquam Deo visum erit , tollere contra nos digitum non possint , si Deo volente quicquam in nos funestum statuerint , magno nobis lucro futurum sit . eius nempe causa vitam hanc nobis miseram corripi , qua perpetuò morimur ; & quam expectamus , votisque poscimus cum Christo beatam inchoari . Fixum animo est , (doleant & lassiant Bonzi) veritatis lucem palam

patam omnibus ingerere , iubet enim Deus proximorum salutem , esse nobis hac vita cariorē , cui eius imperio decretum nobis ratumque est parere.]

9 Ita ille de se , cumque iam aliquos Goa vocare destinaret , qui suscep-
pro instant operi , docet animi comparationem quam afferre illos
oporet ad Apostolici muneric , & vocationis magnæ implendam men-
suram ; suæ videlicet inutilitatis , & nihil veram , non simulatam noti-
tiā , interest ad illius laudem , & disciplinam legentium ne partem
hanc ipsius spiritus , & philosophie hoc loco sileam , quam paucis notæ
tam necessariæ omnibus , magnum aliquid pro Dei gloria tentaturis.
[Nullum inquit finem monendi vos faciam , multò absque vlla compara-
tione plus Deo placere , qui sui ipsius contemptu locuples , suam eius
amori vitam , & gloriæ consecrat ; quām qui aliud quoduis altoqui ex-
cellens , & multum obsequium , illi defert. Accinctos vos volo ad iter
Iaponicum , non exhibit alter ab hoc annus , quin vestrum huc multos eu-
cœm , commeatū ad hoc humilitatis sanctæ copioso vos munire ; impu-
gnate fortiter , & domate , quicquid vobis refractaria natura opponit.
Pro modo communicati vobis à Deo luminis altè vos ipsos introspicite ,
atque cognoscite : crescat hinc vobis fides , spes , caritas , Dei fiducia , &
ardor salutis alienæ , nam Dei fiduciam , diffidentia sui parit : ante om-
nia iuuerit , probè fundata humilitas , quam vbiique , sed in Iaponia maxi-
mè , opinione omni magis necessariam sentietis. Quare vos oro , spes
omnes vestras à Deo suspendite non à vobis , non ab scientiæ , virium ,
aut aliis quibusvis dotibus. His tuti armis aduersa qualibet animi cor-
porisque , pro Deo adibitis , qui piè humiles confirmat , & erigit , eosque
qui minimis in rebus velut in speculo veraci debilitatem agnoscunt
suam. Hos decumanis , & desperatissimis casibus , nec suo cum satellito
dæmones ; nec tempestatibus incensa maria . . . nec barbarorum crudelitas ,
aut quiduis aliud læserit.] Huc usque Xauerius , qui hac sui tam vili
estimatione , hōc Deo dicitur , quod sui agentior noua sibi de cœlo auxilia
petiit. [Magna me spes tenet , inquietebat , ad futuram mihi in hoc nego-
tio diuinam opem , ut qui meis manè diffisi viribus , confisionem animi
totam reposuerim in Christo , Deipara , & choris nouem mentium Bea-
tarum , ex quibus mihi tutiarem delegi , militantis Ecclesiæ Principem
Michaëlem. Nec parcas experto supprias ab Iaponiæ totius Archange-
lo præside , & hos quidem in quotidianas preces nominatim voco ,
aliosque Iaponiorum custodes Angelos , quibus id muneris à Deo impos-
sum , ut pro salute ipsorum supplicent ; nec illos prætreo in cœlo
beatos qui ut tantam auertant animatum stragem , votis assiduis Dei mi-
sericordiam interpellant , meam verò in iis Deo ut par foret commen-
dandis socordiam , & oscitantiam , confido plurimum , suppletum iri , ab
Societatis nostræ , assertis iam cœlo fratribus : nunc iij frigidis , & ignauis
desideriis , gratiam apud Deum addent.]

10 Sperandis à Deo copiis priuatum adiunxit prædicationis appara-
tum , Donum lin-
tum , guarum Xa-

9

Xauerij ad
missionis Ia-
ponicae can-
didatos.

10

uenio , sicut tum , magnoque in primis conatu ad linguam Iaponicam applicuit animo , sicut tum , simplicitate puerili voces , significata , sonos , flexusque pulsuum solis datum . vernaculos , syllabatim condiscens , & exsorbens molestissimæ operæ tædis , ætati prouæ & peracerba . Augebat molestiam , incensum studium animarum , coactum interea in modum statuæ ut ait ipse metu , mutu , ac surdæ , inter colloquentes versari , & silere . Nam dono linguarum , de quo posthac agetur , et si ornaretur ubique gentium , at non usque ad cœ ad nutum , ut primo contactu peregrini soli , mox eius sermonem usurparet . Verum ubi placitum Deo erat , Apostolico illo cum imbuere linguæ extraneæ habitu , ita propriè , cultè , elegantèque ea vrebatur , ut vel ipsi ad eam stuparent indigenæ : sed enim omissa huius miraculi expectatione , nihilo segnitus eius studio incumbebat , arcana fidei Christianæ , adscito interprete in eam conuersa mandabat memoriaræ , illaque progressus in publicum decantabat , quod ab eo Piscaria in ora Malacæ , & in Molucensibus insulis factum narrauimus . Ad hanc porro diligentiam magister accedens , & nomenclator Deus , dicendi characterem eius animo imprimebat , fingebat linguam in nativo accentus , & sonos , & habebatur eorum popularis quibuscumque ipse loqueretur , cuius tantæ rei argumenta consultò huc distuli , ut qui leget querentem Xauerium se tanquam statuam inter Iaponios initio egisse , tum voces eorum infantili balbutie conatum , agnoscat quid ab se secluso prodigo fuerit ; dehinc cernens linguas triginta sonantem Indicas planèque diuersas ; interdum etiam perceptum ab auditoribus idiomatum variorum , et si uno eodemque sermone ad eos diceret ; agnoscat rursus quæ iure , ac verè Summi Pontifices scripserint : *Signa , & prodigia quibus Dominus Apostolorum suorum sermonem , in nascentis Ecclesia exordiis confirmavit , ad illius nosa sobolis incrementum , in manu etiam serui sui Francisci misericorditer renouasse , subito enim à Deo , diuersarum , & incognitarum gentium linguas , quas non nouerat , edocitus , disertissimè quasi in iisdem terris educatus esset , loquebatur . Et accidebat quandoque , ut cum ad diuersarum nationum populos concionem habentem , unusquisque eodem tempore Lingua sua in qua natus erat , magnalia loquentem , cum stupore , & extasi audiret , eoque miraculo multitudo magna commota , reciperebat verbum Dei .* Cuius adeò rari , nec forte ab ipso Apostolorum æuo , tam amplè cuiquam concessi muneris , volo certam fidem , singularibus firmamentis adstruere , haud tamen aliis , quæ quæ Rotæ Ro . Illustrissimi Cognitores inseruere Epilogο actorum , de referendo in sanctos Xauerio , & ducta partim priuatis ex testibus , qui spectatores miraculi fuerant ; partim ex communi , peruagataque Orientem fama . Duobus constat rei huius admirabilitas ; locutione expedita , & eleganti , idiomatum diuersorum quæ nunquam didicerat ; & ysu sermonis uainis qui perinde à populis variarum linguarum caperetur , ut si sua cuiusque propria loquentem audiret . Vtriusque de yisu & certa scientia , testes sunt decem , & quatuor : in iis senex annorum octoginta Manuel Fernandius , testatur vidisse Xauerium

Xauerium in ora Piscaria , & Teuanapatano portu in Choromandelo , dicentem ad populum ; eius populi lingua , cum publica admiratione dictionis adeò expeditæ ; quam perdifficilem , & eò tunc recens aduectus , non potuerat didicisse . Cumque dicto in portu multarum nationum externi , concionantem audissent Xauerium , afferuisse vnumquemque non minus ab se intellectum quam si maternam cuiusque linguam usurpasset . Ipseque qui aderat Manuel sua quoque locutum patriâ putauit , & versabatur in omnium ore , quocumque locorum deuenisset , eorum mox vernaculaam nosse , cuius prodigijs nouitas , multos ad Christum conuertebat . Affirmant hoc ipsum , & alij , iisdem testimoniiis adscripti , sed aiunt ex propria verborum nota , venustate sententie , & pronuntiandi lepore , pro indigena vbiique habitum , utque linguis omnium callebat loqui , sic nullam fuisse quam non perciperet . Sequitur Rodericus Diazius Pereira in aula Lusitanæ nobilis ; naui cum Xauerio eadem , Malaca Bandam adierat insulam , minus aliquantò Molucis distan- tem , & vidit ethnicorum turbam Christum propterea amplecti , quod Xauerium stupore vectores , & nautas gentium variarum , maternis ipsorum affantem linguis , & diuina iis prædicantein . Asscrebat item Gaspar Segueira Abreus concionante ad Iapones Xauerio , creditum sibi , Lusitanica sua eum loqui , putasseque hoc idem alias ex nationibus variis auditores , & suo quemque idiomatico loquenter audisse : testantur ex nostris quatuor eius per Indiam socij , Iaponiam ingressum , cœpisse statim absque interprete de Deo dicere ; & rudem licet Iaponicè , promiscua tamen Lusitani , Latini , Castellani , nonnunquam Iaponici , ut se dabant , sermonis farragine , ita perceptum ab omnibus ut si eorum sermone patro dixisset , quod ei quoque in Mauro insula , & ora Piscaria evenit . In Molucis verò illiarum barbarum , non minus facile quam Lusitanicum alibi depromebat . Præstabat idem in regno Trauancoris tam evidente miraculo , ut nisi eum ora Piscaria necessariò reuocaret , nullum breui esset illic ethnicum relicturus . Huius porrò (inquietunt Rotæ cognitores) tam admirandi prodigijs constat inde nobis certa probatio , quod apud eas gentes pro indubitate haberetur ; quod eius stupore , Christo nomen darent ; quod prosequerentur ingenti admiratione ; non facturi omnino , si suspicati vel minimum essent , potuisse illum tot linguas quibus loquebatur studio , & diligentia consequi : cuius sanè diligentie nec ullum usquam inditium erat , nec tempus & opportunitas , per occupationes grauissimas , & continuas suppeditabat . Sic de Christo Iudæos dixisse legimus , quomodo hic literas scit cum non didicerit ? de quibus Augustinus , multi , ait , nouerant ubi natus , quemadmodum fierat educatus ; nunquam eum viderant literas discentem , audiebant autem de lege disputantem , legis testimonia proferentem , que nemo posset proferre nisi legisset , nemo legere , nisi literas didicisset , & ideo mirabantur . Accedit quod attestati sunt rerum per se gnari & conscijs , quae sementem fecit verbi diuini Xauerius , gentes esse ut minus triginta

linguis inuicem peregrinas, tam impeditis, & difficilibus, vt nisi labore annorum complurium nemo ysum illarum valeat adipisci, ac ne ita quidem huc vnquam pertingere, vt congenitum leporem, & vernaculas veneres pronuntiando iis non detrahatur. Ultra decennium & sex menses, Xauerius in India non egit, atque horum annorum, duos in Iaponia posuit, subducto itaque linguarum, & mensium numero, ægræ menses cum dimidio tres, linguis singulis tribuentur, studio arteque condiscendis, qui nec mediocri cuiusquam illarum usui parando sufficerint. Ad hoc aliud est ornatè dicere, aliud expedite; tertium etiam simpliciter loqui. Euadat èo quis improbo labore, vt externo sermone, scribat eleganter, & venustè, vt autem liberè, & ore profluo, quasi sponte naturæ illum edat, nisi longa exercitatio non enincet, cum maternum quoque idioma, desuetudo nobis corrumpat, & auferat. Cum ergo Xauerius quæcumque in loca deuenisset, eorum linguam, quantumuis implexam & barbaram; pronam, cultamque in ore habuerit, certè non potuit, nisi diuinitùs habuisse. Homo præstid id ætatis, ad extraneas linguas perineptæ; & diu noctuque dum vixit in Indiis, animalium quæstu adeò occupatus, vix ut ei licet ad quietem, & cibum horas aliquot suffurari. Iam quod vnam, etiam imperitè depromens linguam, caperetur à multis, velut genuina cuiusque loqueretur, probant Apostoli; quos dono eodem Spiritus Sanctus ornauerat, vnde illa populorum admiratio & stupor. Nonne omnes isti qui loquuntur Galilæi sunt? Et quomodo nos audimus unuſquisque linguam nostram in qua nati sumus? vbi B. Cyprianus, Aderant, inquit, Medi, & Elamita; Mesopotami, & Arabes, hi omnes dum Hebreæ lingua Apostoli pradicarent, locutio Iudaica, enunciationis sua articulos cnsu ſolito euoluens, nullo exponebatur interprete; sed verbis eorum per Spiritum Sanctum inerat virtus, & gratia, ut iis una lingua loquenibus, propria cuiusque auditorum in omnibus reſonaret, Apostolis igitur, & Euangelij fatoribus ut eorum bono linguas Deus infudit ad quos mittebantur; sic una ſcē explicantes lingua, auditos esse multis loqui, necessarium videbatur, vt multis eodem tempore prodellent, ne profcientibus qui eam perciperent, inanes abirent, & vacui qui eam ignorarent. Delectum itaque ad Orientis salutem Xauerium ut Deus in ceteris Apostolico spiritu ditarat, æquum fuit hac etiam in parte, esse Apostolis ſupparem.] Hæc Ro. Rotz cognitores. Nos Cangoximam repetamus.

II. Instructa in formam quam cœperam dicere religionis Christianæ

Prima Saxu. summa, & quadraginta dierum studio Iaponicè digesta; factò censuit
 mæ Rege opus, & agendi tempus, ac fincs ultimos orbis terræ, ſono vocis Euangeliæ percellendi. Sua illa tam ſibi congenita amabilitate, fuci omnis
 Xauerij præ- expertise; ſed multò potentius virtute, barbaris etiam obſeruata, &
 dicat. venerabili, Bonziis ſcē inſinuauerat, & nexu amoris præcipuo illum
 ſibi addixerat, qui primas in iis imperij, doctrinæ, & gradus excellentia tenebat; erat is ſenex octogenarius, ceterorum in diuinis
 magister,

magister, in celeberrimis academiis eximiè versatus, & à quo responsa pro oraculis excipiebantur, vnde illi factum ex titulo nomen qui vel foret Deo ipso dignus, *Nirbit*, enim, hoc est *Veritatis cor* appellabatur. Felix, inquit Xauerius, si vel partem illius nominis æquasset, sed quām longissimè ab eo exerrabat; inter alia enim, quæ per crebros congressus in eo deprehendit Xauerius, id erat maximè lethale; quod ambigeret de animæ immortalitate, & num velut in belluis defectura, an verò æternū victura. Quare anceps de illa, & fluctuans disserebat, prout trahebat illum sensus ut se bestiam crederet; vel retorquebat ratio, vt sui meminisset, atque utinam si minus *Veritatis cor*, aures veri capaces saltem habuisset: at enim ex iis de quibus vberitim apud illum fatigit Xauerius, vt se hominem nosset anima præditum immortalis; unus extitit fructus vt Xauerium laudaret tantum in naturæ cognitione perspicacem, in eius explicatione doctum, nec ulterius gradum promoueret. Fauit tamen Sancti consiliis non parùm, quod ab homine velut Episcopum Cangoximæ agente, tantopere amaretur, & ob præstantiam virtutis & sapientiæ obseruatetur mirificè: hinc ille & vulgo Bonziorum spectari, frequentari, auditi de religione cum plausu; illam verò eius magnifice suscipi & efferrī mentem, haud ei aliunde quām cœlitus inicit, quod ab usque postremis mundi oris ad hoc solum in Iaponiam navigasset ut veri scientiam in eam inferret, nec posse ab illo, nisi sublimia, & tantis digna periculis edi. Ut autem illic urbanitatum, & decori constanter habetur scrupulosissima ratio, priusquam in publicum se daret Xauerius, Regem sibi putauit adeundum, & conciliandum munusculis, vt sibi per eum legem diuinam prædicare, populis amplecti liberum esset & integrum: huic officio diem sibi dixit Michaëli Archangelo sacrum, ardenter supplicans ut veteres suas de Lucifero palmas illic insereret, & quem cœlo quondam rebellem expulerat; regionum illarum extrusum tyrannide, carceri suo, catenis, & ignibus redderet. Non venit in conspectum Regis ignotus Xauerius: qualis quantusque terra India esset, quām pretiosus Lusitanis ex Paulo à sancta fide didicerat; quare illum perhonorificè, & singularibus benevolentia excepit notis. An autem ex eo vel sperarat Xauerius, vel sua scriti sicut Christianum, quodd crucem candidam, ut refert, in eius sentaria tessera, notaasset, haud facile dixerim, suspicionem certè illi hæc fecit, ut per Orientem passim, sic inter Iapones Christi olim crucem cultumque flouuisse, de quo si quid habere compertum potuisset, nihil erat futurum proposito aptius legis inferendæ quæ nihil extraneum oleret, sed ante illorum maioribus adorabilis fuisset, & sancta, quām Camidum somniis cuiusquam cerebrum delitaret. Verum nec probabili conjectura expiscari quicquam de illa cruce, eius inuestigatio valuit. Recreatus quidem est maiorem in modum regis assutu benigno, & placido, monitu præsertim de libris, & scriptis cura sedula asseruandis quibus Christiana contingentur sacra; futurum enim, si erat ea lex, & vera & yna, ut dæmones

mones furiosè tumularentur, & ad profligandam illam omnia mouerent, quod ut sapienter ab eo dictum, sic nimium verè, dæmoni operam ipsam commodavit, illam insectanti, adçò absfuit à cauendo, quod prædicterat Xauerio cauendum. Post dies aliquot, potestatem Xauerio prædicandi amplam, sed suis ex lucris, & compendiis conceptam, per ministrum misit; simulque tota Cangoxima edixit, licere cuilibet esse Christianum, haud quidem admodum salutem suorum æternam curans, (nec enim tam longè aut mentis, aut fidei oculos miserat) sed obsecundans avaritiae qua flagrabat, & Xaueriu apud Lusitanos tanti esse aduentens, putauit illo humanitate varia demerendo, partam sibi fore Lusitanorum gratiam, & amicitiam; Lusitanas naues frequentaturas suos portus propter Xauerium, & importaturas Sinensis serica, argento Iaponico permittanda: ad hoc item secum retinere Xauerium studuit, monens tunc Meacum ut constituerat, non posse adiri, ardere bello omnes circum vrbes; hæceret Cangoximæ & prosceninaret liberè Christi legem; reddituram Meaco suam pacem; quod ubi factum esset, se verò illuc, & nauim daturum, & mandaturum ut deuheretur. Tam proclui regis erga se animo, ad prædicandam fidem Xauerius in publicum profilit, circumdatur illicò multitudine auditorum, quos innata Iaponibus de nouis rebus cognoscendi præsertim futuris post hanc vitam, curiositas cogebat. Tam multis vero, mirisque attonitos, quæ Xauerius afferbat, ut erat de mortuis in vitam excitandis, de vniuersali iudicio, felicitate, pœnisque sempiternis, incredibile desiderium incendit pertraetandi diligentius singula, causasque seorsum & articulatim otiosius opponendi variarum dubitationum, quibus acuta feruebant ingenia, ergo Academicci tanquam cætus, domi apud Xauerium colligi, conuenire homines dignitatis cuiusvis & ordinis, religionis capita sciuntur, separatis disputationibus committi (illic enim lite continua se & dissimiles se mutuò fatigant, nihilque ratum habetur, nisi quod argumenta extorserint. Vnum ex se uno existens aptumque principium, potentia infinitum, vniuersorum primam, & communem causam Iapones nunquam audierant, ut quibus in confesso esset, mundum principio caruisse, multò minus sciebant cuncta prouidentia nutu regi, quæ hunc naturæ ordinem quem videmus, ex sublimiori fine digerit, & gubernat. De secretioribus arcanais naturæ diuinæ, de verbo corporato, de Christi morte, & eiusmodi aliis, Iaponiæ tot retro sacerulis nihil subolueraat; quare uti Paulus eadem Athenis, prædicans, aultis earum philosophis visus est, nonorum demoniorum annuntiator esse, ita Cangoximanis Xauertius. Verum enim vero, cum inter disputandum singula cernerent; rationibus humanis, & diuinis præclarè congruere, ut erant Veri incredibiliter amantes (quo elogio sanctus crebro Iaponios afficit) gesticabant scilicet eius luce, & capitibus sigillatim probatis manus, & fidem præbebant.

Primæ à Xa- 12. Primus fuit baptismi candidatus homo tenuis fortunæ; sed inde locuples

locuples quod in Ecclesia Iaponensi prærogatiuam natalium occupauit, uer. conuer-
Bernardo huic nomen inditum, & egregia deinceps fama ex ratis
virtutibus accessit: secuti sunt alij clariores, duo nominatim ex gente
Bonziorum, insigni tum facto, tum exemplo. Nam etsi hoc genus ad
Christum inflexi pro miraculo sit, verum in his duobus exarctis amor
tantus alios etiam ad Christum trahendi, ut Goam optarent nauigare, ex
qua in Iaponiam reduces, testimonio oculato suis confirmarent, quæ
illis Xauerius de professionis Christianæ magnificentia, splendore, ac
multitudine innumerabili prædicabat. Quantis lætitias tam fausta, & in
spes maiores præmissa initia, Apostoli animum cumularint, nemo facile
assequatur. Ipse impar agendis ob ea gratiis bonitati diuinæ, ad hoc
sociorum suppetias expetit, vnde illum item perferebat sine sensu, tot
laborum & æruminatum sensum, tametsi cum dura iunctum inedia, vt
qui carne, pisce, vino penitus abstineret, solis olusculis, & leguminini-
bus mica salis conditis, semel quotidie aleretur, ne abstinentia ciborum
vera, minus apud populum valeret, quam Bonzij facta. Si quid solidi
ex die, si quid de nocte post diuturnas preces, & trium horarum
breuem somnum restabat temporis, totum conferebat in explicatione
Symboli ab se composita, Iaponicè reddenda, quam in typos quoque
Iaponicos misit, ut quod nondum licebat voce, illuc iam stylo salute in
promulgaret.

13. Ad hæc alteras dedit in Indiam ad nostros literas delecturus ex
iis tres strenuas operas ad nouæ illius Ecclesiæ excolendam stabilien-
damque pietatem, proin omnes ad iter in procinctu starent. Digna
plane relatu epistola integra, tametsi multis paginis diffusa, ut quæ
arcane sanctitatis documento multiplici affluat, & absolutum Apo-
stolicæ virtutis magisterium complectatur, hoc est non minus propriæ
sanctitatis, quam utilitatis alienæ. Iubet ab iis virtutibus cauere quæ
specie fallunt inexpertos, re ipsa præter fucum nihil habent; his nisi
velle ad ardua, & soliditatem poscentia, periculosem esse, ruinæque
proximum, præcocibus itaque iuandarum animarum desideriis ne
nimium credant, nec illas ferant impatientius operandi moras, vel
otiosas putent, quas domandis sciphs interim occupant. Nec se pro-
pterea sati sunitos arbitrentur, vt in medios infidelium cuneos se im-
mittant, quod dulci flamma superni ardoris interdum vaporentur, cui
tempestates, & maria, & hostium gladij, pericula, vincula perpessiones,
mortes, pro ludo sunt; nempe longinqua, nempe imaginaria: imagi-
nariæ liquidem militiæ fortiter glorioseque obeundæ, virtutem suffi-
cere imaginariam: sed cum ad rem venitur, tunc de munus intelligi aliud
esse ciere discriminum; & belli simulachra; aliud bellum præsens,
ipsaque discrimina subire. Cogitent etiam atque etiam ubi procul aut
soli, aut duo, ignoto in orbe constiterint; ignari lingue, medios in-
ter barbaros, & ipsi pro barbaris, ac deterius quam soli, exosi, vexa-
tique ob religionem quam inferunt iis aduersantem, absque diuersorio

13
Institutio
ad minist.
Apostolicū.
Xauer.

ad quietem , configio ad defensionem , & in exili semper vita mortisque confinio , cogitent , inquam , iis se temptationum perditarum motibus impetendos , qui sibi nunquam in mentem venissent posse conludere , ac nisi aliud in promptu futurum , sibi parauerint præter illum calorem semota solum frigora prouocantem , ita se destituendos animo , & viribus , ut quantum ex Collegiis Indias optarant , tantum ex Indiis Collegia suspirarent . Solida igitur & mascula virtute , mature armentur , qualis humilitas , patientia , coniunctus cum Deo animus , puritas mentis , obedientia , præ cæteris vero , impugnatio suimet indefessa & expugnatio , sciantque in magnis certu defcturos , qui sibi vim facere etiam in minimis non norunt : præludant vincendo , conterendoque in aliis dæmoni , eiusdem in scipis debellatione ; sollicitationes prauas , & pericula in futurum , semper expectant transactis grauiora . Nec inducant apud se sic argumentari , mihi vni attendo , si Deus tam prolixè fauet , tam liquidas infundit voluptates , quantum infidelium animarum lucris insudanti daturus est ? imò nihil dubitent adituros se in occasiones ancipites , tamque sui perdendi , quām alterius seruandi faciles . Priuatam vitæ probitatem , sæpius loci , & exempli beneficium esse quām propriæ virtutis : quare illic ne esse cupiant , quo illos à se moderator non destinat . Ut enim aliis nemo prodest apud quos nos versatur , ita nec sibi , si ab se procul est , & illuc nimis rūbi esse ambueret , fiant sibimet boni , si volunt esse aliis optimi , meminerint inferis teneri etiam nonnullos , qui cælo permultos induxerant . Quid enim iuuenterit si mundum lucratus vniuersum , detrimentum animæ patiar & sic probè interius comparati haud tamen existim , villam diligentia huius partem , ad ministerium tam difficultis missionis fore illis superuacanciam . Post hæc subdit non esse quod despondeant animum , aut difficultatum illarum horrore dissidant , sed viriles potius intendant conatus ad ea præsidia , quæ si absuerint , vanum sit prorsus felices euentus expectare . Exerceantur ad cognitionem sui assiduè ne suam virtutem , ex opinione meriantur quam de se forsitan aliis fecerunt ; aut velint munera ærumnis , & periculis aspera , quanquam speciosa à moderatoribus extorquere , aut sui fiducia quidpiam aggredi , sed in Deo reponant vniuersa cuius profusa largitas non implet , nisi suimet contemptores & vacuos , nec enim patitur , bonitatis suæ ac potentie decus homines sibi arrogare . Hæc summa epistolæ , qua suos instituebat Apostolus , cuius ad eos quaqua versum per Indias , Goa mitti exempla mandauit ; atque in hac lubet eius excelsum sapientiæ admirari . Spectabat æternos tot populorum interitus ; angebatur animo , lamentabatur , deesse sibi quos secum adhiberet ad vindicandam salutem miserorum . Infinis precibus apud Regem Lusitaniz , apud Ignatium , & Rodericum instabat per literas , ut magno numero ad se operarios mitterent , ex iis etiam , (ut crebro is scribit) quos haberet Europa superfluos ; meditabatur quoque generalem ad celeberrimas Academias , & sanctissimos ordines in collegium

collegium tam egregij operis invitationem , fortè item ad summum Pontificem de ea re supplicem libellum ; post quæ nihilominus , quos habebat ad manum de Societate , promptos , ardentes , pugnam , & pericula poscentes , tam lente ipsum occupasse , pro calcariis fræno vsum , nec iudicasse quod perficiendæ virtuti propriæ ab iis tanquam solitariis , ac penè otiantibus absumebatur tempus , proximorum saluti detrahi , hoc primâ absurdî præferre specie forte videatur ; sed minus acutè longeque evidenter : non autem edocetis quantò virtutū egeant apparatu , qui Apostolorum iis in missionibus generolos labores æmulantur . Nostris Xauerius in Oriente præpositus , Societati formabat canone in ad quem exigi oportet quos in virtù genus tam arduum Societas mitteret , nimirum ut illos perfecta officij ratio ad maxima quæque pro aliorum salute sic ageret , ut nihil pro sua legnius agerent ; statuerentque quam vellent in aliis virtutem exculpere , duci ex propria debere , præterquam si bonum spectatur publicum , tantò ad hoc se liberalius gratia sua ædministris infundit Deus , quantò sibi maiori sanctimonia adharent , & præstantia virtutis , tantò ministerio respondent ; ex quo ad ultimum utilitati cedit alienæ id otium , quod in usu priuato obedientiæ , in sui contemptu , domitu vitiorum , prauorumque habituum videntur contriuisse . Et hæc de literis viri sancti , Goam ad suorum eruditioinem Cangoxima scriptis , vbi fidei sacrosanctæ sua in dies crescebat auctoritas , & sequacium numerus haud paulò latior quam ferri posset à Damone , & à Bonziis tacite spectari .

14. His enim perpetam oculos in rem suam , lucri apperuit amittendi timor . Vident nouum hunc Deum , apud Iapones si inualesceret , aëtum fore de ipsorum diis , mysteria sua in fabulas , lucra in auras abitura : recenti malo dnm erat sanabile occurendum . Pro concione in pulpitib , in confessibus populi publicis , vbique certatim nouæ religiōni detrahendum , imponenda illi nefaria omnia , excludendos templis & diuum gratia , quicumque de illa dicentes audirent , quæ si parùm iuuarent , urbem susdeque seditionibus vertendam , concitandum in Patres vulgus , exterminandos extra Iaponiam , & in Indianam retrudendos . At coniurata immanitas flagitiolis hominibus non satis ex animo cuenit , gens enim cordata perspicacitatis , vt est Iaponica , virtù & doctrinæ Xauerij , ciusque sociorum plus fidei habuit , quam Borziorum calumniis , nec defuere qui iis exprobrarent , non esse aduersus sapientes , & probos extrancos conuitiis , & criminationibus certandum ; sed eorum doctrinam , si erat tam fallax , & iopia vt ipsis garriebant , cur tot numero cum essent , & sibi professione sciendi tantum tribuerent , non arguissent , condemnassentque mendacij ? an quod ij cum ipsis disputatione configere vitassent , quam multis , & quantos libuisse ipsis opponere ? cum illos potius ad eam prouocarent ; eos itaque procul allatrate quid aliud erat , nisi committi cum iis non audere , aut vi opprimere veritatem , & iniuriis ambire victoriam , quam rationibus amissent .

Dirè à Bonziis sed fuisse strà impugn. Xauer.

168 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

sissent. Contigitque non raro, ut Xauerium publico in foro, & frequenti dicentein, vnu aliquis Bonziorum insolentior ceteris, interpellaret impudenter, monens voce contenta populum, Europaeo illi ne aures daret; dæmonem esse hominis specie, qui loqueretur, non hominem; cui prudens auditor, homo esset an dæmon parum interesse, veram cuiuscumque ex ore prodiret veritas; excipi, & in bonum conferri oportere.

15

Miracula
Xauer. in
Japon.

15. Ad hunc populi fauorem accedebat commendatio mirabilium operum quibus seruum suum pergebat Deus exornare, & Bonziorum proteruiam tundere. Ex iis pauca hic noto, ut ea Iapones retulerunt. Singulare id fuit quod mare pridem infæcundum, molestissimo accolatum, qui fermè piscibus vescuntur incommodo, pisculentissimum effecit. Nam pectorum quandoque in turbam incidens, retia edacentium in littus macra & prope vacua, illorum misertus, ad orandum animalm convertit, inde bene retibus precatus, illa denuò tendi iussit. Quod ab iis cum esset, eius fide, nutuque præstatum (iam enim homine maior habebatur) vim tantam piscium omnis generis conlucere, ut ægrè in siccum illam perducerent, mansaque sua hæc maritacitas locupletior quam vñquam antea.

15

Puer ægrot-
tus repente
sanatur.

15. Infantem filium, ad eum mater detulerat inflatione deformatum ex obstru^cto pridem humorum decursu; afflictissimæ parenti, apud eum loco precum fuit misera pueri species. Acceptum inter brachia vir sanctus piis teneriter oculis contuens, bis tervè, Deus inquit, tibi henedicat, qua voce de cœlo repentinam illi valetudinem, formosam & integrum prius exorauit, quam restitueret illum matri, his & talibus opinor,

15

Leprosus
repente mu-
datur.

15. Leprosus in spem venit recuperandæ sanitatis quam frustra ex Medicis, & remediis diu petebat, huic iniecta mens à Deo, saluti eius propitio, ut sanctum Patrem curando corpori acciceret: morem gerere vocanti Pater non potuit, grauiori negotio præpeditus, socium mittit cum mandatis, exquirendi ter ab ægroto, an esset Christum professurus si ab ea lue sanaretur; constanter spondentem se fore Christianum, ter cruce consignaret, persanaret, mox ritè mysteria edictum sacro baptismate tingeret. Resque in eum, ut dixerat, modum tota cessit. Paciscitur Xauerij socius valetudinem pro conversione; Leprosus data fide, ter interrogatus toties promittit religionem Christianam; ter cruce signatus repente conualescit, eaque omni, momento derasa scabie tam terso se stupet ac nitido corpore ut vñquam in vita fuisset. Ergo miraculi compulsus incluctibili fulgore datam fidem exsoluit, & sacro fonte abluitur.

16

Puella ad
vitam reuo-
catur.

16. Illustrius aliud, & ad Christianæ apud eum populum gloria incrementum efficacius, ostensus in puella ad vitam ex morte reuocanda. Erat hæc vnicè patri cara, homini ethnico sed nobilitate, & opibus inter suos clara: in flore annorum fato functa, cum patri dolorem attulit,

attulit, ut tantum non cerebro moueretur; luctu certe insano eius quam plus vita diligebat, miserationem sui cunctis ciebat, & lacrimas: in iis qui se semper consolaturi aduentabantur, Neophyti duo geltorum Xauerij magnitudinem edocet, suadent ex eo consolationem nihil dubitans querat; tanti viri confusus pietate, filiam petat sibi restituiri; non fore illi difficile à mortuis illam excitare. His paulum respitans, & refocillatus aliquantula spe, sanctum Patrem adit, eiusque pedibus aduolutus, oculis magis, quam interceptis dolore vocibus, roget si tantum valeat precibus, apud illum quem praedicabat Deum, unicam filiam morte tibi praecerptam redderet, eadem gratia se quoque in vita retinendum, alioqui puella mortua, non posse illi superstititem viuere. Afflictissimi patris intexus lacrimis vir sanctus, cum Ioanne Fernando socio tantisper fecedit, precaturus Denim, ut miserum senem sua dignaretur consolatione: regressus paulo post; vadet, inquit, filia tua certò viuit; at is qui videns secederet, ad hoc domum intrasse putauerat, ut ab domestico expeditus negotio quopiam, secum veniret ad filia cadaver, illudque fluctu, & precibus excitaret, ludi se credidit, dum hoc solum ex eo audiit, certò filiam viuere; recedebat itaque iratus, & indignans, cum senum aspicit, lamentum & bilarem sibi obuiam currere, auditque longè clamantem, porrò ipse quoque gradum maturaret, filiam in vitam redisse, imò sanam, & incolument agere; moxque pendem audibus inferenti eadem occurrit, cuius adeò insperato & incundo aspetto, gaudio suo simpliciter senex propè absut ut animam ageret. Quærenti vero inter complexus, & lacrimas seriem rei gestæ, narravit puella confessim à morte adstuisse sibi horrendos carnifices, ab iis prehensem, & in altæ voragini protractam etrepidinem, ut subiectis artus ignibus darent præcipitem; at duos repente iis obstitisse ignota sibi sed venerabilis specie, increpatis saeuos carnifices, sequente de illorum assertam manibus, vita ac valetudini, quo pacto nesciret redditum. Intellexit pater quibusnam duobus ea liberatio deberetur, iis gratias acturus secum illam Xauerio sicut, quem ut cum Fernando inspexit puella, vehementer admirans; ad patrem, fuit, inquit, hi duo qui me ignibus exemptam, vita iterum donarunt; nec mora cum parens, tum ipsa, vitali lauacro ablui flagitarunt; postea familiares reliqui, sacris imbuti mysteriis Christum alacres sunt professi.

17 Iстis & hactenus in Iaponia nunquam visis, nec de ylo unquam Deo Iaponæ auditis Xauerio fama incomparabilis meriti, & Coniunctiæm
præpotentis apud Deum mansit, quam etiam publicè coniunctio læsam
diuina æquitas vita est. Homo nefarius vel suapte audacia, vel à Bonziis
instinctus iniuriosè verbis Xauerium exceptit; sereno & placide humi-
les gratias pro coniunctis meditanti suggesit Deus velle se in hoc sacri-
lego, exemplum terroris edere, quod eius pena cæteri discerent Dei mi-
nistros obseruare; vultu ergo sedato, sed malo indolens quod ei nuncia-
bat, Deus, inquit tibi os seruet, & dicto citius, os illi putrescere.

17

Xauer. Deus.
plebit oris.
carcinode.

170 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

tetro ac deformi carinomate corripi ; intus exedi , & foris ; pus, vermes, factorem intolerabilem ebullire.

18

Bonziorum
seditione
Xauerium
verat Rex
Saxumæ.

Quod sanè Bonzios terroris ostentum , reducere in viam debuit, sed multitudine audaces , nullo sibi priuatim , ex coniuratione omnium metuente ; noua res acrius inflammauit. Matrona illustris post suscep- ptam fidem, cum multa familia solemnri ritu initiata estsacro baptismate. Conspicati Bonzij tot suas è pulpitis minas vanescere, quibus ab audienc- do Xauerio populum exterrabant , tot diu noctuque insultus in socios, & eorum domum frustra esse ad eos Cangoxima abigendos , nouam machinam fabricant ; expostulare de Rege apud Regem decernunt om- nium Deorum nomine. Delectu inter se habito , qui auctoritate & opi- nione scientiæ eminebant ad illum adeunt , minaces magis quam sup- plices ; aiunt se Amida & Xacha nomine chorique totius Deorum Ia- ponensium adesse. Mitti se ab iis ex eo rogatueros, quam se orbis in par- tem iuberet exulare? nouas sedes, & tempora querere? quando ipsi tanta sua cum ignominia ex ipsis regno , seu verius suo pellerentur , vt darent idolo peregrino locum , quod arrogati sibi cultus consortem admitte- ret neminem : quis esset tandem rex ? homo de populo, & profanus, qui se religionis arbitrum , Deorum iudicem diceret , exterminaretque pro- prios vt sedem præberet alienis ? tam cæcas videlicet Academias omnes Iaponum extitisse ? errasse tot seculis deceptos populos , vt iis aliorum superueniret auctor Deorum , & cultuum ? quid essent dicturi posteri cum Regem Saxumæ legerent pro accepto à Xacha & Amida regno hanc iis gratiam retulisse vt eos templis , honore, cultuque priuaret qui- bus inter Iapones ; possessione legitima ab suo fruebantur ? passuras- nè hanc impietatem affines prouincias : quin & ipsis imperio subie- ctos tranquille nimirum taciteque laturos , nec moturos in eum arma ad restituendos regno Deos , & exturbandum qui eos expellebat ? Sunt qui scribant Regem ista Bonziorum tam acri offendum obiurgatione, superbè pariter, minaciterque respondisse : sed longè aliud ex Xauerio habetur , scribit statim quærelis superatum , suaderetque id ratio quæ fa- cultatem ex eo expresserat promulgandi Cangoximæ Euangelij ; grati- ficiatus enim Xauerio non salutis causa , sed augendorum spe cenuum, vbi sensit ex ea damnorum quam lucri sibi multo plus imminere , re- bellionem , & sceptri iacturam veritus sua indulxit Bonziis postulata, abstinuitque deinceps ab Xauerij tutela , & fidei cursum inhibuit , haud tamen id egit editi prioris præcipiti abrogatione , vel ne periculoso in posterum docuissent suorum minis territus videretur , vel quod onera- rias Lusitanas è Sinis Cangoximam puraret proxime appulsuras. Verum ut cognovit Firandum tendere cuius pridem cum rege lethales inimici- tias, tunc bellum etiam gerebat ; primum apud Xauerium grauiter que- stus est male de se mereri Lusitanos , & suam ab iis benevolentiam pes- simè rependi, vt qui velut offensæ studio in portum sui hostis maluissent, quæ in regnum suum succedere , vbi acceptissimi erant , & omnibus cari

cari. Deinde Cangoximæ poena capitis edixit, ne quis legem auitam Iaponiæ noua lege mutaret, ab Europæis Bonziis allata. Hinc omnes Apostoli conatus, & sudati haecen labores ad subigendum fidei id solum, propè subiecto conciderunt, illa ordinum omnium ardens frequentia, ad concionantem in compitis, & ad disputantem cum Bonziis audiendum, metu ac minis fracta longè dissiluit, solus cum sociis, angustia in casa desertus mansit.

19 At è contrario quorum iam Deus corda retigerat, & corroborauerat baptismi vis potens; vnde alij abiici, inde ipsi assurgere & quanto pauciores, (nam pauci supra centum erant) tanto electionis suæ gratiam singularem tueri audientiis; sistere se Xauerio fortiter, accinctos ad exilia, & mortem pro defensione fidei quam erant professi. Hos verò ipse, ut consuenerat, maiorem in noua fundanda Christianitate virtutis ducere, quām multitudinis rationem; vrgere semper ad vteriora; vnu Christianorum operum exercere; statim quotidie horis apud se cogere, recenti aliquo de religione ac moribus documento fakturus doctiores. Qua etiam ex causa, selectas è saeculis literis paginas, illorum temporibus aptiores, suas item quasdam scriptiones pias, Iaponicè vertit, ac nominatim de vita R. demptoris historiam integrum, de qua confessibus singulis vnum, aut alterum mysterium explicans, ea commotione interioris hominis, & diuini amoris excipiebatur ab sancto fortique auditore, ut plausuum loco, lactimas ederet; tam altis demum, & firmis radicibus, prima hæc Christi germina hæfere, ut manu cultoris multos per annos carentia, retinuerint constanter vigorem à sancto patre olim sibi ingenitum, creuerintque perinde accessionibus virtutum, ut si eius prætentis magisterio colerentur. Ac poterat quidem, pusillo gregi Paulus à sancta fide, multum gratia, qua valebat, & incitamento imitandi prodesse & mandat vir sanctus, curas ab eo in illum intendi. Sed is sexto vix mense extinctus est, ac Deo placuit, virtuti eius eximia debita præmia diuini non diffettere: magno desiderio, & fletu prosecuti sunt Xauerium abeuntem, sui neophyti summisque magistro optimo, & profecto iustas egere gratias, quod tantis suis periculis, & ærumnis, altero ex orbe, solem sibi veræ salutis intulisset, alioqui omnino perituri, iamque in exitium æternum ruentibus.

20 Incunite Septembri, duobus cum sociis, Cangoxima exiit, anno 1550. & quod exhaustis laboribus malignè is ager responderat, Echandoni benicitatis diuinæ fuit hos illi sudores reponere, præter omnem fortassis expectationem. Eius nomen, & gesta latè circum effusa in arcem peruererant octauo decimo milliari Cangoxima sitam; imminebat arx gesta.

vis quæ Firandum itur, quo & ipse tendebat; principi suberat, regis Saxonum clienti: eò quamquam externus, sed tamen notissimus aduenit, imò ab indigenis quibusdam humanissima vi in eam inducitur. Est hæc rupes ad stuporem opus, si quod aliud vñquam orbe toto vñfendum, & iure censendum in mundi miraculis. Quicquid locis potest ad defensio-

19
Cangoximæ primorum Christi fortitudi.

nem constructis, ab natura situs opportuni; prouidentia ab arte; soliditatis ab operibus, id omne arx illa nostra est, rupis excelsæ imposita vertici, seu potius innata eminet; exterior murus alta, & perpetua voragine cingitur, idcirco vndique inaccessus, nisi tramite per angusto, & paucissimis custodibus tuto: nihil ibi latribus, aut calci, omnia duris lagonibus viuo in saxo excavata: in iis murus quæ dixi, profunda vndique in precipitia incisus, & ausu artis incomparabili, solido in saxo venæ durissimæ in summam celitatem productus. Ex interiori supercilio eius muri propugnacula consurgunt decem, ingentia, non vti apud nos planis intermedij muri frontibus inter se commissa, sed tantum subductariis pontibus in mutuos aditus connexa, cæterum ex uno corpore solida, nisi quantum sua cuiusque cauerna obtinet ad contubernium militis; & arcane haud quidem ad exitus, sed introrsum viæ, quæ omnes attinent ad Decumanum, & princeps castrum media inter propugnacula sublime, validis turribus, & speculis munitum, estque hoc arcis caput, & robur præcipuum, uni obnoxium, & expugnabile solum fami. Porro istud arcis interius caput; totum quoque eidem incisum viuæ rupi, superficiem laterum exhibet planam, eoque defensioni aptiorem, & inuasioni minus obnoxiam: interior domus iis splendet laboribus, quos nullus aut Scopas, aut Praxiteles æquarit. Regia est cui pulchritudinis & commoditatis nihil desit, atria, porticus, aulæ, cubicula, omnia, è saxo, ad omnem ornatum subtilissimi operis, scalptis, & arte ita ducto, ut fumum, non scalptum videatur. Hæc de illa ipsimet qui viderant scribunt. Parebat Echandono toparchæ cum hospes in eam inuitatus est vir sanctus, qui statim fiducia, quam ille hospitum liberalis præbebat comitas, de religione vera, & æterna salute aggreditur. Circumstebat dicentem universa Toni familia (toparcharum est hæc nomenclatio) aderant & præsidarij milites, ardebatque loquentis oratio veritatis æternæ radiis, & virtutum religiosarum viua luce, quibus accedente disputationum acrum ventilatione, ita omnes discussit eorum hæfitationes, & dubiorum ambigua, vt antè actæ vitæ deferent cæcitatem, & ex iis septendecim primo iactu captos sua ipse manu sacrâ ablueret, & nouam Deo hostiam consecraret, idem coeteros advnum tenebat feruor, nisi Echandonus qui tamen affici supra reliquos videbatur, facultati quam aliis dererat, exemplo suo defuisse; Regis sui, ac Domini edictione nuper perturbatus, metuit aleam subire capitis si Christianum se proderet, tametsi se Christum diceret, tacite, & animo colere; & vero vxori, & natu maximo liberorum quadrino, indulxit baptismio tingi, de se quoque idem pollicitus, si quando rex erga Christianos æquiorem animum induisset. Inter eos qui Christum amplexi sunt, fuit iphus domui præfectus, grandi ætate, ac prudentia vir, cui suas vices Xauerius credidit in educatione illius Christianitatis; quare sub discessum baptizandi formam, Symboli explanationem, vitæ Christi epitomem, & pœnitentiæ psalmos septem, adiunctis Sanctorum Litanis, cum Calendaria festorum tabula, illi Iaponicè

ponicè tradidit, designatōque ad facellum intra palatium conclavi stauit, vt quoscunque haberet Christianos, & quām multos posset de ethniciis, eò diebus dominicis congregaret, & partem iis aliquam Christianæ doctrinæ perlegeret; diebus Veneris decantandos curaret pœnitentiaæ psalmos, & quotidiè Litanias. Post hæc in Rupe Echañdoni, iacta probitatis, & fidei semina, Fitandum Xauerius contendit, sed messeni tulit soli benignitas copiosissimam; quæ factis, verbisque industrij, & feruentis Præfeci, ita crevit, vt annis ab hinc tredecim Ludouicus Almeida, Christianos illic plus centum repererit, tam castigatâ morum innocentia, tantâ præstantia virtutis, precandi assiduitate, mutua caritatis officio; & vñ publicæ suimet afflictationis, vt cœnobium magis, aut parvam speciem, nascentis olim Ecclesiæ, quām arcem militum referret, haud quidem alio quām diuino Spiritu eorum in cordibus doctorem agente. Tonus ipse, quamuis etiam tum ethnicum præferens, piis illorum intercerat cœtibus, duosque alios quos per id temporis suscepserat filios, baptismo lustrari voluerat. Eorum è numero qui primis accesserant, quinque iis erant prædicti dotibus, qui possent integris populis magistri præfici: vñus ducēt è Xauerij scriptis argumento, in matnalingua librum composuit, quo restituti à Christo hominis, elegantí ordine seriem digessit, ab Angelorum, & Adami lapsu, ad Spiritus sancti in Apostolos descensum, idque opus frater Almeida dignum iudicauit quod communicaret cum Bungensibus Christianis. Est autem hic idem cius auctor, qui consueto in cœtu aliquandò, rogatus sententiam, quid esset Regi responsurus, si Christi legem iuberet eiutare? Ego, inquit, intrepidè dicerem. Clientem me opinor, habere vis, Domine! sceptro tuo fidelem, tuis rationibus addictum, promptum tibi mori & viuere, in omnes æquum & integrum, obseruantem Maiorum, erga æquales moderatum, misericordem & pium plebeiis, & infirmis; iube ergo me esse Christianum, id enim totum est, iure & officio Christianus.

21. Rursus esse prohibes Christianum? eadem opera, tibi, mihi, omnibus, tandem perfidiosior, & nocentior fio, quantò Deo infensor & sceleratior. Demuinad Apostoli deoora, in arce Echandoni duo spectant eti Miracula in arce Echandoni duo patrata. qualia pauperem decebant munulcula, mira tamen valdeque insignia. Toni vxorem sacculo donauit, cum inclusis Sanctorum Litanis, & preculis quæ sua ipse descriperat manu. Magni fecit sapiens matrona exiguum munus, & de experimento breui sanctitatis, noti apud Deum meriti hominem edocet, non ægrè coniecit, quæ illi in vñ fuerant, idem eius respectu præstitura, quod ille si præsens adesset, in obtinendis a Deo postulatis; in quo nec mulieris pietas, aberravit, nec qui similiter eū ea sentiebant, quibuscumque domi morbo iactis appendetur ad collum sacculus, miraculo subito sanabantur. Nec hærebat Christianorum paucorum angustiis, illa vis, paribus ethnicos beneficiis peruadebat. Arcis toparcha Eschádonus, in extremis agens omniq; iam sensu defectus sacculi contactu restitutus consanuit: munulculum alterū emerito seni de-

dit Xauerius quem substituerat magisterij sui vicarium : flagellum quo corpus castigabat illud diuersissimos in usus neophyti optimi adhibebant , alium curandis attacku illius ægrotis, inter quos Toni vxor , morti proxima confessim valuit , vbi efformata eo flagello cruce signata est ; Alium cædendo diebus Veneris corpori, quoad bonus senex non ferebat sic illud deteri , suo quemque flagello uti persuasit, tum hac voluntaria defunctis pœna , sancti viri flagellum sigillatum hac lege commodabat, ne ultra tres plagas eo sibi quisque infligeret. His sanctimoniz sine monumentis beatus apostolus, et si absens, ibidem perpetuò vixit , postque suum discessum , non destitit ethnicos ad Christum conuertere, ad perfectam virtutem urgere Christianos, vnde ille ipsorum ad fratrem nostrum Almeidam concursus illac, quatuordecim post annos transeuntem ; æmulatio illa scitantium, rogitantium & memorantium, de sancto suo Patre , ac desiderio illius iterum cernendi , & vicissim mirabiliora de eodem audiis auribus referente Almeida captantium.

22. Inde petens Firandum Xauerius, pedes iter ad mare duobus cum socijs arripit , suis quisque onustus sarcinulis , & supellecili ad rem diuinam sacra : magnis terra & mari molestiis , & discriminibus , maior trium Christi seruorum exstabat animus ; flocci omnia , mortemque adeò arbitratis , dum Christi regno, legi & fidei, regnum illud adiungerent. Leuabat quoque itineris, & viatus incommoda , & apertas sub dio noctes (nulla enim illic diuersoria peregrinantium) comitas mutuæ consuetudinis , & de rebus diuinis sermo assiduus , piorumque inter se, communicatio animi sensuum ; imò solus inuicem aspectus alacritatis explicatæ , & dei potius quem, sequebantur ac virtutis , quam virtum beneficio vegetæ. Sic tandem Firandum appulsi, festo tubarum sonu explicatis signis , & explosione tormentorum à Præfectis Lusitanarum nauium sunt excepti , gratulantibus sibi maiorem in modum , quod in illo mundi ultimo cardine daretur eo viro frui , qui totius Indiæ animos secum ferret : ab iis comitatu non dispari , & reverentiâ in aulam deducitur, vbi ex perlatis Cangoxima nunciis, & Lusitanorum relatu iam notus, per honorificè ab Rege est habitus : iuuit ad hoc non paruna honoris pompa quo prosecuti sunt illum sui , necessaria plane tunc , ne homini ethnico, Dei, & verarum ignaro virtutum , ex cultu paupere, habituque modesto , Apostolus primo accessu vilesceret. Qualisunque autem ostentatio hæc fuit , certum ex ea nihil gratum Xauerio rediisse , præter facultatem amplio statim concessam Regis diplomate , promulgandæ Firandi, propagandæque legis Christianæ. Ergo in vias & compita prodire, de regno Dei audenter dicere, totam, vt sit, doctrinæ nouitate trahere ciuitatem ad audiendos Europæ Bonzios de sua lege differentes; parte alia Deus eorum linguis auditorij animos validè conuenire ; fuitque tam felix prima in dæmonem illa impressio , vt plures non plus vinti diebus baptismo lustrarent , quam anno toto Cangoximæ. Quare agri captus bonitate Xauerius , cælique in illud aspectu benefico , excolendum

colendum reliquis P. Cosmo Turriano , qui mox Lusitanorum largitate templum in littore ad diuina mysteria posuit. Xauerius sub finem Octobris cum Ioanne Fernandio Meacum iturus, Amanguccium prius septuaginta milliarium itinere diuertit.

23 Amanguccium opulenta inter Iaponias, & nobilis habetur ciuitas, decem millibus domorum constans, agris ferax, extenorū commerciis Amanguccij locuples, diues vbertate argenti fossilis, regni caput, & sedes, totiusque malè habeaulici splendoris : sed æq[ue] scelerum obstricta tyrannide , ac portentosarum libidinum , vt cam iure, Iaponiae Sodomam dixeris. In ea Xauerius petendæ ab Rege Oxindono veniæ posthabita cura, & benevolentia Bonziorum , bis quotidiè se dat in publicum , & animoso præconio Euangelium proponit ; idem in alia urbis parte Fernandius feruenter aggreditur. Curritur vndique ad eorum vocem, ciues, fama præcurrentes, sciendi cupidos fecerat , nūm philosophiæ huius exoticæ arcana mysteria tanti essent , quæ ab vlsque postremis mundi limitibus debuissent in Iaponiam portari. Gentis enim superbis genius, maximè nobiles, ijs per facilè capiuntur , quæ grande aliquid generosæ gloriæ , & excelsum spirant, eosque suspiciunt quibus illa inesse viderint , cuiusmodi erat quòd vulgo de nostris & verè canebatur, ad hoc vnum tam periculosa, & immensa itinera, tot tempestates, & maria , ex Europa in Indiam , ex Indiis in Iaponiam emensos, vt legis suæ dogmata traducerent, eiusque sequaces docendo fingerent. Itaque vix erant in plateis auditæ , cum accerluntur in domos nobilium, cum honore habentur, obseruantur , dicere roganter otiosæ , ac placidè de sua illa quam denunciarant lege : nam si autâ, & patria iudicaretur ab ipsis melior, data fide spondebant se illam complexuros. At enim promissis , facta erant quâm dissimillima. Duabus inter se compositis legibus, hærebat ferè omnium animis hic sensus, absque vlla comparatione esse Christianam magis consentaneam rationi (quæ illic suprema est regula de animæ rebus causisque iudicandi,) quòd autem Christianam, sola veri bonique perspicientia haudquam omnino perficit, vbi ad præcepta ventum erat, ad vxoris vnius in cōiugiis honestatem , ad condonandas iniurias , ad execrationem fœdarum deformiumque libidinum, quæ illic ne vitio quidem ducebantur; tum verò dogma Christianum, probum esto, sed tamen mordacis, & austeri saporis conspuebant, nec iam instinetu sedatae rationis, sed mentis prauitate lenociniis sensuum corruptæ abripiebantur. Erant nibilominus qui Christo patienti condolerent, ciusque narratis cruciatibus, & ignominia effusæ flerent. Erant è contrario multò plures , qui ea pro fabulis haberent, ac luderent : ab his sparsum cum esset; de Xauerio & Fernandio, esse homines circumforaneos, & illuc ad venditanda mendacia, & nugas venisse ; quoties prodibant, toties puerorum , & plebeculæ fæx à tergo iis erat, dipteris turpibus, lapidatione, conuitiis, & luto incessans. En ex Europa Bonziorum par nobile ! en viros egregios ex orbis confinio huc delatos, vt persuadeant scilicet, salutem nos consequi , nisi eorum ex

176 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

ex lege vixerimus non posse. En qui vetant præter vnum credi , & coli Deum ; præter vnam haberi vxorem , & his similia occinebat ; quibus in vtramque partem ad regem delatis , rem per se statuit explorare , sibi hos iubet , qui sint interrogari ? vnde nam gentium ? cur illuc vñerint & conditione illorum comperta , auditóque consilio suscepit ex Europa , in Iapones nauigationis , ad eum eiusque populos æternō exemptos exitio , in beatitatis æternā viam inducendos , quod vna poterat veri Dei cognitione , & legum eius obseruatio præstare ; legis illius , subintulit Rex , summatum , rationesque mihi edicite .

24

Coram Rege sed fructu Christum prædicet. Hic verò , exorsus Xauerius dicere , hora plus solida , & idiomate Iaponum , conditi orbis primordia repetit , quæ ad hoc temporis illie nouerat nemo ; tum egit de animæ immortalitate ; de fine hominis ultimo & eiusdem lapsu ; de æternitate præmiorum & suppliciorum ; deque aduentu liberatoris magni , qui & meritis pœnis eripuisse reos , & amissa iis dona , & præmia redderet : Vultu rex composito , & graui cum se ita diëtis attentum præbuisset , ut ne verbulo quidem intericto sermonem turbaret , nullo vtramvis in partem approbantis , aut improban- tis dato indicio , illos humanissime dimisit . Nempe ille de cœlo benefi- ci , & præpotentis asperitus oculi , sanan' o Amanguccio destinatus , non dum illuxerat qui quarto post mense a l' Apostoli redditum illuxit , Deo virbi salutem , serui sui caritate , & patientia interim præparante . Tum quidem illic cum frustra deinceps futurus videretur , Deo inspirante Meacum se contulit , haud sibi aliquid inde melius spondens quam Amanguccij , verum ut illuc aditum panderet hominibus de societate , eius in futurum vestigia pressuris , & pedum cruenta laceratione , calles iis signaret patientiaz inuidæ , qua tam ærumnoso in itinere arserat , & durarat .

25

Meacum quæ & quæta

Iama sciri regni Metropolis , & Iaponici sedes imperij Meacum , si- tum nostra est infelicissimum ; procul nempe à mari ad Aquilonem ver- sa , macilento , & syluso solo , cuncta montibus præaltis , frigori proin- de illorum asperitimo vehementer obiecta , cui depellendo , ægræ ligna ad focum suspetunt ; vietu vero adeò tenui , ut extra legumina , & olera vix quicquam vulgus adhibeat . Magnificum igitur Meaci nomen (quod rem significat visu dignam) nec amoenitatem nec diuitias innuit , sed au- lae splendorem , & multitudinem ciuium innumerabilem . In regna qua- tuor eius porrigitur ditio Iassumi , Tambæ , Tanocuni , & Vomi , ex quibus Tensæ , quam vocant , imperium constat . Superfunt murorum veterum latè sparæ , velut cadaueris immensi reliquæ , ex quibus nonnulli , Meaci antiquæ amplitudinem metiuntur , & volunt in viginti milliaria pro- tensam , latam nouem ; domorum millia complexam trecenta , sed quæ vltra vnam contignationem non surgerent , quod vñcumque ad verum accedit , si suburbiorum comprehendant alas ; sed longè certius , ex tri- ta hodieque illorum parœmia , Meacum demptis suburbis ægræ centum millia ædium habuisse ; inter quas , aliquot centena Palatiorum , & cas- nobiorum ,

nobiorum, magnis spatiis urbem occupabant. Verum distraetio post hæc imperio, Meacum illam eò incendia, & bella redegerunt, ut sui parte vix media tueretur sece, donec eam cum tota Monarchia Taicosana instauraret, & pristinæ gloriae æmulamfaceret. Cæterum ea urbs haud hominum magis quam flagitorum Metropolis, Zazzi quoque sacerorum mysteriarum habebat thronum; Bonziorum discordes magno numero sectas, hoc uno concordes, quod cœderent de rebus post vitam futuris nihil esse quod credi deberet, proinde haud posse de iis aliud præter fabulas referri, ad hoc vriles solùm, ut fictis terroribus, veram stipem, & largam ex credulo populo mungerent. In hanc belluarum lascivientium paludem fœdam, arcemque superstitionis, Christi crucem inferre moliebatur Xauerius. Hac semel expugnata sperabat reliquias leui prælio vincendas, ut quæ illam spectarent, Magistrum, & Matrem; sentienti regulam, & agendi. Hæc vota si minùs succederent, statuebat Zazzi quoque disputatione, vel emolumenti priuato illico, benevolentiam sibi asserere; cuius enim cum sit religiones secernere, quæ illic ex Academiis, nouis auctoribus quotidiè pullulant, ad hoc illum meditabatur adducere, ut Christianam quoque suo diplomate approbaret, quo deinceps tutus aduersus Bonzios in Euangelij promulgationem securè inumberet. Has voluens animo sublimes curas Amanguccio proficiscitur cum socio Ioanne Fernando, & Iaponensisbus Christianis duobus Matthæo, & Bernardo.

26 Erat anni tempestas iter actutis importunissima; via, si qua usquam per totam Iaponiam, periculis, & asperitate metuenda, medio Decembri in eam se immitit, hieme quæ illic seruissima, in diuturnos iam imberes solita, tum frigoribus adstricata tam diris, vix ut ipsis etiam valeant ab indigenis tolerari, horret omnis regio syluis, & montibus; intercunduntur torrentibus valles, & paludum restagnatione; ramalia nemorum, vias interdum stenentia, obducuntur gelu, tam rigido, ut miser viator, lapsus plures numeret quam passus, præter quam quodd periclitatur crebro ne ruinis illorum obteratur: scribit enim qui vidit, arborum ramis increscere stirpis, & magnitudine trabium, in viatorum capita pendere. Per has difficultatum ærumnas Dei Apostolus nudis pedibus iter aggreditur, male à vestibus contra frigus munitus; suppellestilem sacram in humeris gerens, nullo commatu, præter costam orizam, quam in sacco Bernardus ferebat, & fontium frigidam. Nam ex mille ducatis aureis, ab Ioanne Foge sibi attributis, ne obolo quidem iuuari voluit, sed paupertatis non minùs studio, quam animarum, verè Apostolus, omnia in egenos, ut parens in filios diuisi, quibus etiam ab amicis Malaca, & Goa subtilij aliquid rogauit, aiens quanto te omni egerent, tanto sua virtute Christianâ opinionem magnam opemque promereri, nec esse in Iaponia Christianum, cui non esset Christus, quam vita carior. Iam quot & quam acerbas Meacum usque deuorarie crucis, velinde palam sit. Quod duarum iter hebdomadum vix duobus

26

Itineris Meacensis ærumnae, & vacuus successus.

absoluerit mensibus , quanquam vegeto gressu , & magnis itineribus properaret , sursum deorsum errans , pedibus manib[us]que ad inaccessa reptans ; quā viatūm ductu , quā illatum ignoratione , adactus in edita montium quoconque modo euadere , vt inde aliquam aut urbem , aut villam conspicatus , cōdescenderet , ad interrogandum de viꝫ errore corrigendo. Torrentes interea , & stagna , & sylvas alto ceromatē lubricas superare : quā nox occupasset , sudore , nec rātō pluuiā madidus , sub dio , & nuda in silice congelare potius , quām dormire , post tantillum orizæ ad reficiendas vires sumptum : sociorum tamen per pessimumibus quām suis grauius affiebat. Ex eius enim sociis rescitum p. in viam simul & orationem se dare solitum , inflammatique ore toto , igne illo quo mens interius astuabat , & fixis in cœlum oculis , dōcōque immersum , non aduertisse dolores suos , sed per spinas , & acuta saxonum , tu-midis frigore , & cruentis pedibus , qua ferret interior impetus , extra semitam progressum , relictis inter sentes , vestis laceræ frustis. Adcesserat mihi lux ad quam cernerem quod ipse cernebat , & quo spectaculo , exundans delitiis animus abstrahebatur ab omni sensu , & procul à corpore sublime cerebatur : profecto si fuit rei cuiuspiam tam potens ad beandum ipsius animum aspectus , haud putem aliam fuisse , nisi si admisso in claram futuri caliginem monstrarit Deus , quām multos frattum maneret sors eadem , idem cum eo ardor , & spiritus , quo essent non diu post adhuc fumantia ipsius cruore recalcatu[re] vestigia , illumque sua imitatione repræsentaturi posteris rediuum ; illos dico qui factam multorum annorum sudoribus Euangelij sementem , in duro Iaponiæ ethnicæ , & crudeli solo , sanguinis sui profusione fecundarunt , suntque in perpetuos nepotes , eiusdem irrigationis propagaturi ardorem prodigum , per catenas , per cruces , per lanceas , per longas mortes lensorum ignium , per venena , vicesque gelidarum , bullientium , & extorquendarum ex visceribus intimis aquarum , per fossam denique (tormenti genus , cunctis retrō sculis inauditum .) Hæc fortitudinis ac patientiae ventura decora , si sensum doloris à Xauerio tollebant , non tamen gaudente animo , sua stabat corpori firmitas ; laborum ponderi post mensē succubuit , & Sacai ægrotus tantisper iacuit , non curatione medicorum qui nulli aderant , sed brevi quiete refouendus , hosque illi fructus terra hoc itinere protulit ; mare haud multo mitiores ; dum traiiciendis sinuum angustis viæ compendia sestat , piratis quibus feruebant omnia , repente assilientibus , repellebatur in apertum & iratum mare , sed prædonibus tolerabilius ; abiis tamen crebro impeditus , bis sagitta iactus ; à nautis , tametsi barbaris , sub nauis testo seruatus est : & hos quidem insultus , cupiditatē piratarum vulgo existimant autores , verū ex iis quæ alibi lego facile inducor , vt Bonziorum magis insidiis cum ad necem venantium , quam avaritia prædonum hos tribuam , viuax enim ipsius , & infatigabilis caritas , silere , ac premi nescia , quæcumque per oppida , pagosvè transiret erumpere , viros & plateas obire , vbi cumque aderent qui

qui audirent confistere , & quòd viatori prolixior concio non liceret, summam fidei Christianæ magna voce corā recitare, cuius per se leuis in speciem operæ, leue pretium non erat; non paucos enim hac arte conuersos & aquis vitalibus ab eo ablutos testatur Cosmus Turrianus , sed inde aliquantò patientiæ suæ lucris maioribus quam caritatis databatur : homulus vndique malè ab omni re iustritus, pannosus, nudipes, extenus, quod peius illic sonat quam barbarus, ad hæc longa malorum tolerantia , & morbo deformatus ; loqui tamen ausus , & denunciare tam noua & grandia , minari pœnas , præmia polliceri , utraque æternum duratura ; horum merita præriorum , mores & vitam exigere , libidini sensuum, & maiorum doctrinis , sacrificque contraria ; pro stultitia ridebatur, isque pro amente. Plagis, luto, faxis, laceratione vestium , puerorum & vulgi plebs sancto illudebat, magno clamore iterans dios dios, & ioco traducens quòd ipse assidue repetebat, vocem deuitans Iaponicam, ne crederetur vnum aliquem ex iis nominare , quibus Dei nomen Iapones accommodant. Peius quoque in eum furebant Bonzij quorum damnabat potissimum commenta sacrilega & ludificationes in populum simplicem sceleratas , viri Dei necem effterati poscebant , incendebantque in eam vulgi inuidiam , & manus ; certum est duabus ex urbibus, turbulenta extrusum lapidatione , fuisse peritum, nisi globo nubium minaci , densaque tonitru, ac fulgurum ignibus , Deus nefarios absterruerisset homicidas. Suprema denique charitatis inuidæ documenta, supremo Apostolicæ huius peregrinationis , & difficillimo velut aëu , vir sanctus præbuit : erat via præterquam ascensi aspera , continua etiam amictibus montium perplexa ; ipsosque interdum accolas fallere solita ; plena milite & latrociniis omnia ; capandi calles cæci, & avia, ab eorum incursu dissita. Ergo Iaponibus aliquot mercatoribus suam operam locat, ibant equites citato gradu , & prædonum metu fugientibus similes ; ipse à pedibus famulus , præter suam , etiam vnius illorum sarcinam deferens, cursu sequebatur, equos in hospitiis curabat , & hoc Nuncium illum verè Apostolicum, huc, inquam, impetus salutis agebat alienæ, & hæc virtutum nepotibus monumenta signabat. Sunt isti (verba de Cosmi Turriani eo anno scripta quo Amangucij cum reuicit Xaverius) sunt isti feruores , & contra seipsum conflictus longè alij ab iis quos fingunt animo , qui degunt inter Christianos. Attendant ij sanè qui Iaponicam ambiunt expeditionem cuiusmodi cœptis Euangelij prædicatio in Iaponia steterit ; qualive imitatione eius prouectio commendata iis fuerit. Prorsus competent quantacunque ipsi , quantumuis ardua peragant flocci fore , si cum iis conferantur quæ P. Magister Franciscus , & egit , & pertulit ; sic futuri sunt ab temptationibus immunes ; nunc obreuantum maledicta, contumelias, famem , frigus quæ tum is, tum socij passi sunt , sigillatim censere infiniti operis fuerit] ita Cosmus. Et erant hæc tamen ut aiebam aggressiones primæ in quas eò solum à Dœo mittebatur ut cruci aditum aperiret , & Christi nomine possessione

possessionem iniret illarum gentium ; redux inde , suorum laborum metendos fructus aliis cederet , eius item sanctimoniae merito plus ultra progressuris. Meacum illam populis stipatam innumeris , arma , & bellæ vertebant , in vicinos Reges ardentia ; nemo unus qui aduerteret Dei praeconio fungentem ; nemo qui potenti magnis conatibus Vooi, aut Zazzi affatus impetraret ; siue is illorum tribunalium mos erat, seu auaritia ministrorum ; ducatis aureis sexcentis emi aditum oportebat, ad unum ex iis magistratibus aliquem. Xauerio praeter se nihil erat, & praeter thesauros salutis, illic despiciatos, & reiectios : specus ergo manifestè cassis, Februario exeunte anno 1551. idem iter, iisdem terra marique periculis retexere cogitur.

27

Sed suis non debuit carere præmiis tam heroica peregrinatio ; Amanguccii hæc Amanguccij à Deo illi serubantur, vbi post spatiū ab suo discella redit ; & magno successu quadrimestre redux, viam init fidei illuc inducendæ, quæ tunc aliis visa est conducibilior ; captanda nimirum Regis benevolentia, & fauore, munere aliquo cui pegrinitas , & elegantia gratiam adderet: in eam rem ab amicissimis, sibiique plurimum addictis Gubernatore Indiæ, & Malacæ Praefecto horariam machinam, & musicum organum singulari arte fabrefacta acceperat, & alia ex operibus Europæis numero tredecim, illuc planè inuisa , proinde Regi maximè accepta , quare gratum animum testatus, auri pondus, & argenti magnum ad Xauerium dono misit; verum is decenter, abstinentiam excusans muneris , significauit Regi per nuncios , nullius se rei cupiditate illuc nauigasse, nisi desiderio communicandi cum illo , eiusque populis summi Boni , cui pat nullum orbis haberet vniuersus : id perficere ut posset, egere se ipsius fauore beneuolo, quem esset quamprimum ex eo rogatus: Et vero die proximè sequenti Goani Episcopi, & Gubernatoris Indianorum ei literas reddidit, quibus illi Christianam legem eiusque præconem Xauerium laudabant ; subinde ex eo petiti sibi ut liceret eam populo euulgare, quod istum benigne admodum concessit, tum locis per urbem frequentioribus, iussit de more tabulas appendi, quibus edicebat placere sibi legem nouam quæ ab Europæis Bonziis docebatur , à suis populis suscipi ; cumque ipsi externi, & sponte pauperes, & & auditorio carerent, Bonziorum cœnobium habitatore vacuum se illis assignare : hac tutela securi regiæ potestatis Xauerius, & Fernandius, liberè deinceps foras procederes Christiana dogmata, & sacra in compitis frequenti populo audenter, bis quotidiè tradere, Bonziis nequicquam, sed metu editi regij, tacitè inter se frequentibus ; vbi Deo , præsenti negocio , præsens subsidium suggerente, linguarum donum Xauerio instauratur, Sinensibus, quos eo plurimos commercia vixerant, Sinarum lingua conciones habebat matutinas ; Iaponensibus pomeridianas Iaponice, siebat ingens auditorum omnis generis concursus , & qui eius mouebat & linguam, & mentem sapientia spiritus, in adstantium animos tam altè iufluebat, ut quam latuisti, & sciamatis explosas antea fuerat, tanta nunc approbatione, & reverentia

actentia illi plauderetur: in iis nobilium, & literatorum fuere partes praecipuz, hi ut commodius audirent, & elucidarent disputando, quæ rerum grauitas, & ingenium perspicax subministrabat ambigua, cœpere apud ipsum tam multi conuenire, vt scribat iis domum angustam fuisse, recentibus itaque aliis querendo, & contendendo fessis, nec tamen satutis subibant alij, nouis granidi dubiis, integraturi concertationem, quod ipse clarius ad Ignatium scribit, dotes ei exponens quibus præditos oporteret, quos in Iaponiam destinaret, vbi sciplum in iis depingit, & quæ biennio expertus didicerat.

28 Poscit homines primum adeo inculpatos, vt curiositas Iaponum nenuis prope indeprehensis offendit tenera, suorum in diuinis Doctorum, nihil possit in iis quod carpat aduertere. Deinde non minus ab doctrina quam à virtutibus egregiè munitos. Sic enim etiam Iapones suas illas Religiones antiquas defendunt, vt dicant suis, se quoque nisi Theologis,

28

Qibus docti-
bus, in Iapo-
niam mitte-
dos clare
oportet.

& multis numero, & scientia notis, & nulli doctrinæ concessuris, nisi Theologis, & multis numero, & scientia notis, & nulli doctrinæ concessuris, nisi rationum vi solida certaque stabilitæ. Tertio vult ita comparatos ad tolerantiam cuiusvis incommodi, vt possint herbis, legumine, aqua pura contenti viuere, vestiri miserè, asperitatè perpeti frigoris, lecto, etiam & testo carere. Ad hæc verlent ingentes animos, in continua pericula alacres, mortesque adeo si res ferat, per cruciatu[m] vltimos ad eundas; impetendi sunt enim Bonzij aperto marte, retegenda illorum nefanda dedecora; Doctrina in contemptum, mores in execrationem hominum traducendi, quam vbi se vident non posse disputando exire, ad conuictia & contumelias vertuntur, & condenti, se pressius exitium machinantur.] subdit consequenter [Scribo ad D. Magistrum Simonem, siue ad alium qui forte nostris Coniubricz absente illo præsit, ne quos in has mittat vniuersitates Iaponiz, nisi tuæ perspectos penitus approbatosque caritati: futura iis est à vexatoribus patientia grauior quam multi arbitrentur seges: visentium testio, & multitudine diu, noctuque obruentur; accessentur in domos nobilium post habita quavis excusatione, decret ad precandum, meditandum, contemplandum tempus, ac ne animo quidem suppetet interdum colligendo, imo nec sacris licebit operari saltem initio, sed nec spatium dabitur diuini officij exsolundi, multo minus edendi, capiendique somni: importunum est Iaponum ingenium erga extraneos maximè, quos & nihil pendunt, & ioco habent. Quid autem cum erunt eorum omnes exagitandæ condemnandæque seæ, & sceleræ.] Ita ille, sed hæc sapientum Iaponum importunitas improba, viri sancti consilia opportune admodum adiuvit; vt enim sunt dociles, & ad rationis imperium faciles, quanto inquirebant curiosi dispuando, & interrogando, tanto in veri noticiam citius, atque interiorius inducebant se, ac nube discussa dubitationum intelligebant in Christianorum religione nihil esse, quod aduersus Examen quamlibet securum, & inuidiosum, fortiter & inexpugnabile non staret, Iaponum suffici.

Z 3 perficit.

perstitionem, sectæ nouem & plures distrahebant, numerosæ discordes, oppositæ, perpetuo ambitu disputationum altercantes, vnaquaque sibi prærogatiuam boni verique vindicante. Ast vbi Xauerius in campum se extulit, omnes in eum conspirarunt, & sepositis liribus mutuis, iuratos conatus ad impugnandum hunc solum armarunt, qui solus omnes impugnabat, atque hic stupori summo fuit magnum illud celebratumque miraculum, quo variis multorum quæsitis consuerat vna responsione satisfacere vir sanctus.

29. 29 Nam cum lacesserent dicente in tam multi, sc̄tque in partes tam Vna respons. diuersas, siebat s̄pius, vt maximè dissita eodem tempore quererent: multas satis. hic de vera Dei essentia, ille de orbe condito, alias de natura & malignitate dæmonum; de animorum, pœnarum, præmiorum eternitate: quidam vno sciēdi studio, de motu cælestium orbū, Solis & Lunæ defectionibus, fulminibus, fulgetris, iride, & dissimilibus permultis; ipse vnum ad omnia simul, responsū daret; quod vel eius in ore, vel in auribus interrogantium, sic articulabat, & transformabat Deus, vt cuique redderet & tonaret, tam claram propositi de quo dubitarat explicationem, vt si non omnibus coniunctim, sed huic seorsim vni respondisset. Quod crebro iam euentu probatum vehementer mirati qui aderant literati, & Bonzij condicebant de rebus proponendis toto cælo diuersis: mihi quidem haud satis liquet, vt quisque breui quod edebat Xauerius responsū solutum cernebat quod proposuerat, an & aliorum quæsitis omnibus responsō eodem satisficeri animaduerteret; sed argumento est, ita factum, admiratio illa inter attonitos mutua, reputantes meo quidem iudicio, tot paucis verbis reddi sibi explications, quot fuerant positæ quæstiones; quo tamen id modo fieret omnino ignarus, neque propterea infidelitas stolida eò venit vt intelligeret, id donum Apostolo cælitus infundi, & naturæ fines transcendere, sed præcellentι cuiquam doctrinæ, artique putarunt assignandum quam nec ipsi, nec eius socij caperent, quare Amangucciū Firando cùm venisset Cosmus, profecto Bungum Xauerio, pugnā Bonzij cum Cosmo & socio audacter integrarunt, quam cum Xauerio deseruerant; contemptim fugillantes, non esse eiusdem cùm illa scientiæ, nec artem eallere, responsione vñā, multas, enucleandi quæstiones. Præter auctoritates publicas oculatorum testium quibus hoc & alia firmantur quæ ab Xauerio in Iaponia mirabiliter gesta, placet hīc obiter stringere; reddam quod Antonius Quadrius quadriennio post auditum, ad Iacobum Mironum perscripsit, nostris in Lusitania Præfectum. Narrabat, inquit, mihi Iapon quidam, tria se spētasse miracula à P. M. Francisco in Iaponia edi, muto vsum loquendi restitui, auditum surdo, muto item & paralyticō, lingue, pedumque facultatem, addebat Europæ totius præstantissimum vulgo existimatū; alios è societate haud quam illi fuisse consimiles, quod nisi vni ethnicorum nescirent responderē, quem cum expugnassent, aggrediebantur ad alium, at P. Francis- cum quoquor ethni aduentarent, iussisse hos ponere quicquid dubitassen-

bisissent, quæ cūm essent decem, interdum duodecim numero, respon-
sione vna satisfecisse vniuersis. Me vero obiectante, fortassis dubia fuisse
inter se affinia; minime omnium, ait, sed longe dicens, nec P. Francisco
fuisse id nouum, sed notum atque vslatum.

30 Partim igitur summa veritate aduersus literatos, & Bonzios ius
suum decertando, disputandōque afferente; partim prodigiis, quæ illic Converun-
plurima edidit; partim denique insignibus sanctimoniaz argumentis, cœ- tur Aman-
pit Apostolus laborum fructus tanta copia metere, vt bimestri spatio gucciaai.
baptizauerit quingentos, magnam partem illustres nobilitate ac literis,
qui vt pugnaci disputatione, & doctrina paulatim conuicti, manus fidei
dederant, poterant aliis in ea, magistri effici. Mirum autem quod re-
fert ipsemet vnum tota vrbe, priuatim, ac publicè de Christi fide fuisse ser-
monem, vnam disputationum materiam; qui ad eam postremi, &
ægrius accessissent fuisse animosiores in ea defendenda, in obseruanda
nominatores. Patri autē optimo sic addic̄tos vt auelli ab eius ædibus, &
latere non possent. Fatigasse illum assiduo discendi studio, ubique myste-
ria esse reueritos, (vt in crucis formandæ signo, quo tot Arcana conti-
nentur) at is videlicet inexplicabili gaudebat voluptate, quam nus-
quam alibi percepisset. Itaque postea Cocino in Indiam scribens ad so-
cios qui ex Europa illuc peruererant. [Nuper, ait, ex Iaponia redij cor-
pore satis firmo; virtute, & animo debili: sed hæc quam meditor ærum-
nosissima in Sinas profectio, sola innitur diuinæ fiducia bonitatis, &
meritorum Christi Iesa. Nam ethi nunc incanui totus, at me si vñquam
alias valentem & vegetum sentio. Labori nimis, in erudienda natio-
tione morata, composita, rationis, & veri amica, incredibiles insunt vo-
luptates, certè nunquam dum vixi expertus sum, quam Amanguccij ma-
iores, cum ex indulgentia editi regij, ad nos audiendos concursus fie-
ret. Spectabam iucunde, depressam superbiam, Bonziorum domitos
spiritus; infensissimos Christi hostes, iam illi prostratos, mortigeros, &
libenter subiectos: cernebam triumphantes gaudio nouos Christianos,
cum victores redirent ex decertatione aduersus Bonzios; cum æmula
sollicitudine instarent ethnicis, veritatis robore exarmandis, perducen-
disque ad fontem salutis; cum suorum formas certaminum, euentus quo-
narrant, & ex iis consequens exitium barbaræ superstitionis. Horum
spectaculo, & auditu, iis exundabat lætitiis animus, vt molestiarum mea-
rum sensum omnem in me extinguerent. Possem ah! vtinam vt hasce
recolo inter medios labores, cœlestes delicias, mihi cœlitus infusas, ita
illas apud Nostrates in Europa academicos memorare, & initiare illos
aliquantula earum promullide! hic certò eorum quamplurimi vñro
confnerent; & quicquid habent ingenij, ac valetudinis in' horum sa-
lutem ethnicorum conferrent.] Huc usque Xauerius, cui tot licet exu-
berantibus gaudiis, graves tamen fiere lugendi, & mœrendi causæ, non
modo ex Rege qui Christiana instituta magni faciens, multumque ve-
nératus nihilo idololatriæ minus tenax, inquietatarum libidinum in luco
hæsit;

hæsit ; verum etiam ex regni Barone primario, atque firmamento. Erat viro nomen Neatondamus , hunc si plenior afflasset diuini splendoris radius, poterat in eo alterum Amangucij nascens Ecclesia, sibi Apostolum sperare, obseruabat ipse cum coniuge Xauerium velut patrem, venerabatur ut sanctū , amabat vterque intimo affectu Christianos, & causam fiduci miris modis vterque tuebatur , sed cum grandi sumptu ædificasset multa Bonziis, fundassentque perpetuo censu cœnobia ; dolebat iis, vt ipsi stolidè excusabant, illorum mercede excidere , ac ne perderent quod nunquam habebant, eius quod solide possidendum iis ingerebatur iacturam maluerunt ; vtrinque miseri, quod damno duplici caducas simul & æternas opes amiserunt . Duos quoque Xauerij socios latō animalium prouenuit locupletabat Deus : Ioannem præsertim Fernandum, cui generosam de se victoriam , triumpho, rependit , quo glorioſior Euangelij ministris inter infideles non potest obtингere . Dicebat aliquando ad populum celeberrimo urbis loco , calebat dicentis oratio, frigebat nihilo secius auditor , nec in cuiusquam aninum orator pius descendenterat , cum ecce tibi ethnicus impudens, produxero verius illum ore , velut aliquid in aurem locuturus , purulento sputo dicentis faciem conspurcat; tum facti præclari contumelia elatus , abire gestiens, respicere identidem, nutibus iniuriam laudare, multumque libi de illa plaudere. Inter multos, vt fit, alij risu, indignatione alij turpe facinus, ac fœdum excipere ; omnes in Ioanne in oculos figere, experturi ad publicam & improuisam dedecoris offendam, quam recte, & placide in gradu starceret. Verum is impudentem scurraram, nec secutus oculis, nec vultu mutatus , nec alter colore, quod agebat agens , nihil interpellatus dicere perrexit, eodem frontis modestæ sereno, vt si nihil esset indignum passus, ducto solùm tranquillo strophiolo foedatam faciem deteruit, & prouectum sermonem, ad finem quietè pertexuit. Hic omnes etiam petulantissimi silere, ludique in serium verso admirari ; sedatum illud moderatae mentis, & subitis iniurias dominum sui imperium, excelsitati nobilis animi deputare, sed philosophatus sublimius, vir inter literatos grauiſſimus; cæterum legis Christianæ impugnator , osorque fortissimus, quem eo Deus egisse videbatur, vt serui sui patientiam, eius conuersione coronaret ; statuit omnino, diuinam esse legem oportere quæ suis vires eminentiores suggesteret humanis, ex quo detersa cæcitate, iis aperuit oculos quæ prius non viderat, [viros nempe mentis virtutisque tam vastæ, haud quamquam ex orbe ultimo; per ultima quæque rerum, & viarum discrimina in Iaponiam aduectos honoris ambitu quem suinet contemptu calcarent; vel opum cupidine, qui tantum auri, & argenti, rictro libi à Rege donatum non sustinuerint admittere. Solo igitur Dei quem colerent, ardenti obsequio impulsos, & desiderio eius nominis celebrandi, insinuandique longinquis populis supremam illius venerationem. Alacritatem porrò illam paupertate quam eantopere diligenter contentam, perpetuari alio pignore non posse , nisi auctoramento illo beatitatis

beatitatis sempiternæ, quam iactarent à Christi sequacibus post mortem expectari. Et ferret Deus tanta sapientia homines, & tanta sanctimonia decipi? & veniret cuiquam in suspicionem, tam procul, & per tot inuix eò solum in Iaponiam venisse, ut nugas, & mendacia venderent? Bonziorum verò, quam essent flagitosi mores, quantis ab recto spatiis documenta errarent; sibi optimè exploratum, quam inter se tot sectæ dissident, quamque arbitrarium cuius esset, ac propè ludicum, quæuis pro libidine cōfida, veri nomine effutare] ita ille apud se, ut post narravit, argumentabatur. Nec fuit celerior excienda veri ac boni luce, quam se illi penitus tradendo, Fernandum statim à concione subsequitur, vi- & contemp-
tui sunt.
etum se ab illo telo dupliciti fatetur, rationum vi, & virtutis exemplo; rogar vitæ lauacro ablui, lustratúsque à S. Xauerio Christianis accedit, sibi propterea gratulantibus tantum virum, quod eius auctoritas multos haud dubiè secum esse traxit.

31 E contrario Bonzij Christianorum incrementis, numero famaq; insignibus; suorum verò desertionibus, & probris expostulare, rumpi, Bonzij odio, turbare omnia; scnes potissimum, inueterata superstitionis, aut peruer- & contemp-
satis amuli, ac tenaces: & erat iis sanè, uno de se ad populum opinio-
nis ambitu, & largitate donorum nixis, dolendi causa, nec parua, nec inanis. Ex centum cœnobiiis quæ Amanguccij habuerant, vix pauca suos tenebant inquilinos, alia sensim quotidie defluebant: adeò multos ab eorum cœtu, turpitudinum enormium mordax conscientia remiduebat, & decipiendi sacrilegè populi tedium, ad captandas fabu-
bulosis inuentis ciuium facultates: malebant ergo in seculo degere, ex quo deinceps primum erat illos ad Christum adducere: Porro hi plurimi quod Christo fuerant inimiciores, hoc maioribus studiis ciuius nomen fidemque tuebantur, & in Bonzios maximè strenuam nauabant operam. Retegbant enim Sæc:o Patri arcana eorum libidines, austerritate, adsci-
titia testas, & dissimulatas; occulta mysteria evoluebant eius quam quisque sectatus fuerat disciplinæ, indicabant pugnantes sententias, & dolosa, inuenta torquendi clientum suorum marlupij, hæc verò sanctus enunciabat palam, eosque populo graphicè depingebat, ut sciret quales re ipsa essent, & quales esse mentirentur. Quod in rabiem agebat scele-
ratos, plebe iis vulgo secreta dedecora publicè exprobrante; nec eos torquebat mitius quod ipsorum nuditus tertius discipuli; & adoratores, Christiani effecti, mox luce palam in oculis omnium auderent magistros laceſſere, & iis inuoluere argumentis quibus cœ arctius stringebantur, quod extricare se contentiosius fatagebant: docuerat illos Bonziorum iam doctus arcana Xauerius, sectarum singulas manifestæ dictorum pugnantia conuictas arguere, quod nihil potest illic homini literato pro-
pudiosius infligi. Hac arte Xauerius dici non potest quam commode-
vñs sit, ad animandos confirmandosque Christianos Bonziis concer-
tantes, quos sic didicrant spernere, ut aggredierentur illos ex condicione
etiam pueri disputatione, superbis asinis, quale genus est Bonziorum.

ignominiae cruditatem non valentibus coquere. Nec intra fines opprobrij publici, Bonziorum hæcere detimenta, honoris, scilicet, ac famæ apud populum iactura ; inde solitus fluere contributionum quibus alebantur fons pinguis, exaruit: multos ergo quos animæ salus à ministerio scelerato nequaquam auerterat; fames è cœnobii in aulam, militiam, artificia, vilésque operas quærendo vieti extrusit. Christianis mirè gaudentibus breui paucas in yrbe superfore Bonziorum ædes, nec plures Bonzios quam qui sat essent iis custodiendis. Sed eorum rem summam grauius afflixit, viri cuiusdam nominatissimi, celebris & inopinata ad Christum accessio, is cum pacem ingenio, & literis haberet neminem, recens in Bandæ vniuersitate inaugurus Doctor, fieri Bonzius optabat, & æmulo ambitu expetebatur à seccis omnibus Bonziorum, ratis fore illam Principem reliquarum, ad quam se ille adiungeret. Verùm pauca de animi rebus cum Xauerio collocutus, & comparatis Bonziorum chimeris, cum cœlesti, & certa Euangelij scientia, doluit vehementer multorum annorum sudoribus emptam à se meram, & exitialem ignorantiam, ciuratisque magna execratione Camidibus, & Fotochis, & quantum esset in Iaponia Bonziorum, statim vxorem duxit, vt illis, & sibi ipem omnem præcideret acquiescendi eorum institutis : inde Xauerio assiduis illum rectei, & veri doctrinis imbuenti, diuino instinctu manus dedit, Christumque complexus, eius lauacro lustratus est. Cumque Amanguccium totam expectatione sui suspenderet, inclinaturam quo ipse flexisset, Christianum professus exanimauit deinceps Bonzios, & multostum ex primoribus, præsertim literatis, tum ex populi vulgo, auctoritatis pondere secum traxit.

32 Quos tamen ex Bonziis sua obstinata perfidia nihil non Bonziorum mouere in defensionem impiarum fraudum; concionariad plebem; in Xauer. & iras Deorum inientare; minari ciuitati ruinam, regno perniciem, fidem rabies, desertoribus extrema quæque; obrectare Christianorum Deo, nominare illum non Deum, sed Daimum quæ vox apud illos falsitatem, & mendacium exprimir; multa ei probrofa, nefariaque occidente, atque affingere. Demum andabatæ doctores ita de illo disserere, vt si maximè Deus esset; bonum certè non esse, qui suos legibus premeret quas ferre imbecillitas hominum non valeret, eorum nihilominus violatores æternis damnaret suppliciis. Ad hæc iis quæ narrant Christiani de orbe condito, angelorum, & Adami lapsu, Dicique ipsius corporati aduentu, si qua veri species inesset; Scientiarum omnium parentes, & magistros Sinas, tot retro seculis, fuisse scilicet id ignoraturos? quid hoc item prouidentia? quid iusti, & æqui? Europæorum Deum, & distulisse in annos supra sesquimille quinquaginta, legis suæ promulgationem in nobilissimas mundi partes, si saluæ, nisi legis illius obseruatione omnia esse non poterant? his criminabantur Bonzij nostram fidem quæ suis quibusdam ad nostros epistolis refert Xauerius, ad quas nihil censuit accinere ut spongiam quoque indicaret qua calumniass illa diluebat

luebat, vt cumque de hac alij scripserint, mihi tabulis originalibus san-
 & Patris, eiusque sociorum inhærenti, licere non arbitror, ipsius respon-
 sa excogitare, & scribere. Dico tantum quod tradit, de querimonia Ia-
 ponum, Euangelij sonum, & legem salutis obtinendæ, stomachosè do-
 lentium, tam serò ad se peruenisse, cum gaudere potius debuissent be-
 neficio tanti boni quo illos Deus præ maioribus affecisset; Hac in-
 quam, tristi, & implacabili querela, ita perturbatos, ut veritatis, & sancti-
 tatis fidem, religioni præbere non possent quæ Deum coleret in dispen-
 sandis bonis factiosum, crudelem vero in plectendis, quos vnum ipsius
 arbitrium iis destitutos voluisse; & auditos fuisse lamentabiliter defle-
 re, ergo & patres, & atavos, & Iaponiam hactenus vniuersam æterna
 claudant, vrântque incendia, quod Deum non adorauerit sibi prorsus.
 ignotum, & leges infregerit quas nunquam acceperat ab eo perlatas.
 Si Christus vitam ex æquo omnibus impendisset, cur non æqualiter om-
 nibus profuisse? & si legis suæ contemptores sempiternis addiceret
 poenæ, cur eas sibi promulgare per tot sæcula distulisset? addebat his
 flammis oleum Bonzij, nihil esse ministros religionis Europæ; ne vnius
 quidem hominis animam posse ab inferis ducere, quod erat in promptu
 Bonziis quoties libuisset, ieuinando, & precando præstare. Ex eo quin
 etiam patere, Christianorum Deus quâm esset debilis & crudelis: aut
 enim animas cum posset nolle, iis eximere tormentis, quod erat barba-
 ri, & crudelis; aut cum maximè, vellet minimè id posse, quod erat ad-
 modum imbecilli; Xacam & Amidam leui negotio suos ab inferis in
 libertatem afferere, modo se Bonziis exhibuerint beneficos. Verum
 scelerati, validis rationibus potenter adacti non raro in aurem Xauerio
 fassierant, se quoque poenarum æternitatem certo scire; at hæc si ph-
 plan populo fieret, desitaram statim beneficentiam qua illam à Bonziis
 se existimabat redimere, & perituros inhonesta fame. Iam quo pacto
 hianti, & crudo vulneri manum admouerit, quam felici consolatione
 curauerit, testatur ipse metus suis in Europam ad socios literis; cum enim
 communi comploratione insimularent Deum aut negligentia, aut iniu-
 stitia, quod tam sero agnoscit ab Iaponiis voluisse, & magnitudine do-
 loris quo sortem hanc suam querebantur, Xauerio etiam excuterent la-
 chrimas, æquitatis diuinæ nefariam accusationem sic apud ipsos refuta-
 uit; antiquissimam omnium Dei legem, quam pro noua cernebant, suis
 se ostendit; non verborum sono mortalium auribus dictatam, sed na-
 turæ manu, illorum animis æterno impressam caractere; quicumque
 nascitur insculpta sibi materno ex utero in hanc lucem legis eius man-
 data secum ferre, illorumque interpretem instinctum communem, &
 magistrum insitam omnibus rationem. Priusquam Iaponios lege vlla,
 Sinarum Sapientes imbuisserint, obscurum fuisse nemini, quin homici-
 dia, periuria, fraudes, latrocinia, adulteria, & istiusmodi turpitudinum
 portenta, vitari oportet. Ad hæc patranda secretum, & tenebras; ad
 regenda silentium captari; conscientiam tamen exprobrantem, & surdo

verbere cuiusque plectentem crimina, nemini datum effugere, quamvis ea & homines lateant, & nullis interdum eorum legibus vetentur. Educatur sanè, & cum solis infans consuecat syluis, & bestiis; procul degat ab omni commercio urbium, mo: esque ignoret penitus; legem certè illam innataim omnibus, nunquam poterit nescire, quæ apud vnumquemque innocentis vitæ magisterium exercet; & interrogatus an occidere, furari, thorum fædere alienum, fallere, rapere, liceat; negaturus est profectò licere, dictante nimirum id illiprincipe, ac suprema lege rationis, quam Deus hominibus indidit, quaque si modo sint homines, rectè instituere vitam possunt, hoc si necesse sit contingere homini, ferarum more in antris adulto, & omnium rudi, quanto certius contigit cibibus, quos publica, & priuata iura probitati obstringunt? Deum ergo, nequaquam, ut ipsi dolebant, tot fæculis destituisse Iaponios sua lege: huic (pergit, vir sanctus) argumento, acquicuere plenè & integrè; indeque à suspicionibus querulis immunes, veritati mentem, Christo nomen dedere. At nihil Bonzij minus furiosè ac rabide incubuere calumniis, & minis in Dei præconem, & Christi fidem; ut quos nequaquam ignoratio in fraudem, sed peruersitas ageret ad fallendum. Primum igitur sibi Regem conciliant, suâsque in partes pellectum, ad facultatem fidei amplectendæ, te ipsa abrogandam, cum verbis non posset, adducunt; nefas enim cum esset, edictum soleimne quo illam sanciueraat aduerso rescripto rescindere; clarissimum quemque illorum inuadens qui Christo accesserant, suis illos per summam iniuriam exuebat bonis, quibus & ipse, non diu post, & regno, & vita, exutus est, Deo pœna sequaci suorum damna vlciscente, de quo breui erit narrandi locus. Scribunt præterea in oras finitimas Bonzij aduersus Apostolum, quicquid poterant de illo probrosè inentiri, esse hunc reicitum homulum, scurrum vilissimum, fame illuc adactum, cui nec in diem vietas suppeteret; nec ad tegendam nuditatem, præter laceros pannos esset: ad hæc maleficum insignem, & adoratorem dæmonis, qui sub aspectu certo sum syderum, quoruim ostentabat periciam, spiritus cogeret ad prodigiosas præstigias & infatuatum iis popellum sibi obstringebat; demum quicquid iis inuidia, indignatio, & auaritia, infame sualisset de illo spargunt, quibus tamen nec interclusus est Euangelij sacri cursus, nec viri sancti fuscata gloria, nec falso & fabulis verum succubuit. Amanguccij quidem ad ter mille, Christiani numero aucti sunt; omnes ad fundendam pro Christo, vitam, nedum ad perdendas facultates prompti, & alacres si forte quod expectabatur ex suâsione Bonziorum, rem ferro agere tyrannus decreuisset: foris vero Xauerij nomen, & sanctitas, mirabilitas prodigiorum ab eo editorum & illustres de Bonziis triumphi, provincias & regna, tam celebri fama excuerant, ut omnes, magnum ex Europa Bonzium (sic illum designabant) audire vehementer auerent, & cernere.

33 Sed hunc aliz in Indiam reuocabant curæ; constituendæ res societatis

cietatis ; operarij in Iaponiam legendi ac mittendi ; repetendum inox
mare, & Sinæ adeundi, audiebat enim consensu omnium affirmari, Si-
nis Christo subiectis, ultra Iaponiam velut magistros fecuturam, quod
eos agnosceret sactorum, & sapientia parentes. Commodum his vo-
tis, nam in Lusitanam nunciabat rumor in Bungum appulisse ; de hac ve-
certius rescit, Matthæum ex Iaponiis suis comitibus alterum, eò cum
literis destinat; datae legebantur Kal. Septembris ad nauis præfectum, &
quos vchebat mercatores, rogabat verò ad se rescriberent, qui ? vnde ?
quām breui in Sinas essent reddituri; tum quodd in Indiam reuertens,
quamprimum illac esset transitus valde-hortabatur, sibi quisque tan-
tillum succideret temporis, ad subducendas conscientia rationes; eius
enim, addebat commercij lucra, multò esse quam sericorum Sinentium
pinguiora, quantumuis hæc fœnore suam sortem æquassent, appli-
cuerat Figium ea nauis, Funai, Bungi Metropoli, leucâ distans;
Ilic vbi compatriit, cum Xauerij literis Matthæus, ea omnes affecit læti-
tia, vt certatim illum muneribus donarent, leguntur publicè quas fere-
bat ab sancto literæ; mittuntur Funaium, qui hæc mercatoribus sociis
nuncient; ij cum Rege Bungi ex frequenti congressu pridem gnari, fore
illi pergratum Apostolicum spectum, quem tanti toties fecerat, & depræ-
dicarat, eius propedié aduentum Regi significant, & Princeps optimus,
cui iam tum Deus, conuersio diu post futuræ indebat semina, festo
gaudio rem exceptit, & testes amoris, ac reuerentia dedit epistolas
quibus Xauerium humanissime Funaium inuitabat; Rescripsit, & nauis
Præfæctus, & ex primariis mercatoribus sex aut septem, quisque de In-
diis quod habebat noui, de naui autem, Lusitanos triginta vehere Præ-
fæcto Odoardo Gama, post mensē versuros in Sinas vela, vbi tres in
portu onustas serico naues reliquerant, Ianuario sequenti repetituras
Indos, harum verò una, Iacobum Pereiram, insignem eius amicum vchi;
veniret quantocuyus, expectari ab omnibus cupidè, excipiendūmque no-
tantum nauis, sed peccoribus omnium. Matthæum quintus, itineris dies
Amanguccio restituit, omni literis, & impatienti lætitia qua vir sanctus
desiderabatur ab Rege Bungensi, & ab Lusitanis. Ergo commendatis
Deo Neophytis, & salubri admonitione tum iis, tum Turriano & Fernâ-
dio munitis, inter eorum lacrimas, & amplexus in viam se dedit, Sep-
tembri iam medio, anno sesquimillesimo quinquagesimo primo. Erant
Amanguccio Figium milliaria centum octoginta, terrestris itineris; præ-
ter angustum maris sinum, hæc vt assueverat confecit pedes, pretiosam
ferens sacri ministerij sarcinam. Sed eum laborem non parca rependit
consolatione, Iaponum duorum nobilis comitatus, hi præter Matthæum
& Bernardum, scilicet illi duces, & comites Fingium præbuere, hoc vnicè
viro sancto chari, quodd ab Rege Amangucciano se omni barbarè multari
ob suscepit ante unum mensē Christiana sacra, fortiter id ferrent; &
censo annuo paulo ante aureorū ter mille splendidi, tunc prope nudis,
sic tamen hilares, sua ob Christum egestate contenti fruerentur, ut si

omnibus abundarent. Ibat cum iis item Laurentius Regni Figenensis indigena ex oculorum vitio cognomento Luscus, iuuenis annorum quinque & viginti; nouus quidem, sed feruens, & virtutis nequaquam nouitiae Christianus. Quæ superflunt ad usque Xauerij regressum in Indias, eorum spectator Lusitanus, stylo, quam mercimonio melior distinxerat narravit, huic narrationi vti fideliter, sic libenter insisto, quod eam multis probaram testibus video, in tabulis publicis, de Xauerio in album Sanctorum referendo confectis.

Inter hæc igitur tam grata viæ solatia durauit Xauerius Pinlachiam usque, pagum leucisduabus Figio dissimum, ubi pedum tumore, doloribus capitis, & fractarum inopia virium subsistere cogitur; tres è sociis ad nauim præcurrunt auxiliij aliquid accituri. Horum aduentu Gama, Funai inuitat Lusitanos cumque iis cultu singulare, Pinlachiam versus; pompam instruit equitem; quodd è comitum discelatu diuinans vir sanctus, itineris reliquum debilitati suæ putauit tolerabilius, quam eum honorem religiosæ suæ modestiæ; quare recepto itinere, quartam leucæ partem eiensis occurrit Lusitanis, demirantibus illum inter nobiles duos Amanguccianos medium venire, cum suo in humeris supellestilis sacræ fasciculo: ex equis desiliunt; ea comitate, ac reverentia consalutant quæ tanto patri debebatur. Sed in pertexendo quod supererat viæ, humilitati eius, litem mouit non paruam eorum pietas, quæ ab aduersis utrimque partibus amissa, & victa est: contendebant eum equo imponere, nec peruenire ad nauim ferrebat peditem; quod ubi ex eo non impetrant, nec ipse ab iis, ullis precibus euicit ut equos reciperent. Pedites itaque, simul omnes viæ residuum absoluunt, nauim Praefectus eiusque armamenta, vexillis, ignium fulgetris, & variarum hammarum missilibus radiis, undequaq; ornanda, in triumphi morem curauerat; quotquot in naui remanserant, festo armorum, & vestium nitore, longis ordinibus litus prærenderat; ut primum sanctus in conspectu fuit, læto bis omnia machinarum tonitru salutatur, iterato tertium, & quartum gratulatorio fragore, cum ad nauim accederet proprius, & cum in eam consenderet, quibus humiliis Xauerij pudor plurimum erubescens, querenti propior, quam gratiam agenti, mente suâ Gamæ dolens testatus est. Vrbem vero Funaium vix leuca scindit, tormentorum is sonus grauitet perculit, nullas satis excogitantei eius causas, præter Lusitanorum confitum aliquem cum pyratis infestantibus illam oram. Rex per hominem certam rti causam ex veris cognitus, nobilem iubet eò excurrere, cui Gama, monstrato Xauerio, exponit; quod auditum fuerat Funaij, argumentum esse per exiguum honoris, quo cius aduentum gratulabantur vehementer. Hunc Amanguccio adesse, virtute, doctrina, sanctitate incomparabilem, Deo ac Lusitanis Regi domino suo summe carum. Hæsitare ad hæc qui missus fuerat, velut stupens, & Xauerium contuens sine calcis, & pannosum, voluensque apud se que Amanguccio deliguerant; Usque ad Praefectum conuersus, valde ambigere quid esset ad Regem

Regem de illo relatus : non posse de Bonzio quæ audiret, & cerneret Regi occultare ; aliunde tamen quæ de illo probra, & quoties fuissent à Bonziis ad Regem Amanguccio perscripta meminisse ; inspe&tum scilicet hunc ab sc̄, familiariter cum amico dæmone agere , ex quo illas disseret cantiones, quibus mira in vulgus stolidum edidisset ; hominem esse mendicissimum, egentissimum, toto corpore scatente in vermbus, qui eius carne pasci refugerent. Vereri ergo se aiebat, quæ Lusitani celebabant de illius sanctimonia , & sublimitate meritorum si Regi narraret, ne auctoritate exciderent Bonzij, & accusarentur, aut ignorantia imprudentes, aut inuidentia mendaces. Tunc Gama secutus ut cœperat , innocentiam viri sancti, & paupertatem eximiè laudauit ; ortum in Europa nobili stirpe , & sanguine regio ; sponte pauperem & 'excellentia virtutis; non abiectione , ludique fortunæ : quæ vbi ad Regem nuncius retulisset, à se addidit Lusitanos illo uno beatiores se credere, quam si nauim haberent argento cumulatam ; sibi quod ad se attineret visum esse recipi hominem maiorem, vultu quandam spirante insolitam, venerandamque maiestatem. His accensum in Rege desiderium videndi Xauerii, hanc illi suggestit epistolam, qua eius aduentu gausus , cum in palatium inuitabat.

34 Pater Bonzi Cemaicogine (Lusitanos sic vocant.) Quam sunt Deo tuo acceptæ laudes quibus suis ab sanctis colitur, tam gratus illi sit, tuus meas in oras optatissimus aduentus. Renuntiauit mihi Quansionafamas quem istuc miseram te Amanguccio Figium venisse , id ego quam lætus cognouerim, explicabunt quos mitto. Quare supplex etiam atque etiam te rogo (iubere siquidem non sinit Deus) mei erga te amoris desiderio singulari indulgens, ante solis exortum ut adsis , & arcanas ad fores domus meæ pulsus , vbi totus in tui cogitatione te expecto. Hanc autem velim sic à te rogatam gratiam , ne qua re tibi molesta sit mea petitio. Nunc Deo tuo , (quem Deorum Deum profiteor , & summorum atque optimorum qui degunt in cælo supremum) prouolutus in genua supplico, ut huius æui superbi homines , ex doctrinæ tuae gemitu intelligent, vita tua tam inops quam sit Deo cara ; ut eo perspective, carne progeniti, & mundi promissis excæcati, ab suo errore eximantur. Fac de tua valetudine ut sciām , quo noctem quietè ac placide dormiam , dum me galli cantus cum tui aduentus nuncio excitet.] Decorabat hanc legationem eius Princeps, iuuenis Regem proximè attingens , & ei adiunctus Pœmindoni nomine prudens senex , & ipse regij sanguinis , cum nobilibus triginta, Funatio Figium tritemi appellunt. Legatus, Regis Epistola Xaue- rio reddita, è nau exscendens, explosis tormentis quindecim , salutarur, auditusque cum seni diceret, prorsus magnum esse gentis illius Deum op̄terere, eiisque arcana humano ingenio admodum obscura, qui seruo gauderet tam paupere, qualis esset Lusitanorum is Bonzius , quem dum præcipuis venerarentur honoribus, liquido indicabant, paupertatis apud Deum suum ingens pretium esse , quamvis apud homines vulgo nihil despica

34
Regis Bungi
ad Xauerium
literæ.

despicatus, nihil esset execrabilius, & piaculo ducerent mendicitatis cogitatione, velut putris, & fœdi cadaveris animum inquinare.] Sic ille: cui comes senior valde sapienter, nihil obstat quo minus is pauper, maximi faceret suam paupertatem, licet ipsi ab ea abhorrent censerentque egenos omnis hic, & in futurum, expertos boni; posse quoque eandem, Deo cui seruit tantopere placere, ut eam, qualem aspexissent, eius causa profensus, omnes simul diuines opibus anteiret, tametsi Bonzij alia omnia garrisent. Ita in regressu de Xauerio philosophabantur, at enim iunior seu priuato, seu divino instinctu longè de illo grandiora quam exteriùs præferret cogitans, Regi persuasit more triuiali Bonziorum non deberé admitti, & peccatum iri non leuiter, si præ iis nihil ei daretur; et si enim eo nihil esset pauperius, at nauis Præfectum omnesque Lusitanos vno ore sibi confirmasse, si vel innueret sanctus Pater scilicet nauim cupere, confessum illam cum omni eius gaza ei donatus.

34

Lusitan: Xaverium ad Regem Bungi magnifice induunt.

His tanquam præludiis cœpit Deus in aula Funaiensi abiecit de se sentire amantem attollere; Bonziorum verò tumorem deprimere; & alterum tantum ab Lusitanis Figij mouebatur, quorum si unquam insuum Apostolum & religionem, tunc potissimum emicuit pietas, visusque est Deus illis mentem indidisse, quæ ad futurum ipsius obsequium momenti plurimum esset allatura. Itum ab iis in consilium cum esset, de ingressu Xauerij ad Regem, insedit omnibus rem tanti, paratu quam fieri posset eximio, & superbissimo instrui oportere; vestium cultu decoro induendum, stipandum officiis aulicis, & familia numerosa, eoque omni quem eius poscebat dignitas honore; ex naui in urbem, atque in regiam per vias maximè frequentes deducendum. Rebus ita decretis, cuique partes assignantur, pompæ ordo describitur, expediuntur ornamenti, quæ ut Xauerius moueri deprendit; ire mox in oppositum fortiter; honoris illius impatientia suam armare modestiam; negare diuisis fulcieat secularem hunc strepitum adscisci debere; humilitatis Christianæ elato splendore, velle Iaponum superbiam capere, perinde esse ut crucem ex auro fingere quod fieret iis adorabilius. At qui Lusitanos ad hoc induxerat, idem serui sui animum inflexit, ut eorum se vinciri rationibus pateretur; quod enim Iaponibus paupertas tanto esset horrora, & Amanguccio tot fœda & indigna de Xauerio sparassent Bonzij, ut execrationem omnium publicam, & contemptum in eum accenderent; reuelenda erat ex animis populi scelestæ, & mendax opinio, ut sciret Euangelijs ministros, quod egere rebus omnibus ambirent, eò dignos esse maiori veneratione; ac sentire de illis reuerenter ethnici discerent, quorum immersus caducis animus, erat ea specie corrigendus, & in æquorem de diuinis sensum sapienter mulcendus. Non haesuros in eo, sed transiuros in Christum hos honores, & quod Dei præco obseruantius coleretur, hoc eius prædicationem maius in populo pretium habituram. Iam huius magnifici agminis instructum nihil subiit quod vanum oleret, ac secularem fastum, nihil non inuenio, & opera religiosæ pietatis, aptumque

a primumque ad afficiendos spectatores reuarentia studio erga sanctum eiisque sanctitatem. Personam in eo agebant triginta ex primoribus Lusitanis, à cultu insignes pretioso, catellis torquati aureis, & multa splendidi vnonum, & gemmarum luce, totidem qui heros affectarentur serui, pulcherrimo & ipsi habitu. Processurus erat vir sanctus longo in fuscate ex cilicio bombicino, candidissimam desuper induitus castulam, & holoserico viridi, attalica praetexto fimbria stolatus. Sed omnium trahebant oculos quinque praeceteris ex omnicomitatu, vel elegantia ornatus, vel ministerij nouitate. Primus librum gerebat in rasa bombice candida, breuiarium sacrum, an catechismus fuerit dubitatur. Alter ex nigro holoserico crepidas, quæ casu in mercibus reperta, suum in apparatu locum cōmodè inuenientur. Arundinem Indicam portabat tertius. vmbilico præclusam aureo, quartus imaginem Virginis damasco cœrulo velatam; postremus denique venustissimam vmbellam. Descripta in hunc modum pompa, instructu non dispari cymba exornatur, cum scaphis duabus quæ illam ab naui in urbē deferrent, insternuntur rapetis, cinguntur virgato multitio, vexillorū pinnis versicoloribus decorantur, diuiduntur in eas parvo, sed apto numero tubarum, fidiū, & tibiariū symphoniarū. Dies illuxerat, & lento remigio per aduersum flumen in urbem pergitur, illachimante ad musicos modos Xauerio, qui summa in puppi resiliens eminebat. In urbe interea haud quaquam frigidius, & remissioribus studiis publica gratulatio feruebat, & quia insolita, magnam fecerat expectationem, & regia dignam magnificentia. Ergo ad iucundos scapharum prospectus, multoque audius ad cantus organicos, illic planè ignotos, ripam ciues implere; nostri exscensione facta procedere, praere Praefectus Odoardus Gama, aperto capite, Bengalensi manum arundine fulcis, & domus veluti magistrum agens, post hunc aliquot passuum intervallo, quinque illi quos dixi digitatis sacræ symbola præferentes. Tum Sanctus Apolitolus stipantibus latera, quinque & viginti nobilibus, quos suum ponè famulitum sequebatur. Hoc ordine per amplissimas urbis vias, & confertissimum populum fenestras quoque, & testa completem, palatium petitur, intentis omnium in unum præcipue Xauerium oculis, cuius grauitas oris, modestia humili temperata, amabilitate, & reuerentia devinciebat vniuersos. At vero Bonziis, ut tanto alium conspexere, tam diuersum ab eo qui Amanguccio perfidis literis depictus, fuerat mendicus, squalidus, abiectus; concidit scilicet mendaci cum lingua tumor ferus, nullis iam lacbris ipsorum columnias satis cælantibus.

Ventum erat in aream Regiæ subiectam, vbi sexcenti quæ sagittarij quæ hastati, armatura illustri, & vestium tessellis visendi in præsidio erant; Iis accidente Xauerio, dat signum dux Finge indonus, scindunt se utrumque in alas medij, quibus palatium intrantem excipiunt: progressus paululum, ab honorariis quos iam tertium memoramus dignitatis ornatus;

35

Excipitur
Xauerius à
Rege Buogi
solemni ap-
paratu.

tur insignibus, proiecti ad illius pedes, genu flexo, arundinem alias vmbilicatam auro tradit; alias crepidas pedibus inserit; vmbellam in caput explicat tertius: hinc inde alij cum libro, & icone Virginis se fistunt: peragiturque ceremonia hæc tam reverenter, & decorè, ut mirè affecerit intuentes, mussantes inter se tacite, hunc planè hominem cælo missum, ad Bonziorum extingendum liuorem, & arrogantiam conterendam. Inde in aulam subitur amplissimam, refertam ciuibus, quos aurum, & splendor vestium arguebant esse primarios. Hic puer texeræ ætatis, quem manu ducebat senex venerandus, occurrit venienti, hanc illi salutem exoptans. [Tām gratus Regi, & acceptus ad esset, quam opatae de cœlo in agros descendunt pluiae, squalente longo æstu oriza; iret alacer, quandò bonis omnibus amaretur, licet eius aspectu scelerati, dolore rumperentur, & mortali ac timidi, obscuram noctem & turbidam animo gererent.] Votis beneuolis, & honorificis cùm respondisset appositè vir sanctus, subiunxit puer, sed prudentia senili; esse prorsus fortunatissimum, qui ex orbe altero illuc nauigasset contemptus, & infamia ambitu, paupertatis nomine querendæ; bonitatem Dei cui seruiret, extra omnem esse comparationem; ut qui ea gaudent paupertatis estimatione, adeò à vulgo aliena: ab ea Bonzios abesse tam procul, ut nec egenis, nec fœminis post mortem, quicquam boni sperandum iurati prædicarent; sed solis diuitibus quibus esset in promptu, carò à Bonziis felicitatem redimere] cui Xauerius. [Dignetur Deus immensum bonus, doctrinæ suæ luce has tenebras, & discussio Iaponum errore, claram iis referet libertatem. Hæc dum colloquuntur, mirante in ea ætatula viro Dei maturitatem annosam Sapientum, aliam in aulam deueniunt, vbi flos totus adolescentiæ nobilis, cultu quo nihil venustius, dici magnificentius nihil potest. Intranti omnes procedunt obuiam, omnes ritu patrio simul consalutant (quod gromenare ab ipsis dicitur, & Regi dumtaxat à suis clientibus, patri à filiis defertur) solum nempe ter fronte tangunt; quod mirè habili corporis inflexu peragunt. Duo exinde omnium nomine Patri aduentum paucis gratulantur: quorum alter paulo pluribus. Pater Bonzi sancte: Sit, inquit, adeò iucundus tuus hic ad Regem accessus, ut dulcis est matri, amantissime blandienti infantis filij arrisus. Et erit profe&ò, nostros enim iuramus capillos, ab his quoq; nos parietibus qui nunc tua præstia gestiunt, fuisse animatos; ut his erga te officiis fungeremur, tuo autem aduentu idcirco læti sunt, quod furtus sit Deo illi maximè glriosus, de quo tu Amaguccij tam excelsa, & inaudita prædicasti: sub quæ illorum unus manu Xauerium prehendit, & reliquis innuenis, ibidem subsisterent, capacem in pergulam induxit, citris utrimque prætentam aureolis, tum in aulam duplo præcedentibus vastiorum vbi Regis frater oppericbatur (qui post Amanguccij regnauit.) Is Sanctum honore inusitato prosecutus, nullum vñquam diem luxisse, ait, qulæ puriorem, gaudere sibi eius præfectio dominum suum Regem, & eo vel

vel uno ditionem se credere quam Sinarum thesauris triginta duobus, proin opto inquit, te gloria augeri, & fieri votorum compotem quæ te tam procul aduexerunt: quibus breuiter dictis, subducente se tacite inuenie, qui ad manum Xauerio fuerat, in vestibulum cubicularegij cum illo subit, vbi nobilium complures humanissime exceptum, cum essent tantisper colloquio morati, denique in Regis conspectum inducunt: Rex ut erat stans, & expectans, quinque aut sex passus ingredienti prodit, tunc humum pronus vultu demisso tangit, quod iis qui aderant rara frui admirationi. Xauerius quoque se coram prostratus abjicit, nisusque Regis pedes honoris gratia tangere, inhibitus est ab ipsomet Rege, & in pedes erectus; dextra mox etiam pertractus, coactus est ex æquo ad latus illi considerare; Regis fratre paulo inferius; Lusitanis, & regni Principibus, ac Baronibus ex aduerso sedentibus.

36 Post officiosos ritus gentis more obitos, Xauerius aggreditur
brcui, sed claro sermone, scitu necessaria credendi, & viuendi capita 36
Co/loquiūm
Xauerij cum
Rege Bungi.
stringere, quod agente lingua, & animu[m] Deo, sic ad rationis principia
scitè & appositè præsttit, vt rex cælo fundi totidem oracula censeret.
Quamquam enim annorum quinque & viginti, & communi flagitiorum
illic grassantium corruptissimus tabe, sed maximè integro recti iudicio
pollebat. Desinente igitur Xauerio dicere, exclamauit ardens, & admirans, [Cui tandem possit compertum fieri hoc Dei arcana, quis in-
trospicere quamobrem nos hactenus tam cæca in nocte reliquerit;
hunc tam luculento veri splendore illustrat? Scimus de illo passim
quid percreuerit, quam spreta & vilis iphius paupertas, quantò ipse
contemptu traduetus sit; at sua illum, ciùsque merita, & auctoritatem,
efficax sustentat oratio, nec sinit de iis ambigere. Quicquid enim is pro-
fert cum probitatis natu[m] regulis optimè consentit, & si recti quis
lance iudicij eius expenderit rationes, uno omnes statueri veritatis pon-
dere constare. Nostri è contrario Bonzij, mirum si quid dicant præter
pugnantia, hinc se implicant eo deterius quo plura effutiunt; intelligendo
maximè confusi, docendo perplexi; quod hodie approbant, cras
negant; dicta rescindunt, rescissa denuo resumunt, tam perturbato suo,
ac nostro sensu, vt nunquam satis quid rei sit, cuiquam liqueat, tametsi
peracuto & sagaci; & in negotio in quo salus æterna vertitur, semper
ancipites fluctuare nos volunt. Argumento nimium evidenti, eos pro
arbitrio nobis illudere, verique immobilis quo nitantur fundamento
solido carere.] Ista rex dum animo etiam quam vultu commotior do-
leret, & exagitaret Bonzios, aderat inter alios, Faicondonus homo va-
nissimus, & in primis se & suæ Bonziis, non minus scelerum quam
scientiarum principibus. Hic sibi propriè dictum volens, quod in com-
mune de Bonziis rex indignabatur, profè absuit vt abrumperet dicen-
tem; vbi autem absoluit, nec præfatus veniam Bonzius, sed neque as-
surgens indignanter ausus, & acerbè in Regem inuchi, arguit quod nun-

quam versatus, in Fianzimensi vniuersitate cuius est solius de diuinis ferre sententiam) adscito in consilium nemine, causaque indica velut ex tripode, non dubitaret damnare, ac probare, quæ ipsi non ad ream mentem. sed ad libidinem venissent; doctos consulueret si esset indoctus; si pigebat eos inquirere; paratum se adesse ad propugnandam fainam, doctrinam, mercedes, & merita Ponziorum: hunc ergo Rex pressa omni aduersus impudentem irati animi, orisque specie, iussit si quid haberet sedatè ponere. At is eodem arrogantij stylo, Bonziorum in primis institutum efferre, vitæque sanctitatem; esse illos absque dubitatione cœlo gratos, & Deo charos; legem quippè illius seruare, & obseruandam à populo curare, longas noctes, & frigidas magnam partem orando exigere, pro iis quorum benevolentia & beneficiis iuarentur; scissus omnis voluptarij expertes castimoniam tenere perpetuam; abstinere se ab esu recentium piscium; curam gerere ægrotorum, pueris literas, vrbanitatem, virtutem tradere; conciliare inter se reges; sedare regna; plebis insolentiam frangere; suum nobilibus tueri gradum; discordes vrbium animos, & similitates primatas componere; pacis publicæ iura afferere, fideiubere in alteram vitam, & dare in eam syngraphas quibus illic diuites fierent, qui eas hîc secum acceptas ferrent. Quot porro egentes alere? quot defendere pupilos? quot erigere, ac solari afflictos, & abiectos? atque ut Bonziis cætera decesserint, familiares esse Solis; stellarum domesticos; amicos intimos beatorum, quibus cum quoties liberet, miscerent nocturna colloquia, quos cœlo educerent, exciperent brachiis, circumspicerent otiosè. Pergensque admiranda illa, sed occulta narrare, quibus vulgus ignarum infatuant, ibat in comicum acroama deridiculum, nisi aliquos ex auditoribus aduertisset, non satis iam risui imperare: enim uero tunc quam antè procaciùs in Regem bacchari, scurrari, ebrium agere, ut rex denique cogeretur, silentium illi per fratrem imponere; post vero illum sede per ignominiam detracta ab se amoueret, monens, tam multis de sanctitate Bonziorum quæ ad tedium dixerat opus minimè fuisse; qualescumque ijs farent; ipsum certè illa furentis animi, & verborum insana tempestate, sanctitatis suæ eximiaz præclaræ dedisse documenta, plusque illum intus habere de inferis, quam suos ut stultè garriebat, de cœlestibus, & beatis. Quo regis monito, sed multo grauius ablata sedis dedecore, imposedi, & amens; erit, inquit, erit, cum nullius mortalium admittam seruitutem; nec vos, nec ipse Rex, sed nec quicquid vbiique regum est, tanti futurum sit, ut detur illi mearum vestium fimbriam tangere, volebat nimis homo fatuus intelligi, hoc fore, cum ipse vni Deorum suorum corporatus, in eandem cum illo coauisset naturam diuinam, quo sibi Bonzij post hanc vitam promisso præmio, inter alia blandiuntur. Delirum risit, non sine stomacho rex, & perstringere acrius parabat, nisi placasset illum Xaterius, suadens alias futurum commodiùs, cum resoribus

buisset Bonzius suam bilem , & in hominem rediens, sentire humanius ac loqui meminisset. Iussit nihilo secius rex abire, & expiare pœnitentia vocem sacrilegam , qua se Deo patrem effecisset : Cui , malignum quidam apud se immurmurans , pedem extra limen positurus , mittant inclamauit, è cœlo dij ignem , quo decineras tu , & quisquis regum, tecum idem loquetur. Sic ab importuna securi molestia , sequuntur de Deo colloqui , nullo deinceps ex Bonziis interpellatore , vt quos socij pudor fecerat cautiiores. Prandendi hora imminente, mensisque politis, Rex secum discubere Xauerium voluit; nec eius , aut precibus , aut rationibus, aut villa modestiæ declinatione, ab eo valuit dimoueri. [Scio, inquit, mi Pater, & amice ! te hoc non egere, at scies tu quoque , vbi nostros in mores transiens , nullam hominum cuius maiorem ab Rege posse benevolentiam exhiberi, quām si nœsa illum sua cohonestet. Ego te vt mihi peramicum, propterea expeto conuiuam ; plusque mihi arbitror ex tuo coniuictu auctoritatis accessurum, quām tibi honoris ex hac mea invitatione , ad quæ genu summissio Xauerius, Regis acinacem reverenti osculo veneratus (vt eius patriæ fert vsls) Deum ait toto animo precor vt in agendis benignitati tam effusæ condignis gratiis, meam inopiam suppleat, & Regem dignetur fidei suæ sancta luce, & gratiæ merito, quò post vitæ huius , nauata Deo fida obsequia, eius gloria æternum potiatur. Amplexatus hic virum sanctum adiecit Rex , rogare se item vt eius precibus Deus annueret, veruni hac lege, vt ambo in cœlo simul essent , nec possent vñquam inuicem abiungi, sed de diuinis vt instituerant tranquille ad satietatem illic in perpetuum tractarent. Sub hæc accumbitur , & donec expleto prandio amoueantur mensæ, hærent de genibus quotquot aderant nobiles, seu Iapones siue Lusitani, ipsique adeò magno numero inuiti Bonzij, & intabellentes Xauerij gloria.

37 Huius in Rege erga sanctum fraternali prope modum amoris, & irati aduersus Bonzios odij, fructus quoque tulit valde dissimiles vir Dei, nēpe hinc magnum in populo nomen; cōcursus assiduos omnis generis hominum, frui eius asperitu, & astutu auentium; venerationē apud ciues, & auli eos singulatē. Ex alia parte probra, contumelias, maledicta, iniñas, vitæ pericula tam ineuitabilia, vt absq; miraculo non videatur illa effugisse. Apostolicū vero'cius munus ex tenebris idololatriæ, in lucē Christianam Funaij traxit innumerabiles ; quod scriptū reliquit Lusitanus qui suā & ipse personā egerat in illo deduci ad Regem Xauerij apparatu, [erātque ait, exemplarē suā in salute in hominum caritati, vsq; adē intentus, vt nisi nocte valde intempesta, postquam ad somnum concesserant ethnici, adire illum non possent sui Lusirani, hoc esti pia cohortationis, & confessionis subdio recreari, quòd autem in illum afficerentur vt filij in patrem, timebant tam denso, & continuato tam strenue labore ne oppimeretur, rogarabant que cibi, & somni debitum quod pro suo iure natura exigit, ne sibi negaret, quibus ille, si verè, bene sibi velle cut, in iis quæ corpus attinebant, se

37
Cōversationes
Funaij, & Re-
gis emenda-
tio.

sane pto mortuo, ducerent; nec de cibo, & lecto pro se laborarent, pabulum sibi solarium & vitam in eo esse, ut ex tyrannide dæmonis, & sempiterni nexus supplicij animis vindicaret, quatum bono ex orbis finibus illue diuinitus accitus fuisset: & erat profecto quod alimenti suique immemor, sola messis, tam lætæ copia pauperetur, ut in ea legenda quam serenda plus esset operæ ponendum, perpetuas in compitis ad populum sermones; ubique cum laicis disputationes; pugnæ cum Bonziis: illic enim ad viuum omnia refecantur, nec Vero dant manus nisi demonstrato; nec falsum & errorem deponunt, nisi perspicuè dedocti: fuit tamen cum semel supremi spiritus impetu vehementi turma ingens ad eum transit, duce, infensissimo Christianorum hoste. Sacium Eternum vocabant, erat Canafamæ nominatissimus, diuinitatis ethnici Doctor, & Propugnator potens; huic suos cernenti ab Xauerio prostratos, iamque contra illum audere neminem, libuit cum illo disputatione experiri; quam felici aucto, secuta res prodidit, nec facilè dixit illum Xauerius, an seipse gloriösius vicerit, admota illius oculis à sancto fax duplex, rationis, & Euangelij cæcitatatem fillico discussit; cumque mox cepit animo dolorem, cum vita horrorè ad usque decrepitum senium, profligata; ut nullam admitteret consolationem, optaretque sibi ipsi inuisus æternis se tenebris condere, nisi urgente interius Deo, & conscientia statuisse, non esse satis publico errorum tot annos præceptoris, priuatum fieri veritatis compertæ discipulum. Ergo die quodam Funaij, platea maxima frequenti populo referta in medium penetrat, in editiorem concendit locum, & ex eminenti signis, clamore, ac multo curiosius magno fletu ad se homines aduerit, quibus circumfusis, & nouæ fabulæ præstolantibus euentum, proiecctus in genua, manusque, & oculos multis cum lachrimis in cœlum attollens, magna voce, [Tibi, ait, ô Christe Iesu, Fili Dei unice & verè, salus mea: & vita! me vixum dedo te lingua, & mente Deum profiteor omnium potentem, & æternum. Vos vero qui adestis parcite, & date quam rogo veniam, quod vos toties pro veris ea docuerim, quæ nunc agnosco, & palam denuncio fuisse mendacia & falsa,] quantos publica ista confessio, non iam Bonzij, sed Christi præconis, motus exciverit animoruni, non potest certius quam teste Xauerio cognosci, ait enim quingentos se tunc statim baptismo donare potuisse, si magis numerum in iis voluisse quam virtutis robur attendere; quod ubiuis forte per Indias facturus fuisset, ubi fidei sacrosanctæ mysteria literatorum cauillis non erant obnoxia. Verum Inter Lapones cum tota in eo Bonziorum sudarent ingenia, ut nouis quotidie argumentorum, & fraudum machinis Religionem impeterent, decebat illius candidatos, earum notitia, & depulsione præmuniri, ne irretiti a Bonziis, extricandi sui inopia, se captos dederent, & maiori foret Christianis probro, repetentium idola facinus, quam decori fuisset pietas immatura venientium ad Christum: quod idem cum Rege prouidus tenuit, lento eius conuersionem

nem festinans , & pensili gradu, nec multum sollicitus ut cito, dum constans esset, & inuiceta, quare haud prius Christiani formam eius animo satagit inducere, quām illum ad eam altius admittendam, retinendāmq; infraētō robore, præparatione idonea subegisset. Hęc autem minus in mēte docenda versabatur, quām in affectu corrigendo infestendōq; in horrorem detestabilium scelerum, quāz doctus erat à Bonziis ne religioni quidem, & scrupulo ducere. Ut autem sermone viri Dei magnopere afficiebatur, & hic non minūs vi magna rationum , quām exemplo viuendi rem agebat ; breui aulam , & regnum, ingens mutatio in melius vertit. Primum igitur adolescentulum nobilem pal. tio expulit , non vnam sed summē capitalem , propidiosi ansam d-decoris , quo scelerosa natio Bonziorum persuaferat, nihil esse principe dignius. Ijdem præterea cum ei tradidissent, execrables Deo esse ac cōlō , pauperes ; & huc à natura tanquam purgamenta, in omnem fortunā iniuriam missos, ut vitam suppli- cio potiūs quām beneficio traherent , culpæ ducebant bene iis facere ; æquitatem putabat illos opprimere , velut opus alio titulo non esset , ad eos omni scelere & pœna damnandos , nisi sorte nascendi , nec aliis testibus , nisi ærumnis , & perpessione suæ egestatis ; Regem à barbara , & immanni erroris impij prauitate ita Xauerius dimovuit, non modo vt pauperum misericordia tangeretur , sed qua principem decebat , & populi patrem liberalitate iis succurreret. Scelestum præterea & crudele Bonziorum dogma grassabatur quo licebat grauidis matribus , vel fœtus abigere , vel natos præfocare, vtpotè scilicet , res suas, quas possent pro innato sibi dominio perdere. Hinc aborsus innumerabiles , cædesque partuum, vel ad vitanda educationis tædia, vel ad præuertendas egestatis illorum miseras , vel denique ad labes castitatis , parricidiis regendas, inter Bonzias præsertim , specie virgines, re ipsa turpissimas meretrices. Aduersus huiusmodi cruentam rabiem, sanciendum curauit supplicium capitis in eos qui rei deprehenderentur, aliisque generis eiusdem legibus abolenda sclera portentosa quæ ex placitis Bonziorum indulta censebantur , vel ad solatium naturæ, vel prærogatiuam nobilium : solebatque rex optimus coram suis ingenuè dicere, se ad solum virti sancti aspectum animo concuti , & pudore suffundi , quod ex ore illius velut nitidissima crystallo, vitæ suæ deformia vlcera respectaret , tantoque id sui horrore , vt non sustineret in eum oculos figere , nisi deliberata suimeremendatione : ex quo etiam impelli se fortiter sentiret ad regni censuram , moresque publicos legibus corrīgēndos.

His apud Funaium beati Apostoli prosperis , cursum tenebant longè absimilem , Turrianus , & Fernandius, quos Amanguccij reliquerat ad nouæ Christianitatis educationem , illis enim patientiæ haud paulo vbe- rior , quam animarum seges fuit. Procitato in Regem ab nobilibus offensis populo , & perduelli tumultu omnia miscente , nostri ad necem sepius quæsti, Bonziorum instigatione ; conseq̄uētē res esset, nisi pia Christiano

Christianorum potentium sollicitudine , crebro stationes & latebras mutassent. Sed lachrimabilem eius urbis casum priusquam refero, erit, opinor , iucundum legere disputationum illarum forma cuiusmodi fuerit, quas cum literatis nostri ea in urbe commisere , de iis solum exscribo quæ frater Ioannes Fernandius currenti , ac simplici calamo ad Xauerium scribebat.

34

Disput. Amā-
guccij cum
P. Turriano.

38 Postquam Bonzij Amanguccienses , Bungum esse profectum vi-
rum Dei cognoscunt , animos resumunt ; paulo ante confusi, nec ausi se
illi sistere , ferreque vim illam potissimum diuinam atque perpetuam,
objcta omnia multorum, & interrogata responso uno diluendi , (cuius
antea facta est mentio) putant se leuiori pugna defuncturos , cum duo-
bus illius sociis quos opinabantur ab eius doctrinæ celsitate absese plu-
rimum: ergo redeunt in arenam , multi simul ; quæsitis multis, & cauilla-
tionibus instructi, multo cum timore, ac strepitu, vt à prima luce in mul-
tam noctem domus Patrum disputatione continua sonaret, succidaneis
semper aduersariis aut viètos , aut lassos supplentibus : disputationis co-
lumen Turrianus : eius interpres Fernandius , cui pridem in promptu
sermo Iaponicus ; auditores , ex Christianis , & ethnicis , quam multos
cubiculum caperet , omnes volucri curiositate finem illarum contentio-
num præuententes : proslus quamquam à Bonzii posita , simplicitatis
essent ferme potius ridenda , quam difficultatis inuoluta , suos tamen
interdum habebant nodos non ita cuilibet expeditos . Fuit in primis de
temperamento , & ortu animæ non parua contentio . Quæsivit Bonzius ,
an vti pars crassior simplicium quatuor corporum , humanum corpus
componebat, sic è purissimo illorum flore constaret animus & negatum
id posse fieri , elementa enim cum ipsa sint corpora , non posse coag-
mentare nisi corpus , animum vero spiritum omnino esse . Erit igitur in-
tulit Bonzius , materia duplex , altera elementaria , & sub sensu cadens
ex qua nobis concrescent hæc corpora ; altera ignota sensibus & inde-
prehensa , ex qua animæ educantur : negavit Turrianus ; animas ex pa-
rentibus tradisci , aut ortu naturali proigni , sed à folo creari Deo , cuius
virtus cum sit infinita per se , nulla eget materia veluti semine , ex qua
terum quas condit formas eliciat , & hinc prouectus altius probare in-
stituit ; nullam præter Deum posse fingi animo naturam , quæ per se ne-
cessario existat , nec aliunde sui Principium quam ab ipsa se suspensum
habeat ; vnum , vt sit , Deum aeternum esse ; à nullo pendere , ex ipso re-
liqua omnia , quæ vt prodeant in hanc lucem , cum ante non fuerint ,
agentis opera indigent , qui ea producat . Iam si ab aeterno nihil extite-
rit præter Deum , fueritque omnium artifex , vnde illi massa ex qua hoc
elaboravit vniuersum , apteque in cœli , & elementorum communionem
digestum colligauit , quam vulgo dicimus Naturam ? Profecto si nihil
præter Deum fuit , se vno usus est ex quo educeret omnia ; hoc est , velle
ipsi sat fuit , cum ei sit velle idem quod agere . Sic nostras etiam non ex
concretione

concretione vlliis materiæ, sed ex nihilo animas volendo procreat, hic assurgens Scholæ scientissimus Bonzius quæ f. mosissimum illud defendit, nihil, de quo pridem fusius narraui, fatebatur & ipse vnam, & simplicem rerum vniuersarum causam, sed participare se illam cum singulis diuersè admodum ab eo quod nostri affererent, ainitum haud quaquam eas operando, & efficiendo, sed sugerendo de se illarum materia m: vnum quippe esse vniuersale, ancéplique ad omnia, principium omnium, in se quidem nihil, extra se omnia, quod cum natura sua informe sit, in rerum omnium naturas formásque fingatur, in viuentibus viuat, sentiat in animantibus, in homine ratiocinetur: nec incipiat vñquam nec desinat; non progeneretur, nec sit corruptioni obnoxium, sed diffundat se ipsum tantimmodo, protendatque extra se communicatione sui cum rebus quæ esse incipiunt; ab iis quæ desinunt, intro in se remeat solutum ac liberum. Nec dispariliter de cuiusq; viuentis anima philosophabatur, mortientium videlicet animas in illam refundi, reuisceriq; communem, generalē inque massam: sic argumentantem Bonzium interrogavit Pater, illud ad omnia paratum, indifferensque principium utrum ad singula componenda adhibetur à sciplo, an autem ab alio, cuius opera formaretur, vel vt ipse aiebat transformaretur & denique quam induebat noua singularisque natura, num quid illi ciui propriæ vniuersitati, adiungeret? nam qui posset illud quod eorum nihil est quæ ex illo uno coalescunt, absq;ne vlla sui mutatione, omnia fieri omnésque formas induere, sola sui communione tanquam materia & qui potest præterea si materia est rudit, & mortua, & in omnes æquæ affectiones, naturásque itura, tam dissimilibus diuidi, & circumscribi naturis, absque efficiente qui insit, qui diuidat, & circumscribat, opifice & tot porrà tam diuersa, proprietatibus affecta tam inter se oppositis, quo pacto tandem ex uno illo constare principio poterunt simplici, nulla diuersæ substantiæ varietate discreto & hæsit Bonzius ad hoc faxum; & sequens Turrianus, querit, inter animas brutorum, & hominum, ecquid discriminis poneret? Certè, inquit Bonzius, nam gerunt homines futuri curam; bruta dumtaxat præsentium, ex quo consequens duxit quadrupedis planè non hominis, conducibilius futurum fuisse hominibus, pecudes nasci quam homines. Exin illum docere Turrianus quid esset ratio, quid sermo ratiocinantis, quo pacto in nobis animi actio ab omni materiæ adminiculò secreta, absolutaque à corpore, ex quo necessario conficiebatur esse corpore excellentiorem, proinde casibus qui corpus perirent haud quaquam subiacere, quibus licet diuulsum à corpore, non tamen destrui: habitum est paradoxi loco, non esse animum materiæ immersum & scire voluit crassioris ingenij non nemo, an esset colore, & effigie præditus, quod cum negaretur, ergo ait videri non poterit, quod cum ultro daretur; inde collegit, nihil esse, itane ait Turrianus, stoliditatem ingenij secutus; coloratus est aer & annos & aërem vides necne & minimè vero, respondit Bonzius; & Tur-

rianus, te ergo iudice nihil aer est, quando videri oculis non potest, haud multo aptius conseques, alius deduxit, si spiritus est anima, nec interityna cum corpore, inde conficitur animam Deum esse, cuius est natura immortalis. Sed petitionem exire non potuit errori, si vellet, suo feliciter lethalem; nempe si erant corpore hominum animae, mortemque subiturae, nec Xacan nec Amidam in caelo esse, nec quicquid Camidum, & Fotochiorum in Iaponia coleretur, ut qui olim homines yixissent, & quorum etiam tum ossa venerationi prostarent ethnicorum. Postremo de Deo, multa, & diu, interdumque obscura disputatione versata sunt: quae sit regia eius sedes? quae oris species? cur non cerneretur animo etiam corpori obstricto, cum esset hic spiritus & materia similiter carceret? Si erat Deus natura bonus, quo consilio dæmones usque adeo malos condidisset? ac si erant æternis ignibus addicti, quæ se inde solutis vinculis, & vacante poena expedirent ad labefactandam suasionibus perditis hominum probitatem? & si quocumque irent circum suos semper secum fecerant inferos (uti dixerat Turrianus) ut quid Deus in terræ sentina inferos condidisset? qua vero arte machinarum, sublime se tollerent ex illo barathro, quâ terræ molem erupturi perfoderent terebrata si nobis Deus salutem volebat, cur sempernam inferret poenam? si penes illum erat, damnatos ab ea liberare, ut quid illos immobilis æternum spectaret? cur humanam imbecillitatem, tam impari legis intolerandæ pondere oneraret? cur mentem homini tam Veri cæcam indidisset, voluntatem sic alienam boni; tam inimicas rationi, animi perturbationes, tam teneram ad sensum molestiarum omnis carunculam, tam fluxam & fragilem ad pulsum cuiusvis delectationis? adderet insuper nunquam intermissos dæmonum impulsus, quibus nostra iam sponte in scelus præcipites, incitamus? quid autem peccassent in Deum pauperes, ut nascerentur in hanc vitam inferorum rei? rursus criminum rei cum poenas eorum hic luissent, cur illic etiam æternas luarent? Huius alia quoque generis permulta profercabant in medium Bonzij, & qui pauca hæc velut in aliorum collecta specimen ad Xauerium scripsit Fernandius, subiungit responsis Turiani tam cumulate Bonziis factum satis, ut quamvis superbia tumidos, minimè puderet victoriam illi tribuere, profiterique rationem à nobis facere; nec posse merito quicquam ei opponi, dempta solum contentione rabiosa, de abominandis quibusdam flagitiis in quorum usu ut erant bellus fœdiiores, sic iis propugnandis ægræ hominem retinebant adeo serenum rationis, stiparati sensuum infamis & pestileus vapor, & sepultum carne animum opprimebat.

39

Amanguccii

Bonziotum

sceleris

euer-

titur;

Rex

tumque

sanguinis;

bi

afferuisse

39 Cassis itaque doctrinæ, & ingenij viribus aduersus Xauerij socios, artes integrant sceleris assueti, auditu horrenda de iis in populum effusit, infanticidia, & homicidia occulta; Esus carnium humanarum, poperit; nostri tumque sanguinis; dæmonem quondam ore idoli veridici, duos illos, si periclitantur, suis imbutos disciplinis, canticum suarum & præstigia

præstigiarum architectos, proinde argutando tam acres, fallendo, tam acutos. Præter quæ non pauci caput suum iurati deuouebant nisi suis ipsimet oculis dæmonem vidissent, nubem fulguris instar nigrantem, & igneum versus palatum agere, Regique exitium & regno minantem, quod Lusitanis Bonziis aut fidem, aut hospitium præbuisset. Enimvero haud alij dæmones præter Bonzios, fulmen strinxere in Regem suum quo illi vitam, regnum filii eius abstulerent: ut enim sua diffari commenta perspicerent, nec iam dolis verborum facile populum inuolui, sed quæ in Patres dissipabant, inuidiosè ficta credi, ut quibus ingenio & literis non valebant, fraude superiores euaderent; vi aperta eundum putarunt. Dynastam ex regni præcipuis adeunt bello notum, & tributorum offensum grauitate quibus Rex populum vexabat; ad arma sollicitant; Amanguccium peteret, dum Rex suspectum habebat neminem; urbe absque dubio potiturum: aurem is, seu vindictæ sive rem dij nomine perduellibus dat, militem facit, & die vigesimo post visum fulguris quod Bonzij vulgarant, ad portas se listit ubi numero auctus concurrentium ad tumultum, prædæ magis quam partium studio, impressionem in urbem molitur. Imperatus Rex ad defensionem; nec pat hosti exire obuiam, & pugna decernere; nec obdidentem repellere, intestinis insuper quos tyrannice habuerat arctatus odiis, spes omnes proiecit, vñaque in morte malorum remedium locauit. Sed morte acerbius reputans, in manus suorum hostium & rebellium venire, prius, immani barbarie, filium peremit, tum parviciandum cumulans, ventrem sibi proprio ferro exsecuit, familiarem intimum obtestatos, ut amborum cadauera in cineres daret, ne ab hoste rebelli per urbem raptarentur, aut alio detur parentur dedecore. Hic finis Amanguccij Regis, hæc merces haud quidem hospitij Euangelio, ciuisse ministris præbiti, sed obfirmatae in idolorum cultu perfidæ familiaritatis cum dæmone, & magicarum ad prænoscenda futura sortium. Nec multo melius consultum Bonziis, tametsi armorum, & malorum auctores extiterant. Regis morte urbem rebelles inuadunt, scinditur in partes varias, suo quæque sub duce percursant, prædantur, vastant; ferro, flammeaque omnia populantur, & publico ut assolet furore priuatæ sanguinibus inimicitiaz: quod autem Bonzij etiam apud vulgus in eum contemptum venissent, ut pro ignatis, & deceptoribus populi, ad hæc item recenti scelere pro seditionis auctoribus signarentur, factò quoque in eos impe-
tum, monasteria illorum incendio, bona raptoribus cessere; occiditum totum cædes passim alter næ, & direptiones tenuere, nostri Turrianus, & Fernandius, quos crudelitas Bonziorum discerpendos in primis plebeculae destinarat, mira Dei prouidentia cladi subducti sunt. Neotondoni uxor piè in Xauerium, & Christum affecta (quanquam ut diximus solitam excusat, in sua hæretæ superstitione, ne fraudaretur sperato ex dominis præmio, quas Bonziis ædificauerat) ut nostros comperit ad necem perquiri; per fidum ex suis illos rogat, clam se in palatum suum recipiant

204 De Vita & gestis S. Franc. Xauerij,

piant, vbi tutas iis præstaret latebras, dum ea tempestas desauisset, at ecce dum eunt, in turmas equitum subinde incurruunt, stragem vbiique prædæque agentium, quorum in tanta ferti licentia manum incolumes effugisse, haud potest nisi miraculo tribui, par tam frugiferum suorum, regni eius fouendis neophytis, & futuris ethnicorum conuersationibus seruante: sed cum nobilium diuitium domibus parum tuta esset securi fides, illos benefica mulier prudenti famulo commisit, occultandos in cœnobio Bonziorum quod loco infrequentí construxerat, & suis sumptibus alebat. Verum sacrilegi, sibi concreditos dum vident, & mandari seruandos, quorum audiē sanguinem bibissent, tremere, scilicet, conclamare, dæmones duos esse, aut dæmonis aliæ clæs, tantum esse in iis seruandis flagitij, quantum promeriti in perdendis; tum exprobrando, si quam prædicabant, Dei cœli lex erat, cur transferre illos in cœlum moraretur is Deus, & secum in tuto collocare? si Iaponum Deos deprimebant, quod nec opitulari sibi, nec aliis possent, vt quid apud illos asylum captarent? sed acer fidusque famulus reuocare in mentem cui cœnobium, cui quotidanos deberent sumptus, minari atque indicere. Si Bonzios duos se multo meliores inuita domina expulissent, scirent sibi statim, & sedes alias & vietum aliunde videndum: quo metu absterriti, nostros demum admittunt, minimè quidem domi, sed in templi obstruso angulo, vbi esto inuisi, sed idolorum ingratias securi latuerunt. Verita denique sapiens fœmina ne à Bonziis proderentur, ad eos ipsimat adiit, secundumque in palatium perductos secreto conclavi secundum sua ipsius cubicula oculuit, donec sedatis tumultibus ciuitas sibi restitueretur.

40

Hic placet aduertere, quām inconsultè Bonzij consultum sibi

Frater Regis putauerint, dum per latus Principis sui, & patriæ, nisi sunt interimere Bungi, Rex legem Christianam, vt eius exitio recuperarent lucra nefaria, & auctor Amanguccij ritatem collapsam repararent. Statu enim civili Amanguccij vrbis vt cum eligitur.

Regis, itum est omnium consentienti suffragio in fratrem Regis Bungi, fortissimum iuuenem, & magnis rebus natum: missis ad Regem oratoribus solemini legatione poscitur, annuiturque summa utrinque voluntate, & publicis plausibus tam læta elecio celebratur, quibus etiam Xauerius, sed altiore consilio sua gaudia coniunxit, Dei nutu peculiari faquam ratus vt extra omnem expectationem regnum Principi deferretur Christianæ rei propitio, nec eum fecellit sua mens, ciusque pignus mox certum accepit, rogatus enim Rex pro ea qua ipsum complectebatur benevolentia, vt Christianos Amanguccienles fratri commendaret, id egit tam efficaciter, vt fide regia polliceretur Xauerio, nihilo ipsis fore Amanguccij minus benevolum & fauente, quam Bungi Rex frater, quod & constantissime præstít.

41

Dies Fustaij quadraginta vir sanctus egerat, quæstu anima Monita Xatum longè supra temporis breuitatem, & monachat annus Lusitanos de nauiga

nauigatione in Sinas , indéque in Indiam parato reditu , commeatum à uerij in dif-
Rege pententibus , & profitentibus nomine gentis Lusitanæ gratias im-
mortales , & æternam liberalis receptus , & beneficiorum memoriam ,
cum illustri vbique illorum prædicatione : respondit Rex se illis Xau-
erium inuidere , cuius discessu sibi videretur patre denuo orbari , cogitan-
ti vero se nunc illum postremum cernere , dolorem inuri non consola-
bilem : Regis manum veneratus Xauerius , affirmauit se illum intimo
peccatore gestare , institutum autem assiduè apud Deum ut profusa ipsius
beneficentia condigna reponeret præmia , tum ei seorsum amotis pignus
supremum reliquit , aliquot monita , quibus æternitati suæ prospiceret :
Secum nempe animo reputaret , vitæ huius aduersa , & prospera , extin-
gui morte & absolvi ; alterius autem immortalis , æterna esse , nec vn-
quam desitura : Tot Iaponiæ olim Reges , vbinam tunc forent , & quid
ius conferret beatitatis peractæ fabula , si erant flammis vtricibus æter-
num arsuri ? quam prudens esset negotiatio , breui corporis voluptate ,
sempiternis animam tormentis addicere ? grandilucro , quicquidvisquam
vel est , vel esse potest regnorum amitti , & proiici , vt cœli regno potiare ,
cuius initia semel possestio , nullis temporum lapsibus excuteretur , aut nu-
taret : hæc veri mordacis effata certissima maiores ipsius haec tenus to-
tamque Iaponiam quâ suo commerito , quâ incomprehenso Dei iudicio
ignorasse , videret ipse quam severa ipsi de se incumberet ratio , quanto
se pœnæ gravioris constitueret reum , si Dei munere singulare , præmis-
sam sibi ex orbe ultimo religionis veræ , ac salutis faciem negligenter , ac
præ illa cœxitatem suam , & voluptates pudendas adamaret , arceret
Deus ab eius capite tantam perniciem ! se quidem ad hoc quoad suscep-
teret halitus precibus & lacrimis apud Deum acturum , nihilque sibi , aut
adhuc in vienis , aut iam defuncto venturum optatius quam si intellige-
ret Bungi Regem , sacro tintillum baptismu viam certæ salutis insisteret
suisque populis prætere. Hæc verba regi ter lacrimas non sine adstantium
stupore tunc quidem excusserunt , post vero præscripto diuinitus tempo-
re fructum tulere quem sanctus desiderauerat : aduersis enim fortunæ
casibus , tum admonitus , tum punitus , diuinæ se tandem gratiæ permisit ,
& Xauerij (quem semper vocabat animæ suæ patrem) iam cœlo beati
æterna gaudia suscepto baptismate cumulauit , ex quo & nomen Fran-
cisci duxit.

42 Dum sic Lusitani discessum adornant , iis extrema quæque Bon-
zij machinantur , Xauerio maximè , cuius causa , Lusitanum nomen exo-
sum habebant : triumphantem igitur abire indignati , se autem spretos ,
& irrisos , ludibrio populi obiici , decernunt communī consilio , memo-
rabilis vindicta infamiam illam redimere ; Rei gerendæ ordo erat , vt
Amangucij sic Funaij , in seditionem populum agere , dein Lusitanorum
deprædati merces , naues incendere , ferro illos ad unum delere : hæc si
successerent , regiam aggredi , Regem invadere , & cum stirpe illius uni-
uersa

42

Vexâtr Lu-
sitani & Xa-
uerij à Bon-
zis.

sa de medio tollere , strage ita descripta , quod videretur nimis difficile , veneratorem magnum Xauerij populum in eum proritare , nisi prius calumniis , & contumeliis oppr̄issum ; ex condicto in eum fanda , & nefanda congerunt , vilem , sceleratum , mendicabulum , cælo execrandum , fame , siti , vermbus absundi ; cimicibus ali , & effosorum noctu cadae- sum carnibus ; ossibus ad magica abuti , esse enim præstigiatorem , dæmonem in lingua gerere , & quos alloqueretur incantare . Regi eius amicitia fascinato , circa caput errare vaporem igneum , coronam in cines- res redacturum ; stragem populi , nisi ad mentem rediisset , Xacam & Amidam , tam crudelem iurasse ut esset toti Iaponiæ exemplo , & terrori futura : quare aīsi foret penitus laua meus , irato cælo , & falso Bonzio , piraūisque illum circundacentibus tempestiuē subraherent se , & me- ritas de iis pœnas exigerent : hæc & similia surdis quotidiè cantabantur , & Deo criminosa carmina difflante , nullius in animum penetrabant . Sta- bat interim nauis in anchoris , & in procinctu Lusitani , quare alio ma- chinas obuertunt Bonzij , petuntque ex scipis tela , quæ à vulgo mini- mè obtinebant . Duodecimâ hinc leucâ cœnobium erat Miaigmaz no- mine ; huic Fucarondonus præterat , portentosæ inter Bonzios literaturæ atque ingenij , qui par nemo toto Bungi regno , quod nescio qua magni- nominis in academia diuinitatis pulpitum annos triginta tenuisset , & peritissimus rituum consuleretur pro tripoide . Hunc si Funarium vale- rent pertrahere , sperabant ab eo , primo statim congressu pudefactum iri Xauerium , & resarcienda sibi auctoritatis afflictæ detimenta ; ob hoc ei per literas infimis precibus supplicant , si quid eum gloria Camidum , & honor tangeret Bonziorum , tantillum hoc itineris ne grauaretur confi- cere , paucis inde diebus victor , & triumphans , ipsorummet succollan- tum humeris in suum cœnobium reportandus , explicabant enim itine- ris causam , & necessitatem . Bonzius , & occasione tam honorifica , & scipio inflatus , ac de prostrato uno Xauerio , non vna se angendum glo- ria somnians , sine mora accurrit , adeoque cum suis sex olim discipulis tunc magnis doctribus . Vela postridie facturi cum sancto Lusitani Regem ultimò salutabant , cum Fucarondonus Miaigmaz adesse nuncia- tur , cupere honoris debiti apud Regem officio fungi , simul illum coram hospitem Bonzium videre ; conturbatior ad nomen Fucarondoni Rex , & silens meditabatur ut postea fassus est , prouocationis , huius effugia , quam salutandi officium vocabat Bonzius , vehementer timens ne illi Xauerius longe impar obrueretur eius argumentis , adeò horrore sua- rum disputationum Bonzius omnia perterreficerat ; dolebat Rex optimus & amantissimus viri sancti , eum hanc famaz tunc aleam subire , cum parta catenù ingenti gloria erat in patriam redditurus ; iamque illò verge- bat , ut accessum Bonzio negaret , cum perplexum eius animum diuinans Xauerius , rogauit Bonzium admitti , & audiri , liberè quoad vellet seu dicente , sue disputantem , ubi vero nihil esse sollicitum , Christi enim doctrinæ

doctrinam quā ipse prædicasset, non esse natam ex Academiis, nec humano promptram ingenio, sed Dei ipsius magisterio traditam, nec quicquid vel in Iaponia Bonziorum, vel esset in orbe Sapientum, plus ei posse officere quam soli tenebras, sic apertis Fucarondanus foribus aulam intrat.

43 Regi ter de more prostratus, & Xauerium à capite, grani, & sevoro aspectu emensus, ad latus consedit, atque ita incœpit. Haud scio, vir egregie, me noris necne? seu melius agnoris? responderet Xauerius, non meminisse, vsquam antea ab se visum, ad quæ altum cachinnans Bonzius, suosque contuens; video comites, parum nobis cum isto negotij fore, qui mecum olim plus centies pactus, nunc ab se visum aut nescit, aut fingit nescire: post ad eum conuersus, & procaci risu; estne aliquid super, etiamnum, inquit, de illis mercibus quas Frenaiomæ in portu ex te coëmeram? cui sanctus sedate, qua solebat modestia, mercaturam, ait, tractauit nunquam, neque Frenaiomam, sed neque te vidi. Proh obliuiosum, & cerebro crassum! intulit Bonzius, stultam fingens, & cachinno iuuans admirationem: id ergo tibi mente exciderit: tu vero, infert, placide vir sanctus in mentem sis mihi, reuoca, si fortè me longuis meministi, faciam, infit Bonzius, & molestissimam narrationem occipiens, planè tanquam delirans, anni sunt sunt ait, supra mille quingenti, ex quo tu & ego Frenaiomæ in mercionario pannorum versabamur, & ex te serici centum fasces, magno meo lucro illic emi. Meministin anno? non potes quin id memineris. Hinc iam vltro aduertens Xauerius, quo miser tenderet, respondendi venia venerabundè ab Rege postulata, interrogauit hominem, quot annorum esset; duorum & quinquaginta cum diceret, qui potes ergo, inquit Xauerius, quindecim retro sæculis fecisse mercaturam, si vix medio sæculo maior es? & quo pacto tunc ambo Frenaiomæ, inter nos miscere commercia, si ante annum sesquimillesimum, sylua, & desertum fuit Iaponia, nec ab ullo a thuc mortalium culta, ut magna pars vestrum & sentit, & docet? attende sis, retulit Bonzius, & ex me audies quæ mireris, discéisque tandem nos esse præteritorum rerum, ac temporum, quām vos præsentium doctiores. Ignoras enim, carere mundum principio; homines quos mittit in hanc vitam continuata nascendi series, cum deficere videntur, nequaquam desinere, sed hoc terreni corporis inertis & pannoso spolio animam euolui & exui, ac putrefcente caduere, aliud sibi nouum corpus, solutam & liberam querere, illud scilicet in quo renascimur seu masculum sive foeminem, pro varia syderum conformatione, & Lunæ momentis sub quibus in lucem editur; nam si foret materia nostrorum corporum, æqualis cum anima æuitas, nescitos nos vñquam morrem, sed cum rerum ex quibus crescunt, initia caduci sint roboris, & effæti, necesse est illa identidem refici atque innouari, & mortalium multorum supplemento, vni præstare immortalitatem. Ex ea nascendi vicissitudine, fortunæ quoque vices existere;

43
Disp. Xauerij
contra Fuca-
tound. Bonz. u.

existere ; ut magni, aut viles ; obscuri aut illustres essemus, pro conditio-
ne familiarum quibus insiceremur nascituri : porro hanc esse illorum
mercedem qui ex virtutis præscripto viuerent, vitarum omnium memi-
nisse, quas lapsis retro seculis omnibus vixissent, cunctasque sibi ex pri-
mo, si primus est æternitatis apice sistere, ac reminisci quascumque ges-
sissent personas, literati, bellatoris, principis, mercatoris & alias, & quic-
quid sub iis boni, & iacundi patrassent, vel egissent, vel potiti essent. E
contrario, aiebat qui tui similis, suis in rebus ita ignarus est, ut non me-
minerit qualis ab æterno, sub illa corporum mutatione perpetua vixerit,
dignum se probat ob sua scelera tot plecti mortibus, quot vitas oblitus
amisit. Hæc dum magno hiatu Bonzius sonaret, inaudita orbi de celo
arcana portare sibi videbatur, & exoletum illud Pythagoræ fabulosumque
metempsicoscos somnum pro oraculo venditabat. Quo autem ariete
validæ rationis sanctus Pater deliram Bonzij machinam dissiparit, meum
non est, inquit, scriptor qui præfens aderat, nec eius sum literaturæ, ut
referam. Sed scio quantumcumque se Fucarondonus quaquam versum
torqueret, inopsque fuci melioris, inconditis vocibus tumultuaretur, ex-
pedire se ex argumentorum vinculis nunquam potuisse, nec vnguem
transuersum vel inde progredi, vel retro cedere. Quare nihil videns spe-
randum commodius, animarum omilla transmigratione aliud posuit,
non iam Philosophi, sed neque hominis, imo nec spurcæ quadrupedis,
sed monstri fædissimi quæstum, fastuque arroganti velut naturæ iura
defenderet, interrogauit Xauerium qua fronte masculorum vsum, nul-
lius sectæ præceptis vetitum, & apud Iapones ex omni memoria recep-
tum, probri damnaret, & sceleris : an esset in iis tam cæca natura, con-
scientia tam surda, ut si quid foret in eo vitij, eius turpidinem non de-
prehenderent, eius pœnitidine non cruciarentur ? Indignatus vnâ vir
castissimus, miseratusque vehementer, impurissimi hominis proiectam
inuercundiam, cum ea modestia qua tam putrem licebat mephitim di-
scutere, sed honesti affectu inflammato, præposteri sceleris enormitatem
detestabilem sic probauit, ut tota cum aula Rex manifesti horroris indi-
cia promeret. Bonzium vniuersi velut incestam belluam auersarentur
oculis, & quod addebat plura in flagitiosæ causæ propugnationem, ed
abominatior notaretur, & ipse commutata in conuictum concertatione,
Regem, & Sanctum, & quotquot ab iis facerent stultè impotentēque
proscinderet, in quibus tam indigna euomuit, ut ferrent iniquè nobiles
à Rege tolerari ; alij furentem acriter monerent, partes suas tueri mode-
stiis, id si minus antea didicisset, tunc saltē ex illo disceret Bonzio Lu-
sitano cuius illum non magis doctrina quam virrus pudore suffundebat.
Sed multo alijs clarius, si ad hoc Funaium ex cœnobio venerat ut inue-
niret qui sibi dentes & cerebrum excuterent, id Amanguccij assécutu-
rum proclinius, ubi plebs seditionibus euersa, id illi facile donaret, qui-
bus ille furiosius in omnes insaniens, iussus denique est à Rege aula
pelli

pelli, admonente, si Bonzij habitu non prohiberetur, iussurum quoque caput ei abscindi.

44 Extrusi aula ignominiosè sors, Fucarondoni, Bonziorum gentem susdèque euertit: templa occludere, cœnobiis nullum admittere; reicere oblata munera, sacrificiis abstinere; urbem execratiſſimam, religiones temeratas, profanatam aulam, populum, omnia clamant; vociferantur audax Regis consilium, non esse Fucarondoni dedecus, sed contemptum Deorum; ad Deos prouocant, & Deos appellant publici sacrilegij vindices, iamque nihil proprius aberat, quām ut sensu nimium acuto suarum superstitionum p̄icitus populus arma corriperet, nisi Rex clade Amangucciana etiamtum calente, ac Bonziorum nota perfidiâ cautor, crescentes motis prouidè compressisset: Lusitani tamen contra vim populi, Regis præſidio parum tuci, si forte à Bonziis efferati ciues, aggredenterur Fucarondonum in eos ylcisci, optimum factu inter se iudicarunt, in nauim sese recipere, & primis flatibus vela date, utque id probaret Xauerius, & secum veniret plurimum rogarunt, sed negante illo se vila ratione, fugientis in morem Funao exiturum, soli abire statuerunt: consensâ iam naui, en illos acer sollicitat metus pro vita sancti Patris, quam sua cariùs diligebant, & accidente pudoris macula, quam essent in Indianam relaturi si desertum in eo discrimine reliquissent, communi consensu discessum differunt, mitiuntque interea qui omnium nomine, precibus, & rationibus extorquere ex illo contenderet ut periculo subduceret sese, ex quanto sperare nihil posset, quod esset vita eius emendum: placuit omnibus ipsomet à Præfecto Odoardo Gama id munus obiri, ut viri auctoritas, adderet petitioni pondus. Pergit, urbem percursat, de illo inquitat, demumque angustis in ædibus, cum octo neophytis reperit, qui prompti animo vnam quæcumque incidenter, cum eo fortunam experiri, diuelli ab eius latere nolebant: hic illi quæ suos in ipsum singularis dictabat affectus cum suorum votis, ac infimis precibus exponit; præsens præcepisque periculum ingerit, terret vehementer, ne proditio Bonziorum, & seditio populi conceptum in omnes Lusitanos, in illo uno furorem expletet; sprevit hanc velut terriculam vir sanctus, nec inflecti valuit ut excederet Funao, & nouos in Christo filiolos, paterno destitueret oculo & manu. Nec erat profectò vastum illud Xauerij pectus angustiarum illarum capax, ut qui Iaponiam per tot deliberatas mortes petiisset, tunc viæ affectu è Iaponia fugeret, nam quale id sociis exemplum generosi, Deoque consili roboris futurum fuisset, ab eo præsertim, à quo toties audissent, secum ex Europa tanquam pignus carissimum, illud à sancto suo Patre, ac Magistro Ignatio hæreditarium tulisse, hominibus de Societate conuersioni hominum destinatis, nihil esse grauius

Dd

timori

44
Xauer. robur
in vita perie-
culo.

timoribus propriis timendum. Bonzij vero quorum audacia tam impudenter præalentem lacerabat, quas non strophas in eum absentem, & commenturi, & ausuri? quantoque Religionis veræ dedecore? prostratum à Fucarondono luçem deuitare; primo victimū confli-
ctu, alterius aleam timuisse, ignominiam alteram probrūmque fu-
gisse, præter quæ fuit & alia ratio Funaij fortiter consistendi, &
hanc verbis ipsius refro, vt ex ore Odoardi Gamæ excepta, &
scripta est [Eſſet, inquit, mi Domine, ac frater! eſſet ū vtiām!
tam fœlix mea fors, & hoc mihi daretur prometeri, quod tu ca-
lamitosum vocas, pro Chilto mori! foret hic beatitatis meæ apex.
Sed tam imminenterem tantum boni non decet, ne tamen illo, cul-
pa mea siam indignior, neque ego ad nauim, neque hinc om-
nino abiero, tametsi non esse ea fuga Christianitatē hanc te-
neram turpiter offensurus, nam si quod docui tam malignè ipse
præſlitero, (et hæc exempli vis) anſim iis dedero, fallendi per-
fidè, quam obligarunt Deo fidem, cum me profisi muneric vi-
derint deſertorem: si enim te nauo vectorum tuorum, iure cen-
ſes obſtrigi, ad prohibendam ab iis iniuriam, eosque in tutum
naui colligendos; Ego officij, haud paulò grandioris sanctioribus
vinculis auctoratus, refugiam, ſcilicet pro illo tam bono, & clem-
enti Deo lubens mori, qui pro me in cruce moriens, vitam mihi
ſua morte immortalem emisit, & has ſanguinis reponendi quibus illi
tenemur vices mortalibus omnibus prædicauit?] hac tam conſtan-
ti generofitate Præfectus optimus adeò motus est, penitusque mu-
tatus, vt ſuasionibus abieciis quibus institerat, decreuerit ipfemem,
iisdem ſe caſibus cum sancto Patre permittere, flocci pendens opu-
lentæ nauis, vitæque diſcrimen. Mente in hanc partem fortiter ob-
firmata, redit Gama ad ſuos, conſilium vocat mercatorum, &
militum; ſancti Patris mentem exponit, ac ſuam; ſi qui ab eo
diuersa ſentirent, & optarent; cum datæ fidei religione tenere-
tur, eos Cantone Sinarum in portu ſiſtere; edicit palam ſe nauim
liberè omnino iis tradere, nihil ei nautatum, nihil nauarchorum,
aut militum deelle; irent Deo duce, quo vellent, ſe recta Fu-
naium reuerti, paratiſſimum in vtrumque, cum P. Magistro Fran-
cisco, ſeu mori, ſeu viuere. Mirum! nemo vnuſ in tanto nume-
ro diuersa censuit. Fuīque omnium vna vox cum ſancto viro per-
mansuros. Imò etiam quodd nauim, ſubitarios assaultus veriti Figen-
ſi ex portu in maris oſtia diſtuliffent, eam loco priori reſtituant,
paucisque in ea relictis, ne proſlus incuſtodita videretur, cum
Præfecto omnes in urbem redenint: triumphare hic gaudio Chri-
ſtiani, ſtupere populus, homulum primo aspectu vilem, & ege-
ſtate aspernandum, ſuis eſſe adeò pretiosum, vt eius gratia non
dubitarent caput periculis, mortique obiicere. Bonzis autem qui
ex Lu

ex Lusitanorum fuga, triumphalia sibi decreuerant; verba, fastisque detumere, viderique hoc in urbem eorum regressu tacitam iterari prouocationem: collectis nihilominus animis eorum aliqui ad Regem conueniunt, roganter interceptam cum Fucarondono concertationem integrari. Petitioni Rex non ægre annuit, dumtaxat his legibus utrumque obseruandis. Prima ut argumentis & rationibus, non clamore, & conuictis pugnaretur; altera vteruis conuictus fuisset, superatum se fuisse, placide manus daret; eorum approbatio qui aderent, pro victoriae iudice haberetur; sicubi aliquid restaret dubij, qui plura ferret suffragia, vinceret. Tertia ut esset cuius liberum legem amplecti Christianam, nec cuiquam propterea Bonzij negotium facerent. Quarta denique ut tum argumenta, tum solutiones non laciniosa, & erranti oratione vagarentur, sed formata pressaque stringerentur, peccantes in hac parte emendarentur ab arbitris, quorum etiamius foret capita ponere de quibus esset inter disputantes querendum. Non placuere Bonziis haec leges; enimvero indignum videri homines laicos de sacris ferre sententiam, sed Regem nihil eorum querelis deferente, nec pugnae copiam aliis conditionibus auente, patienter illas admisere: tempus in die in posterum dicitur; hora mane diei; campus regis aula; iudices descripto numero sapientissimi, grauissimique nobilium.

45 Adest igitur ad condicuum Fucarondonus longam trahens ceteruan Bonziorum, militari, quam disputatrici propiorem; Rex sibi prudenter metuens, quatuor admissis, ceteros palatio exclusit, aens fore illis opprobrio, si tantus in unum explicaretur exercitus. Secutus Bonzium Xauerius vetare non potuit quin sibi splendido comitatu aderent Lusitani, margaritis autoque vestium; officiorum & munierum partibus, ac personis, & parvæ denique aulæ pompa sanctum Patrem cingentes, quem nisi de genibus, & aperito capite non alloquebantur, sic per medios Bonzios sese in regiam contulit, disrumpente illos inuidia, cum ad eum videndum concursus ciuium plebisque cernerent, audirentque mutata iam mente inter se querere, hiccine ille est, mendicus, egens, fame ac miseriis confectus, quem nostri nobis deformant Bonzij? utinam par-huic fortuna, nostros liberos mancat, & de iis Bonzij peiora etiam quam de illo latrent, vruntur inuidia; sed huic honori quid opponant? quo illam sui, nobilissima, & fortissima natione, afficiunt: ferme idem, illo regiam intrante Rex ipse prospiciens accedentem, recoluit, quod ei saepius insurrauerant Bonzij, conspecto Xauerio subluctaturum ei nausea stomachum: nec dissimulauit aulicis pudorem præbitæ nugis tam stolidis fidei. Postremo etiam de illo ea vidit, audiuitque Fucarondonus, ut velut syderatus, Bonzii quatuor sociis immurmuraret, præfigere sibianimum grande

Iterata cum
Fucarondon.
disputatio.

D q 2 aliquod

aliquid malum, & cardo cupide redempturum, ne is dies, duplo sibi quam nuperus probosior fueret, atque infastior: ambobus in aulam ingressis, honorifice Rex, valdeque amice ac familiariter salutem Xauerio reddidit, moxque omnibus considere iussis, disputandi principium Rege ita volente Xauerius fecit.

40 46 Interrogauit ergo Bonzium quid causa proferret, cur Christiana lex non esset in Iaponiam inducenda? responditque Bonzius quod esset planè noua; quod non modo extranea & ignota, sed antiquis Iaponici imperij legibus prorsus opposita; quod abrogaret quæ omnes haecenus Cubosami, & Zazzi supremo iure concesserant (intelligebatque scelerosus leno, nefandas libidines) quod negaret villani extra Christi fidem, salutis spem esse; quod Xacam & Amidam Deorum sanctissimos, aliosque minores æterna supplicia luere in cauerna sumi (sic ille inferos nominabat) deuoratique ab insatiabili serpente in noctis ædibus stabulante; quia tam execrabilis doctrina, & auditu horrenda omnes necessario incendi oportet ad diuinitatem sacrosanctam illorum Numinum ab eo sacrilegio defendendam. His dictis, conticuit, & Xauerius innuente Rege assurgit responsurus, præniore reuerentia humilis honore, quæ aduersarius velut in satyram fasce uno miscuerat, petit suas in partes diuisa proponi, quo possent iudices partito pronunciare de singulis, nihilque inchoatum, nihil anceps, aut dubium penderet. Postulatum probavit Bonzius, agique primum de contemptu Iaponensium Deorum voluit, hic vero se Xauerius effrens, exorsus de Dei natura, maiestate, & excellentia dicere, tum ijs quæ recta ratio insito instinctu ac lumine sentit esse diuinæ naturæ propria, cum nosse omnia & posse, fine ac principio carere, nullis infinitam illius sanctitatem, immensitatem, dominationem circumscribi limitibus, aut conditionibus minui ostendisset, impletusque omnium animos, magnarum de Deo cogitationum augusta imagine, ad Xacam, & Amidam descendit, aliosque Iaponum Deos quos nec ipsi inficiabantur fuisse homines, proinde fragiles, ex eodem nobiscum luto, iisdem obnoxios nascendi moriendi ac temporum legibus; scientia, potentia, & æuo breues, ad summum Philosophos, & legum latores, Deos autem nequaquam, ut qui nec æterni, sed neque immortales: quin si forent de gestis & operibus ætimandi, quo suo, vel facto, vel opere probassent posteris se esse præpotentes? orbisne fabrica? cœli ac stellarum digestis ordinibus? solis ornatu ardenti & splendido? globorum cœlestium ac temperatum rata lege? an constabilita in puncto medio terræ mole; impleta maris, & æris vastitate: compositione, forma, colore, ingenuo herbarum, florum, arborum, metallorum, animalium, corporum denique quotquot in hac concrescent infima regione? munendum

dum videlicet fulciunt ne ruat? conseruant, in chaos & nihilum ne sponte refluat? regunt, aguntque in vnum, ac destinatum finem, ne confusè ac temerè, feratur? palam est hæc esse humanis virtibus maiora; auctorem Deum, rectorem, & arbitrum testari, responsuraque infinitis & magnis vocibus, interroganti vbinam latuissent priusquam hic ortum haberent? se in mentis diuinæ luce archetypa extitisse, inde manu illius obstetricie producta, in eamque formam excusa, & perfecta naturam quam obtincent; esseque hunc vnum qui hæc absolverat, solum verum Deum quem Christiana sanctitas adoraret. Dicendi finem non fecerat, cum approbatio sonora, circum adstantium, Iudicum, Regisque ipsius, magno plausu, profligata edixit quæstionem; pro indubitato retinendum, non esse Deos qui Dij à Iaponibus putabantur: qui orbem condiderat, ac regebat Christianorum Deum, verè Deum esse præterea neminem. Opponere aliquid Fucarondonus tentabat, sed cum iteratus præsentium clamor suffragaretur latæ sententiæ, Réque pacta conuenta illi obliceret, tandem penitus acquieuit; transiuitque ad aliud quærendum, cur némpe vir sanctus abrogaret fiduciam syngraphis, quas suis clientibus Bonzij post hanc vitam, pari summa in cœlo delendas traderent? diffudit se Bonzius in calamitatibus paupertatis ambitiosè describendis, quæ si erat in terris tam vituperanda, & misera, quanto miserior & infeliciar vbi nihil posset melius sperare? nunc si penes Bonzios ius erat, vt fideiussore Deo illorum quæ spondent, possent illic homines ditare & beare, quâ causâ damnaret chirographa Bonziorum quæ vt primum Deo animæ ostendissent, numeraturus iis erat usuris decuncibus quicquid in hac vita Bonziis fenerassent? Præbuit Xanerio hic locus amplissimam segetem docendi primum de tota ratione diuiniarum cœlestium, quas bardi Bonzij, & diuinorum rudes, non esse alias ab iis autumant quæ hic in terris possidentur consarcinatas ex auro, vestibus, argento, palatiis, servis, censuque annuo. Deinde quoad intelligi ab iis poterat de felicitatis æternæ dotibus, & quibus virtutum meritis, earum esset petenda possessio, non vanis, & nundinariis, & falsis promissionibus Bonziorum, vbi multa dixit de necessitate fidei Christianæ, vitaque ex Christi legibus traducenda, cuius beneficio qui sic probe piequo vixissent, beatitate illa donarentur quam apertus diuinitatis comprehensæ aspectus, amòrque constituit; ex hac necessariò consequi vt essent ab omni mali cuiusvis labecula, æternum immunes; bonis vero omnibus abundarent quæcumque possunt animum, & corpus beatitate vera cumulare; sub hæc validè adstruxit, ab hac conditione tam optima haudquaquam pauperes, & feminas excludi, (vt præter ius omne, verūmque decebat)

ut quid enim eorum animos exterminaret cœlo Deus, nulloque ipsorum scelere addiceret inferis? cum sint eiusdem ut virorum, & Regum animi naturæ; si non deberetur diuitiis salus, quibus pessimi quaque non raro largius affluunt, cur ea probis egentibus negaretur? quæ culpa in iis idcirco plectendum censeretur quod ea sorte viuant in qua illos prouidentia supremæ ordo æquissimus locauit? si crimen foret virum, aut fœminam nasci; crimen Dei esse qui tales ut essent voluisset; ipsos certe prius non potuisse hoc velle, quam essent: cuius autem temeritatis audacia Deum iniqui arguat, vel iniusti? quid porrò humano generi incommodaret pauper aut fœmina? hæc si dicit unde virti nascantur? illum si auferres; unde operæ famulatus, priuatim ac publicè tam necessariæ, vix ut possit iis vita mortalium catere? quæ tandem in orbis tam barbara & naturæ infensa regio, ut egenos, & fœminas, criminis, & supplicij consueuerit damnare? ergo Deum qui & iustissimus, & summe clemens, damnaturum scilicet, oculisque iis cœlo, ob id æternis affecturum pœnis, quod pauperes, aut fœminæ fuerint? his causam plus satis visus est vir sanctus perorasse; eadem qua prius approbatione illi adplausum est, & quæ rationibus firmarat, decreta pro veris extra omnia contiouersam stabilitis. Bonziis licet, quibus auctoritatis quam vitæ iactura peior est, nequicquam frementibus, & infami rubore confusis, ita primæ huic disputationi, ac dici finis impositus.

47

Nouæ cum
alijs Bonz.
disputatio-
nes.

Redit postridie Fucarondonus in campum, circumstant hominem selecta ex omni ordine Bonziorum valentissima capita sex, haud quidem ut illi quatuor pridie, pugnæ spectatores, & testes, sed subsidiarij, & arma ubi opus iuncturi, tantæ molis experimentum hoc Bonziis visum est, & Fucarondonus tam impar oneri. Debellatum proxime Fucarondonum tora vrbe fama cantauerat, hinc nomen Xauerio grandius; vilius, despiciensque Bonzis; ergo si quâ possent emersuri, pugnam hanc alteram septeni contra unum mouent, neque Rex magnopere abnuit, gnarus doctrinam Xauerij inde glorioius illuſtrandam. Quanquam haud ita ingenij acumen vel numerus aduersarios sustentauit, ut præsentia dæmonis alicuius, dubitationum argutias suis commilitonibus suggesterent, quibus nisi ex subtiliori Theologia, (quam prorsus ignorabant) cum satisfieri non posset, necesse erat post solutionem, velut adhuc ambiguas apud eos harere. Quamobrem vir sanctus piis apud Deum Lusitanorum suffragiis iuuari petebat quibus sibi rerum perspicacitatem, explicandique perspicuitatem & robur impeccarent, sed eæ quas dixi perplexiores tricæ, ferme in ultimas concertationes tanquam in subsidiis fermatae inciderunt, hunc diem leuior velitatæ absoluit, & ibat quin etiam in comicum drama, erantque

erantque inter se discordes Bonzij, rem pugnis acturi, nisi Rex personæ decoro consulens, & gentis insultæ effrontisque misertus, metu illos, minisque compressisset. Quæsitum in primis eo die, de fortunæ bonis manu à Deo tam prodiga in quosdam effusis, vt in iis narent; tam parca in alios, & auara ut ægrè in diem vietarent, nam si est nefas de iustitia Dei ambigere, meritis hominum æqua lance præmia diuidentis, quantotum pauperes (colligebat hinc Bonzius) reos esse criminum oporteret quos in nuditatem, in famem, in ærumnas interdum perpetuas, & ludibria, probraque publica, omnisque generis miseras diuina sententia misisset. De diuitibus contra non posse prudenter nisi opposita omnia sentiri, nempe magna esse virtute præditos, & iis coram Deo exaggeratos meritis, quibus tanta illa quam ab eo acceperant compenatio deberetur. Sic argumentatum alius excepit Bonzius, ostentatione ingenij, & pompa dicendi quantum apparebat mirè sibi acceptus, aiebat is remetienti, æstimantique immensum, & periculis consitum Bonzij Eutopæ in Iaponiam iter, ad aperiendam illic scholam Philosophiæ peregrinæ, visum ingentis animi hominem, & magna omnia spirantem, at cuinam id tandem Iaponiæ bono, si lux hæreseos suasionibus deceptus, tantum & temporis, & laborum contriuerat? Nam cum esset paradisus duplex, viuentium alter, functorum aliis, hic quidem in cœlo; in terris alter; constabat omnes plus minus hic isto perfui, pro cuiusque nimium promerito; primores, imperiis, dignitatibus, palatiis, minorum seruitio, hortorum, epularumque delitiis beari. Mediocres civilibus commodis, & opportuno, etiam supra quain opus sit rerum alimentique vnu; quin & postremissimos quosque, in partem communis Paradisi venire, gaudere hac illos quoque vita, vxorum blanditiis, filiorum obsequio, & iis quæ suapte quisque industria, & priuato labore allequitur; vnis animantibus & solis assignatum non esse paradisum; inter illas maxime utilles, & necessarias, bonorum minimum habere; boues, scilicet equos, pecudes, canes, & similes scrutare natas, & frangi laboribus, occidique à nobis cum lubitum fuerit. Paradiso itaque in terris cum careant, si iustus Deus, necesse est illum in cœlo inueniant, ut quid igitur tantum oceanii, sudorum, atque discrimini, ad commonstrandam hominibus in Paradisum illum viam, quem constat non hominum esse, sed animantium paradisum? Ex his crassi licet, ac stolidi pectoris duobus quæsitis, longè se tamen sublimius, ac sapientius attollens Apostolus, quam respondendi necessitas posceret; ante omnia ostendit, inter animas brutorum, & hominum, cuiusmodi, esset, quantumque discriminem, illa hominum commoditatibus condita, hos Dei obsequio, æternisque

nisque post mortem illius obsequij præmiis ; iam si vera , & summa fœlicitas , nisi ex concursu omnium bonorum non stabat , quibus eius possessor integrè bearetur , impleteturque animus , capacibus desideriis immensus , adeò cumulatè , nihil vt ei optandum restaret ; quem possemus mortalem reperire in eo beatitatis locatum gradu cui nihil posset vel boni accedere , vel optari & ardet imò suis crescendi studium incrementis , nec parto sitis extinguitur , sed augetur. Dei vnius optimi maximi , quod summum est bonum , nullo nubis ullius interiectu nuda cognitio , qua possidetur , & amatur , fœlicitatem perficit numeris omnibus absolutam , hac si paradisus certo continetur , cui dubium sit bruta rationis expertia , venire in partem eius boni non posse , quod ratione percipitur , & si sunt fine non alio condita , quam vt vsui nobis essent ; hoc fine perfuncta qui ultimus iis est , quid possit iis aliud post ultimum dari ; hominum autem dispar conditio , à primo Bonzio in controvèrsiam vocata , quam falsò & absurdè , vel innocentia diuitum , vel pauperum culpæ attribueretur ex eo palam fecit , quod nec fœlicem diuitiæ facerent , nec pauperies miserum , sed virtutemque conferret ad beatitudinem , si proba fieret ex utroque negotiatio : cum autem rei obtinendæ metiri præsidia deceat ex re quæ petitur , cōque sint præstantiora quæ aptiora sunt ad eam obtinendam ; profectò ergo patienti animo , humili , Deicuc morigero nutibus excepta , durataque , haud minus iuuerit ad beatitudinem quam opes piis misericordiæ operibus occupatae ; profectò , inquam , conditioni diuitum re nulla concedit sors pauperum , eamque potius si attentius introspiciatur non parum antecedit ; non odit ergo diuina bonitas quos nasci mendicos in hanc lucem iussit , cum eorum egestas , aliquanto etiam quam blanda sors diuitum , plus possit ad fœlicitatem . Ratiocinantibz tamen euidens fuit probatio , vt ne Bonziis quidem quod hiscerent , dubij quicquam relictum sit , eam ob rem effata hæc duo , pro veris , certisque lancinga sunt . Hic se alius ex Bonziis proferens , nouamque ingrens dicendi materiam ; dare se facile aiebat , non fuisse mundum ab æterno æuo , sed Dei quidem præpotenti perfectum , & absolutum manu , pœnam vero esse primigenij sceleris , quod cuersus , & mutatione tamen exitiali subimet oppositus vt in amarum dulcia , pulcherrima in deformitatem , in obscurum lucida transiissent ; vernacula etiam atque domestica sylvestre ingenium ; salubria nocuum induissent , nihilque adeò , ut loquebatur , naturam suam retinuisset substantiam ; veruntamen Anidam ex Diis Iaponiorum unum reposuisse omnia in statum pristinum , mira quadam sui transformatione in singula eorum genera , quæ cum numerato millia censeantur octoginta , toties illum nasci voluisse , & hæc priscis Iaponum tabulis , omnium retinere

retro suffragio temporum , venerandis probari. Quapropter , con-
cludebat doctus è somniorum exēdra professor , haud minora de-
beri Amidæ reparatori orbis , quam Deo conditori. Sed hoc
mendacium nobile vit sanctus , tam facile ludibrio exposuit , ut ne
ipſi quidem aduersarij obstarent , perq[ue] ad alia poscerent. At-
tenim , dum pro se sua quisque cerratim , ingerunt , haud scio
quo pacto in rixas erupere ; iurgari ergo inter se muliebriter ,
conuictari thralonicè , & rusticatis , superbiz , ignorantiz inui-
cēm notare ; verè quidem , sed ingrato adstantibus strepitu , qui
tamen , captando ex iis ludo , in mutuam illos contumeliam pro-
ritabant , donec verbis in pugnos proximè desituri , indignatus
Princeps , increpitos abegit , & in Reginæ gynceum concessit ;
Lusitani sanctum ut soliti erant domum comitati , noctem cum
illo partim colloquiis de Deo , partim somno duxere.

48 Die proximè insequenti , animi gratia cum paucis Rex
prodit , & data opera præterechitur ædes in quibus Apostolus
cum suis morabatur ; aulicum mitit qui suos in hortos illi con-
dicat ad venationem , moneātque arma secum ferre ad configen-
dum saltem miliorum par , ex iis qui septem numero exculpere
ipſi pridiè oculos tentarant. Vedit statim vit sanctus venationem
esse disputationem , & milios Bonzios , accurrit festinus acti-
que Regi demississime gratiis , manu prehensus per summam vr-
bis frequentiam ab eo in regiam ducitur , latet eo honore qui
assestabantur Lusitanis ; ciuib[us] multum attonitis tam aperta sin-
gularis affectus ostentatione. Opperiebantur in aula Bonzij , ade-
rant nobiles , vel spectaturi , vel arbitraturi. Prima impressione
Bonzij libellum obtrudunt , quo prouocabant à sententiis iudi-
cūm , & dijudicata restitui volebant in integrum , ut ea denuo
examinarentur , sed iniquum petere censi sunt , tum quod pactis ad-
missis contrarium , tum quod Rex , diceret , admetiri sermones tempori
decere ; Lusitanos , & cum iis Xauerium , vela post triduum facturos ;
molestem esse , atque importunum , disputata recoquere , & maturis
probata sententiis , fidei dubiæ subdere ; si quid noui haberent , liberè
promerent ; sin minus , bona aui abirent. Conuoluto itaque li-
bello ; aliò signa conuerterunt. Fucarondoni quidem ut erant
ridiculæ accusations , ita leui flatu vanuere. Exprobrabat il-
le Xauerio Deum ab eo vocari Diu[is]am , & seu malitiosè siue
ignoranter D[omi]n[u]s , & D[omi]n[u]sa , quod mendacium Iaponiis sonat ,
criminosè vnâ confundebat ; tum quod Christiani post rem sacram
ab eo peractam , ritu supplici Sanctos inuocarent , Sancte
Petre , Sancte Paule , &c. quæ apud Iapones vox Sancte ob-
scœna est , dolebat scilicet innocens , & religiosus sycophan-
ta ; beatis in cœlo iniuriam fieri : prius crimen Xauerius di-
luit

48

Poltrema
disput. cum
Bonzios.

luit distortæ vocis sublato æquiuoco. Alterum beati vocabulo in sancti locum reposito, ad fœdam speciem cogitationis occursu amouendam. Fuit grauius pondus trium quæ sequuntur questionum, & quintum huius certaminis diem accumque conserunt, sed scriptor Lusitanus qui præsens, quæ Bonzius, quæ Xauerius diceret in suo diario adnotabat, cum eas per otium, & quibus solutæ fuerant responsiones prescriberet, difficultate vix argumenti, maluit quod erat fateri se militem literis tinctum vix mediocriter, quam Theologum audere, & quæ nec sua ephemoris explicabat, nec satis reddebat memoria scribere. Prima percontatio hæc erat, vel præcipiebat animo Deus fore Luciferum cum suis sequacibus sibi perduellem, inferisque damnandum, vel id Deum latebat; & siquidem latuit; falsò planè iactas infinitam eius scientiam; vel si prospexit, & hoc ab iis, tantum malum eorum, ac nostrum creatione omilla defendere noluit, inde arguitur multo peior; aut ergo annue ignorantem si nesciit; aut crudelem, & malignum si sciens voluit, quæ dum loqueretur, assidenti sibi Lusitanorum Præfecto Xauerius: Audin? ait, pessimum dæmonem ore Bonzij huius vaferimi debacchancem. Non multum huic absimile rogauit alius, cur nimium Adamum creasset Deus, si prænouerat iussa infraetorum, nosque ruina eadem acturum præcipites? aut videns nutantem in lubrico, & cupiditatis suæ lenocinio proximè superrandum, cur eum illico non soluit in puluerem ex quo erat concretus. Demum primis duobus curiosior etiam, & subtilior tertius. Si nostri generis ab ipsis mundi cunabulis, labes cœpit, cur, ait, præsens illi remedium Deus non attulit, sed in tot reiectum secula, tandem aliquando nostra causa corporatus, & moriens illud adhibuit? Quod enim illorum qui eius aduentum præcesserant, tantum nefas; aut eorum qui postea nati sunt tam præstans meritum, ut ij tot afficerentur damnis propterea; isti tot obruerentur, & affluerent bonis? hæc supra quam homini fas esset arcana, & grandia scrutatos Bonzios instinctu dæmonis nemo non videat; & quidam etiam tam occultæ comprehensionis, ut solus id ab se sciри voluisse videatur Deus, quale est de illo ante omne præfixo ænum, saluti per Christum afferendæ momento. Verum quod ethnici ratione ducantur aptius, quam iudiciorum diuinorum veneratione humili, atque attonita, quæ perfectorum est; à facilitiori respondere aggressus Xauerius, negauit eum idcirco crimen alterius velle, quod illud futurum prospiciat; naturam vero liberam per scle, ac sui arbitrij compotem, ad bonum non co gere,

gere, sed in mali delectu, id ei permittere, ut aduersus ipsummet libertatis auctorem libertate insita vtatur; hoc vero ad eius peccatum nihil conferre; nec vlo propterea conditorem aequitatis iure aut pietatis, debuisse peccatum praeuertere, creatione abstinentendo, vel destruendo iam conditam, quin nec hominem in scelus prolapsum, in suam gratiam reuocare; quod tamen Christus sumptu suo ingenti, morteque adeo praestitisset, quæ licet, in tempus dilata, sapientissimo ipsius probatum, definitumque consilio, medicinam tamen præbere vulneri, ut primum inflictum est cœpit; fructusque, olim fundendi sanguinis iam tum primi legere mortales, salutem, & gratiam redempti, nec parcè in posteros vti volentes distributam. At enim, ut solent aliquo ingenio homines, controvexas neq[ue]ttere tum graues, tum valde implexas, quarum deinde solutioni capienda, nec par ingenium naçti sunt nec necessarias notiones, & ab altioribus accessendas Principiis; cæcutebant hic Bonzij, & supplere viceratione turbulenta debilitatem ingenij nitebantur; negabantque tam pertinaciter quam dementer, prima & cuius manifesta rationis humanæ elementa, quod consequentibus illorum inuolui se ab Xauerio, & stringi sentirent: in quo extra modestiaz lineas tam intemperanter progressi sunt, ut Rex molestiam non ferens consurgeret, Deoque linguam eius mouente, ut dæmon os Bonziis mouerat, absurdè illos agere admoneret, si repugnando sperabant se illa percepruros, quæ nisi credendo non possent intelligi. Porro ad legem conuellendam tam firmis solidam fundamentis alia esse exerenda arma, alias machinas præter conuictia, pernicaciam, & spumas, quibus dictis manu Xauerium extra palatium perhumaniter eductum inusitata cunctate assecrantibus Lusitanis, & aulicis, in hospitium reduxit. Bonziis plurimum iratis, & in Regem ignes, & fulmina de cœlo vocantibus.

49 Hic finis concertationum aduersus Bonxios, & commorationis inter Iapones quadriennis, per quam Christo ardens Apostolus, nomen illius ab vsque Cangoxima quod primum apud pulcerat ad magnum Meacum propagauit. Die postero, Nouembris 20. anni 1551. Rege ultimè salutato, inter Christianorum lacrimas, & votorum nuncupationes pro eius reditu Funaio excessit. Conscendere cum illo Matthæus, & Bernardus de quibus antea, & Regis eiusdem ad Protegem de amicitia iungenda, & Patre in locum Xauerij mittendo legatus. Septiduum, insulam auris, & mari prospero raserunt Melcitorem vsque Menacensis Regis ditionem; inde sinum quendam præteruecti, alto

Ex Iaponia
discendens,
sua tēpest.
i actatur.

se mari commiserunt. Exin verso cum Luna cœli tractu, tempus crudescere, ac frangi fluentibus austris, & fluctibus, qui licet obliquata prora, & velo ad pedem medium reflexo, dies aliquot innoxie excepti, sed nauim denique, ventis immensum auctis, & mare in cœlum tollentibus, in omnem fortunam Cæcias tradere adacti, feruntur per inuisi catenus, & ignoti maris dubiam valitatem, ac ne ipsis quidem nauarchis Indiae perspeclam, tempestate ac ventis increbrescentibus prout magis in altum prouchuntur. Sole ac stellis totos quinque dies latentibus incertus quo tenderet agitur gubernator, singitque sibi Mindanaum se rectâ & proximè petere (quæ nunc vna Philippinatum est) miliatibus octingentis supra mille distantem, sic dum obscurò, & ancipiti curlu pergunt, sub serum dici, venti adeo increvit furor, ut iam ingruentium desuper fluctuum, frangendæ declinandæque violentiæ par nauis non esset, & castromate, aliisque tunc inutilibus nudaretur, ut ventis commodius vela, & nauis clavi præsidibus parerent: scapha inde ad puppim rudente duplii ac nouo fortiter alligatur; quibus festinandi cum dies abiisset, non potuere in nauim attolli Lusitanæ quinque, & decem quâ mancipia qua nautæ, quos scapha vexerat, aucta iverò per noctem tempestate densisque tenebris multo minus licuit iis prospicere. Vnum afflicissimum hoc rerum tam tristi articulo solarium, præsentia sancti, & optimi Patris, qui & nihilo quam quirius aliorum minus, strenuam præstabat operam, & conciliatos cum Deo singulos in spem erigebat, vitæ huius (si Deo placitum) sin minus, felicioris & immortalis, sed iis haud paulo validius opitulabatur profusione lachrimarum, & precum in quibus horas quatuor, & quinque, in aliquo nauis angulo durabat, pro caris sociis Deo supplex ut iis reponeret quæ ranta fidei gloria, & vitæ suæ discrimine pro ipso Funaij fortiter egissent.

50

*Amitsā Scaphā cū suis
naui resti-
tuit.*

50 Nox erat media, cum ex improviso, auditus longè saluti depositæ opem flagitantium clamor ingens, nauim exterruit; is erat illorum quindecim quos ruptis procella rudentibus, in aulsa scapha retro destituerat nauis, creditaque est pereuntium illa vox, qui aquis sorberentur; sed explorato, mare inter, & cœlum, quoad per tenebras licebat spatio, subnotatum est ubi remansissent: volebat Præfectus, pletate minori, quam temeritate, tantillum id maris relegi, ut succurreretur perituris; obstatant cum naucleris, sed frustra cæteri; nec rationibus, nec manifesti periculi, coram Deo contestatione illum à proposito mouebant, quod nepotem ex fratre in scapha haberet; verum dicie

deicto ad medias velo (quantum ad nauim regendam sat erat) ventique vim nisi recta minimè colligente dum ad eum regressum flexuri , latus vertunt , vndis duabus concluduntur , & priusquam à prora ingruentem superassent , altera se ad puppim frangens mari nauim inpleuit , obruitque vnâ , & artim nautarum , & spem nauis læuandæ , fluctuantis interea , & omnem in partem vacillantis. Auditio fremitu rupti ad puppim fluctus , & lugubri omnium eiulatione , prodit ex cubiculo Præfeti Xauerius vbi Deum orabat , videt nauim in omne exitium desertam , nautas iuxta , & vectores , per tabulata hinc inde projectos , & obuiis quemque retinaculis affixos , ne iactatione excutentur in mare præcipites ; multos etiam recussis in caput , quibus hærebant lignis miserè saucios ; ad hæc fletus , & vota deprecantium mortem , & poscentium veniam admissorum , qualia ferme sunt , quibus mors toto cum suo horrore superuenit. Tam funesta scena perculsus vir sanctus , cœlum spectans , impetuque ardoris vehementissimi , magna voce , *O Iesu* , inquit , *amor anime mea* (quæ teneritas Christi compellandi erat illi perfamiliaris) per quinque vulnera , in crucis patibulo pro nobis accepta , obsecro fer opem , nec plura ; mox nauis quæ pauces vix palmos extabat , euidenti miraculo , seipsa emersit ; etenacque , nautis regendi copiam , & velificandi fecit , & testicula demum cursui est , ventoque ad puppini afflanti. Sed hic proprio luctu in sociorum iacturam conuerso , vix erat quin amici , aut affinis , aut consanguinei , in scapha relikti , lamentaretur casum : dolebat utrisque Xauerius , & flentibus , & quos ipsi deflebant , duobus maximè Saracenis , de salute animi periclitantibus , iactusque grauiter illo intimo dolore , collegit se sed , ut in similibus celeri manu egentibus consuerat ; breui , sed inflammata prece , diuinam opem miseris implorauit ; nondum absoluuerat , cum auditum se animaduertit , vultuque alacti adstantes erigens , dolere sociis , aut metuete vetuit : Deo considerent , saluos esse , & ante triduum filiam ad matrem , hoc est scapham ad nauim reddituram. Sed diffidens prædictioni mœror , nullam admittebat consolationem ; tam procelloso mari , vel hausti credebantur ; vel si adhuc spirarent , nunquam assecuti nauim quam tantus venti raptabat impetus. Ut tamen illuxit ex mali corbita , mare speculantur ; sed mare , præterea nihil : inde horis duabus redit Xauerius , eadem qua prius explicata fronte , & gubernatore comiter salutato , nauclero , & septem aliis qui simul aderant Lusitanis , quærit ecquid de scapha cognitum ? respondent nihil , cupientique iterum de specula

la explorari , quidam velut in profligata re amariuscule , omnino , Pater , reuertetur hæc scapha postquam alia perierit , ludendo innuens scapham in cassum expectari , quod Xauerius leniter arguit , aiens animas illas tam patui non esse apud Deum ; Dei ad eas seruandas potentiam ; non esse de illa ipsius dissidentia pendendam ; se illas tutelæ , parentis optimæ cœli Reginæ credidisse , tria pro illatum incolumitate ad sanctam Mariam de Monte sacra nuncupasse Malacæ celebranda ; sub quæ denuo nauclerum rogauit , nautam iuberet de corbita prospectare ; morem gessit roganti , sed horæ dimidium speculator diligenter explorans , ne umbram quidem rei optatæ deprehendit . Xauerius biduum , & tres noctes , iejunus , & insomnis , stomacho insuper agitatione insolita nauseante , & exhausto ob continuam vertiginem capite , ægrè pedibus consistebat , rogatus à Fernando Mendezio mercatore interquiesceret tantisper , eius ad hoc sibi delatum cubiculum minimè recusauit , stare quin etiam pro foribus petiit eius seruum Sinensem , ne quis interpellaret quiescentem . Fuit autem quies non somni , sed precationis ; quam ab hora post mediam noctem septima , produxit ad occasum solis , semper genibus nixus flens , & singultans , ut eum seruus à se obseruatum postea narrauit . Inde primis tenebris egressus , nauclerum percontatur de scapha quid noui ? nec posse iam longius abesse . At is rogat , illam de cætero curam omittet superuacancam ; scapham inermem , & præsum onere , absque miraculo vix euasuram naufragium quod mari aded infenso , ægrè ipsi nauis tota vitarent , si tamen adhuc supererat , frustra illam oculis requiri , cum esse propior non posset milliaribus centum quinquaginta . Nec idè abstitit vir sanctus ab eo flagitare , aliquis è nautis speculam etiam tum consenderet ; consendit ipsemet nauclerius haud tam ut petenti gratificaretur , quam ut præfidentem , quod ipse rebatur , expectationem ei eximeret , sed toto late circum diu mari diligenterque perlustrato præter vndas , & spumas nihil retulit . Temerè igitur deinceps in re planè amissa , videtur ulterior diligentia reposci , sed qui ex arcanis cum Deo consiliis , & esse superstites , quos præstolabatur , & prope abesse nouerat , verborum blanditiis , & ruerentia qua obseruabatur à nauclero , extorquet , ut vela demitteret dum applicuissent ; quod futurum erat citius quam putaret . Hærent igitur eodem loco ad tres horas in ea expectatione , quam nemo non credebat fruolam ; sed ea nauis vacillatione diurna , nauseantes vectores , ad vela conclamant ; obstat sanctus ; naucleri iussa exequuntur nautæ ; an-

tenuis

tennis manus vir sanctus iniicit , & deie^cto in eas capite , multis cum lachrimis suspirans , & singultans , post paulum attollit in cœlum oculos , nexaque mutuo in pugnum manus , & acerbè plorans ; Iesu Christe mi ! ait , Deus vere , ac Domine , per sacrificia tuæ mortis , & cruciatum dolores , vitam serua tuorum , qui per hæc saeva pericula huc feruntur , rursumque capite in antennas proie^cto , similis dormienti tantillum filuit , quantillum sufficiat symbolo fidei , bis , terue percurrendo , cum ecce improviso puer , ad malum rudentibus insidens , miraculum ! semel & iterum exclamans , scapha inquit , nostra ecca reuertitur , & adest . Hic omnes qua puer innuebat conuersi , ut rem suis oculis probarunt , inexplicable quæm lati & ipsi exclaimarint , gestierint , fleuerint , vt gaudio impares , insani viderentur , Præfector potissimum Odoardus Gama , recepto nepote , ab cuius lugenda iactura diu noctu nunquam abstiterat . vniuersi ad sanctum currere , prouolui ad genua , fateri se reos , eius meritis ingratos , tantæ sanctitatis consuetudine indignos , ad pedum oscula proturbare se inuicem certatim , mira gaudiorum varietate , & confusione , ad quæ ille cum magno rubore , & severè obiurgans quod vni Deo tribuenda , sibi assignarent , iussit illi gratias agerent , & ægrè se ab iis eripiens , in Præfecti conclave refugit , eoque se clausit . Tenebat interim accédens scapha intentos omnium oculos , atque in tanto subuersi æstu oceanii , nulla huc illuc agitatione , recto ad nauim ferebatur , vt obscurum non esset quo gubernator regeretur , quod certius patuit , cum ad nauim appulsa tamdiu constitutus , dum cunctis in illam ex ea placide subiectis , ad puppim à nautis commode nec festinato vinciretur : coeterum complexus , lachrimæ , oscula , & impotentis lætitiae pia deliria , quæ solent tam desiderati , desperatique euentus parere , nouus quidam stupor , ex parte retudit ; narrabant siquidem scaphæ periculo defuncti , se inter medias procellas , densis quoque noctium tenebris , ne etrores quidem , nedum naufragia timuisse , præsente nimitem , animosque addente Patre M. Francisco Xauerio , quin & scapham regente , sustentanteque peculiari quadam , & incompta naucleris industria . Cumque iurarent qui erant in nau , ab ea Xauerium nunquam absuisse , referrentque ab illo inter ea temporis , & gesta , & dicta ; non poterant alij quibus semper ob oculos fuerat , iis fidem habere , nisi si , sanctus yrbique , eodem tempore & utrisque præsens , magno Dei prodigio fuisset . Quod quidem miraculum Sacrae Romanæ Rotæ Auditores , quinquaginta confirmant iuratis testibus , aiunteque toto

toto oriente celebratissimum. Certè duo quos dixi Saraceni ; eius euidentia conuicti ; impetrato Baptismo Christum professi sunt. Primus latitiae deserbuerat calor , & de Praefecti cubiculo exit Apostolus , naucleum ad se seorsum accersit (erat is Franciscus Aghiatus viro sancto in paucis amicus) plurimumque hortatur ad tanti beneficij gratias , cum iis qui fuerant in scapha Deo referendas , quod ij deinde pro virili sua abunde præstitere, Monet præterea ad iter vela expeditat , ventum enim quamprimum à puppi afflaturum , & quanquam cœli , marisque peritia vetaretur , hanc sibi tam subitam polliceri opportunitatem , sed certà fiducia obsecutus iubenti , decumanum velum ægre aptauerat , cum aquilo ad velum vndas compositus , & fœlici cursu dierum tredecim , Sancianum Sinanum portum , Lusitanorum tunc emporium subiere.

51 Sed aliud item magnificentius beatus Apostolus huic suo eidem Francisco Aghiato , & vaticinatus est , & cœlitus contulit. Postridie siquidem cum eo colloquens de ancipiti , & timenda nauigantium alea , diuino spiritu affirmavit illi vic sanctus , eum haudquaquam in mari , sed in terra mortem obiturum : ad hæc quantiscumque tempestatibus agi contingenter , nullum unquam sub gubernaculis ipsius pertursum nauigium , sed fore omnia ductu eius secura , & salua. Quid ipse tam liquida persuasione sibi dictum accepit , ac tam crebra perspexit experientia , vt rci insciis temeritate audaciæ , non artis peritia crederetur , nullo cœli , anniuè discrimine , aut diffidentia quassatum , ac veterum pavium maria tentare : suscepit autem nauigations admodum longinquas , & passus horribiles procellas , nunquam non saluus , & victor eualit. Sed Tanascrimo in Pegum nauigans huius suæ de Apostoli meritis , & promissis , securæ fiducie ostentum eximium edidit : ibat lembo exiguo , vetusto , hianti , & ibant una fœderatae naues , quæ ventorum , marisque rabie disiectæ , impactæque in scopulos , irreparabili naufragio haustæ sunt ; Aghiari lembus , quassus , & fragilis , venti eius terris , vndisque plane impar & sub cniusuis alterius periturus clavio , susdeque , velut angelo rectorie sulcabat , calcabatque fluctus , Aghiato interea in puppi cantante , nec secus ut in valde tranquilla blandientis oceani malacia hilari , & seculo. Qui ab uno è vectoribus rogatus , vnde hæc illi cantandi libido , morte oculis oberrante , respondit se nihil metuere , nec si millies duplo stœviret mare , & esset conflans ex vitro lembus. Fidem sibi à P. M. Francisco factam nunquam se in aquis moriturum , nec quas duceret naues , infelicem cursum habituras. Quæ promissio audita ,

audita, Christianos ob viri Dei notam sanctitatem mirè recreauit, & Mau-
ros qui vnà vehebantur, diuina rei admirabilitas sic permouit, vt voe-
rent se forè Christianos vbi primùm terra esent potiti. Tauarum igi-
tur cum venissent, conspectis in littore naufragiorum reliquiis, incre-
dibili naucleri lætitia, voti fidem baptismo exsoluerunt.

Sanciani tunc portus, quòd annus mariopportunus iam verteret, nul-
las retinebat in Indianam naues præter duas, quarum vna Iacobi Pereriae,
quo nullum Xauerius inter Lusitanos fideliorem amicum habuit, & ad-
dictiorem. Hanc eo proclitius optauit Xauerius quod nauis Odoardi
Samæ ex Bungo recens, tempestate quam diximus inermis, conuulsa,
& male habita, commeatu item cœscario carens, instauranda Siarni per
hyemem erat: mitrum autem fuit, quòd vento, dies iam quindecim redi-
turis in Indianam aduersante, statim vt nauim Xauerius attigit cœpit à
puppi secundus aspirare: postero ergo die, annique 1551. vltimo, pro-
ra Malacam versa soluit. Naui Pereriae altera sociam se adiunxit, verūm
sorte nimium diuera, vt post videbitur. Frequens toto illo itinere san-
cti viri sermo de rebus Iaponiæ, vexatione à Bonziis, certaminibus cum
Fucarondono, Bungensis regis prudenti pietate, conuersionibus ethni-
corum Funaj, Amanguccij, Cangoximæ, & passim alibi diuino benefi-
cio peractis: potissimum verò de facilitate Iaponici imperij Christi le-
gibus subiugandi, si priùs Sinense iis subderetur: suarum supersti-
tionum Iaponiam, Sinas magistros, & Iudices reuerteri, colere illos pro
gente Orientis totius doctissima, & cordatissima; Iapones incassum ten-
tari, & vrgeri, vt assententur suscipiendis Sacris, quæ religionum suarum
doctissimi arbitri, vel nescirent, vel nota respuerent. Hanc impe-
rij Sinensis valtissimi conuersionem maximè arduam, iam tūm animo in-
genti versabat Xauerius, ad hoc Indianam repetebat, ordinatus res So-
cietas, & Nedphytorum, vt se ad eam Prouinciam expediret: Ad hoc sum-
mam doctrinæ Christianæ, Sinensi lingua secum ex Iaponia referebat;
futuram sociis vñsi si quos ex Europa ducendos acciperet. Verumenim-
verò Lusitanis qui naui eadem vehebantur, seueritatem legum Sinensium
edoctis, periculosi ausus negotium videbatur, nisi si fortassis auctoritate
publica gereretur, cautum enim lege inexorabili, pœna vel capitia vel
perpetui carceris ne quis in id regnum pedem inferret extraneus; Lusi-
tanos complures, ausos illuc furtim ad mercaturam irrepere, deprehen-
sos, captos, carcere conclusos, vitam pridem in vinculis trahere, absque
ulla spe recuperandæ libertatis, vnam hanc videri ad ingressum viam,
si Prorex Indiæ legationem adornaret magnificam ad Imperatorem Sina-
rum qua Serenissimo Regi Lusitanæ Ioanni amicitiam eius exposce-
ret. Sed hoc tametsi Prorex approbasset, non posse nauim, comitatum,
dona, tanto Principe digna nisi sumptu immenso instrui, cuius vltro
Prorex ne videretur quidem partem subiturus, vno illuc inducendi Xauer-
ij præmio: Tot idololatras mediterranea Indiæ colere, iis posse inem-
pta facultate Euangelium prædicari, patere ad illos aditum cuius anima-

50
Sinas Euan-
gelio subdere
decernit.

218 *De vita & gestis S. Franc. Xauerij*

rum studio flagranti. At enim Pereira sub mercatore regios animos, & Apostolici hominis virtutem gerens; difficultatem hanc illico complanauit; nauim ad hoc suam, & quicquid in bonis haberet Deo eiusque famulo addixit; impetraret Pereiræ Xauerius à Prorege hanc legationem. Pereiram suo ære illam obitum. Restabat de naui qua eam obiret videndum, Malacam enim ferebat rumor obsidione dira premi; vbi cò venissent, nauim illam suam continuò in vsus bellicos abducendam. Nec

51

Longè diffusa
enuntiat Xa-
uerij.

erat Pereiræ inanis hic metus; nec enim solum obfessa captaque, sed magna etiam ex parte diruta fuerat Malaca, vt ei vir sanctus, vates nimium verax prænuntiauerat. Profligatissimam hanc urbem anno 1551. mense Iunio Rex Gentanæ terra marique oppugnauit, admoto exercitu duodecim millium, ex Malaiis, & Gais collecto, à quo urbis partem ægræ tutatus est Petrus Sylua, armorum Præfectus, & Egidius Fernandes Cartullius, qui è regno Chedæ, tribus nauibus egregie armatis auxilio accurserat. Obfessos intus dira fames, quām foris hostes premebat arctius; aqua præter pluuiam nulla, & hæc admodum parca, parcus distribuebatur; impressiones simul omni ex parte assiduae, Gais fessos Malaios subsidiaria pugna, per mutuas vices leuantibus. Patres illic è nostris perpauci, multorum operam charitate eximia supplebant. Nusquam ad muros concursus, aut conflictus, quin frontem, aut medium agminis tenebant. Franciscus Peres mira præ aliis edebat, crucifixi effigie quām à Xauerio in Iaponiam soluente olim acceperat. Semel turma Gaiorum ferociter, machinarum explosionem, & fluuium præteriecta propugnaculum occuparat, ex quod videbatur nulla vi deturbanda; Peres de genibus coram crucifixo, quem trunco arboris illigarat, dum propulsandis inde barbaris insistunt Lusitani, orans hæsit, obtinuitque à Deo tam faustam victoriam, vt surgens receptum ab iis propugnaculum viderit, & trecenta humi hostium cæsorum cadavera. Sed intestinis sceleribus aduersus Malacam atrocius omni hoste furentibus, trans spontana illius regione vi summa potitus Rex barbatus, direptione, incendiis, cædibus, omnia perdidit; Lusitani plus centum necati, in arcem superstites ducenti numero confugere, incolarum ad multa millia in seruitutem rapta; præda decies centenis millibus nummorum fuit. Pugnabat Funaij Xauerius aduersus Bonzios, dum Mahumetanus Malacam impugnaret; cognouit diuinitus eius periculum, hortatus est ad redditum celerem Lusitanos, fore alioqui opem eorum nimis seram, resque urbis obfessa in extremis stare. Sed cum ferri tam procul, tam velox subcidium non posset, curare illud apud Deum magna precandi contentione laborauit; habeturque pro re minimè dubia, vt illatum urbi, ad emendationem supplicium, Deus illi priusquam infligeretur monstrare noluit, ne precum suarum efficacitate vibratum depelleret; sic arcis periculum ei postea indicasse, vt hoc suis meritis dissiparet. Hostes partim medio Septembri, Nouembri partim ineunte, coniecta in naues raptim præda, fugientibus similes abidere. Quod item Deus famulo patefecit, cùm Pereiræ,

vt

ut aiebam, de naui sollicito respondit, nequaquam ad bellum reposcendam, cùm esset Malaca ab obsidione, & hostibus penitus soluta. Timendum supererat, ne proecto vltra modum anno, Malacæ nauis deesset in Indiam, quod erat Sinensi legationi vehementer incommodaturum ob expectandum nempe ex India nauium redditum, & mensem mari opportunum: nec licebat Pereiræ Cacinum Malaca contendere, quod obstricta fide cogeretur Sundæ piper in nauem imponere. Vtrumque Deus hoc metu liberauit, edoculque ab eo Xauerius, Pereiram diserte docuit; In portu Malacensi solam nauem restare; eam esse Antonij Pereiræ; sublatæ antennis, via solùm teneri ancora; Cacinum versus in procinctu esse; cognito Iacobi Pereiræ Sincapuræ in fretum aduentu, triduum adhuc subbituram, quæ miro deinceps, & distincto successuum ordine impleta videbimus.

Sanciano Malacam eiusmodi collocutione pie otium fallebat cum Pereira Xauerius, perinde ipse, loco, & temporibus dissita nuntians, ut si suis illa spectaret oculis; cum ecce tibi ortu repentino formidolosus ille Typho, de quo alias à nobis scriptum; cœpit ut solet, suos illos in gyros exporrigi, tum colligere sese, atque in morem turbinis conuolui, & tam æstuolo furore, vndas subruere, ut eas in cœlum attolleret, nautæ pariter ut vectores de se actum putare; Pereira præ omnibus, venti eius, periculique scientior; omnes ad Sanctum confugere; obtestari ut respiceret miserios, & pro ijs fortiter intercederet apud Deum, alioqui rem esse deploratam, intumescente horribilius in momenta mari, & Typhonem nauim proprius arctante. Ad hæc silentio sededit Xauerius, & cum aliquandiu hæsisset orans, prodit ad eos, vultu beatum Angelum referente; Pereira coram, & nautis, elato brachio, nauis beneprecatur, aiens *Nauim sanctæ Crucis* (erat id naui nomen) *mari numquam pericitaturam*, *sed quo fabricata fuerat loco, illuc sua sponte dissoluendam*: subdit vero dolere, de altera quæ simul ex portu exsisteret, quod idem non posset affirmare, breuique illius de infasto cursu cognituros, cui oraculo primam fidem mox fecit Typhonis aliò deflexa rabies, & procellæ paulatim detuimescens furor; nec multò post fluitans nauis sociæ gaza quam typho depresserat, & passim cum eius armamentis vectorum cadavera, in quibus tam felix quam rara sors nautarum duorum, quos vni tabuæ affixos, & adhuc spirantes Pereira in nauim sustulit, festa omnium gratulatione: toto denique Oriente portus omnes peruaist admiranda fama, nauis Sanctæ crucis, nullo vñquam casu passuræ naufragium, quod eam P. magister Franciscus fausta sua adprecatione consecratam munisset. Exin priscam oblita nomenclationem, Sancti viri nauis perpetuo dici; quocumque appelleret, occursu, plausuque populi, & aliarum nauium explosis machinis, venerabundè salutari; conduci nauis profusionibus certatim, premi exterius, infercirique intus oneribus supra molis suæ, pondus modumque mensuræ, nullo infortunij cuiusquam aut metu, aut suspicione; annos triginta superstes

51

Prædicta duarum nauium, alteram numquam, alteram breui peritaram.

Ee 2 Xauerio

Xauerio ægra , cariosa , decrepita nihilo parcus , & timidius grauari quam si recens ex nauibus extitisset . Dumtaxat a dominis , ad quos processu temporum deueniret , diligentissimè cauebatur ut cum eam sarciri oporteret , reficeretur in ipso mari , nunquam subduceretur in siccum littus , vti solum ex vaticinio sancti Patris credebatur posse dissipari : & conflictata quidem est incursu multiplici , tempestatum , discriminum , etiam præliorum aduersus exercitum Acenorum , sed Deo duce ac solite cuncta , licet alioqui funesta , eluctata est semper secundis euentibus . Verum inter tot omnis generis mortales , toties , tot annis , tantam huius miraculi , tam manifestè fidem , & constantiam expertos , non defuere quorum fiducia titubaret . Malacæ cum nauis è classe Cocinum legeretur , nauis sanctæ crucis id iter mandatum est . Ijs autem de more , præ alijs eiusdem modi nauigis , onerum molibus exaggerata est , vix ut palmis aliquot extaret . Accessit oneri numerus vectorum , quanti sua cuique salus , tanto ardentius vnoquoquelocum ea in naui ambiente . Vela pandunt Cocinum cum socijs nauibus , & viginti ac paulo pluribus vix milliaribus confectis , tormento semel , & iterum exploso , magnisque clamoribus foederatas naues auxilio accersunt . Terrebat illos sub tanto pondere fatiscens nauis , & multum mare accipiens , nec putabant Cocinum usque sufficiatram , Zeilano præcipue in sinu , quem initiant , si qua tempestas oriretur . Volebant igitur nauim ab socijs nauibus , parte onerum leuari , sed nulla modum legitimi oneris ausa transcedere ; nauis sanctæ crucis , abiecto cursu , portum repetijt . Percelli omnes rei nouitate , stupere regressum insolentem , rogitare curiosissime quid rei , quid causæ ? quam ut tandem compertum aliam non esse præter metum , ne oneri nauis succumberet ; communii omnium clamore , irrisu , dieteriis , sibilis tam falsè explosi sunt ut quæ pudor , quæ oraculum sancti Patris , per annos iam duos , & viginti firmatum , illos in mare reiecerit . & naues socias tota velificatione assecutos , optato in portu prosperè collocarit . Vixit , si fas dicere , Sancti nauis , lustrauitque omnia maria , & portus Orientis in perpetua mercatura , ad annos triginta , dum in potestatem veniret Ducis qui arcis præerat Densi . Hic videns vndique hiulcam , & tantum non carie defluentem , ut instauranda necessario esset , Cocini iussit in littus subtrahi , è regione S. Mariae Ducis seu Odigeæ , ubi versa in latus , dum fabrorum expectat manus , noctu suopte pondere , ac senio in lignorum aceruum collapsa iacuit , solis ignibus utilem : confluxere ad eius spectaculum Cocinenses , & diuturni miraculi etiam reliquias posthumas , prosecuti sunt lætitia solemnii . Quantquam nec isto iniunctæ nauis veluti funere vigore desierunt ; Georgius Nonnius notæ infimæ mercator , nunquam eō induci potuit ut existimat ad preceptionem sanctam virti Dei , cum nauis figura disiectam , singulas ex ea residuas tabulas nequaquam afficere ; raptam itaque ingenti fiducia ex iis tabulam suæ cuiquam Liburnicæ inseruir , & hoc quasi securissimæ tutelæ fato longinquas navigationes , & famosa periculis maria

maria cursu semper felici obiuit, arguentibus inconsultam audaciam respondens, Liburnicam suam, mari esse ac ventis, quam ipsis notiorem; tabulamque ventos in ea cernere, quæ lembum integrum, velut rem propriam S. Patris, tempestatibus faceret reuertendum. Post multa demum itinera, eodem quo nauis sanctæ Crucis exitu æcum clausit, & scipsa discincta per se se concidit in nauibus Coulani, quod tracta fuerat ut resarcitur. Postremò de Antonio Pereira, eiusque naui, quod præmonuerat vir sanctus, cum iis quæ minutim notarat adiunctis, ad vnguem vera deprehendit Iacobus; Antonium esse in portu Malacensi; nauem eius vna in anchora, elatisque antennis; vela propediem in Indianam pandere. Quæ sibi ab eo præmonstrata, pro tamen exploratis Xauerius habuit, ut ex Sincapurano sinu, per leuem catastopum forte illac Malacam prope-
rantem, ad Antonium scripsit milliaribus nonaginta, rogans discellum triduo sustineret, ut posset ab eo Cocinum transfuchi. Dedit quoque Sanctus ad Franciscum Peres, Nostrorum Malacæ Rectoré commendati-
tas, ut Lusitanorum liberalitate Bungensem Legatum, eiusque comites; Matthæum & Bernardum Iapones quos erat secum in Europâ ducturus, recreandos curaret. Paucis inde diebus in portum subiens, à Malacensisibus, ut consueuerant reuerenti, occursu, & mire beneuolo in vr-
bem deducitur, monstrantur ipsi cladis Malaiæ vestigia, superstitione rari-
tas, ædium ruinæ. Recoluntur auxilia quibus olim vrbe ab Acenis seruarat, seruandam omnino, ipsius meritis aduersus Malaios, si præ-
fens adfuisset. Post hæc paucos è nostris qui Malacæ degebant de pro-
pagata in Iapones fide iucundissime refecit, vicissimque ab iis magna ani-
mi sui voluptate audiuit, quæ in eiusdem fidei profectum pati eos, &
agere contigisset. Demum arcis Præfectum sibi peramicum, imperio de-
functum Petrum Syluam, & successorem illius Aluarum Ataidem, sibi
postea perinfensum, officiosissimè salutavit: communicauit cum iis
consilium suum, de aperiendo in Sinas aditu per legatos ut cum Pereira conuenerat; mire uterque generosum consilium laudauit, seu Christi, & Ecclesiæ gloria, seu conditiones Rei Lusitanicæ spectarentur. Ac utinam deinceps Aluarum, auaritia, & inuidentia, ab hac piæ mentis, & Religioæ nobili studio nequaquam auertisset, cum sempiterno de-
decore legationis illius præfocata, quæ & probabat Indiæ senatus, &
Apostolo suo Deus inspirarat. Iacobum denique Pereiram fidem præ-
cunctis, & sincerum amicum, pectore arctius quæ complexu stringens,
Procuratorem ab eo accepit, cui moscum & serica, ad triginta millia
aureorum reliquit ad legationis in Sinas apparatum. Ita breui expletis
numeris omnibus charitatis, nauim Antonij Pereiræ cùm suis Iaponibus
ingressus, post crebra & sua pericula suis precibus depulsa Cocinum
applicuit, die anni sesqui millesimi quinquagesimi secundi quarto. Hinc
dedit ad Regem piissimum Ioannem tertium, ad S. Ignatium, & Socie-
tatem in Europâ epistolas, magni ad Christianam rem momenti. Breui
post iterato mari, Goam paucis diebus appulit, annis ex quo in Iapo-

222 De vita & gestis S. Franc. Xauerij

poniam inidem soluerat dyobus , & decem mensibus.

53

*Labores Soc.
in India, dan
Xau. agit in
Laponia.*

Dum secutus Deum Apostolus, ignotam eatenus Christi lucem Iaponiis intulit ; eandem socij , quos per Indiae regna , Christianos inter, & technicos partitus fuerat , pari ardore ac tolerantia, ferendo agendoque sparserunt ; pauci numero , sed immensa complexi spatia, Malacam, transque confines : Molucum, Amboinum , & Maurum insulas ; Chormandelis oras, & Piscariæ totius à Comorinensi cornu ad Nagapatanum; regna Trauancoris, Cocini, & Tanoris ; Goam item & Ormuzium insulas, quorum per se locorum singula milere à vitiis, ac dæmonibus proculata, ægrè tota multorum vita , & sudoribus erigi potuissent : sed qui paucis multa præstare nouerat, iisque quos legerit ad gloriæ suæ propagationem, efficientiam subiicit actuosam, tantum illis virium , tantum inuidit animorum ut palam esset ab eo confici quæcumque pro illo efficerent. Vrebantur tamen multitudine innumerabili pereuntium ethnorum in regiis præsertim interioribus, & remotissimis insulis quorum aliqui salutis præsidia fugitabant ; alij an salus , vel quid ea esset ignorabant. Mutis ergo, sed magnis in Europam literarum incestarum vocibus ab Rege Lusitaniae supplices ; ad socios vero hortatores , operarum auxilia rogabant , ardebantque si posset (quod Patti suo S. Ignatio scribebat Nicolaus Lancillotus) frustatum discerpi , diuidique saltem in eos populos , qui eorum opem impiorabant ; & fracti licet , laborum inemarium gravitate , nihilo scignus quam sani & vegeti , animarum negotio instabant. Fuit qui cura immensi populi oppressus , cum in regnum aliud mitioris operæ transisset , seu leuandus oneris sui parte, siue alia causa missus , ægrotavit ; nec restitutus est , donec in priores illas remitteretur duras , & laboriosas occupationes ; in quibus etiam vitæ discriminem adibat perpetuum , inter homines natura Barbaros, superstitione inimicos , à Brachmanis idolatriæ doctoribus instinctos, conuersione ac fuga suorum modo liberorum, nunc concubinarum efferatos, ex quo factum ut Patrum nostrorum manciparentur alij in seruos, alij venderentur, tunderetur fustuatio, veneno, ac ferro necarentur. Tam crudas artamen , & acerbas ærumnas , diuini honoris, & animarum studio susceptas, pro solemini suo diluebat Deus immensis lœtiis; profitebantur amicis in Europam nec se illas verbis nec mente complecti ; si quæ foret in vita felicitas, hanc esse qua ipsi poritentur ; veteri se ne foret hæc merces vnica illius operæ quam Christo nauabant. Scuote inquit Henricus Enricius, datis ad Conimbricenses collegas literis , eiusmodi esse voluptates, quibus suos cumulat Deus in hac vinea desudantes , ut difficile sit earum copiam scribendo assequi. Ut accrescant labores, crescit animo vis, & corpori robur ; ac iamnes si hac nostra collectatione assidua , prater Deum, & animas queramus nihil ; sed banc oram Piscariam colentes us refuemur, obruimurque bonis , ut si Deus optare iussit vel in cælum migrare, vel hic in procurando illius negotio pergere , dicturi simus ; sine Domine etiam nam ad annos aliquot hic degamus ; cælum nostrum est , nostraque beatitas tue gloria

gloria seruire. Nec velim quenquam proprieā hac loca ambire iis delitiis
inescatum, sed uno Christi, crucisque amore, & desiderio vita crucifixo, &
moriendi, conformanda; omniisque solario destituta. Hæc ille præter quæ
alia suppeditabat ex Societatis incrementis gaudendi seges vberrima, nam
ea numero, ac locis augebatur, & secunda fama late per Indiam nomen
eius ferente expetebatur ad Collegia, qua inter cœteras incredibi volu-
ptate mirè Xauerius afficiebatur. Refert enim Baltasar Nunnus, ex
Trauancoris ora scribens. B. Apostolum, Societatis ortus nuper editæ
repetentem, & toto vbiique iam orbe adlaborantis diuinæ gloriae, &
mortaliū salutis, maximè Indorum, ab Arabia, vsque ad ultimum, &
prope incognitum Orientem; prouocare solitum socios ad agendas Deo
tam effusa beneficentiae gratias, nec prægaudio lacrymis, erumpentique
ore toro mentis affectui imperasse. Sed priusquam attingo quæ à pro-
fessione Xauerij in Iaponiam, ad redditum Goam eius socij gessere, te-
stem præmittam, vt integerimæ fidei, sic auctoritatis eximiæ, quan-
quam de iis generatim solum, non distinctè agat, diffusus posse singula
enarrare. Est hic Goanus, vnuusque tota tunc India antistes, ex S. Fran-
cisci ordine, pius iuxta & sapiens, qui laborum optimè conscius, & spe-
ctorator, quos in Christianis, Mauris, & ethnicis nostrorum sudabat in-
dustria charitas, impetrare ab se non potuit quin eos gratularetur Ignat-
io, datus Romam Cocino, Nouembris, duodetrigesimo diteris an-
no 1550.

Debo R. vestrae has literas de operariis quos hic habet, & testis oculi
latus, & probe expertus, eorum agendi vim, exempli lucem, Sanctita-
tem viuendi, doctrinam, conciones, confessiones, iuuandis Lusitanis;
peragrationes istorum regnorum, infidelibus, ethnicis, Mauris eorumque
vxoribus, & liberis conuertendis, tingendis sacro fonte, & instituendis
in suscepcta fide; deuoratas præterea (vt hæc melius præstent, & expe-
ditius) difficultates linguarum discendarum in promotorio præsertim Co-
morino. Rem animarum tam strenue agunt Patres Societatis huius san-
ctæ, & opem tam validam Episcopis iungunt, in sustinenda mole imposi-
ti muneris, vt quicquid habemus, possumus, obtinemus id omne ab iis
sit, & expunctari sint nobis multos annos flammis lustralibus alioqui
à nobis exigendos labore quem nobis commodant, ad salutem eorum
quos nostro periculo curandos accipimus. Præ aliis equidem præsuli-
bus hoc illis peculiariter nomine obstringor, vt qui degam inter tot populos
adoratores lignorum & lapidum, quorum multos Patrum indu-
stria, virtusque concionum ad agnitionem Dei vnius, & augustissimæ
Triadis adduxit. Porro hic eorum sigillatim gesta nec putem posse me
stylo consequi, nec mei temporis occupationes patiuntur: breuiter dicam
eos esse luminaria accensa ad discutiendam huius Barbariaræ cœcam-
noitem; Deo laus, & honor, sanctorum suorum ministerio tam illustria
operanti. Ego illis quæcumque in uilitatem animarum ex me optauen-
t libenter concedo, quicquid est in me potestatis, & auctoritatis fin-
gulis

45

Literæ Goanæ
Episc. de la-
bor. Societas
in India.

224 *De vita & gestis S. Franc. Xauerij*

gulis vtrò , plenèque impertio , vnùmque me censeo de Societate hac sancta , tametsi vita iis valde absimilem , valdéque imparem . Omni eos furore prosequor , & amo in Iesu Nazareno , sed amore candido ; furore procul , & simulatione ; sedes iis , & Ecclesias tribuo vbi degant , & vnde ad opus alienæ salutis exeant . Digni sunt quos suis identidem litteris R. Vesta consoletur , mandandum quoque videtur P. M. Simoni , ut operarum suppetias iis ex Lusitania mitteret ; est enim vastus regionis ager , operarij pauci , & immensa laboris materia .]

55

Lusitanie regis Ioan. 3 beneficiia in societatem.

Sed venere hoc eodem anno ad Regem in Lusitaniam , ab eius Ministris suscripta distinctius , quanta nostri per Indianam gerent , quæ cum in secretiori suo Senatu retulisset , addidit in Societatis laudem , multa ; nec vna contentus verborum commendatione ; statuit quæ tūm Collegia , tūm Seminaria erudiendæ iumentuti fundata in Indiis fuissent , vel in posterūm fundarentur , concererentur Patribus vniuersa ; idque Procuratori suo Cosmo Annesio confiendum mandauit . Indianum item Proregibus , & arcium Ducibus iniunxit , ut è Fisco Regio , naues , comœtusque Patribus præberent , quoties Dei obsequium eos aliquò euocasset ; & quicquid demum Patribus visum foret ad mores corrigendos , & stabiliendam Fidem in locis , & arcibus Regiæ ditionis conducere , excquerentur omnia diligenter : totum denique onus sautis infidelium procurandæ cum facultate regni in Oriente proferendi , à Christi Vicario accep:um , in Societatis humeros incumbere voluit . Postremò scripsit ad Summum Pontificem , plenas de nostrorum in Indiis strenua opera litteras , ac nominatim de Rege Tanoris ad Christum adducto , & beata morte Antonij Criminalis ; monens sibi propositum in Europa , & India Societati domos , & Collegia magno numero ponre , in quibus præstantes operarij fingerentur , Christi Euangelio Mauros , & Ethnicos per vniuersum Orientem exculturi . Rogans propterea Simonem Rodericum quem ad hoc misisset benignè audiri , munitique iis facultatibus quæ ad promotionem , tam sancti operis conferrent .

56

Goa Soc. labores fru-
stos.

Iam ut à Goa (quæ caput Indiae) ordiar eos motus ciebant Patrum conciones , cōisque agebant populi concursus , ut migrandum fuerit in capaciorem Basilicam Patrum S. Francisci , qui pro mutua nobiscum , perpetuaque benevolentia , vtrò hanc nobis prolixè commodarunt , utque semel gustatus æternorum sapor , famem proritat non saturat , contraque soleant sensuum voluptates ; auarè secum pij auditores , astum iri putarunt , si de iis semel , aut iterum per hebdomadam audirent . Dulce igitur animi pabulum largius cupere , ambire nostrorum religiosam prudentialm , sub qua duas nonnulli , plures alij hebdomadas informantur exercitiis S. Ignatij ; inde vsu contrafacto meditandi , quotidianum ad hoc tempus sibi seponere , quo soli cum Deo , secumque agerent ; hinc iam tūm , posteaque deinceps , fertilis ad religiosos ordines , Societatem præsertim accessio , ingenti bono miserabilium Ethnicorum : præter illos enim qui Cocini , Bazaini , & in Piscaria Societati dedere nomen ,

Antonius

Antonius Gomezius breuissimo tempore Goæ solum , septem & viginti admisit Lusitanos , nobiles , & spei egregiæ iuvenes , quod feracis Goæ nostrorum virtutis malo indicium haberi , quam prudentiæ Gomezij , tamen simul in Societatem manipulatim congerentis , cum paucos ex multis legere debuisset , ex paucorum delectu approbare paucissimos : quare Xauerius cui semper hominibus de Societate cordi magis fuit virtus quam numerus , ex Lapponia redux , inter alias Gomezij , quas statim emendauit præcipitati feruoris aberrationes (de quibus inferius) leuauit Societatem illorum onere , qui eam gravaturi numero suo erant , non subleuantur Apostolica opéra , & virtutis luce ornatur . In ea copia , piorum operum , quibus Goæ Patres Christianam virtutem iustaurabaut , soli aliqua ope deitituebantur vincti ; qui tamen illa egebant præ ceteris ; illic enim rei , tanquam in regni publicum carcere vndique trahebantur , numerosa fœc , & scelerata colluies hominum facinorosorum , qui simul conclusi , tabe reciproca peiores siebant . Ad eos iuuandos , status in hebdomada dictus dies ; Berzeus cura aliquot sociis ad eos verba fecit , & tamen appositè ad presentem eorum necessitatem , & conditionem cum iis actum , ut normam viuendi susciperent non mediocriter Christianam ; curati sunt iis , libri aliquot pāj in communem usum , ut diem utiliter fallerent , sapienti planè instituto ad elidendam perniciem orij , vindictos plurimum in omnes flagitiū proritantis . Ad hæc illorū è numero lectus est , ætate , ac sensu melior , qui aliis præcesset , iniugilares moribus , caperet insolentes ; doceret tunc primū adductos , conseruaret inductum morem quotidianæ pietatis , & parandi suis temporibus animi ad Sacramentorum usum . Nec minori proueratu caritatis Paulus Camper , Nosocomium aperuit , Collegio proximum , Christianis iuxta , & Ethniciis , magno utroque , animalium , & corporum levamento ; nam quos ab inolito , obstinatōque cultu Idolorum , rationum vis nulla dimouerat , humilis beneficentia impensi sibi à Patribus ministerij expugnabat , emollitique in lachrymas sacrum Baptisma flagitabant , quo mox ut erant expiati , complures casta innocentiae genitalis , quam adepti fuerant intacta veste , in cœlum euolabant . Suggerebat autem Nosocomio sumptus de arca sua Deus , hoc est de publica largitate , quæ pro ægrotorum numero augebatur ; tūm quod opus perse se omnibus laudatum commendabatur sanctimonia Camerti , omnibus obseruanda , qui ad captandam pauperibus stipem quæstor exhibat in publicum ; domi vero in Nosocomio , valetudinis curator , Medicus , Pater , & omnia , omnibus , misericordia illiserat . Nec infeliciter in Idolatriis laboratum . Vixus conuersio , quod singularis sit ; reliquorum iastar hic à me narrabitur . Hanc percgit Berzeus , homo igne succensus diuino ; contigit in quodam ex valde insignibus Bracmane , fuitque potenter ad alios eius secta , Christo subiugandos exempli . Casu in illum Berzeus incidente oriose per urbem animalium laxantem , cinctum magno Bracmanum comitatu , cum instigari se interius sentit , ut se illius ingeteret , disputauitrus de religione ,

Ff

vel

vel eorum ; vel nostra , vt cumque iis foret lubitum ; nec abnuere Bracmanes plurimi , vnius prouocationem ; sed eò illustrius ad veræ Fidei splendorem , quo illos sèpiùs argumentis ex communi sensu , ad asserendum Christianorum mysteria depromptis , obmutescere coëgit & cùm ipsi tot essent , aduersariam vnius caulam suo silentio probare . Nam etsi quorundam iuuenilis audacia dissimularet indignationem , ac pudorem , redderetque pro responsione conuictia ; sed maturiores , qualis ille quem affectabantur veluti Principem , nomine Locuus , aliquis Summi Veri peruersit radins ; & conuictis Berzeus , comiter valedicens , nonnulla iis reliquit monita , quæ apud se per otium versarent . Nec messem semina , nec Berzei spem , ac vota , ingratè reddidere ; adest biduo post Bracmanes Locuus , initiari ab eo Christianorum Baptismo postulat ; cogi se ad hoc clara luce perspectæ veritatis , & velle se animam in tuto ponere . Idem multos cum eo tenebat studium , inter quos vxor , & ex fratre nepos , & alius ex Ethnicorum primariis . Excepti effusa gratulatione , & quæ nondum satis perceperant edocti , magno apparatu in Templo nostro expiati sunt vitali fonte ; vnde Locuo virbis Gubernator esse pater Lustricus voluit , & mutatione nominis tenui Lucam appellauit ; vxor Isabella , nepos Antonius nominati . Post hæc equis instructu magnifico stratis imponuntur , & Lusitanorum nobilitate vniuersa , multisque Bracmanum pompam ornantibus , ad festos campanarum sonos , & tormentorum frägorem circunducuntur vrbe tota , palnis vbiique pretiosaque ueste eleganter exculta ; inter quæ ille vocis Ethnicorum longè gratior sonus ; profitentium , patri suo Christiana complexo mysteria , haudquaquam se velle filios videri degeneres ; réque ipsa multi eius exépto Christianis adiuncti : octiduū tenuit lätitiae eius celebritas ; quibus elapsis Gubernator Bracmanem Lucam summi Tanadaris munere honestauit , qui Magistratus magnæ illic est dignitatis . Quamvis autem crebra cum Bracmanis velitatione , semper Christo lucriferent nonnulli ; verum haud paulò plures , aduersus illura animos obstinabant ; tolerandi quidem , si vnis sibi nocere contenti , aperto marte , ac velut foedere non obstitissent religioni propagandæ , nec suæ superstitionis sacrilegia omnia in Goæ suburbis publicè actitasent , graui offensione imbecillæ adhuc Christianitatis , grandi quoque obice infidelibus ad Christum perducendis . Extremo huic malo , extremum remedium tandem Gomezius expunxit à Gubernatore : Pelli eo ex loco Bracmanes obtinuit ; & pena capititis , ac bonorum fanciri , ne quis tota insula cœcum cogerer ad Pagodes , aut eos publica impertiretur adoratione . Ita detractis mendacio Magistris , & veritati aduersariis , tota Euangelij præconio , aperta , & libera regio paruit ; cui ad multititudinem incolarum , cum nostri angustie sufficerent , adhibebant iis instituendis iuuenes in S. Fidei seminario educatos , natione Malabares , & eiusdem lingua eum indigenis Ethnicis ; compositas sibi Lusitano sermone à Patribus conciones Malabaricè , habebant ad Ethnicos , eo fructu , vt dies festus abiaret nullus , quin multi apud

apud nos Christi lauacro tingerentur. Porrectus exinde latius ad insulas labor ad Choranum, ad Diuar, Noruam, & attinentia Goam mediterranea, etiam semel ad usque Zeilanum quod Patres quatuor nauigarunt, ut eius insulae nouum Regem, Christi imperio subderent.

Istarum expeditionum fortunati prouentus orbem Christianum mirè recreabant, perferebatur enim eorum fama in Europam, tam nobili Patrum encomio, ut Vlyssiponem ad amicum scribebat Gubernator, *eorum labores maiorem in modum Indiae probari, tanq; enim ex iis conuersionem sequi a:imam, ut ad agendas nunnini gratias quisquis hanc cerneret cogere, rei, vitaque sua neophysos illos primam sub Ecclesia nascente, Apostolorum firmam exprimere.* Sed augustiora narratis hactenus referri potuissent, si rerum quas dicam ingentium praecella initia, fortita non essent exitus infidos; attingendæ sunt tamen breviter, vel hoc solùm ut sua diuinis iudiciis reuarentia præstetur, & hoc erudiantur magisterio qui sunt similia tractaturi.

57

Tanoris Re-
gis infelix co-
versio.

Est regnum Tanoris in littorali plágâ Malabarum; ab Austro Cranganor, à Septentrione Calecutium adiacet. Metropolim habet regno cognominem; agrum planum, apertum, frumenti, & palmarum feracem, cuiusuis culturæ docilem & aquis cœlo, terraque diuitem, quæ bruma ineunte, totam latè stagnantes, regionem efficiunt paludosam, nullo usquam proclui exhaustente illas in vicinum mare: quare pingui limo, fœcundant humum, absqueulla tamen salubris auræ vitiatione, leui panno incolæ corpus velant, ab umbilico ad genua, cætera nudi ob cœli æstus immodicos: sunt tamen ingentis animi, maximè Naires (quæ vox nobilitatem vniuersam comprehendit) principum robur præcipuum. Obtinebat hoc & propinqua regna Saracenus, idemque cultor Idolorum, magnitudine animi, & bello nominatissimus, breuique si arma libèret exercere, vicinas ditiones, propriis adiecturus. Forma, præter hæc imperio digna, opulentia, largitate, morum elegantia supra barbarum spectandus, præ omnibus tamen acri sapientique ingenio, & in religionem Christianam inde iam à teneris propenso; cuius, ut primum de illa cognovit, desiderio captus est non modò induendæ, sed in regnum quoque induendæ. Corroboratione hunc eius animum F. Vincentius Franciscanus, & præfidiarij arcis Ciales Lusitani, quos parum distantes, & adhibebat familiariter, & suis portibus eorum commercia libenter admittebat. Sed confinium Principum ab eo sibi timentium, & germani maioris decenni coniuratione, hanc mentem distulit, ne qui hostem externum ægrè ab se valebat defendere, intestinis suorum factionibus peteretur, qui omnes profitebantur Mahometem. Vicario interim Cocinensi Ioanni Soares cum Episcopus Goanus, & Gubernator Indiae mandassent, officiose illum, & crebro viseret, incenderetque desiderio optati diu boni, anno 1549. ad eum venit, cum Cosmo Annesio & arcis Ciales Praefecto; specie quidè honoris exhibendi, re autem vera extundendi ab illo rationibus, ut tamen lentes mores tandem excederet; tantumque potuit apud il-

lam explicatæ lux veritatis ut suadentibus daret manus, ablueretur à Vicario sacro fonte, Ioannis appellationem, in gratiam Lusitanæ Regis, in nominalibus optaret. Hunc ad sanctum Baptisma Regina sequeretur, eique Christiano ritu consociaretur nouo coniugio. Clam & tacite omnia, Rege cultum, & mores exterius; & quod esset Bracmanes, sectæ suæ notas retinente. Sunt autem hæ trium intextus filorum in unum contortus funiculum, cuius extremum in tria desinit capita ex filiis singula tribus circumplexa, & dissimulari fortassis poterant insignia hæc apud Indos non tam Bracmanum ethmicorum, quam Philosophorum; sed nequaquam fas erat ei annuere, vt ritus Maurorum, & Idolorum publicè usurparet, quos ad auertendam à se suspicionem legis Christianæ, licere sibi exterius, animo fingebat, modò fidem Christo, mente integræ seruaret. Eam ob rem eius crucifixi appressam pectori sub veste gestabat effigiem, & cum coidentidem flens colloquebatur, cruciatum eius acerba mollitus recordatione. Attamen propria seu conscientia reclamante, seu cordatioris alterius aduersus tam cæcam simulationem, admonitu, opinionem sceleris ei obiectante, vt se religione liberaret, scripsit ad Episcopum Goanum, professus se mente tam solida fidem seruare, vt esset sibi corona ipsa, vitaque carior; paratum præterea ad Christianismi disertam ostentationem, sed arbitrari differendam, haud tam ad regnum sibi afferendum, quam Ecclesiæ acquirendum; se suos sensim ad Christum Naires pellecturum, compositurum pacem vicinis cum Regibus; hinc nullo rerum nouarum timore, & quod erat optandum præcipue, constabilita spe regni ad fidem inducendi, solemní more Christiana sacra publicè professurum. Ad se interea Apostolum aliquem destinaret, (Societatis homines hoc vocant nomine) animi consiliarium, & ductorem: cui esset Tanore constructionem Ecclesiæ prope Palatium concessurus, pignus fidelitatis suæ constantis, & candidæ. Itum super his literis in consilium frequens ab Episcopo, & Gubernatōre Indiae Georgio Cabrale; vocati viri nobiles triginta, Custos ædis maioris, & alij qui præstare scientia videbantur, vbi post officia regi beneuolo referenda, cum ad rem ventum est, & vt cumque disserendum, an posset inculpatè ethnicum palam simulare, pudor est scribere, ab eius mensuræ hominibus pronuntiatum id licere. Quorum rationes ad Lusitanæ Regiam cum alijs literis ab Episcopo missæ, tametsi meas in manus venerint abstineo reddere, quod non dicam nihil probent; sed nec ullo colore tam crassum iudicij errorem excusent. Malim eam ab iis creditam non simulationem ethnici, sed dissimulationem solum Christiani. Quicquid sibi persuaserint boni viri, Regis dubiam mentem ita confirmarunt, vt nouern inde mensibus pergeret cultu & moribus ethnicum gerere. Letitus quidem illi est diuinorum magister Theologus, cui negotium datum Regi suadere, vt Deo consilus, larvam ethnicismi quamprimum abiiceret.

Fuit is Antonius Gomezius, qui rogatu Episcopi, & Gubernatoris ad eum statim nauigauit, suscepitque illius institutione, diuina mysticia

ria quotidie illi explicit, & præceptiones Christianè viuendi; vtque ab iis longissimè aberat quæ Goæ consiliarij, licere Regi decreuerant, habilitate ingenij sermonem eò sàpiùs trahebat, vnde Rex facile conficeret, quàm iniquè sibi de Christianismo blandiretur, simulatione sacrilega prætexto. Quibus tandem euicit Gomezius, vt sanctè promitteret, se pace cùm inimicis regibus inita Goam confessim profecturum, & quodd animo premebat Christiani nomen, vitamque publicè editurum. His promissis erectus Gomezius Prouinciam ipsemet suscepit conciliandorum ei hostium, ad octinginta millaria itineris vltro citroque percursans, infensos Principes conuenit, per loca latrociniis barbaroruim infesta, ex quibus non absque miraculo excessit in columnis, & laboriosæ industriæ prouentus messuit, prima sua expectatione etiam largiores; nec enim solùm, inter Reges pacem constituit, sed cùm arderet totus studio salutis alienæ, apte vñus legati potestate, Somorino Christum prædicauit, (hoc est Imperatori, sic enim ob ditionis amplitudinem dicitur) & Regibus Ciales, Cetuæ, & Cocini, qui fidem ipsi juratis chirographis dedere, si Rex Tanoris fieret Christianus; se illius exemplo fore Christianos. Post hæc reuersus Gomezius, Regem deprehendit ad præstanta promissa non modo promptum, & alacrem, sed moras ferentem impatiens, quibus appulsuro solemnis pompa Goæ instruebatur à Gouvernator. Hic verò Naires, Regni Regisque potissimum columnen, quibus pridem suspecta Regis mens, eo profectionem adornante, vehementissime perturbati, regnum illi erant vitamque erupturi, nisi eos quo illum diligebant amor incredibilis tenuisset; postquam enim rescitum de navigatione illius in Lusitaniam vt Christo illic nomen daret, nihil admidum turbarum propterea extitit, præter coniurationem aliquam, affetuum, magis benevolam; quàm irarum aut odij perduellem; tametsi, vt à Barbaris, violentiæ plus quàm obseruantia præferentem. Mare itaque Goam versus ingresso, vnde octo naues illi occurrabant; ex primoribus Satrapa cum turma Nairum viam interceptit, contestatus omnium nomine, si latum vnguem vltterius tenderet, se suo cuiusque gladio in eius oculis casuros, & strictum hic ferrum suo quisque pectori obuertit. Rex quanquam suomet grauius quàm eorum periculo percussus, dissimulato confideter metu, obiurgauit eorum in dominū suum tantos ausus, sed pergentem, mutato necandi sui vel consilio, vel fupo, cingunt admodum reuerenter, & arce proxima concludunt; quàm vt triplici muro putarunt satis tutam, ita portis exceptis incustoditam neglexere, sed facile reperit quà se inde ab iis eximeret, quamuis casu tantum non lethali; Fune siquidem ad cerui cornua quæ forte animaduerterat illigato, insertisque in ea muri pinnis per demissum ex primo, & secundo funem feliciter lapsus est; tertio muro quod esset editior, delabentem funis breuior deseruit, coactusque quod deerat præcipitio supplere, caput saxo, faciemque illisit, maiori periculo quàm damno, crucifixi fortassis, quàm vitta fronte adstrinxerat iconē seruatus. Deprehensa fugam Naires inse-
F f 3
stantur,

& antur, sed is cursu ad flumen eos praeuerterat, vbi naues Goanæ in altera tipa, Rei exitum opperiebantur, ad quas natando dum traicit, nihil proprius absfuit quam ut mergeretur, Deus etiamtum ab eo exitium defendit. Cis flumen Naires conclamat, manus manibus, solùm frontibus feriunt, comploratione ac vocibus reuocant abeuntem. Quibus ille nihil motus, ne conspectu quidem, nedum mutuis vocibus illos dignabatur, donec Lusitanis enixè roganibus induci passus est, vt se illis præbaret spectabilem, vultu admodum sereno illos intuitus, salutatis innuit ut abirent, & nauis se condidit; illi post demissam corporis proclinationem ei exhibitam lugentes rediere. Goæ pompæ feruebat instructus quæ illum exciperet; dubitabatur an ut Christiano, quod nondum aper- tè prætulerat, an ut alieno honores haberentur, & censum ut pro Christiano. Octobris vigesimo altero & anno 1549. solenni omnium ordinum superboque ornatu, & occursu urbem ingressus est, Episcopo etiam Pontificis vestibus fulgente, & manu crucifixum gerente. Tonabant ex arce æreæ machinæ, viæ pretiosis vestitæ pannis, instratae floribus, choris musicis distinctæ, gestientis vbiue lætitia vocibus personabant. Ducebas in templum maius, sacro interfuit; biduo post, sacro apud nos cris- mate, quod expetierat vñctus est. Episcopo, difficile dictu est, quam se præbuerit obseruantem, patrem eum compellans, eius de genibus faustam poscens adprecationem; conscientia suæ causas, & dubia eius sententia permittens; de diuinis potrò quoties sermo erat, mirum qua teneritate, quot lacrymis, quam piis supra Ncophytum sensibus audiret. Quorum admiratione id saltem effectum ut multi ad Christum accederent ethnici, ex quibus regni Ciales Minister, & Caimalis quidam amplæ toparchiæ dominus. Dies Goæ decem transsegerat regia semper magnificentia, sumptibus, spectaculis varij generis recreatus, ultra quam forte causæ expediret; cum adest illi è regno nuntius & literas reddit; quid ferrent, ignoratum; sed reuocari se causatus, & omnino eundum absque vlla mora sustulit anchoras data fide se nunquam promissis defuturum, obseruaturum semper amicitiam Serenissimi Lusitaniae regis; & breui oīnes quibus imperabat ditiones sociatum Christianitati. Iam residua miseri Principis tam longinquos ab omni quam fecerat expectatione successus nacta sunt, vt Scriptori aequè, & legenti stuporem inducant. Prorsus in iis quæ diximus simulatione aliqua, priuatis suis commodis studuisse, nulla est suspicandi vimbra; nec cogitari vñquam, fingue animo potuit, cur adeò turpiter à fide defecerit. Redux enim ad suos, quem consecratus olim erat vivendi morem repetiit; nunquam palam est faslus se esse Christianum; sui vero cuiusmodi essent susdeque habuit. Adiere illum Episcopus cum Gubernatore, id modò expressere, vt pro Palatij foribus defigerentur cruces duæ; pista- tores (quibus illic vilius nihil est) vel exigerentur regno, vel Baptismo initiarentur: Naires, & Brachmanes Regi gratum facturos, si se profiterentur Christianos; sed cum secretiori iussu mandaretur ne quis propter ea

pterea ad hoc induceret animum, res eodem quo prius loco pernitioso, & miserabili constitire.

Redecamus nunc ad felicia, ut fuere Patrum Cocini labores. Illic Franciscus Henrichez, Baltazar Gagus, & Antonius Eredia, animorum magisterio insignes, inter alia iuuenes educabant centum quinquaginta quos ab Lusitanis Indisque parentibus utilitate legendi & scribendi expertis, ad se pellexerant; docebant autem præ omnibus, veræ fidei rudimenta moresque Christianos, tam fausto disciplinæ successu, qui vel solus posset bonam urbem partem facere meliorem: species virtutis in ætate innocenti, & libertas efficax arguendi quicquid peccaretur in lege in diuinam, dici non potest, quantum traheret admirationis; ducebant suos parentes liberi ad sacrum Tribunal confessione expiandos; cogebant sub nocte familiam, ad pias preces concinendas; docebant mancipia quæ scire oportet Christianum; in schola discipuli, domi præceptores. Nec erant hi fructus aut probæ indolis, aut innatae virtutis, aut paternæ ad pia rectaque educationis; ferè. siquidem Barbaris, & ethnicis orti, cum vita & lacte, ex iis virtus suxerant, impudicitiam maximè, deique contemptum; iis ergo quod habebant boni, magistrorum assiduitas strenua, id omne Deo adiuuante inseuerat, cui profectò vicissim eximiè pueri respondebant, iique in primis qui norant se ritu sacrilego, cum nascerentur in hanc lucem fuisse Idolis consecratos; idolorum odio, & eius sceleris vindicta, penetrabant se clam in domos ethnicorum, suffurabantur eorum Pagodes, & omni contumelia deturpatos, conterebāt, frustis quæ Patri pro testimonio fidei afferrēt seruatis. Tædio fuerit multa similia scribere quæ ut aliis locis, ita Cocini à Patribus fructuosè sunt gesta. Sed Regis Maldivarum non est prætereunda conuersio, Antonij Erediæ post Deum opus. Maldivarum autem si rectè Geographi notarunt, vndecim millia numerantur, angustæ sunt insulæ, multæ steriles & desertæ, omnes in Oceani tractu sitæ qui ab iis Maldivarum vocatur, in gradum productæ decimum supra centum, Äquinoctij linea diuiduntur, & à Phoenicia, siue Euronoto ad Caurum porrigitur, quodque maris interflui angustissimo iungantur potius, quam separentur ductu, solida- oculis apparent insula. Regem vnum agnoscunt vniuersæ: Mahometem sectantur, mutatione pessima ex Idolis ad eum transgressæ annis ante triginta quam ea quæ narrō contingenter. Orto igitur bello Maldivanos inter, & eorum Regem annorum viginti iuuenem, & coniuratorum tunc viribus imparem Cocinum configit, vitæ saltem & regno non poterat consulens, confisus nihilominus Lusitanorum armis se restituendum. Exceptus domi à Patribus, eorum partim euincientibus exemplis, partim Xauerij qui superuenerat allocutione, sed magis precibus à Deo flagitantis hanc sibi donari animam, quæ regnum integrum esset Ecclesiæ donatura, veritati denique acquieuit, & solenni ritu, ab eo lustratus est. Iamque Patres cum Rege, & Lusitanorum exercitu parabant concendere, ut recuperatum ab eo regnum rudimento salutis imbuerent, sed heu! quod

59
Cocini Patrī
labor, conuer-
sio Regis Mal-
diuarum.

quod ad rem Lusitanam minimum interesseret, insulas tenues, & macras, auri & aromatum steriles habere tributarias; nunquam sat serio Gubernatores Indiæ animum adiccerunt, ad miserum Regem ope valida iuandum. Inter hæc nobilem duxit Lusitanam, & spe semper inani se sustinens recipiendi imperij, priuatus, & pauper Cocini consenuit, atque illic in acerbissimo dolore de morte filij in aula Hispaniæ pugionibus confosso vitam clausit.

60

Oris Piscaria
extimia pietas.

Nullus tota India colonis suis campus Piscaria ora feracior, quinque illam inter se Societatis Patres diuiserant; nec unum sed multos singuli populos excolebant; quin & Antonius Criminalis unus totam complecti videbatur; percursorbat enim illam perpetuò, ut qui nostris vice Xauerij praesesset, & patrem agebat Christianorum omnium communem. Patres operum, quæ cuique obtigerant, alius quindecim, viginti aliis, aut plures instituebat Pagos, & in iis ad Christianorum millia ducenta, eò enim iam fructus cumulabant lementem ab Apostolo Xauerio primùm factam. Iis cum tota nostrorum contentio necessariam operam non posset sufficere, lecti sunt passim qui vicariam iis præberent manum ætate ad duranos sudores integra, diuinorum egregie callentes; probatæ diu perspectæque virtutis, quos ubi res posceret (poscebat autem saepissime, vel ob incursionses Badagorum, vel ob Bracinarum insidias) promptos fore non dubitaretur, pro Christo sanguinem animosè pacisci. Quod virtutis robur cum ægrè ad paucos pertineat, ex multis qui vltro huic se agoni deuouabant, designati sunt tantum decem. Hi fratrum saluti cuncte, sponte, nulla mercede, nisi æterna auctorati, adire Pagos, inspicere, quæcire, scrutari quid probi, quid secus à Christianis moribus deuinum, deque eo ad Patres referre. Sciscitari de Canacopolis, seu Cathochistis, quam diligenter munere fungerentur; & quod ea in ora, undecumque id fiat, pars ferè media infantium moritur, Baptismo tingere, quos infirmiores reperissent. Ac fuisse quidem eiusmodi hos viros, ipsi met Patres aiunt, nihil ut ipsis de Societate præter vestis habitum decesset, sed desideria populi non ita explebant, ut nostrorum præsentiam optare, & postulare desineret. Quare ne aliqua inter se mutua pro nostris inuidiola scinderentur, suum pro numero communitati cuilibet præscriptū est, statorum dierum ad confessiones tempus; quod eidum impendebatur, alij moram non ferentes, vrgebant per nuntios aduentum Patrum, piè queritantes, efféntne pro spuriis Ecclesiæ filiis negligendi, prætermittendi, & abigendi procul, dum Patrum labor sollicitus, ac præsens vbertim alias recrearet; Cùm verò Pater quod erat sortitus Commune adiret; occurrebatur illi magna festaque frequentia, & quamdiu illuc moraretur, velut operum omnium, & negotiorum indicio iustitio, vni animarum tractando negotio tempus omne dabatur; sed ita distributum, ut partem pueri, partem viri, partem mancipia sibi suaua haberent; puellis similiter, coniugatis, ac viduis suæ ad animi protractionem concedebantur horæ. Ad hæc iuuenturis educationi præstabatur sollicita

follicita opera, & qui sodalibus multùm ingenij bonitate, vel indolis præ-
irent; transmittebantur Punicalem, quod frequentissimum, & totius
Piscariæ, princeps est oppidum, vbi piorum largitate Henricus Henri-
chez seminarium alebat; iind hinc etiam Coulanum urbem Trauancoris
destinabantur ad Nicolaum Lancillotum, qui centum illic docendis ado-
lescentibus suum per se laborem nauabat. Expertos quippe docuerat
dies, ad fouendam in iis populis, religionis, morumque sanctitatem,
nihil æquè conducere, in tanta operarum inopia, vt vsum talium domo-
rum, in quibus eo innocentis vitæ candore agebant ij iuuenes, ea rebus
diuinis applicabantur assiduitate, vt iis Deus non tard ad edenda miracu-
la vteretur; & nunc aqua lustrali, nunc attactu precatoriæ coronæ,
modò recitandis ex more orationibus ægrotos sanarent. Christi autem
mysteria sic erant edocti, vt remissi ad suos, magistrorum egregiè mune-
re fungerentur. Nec mihioris fuit quoad animos vsui, Nolocomium illic
à Patribus apertum, in quod Piscariæ totius ægroti pauperes deferren-
tur. Quod genus liberalitatis, vt nouum Barbaris, ita illos ad religio-
nem incredibiliter animauit, quæ materno sensu caritatis, tam piè suis
succurreret. Huic multum adiecit æstimationis Dux ipsem Manuēl
Rodriguez Cotignus vir sanctus, quo scribunt Patres, qui penetraret
altius in officia virtutis, fuisse tunc in India neminem. Is sibi hoc in No-
locomio metatus hospitium, pauperes illos ægrotantes sibi in familiam
adscripsit, mouitque alios exemplo illustri ex eo populo insignes, vt Dei
amore ac reuerentia, suum famulare obsequium ægrotis addicerent. Altera quoque à Patribus instituta ibidem hospitalis domus, sed solis militi-
bus, qui oram illam stipendio regio tuentur. Cùm enim miseri, ex
insueti viictus incommodis, vel cœlo æstuante in morbos inciderent, hu-
mi iacebant destituti; ad summum in littore sub desertis pescatorum um-
braculis, egestate r̄agisquam morbo interibant. Præter has ædes pu-
blicæ misericordiæ ieuandis corporibus positas, fundarunt Patres com-
plura cuiuis Vniuersitati Templa, in quibus animosum excoleretur, &
proficeret pietas, quæ pro gentis architeconice, erant prorsus elegan-
tissima, vt videretur amoris ingenio, quem conferebant ad ea construenda,
artis ignoratio compensari. Fabrum quisque lignarium, quisque
muranum agebat; adulti, pueri, nobiles, plebeij, nemo immunis ab
opere, omnes partem honoris in ædificandâ Dei domo ambiebant; ad su-
pellecilem verd, & ornatum, vt illic pulcherrimus parari poterat, lar-
gius etiam quam inopia fineret conferebant; nec erat tam egens, quin
vellet de suo aliquid inter ornamenta Sacrorum agnoscere; quin & sum-
mis annonæ angustiis, quas anni arantis sterilitas fecerat, nihil parsius
quam annis benignioribus donaria Ecclesiis venerunt. In eas mos fuit
diu, noctuque congregari, ad preces decantandas, & recitandas con-
tentis vocibus fidei regulas; in eas ægrotos deportari, maximè pueros
ex quibus multi optatam sanitatem euidenti miraculo reportabant; in
iis item lites cum Ethnicis decidi, permissa nimirum iudicio diuino

Gg sententia

234 De vita & gestis S. Franc. Xauerij,

sententia ; exigebarunt enim ethnicorum coram altari & cruce iusfurandum, sequebaturque periuros, aut improvisa mors, aut calamitates, quibus manifeste ab insontibus reos iudex idem & vindicta fecerat Deus. Ecclesias demum sua contra Mauros, & confines ethnicos propugnacula vocabant ; quod quibus in locis & plures, adfiscarentur, & reuerentius haberentur, eò esset barbarorum incursio rarior, faciliorque depulsio. Principio tamen defendi armis illas oportuit, & quidem acerrime : ille-cti præda quām ex iis opimam facturi erant, turmatim crebro ethnicī irruerant ; Christiani ad primum eorum conspectum raptis subito armis concurrebant, foeminæ iuxta, & pueri cum viris, in Ecclesia mori, quām ex ea expelli promptiores ; cumque nocturnis ut plurimum irruptionibus petrerentur, institutæ ab iis ad tempora armatae excubiat, & custodum vices, stationesque perpetuæ uel vallis unquam horis essent ad excipiendum hostem imparati. Elusit nihilominus hanc diligentiam dynasta ethnicus, & ignem Ecclesiæ cuiquam tam occultum subiecit, ut magno Christianorum luctu tota conflagraret : verū quod iij non valebant, mox Deus sacrilego rependit ; suo enim illo præclaro facinore dum sibi mirificè applaudit, totius corporis excruciam correpertus terribili, agnoscit statim mali causam, & manum ; quare ad Christianos confidentius pro remedio, quām ad medicos mittit, iurans per quicquid est, instauraturum se sumptu suo & ornaturum templum, incenso magnificientius. Sed Deo sacrilegis documentum in eo, volenti edere, exorabilis non fuit ; dilabente inter summos dolores & rabiem corpore universo infelicem animam euomuit. Nec multo mitior alterius casus, qui fratrem è nostris gladio inuasit, quod vetaretur ab eo Fanum Idolo strucere ; tertij quoque etiam peioris, qui refixam crucem, in frusta secuerat, eaque ad summum dedecoris pedibus proculcarat. His tamen ostentis nihilo cautior Bracmanum infania, pergebat vicinos Piscariae Reges in Christianos concitare ob illata Pagodibus probra. Eos enim pueri cateruatis, sagacissimè venabantur, & ubicumque reperirent raptare in litus, mari demergere si possent ; si moles aut pondus prohiberet, saxis, & fustibus denasare, suaque in ara deformatos, ac mutilos visuque ridiculos omittere. Bracmanes præterea tam nihili erant, non modo ut Henricus Malabaricè una & Maleamicè apprimè sciens, ducentos unus ad disputandum prouocaret ; verum & pueri quos erudiebat, ab expulsionem dæmonum ex arreptitiis secum tentandam instigabant, utri neimpe illos cicerent ? Baemanes suis cantilenis, an ipsi signo Crucis ? sed suæ miseri utrobique concij imbecillitatis, nec posse disputando veritati ob sistere, nec virtute fugare dæmones, erubescabant scilicet hominum oculos toto illo tractu, Fanisque, & Idolis desertis, aut latebant obscuri, aut alid migrabant.

Regis Trichinamali, & Brachm. conseruo. Ad hanc illos intime torquebant tot milia quæ sua quisque in sorte Patres ab Idolis ad Christum traducebant, ut cùm operis partem præcipuam, in Christianorum veterum firmanda fide, & pietate fouenda collocarent.

locarent; toti viderentur, nouis Christo querendis incumbere; exticere in iis alter dignitate, alter scientia illustres, uterque pondere auctoritatis sua ad conuersionem aliorum efficaces. Prior Trichenamali Rex, quae est Zeilani insulae dux, hic non plus octo annorum puer regno pulsus, a Piscariæ Christianis auxilia aduersus tyrannum petuit. Ducebat hunc Princeps e stirpe regia, & viri quadraginta, magis ad custodiam corporis, quam ad auxilium comitatum, patruo interim ciuium animos in eius obsequio contrahente. Prolixè omnia in operi deferunt Christiani quibuscumque possent regem subsidio iuuare; sed inter haec eius monitori commodè fugerunt de regno meliori, nec vita breuitati, nec hostibus, nec fortunæ ac temporum casibus obnoxio, & tam multa ipsi de supremo illo & æterno bono quod spondet Christiana Religio, tam magnifice edisserunt, vt à Patre Henricz de illo plenius audire voluerit; Deoque discipuli mentem, & magistri linguam animante, Christianis adscribi petuit, & quantum ab iis tot auxilia ducere quot expertierat non posset, tamen fonte diuino purgari, bonus princeps rogauit; quod ipso cum rege pucro, eiusque famulis quadraginta obtinuit. Inde Zeilanum eo armorum, & horumnum præsidio reductus, quod Parauarum sinebat tenuitas: tantum illic offendit turbarum, vt Parauas ab se remiserit, ipse in tutelam Lusitanorum Goam concesserit, ubi Collegij Patribus commissarius est Christiana virtute excolendus: rex interea temporis regni partem quæ fida illi persistiterat, generosi roboris Christianus, cuius beneficio in eam Christi notitia peruasit, multique ad illum adiuncti sunt. Ex duobus alter (quorum fuit ut dixi singularis ad Christum accessio) Iogueus erat primarius, totaque India nominatissimus. Sunt inter Brachmanas Iogueorum nomine complures: hi à turbis semoti, perficiendo animo, contemplationi assiduae, vitaque asperæ extra modum addicti. Horum is erat de quo nunc agimus, cæcus adhuc ad lucem Christianam, sed scæcæ sua oculatissimus, nam cultu supremo unum venerabatur Deum. Pagodum quantum occurriset frustatum confringebat; obiurgabat acerrime Brachmanas quod plebem auerterent, à Veri notitia, Deique adoratione; vulgabat occulta fucò modestiæ, illorum probra; & doctrinam mendacem, idque unum agentem ut simplicis populi expressis marsupiis & facultatibus clam saginarentur, dum mentiebantur exsuccam paupertatem. Diuini quin etiam honoris studio, ne abstinebat quidem ab explorandis Christianis, quos sicubi reos aduertireret ad Patres deferebat, maximè si quid repeterent inueteratae superstitionis, à qua illos data Christo fides auertebat. Vita illius, rectæ consuetanea naturæ inculpata, iejunio, & cultu austero animique secessu constanti exercita, ut prætere diuina nihil mente tractare videretur. Denique non longè aberat à Regno Dei, sed fastuosa tenebat fama inter suos voluptate, quæ videbat sibi virtute ac literis æquar in omnem, & secluso aliquotum contentu, sibi ipsi tantum mirificè satisfaciebat, nullum ut extra se crederet sanctitatis germanæ animam rectius assecutum. Verum huic tandem

diuina bonitas errorem exemit, Patris Henriches industriis artibus, & virtute vfa, quem Ioqueus ei peramicus biennio integro obseruarat. In uitabat enim interdum hominem ad transigendos secum familiariter dies paucos, mutuis de re animi summa colloquiis; in quibus illi vitae normam descripsit numeris omnibus absolutæ, longe illa quam suspiciebat eatenus excellentiorem. Hæc votis adiuncta quibus illum à Deo Christiani vehementer poscebant expugnarunt illius animum, & fecere diuinæ gratiæ obsequentem: ipso itaque Pentecostes die, læto apparatu, Punicali in oppido, vbi vt plurimum egerat, Christi balneo lotus est, pari Christianorum gloria, & Brachmanum probro, quos nulla æquic, falsi conuincere disputatio valuit, vt eius viri desertio quem India omnis Iogueorum sanctissimum, & sapientissimum prædicabat. Occursum illius denitabant, multoque longius à disputando cum eo cauebant, ne sua sibi palam flagitia, & fraudes in-populum, tam iacilegas quam auaras exprobrati audirent; quas propterea Christianis enunciabat magna voce, vt eos in Christo stabiliret; ethnicis vt ab iis eruptos meliora sapere doceret. Quanquam erat eius viuendi ratio, mutus sermo; sed potens ad afferendam legis quam amplexus fuerat sanctitatem. Totus erat in animi cura, famularu Ecclesiæ, subsidio pauperum, diuinorum meditatione, perpetuis lachrimis, quibus non satis capax piorum sensuum cogitatio, æstuante Deo animum oculis leuabat. Hunc secum Henrichez Cocinum assumpsit in comitem vt recrearet Christianorum pietatem quos eius videndi desiderium tenebat. Eum Prorex Cocini tunc præsens egregio munere donare voluit, sed hoc, sua diues paupertate spontanea, reiecit, negans præbendos de se hominibus sermones velut spebus aliis ad Christum, quam Christi gratiæ accessisset.

Eset hic de certaininibus Christianorum fortium ingens campus, qui Brachmanum instigatione furentes ethnicos ferendo vicerunt; nisi ea non ita propriè ad Societatem pertinerent; minus abest ab ea & ab Xauerio quod vnum referam de adolescente, ac prope puero, nec dum æstimandæ constantiæ aduersus mortem iusuperabilis, capaci; & iam eius publicè Magistro. Erat is ex alumnis vnu seminarij Goani, Xauerio tam cari: audiebat crebro de Molucensis ethnicis, ex quibus Xauerius nuper redierat, quam essent Barbari moribus, quam destituti hominibus quorum acri labore imbuuerentur Euangelij doctrina, quantum ea expeditio à venæmis, & ferro periculorum secum ferret, & P. Alfonsum Castrium paucis inde diebus eò profecturum; inito igitur ab se consilio, sibique de se magna omnia pollicitus, iter illud suscipere statuit, & pro salute illarum animarum Deo vitam, & sanguinem deuouet. Verum quod certò negandum id sibi prospiceret, captavit industria, quod malè precibus committi censuit. Nauim portu illico exitura, clam se à socijs subducens eo Castrum præcurrit; fingit paucis se velle vectorum non nullos; nauim ad hoc ascendit, & nauis in finæ velut aliud agens se condit angulo, latitatque tamdiu dum in altum prouecta, metum illi adi me

meret ne remittefetur Goam. Tunc & metu liber, & coactus fame se profert ex latebris; sed incassum mox sibi cedere piam fraudem dolet; frustra ploratu non consolabili, & magnis de se ipso promissis contendit extorquere ut retineatur, nec enim operi tam periculoſo, & perpeſſionibus arduo credenda erat debilitas, virtusque puerilis: quare cum nauis Cocinum legiſſet commendatus eſt Vicario, Goam prima opportunitate ad noſtros remittendus. At iſ interpretatus hanc repulſam, opinionem ſui, tanquam ignauæ, ac vilis animæ; nec par ferendis in posterum ſodaliū oculis, Lufitano ſe locat in famulum, alio nauiganti, nec multo post cum illo à Mauris caſi itur. Horum barbaries, & ſuperftitio in Catholicos crudelis, Lufitanum cultris immasiter conſoſum diſſecat; puerum fore arbitrata Mahometo non ægrè flexilem reſeruat, traectumque in eius quoddam fanum, blanditiis primum, promiſſis inde ſollicitat, ad eiurandum pro Mahometo Christum, ſed ventis omnia mandabantur: conſtanter animosus puer hoc ſuum propositum virili gradu ſemper obtinuit; ne operam in caſſum perderent, ſe iuratam Deo in Baptismo fidem nunquam prodiuitum, ac iſ res poſceret, vltro vitam pro illa depactum. Eratque omnino præſtiturus, nec animæ lucrum poſthabiturus ſaluti corporis, qui pro Molucenſium æterna ſalute tam liberaliter ſe Deo obtulerat; nec agebatur iuuenili, & euāido impetu, ſed peccus martyris, & grandes animos, ſub teneritate annorum verſabat; quare verſis in minas, & terrores blanditiis, cum circumſiſterent eum Mauri, & ſtričtos acinaces alijs peccatori, capiti alijs, lateribus alij intentarent, & ficta vndique mortis imagine, ad Mahometem perurgerent; ille certo, ac ſerio rem agi, moriendumque nihil dubitans, flexis genib⁹ vultuque ad cœlum intrepido iterabat fidelitatem ſuam Christo, eiusque testem, Deo ſanguinem ſuum offerebat. Tenuit dia hæc simulatio, timore vltimo iuuenem crucians, ſed quod eum mallent feruum habere quam mortuum, catena onuſtum ærumnoſo carcere clauerunt. Illic inter ærumnas dum iacet, Dux quidam Lufitanus cum manipulo armatorum valido impaſtos, & incogitantes Barbaros de repente aggressus; nullo fugæ, pugnæue exitu, oppreſſos, poenè omnes deleuit, igni coetera, & prædæ tradidit; ac fortiflimum puerum vinculis exemptum, victorem in Piscariam vexit; vbi à P. Henricz velut triumphans incomparabili nouæ illius Ecclesiæ gaudio, & vtilitate exceptus eſt, raro omnibus documento, viuendi adeo Christiane, ut luberet pro Christo fortiter, ſi cauſa incidenteret, emori.

LIBER QVARTVS.

PO S T R E M V M dabit vitæ actum hic liber , quò Patres duo Indicæ Christianitatis Franciscus Xauerius , & Antonius Criminalis luculentius claruerunt : nec fas est eos sciungere , quos loci , & causæ , & temporis coniungit ratio ; alter Piscatæ incultam plagam Euangelij satu primus auxit ; iactam alter sententem suo primus sanguine rigauit , quæ irrigatio si desit , nunquam sat firmiter radices fidei credentium animis coalescunt . Ambo archetypa fuere , vitæ alter Apostolicæ , mortis alter , exempla ; quamuis planè vterque sortè vtraque decorandus , si *qui dñidit singulus prout vult* , in campum Xauerij Criminalis , in Criminalis arcnam Xauerium misset .

I
Oeus, patria,
prima aetas
Antonij Cri-
minalis.

Natus est Sissæ Antonius , siue ut habent nominalia Baptismi dipthica Petrus-Antonius Criminalis ; distat Parma is pagus leucis circiter tribus , èstque ad Padum inter antiqua patrimonia Territorum , quos distinctionis amplitudo , nobilitas sanguinis per longam seriem maiorum ducta , & armorum fama , tota Italia commendat . Patrem habuit Ioannem-Antonium Criminalem ; matrem , Magdalenam de Gallis , ex S. Quirici oppido , honestissimum vtrumque inter suos , & ab re domestica commode instructum . In lucem venit Februarij septimo ; liberorum , & ipse septimus anno post sesquimillesimum vigesimo . Prima humanioris studij rudimenta , in patria posuit , in quo nacltus Magistros , Sacerdotes , duos , probitate quam scientia meliores , pietate plus quam litteris profecit . Iamque tum clare animaduersum est elaborari à Deo pueri animum , intento in beatos euentus oculo , & manu , quos illi pro sua liberalitate præparabat . Nam præter naturæ bonitatem æquabilitate mirabili castigata , & motus animi sedatos , proinde gratiæ aduentanti maximè dociles ; cum partæ virtutis in ea æratula tenebat gradum , vt narrarit nobis , eius olim coævus , tunc nonagenario senior , eas eius doctes , quæ sanctum iuuenem , & Angelo similem facerent ; illibatum castitoniæ splendorem , collectæ modestiæ pudorem verecundum : mores innoxios , & cum grauitate quadam amabiles ; contemptum rerum caducarum , vnis animi rebus , & vni acquiescentem Deo . His tum progresibus , tum annis auctus , ad maiora studia Parmam venit , vbi Scholam offendit Philosophiæ suo ambitu dignioris . Illic Faber , & Lainius , ex Ignatij sociis agebant , magistri animorum adeò fructuosi , vt scriberet Faber plus centum cùibus eodem tempore Exercitia Ignatij tradidisse , ea muta

mutatione hominum etiam perditorum, quam solet id genus machine obtinere; fuit in iis qui exercebantur Sacerdos Sissanus, Ioannes Baptista Pezzanius (qui post in Societate religiosissimè obiit) iis ille sacris rebus feliciter captus, captor & ipse aliorum quos adduceret ad Fabrum, sagax & strenuus euasit; huic cum esset Criminalis, & popularis, & vsu domestico perfamiliaris, facile fuit persuadere, vt Fabrum viserent; quo primo congressu mutuis vtrimeque virtutis nexibus, sic irretitus est alter ab altero, vt semper deinceps ille inter ipsos amor sanctus mirifice creuerit. Totum Criminalis Fabro se tradidit; Faber iuuenem fixit, qualem pro indolis eius præstantia, & pro sua in regendis animi peritia, de sua incude exire decuit. Sed fuit huius præcipuus artifex diuinus Spiritus, quem in dictatis à Fabro exercitiis tam abundè hausit, vt castitatem Deo perpetuam nuncuparet; primo Sactorum Ordinum iniciaretur, & inflammaretur ardentibus studiis alienæ salutis, siveque in primis patriæ, cui primas debebat caritatis. Fabrum ed induxit & Lainium, quorum piis artibus renasci visa est; sed ipse multò beatius, cum sanctis interim, operariis duobus curiosius introspectis formam illorum quam suspiciebat statuit æmulari, sibique quam posset sanctissime, proximis quammaxime utilis vivere; cui vita in instituto dum adscriberetur, tempus interea, piis operibus quam litteris acrius occupauit. Anno insequenti, qui fuit sæculi quadragesimus primus, ritè ac recens à Paulo III. Societas sancta forma, pedes, & peregrini schemate Romanum venit, vt Ignatio probandum se daret; qui domi aliquamdiu pro hospire habitum, capacem agnouit eius spei, quam in eo defixit maximam futurum diuinis in rebus excellentem. Hic verò propediem admitti in Societatem dum expectat, adiunt à patre decrepito literæ, quibus nuntiabatur matris mors, & infimis precibus rogabatur, vt quantocuyus rediret, illam enim iacturam duplarem, & mortuæ coniugis, & procul absensis filij sibi esse intolerabilem. Non putauit Ignatius negandam seni consolationem, quam & miseræ preces, & afflictissimi parentis iusta necessitas, tantoperè flagitabant, & erat iuuenis ea virtus, cui tuto credi experimentum posset alioqui, antea, paternæ domus adiundæ, absque periculo à Dei Domo aberrandi. Suasit igitur Sissam iret, satisfaceret illi officio pietatis, ac rediret, se illum confessim Societati adiunctorum, quin imo iam inde se illum in suis habere; dolens iussu, sed læsus promisso iuuenis, exin nec patrem habere, nec patriam, Dei esse domesticus, nullius præterea; versari cum suis in patria, velut in exmo, vel gente extranea, dumque illic subsistit, nec domo exire, nec adiri ab ullo, nec ullum omnino inuisere: satisfacere autem attonitis velut ad rem nouam, aiens non intelligere homines, quæ Dei sunt; nec reperturum qui sequi se vellent, multos potius qui secum trahere; si lucrari alios non posset, nolle saltem seipsum perdere. Quam vero mœroris consolationem parenti adhibuit, longe ab ea fuit, quam opinione præceperat; filium expectarat, & Sanctum accepit; cessit ruerentiae amor,

240 De vita & gestis S. Franc. Xauerij

amor, & verbis Deo ac rationibus æternis filij mollitus pater, non sustinuit obstatæ illius proposito, Romam repetere festinanti: quatri-duo igitur domi acto, breui prorsus ad videndum patrem nedum ab eius leuandum dolorem spatio, media hieme Romam iter relegit, vna comite patientia, vno diuinæ prouidentiæ comineatu, ruptoque magis omni propinquitatis vinculo quam soluto, nisi enim vt suos ad Deum proueheret alius, eorum nunquam meminerat, & iam è fratribus aliqui, singulariter soror, magnis arduisque itineribus ad excelsam virtutem nitebantur. Itaque ad illos scribebat ardentes de diuinis & interioribus animi literas, quæ dum viueret afferuatae, post mortem sunt venerationi, adeo vt, eius ex fratre filius scriptori commodatas ad excerpta quæ vitæ illius adderet, repetierit ex eo non multo post, scribens videri sibi grandi bono carere, & noctes duas insomnem duxisse, quod orbatum se carismo pignore sentiret.

2

**Horrendo viso
ex fratre ne
potem liberat.**

Huic erat nomen Ioannes Dominicus Criminalis, & peculiaris valde causa venerationis in Sanctum patrum, cuius præsidium singulare, discrimen ingens illum docuerat, vt iuratus ipsem affirmauit. Agrotabat anno 1595. & iacentis vitam abiecerant medici, cum nocte quadam dum vigilat, flammarum circa lectum videt horrendam erumpere, quæ momento cubiculum implet, media ex flamma dæmonem qui post circuitus aliquot in eum insiliens & minax vulnulis, raptaturus ad inferos lacerum videbatur. Tain immanni horrore extra se positum, nec Dei aut sancti villius memorem, moxque vt putabat in ignem deturbandum, non deseruit Antonius, trementi ad latus alterum spectandum se dedit, serenus, & hilaris, brachioque arreptum timere vetuit, nam se illi adesse defensorem: post hæc amotum ab eo dæmonem in fugam vertit, premensque fūgientem cubiculo exit, euanuit etiam subitu ille ignis, liberque iam ex iis angustiis ægratus, breui quidem planè consanuit: sed quod intererat in maximè, quodque viso illo salubri monebatur, melior animo factus est. Porro Sanctam proba rectaque suadendi libertatem, ne paterna quidem reuerentia in Antonio minuit. Vlyssipone in Indiam profecturus hor-tatus est patrem fortibus literis ad confessionem vitæ totius anteactæ, ad exuendum affectum addictiorem cogendæ pecuniæ, quam virum deceret, animæ suæ sollicitum: subdebat vero. Per Christum te ibis ero id agamus ut videre mutuo in beata illa ad quam conditi sumus patria possimus, in hac opinor nunquam in posterum visuri: salvi dum licet querenda incumbamus, nec enim postmodum dicere inuerit, nunquam sic fore credidissim. Erit cum frustra cupiemus, quod prestare nunc ultro, & facile valemus. Si quid usquam boni, si quid mihi iucundi gratificatus es, per Christum te oro, thesaurum illum ambius Iesum Christum, veros omnes thesauros se uno claudentem; nec te filiorum, aut filiarum mordax cura ab eo retardet; fortassis enim futurus es nobis omnibus superstes tame si oparem nos omnes iam esse mortuos, crucifixos inquam, & laculo mortuos.

3

**In Soc. admittitur, in Lusit.
ad studia pro-
ficiuntur.**

Romam mense Aprili ex patria ad S. Ignatium reuersus, in Societatem adisci

adsciscitur anno 1542. annos natus duos & viginti, & subdiaconus, paucis ab hinc diebus probare suum tyrocinium incipit, duro mensium quinque itinere, sed tam lecto comitum numero, ut multo plus ex iis duceret intimæ voluptatis, quam molestiarum ex viæ incommodis; tûm quod charitatis quam naturæ maior suauiorque communio, laborem leuabat; tûm quod iis omni adesse officio delectabatur mirificè, & nauare se Christo ea obsequia reputabat, quæ Christi seruis, impenderet. In iis erat Petrus Ribadeneira admodum adolescens, qui Româ cum socio studiorum causa tendebat Parisios, Conimbricam Antonius cum aliis quatuor, pedites omnes, vilissimo habitu, & corrogata in diem stipe. Noctem in publicis pauperum domibus, si bona sors daret; vel inter deserta mapalium rudcra, vel si eos intercepisset nox sub dio, ut minori auræ iniuria poterant exigebant. Erat enim par iuuenum virtus atque alacritas non propriis modo ferendis incommodis, sed etiam alienis, quibus suorum immemores & afficiebantur grauius, & accuratius succurrabant. Ab se tamen quiddam in Antonio singulare Roma usque Auenionem, obseruatum Ribadeneira tradit, *Mirabar, inquit ille, persape, eius feruorem charitatis, ut mirum non sit, ius initiu finem datum à Deo non discentaneum (mortem scilicet quam narrauerat beatam) sociorum sarcinulas sibi imponere; quoies fluuius transmittendus, vada ambigua tentare, & frangere; debiles etiam bumeris sublatos transfuehere, hilaritatene omnibus viuacem, vegeto suo latoque ardore accendere, suam denique singulis operam paterno affectu, famulari obseruantia exhibere.* Conimbricæ, studiis sequi annum dedit, quo tempore sacerdotio inauguratus est Ianuarij sexto anni 1544. ac bimestri post Vlyssiponem missus, vela ibat facturus in Indiam, nisi anno illo, qua causa nescitur, aut defuisset nostris cundi copia, aut ventis aduersis reiekti essent in Europam. Hæsit ergo ad annum sequentem in Lusitania, ex qua Martij vndetrigesimo classem concendit Ioannis Castrij qui Martino Alfonso de Sosa in Præfectura Indiæ succedebat. Soluerc vñà Vlyssipone Nicolaus Lancillotus, & Ioannes Beira, & paulo plus trimestri spatio applicuere Mozambicum secunda omnino nauigatione: inde post quietem dierum viginti, quam ministerio ægrototum in nosocomio contulit Criminalis, resumpto mari Goam prosperè appulere, Septembbris 1. anno 1545. vbi S. Fidei seminarium quid tunc nostri se recipiebant, eorum laboribus sex menses profecit. Illinc' aduentu Antonij Malacæ cognito, illum Xauerius in nouam Piscariæ Christianitatem Mansillæ socium transmisit, vbi paulo plus fece triennio strenue posuit. His particulatim emendandum fuit quod varie à multis erratum, quibus Antonij literæ ad distinctionem temporum defuerunt. Nunc in mortis ipsius, & causa & modo, illius gloriam; post, nostri etiam documentum, in eius vita & meritis speceamus.

Habent confinia Piscariæ ad septentriones, Cilai vada, quæ ad Manaram insulam excurrunt, & scopulorum catena, ac syrtium fauces illas ⁴ Catua, & nos maris præcludunt. His è regione perinsulam ora Piscaria proiecit, vado dus martyrij.

solum exili sibi continentem quæ lingua Ramanancoris dicitur. Stabat
 illic templum Idolo cuidam, toto illo tractu religione antiqua veneran-
 dum, & peregrinorum è regno Bisnagæ & Narlingæ concursibus fre-
 quens; votis, ac donis opulentum, quibus cœnobium Brachmanum sacra
 obceuntium pingueſcebat. Tertio ab hinc milliari Bedalæ in pago præsi-
 dium erat Lusitanorum quadraginta, qui fines suos arce tuebantur.
 Quicquid mente versarit Ioannes Fernandius Correa præsidij dux, certè
 nouis tunc rebus abstinuisseſt prudentius. Nam is ut aditum ad Pagodem
 intercluderet ethniſis, angustum id ſoli, quo veſut Isthmo Ramanancor
 iungitur continentis, foſſa grandi perfodit, aggere munita, quo breui ab
 Idolo vota, à templo peregrinos, à commeatu Brachmanos exclusit. At
 hi fame, iraque stimulati, apud Badagas Bisnagæ incolas, de quibus iam
 alias, iniuriam queri, exaggerare probrum, dama na exponere, vindictam
 flagitare, quam fuit nimis pronum ab iis Barbaris obtinere, quibus ob-
 aliadas deprædationes, & vastationes, inuisi euaserant, & intolerabiles
 Lusitani. Ad arma vndique totis circum locis conclamatūr; quem Reli-
 gio tangeret, quem Dei Ramanancoris captiuī libertas, open ferret ad
 eum è feruitute eximendum; qui ſenſu honoris pungeretur, addeſſet, vi-
 turus priuatas iniurias, commune dedecus ac metum quibus regnum &
 gentem premebat bellicosam, vilis manipulus Lusitanorum quadraginta:
 non laturos aspectum armatorum, ſolumque confſcipi, ſat fore ad illos ex
 animandos: excutiendum ſemel nidum illum latronum, & purgandam
 ea collunie regionem: ſi inuaderentur insultu repente, ne vnum qui-
 dem ſuperfore, nec ſibi alium labore niſi confiendi fugientes, exploratū
 enī per fidos nunciōs haberi, carere illos omni bellico comeatu; &
 affluerent licet, num' & haſtae aiebant noſtræ carebunt vulneribus, nec
 ſequetur de ſagittis cruor: aderit profecto quem vlciscimur Deus Ra-
 manancoris, vires suas pugnantibus iungeret; Dei eius erit victoria, præ-
 da omnium noſtrum, triumphus communis. Stetere ergo in acie, haſtas
 ſtloppis, & omni Mauricorum miſſilium genere instruēti ſex millia ethni-
 corum, & Saracenorum, ſublatisque ſignis, Ramanancorem cœpere pro-
 gredi, ſed ſparsis manipulis, nulloque ordine, palatibus ſimiles tym-
 panis, & gradu tacito, ut prius oculis imminere illos ſibi, quam rumore,
 aut ſtrepitū ſentirent Lusitani: dum primi ſubſiſtunt manipuli, & ſe-
 quentes expectant coēunt Lusitani, hostē explorant, deliberant quod iam
 deliberari non poterat, cum res ipſa vrgeret & cogere in mare recedere;
 non posſe quadraginta niſi temere, & iſtanē, tanto hostium numero op-
 ponī, nec indigenis hoc rerum extremo confidendum, piſcando meliori-
 bus quam pugnando, arçem malè munitam, & imprefſionē ferendā im-
 parem, ad hæc igniarij pulueris defectū, arma prope omnia iacere mor-
 tua. Inter hæc audita Badagarum Ramanancorem expeditione Crimina-
 lis vicino ex pago quem paulo ante Baptiſmo lustratum, diuiniſ imbu-
 bat, ſubitū accurrit; Lusitanos videt ſalutem in nauibus quærere, Bar-
 barorum ferro neophytes obiici, nihil iis ad defenſionem, aut fugam re-
 linqui,

linqui ; ducem adit, obtestatur, videret etiam atque etiam num qua via res possent incruentè cum Badagis componi, vita saltem suorum & neophytorum salua. Sed is crudi tenax propositi, præter suos, flocci reliquos habuit, sibi consulerent cœteri qua possent, ac nossent. Iamque infelices, speque omni abiecta, quibus lembi erant in eos cum familiolis, & recula sua sese colligere, robustiores in Cilai saxa natatu contendere miliiari vix altero diffita; pueri & fœminæ quorum calamitas maior, & periculum tristius, huc illuc cursare, nullo seruitutis aut necis effugio, & lamentabili ciulatu onus implere. Dicis responso acerbe iactus, ierat Criminalis, questurus apud Deum, & defleturus stragem saeuan insontis illius Christianitatis, illinc si quam posset opem latus exiens, & crudeli spectaculo confixus miserorum, non de hoc modo, sed i. la etiam immortali salute perclitantium, vt qui sub tormentis duraturi non essent, quibus eos Badagæ retracturi erant ad cultus, sacrilegos; boni pastoris fungi officio, & suis cum ouibus, ac pro suo grege animam ponere decreuit. Hortabantur ipsum Lusitani ne sic vitam suam pro Indorum vita contemneret, sed certum periculum pretiosius adamauit, quo creditarum sibi animatum quoad posset salutem in tutum subducere. Ergo discurrens quaquàversum vbi male laterent vel peius prostant miser, obire omnes, suadere ignitis verbis constantiam fidei, & necessarium hoc rerum discrimine, vitæ vnâ, mortisque contemptum, erigere illos breui & firma spe vitæ beatioris, & æternæ pro hac ærumnola quanto- cyus potiundæ, iuâre ad comportandos in cymbas pueros, & infantes; Post quæ in templum ad eos redit qui magno numero velut in asylum eo confugerant; sed iunctis iam copiis audaces Badagæ alij vias intercipere, scrutari latebras alij; magna pars ad mare proquere quo se turba fugientium premebat; nec fuere adeo celeres in vitando littore Lusitani quin sex eorum è numero saucij, tres statim conciderint, duo aliis paulo post, sexus dumtaxat seruatus sit. Hic magno post se excitus strepitus Criminalis, vt vidit respectans, hostem esse, sibique ingruere, prostratus in genua, manus & oculos in cœlum tulit, mortem magis inuitans quam expectans: substitere tantisper attoniti Barbari, quod esse factum viri magnanimi non falso putarunt, nec abstinuere solum ab eo manus, sed eorum unus illum è genibus in pedes erexit; hos aliquanto post alij subsequuntur, quorum telis eodem se situ, ac specie offert Criminalis, & ab his quoque præteritur innoxius, nisi quod quidam ipsius capitî pilleolum detraxit, videbaturque Deus hac suæ victimæ se listentis immolatione repetita gaudere. Nec multum aberat à templo, cum turma tercia irruente tertium vt prius abiecit sese in genua, & hic vultum in cœlum, & brachia tendenti, Saracenus (vt ex capitî tegmine creditum) hastam sinistro lateri defixit. Aliis interim comitem ipsi Christianum egregium discerpentibus, quem à se baptizatum consueuerat adhibere ad rudimenta fidei pueris tradenda; reliqui ad Patrem spoliandum, lantronum imperum faciunt, at nec ea vi turbatus, nec tardatus dolore

vulneris, vltro vestem iis dono daturus, diffibulauit propriis manibus, iuuitque raptore ad eam detrahendam, direptum etiam corpori ab iis indusium, & ab ludibundis & conclamantibus asportata illius segmenta. Nudus, & saucius, in templum nihilominus se ferebat, cum ecce nouis Badagarum à tergo tumultus, ad quem ille conuersus aduersum peccatum vulneti præbuit, & vibratum à Barbaro hastile exceptip: procumbens ergo in poplites vir Sanctus, hastile ipsem exemit pectori; auensque vitæ suæ sacrum Deo illic peragere, vbi die eodem æterno Patri filij vitam obtulerat, vt erat exhaustus languine, & nutante iam gressu, in templum nitebatur. Sed hoc ei supremum solarium abstulit alia hostium superueniens turma. Ab his altera lancea humeros; costas medias altera perfoissus, in genua corruens, renolutusque in alterum latus suo in sanguine iacuit. Decussum acinace palpitantis caput, & cruenta indusij segmina, pilo Barbari præfigunt & in Lusitanorum ludibrium ex arcis desertæ, vel vt alij scripsere, è templi sui specula erigunt, multos in mancipia abigunt & cum præda vt ex paupere popello tenui, Ecclesia diruta & agro quam dirissime potuit vastato, in Idoli sui concedunt Fanum, vbi brutis & inconditis vocibus vindictam Deo suo, & victoriam gratulati, repetiere sedes suas. Eorum discelli omissis paulatim latebris aliquot Christiani, parentis optimi truncum corpus, multis cum lacrimis labulo potius texere quam tumulo, quod præter manus ad effodiendam humum instrumenta decesserat; Postridie Antonius Correa ducis propinquus, reiectum cadauer, vt defossum de altius, tutius seruaret, nihil minus aduertens perdidit. Daturum se operam scribebat Antonius Gomez ad Regem Lusitanæ, vt quæ inuenirentur eius reliquæ, asseruarentur diligenter, quandoquidem Deo placuisse Societatem IESY thesauro tam nobili ditare; quod autem spondebat per literas, non is modo sollicitè præstitit, sed è nostris etiam alij, diu illa in ora versati, frustra omnem in eo inuestigando sumpsere operam, quod aggestas se pulchro arænas in littore, seu mare seu venti complanaissent, nec spatiofa in plaga, diligentia vlli exquisitus labor pietati satisfacere valuit, sacram illud pignus, ad venerationem debitam requirenti. Diem morte tam clara faustum, nullæ vñquam sat certò Patrum illinc notarunt literæ. Hanc vltimas dedeat Baltazar Gagus Junij vnde uicesimo, anno 1549. ex iis habetur non diu ante contigisse, elapso iam tamen quod necessarium fuerat tempore, vt Patres oræ illius Punicalem conuenirent, ad P. Henricum Henricz præficiendum sibi Criminalis vice, ex quo credibile mihi sit viri sancti mortem Maio fere medio incidisse, cum annos vixisset, nouem supra viginti, & dies supra tertium mensem paucos.

At suspiciamus licet prouidentiam diuinam, pretiosi reliquias funeris celantem; animi certè reliquias, & virtutem glorioso fine coronatam æternum vegetabit, illustrabitque memoria posterorum, cui æstimationæ vel vnum in primis Ignatij posset iudicium sat esse; nam erat Ignatij examen in pendendis animæ dotibus delicatum oppido, & sagax, nec vñquam

*Criminalis
virtutes, &
magna laudi-
tatis fama.*

vnquam ullius humeris mandabat onera , nisi viribus leuiora . Is vero paucis , quibus Criminalē periclitatus est mensibus , tantum in eo virtutis solidæ , ac tutæ animaduertit censem , vt idem prope habuerit in Societatem eum adlegere , & transiit ad Indos in Lusitaniam mittere . Illum quoque Xauerius tanti esse perspexit , vt ex eius laborum vitæ que meritis agonem vaticinaretur , quo viætrici morte triumphauit : quod quidem habemus ex sociorum ipsius literis ; sed scribens ad Ignatium ipse metu , quatuor mensibus antequam mortem oppeteret ; *Antonius* , ait , *Criminalis* , *Comorinensem agrum cum sex sociis colit* . *Mibi credere* , est sanctus , natusque ad erudiendam gentem illam . *Misit* *buc eiusmodi complures* , nam te istic ad manum babere plurimos arbitror . *Nostris illa in ora preest* ; *Ethnicus inexta* , & *Saracenus mirè gratu* : à nostris vero dici non potest quantopere diligatur . Ita de fanatico socio vir sanctus in eo demirans , quæ in se vicissim ille mirabatur . Nec erat nostrorum erga illum amor , vt Xauerius adnotat , ex illicio solum placidi , & affabilis candoris , & tranquillitatis , per quam nudus animus in illius ore , ac fronte legebatur ; sed reuerebantur illum velut sanctum , ac licet ij quoque , virtutis gradum sublimem adepti , tanto illum præ se suspiciebant altiorem , vt quamvis ætate iuuenem , illum vltro sibi præfecerint , animi , viræque Rectorem , gaudente mirifice testificatione illa Xauerio , quam ex Molucis in Indianum redux esse voluit ratam , & suo calculo fanciuit . Longum foret iræ per singulos , tum eius socios , tum etiam alios , qui morte illius cognita de sanctitate testati sunt . Atque vt fileam , quod de illo Rex Serenis à Goano Episcopo acceptum , prædicari palam per Lusitaniam iussit ex pulpitib[us] , scriptisque ad Iulium II. Pontificem Max . Alfonsus Cyprianus , senex virtutis emeritæ , & pater Christianorum Choromandelium , ex vrbe S. Thomæ prosequitur illum eximiis laudibus , quas in ora Piscaria cum eo degens ; mensium decim spatio obseruarat ; subditque , singula quæ Hymno solenni vespertino Confessoribus Ecclesia tribuit , excelluisse in Antonio Criminali ; & censet Antonius Gomez victoria sui perpetua , & interioribus confluentis secum animi crucibus , ærumnis præterea , & vexationibus corporis , hilaritate summa toleratis , apicem illum supremi honoris à Deo promeritum , quem tandem assecutus morte clausit beata , inuidendaque magis sociis quam dolenda . Reliquorum instar sit Henrichez , qui vt ei quam simillimus , sic nostris post illum meritò iussus est præesse . Datis hic ad Ignatium Punicali , Nouembri literis anno 1549 . [Possum , inquit , R. V. affirmare P. Antonij Criminalis excellentem fuisse , ac sublimem vitam . Nihil eo castius , nihilque purius , nihil sui quod quidem nouerim despiciens , nihil accuratius in obediendo : Spiritu pauper , viuens & moriens , vt cui , sepeliendo eadaueri , lacerum linteū segmentum defuerit . Habemus hic illum pro Martyre , & hoc tantum boni rebus pro Deo gestis putamus consecutum . Patres nostri ac Fratres , ab eius morte , in orbitate sibi videntur agere , & proculs in eo omnium virtutum absolutum

exemplar amiserunt. Christiani quoque Patrem in eo lugent carissimum, eiusque necem ferunt ægeritatem. Denique P. Francisco Xauerio mitum in modum satisfaciebat; nec possunt de illo tam multa prescribi, quin scribenda supersint multo plura. Si R^z. V^z. hanc Deus miiceret mentem, ut istinc ad nos non imparem mitteret, consolaretur non patum mœtorem nostrum] haec tenus Henrichez. Distant à Comorinensi promontorio Remanancoris vada milliaribus centum octoginta; hæc Criminalis quot mensibus, nudis pedibus decurrebat, nuda ut plurimum in humo dormiens, quia illum nox interciperet; nullo aduersus ardores æstatis illuc sœuissimos, aut hibernos imbris tegumento, per continua in fluuiis, & torrentibus transuadandis discrimina, vitandisque Barbarorum in Christianos incuribus subitis; habitu, victuque vilissimo, hoc est, orizæ modulo, & aqua simplici, quod illuc demenium est pauperum, ubi olus, & piscis summæ primorum delitiæ. Cæterū has opes Apostolicæ paupertatis, infra se calcantis vniuersa, & diuini ærarij securæ, non tunc primum potitus est cum Indiam attigit, sed ex quo cœperat Societatem expetere, tam arcto complexu illam sibi asseruit, ut nunquam deinceps diuelli se ab ea passus sit. Bis Romam Sissa ad Societatem poscendam veniens, ne obolum quidem domo tulit, contigitque secundum venienti, ut prope Bononiam sobrinum offenderet, solus, pedes, pannosus, niusculo cœlo, viis alto ceromate depressis. Institit acriter sobrinus, familiæ honori, & valerudinem susdeque habenti cōsulens, equo, & viatico illum instruere; si nollet alio, saltem eleemosynæ nomine. Sed eum à proposito dimouere, nec suadendo valuit, nec rogando, lepidè scilicet se tuente, quod sobrinus quantumvis locuples, non possit ci tantū comindorum tam largè prospicere, quantum prouidencia diuina, cuius sumptu, & ære peregrinabatur. In quo item lepidè germanes Conimbrica, multis rationibus perurgens, ut ad S. Iacobi religiosum iter susciperent; *Si vobis, ait, à græssatoribus metuitis, domo statim egredi pecuniam omnem nō panperes spargite, sic & eo pondere leuiores, & liberiores ibitis ab omni metu.* Ea porro quam dixi oræ totius persecutio menstrua, opus amoris plusquam paterni fuit de filiorum salute utraque anxe laborantis, qui unus tantum ærumnarum tam alacriter posset exhaustire, ut iis occuluisse videretur, & ubi omnes ipsius socios sternebat defigatio, morboque affligebat, caritatis illum quam naturæ vis animosior vegetiorem quotidie, ac velut recentem operi redderet. Christianos regebat ad ducenties mille, degabant locis inter se longissime dissiti; in ruguriis, pagis, & oppidis; stabilienda erat illorum fides, committenda operariis optimis, augenda conuersionibus aliorum, componendi inter se dissidentes, corrigendi, docendi, defendenda ab ipsis ministrorum regionum oppressio, & rapacitas militum, custodiendæ prouinciæ titulo, expilantium miseros incolas. Ad hæc dici non potest quanto eguerit virtutum præsidio, patientiæ nominatim, prudentiæ, comitatis, & hortatricis reliquarum omnium caritatis, qua omnibus omnia fieret, transformaretque

retque se in eorum genios & nomen , vt sibi deuinctos Deo obstringeret ; ac ne lingua velut extraneum audirent , quem reipsa vbiq[ue] experiebantur patrem ; hoc suis etiam laboribus tedium adiunxit , sanè ingens , & fastidiosæ plenum molestiæ , vt difficillimum , & valde barbarum illorum condisceret idioma. Demum , quod aiebat de illo Xauerius , virtarem in eo naturæ imputasse , illius adeò christianitatis saluti natus videbatur. Porro in tanta , tam varia latissimæ vineæ , atque itinerum occupatione , mira erat acquiescentis in Deo tranquillitas animi , nulla exterius ab eorum imagine distracti , vtque nisi pro Deo , ita nisi cum eo nihil agebat. Præter hoc genua ad orandum , flectebat quotidie saltē trigesies ; nam scribunt quadragies nonnulli , colligendis nimitem animi viribus , & corroborandis , cogitatione illorum quæ citius , & vehementius Dei amore illas incenderent. Qui verò tunc essent eius animi sensus , non temerè putem ex iis quæ consecuta sunt coniici , nempe quoties in genua procidens oraret , toties ad aram coram Deo seipsum viçtimam statuisse , ad excipiendum pro Christo Barbarorum ferrum ; quera vt credam fuisse viri sancti affectum , facit non tam illud quod subibat vitæ discrimen perpetuum ab capitalibus inimicis , quam ille ad singulas Badagarum turmas toties ab eo iteratus iu genua , quem dixi , procubitus , ad excipiendas propensiè ac fortiter eorum hastas , & lanceas. Referunt Bedalæ , & Remanancoris Christiani , se suis oculis inter sacrificanti manus vidisse hostiam rubentem , & tinctam sanguine , paulo quam occideretur à Barbaris , quod illis ipsius portendi visa mors ; & ipsi nuntius deferri ex tamdiu cupita , toties flagitata , vicina morte consolationis ; cruenta enim specie hostia interpres fuit , pignusque Sacerdotis , digna sui ipsius viçtima Deo litaturi , quam cum filij eius diuino sanguine iam tum offerebat. Et alias quidem quem prædicabat Christum proximè absfuit , vt fuso sanguine testaretur , sed hoc Deus tunc miraculo vetuerat , & Christianorum necessitatibus prouidens , palnam ipsi beatam in hoc tempus distulerat. Frequentabatur ab Ethnici Fanum Idolo sacrum , quod antiqua Lucinæ superstitione adesse parturientibus credebant. Hunc Dæmoni honorem , offensionem Christianis vt tolleret , nihil vitam suam , nihil Ethnicorum furorem moratus , præcipitauit in mare simulachrum , templum solo æquauit ; inciditque res in id tempus , quo Ethnica nobilis ex partu laborabat. Verius coniux ne ob eam causam Idolum vxori suam operi negaret , rabie percitus , Criminalem armatus ad necem inquirit , vix domo pedem extulerat , cum vxor vehementissimis cœpit doloribus torqueri , Deoque suggestente iis interituram , si qua iniuria sanctus violaretur , iussit post virum nuncios currere qui denuntiarent , quam saluam cuperet vxorem , tam procul manus ab Dei famulo abstineret ; quibus absterritus resiliit Barbarus ; & partum eius vxor feliciter edidit. Iam vero morte Criminalis , non dicam quantos socij spiritus , quantum alacritatis conceperint , siue in India , siue in Europa. Planè Gonzaluus Sylueira in Lusitania , eiusdem exitus desiderio incensus extra se ferebatur ,

tur, quem sibi antea promissum, adeptus est tandem in Africa, & illu-
striorem, & post labores longè grauiores. Sed nostros in India id deside-
rium, eò vrebatur impatientius, quò erant Fidei hostibus propiores, & ab
iis ad mortem ipsi quoque audiē poscebantur: de quo Gaspar Berzeus,
ille Apostolico vir igne flagrans, ita in Europam ad socios scribit, Cri-
minalem semper Martyris ornans cognomento. Non possum satis expri-
mere quantus me ardor iucenderit, & nunc etiam teneat pro Christo
Iesu patiendi, ex quo de martyrio accepi Frattis nostri P. Antonij Cri-
minalis. Spero eius quamprimum fore me gratiæ compotem, quando inci-
pit Deus eam nostris largiri, qui eius desiderio tenentur.

Haudquaquam tamen hoc se Criminalis honore tanto dignabatur;
tantumque aberat, vt se parem sentiret ministerio animarum, vt ne vi-
libus quidem laicorum obsequiis se arbitraretur idoneum. Goam igitur
cùm venisset, & Xauerio in Molucas profecto, partes ei operis assigna-
ret nemo, Iacobus Borbanus, vni S. Fidei seminario intentus, æditure
illum, & ægrotantium statuit curatorem; quo in tam humili opere, vir-
tantis tam hilariter erat vitæ reliquum ducturus, vt menses illos sex po-
suit, sub quos nouo mandato illinc amotus est. Ita solent quos sua, mo-
desta de se opinio facit tenuitatis propriæ consciens, occupationem quam-
libet abiecat sibi superiorem æstimantis; eoque præstantius, quò post-
positis commodis, & vni Deo placere satagunt, & vnius pretio caritatis,
non iudiciis hominum, aut materiæ operis, operum pretia metiun-
tur.

6

Eius literæ
humilitatem
spirantes.

Ad hoc mentis erectæ fastigium quantum promouisset Criminalis,
tunc magis patuit, cum ei Conimbricæ Simon Rodericus optionem de-
dit Indicæ missionis, vel capessendæ si liberet, rel reiiciendæ: placet hic
eius verba describere, nuda quidem, & candida, sed eorum linguae dum-
taxat ingenita, qui Deo se integre mancipant, sibique nihil sui persic-
tus retineut: sic ergo is Vlyssiponie ad Ignatum. [Accersitum me, inquit,
interrogauit D. Magister Simon mallemne in Indiam, aut Italiam ire;
respondi, quantum ad me spectaret, Italiam, Indiam, Turcas, & aliam
quamcunque mundi plagam, ita me promiscue habere, vt esset mihi
perinde futurum quocumque initieret, dum in eam Domino, eiusque
obsequiis laborem perfecte nauarem; cætera mihi pro nihilo esse; mihi
tamen hoc vnum dolere (& dolet profecto) quod esse in ad loca eiusmodi
ineptus, vt pote adeo ignarus, negligens, & carentis necessariis dotibus,
vt videt Deus, & sciunt homines qui me norunt,] sequiturque stylo
eodem dicere; tametsi sua deterreretur penuria, sed obedientia suble-
uari; & ex uno illo, soli Deo placendi studio, illos sibi ad opus tam ar-
duum animos subiici, quos sua inopia detrahebat. Regat denique ab
Sancto, quem nisi in cœlo nunquam visurus sit, quoad liceret in terris
interim iuuari, & salubri aliquo muniri documento, quod ipsius vice pro
monitore perpetuo habeat, vocationis cumulate explendæ. Claudit au-
tem Epistolam subscriptione humili pie ludens in suo cognomine R. V.

Indignus

Indigens seruus Antonius Criminalis, hoc est Peccator : quod vero se ab honorificis Religiosa humilitas, si potest subducit ; sin autem iis erubescit, velut immerenti exprobantibus suam egestatem ; hoc ipsum abunde in eo præstigit. Nam in gradum vocatus Spiritualis adiutoris, cum ampla facultate priuilegiorum quæ summi Pontifices, votorum quatuor professis iam tum indulserant, scriptis ad se ab Ignatio literis magna sane tanti filij veneratione Nouemb. 21. anno 1547. respondit anno proxime sequenti, & quarto Decembris, [sit semper Iesu cun omnibus. Placuit benignitati tuæ, Venerabilis Pater, pro sua humanitate, me indigium licet, inter spirituales Socieratis adiutores admittere: ego quoad potero contendam satisfacere tuæ expectationi, meque id Iesu Christi ope facturum confido ; impar quidem tam alto gradu à cuius præstantia, longe omnino abesse me sentio, verum vt hoc iubendum putasti, sic mihi ad nutum vt parcam incumbit, nec me adiutoribus accenses tantum, sed vocas etiam in partem Societatis bonorum, atque meritorum, vsum insuper eundem eius facultatū, prærogatiui juris, tradis quo gaudet professi, sapienter monens eum adhibeam, ad edificationem non ad destructionem. Quod vbi cumque sim gentium, seruare in Domino statui, vtque cedant felicius omnia, quamvis olim Romæ, mea Paupertatis, Castitatis, & Obedientiæ vota Carissimo in Christo Petro Lucensi, tibi reddenda tradiderim & alibi saepius instaurarim, scias velim non modo Præposito, professis & adiutoribus, sed cuius alteri de Societate famulares etiam operas obeundi fore me perpetuo subiectum Paucis denique interiectis, vnum, inquit, expecto solum, vt à M. Francisco Xauerio, siue alio qui possit, vsum obtineam earum facultatum quas mihi concedis, certus illas omnino perinde habere otiosas vt si nunquam mihi concessæ fuissent, nisi eorum approbatio accedat.]

Quæ librum clausere proximum, & huic principium dedere, seges fuere vberrima diuinæ voluptratis, Xauerio ex Iaponia in Indiam reduci, subiugati Regi Christo reges, eiusque abluti sanguine ; perductus ad illum ingens numerus animarum ; Institutiones Sanctorum operum ; magni ad fouendam, augendamque pietatem Christianorum præsidij expulsa ex Goæ confinio, cum Brachmanis idolatria ; noui Collegiorum ortus, & fundationes nouæ ; nouorum cum illinc tum & aliunde ad Societatem accessus operariorum ; fructuosissimi nostrorum labores ; persecções ingentis meriti, mortes preciosæ. His tamen lætitias duplex molestia interuenit, ex honoribus altera, quos sibi immodos, Malaca Goam vsque delatos, pro religioso suimet contemptu ægerrimè accepit : Altera grauior, ex inconsulto Antonij Gomezij ad iuuandos hominos primum quidem impetu, & feruore, tum ex contumaci eiusdem protterua. Xauerij aduentū magnis illic olim cultum honoribus venerabiliorrem fecit præcurrens fama, & quæ illum ornarunt. Præcesserant nuntij de fundamentis fidei Christianæ in Iaponico imperio iactis ; de expugnatis ab eo Bonziis ; de summa eaque magnifica apud regem Bungensem

7

Malacæ publicè celebrâ.
tur Xauerij gesta in Iapo-
nia.

gratia ; de auctoritate , ipsius miraculis religioni veræ apud barbaros parta. Hæc anno primum 1550. ineunte Aprili Malacam venerant, & quanquam generatim solum rescrietur de noua Cangoximæ Christianitate , beatis auspiciis surgente , sed Petrus Sylua ei arcii Praefectus, & rebus Xauerij familiaris fui , ac fidei prosperis studiosissime addictus, Christiani splendoris in Iaponiam ingressum ab Apostolo Christi , possessionemque illorum regnum Christiani nomine initam solenni pompa celebrarat ; instituta Malacæ supplicatione omnium ordinum, & Magistratum , sacerdotum, ciuilium, & militarium ad B. Virginem de monte agendis gratiis , ob inductum ab ea , die Assumptæ sacro in Iaponiam Franciscum Xauerium, & regnum amplissimum filii eius imperio adiunctorum, quod esset in multas prouincias antiquos Ecclesiæ propagaturum fines : supplicationem clauserat Res sacra, solenni & cantu, & ritu à Vicario peracta , diei reliquum & noctem consequentem occuparant ignium iacula, & varij generis lumina , & flammæ factique ex singulis turribus fragores: pretioso vrbis vestita stromate , altariis, odorum acerris, choris musicorum distincta, turmisque puerorum gestiens Deo canentium , & castis vocibus magni Patris Xauerij laudantium nomen. Ex arce , portu, & nauibus explicata vexilla, explosions tormentorum mutuæ , & digestarum lampadum nocturnus dies. Sed magnificentiæ huius primas partes egere Iapones quatuor ethnici, quæ Malacam Apostolus misit, ut splendorem viderent Religionis Christianæ. Hoc tam multiplici ac lato pietatis publicæ argumento validè invitatæ, nostraque edicti mysteria à P. Francisco Perez ; ascendentis in cœlum Christi die anniuersario, expiati sunt sacro fonte, manu Vicarij Malacensis. Harum fama gratulatio- sum Indiam peruidens vniuersitatem, conciliauit vbiique Xauerio in eam redeunti effusissimos honores , & eo ipsius modestiæ grauiores, quo pluribus titulis eius merito debebantur. Verum urbem Cocinum, expertus est huius obseruantiorum, quam Societati benevolam. Huius frigoris causa Antonius Gomez , qui exasperatos ciuium animos ab nobis alienauerat. Erat huic homini , vt alias attigi , Philosophicæ doctrinæ, & iuris canonum supellex amplissima, ingenium actuosissimum & velox ; ardens salute animalium concionandi vis , violenti quoque impetus ad virtutem , qui magna multorum cum utilitate in missionibus erumpabant : cæterum sui , ad intolerantiam , arbitrij tenax. Accedens enim ad Societatem ætate prouectior, affectus in eam tulerat crudiores, vt qui nisi à teneris , parendi affuetudine domiti , vix mitescant. Hæc illum nativa durities quam ad nos allatam, semper in se integrum , & sui nimium dominam regnare passus est, illum tandem à nobis abscedit.

8

P. Antonij
Gomez im-
prudentia ,
Goanæ Cocinum
priorat
contra Socie-
tatem.

Nec minus damnosum feruebat genij sui æstu, quam induruisset rigore cerebri, quodque hinc sequitur, impetu magis quam ratione agebatur ; quæ animi labes , sui vnius consilij adiuncta confidentia impegeré hominem in offensiones plane cæcas. Missus enim à Simone Roderico in Indiam Goani Rector Collegij , et si vix triennis in Societate, magna sta-

tim

tim sibi arrogare, auctoritatem profiteri suam, etiam spectante Xauerio
necdum in Iaponiam profecto; denuntiare suis, ab initio, *sportere*, sic
ipse loquebatur, *in ventrem matris sua iterato introire, & renasci*. Aliâ dis-
ciplina, & aliis regulis, nouoque viuendum instituto: non quod iis inesset
dignum aliquid reprehensione, multo minus egerent, ut is tumidè indi-
cebat, in viros alios transformari, cum essent homines maturæ virtutis,
quos posset pro exemplaribus probitatis, & præceptoribus habere. Sed
quendam secum ex Europa viuendi canonem portarat, ex diuersâ tempo-
rum distributione, diuersisque ab vsu occupationibus concinnatum, ad
quem, alio quolibet abrogato, volebat nos tristis fingere, & Goanum Col-
legium formari, inducta in illud scholastica studiorum Parisiensium;
domestica vero Conimbreensis Collegij disciplina. Prodibant itaque ab
eo, insoilta quotidie decreta, & mutationes rerum nouatarum, eo fa-
stu, atque imperio, ut edictiones Basilicas regij censoris diceret, non re-
ligiosi Patris documenta, & monita; iactabatque, verè aut falso, se à
P. Simone Roderico summam habere potestatem, domandi compede,
mittendique in Lusitaniam carcere claudendos, si quos offenderet gu-
bernationis suæ turbatores. Conspicatus Xauerius feruidioris cerebri
minaces fumos, & catè diuinans, nullis artibus, cœpto destitutum, ho-
minem officio mouit, & Ormuzensem illi tribuit missionem, campum
illius genio proniorem. Fausto prorsus animæ ipsius compendio, si pro
ambitu inconsiderato regendi cœteros, sustinuisse ipse Obedientiæ nu-
tibus se regi, non eas dedisset tragedias quarum egit ipsem funestam
catastrophem: sed fretus regij cuiusdam ministri artibus, qui eius com-
mendatione Regis à qua exciderat gratiam prensabat, Gubernatoris po-
testate ad retinendam stationem ita est abusus, ut metu grauioris mali,
confirmaretur à Xauerio Goæ Rector, hac lege dumtaxat, nostris solum
Goæ ut curam impenderet: sparsos per Indianam reliquos non ipse (quod
sibi iam attribuerat) sed Paulus Camers vice Xauerij regeret. At enim
vix portu ad Iapones Xauerius soluerat, cum sensim Gomez potestatem
in omnes sibi usurpare authorem eius citare ex Lusitania, prætexere sim-
plicitatem Pauli lentiorem; qui tam de se abiecte quam Gomez super-
bè sentiens, tantum abfuit ambienti obstareret; gauderet potius, liber à mu-
nere, priuatus Deo ac sibi viuere. Ad hæc S. Fidei seminarium exor-
sus euertere, alumnos eius in fide nouitios, & subtilioris cuiusdam pie-
tatis rudes qua illos Gomez ingratias volebat in sanctos excudere, cum
catenus abundè sufficeret, quod erant Christiani: hos inquam, seuere,
& acerbè multabat, quod parum eius præceptionibus responderent:
Hinc mœror, querelæ, factiones, & nocturnæ per murum fugæ, ex illo
non iam seminario, sed duro carcere: quos autem residuos sua patien-
tia fecerat, horum quoque indolem auersatus, die quodam inde omnes
eiecit, causatus indomita ipsorum ingenia, nec unquam cultorum labo-
res bona vlla fruge pensatura. Eorum loco suffecit Lusitanos, qui Socie-
tatem expetebant, & septem ac viginti, planè illiteratos, & multum

adultos in eam admisit. Sic seminario in Societatis tyrocinium conuerso, grauiter offensi cum Episcopo suo ciues, querebantur inter se vehementer iniuriam; sed eam, ad Gubernatorem Georgium Cabralem deferebat nemo, quod esse Gomezij totus erederetur, malèque publicè Gomez eam ob rem audiret, cum in eum vel approbatorem vel consiliarium reciderent omnia, quæ cumque in administranda reipublica peccari putabantur. Sileo nonnulla etiam eiusdem, simplicitatis stolidæ vaticinia, seu magis figura; tam falsi euentus, ut ab eo palam apud ciues pro concione oportuerit excusari. Sed hic silendum non arbitror, quem Cocini mouit contra nos tumultum. Sanctitate Xauerij ea vrbs, & Sociorum capta Collegium nostris fundare decreuerat, ed confert se Gomez Societatis nomine illud admissurus; palmetum à Praefecto in solum Collegij accipit; in templum, ædem factam Matris Dei nomine, à Gubernatore; sed multum inuitio Vicario, & sodalitate ad quam ea spestat, quæ doni post paulum pœnitens, iure illam repetiit, donationem irritam testata. Gomez auctoritate potens, bona mente instinctus, sed valde imprudens (quæ triplex est, errandi scaturigo tanto peior, quanto minus errari creditur) summo iure donationem tueri obstinat, breuique motus illos non tam sedat, quam premit; impulsoribus eorum in carcerem traditis. Eam viam non ferens ciuitas, fremensque in Societatem, ardentes dat in Europam ad Regem, & ad Ignatium literas.

9

Ecclesiast in-
uitis aliquibus
Societatis da-
tam, Xauerius
redit.

Hic rerum Indicarum status cum ex Iaponia Xauerius reuertit, quibus ille inspectis, multis eas lachrimis detheuit, aggressusque mox restituere, vias inuiti Gomezio planè oppositas. Cocini, quod primùm Malaca appulit, coacto in chorum maioris Ecclesiae, Magistratu, & Sodalitate, Vicario coram, & Clericis sistit se medium, claves ædis sacræ quæ contendebatur manu tenens, eo oris totius pudore, qui magis Gomezium decuisset, flectit genua, affaturque adstantes, ea demissione animi, & verborum satisfactione, cuius diu Cocini pia memoria, & Religiosæ humilitatis monumentum, in animis, & sermonibus populi viguit; nihil defendit, nihil purgat; velut confitens reus, veniam transactorum rogat quibus vel offensi, vel icti quoquo modo forent: claves reddit; sacram ædem nudè integreque restituit, seu redonatam si ad nos spectaret, seu vindicatam, & assertam, si illorum esset; ac si vltro vellent Societatem illa vti, haudquam id aliter quam commodat id fieret, cum potestate illius quoties liberet repetendæ, sic vna opera & ciues optimos placauit, & ædem obtinuit; nam aliquanto post iuridicis tabulis sponte ab iis collegium in eius possessionem perpetuam missum est. Goæ ut res habebant deterius, ita iis sanandis plus negotij fuit. Antonius Noronius cum Proregis Indiæ titulo atque imperio portum subierat, & prius etiam quam naui prodiret, querelas audiuit ciuitatis nomine apud se deponi, tum ab Episcopo iterari; quod seminarium vrbis decus, & Indiæ salus, ex quo tot Patrum exibant interpretes, tot Christianæ magistræ doctrinæ, nonnulli etiam exploratæ barbarorum ferro, in Christum fidei,

fidei, pessum abiisset, nulla spe resurgendi; huius excidij spectator si ad-
esset P. M. Franciscus cui tantopere id opus cordi erat, videretque ab
vno è suis, euersum penitus, à quo maxime augeri debuisset, acerbe pro-
fecto id esse laturum, eique instaurando manum celerem admoturum,
quod sane ab iis haudquaquam temerè coniiciebat.

Goam enim vt venit, illico iuuenes Lusitanos, expulsis substitutos
Indis, ad suos remisit; conquisitos ex vicinis Indos in seminarium iu-
sto numero reduxit & Societatem exonerauit turba illa quam præceps
Gomezius in eam intruserat, quod nihil præferrent in futurum vocatio-
ne tanta dignum.

I O

Seminarium
Indorum Goa
restituit.

I I

Gomezius,
alioqui egre-
gium, elicet è
Societate.

Restabat edendum in Gomezio exemplum, Goa igitur amouendus,
iussus est Dium Lusitanorum præsidium se conferre, altius ad Septem-
trionem situm. Verum is in iussa contumax ita se ministris regiis, ipso-
que prorege, ne auellerentur Goa, obuallarat, vt vnum pat fuerit Xauer-
ij robur, tot perstringendis obstaculis, & abstiterit tam procul à flecten-
do sub iis animo, vt quibus officiis ambierat pro se Gomezius, in ipsum
eadem retorqueret velut intercessionis refractariæ nouum crimen, noua
plecteret poena; & carnis brachio confisum, Goæque affixum, potentiori.
Dei brachio, è Societate extirparet, futurum in sæculo proteruis, do-
cumentum terroris; Rectoribus iniunctæ ad asserenda obedientiæ iura
constantia. Cavit tamen ne Goæ Societatem exueret, sed Dium longe
ablegauit ab Lusitanorum nauibus in Europam reportandum, quod
in Sinas iturus P. Berzeo serio iniunxit. Nec finis calamitatum Gome-
zij: nauigans in Lusitaniam, vel gesta defensurus, vel ad pedes Ignatij
rogaturus illorum veniam, in medio cursu fracta naui miser in aquis in-
terriit, vetante Deo ne ab Xauerij sententia prouocaretur ad alium iudi-
cem. Sic vitam clausit Gomezius; vir si dotes naturæ pendamus alio-
rum bono idoneas, in paucis excellens; & habilitate ingenij, animosa-
que vi erectæ pietatis, quorum in Indiis, & Lusitania, non dubia de-
derat argumenta; præstitus omnino pro Deo grandia, si dociliorem
rectorum dactui, & conatibus, ceruicem iungere voluisse, agique opta-
set potius modesta sui deiectione, quām absurdo agendi studio præ-
esse.

Societatis rebus Xauerius in eum modum instauratis, operarios in
diuersa misit, quod qui hactenus illa excolebat, egregij licet ac strenui, ne-
cessariis tamen laboribus paruæ sufficerent, iis ergo auxilia addidit, Ba-
zaini quidem Melchiorem Naunium; Gonfaluum Rodericum Tanæ;
Cocini Franciscum Henricbez; Ioannem Lopesium Meliapore; in ota
Piscaria Ioannem Mendezium, quorum ultimi duo nondum erant initiati
Sacerdotes. Venere inter hæc communitate Chaulensi, milliari-
bus triginta à Bazaino mediterranea qui Sociorum Collegium postula-
tent, sed piæ ipsorum liberalitati, mos geri non potuit, quod æquum non
esset affigi multos vni pago, quorum singuli multis studiendis pagis in-
cumbebant. Postea Henrici Henricbez quem spacie nostri, Criminali

I 2

Operarios
missionibus
affigunt.

occiso sibi præfecerant, electionem approbavit; ac tandem etiam in futurum communibus in dorum utilitibus prospecturus, hominem ad Ignatium, qualis sibi ab eo fuerat designatus legauit: nam ut habemus ex eius literis sœpe ad Xauerium scripsit, virum in Europam destinaret prudentem regionum illarum, ac rerum quæ illic gererentur scientissimum, ut iis procurandis, Regem in Lusitania, in Italia summum Pontificem adiret; ab illo temporaria subsidia; diuina ab hoc petiturus, ad incrementa illius Ecclesiæ maioribus accessionibus prouochenda. Huius rei conscius Antonius Gomez, ante Xauerij ex Iaponia redditum pro ea quam sibi arrogauerat potestate, Melchiori Gonzalez id munus crediderat, magnis ad hoc dotibus præditio, sed cuius extima opera priuari eas prouincias, verabat prudentior æquitas, quare ex procinctu consendendæ nauis, reuocatus est Bazainum, ut Collegium regeret, & Christianos illos diuinis erudiret: postquam autem Goæ sancti sui Patris, ac magistri mentem cognonit Xauerius, pridem ab se conceptæ persimilem, ut qui iam tum ex Iaponia Bernardum, & Matthæum de quibus agimus ad hoc selegisset; fratrem Andream Fernandum Romanum misit, animosa virtute, ac maturitate virum, cuius profectionem & redditum usque ad eò fortunauit Deus ut milliarium triginta millibus immensa maria emensus, legationis suæ condignos fructus summa felicitate retulerit: docuit illum Xauerius & verbo & scripto copiosissime de rebus Indicis, de quibus item ad Ignatium, ad Simonem, ad Regem quoque Lusitanæ, dedit accuratissimas literas, ex quibus aliqua oportunius seligemus; hic tantum appono quæ de suo in Sinas transitu ad Regem prescribit. [Goa, inquit, Malacam soluo quinto ab hinc die; inde in Sinas progressurus cum Iacobo Pereira legato. Quæ portamus ad Regem dona magnifica sunt, & multa, partim ex Celsitudinis vestræ munificentia, partim Pereiræ liberalitate: unum præ omnibus nomino, quod haud scio an vlli regum qui unquam extitere, rex ullus obtulerit, Euangeliū Christi dico, cuius si iustum pretium assequetur, non dubito gazam suam omnem, atque opes præ illo contempturū. Spero fore ut Deus proficiens oculos in vastas illas conuertat prouincias, & discutiat cœcitatem innumerabilium hominum quibus suam impressit imaginem, ut suum tandem agnoscant, & reuereantur conditorem, & seruatorem Christum: tres imus de Societate, cum Iacobo Pereira, propositum nobis est Lusitanos illic carcere detentos liberare; mutua inter reges Sinarum & Lusitanæ fœdera necere; dæmoni eiusque asseclis bellum indicere. Regi ergo primum, dein aliis, ab Cœli Rege denuntiabitur, ut vero Deo, salvatori, ac iudici hominum, honores restituant, quos per summam cœcamque injuriam ereptos, tamdiu dæmoni consecravint. Magnum, esto, aggredimus facimus, & audax, Barbaros populos, & potentissimum eorum Regem arguere, & persuadere illis veritatem; sed enim ad hoc animos subiicit, qui nobis hanc indidit mentem, idemque tanta spe ac fiducia erigit, ut de illius potentia nihil ambigere subeat, omnem Regis Sinarum potentiam infini

infinitis spatius superante. Quare cum ea res in manu Dei sit, nihil aut metuendum, aut cunctandum nobis in ea supereat; nihil enim denique præter Dei offensam, & æternos ignes timendum est. Mihi quidem ex eo incomparabilis confidetia nascitur, quod tanto tam arduo operi, homulos legerit, quales sumus, nequissimos, & ineptissimos, spargendo scilicet in gentes, orbe altero semotas, Euangelico splendori, & superstitionum ac scelerum inueterata nocte consepultis, in lucem ac vitam excitantibus.] Hæc de beati Apostoli stylo, quæ cum scriberet, de legatione Pereiræ ad Sinas cum Prorege Alfonso iam constituerat, diplomaque ab eo legitimum, & ferenda dona acceperat, eratque tantum opinionis omniū de illo pondus, ac de negotij quod suscipiebat grauitate, ut ex regiis ministris nemo illi quicquam ad hoc denegaret. Dona, magnâ partē Pereira suo sumptu parauerat. In iis complura Sinensi minus conuenientia, quam ostendenda in illius aula, Christianorū rituum maiestati, ad pelliciendam eo spectaculo Barbarorum in illos venerationem à vestes ad tecum diuinam, ex pretiosissimo serico, & auro, arte Phrigionica laboratas; sacras tabulas Magistri operis, rarique penicilli, totum Sacerdotis, & Altaris ad solennia paratum. Accedebant, ad Regem Sinarum literæ aureo charactere, pulchroque ornatu ab Episcopo Albuchercho, & Prorege, in commendationem legis Christianæ; ac (ne quem Ministrum Lusitanicæ ditionis transuersum ageret laeva mens aduersus legationem B. Apostoli, & Pereiræ) capitale futurum idem Prorex edixit vel obstanti, vel impediti.

I 3

Socios sibi in
Sinæ eligit.

Optari denique in beatam sortem, quos secum duceret socios oportebat, tum in Iaponiam mittendos, tum ad illam earum, quas vñquam suscepisset nobilissimam in Sinas expeditionem retinendos: nec leuis industria fuit, tam multis idem enixè cum fletu potentibus, repulsam probare. Triginta è nostris Goæ Collegium alebat, quæ prouectos, quæ nouos; lectæ omnes, ac notæ virtutis, dignosque felici munere, quod quisque sibi priuatim expetebat; nam vel id vnum Sancto Patri comitem adiungi; gestorum eius, & operum sui spectaculo; audire loquentem de diuinis, omnemque illius vitæ seriem, ac modum obseruare, tanti erat, ut quovis emendum periculo, & molestia crederetur. Sed nemini iustius quam Gaspari Berzeo, ea gratia debebatur, ut quem Ormuzio Sanctus Pater se accersere monuissest, vel suas vices in iuuandis Iaponibus obiturum, vel secum in Sinas profecturum; verum sua ipsius, si loqui fas est, viro nocuit virtus, ipsoque optati merito optatis excidit. Erant Goæ Berzei tam frugiferi labores, ut pia ciuitas potenti concionatore Gomezio orbata, secundam hanc Berzei iacturam non esset latuра, nec hians adhuc seminarij vulnus, negando Berzeo debuit refricari. Verum ut erat eius caritati non impar obedientia, nec verbum sibi elabi passus est, quo posset coniici esse in Sinas, quam Goam prior; eundi quam manendi. Onerauit dumtaxat eius modestiam, improuisus honor, tanto præter eius expectationem, quanto se illo indignum censebat.

bat. Goam enim ingressus Xauerius duas Romam inuenit patentis formulæ literas , vt ex autographo quod Romæ asservamus intelligitur ; vnas Octobris decimo , Decembbris vigesimo tertio secundas, utrasque 1549. datas. Primis Ignatius præficiebat nostris in 'ndia , & transmarinis in Oriente regnis Provinciam Xauerium. Alteris ampliā dabant facultatem, gratiarum, & prærogatiæ cuiuscumque, quibus Summi Pontifices Generalem ornassent, quosque ipse iisdem munierdos vidisset. Cum autem Xauerius pro Apostolici spiritus, munericisque impulsu , tam longinqua interdum , & tam inhospitas nonnunquam peteret insulas , vt Roma citius, quam illinc Goam posset haberi epistolæ ; omnis interim ea auctoritas , & facultas penes Rectorem Goani Collegij decernebatur fore , pro modo tamen, atque arbitrio ; quo dispensandam Xauerius, vel retinendam iudicasset. Atque hic tum primum nostri India tota in vnam coaluere Provinciam à Lusitania omnino sciunctam , ex qua sine magna perturbatione, mandata, leges, & moderatores expectari, locorum obstat bat longinquitas. Progressurus ergo Xauerius longè ultra fines Indiarum , suas Provincialis vices Berzeo tradidit, cumque iis esset Berzeus Dei donis instructus vt expeteretur ab omnibus, mouere se Goa per triennium solidum Obebientiæ præcepto vetuit, ne si foret hoc ipsi liberum, vel repulsa externos offenderet negando , vel eundo nostris sua absentia noceret. Quid idem Ormuzium profecturo olim iniunxit. Cunctis igitur Goæ circum adstantibus Collegis , Berzeum nostris per vniuersam Indianam Præfectum , veneratus est ipse primus de genibus, obedientiam testatus , non tam publici nomine, quam exemplo, typoque obseruantia, & demissionis Rectoribus debitæ. Berzei rubor verecundus, lachrimæ, depreciationes impositi muneris , suimet traductio, velut omni ex parte immerentis, & cuiuis regendi officio imparis , nullum finem habebant, vt erat sui absque modo contemptor ; quibus tamen imprudens induebat se altius , & eò præbebatur delectu Xauerij digniorem , quod tanquam indignus , auersabatur illum contentius. Scripto quædam illi reliquit Xauerius monita , quæ religiosæ gubernationi conducerent Piæ ac Prudenti , quibus illa duobus principiis nititur. Post hæc Sinensis itineris comites , & destinandos in Iaponiam tres istos delegit , Baltazarem Gagum Sacerdotem , Odoardum Syluam , & Petrum Alcazeuam , qui post in Iaponum eruderanda idololatria magnis sunt defuncti laboribus. Accessit & Frater Aluarus Fereira de Montemaiori, cum Francisco Gonzales, demum iuuenis sanctus tametsi nondum religiosam familiam amplexus, Antonius nomine, genere Sinensis, in seminario S. Fidei educatus. Tantis per dum nauibus cœlum & maria mitescunt ; statim per noctes horis Collegium Xauerius cogebat , & eruditus allocatione de rebus animi; auditorio quidem tam lecto apposita, sed magis dicenti , qui multo altius in diuina, corumque usum penetrauerat lese. Argumenta dicendi virtutes omnes , quæ operarium Apostolici munericus perfectè absoluunt , quibus inculcandis præfragire animo vidisses , fore illa suprema mutuæ

mutuæ caritatis quæ daret, recipere tque solatia; tanta erat docentis, suadentis, animantis ad illos quos aperiebat, & præibat sanctimoniaz gradius, teneritas; ardebat dicentis, & audientium animi, ac vultus; suspiria, & lacrymæ utrimque perpetua, vt qui aderant, ipsimet scriptis tradidere. Cum autem nauim conscenfurus ultimos suis diuiderer, ac recipere amplexus, inquit scriptor, effuse flens, commendauit cuique in vocationis proposito constantem animum; demissionem sui veram ex intima sui perspective ductam; præcipue tamen alacritatem ad parendum, hæsitque in hac diutius, vt quæ tanti esset apud Deum, & Societatis hominibus tam necessaria.

Goa discessit Xauerius maioris hebdomadæ die Iouis, qui anno 1552. incidit in Aprilis quartum & decimum; prosperè nauiganti, ad Nicubaris insulas, quæ cornu Septentrionali Somatræ aliquanto superius sitæ sunt, iam mare se frangere, moxque in tempestatem deseruire, ex qua nulla spes esset emergendi; & vero in oculis duo magnæ molis foederata inter se nauigia, ventis, matique impatia depressa periire. Quæ Xauerium vehebat Prætoria, & vastitate, & pondere tardabatur; nec velis nisi ægre, nec gubernaculis parebat, nec vndas exire habilis, irruentes valebat. Quare de iactura deliberatum est, iamque nautæ, ac remiges fundo mercimonia extrahebât, cum Sanctus futuri conscius, & dolës mercatorum vicem, apud nauis Præfectum instituit, sustinerent parumper, & velis nauim utcumque tuerentur, certò enim mare Deo propitio positurn, & euasuros incolumes. Nautas vero obstantes, quod ingrauescente, vt solet, sub occasum Solis, tempestate, futura esset valde difficilis per noctis obscurum iactura, securos esse iussit Xauerius; prius enim tranquillum aquis redditurum, quam Sol occideret, & futuram in prospectu terram. Confusus vaticinio viri sancti Præfectus, cui aliunde quantum credi deberet nouerat, breui vidit euentu duplici confirmatum; cadente Sole, tempestas concidit, cœloque serenato terram cœpit oculis legere. Sed in hæ omnium ex accelù ad portum lætitia, solus præter morem tristis Xauerius, & incestum suspirans, interrogatus causam, cunctos admonuit pro vrbe Malaca Deo supplicarent, quam morbi lues depopulabatur. Graßabatur enim febris pestifera, quæ ictos celeriter absumebat; cōtactu solo aliis inhærebat. Eam ob rem illuc viri sancti appulsus, si alias unquam, tunc vrbi venit quam optatissimus singulis ab eo præsentissima sibi subsidia corporum, animorumque spondentibus; & vero in terram descenderat, cum statim ægrotos inquirere, & ab iis requiri; cupere omnes de animæ causis per Xauerium. cum Deo transfigere, quisque illum sibi adesse morienti; ea vulgo cunctorum fiducia, cui adfuisset, saluum esse, nec ed segnus illius socij, diuturnas, & nocturnas operas ægrotis dabant, domumque nostram in Nosocomium caritas verterat; vir sanctus haud alio tam assiduâ laboris solatio, præter contextum ex paleis contra æstus vrentes pileum (quoniam illo fere socius ytebatur) domos ægrotantium lustrare, destitutos in publico, ipsomet in Nosoco-

I 4

Absentia cognoscit, pesti-
lencia ioris
Malacea infes-
tuit, mortuum
excitat.

K K mia

mia suis humeris deferre ; tum ubi iam locus deerat , in alias ædes, in quibus quinquageni , & sexageni , congesti magis instar cadauerum , quam pro infirmis digesti iacebant ; reliquos tub purium nauium compolis ad littus tabulis collocare & mendicato illis victimum , & medicamenta comparare ; nec vna interdum relicta sibi ex integra nocte , ad quietem hora residua. Itaque miraculo fuit , cum ministrantium ea lue afflatis , mors fere parceret nemini , sanum illum tot inter iacentes , & moribundos perstitisse. Vtcumque id fuerit, constat certe ingenti miraculo Deum precibus ipsius , iuuenis mortui vitam concessisse : erat is Franciseus Cauus ; matrem habebat , viri sancti obseruantissimam ; hic teli cuspidem incaute ori admouerat , ignorans veneno illitam (quod illic vsu frequens & valde præsens) ex quo venis serpente in vitalia exitiali malo , intra breve tempus extinctus fuerat , componebaturque ad funus ; cum forte in matrem demortui Xauerius incidit lugentem , & desperabundam , cognovit ex ea de lamentabili adolescentis , casu , ictusque intima viriusque miseratione coram ad se cadasuer curauit deferendum. Tum manu prehensa , velue iacentem alleuaret , *Francise*, inquit , *in nomine Iesu surge* , quod tam parabili , breuique imperio in vitam rediit adolescentis , quam semper exinde non suam sed Dei arbitratus , hanc ipsi in Societate consecrauit , ex qua nescitur quamobrem exierit , sed tamen in S. Francisci ordine ad quem transierat , vitam laudabiliter astam clausit.

I 5

Aluarus Ataides Xauerij profectio[n]em in Sinas impedit.

Remirtebat strages Malacensis , statimque sanctus Apostolus , animum adiecit ad ultimum suum in Sinas commeatum. Delata vrbis Præfectura Ahiaro Ataidi fuerat , sed dum magistratum iniuisset , administrabat interim publica Franciscus Aluarez , Regius cognitor : intercesserat olim Xauerio singularis prorsus cum Ataide familiaritas ; sua illi consilia omnia de legatione Sinensi confidenter nudarat , seque propterea ex Iaponia reauigare in Indiam. Quod eius propositum nobile mirifice laudarat Ataides , magno scilicet futurum ad diuinam gloriam incremento , Ecclesiæ ad amplitudinem Lusitaniae ad decus ; Xauerio quoque ingens tanti operis pretium , vel ipsam tantummodo (vtcumque procederent coetera) tot Lusitanorum libertatem , qui multis ab annis in Provincia Cantonensi carcere tenerentur. Ad hoc igitur prolixe detulit quicquid foret in sua potestate : sed cum tempus agi rem aduenit , vel mutata mente , vel prodita ; promissis facta reddidit plane contraria ; tametsi tunc etiam Xauerio comens , & hilarem præbere se pergeret , eiusque spes , & aures verbis ad omnem largitatem subornatis dixaret , quod vafer , & ingratus tam sincere , ac serio facere debuit , quam perfidiosè simulabat , non modo quia Christianus contra rem Christi venire non debuit , & regni vniuers possessionem ab eo auertere ; sed quia maris Præfecturam acceptam Xauerio ferebat , ad quam eius exposcens commendationem indicarat se longè validius legationem præmoturum , si regis nomine totam penes se obtineret nauigationem ; Xauerius hominem , diuino quod moliebatur operi deuinctorum , hanc illi supremam Præfecturam Pro-
gis

gis diplomate Goa attrulerat, & quædam alia prærogativi iuris beneficia quæ diploma non comprehendenderat. Quæ si parum valebant, ad mulcendam tygrim, ægrotantem Malacæ grauerit, Xauerius orari officio iuuerat, ut vice domestici Sacerdotis, eius etiam domi rem sacram ficeret. Sed vilem animam, inuidia & avaritia, iure omni Christianitatis, & nobilitatis potentius eliserè. Vt rebatur scelerus Pereiræ fama, legationis regiae splendore immensum illustrandæ. Pungebatur venale mancipium lucris ingentibus quæ Pereiram manebant ex mercibus, Sunda in Sinas hac occasione inuehendis. Vnde postea in eum dictabatur, ludens illum cuius nomen erat diplomati proregis inscriptum, nobilem esse in Lusitania, minimè vero hunc Iacobum, nuper Gonzali Cotigni seruum, nouum hominem, & adhuc famulares operas olentem; parem videlicet homulum, legationi ad maximum toto orbe Monarcham? Centum millia boni lucri Sinensis, Gonzali famulum dedecere, sibi ea deberi, ac parentis sui Compitis merito. Nec iuuit ad amouendam inuidiam, quod Beati Patris monitus literis Pereira, nulla prorsus legationis, aut insueti cultus specie, modestus, & humiliis Malacæ cerneretur. Nam præter inuidiam iratum etiam coquebat animum Ataides, quod anno præcedenti, mutua illi Pereira, decem millia nummorum negasset timebaturque nunc totidem colore aliquo exacturus. Sic verbis lactato diu Xauerio, quam fouebat animo vomicam denique effudit, cum Sunda veniens Pereira portum subiit Malacensem; tunc repente in illius nauim suos immixtit satellites, qui reuulsam tæmonem intra fores sui palatij deferant. Fuitque hic primus Præfecturæ actus, quam Xauerij beneficio impetratam contra Xauerium ingratissimus conuertit: verum is ut solent istiusmodi Harpyiæ; principis rationes, sceleri suo prætexere; spargere in vulnus belli periculum; habere se secretis indicibus, de Iaiis arma aduersus Malacam parantibus, suasque omnes in illam vires educturis. Ad hæc præcauenda, & nauis, & re inauspicati Pereiræ opus esse. Absurdam fabulam, & maligne contextam, paucis post diebus, manifestò naues aliæ retexunt, confuso magnopere illius inuentore, sed nihilominus in pertinacia sceleris hærente; erant ea naues Lusitanæ, certò sibi compertum nuntiant, Iaios intestinis teneri bellis, sibique à scipis pernitie in proximam timere, nedum ut Malacæ quidquam esset ab iis metuendum. Quibus statim vulgatis, & detracta tunc larua, quam sibi male concinnarat; impudenter ac palam, sceleri aperto totus in peius incubuit. Nec ignarus vir Dei, quo posset remedio morbi eius amentia leuari, triginta millia aureorum, dono illi à Pereira obtulit, sed qui spe omnia deuorarat, nihil sustinuit reuomere. Quæstorem quinetiam & quosdam alios notæ non mediocris Magistratus edicta regia memorantes, de mora mercatoribus non iniicienda, modo ancorarium vestigal persoluerent; fuste ab se obiurgatos abegit: vociferans, se quidem maris, & Malacæ Præfecto, nunquam fore Pereiræ in Sinas aditum; & viderent etiam atque etiam num is esset quem illa ætate deceret magis consilium accipere quæ dare. Aluares quoque Regius cognitor

tor inspecto Proregis diplome, cui cernebat obstari non posse absque offensa Maiestatis, cum nec suadens nec rogans, impetraret ut temo Pereiræ redderetur, statuerat eum vi tollere, nisi armatas, Ataides ei custodiendo abhibuisset excubias, veritusque Xauerius cruentam rixam, cognitorem orasset ea vi abstinere; mitiora se sexcogitatum quæ offensionis minus, efficientiæ forsitan plus essent habitura, fuere vero hæc; Vicarium Suarez, Franciscum Perez, & alios grauitatis præcipuæ homines ad eum legare, qui Regis ad Xauerium literas iei perlegerent, quibus significabat suæ mentis esse, seque id mandare, ut ad quam maximam fidei propagationem in regnis Orientis, ministrorum tuorum auxiliis omnibus vteretur; alteras deinde Proregis Indiatum, quibus decernebat Maiestatis reum, qui hanc nominatim legationem impediret. His Ataides in furorem actus, surgit, humumque pulsans, dum illinc se proripit, suum illiud solitum occinit, Rationes regis id poscere, velle se id ita fieri, nec aliter fore.

16

Vexatur ab
Ataide Xau-
erius magno
patientia do-
cumento.

Xauerius itaque omnia expertus aduersus Ataidis pertinacem impiamque iniuriam; omnibus in cassum elisis, postremas decreuit quas decenium preffrerat, machinas immanitati hominis frangendæ obuertere. Nullam haec tenus cuiquam vlo indicio, suspicionem vel minimam ex quo Indiam intrarat, facto dictoue fecerat, Apostolici Nuntij quem gerebat; vnum eius habebat concium Goanum Episcopum, silentio & humilitate potestate hanc suam sic semper tenuerat (ut Ro. Rotæ loquuntur Cognitores) tanquam gladium in vagina reconditum, stringenda hæc illi vel inuito hic fuit, in tanti ad rem Christianam detrimenti angusto; & si parum prodesset intentasse, torquenda etiam, atque defigenda. Quammodestissime igitur, & placidissime potuit prolati Vicario diplomaticis quatuor, quibus se Pontifex Apostolicum crearat Nuncium, denuntiari Ataidi iussit anathema quo tenebatur vincitus, si eorum executionem elidere pergeret; at is calcato salutari metu, & belluinium in morem efferatus, quod secum, viro scilicet tanti, minis ageretur, eam in Xauerium stomachi rabiem vomuit, iisque famam illius traduxit probis, ut ad ea stuparent etiam ethnici: patrum erat vocare insignem hypocritam, fastuosum, usurpatorem dignitatum, quæ cadere in flagitiosum, ut is erat minime poterat; fautorem denique ambitionis mercatoris, & ebrij: quæ suo ipsem furore ebrius, & amens dum vociferatur, audiebatur ex palatijs fenestris, aduersus anathema & sanctum Apostolum declamans; si tanta illum captandi ab ethniciis honoris cupido agitaret; proficiseretur sanè in Brasiliam & Menomotapam, campum illic ingentem patere, in quo sibi nomen, & decus faceret. Sinas sibi petendos relinquenter, ex quibus ipse plus esset auri, & lucri fakturus, quam animarum, cum suo Pereira M. Franciscus. Ut autem seruorum ingenia dominorum impetus bonos, malos, quod ruunt secum abripiunt; incredibile sit quot conuitis, & contumeliis quam propudiolis infestati sunt sanctum Patrem Ataidis serui, turba vili ex luto,

luto, improba, insolens, herilis gratiae ambitu aduersus eum quem-
herus oderat gaudens impudentior videri. Tradunt qui tunc rebus
præsentes aderant, non potuisse sanctum domo pedem efferre, quin
manipulum haberet obuium aulicæ eius fœcis, à quibus incessebat
fœdus, atque indignius quam postremus è stabulis agaso; fas-
susque est Francisco Perez Xauerius, annis decem quos in India ege-
rat, nunquam se tam dira, nec inter Ethnicos, & Barbaros passum. Lu-
gere ad hæc omnes boni, præsertim ciues; nemo iis ora occludere, seu
pro commerito dentes excutere, ne domini quoque in se odia verterent:
Xauerius quod se, hoc est sanctum, decebat pati, & perpeti serenus; vul-
tuque ut animo tranquillus, sed Ataidis exitio dolens, sibiique irascens,
peccatis suis infelicitatem legationis eius tribuere, quæ tantum gloriæ
Deo, tantum Sinis bonorum fuisset allatura. Digna est exscribi epistola,
quam is Malacæ consensurus ad Iacobum Pereiram carissimum suum
salutatoriam, & ultimam dedit, cum amplexu absentis, quem veterabat
dolor præsenti ferre. [Postquam, ait, meorum grauitas scelerum id
egit, ut Deus nostram in Sinas respueret operam; non video aliud su-
peresse, nisi ut omnem in me, ac mea peccata culpam coniiciam, tot ac
tam immaniam, ut mihi non vni, sed per me tibi, rei tuæ, & tuis sumpti-
bus in legatione paranda effusis nocuerint. Nouit attamen Deus qua
mente erga se, qua erga te fuerim, quæ nisi fuisset rectissima, dolore
profecto non consolabili torqueret. Recipio me in nauim, ut tuos socios
deuitem, qui me requirant vndique, & saepe inuento coram flent,
conclamantque; nisi detur transitus, se periisse. Parcat Deus tantæ ruinæ
auctori. Vnum te obsecro, ne ad me conuenias, tua enim clade necesse
est, meus vehementius ingrauescat dolor. Confido nihilominus, iactu-
ram hanc, tibi lucro versuram, Regemque (quod eum per literas ro-
gauí) certò repositurum condigna præmia, tuæ illi ad religionem pro-
pagandam propensæ liberalitatj. Præfecto qui tantum irarum excutit,
ut profecionem Christianitati tam necessariam transuersus sisteret, vale
ultimum dixi. Calamitatibus doleo, quas luiturus est, multo quæ sibi,
singat saeuiores. Deus te seruet incolumem, sitque mihi in hoc itinere
dux, & coimes. Amen.]

Quamvis autem commendatitias ad Regem pro Pereira scripsisset li-
teras, at de Ataide penitus sisuit, iisque Ataides fraude interceptis, & ma-
gna diligentia perlectis, nec verbum contra se accusationis, ac ne queru-
lum quidem de se deprehendit. Quid si scisset illum quotidie, Deo pro-
se ad aram facere, si prece assilia, multisque lacrymis, saniores sibi co-
gitationes, & sui liquido sceleris consciæ ab eo flagitare? mutasset opini-
onem, si minus animum, saltitra inpiam lingiam, qua illum pro simula-
tore sanctitatis, & falsario infamarat. Sed Deus hoc beneficio indignum
censuit, maluitque illatas seruo suo iniurias vlcisci, quæ illas eius pre-
cibus donare, quod doctus diuinitus prænuntiavit Xauerius, nimisrum
Ataide Magistratus sui tempus legitimum minimè expleturum, sed ea-

I 7

Vleiscitur
Deus Ataidis-
scelus, ut à
Xauerio præ-
dictum fuerat

K K 3 hono-

honoris, fortunarum, & corporis feriendum clade qua foret posteris monumentum infamiae, & ostentum terroris. Quibus suum hoc subdidit pium votum, sed metus grauissimi suspectum, atque utinam, ait, Deus illi animam saluam praestet. Vaticinium nimis verax secuta est calamitas multiplex; ab Alfonso Prorege, Praefectura motus Ataides nondum elapsa biennio, vincetusque Malaca Goam delatus est, inde in Lusitaniam, ubi bonis omnibus in filicum redactis, adductus est perpetuo carceri; sensit quoque vltoris & quicquidam duram manum, lepra insanabili deformatus, quae illū ab India usque ad obitum pertinaciter arrosit. Obitum vero tradunt fuisse improuisum, ex foedissimo vlcere, quo tanta graueolentia putrefactæ carnes abscesserant, ut seruorum nemini duraret stomachus, vel purganti plagam, vel proprius ad eum accedenti. Nauem interea Pereiræ raptam cum mercibus, magnæ huius, nec seruus ignarus vindictæ obtinuit, ducem illi praefecit; nautas quinque & viginti suos imposuit; eamque in Sinas ad negotium misit.

I 8

Vice versa tetur Pereiram, quod ite prædicti Xauer-

Sed hanc Pereiræ iacturam, suis nominibus, ac rationibus imputauit Deus, cœpitque iam tum eius fœnus ei persoluere, sortem illic in coelo immensa largitate integrum redditurus; nam qui ex Sinis Malacam redeunti, pridem licet obscure clades praedixerat, quibus disturbata est ea legatio; idem nunc illum præmonuit vir sanctus, quam liberaliter ipsi Rex pensatus esset damna quæ fecerat, accessione scilicet maioris apud se gratiæ, dignisque seruo fideli præmiis. Imò cum sint fortunæ mercatorum, præfertim maritimæ adeò fragiles, ut manè locupletes, non raro sub vesperam mendicent; amici aduersa longè prospectans Xauerius, securum esse iussit, nec sibi, nec filiis, defutura usquam vita subsidia, cui nisi fidem fecisset miraculum, non tam euidenter prædictum cœlitus putaretur. Filium Pereira reliquit moriens Franciscum nomine; mercaturam item dum res staret, hic fecit, sed eò denique variis calamitatibus deuenit, ut ei aliquando eiusque familiae, nec panis, nec unde cœmeret obolus adesset; huic ergo tunc Deum, suo è penu cœnam videre oportuit. Angelum, vt creditum est, iuuenis specie, ad eum misit, qui panem circumferebat cum pomis, cæterumque commeatum escariu copiosum; vocat prætereuntem Pereira, emit ex eo quibus indigebat, & quod in promptu argentum deesset, pignori vestem vxoris obiicit; negat iuuenis pignore opus esse; plus apud se habere fidei eius verba quam pignus, libere modo ac largiter ab se sumeret quantum vellet, de pretio ne esset sollicitus, quæ tam humaniter, tam officiosa dicebat venustate, ut esse alium ab eo quem assimulabat facile appareret; ipseque Pereira cum uxore facile agnouit, cum eorum quæ venalia tulerat magna parte relictæ, videri desit, nec usquam præterea, licet urbe quæsitus apparuit.

I 9

Malacæ Xau.
deserit.

Malaca demum priusquam recederet vir sanctus, suos dedit Iaponiæ socios, Bungensi Regi Baltazarem Gagum, Siluam, & Alcazeuam Aman-guccio, Ioannem, Beiran qui de Molucensi christianitate lætissima ei attulit.

tulit insperato; Goam cum literis ad Berzeum misit, ut acceptis ab eo sociis rediret in Molucas. Parante iam vela in Sinas, naui S. Crucis, ex ea in urbem se contulit, amicos ultimum complexurus, & salutatus Deiparam de Monte, unde ab Nauclero post Solis occubitum est abductus, monente sublatas anchoras, & expanda vela. Tanti Patris iacturam multis querelis prosequi populus, multo & vario terrore ab ea profectioe auertere; deesse nunc legationis titulum, & iura, quæ extraneos tutarentur: prorsus nunc ut primum intra regnum pedem inducerent, sempiterno claudendos, & tetro carcere; orare atque obsecrare, ne se desereret apud quos tam esset fœcundus, & gratus eius labor. At ille professus quod Deus vocaret, illuc sequi, & illuc se esse oportere, futura illis vice sui reliquit monita, qualia decuit, eius qui postremum affari se ilios nouerat; hinc ad nauim euntem pone secuta est pars magna populi flens, & moesta patris suauissimi discessu, cuius tunc in omnes cum se amor efferret; tum in Franciscum Perez extitit singularis. Regebat ut diximus Malacæ Collegium Perez, illoque ultimo viri Dei amplexu, & discessu acerbè dolens, obtestatus est vehementer ne prius abiret, quam sibi oculos pressisset (iacebat enim in extremis, morbi contagio in ægrotorum ministerio contracti) hanç sibi vnicam restare in viuis consolationem, si præsentem sentiret moriens, & inter eius manus animam efflaret. Cui S. Xauerius iterato complexu valedicens; nihil, inquit, tibi nunc me præsente est opus, nec enim moriere. Deo tua opera vti placet, quam laboriosam & diuturnam Indiæ nauibus: & vero post hæc annos septem & viginti superstes, idem ista quæ narro scribebat Perez, nempe 1579. Ex itinere deinceps, & Sincapurano fredo ad eum scripsit, negans se valetudinem animi commendare, quam sciret illi carissimam; sed curam corporis, proin febri omnino vacuus, dies tamen postea virginri confessionibus, & concionibus omissis, sannitatem, viresque confirmaret. Porro ad nauim, vt aiebam, tendenti, cum adesset comes officij gratia Ioannes Soarez Vicarius, insurrauit in autem anxius, vtrumne Præfecto salutem abiens dixisset, non videri sibi prætereundum id fuisse; quod ille seu Xauerij causa, siue Ataidis diceret, futuru aiebat, alioqui offensioni debilioribus, & suspiciones daturum, amaræ in eū voluntatis. Cui Xauerius, me quidem in hac vita conspecturus Ataidis nunquam est, illum coram Deo præstolor in altera; se, suumque hoc ultimum facinus si quæ poterit defensurum. Cumque ad fores ædis sacræ, mari proximæ peruenisset, sublati oculis substitit, ingentique impetu spiritus, clara voce pro æterna miseri Ataidis salute preces fudit; tum prostratus, humique vultu hærens affixus, tantisper silentio cum Deo egit; mox surgens detractos, ad saxum, & inter se excussit calceos, cauens soli aded scelerati, ne puluisculus quidem sibi adhæret, Pergensque vaticinari admodum distinxit, poenas quæ Ataidem manerent; Malacam, nunquam postea in viuis ab se reuiseandam, & moestum ad hæc mutumque populum reliquit, scaphaque ad nauim delatus abiit. Erat hæc ipsa Iacobi Pereiræ nauis, & quan-

quanquam pars eius quam minima, de sociali negotio, & mercibus ad eum pertinet, ceteris illi ab Ataide direptis; quicquid tamen id erat, totum esse mandauit in potestate viri sancti. Imo cum nondum Malaca exisset, interrogaretque Pereiram, cuinam de suis commisisset, panem sibi & aquam per iter suffici; & nominaret amicus Procuratorem suum Gasparem Mendez Vasconcellum, cuius etiam temoni vicino, vslurus esset cubiculo; mirum dictu, illicovit sanctus; & rebus inquit tuis; & mihi perperam hoc homine consulis. Quare sis meliorem, cui nos melius credas. Sinas Mendez non petet, hærebit Malacæ, ibidemque ultimum diem clauder. Quæcum à præsenti rerum statu viderentur alienissima, necdum aduerteret Pereira, superiori monitu hæcedi; arbitrari que se diceret, Mendez esse ad iter valentem ac vegetum; retulit Xauerius affirmans, futurum certo est quod dixi, tu habeto illum pro mortuo, ac nullo; tuam rem, ac me alteri commendato. Quibus Pereira tam assueranter dictis, paruit denique ac Thomam Scandelium rebus suis curandis præfecit. Mendez excusans negotia nondum sibi satis ad professionem expedita, in vrbe substitit, & fere iquariduo, post Xauerij discessum obiit.

2.○

Aquam salam
in dulcem
conuersit
Xau.

Multis ut alias vsquam prodigiis, hanc Apostoli sui supremam navigationem nobilitauit Deus, festinatis quodammodo, & exaggeratis horribus satagens contumelias, & probra vincere, quibus Malacæ sua causa fuerat oneratus. Et occurrit primum nota illa, & multorum encomiis celebrata salsa aquæ, in dulcem, potuique aptam conuersio. Portabat nauis S. Crucis homines quingentos, & aquationem numero huic, & itineri æqualem; Propouerat immenso iam tractu, cum ex insperato destituitur omni flatu, & pertinaci malacia velut in anchoris dies quatuordecim figitur. Hic aqua paulatim deficeret, quotidianum eius demensum minui, negari ad coquendos cibos, ut sufficeret ad sitiū; modulus denique in diem cuique ad bibendum præscriptus omnino de esse, nonnulli potus inopia emori: & scapha quidem ad aquationem, littora peruestigabantur, & insulæ, sed frustra; quod interiora vasti Oceani tenerent: vna se in prospectum dedit, quam Formosam putarunt, sed nullo septidui integri circa illam conatu, prehendi potuit, nauisque interea ægrotis, & siti ravidis referciebatur, finente Deo malum ad extrema devolui, ut vel coacta stoliditas hominum animadueteret, tamen proclive sibi lethalis penuria remedinum adesse, quam facilem ad auxilium habent sanctum Patrem. Prodit itaque ad cœteros vnius, Xauerij apud Deum potentissimam gratiam, torque illustribus probatum miraculis, in mentem iis reuocat: confugitur ad eum ab oīnibus, & languore ac lacrymis, quam verbis vehementius rogatur, ne finat infelices crudeli morte interire, aquam illis aut ventum à Deo impetrat; vtrumque illi primum esse. Communi exitio percussus vir sanctus, iubet omnes genua flectere, ad Christi de Cruce imaginem Litanias cantare, ceterum eius confisus bonitate, se quemque recipere: recipit quoque se tantisper in suum cubiculum.

cubiculum, pauloque post in scapham cum puer desceadi, iubet manus caua ex mari aquam ut hauriat & quid sappiat gustet; tum querit ex eō vtrum dulce an salsum? puer salsum respondit; vrget iterum gustatu experiri saltere an dulcis; morem gerit puer, & dulcem renunciat. Tunc vero repetita naui Saranghen aduocat festa Maurum, nautis per eum mandat, quotquot essent in naui vasa aquæ idonea expediant omnia, & parent; iis sursum deorsum tota naui magno statim numero collocatis, aquam haustam imperat infundi, eaque impleri: quod dum faciunt, hic siti pressus; alius præcoci curiositate saporem explorant, & natum ut erat sentiunt. Post quæ Xauerius signum crucis in vasa omnia manu dicit, illaque omnium, vna simul consignatione aquam omnem illorum saltem, puncto temporis, dulci aqua mutat, sed usque adeo potantibus grata, ut omnes assererent Banghanis aquis esse meliorem, ad quas nautæ solent tanquam ad optimas aquari. Quam effusa vel hilaritate, vel religione potius hoc donum celebrarit nauis, quisque facile cogitabit, initaculum omnes exclamare, Xauerium ingeminare sanctum; pedum, & manuum osculis, gratissime agendis confertim fatigare, is vero admonere Deo illum honorem, & gratias haberent ac redderent; non sibi homulo, & peccatis onusto. Huius tamen adeò insperatae, grandisque lætitiae pars princeps ad illum peruenit, multos enim suis familiis Saracenos, eo conuictos prodigo, verum Deum professos & baptismatum poscentes Christo lucrificat, & communibus vectorum gaudiis hunc cumulum addidit. Aquæ potro illius Beati Patris adprecatione in dulcemutatae, residuum illud quod post usum abunde superfuit, vectorum præcipui quique, inter se certatim partiti sunt; ac primum quidem in monumentum miraculi, & in reliquias viri sancti religiose asseruarunt, vertere deinde in morborum remedia, quæ multis per Indias sanitati fure, vna eius aquæ stilla restitutis.

Non fuit quod sequitur, tam largo in multos beneficio diffusum, ut erat marinæ in fluuialem aquam conuersio; sed mirabilius, & diuinioris quoad rem operæ. Ferebatur natus, cursu ventis & velis incitatissimo: sedebat in eius crepidine puer annorum quinque secure, ac placide, quasi leui nauis inclinatione in id latus, præceps in mare deuoluitur, sorbeturque prius quam vela tot contrahi, & reflante vento, eximi aquis posset. Mahometi cultor pueri patens erat, dolore percitus, ima nauis se abdit, suam & filij lamentaturus calamitosam sortem, nec maris aspectum sustinens quo sepeliri filium viderat, ægrè tamen ex iis post triduum emergens latebris, sed neque dolendo nec plorando satur, Xauerio occurrit, qui cernens moerore ac lactimis obtutum, causam de qua nihil dū audierat ex eo inquirit. Ille filij casum ut contigerat flens narrat. Cui Xauerius mente intra se parumper collecta, quid sicut, Deus filiolum tuum in nauim restituat, sistatque illum tibi redditum, promittis te illi crediturum, & fore fidem Christianum? verè an falso, certè perfacie, & vñro promisit, fidemque obstrinxit: en autem post aliud triduum sub au-

21

Mahometato
filium in mare
lapsum, sexto
hinc die resti-
tuit.

roram comparet filius in naui, margini lateris insidens iudibundus, & hilariis ; sed planè ignarus, vbinam per illos sex dies egisset ; aut qua manu, & modo redisset in nauim , hoc tantum meminerat se in mare prolapsum. Pater aspectu viuentis filij prope absuit ut extingueretur præ gaudio, nec vrgendus fuit ad promissi fidem, vltro illam, & liberalius etiā quam dederat præstitit , vxore si quidem, seruo, & filio secum ad Xauerium perductis, cum iis sacro Baptismo lustratus est , filiumque Franciscum de liberatoris nomine appellauit. Duo hæc admirabilitas tam prodigiosa, vectorum oculis, animisque vehementer ac iucunde impressit, effecitque ut Cinceum adiecti tacere illa aduenis non possent. Est Cinceum in oris Sinensium insula, mercatus frequens Indorum & Æthiopum concursu, insularumque maxime dissipatarum.

2.2

Baptizans,
staturā Gigantis
cōspicitur.

Ij à vectoribus & nautis mirabiliter ab Xauerio gesta cū audirent, ad vindendū illum subinde in nauē confluere; & fuit cū limul quā viri quā pueri sexaginta numero adstarent, quibus ille in sua retia non absque tacito Dei nutu coactis, Christiana mysteria, legemque tradidit, nec finē dicendi fecerat, cū omnes confessi velle se fieri Christianos, erant autem ferè Mahometi sequaces, eadem in naui expiati sunt sacro baptis̄mare ; in quo vir sanctus dum eos tingeret, insigni prorsus sui spectaculum ignorans præbuit; tām procera enim supra suam staturā eminebat, vt ab iis qui erant in littore, scanno insistere putaretur , cum autem huc illuc, sed eadem tamen proceritate se moueret existimatū id non humanitū fieri, exploratumque est diligentius, dixit enim pro testimonio Stephanus Ventura curiosior indagator, ad hoc se in nauim euassisce, vidisseque suis oculis S. Patrem, tabulato ut coeteros pedibus inconsistentem, seipso tamen gigantis specie altiore, pertinenterque procul ad fundendam aquam sacrorum fontium, in eorum capita quos tingebat, mox vero peracto mysterio, in natuꝝ mensurā staturam & modum rediisse. Cincei quoque miro modo, cuidam mortem prædixit. Portabatur ægrotus notorum brachiis in scapham, ex ea in nauim inferendus, persuasus ab iis se illic mitius quām in terra morbum, & tutiū laturum. Xauerius qui tunc in littore diuini officij exsoluebat pensum, minime vero ait, quin imo in naui omnino moriturum : ægrotō nihilominus aut volente, aut eius baiulis salubre monitum parui pendentibus, ad nauim pergitur. Ferte igitur, inquit sanctus, quando ita vultis, sed scitote vos quem infertis viuum, claturos paulo post mortuum. In nauim iniicitur, ingrauescit malum vehementissime, paucas intra horas defungitur, ab iisdem qui eum detulerant ad sepulturam exportatur. Cinceo versis Sancianum velis (vbi est Sinarum cum Lusitanis negotiatio) Cantonem diu iam præterierant, cum putarent illò se adhuc tendere, Xauerius certiore instinctu, retro longe Cantonem relinqui afferit, cui dum minus fidei daretur, iusto longinquis, nauigatio ferebatur, nisi eam demissis velis inhibuisset. Præfectus nauis, dum recepta scapha quam in proximum littus miserat speculatum, de cursu itineris disceret. Sed ea triduo integro male omnes tenebat sollicitos

citos ne esset à typhonibus depresso. Verum Xauerius cuius eam suauem miserat Præfectus, affirmauit quamprimum adfuturam, reddituramque ab Lusitanis Sancianensibus, ad tecrendos vectores escaria munera; oecursuras quin etiam eorum naues, viamque in portum prætituras, quæ ut erant prædicta, sigillatim euentus edidit. A puppi scapha nauim coacta est assequi, utpote metas itineris transgressam; post paulum adfunt naues Lusitanæ, cum quibus in portum insularum Sanciani, noui hospites subeunt, tribus ac virginis diebus ex quo Malaca discesserant.

Insularum dixi, vnam enim tres istæ referunt insulæ, adeo inuicem parum distant, idcirco *Sam-Cou* Sinæ illas vocant, *Sam* enim tres, *Cou* vero insulas apud eos sonat, Lusitani ut lubet alius Sanciam, Sancianum alij vocitant. Harum præcipua, Macaum versus in angustum cornu porrigitur, cuius extrema portum habent, milliarium trium lunari circuitu. Illic tutum præstat à ventis mare, præsertim typhonibus, alia insula leuæ spatio fancibus obiecta, aditumque nauibus ad portum ductu commodo expandens, cœtera montibus coronantur. Insulæ rarus habitator; viciui necessaria perpatua; ager adeo sterilis, ut sit exulum deportationi, quam commetiis aptior. Sinæ qui antiqua, seruitutis, aut capitis lege à contetu suorum finum externos nullo discrimine omnes arcent, hanc Lusitanis permiserant, ut dum quæstum ex eorum mercibus faciunt, ab eorum tamen consuetudine abessent. Nefas erat illic, mansurum quicquam extruere Lusitanos, tuguriolis dumtaxat è ligno, & carectis licebat se teger quæ in appulsiu contexerent, in reditu dissiparent. Verum enim vero, nec ferrum, nec seruitus sat habebant terroris ad arcendum ingressu tam desiderati imperij sanctum Apostolum, nisi prouidentiae omnia moderanti aliud placuisse, destinata illi Sancianum erat tot itinerum, & laborum meta, quippe illi haudquaquam in posterum defore instituto fratres, socios caritate, quos eiusdem generositas spiritus rapere ad inferendum in Sinas ultimos, Christi Iesu triumphale labarum, quo d ipse iam ad Sinarum portas figere præuertisset. Recessum parabant in Indiâ suis cum nauibus Lusitani sed insperato viri sancti aduentu in lætitiam effusi, excepere illum publicis gaudiis, & cum illo communibus studiis æmulæ pietatis, sacram ei ædiculari bidui opus, in declivi ad portum colle tetendere, ex nudis asseribus, & ramis; irrea quidem diuinis operabatur quotidie; veram, ad mysteria Christiana pueris tradenda qui erant in illis nauibus plurimi; ad conciliandos dissidentes, corrugendas libidines, & iniurias lucrorum, concionando, & confessiones, audiendo, portus, nauesque omnes pro templo illi erant. Sed habet aliquid admodum illustre quod ei contigit satagenti puellam nubilem collocare ad subducendam periculo eius honestatem, ut dotem Virginis conflaret. Petrum Vellium adit.

Erat is Mercator locuples, vir sociabilis comitate, vitaque hilarior non tamen soluta, liberalitate in pauperes insignis, & Xauerio intime adictus, quod eum sensisset animæ sue studiolissimum; nam ex Japonia

23

De Sanciano
Insula eiusque
portu.

24

Prodigiosa
predicatione
Vellij largitas
compeniatur.

cum naui eadem veherentur, hortabatur illum Xauerius, ut partem aliquam nominum delere inciperet, quibus ob vitam antea&tam obstrictus Deo tenebatur, & in se interdum vlcisceretur flagellis admislas culpas; excusanti mollitiem corporis, & debilitatem animum, quam ut ipse in semet posset, suis manibus fæuire, deferebat suas ad hoc suo sumptu præstandum vices Xauerius, cumque Vellius obseruans, deprehendit clam quod in se suscepereat acri suimet flagellatione exsoluentem. At enim Vellius quod mollius ab suo corpore, id ab sua crumena largius in gratiam pauperum exigebat, suggerebatque abundè Xauerio ad misericordium leuandam egestatem, in salutis præcipue lubitico nutantem. Eiusmodi fuit de orbata parentibus virgine quod narro. Ad quærendam huic dotem, vir sanctus Vellium suum adit, scrupis reperit in amici ædibus cum eo ludentem, modestè ab eo stipem rogai in opus piæ caritatis; is, ut erat maxime festiuus, leniter renutans; mala, inquit, aui, P. Francisce nunc quidem aduenis, Argentum scilicet ab inopi & lusore, & domini alienæ? tibine videor opportunus, qui nunc de meo dem, cum lucrari contendo alienum? cui Xauerius, tempus omne ad bene agendum, esse idoneum; sed præsens quammaximè, ad ergandum in pauperes cum præsens adesset pecunia. Fingens Vellius obturbari; fiat, inquit, quando necesse est ut hac me molestia liberem. Cape sis, & arbitratu tuo sume, clauimque illi tradit, qua Taësum triginta millia, hoc est ducatorum aureorum quadraginta quinque millia claud. bantur, ex quibus vir sanctus decerpit, qui doti conficiendæ sufficerent trecentis nummis, Vellio clauem restituit. At Vellius postea scrinium recognoscens, ne obolum quidem, numinorum suorum numero deesse comperit, ferensque id ægrius, expostulauit deinde beneuole cum sancto, hanc rei suæ parsimoniam minus confidentem; respondet is se ducaos cepisse omnino trecentos. Ego, ait Vellius, nec vno imminutam animaduerti sumam, vt cumque vero sit P. Francisce, parcat tibi Deus; meamens fuerat cum clauim tradidi, ut diuideremus, ex ducatorum millibus quadraginta quinque; tu partem medianam auferres, medianam mihi relinqueres. Quod ab eo ex animi sensu, sincero, & serio prolatum introspiciens Xauerius, inflammato vuln., & animo ardens, qualis cum Deo implebatur; Petre, inquit, illa illa consilij tui mens, in eius oculis, qui consiliorum & mentium pondus videt, ac librat, pro rata, veraque sancitur, tuncque id velle, pro facto tibi benignè imputat; copiose tibi suo tempore id repositurus; Verum interea, hoc tibi ab eo spondeo, vitæ subsidia, eaque commoda minimè vñquam tibi defutura. Incursurum te quidem egestatis discrimen, sed præsto amicos adfore, qui suis opibus ab eo te eximant. Ac præter hæc omnia non prius te fato functurū, quam diem mortis præscueris. Mirum dictu exinde mutatus in alium Vellius, omnes curas in animam conuerxit, vñis intentias pii operibus, sub conditione mercatoris vitam hominis dicens prope religiosi. Nec credibile est quam iucundè illa sancti viti promissa, frequenci memoria versaret, illud potissimum de

de vita exitu certa notitia præuertendo. Quod tamen huius prouidentiæ nec modum, nec tempus distinctè notasset, idque nihilominus re/ci-re vehelementissime cuperet, tenere se minimè potuit, quin aliquando ex eo id sciscitaretur. Ille nihil cunctatus, aut hæsitans, cum tibi, ait, vi-num amaresceret, morte in para, & scito tunc illam instare. Videamus hæc vaticinia, quibus demum euentis sancta sint. Vitam duxit Vellius decursu prospero, ad decrepitam senectutem, pecuniosus, & copiis rei familiaris affatim locuples. Interdum accidit, ut creditoribus, fortunæ vitio tantum non decoqueret; amici re statim cognita opem contulere tam largam, & celerem, ut etiam necessariæ supereret. Tandem die quodam solenni amicorum conuiuio dum valens, & alacer accumbit, pateram poscit ad bibendum, quæ ori admota pro vini sapore, felis amaritatem retulit, moxque oraculi recordatione animum pererrante; corpus quoque ipsum peruersit horror, quali homines solent improviso mortis nuntio percelli. Volens tamen rei certior fieri, prægustandam assidentibus pateram porrigit; rogat ecquid iis hoc vinum sapiat? optimum quisque, & delicatum pronunciat; quibus parum adhuc liquido persuasus: Cedo, inquit, alios syphos, & alia vina, sed eodem cuncta ingrato sapore, & amaro palatum foedabant. Quare de vaticinij exeuntis præsentí fide, horaque deinceps nihil dubitans, post vitam Deo apud se tacite, coniectis sursum oculis deuotam, conuiuis narravit prædictionem viri sancti, quam suus tunc firmabat euentus. Ex hinc igitur ad parandam mortem incumbere penitus. Magnam partem bonorum in pauperes, in filios cœtera partiri, quos ab re familiaris locuplete instructissimos reliquit; demum ultimum vale, & suprema verba amicis dicere; qui exiunie valentem & alactem, cum audirent, de proximo suo è vita discessu fabulantem; suscipiti sunt, mœroris cuiuspiam inopini, vel senectutis nimiaæ vitio delitare, vtque omnes illum amabant summopere, sic iucunditate consuetudinis amenæ, ac iocosæ, omni arte studebant ab ea tam tristi cogitatione auertere. Contra ille rogatos ut sibi potius dicto die in templo adessent; quamprimum illic parari iusta funebria mandauit; tum cō se conferens, sacro muniri viatico, sacro oleo inungi flagitat; post quæ in feretro seipse componit, ut solent humanda cadavera decenter statui. Sub hæc sacrum iubet, ritu sibi solenni, pro defunctis cantari. Suspensus aderat inauditæ rei expectatione innumerabilis populus, nouitatis fama illuc euocatus; alij euentus curiositate quem de Xauerij cœlesti oraculo, suismet oculis optabant cernere; alij lato risu prosecuturi senile delirium Vellij. Re diuina denique peracta circumstans feretrum cum ministris Sacerdos, supremum funeris Christiani responsum, illi adhuc viuo de more decantat, restabatque iam nihil ad parentalium absolutionem, cum accedens ad feretrum seruus, ut cum tandem ex eo erigeret, mortuum inuenit. Ingens primum hic omnium qui aderant murmur, donec tota de re aperte singulis constaret; tum admiratio, & stupor, & piæ lachrymæ; ac voces gratulantium, & celebrantium sancti

Patri beatam memoriam. Sparsa demum tortis longe Indis rei fama, eamque consequens peculiare in tantum Patrem, tum religionis incrementum, tum largitatis in pauperes, quam Deus in Vellio tam felici vita, morteque pensauet.

25
Alia mirac. in
Sancian. &
propheticus
spiritus.

Præter hoc tanti prodigijs insigne, lego in iisdem de Xauero actis, in Sanciano item reuocatum ab ipso in vitam ex morte puerum, sed miraculi adiuncta singula, cum acta sileant, & ipse omitto. Fusius illud atque distinctius enarratur; infesta crudelem in modum tigribus, vicina circum regio vastabatur, grassabantur ineuitabili rabie turmatim, viros iuxta, & pueros deuorantes; nocte quadam iis obuiam procedit Xauerius, lustrali aqua inspergit occurrentes, veratillas genulque vniuersum damni quicquam in posterum illis tractibus inferre; sortita est vim suam iussio, nulla exinde tigris illic comparuit. Ibidem etiam cognouit de rixa Præfecti Malacensis, & Bernardini Solæ ex Molucis appulsi, eamque narrauit Lusitanis, qui re per nuntios postmodum vulgata, collatis temporibus aduerterunt non potuisse ab eo nisi Deo docente resciri. Nec minus dilucide, casus nauis longinquæ didicit, quos nosse intererat plurimum. Macao Iaponiam versus, altum facile tunc tenebat, cum typhonie, cuius exitium vix nisi miraculo vitatur, deprehensa, miserè anxiros torquebat mercatores, qui societate negotij, rem omnem suam ei considerant. Etsi vero exile inde sperarent solarium, auebant tamen maiorem in modum, de illius periculo doceri. Ergo sanctum Patrem cum de eo adiissent, confidenter, ex certis de cœlo, quibus futura, & sevota discebat, responsis; de naui iussit securos viuere, portum enim tuto in Iaponia tenere. Quibus tune quidem plurimum recreati, eius redditum placide opperiebantur. Sed ubi clapsa tempestate ad redditum vtili, non redibat, in eosdem angores redacti, eundem illorum consulunt Medicum, qui diffidentia ipsorum benignè increpita; nauim ante finem illius hebdomadæ affixmavuit Macai in portu ad futuram, & vero post biduum adfuit, prosperè typhonibus defuncta, & magnarum opum onere superba. Hanc porro mirabilem, futura, & longè dilsita cernendi, edicendique facultatem quam sublimi gradu vir Dei possederit; plus quidem satis ea conficiunt, quæ libris his quatuor sum complexus; sunt tamen eius miracula, sunt vaticinia eo numero, & magnitudine, ut vastam compositura sint historiæ molem, si quis omnis comprehendat; quæ ut certo spatio definirem, hanc mihi legem imposui, ne quid hic scriberem, nisi quod publicis auctoribus eius auctoritatibus testatum inuenissem: nam ut sacri Scriptoris mentein mouens, ac stylum diuinus Spiritus in depositis à Davide ad ædificandum templum, immensis opibus; auri solum talenta, & metallia suo numero designauit, copiam vilium metallorum absque numero sat habuit dicere; ita in censēdis Apostoli nostri prodigiis plus satis fuerit aliqua posuisse admirationē promerita maiore, & iuridicis tabulis accuratius probata. De cæteris obiter sufficit, quod productus in India iudex protestacione afferuit, ea tantū quæ narrando audisset, posse ingens volumen

volumen confiare; deinde quod addunt iurati occulatique testes, quotquot vir sanctus ægrotos tanget omnes valuisse; neque is modo, sed ea etiam quæ vtcumque ad illum pertinerent, lipsanotheca, flagellum, breuiarium, precatoria corona; depactæ cruces; eam ob rem etiam ethnico cœlestem hominem, & prodigiorum magistrum vocitasse: regna quædam per eum ad Christum perducta inter sœuientes contra se ethnicos, repetitis mente miraculis quæ ab eo patrari viderant suffulta, dictum fidei Sacramentum, inuiolabile seruasse. Vaticinia vero, tam assidua, tam singularibus, & discretis rerum, temporis, & locorum notis, distincta, vt Prophetiaæ habitu pro arbitrio vti, non more aliorum vñ temporario frui censeretur, nosseque omnia, sed enunciare id solum ex omnibus quod liberet: quod cœli munus ad vaticinandum sibi iam tum inesse prodidit cum necdum Indias attigisset, naui enim qua Vlyssipone in Mozambicum veçtus est futurum naufragium minatus, illud quibusdam ambagibus descripsit; inde semper yisque ad obitum perinde longinqua nunciauit, & ventura prædicta, vt si vtraque spectaret oculis, & quidem munero tam ingenti vt Antonius Quadrius vir grauis, & Provinciæ nostrorum in India Rector nō dubitaret asserere potuisse huiusmodi vltra centum millia se referre, si par memoria retinendis fuisset. Verum quod nota iam, assuetudine, ac numero videri mira desisiens, notari quoque desisse, nec ad ea magis, quam ad aliorum consuetum sermonem aduerti. Sequamur ad reliqua.

Aduentum Xauerij, quantis Lusitanî qui in Sanciano negotiabantur, celebrauerint gaudiis indicatum; ast vbi auditum eo consilio adesse vt traiiceret in Sinas, quæ illorum in carum parentem affectu intimo, quæ damnis etiam priuatis, lœtitia omnis, tristi moerore mutata est. Egodo omnes rogando, terrendo, alia suadendo illum ab eo itinere omni contentione auertere. Sinarum leges aduersus extraneos sanguinolentas obiicere, Mandarinorum in iis exigendis sœutiam inexorabilem, custodes finium totos ocaleos, & falli necios. Si ad certam necem, aut perpetuum carcerem obstinatus veniret, non abesse longius ab vtroque, quam quantum insula à continente dissideret; sin campum posceret Euangelij semine conserendum, aliò per Deum conatus iterque flechteret, vbi certius ipsi lucrum salutis alienæ quam vitæ propriæ damnum foret. Idem esse Sinas viuentem ingredi, & mortuum exire, expectari salem mitius nihil posse præter sepulturam æterni carceris, inter calamitates morte duriores. Id veris nimium, & terribilibus exemplis notum esse; præcedenti anno miseros nautas Lusitanos in littus Cantonense, quod ipse tantoperè ambiret, transuersum actos cū mercatoribus Barbarum in motu à magistratu dire cæsos, subterraneis specubus conditos vel interiisse vel adhuc cruciari, fuisseque iiscapitalius Sinensem oram tetigisse quam vltro in aquis perire. Ex quibus ab sancto volebant intelligi hos eius spiritus esse immodosos, & illi etiam atque etiam videndum ne forte specie caritatis, projecta sponte in hunc modum vita, temere Deus tentaretur.

26

Prima obſta
cula Xauerio
in Sinas obie-
cta.

Quo

Quo vero pacto iis satisfecerit, non potest vberius quam ex ipso cognosci. Responsonem viri sancti, Franciscus Perez, de quo nuper mentio incidit, posteris tradidit, in qua recensitis, quibus ille in Sinas è Sanctiano tam pauendus & formidabilis transitus horrebat periculis, subdit remanentem, multò manere grauiora, tametsi minus perspicacibus ignota, quæ longum sit cuncta pertexere, Pauca, inquit, hic solum indico. Primum sit diffidentia diuinæ bonitatis, & prouidentiæ, hoc sceleratior futura quod ad docendam hos populos legem Dei sanctissimam, eiusque Filium Christum Iesum salutis fontem, non eius huc tantum amore ad ductus sum, verum etiam instinctu atque consilio: eius itaque ad hoc opus peculiari beneficio delectus, de illius ope si ambigam; si terriculis victimis quæ totam explicantur, retro cedam, num dexterius sit, quam quicquid malorum eius hostes minantur; quid autem in me vel ausuri sunt dæmones, vel eorum ministri, nisi quod omnium præpotens, ac moderator Deus iis licere voluerit, is vero si defensioni & præsidio mihi adsit, quid metuendum supererit. Addite, me Christo si morem gesturum decretoriè admonenti, qui amat arcam suam perdet eam, qui autem perdisderit eam, proprie me iuueniet eam, quod eius item illi sententiaæ congruit, qui ponit manum suam ad aratum, & respicit retro, non est aptus regno Dei. Igitur animæ, quam fluxi corporis cum sit absque villa comparatione formidabilior alea, nec possim de eo dubitare, fixum mihi est ratumque vitam hanc fragilem, pro immortali & æterna pacisci. Quid plura? certum est in Sinas pergere, nec ullis machinis excepto absistere, adsit modo eunti Deus ad propagationem sanctæ suæ legis; intentent ac vomant inferi quicquid norint, ac volent, Flocci mihi sunt cuncta; nam si Deus pro nobis quis contranos?

Hæc ille cum Francisco Perez; hæc magis amicæ quam prudenti Lusitanorum pietati respondit; qui nacti quibusuis dictis immobilem, nec eius capaces Philosophiaæ tam nouæ, audendi causam Xauerio suspiciati sunt hanc esse, non quod pericula nihil possent ad infringendum eius propositum, sed quod, & fingi, & exaggerati omnia fingeret. Quamobrem Sinenses mercatones, qui tunc illi negotiabantur ad eum legarunt, eadem illi contestatos pericula: quod iis contra mentem omnino recidit, nam iis Sinensibus qui plus ceteris sapiebant, pauca de rebus Christianis ex eo auditæ, usque adeò probata sunt, ut metum illi omnem excuterent, tantum abest ut illum à profectione absterrerent. Hortari tantum libros secum ferret quibus integra legis Christianæ continebatur disciplina. Missos enim haud pridem ab Imperatore, in regna confinia, diuinorum peritos, qui mysteria, doctrinam & religiones cognoscerent à Sinensibus deuersas, quod mantio mirifice gestiens; in spem venit minime dubiam, Christianam fidem inter inconditos tot sectarum errores, & strepitus si semel audiretur de iis omnino triumphaturam. Sic animo incredibiliter affectus, parare fibi interpretem incipit, quem enim Goa duxerat Antonium Sinensem duxerat, præterquam quod erat lingua Mandarinorum aulicæ

aulicæ ignarus, vernaculari quoque desuetudine amiserat. Quare multo labore, inuenit tandem ei muneri opportunum, scientissimam linguæ aulicæ, & vulgaris, specie cultuque liberali, nec rudem scripturæ Sinensis, & quod intererat plurimum, propensissimam operam Xauerio deferentem, seu res nostras aueret cognoscere, seu decus ambiret ex ducendo ad Imperatorem exoticarum Magistro doctrinarum, quarum erat ingens apud Sinas existimatio. Maioris fuit negotij, nauras inuenire à quibus in continentem portaretur, quod nautis, remigibus, & cuius alteri tale quid ausuro pœna capit is instaret; fuit nihilominus apud quem lucri quam vitæ amor esset validior. Sinensis mercator inter suos honestus nomine Capocea deuehendum suscepit in Prouinciam Cantonensem, si modo adforet dignum operæ pretium, conuenit in pondus piperis trecentorum pretio Pardarium, quorum octo regales Hispanicos, consciunt singuli, tunc vero duodecim: hunc piperis numerum à piis, & atricis Vir sanctus mendicans corrugavit. Restabat decernendum de modo rei peragendæ, promisit mercator se illum cum filiis intempesta nocte scaphæ suæ impositum, surdo remigio electurum in littus procul à frequentia domorum, inde is sibi quæ posset latebras captaret, quem modum si nimis intutum putaret, occultaturum se illum domi, & quatriduo post ante lucem expositum ad portas Cantoni ciuitatis, vnde illum confessim oporteret Mandarino recta se sistere, eique literas Goani Episcopi, & Proregis ad Imperatorem exhibere. Sed hæc tanti secreti religione, tam inuiolabili silenda viro sancto commisit ut nullis sibi etiam tormentis exprimi sineret, vel nautam, vel scapham, vel domum in qua latueret. Evidem, ait ad amicum scribens, aduerto me duplex hac in re periculum adire; primum ne mercator naulo priusquam promissa exsolserit accepto, vel me in desertam exponat insulam, vel in mare demengat; alterum ne in me furorem exerat Cantoni Praefectus Mandarinus, meque ad alios deterrendos atrocibus necet suppliciis, aur semperni vinculis addicat, sed dum vocantem sequatur Deum, eique obtemperet, addit libertatem, vitamque adeò se nihil pendere; hoc mentis robore cum mercatore pactus, pardaos trecentos in sequestri manu depositus, & iuratus promisit se nullis aut minis aut cruciatibus, arcana fidem violatum.

Et hactenus quidem Apostoli magni spes, opatis progressibus subiectæ, exin retro defluere, ac labi. Prima illas in ruinam impulit lucri famæ, generosi cuiusvis ad Dei honorem consilij germanæ pernities. Negotiatoribus Europeis sua cupiditas, conflauit micos ut assolet timotes & malorum omnia nunquam futuron; missare inter se profectione hac sua precipiti. P. Franciscum se quoque in præceps trahore, licet forsitan minus, aduertente. Mandarimum prouinciæ proxime Cantonensis, inuolaturum sibi cum exercitu repentina, bonaque ipsorum, & vitam pessum pro sua libidine habiturum, abrogaturum absque villa dubitacione commercij ea in insula, dissimulati potius quam permitti cursum;

M m magnas

magnas inde in priuatos iacturas, grande in nomen Lusitanicum dedecus, & probrum : his pleni suspicionibus, metuque anxijs, conuenire ad Xauerium ditissimi quique , & omnem timoris , & ingenij vim ad rogandum illum deponere , si minus sui , at saltem ipsorum miseratione tangetur , quorum omnium pater esset. Ne ipatos secum in idem exitium raperet ; nec se, nec liberos , nec tam multos eiusdem nationis , ea sc̄e virtutis & animi celsitate qua ipse pollebat. Oratione denique fusa , & querula exposuere illa damna , quæ certo certius ex illo ipsius ad Sinas ingressu passuri erant ingentia, qnibus præcauendis ad ipsum publicè veniebant. Non passus illos diu perorare , vt vitæ contemptor propriæ alienam seruaret , sancte iis fidem suam obstrinxit , non ante se portu exiitum , quām omnes onustis nauibus , confectisque negotiis abiissent. Itaque Sinensis mercator , qui cum de se in Sinas transfuehendo conuererat sui cuiusdam negotij causa etiam recessit. Fide tamen dieque condic̄ta se breui redditum , quod in portum non valde dissigim nauigaret. Inter has rerum suspensarum moras , febri tentatur Xauerius , molesta magis quam timenda , quod hac intercipi sua consilia viceret; quanquam huic amicorum quorundam seu nimium , seu parum sapiens caritas, haud paulo molestior accedebat , adibant iacentem , & de illa febri fatidice philosophabantur ; Dei vocem hanc esse non dubiam , dis plicere id sibi ad Sinas iter admonentis , ac si vir sanctus sic obsurdaisset diuinis iussibus , vt esset illo verberum strepitū excitandus , aut in Dei mentem, Apostolo descendissent altius mercatores, eiisque ad illum mitteretur interpretes. Cōualuit altera morbi hebdomada, integravitque, non primum ardorem, cuius nec tenuis euanuerat scintilla , sed animi compariationem ad tam gloriosum , tantumque facinus quanta era totius Imperij Sinensis ex tyrannide Dæmonis in Christi iura , legitimi Domini, asserta possesso ; si tamen aiebat, non abnueret Deus se vilem hominulm ad tantum opus adhibere.

Hoc vno mirifice reficiebatur , partem magnam diei , mari obambulans , cum Sinas prospiceret , eoque vota & suspiria præmittet , quod nondum vocem, & operam poterat ; sic moras fallebat , & impatientiam amoris, quam optati boni consuevit expectatio incendere, vel in longum, vel in dubium protracta ; & quod propior boni spes , ed durius animum torquere ; liceret dumtaxat in littus illud exscendere , tanto labore , periculo, ambitu quæstum ; cæterum , quo res desineret, nihil adlaborabat, cum ea nisi in alterum ex duobus non posset recidere , quorum æquè propemodum utroque contentus gauderet ; aut vitæ suscitandis a Christo ex morte idolatriæ , Sinensisibus conferre ; aut Christum Sinensisibus prædicando mortem ab iis referre. Nihil ei lætum paucis quibus superfuit diebus, nihil non triste & acerbum fuisset , spe utraque per mortem excidenti, nisi verè sanctis vnum Deo placidi studium instar omnium faret , & omnium suique adeò oblitos , ne damna quidem proprij mouerent commodi , sed una Dei voluntas pasceret ac beatet ; astuabat enim interea

terea iis affectibus sahcta mens, quos vicinæ expeditionis persuasio mouebat, quibus dum solidos cum Deo absunt dies, ventis vocantibus naues Lusitanæ omnes præter vnam, qua vetus fuerat, vela pandunt.

Dat iis Malacam, & Goam literas; fidum in paucis, & sibi carissimum Iacobum Pereiram consolatur, quæ sua causa egerat, & quæ pertulerat singularibus gratiis prosequens; Deus, inquit, tibi eam reponat, supplearque ad hoc tenuitatis meæ vices; precibus quandiu spirabo non desinam, vt tibi dum vixeris, & valetudinem corporis, & sanctimoniam animi conseruet; defunctum vero beata donet immortalitate, & cum satis intelligam exiguum id quod possum ac valeo, esse multis tuis erga mē metitis longè impar; nostris omnibus qui versantur in India commendo, vt iunctis meum ad Deum votis, idem tibi ab eo efflagitent. Si vero meum in Sinas iter ad Euangeliū prædicationem diuina bonitas fortunari; profecto post Deum id tibi acceptum feretur; & imputabitur tibi ea laus à Deo in cœlo, & ab hominibus in hac vita. Malacam præterea P. Francisco Perez mandabat, vt quotquot illic essent de Societate inde omnes exirent, Petrum Syluam roganis sua naui exceptos Cocinum transuerheret; Perez illic solus stationem in Rectoris munere retineret; Antonius Eredia Ormuzium mitteretur, æquum non esse innocentes illos, peste, fame, & iisdem cladibus, quæ vrbis misericordiæ impendebant, cum nocentibus iniuolui. Mittebat quoque ad eum Franciscum Fereiram dimissum è Societate, solus cum Antonio Sinensi, & alio iuuene, neutro religioni adstricto subsistebat. Multis denique, refert idem Perez, Malacensem Præfectum Aluarum Atāidem lugebat, vt olim Samuel Saülem, & calamitates inculgebat, quæ oppressuræ erant infelicem. Berzeo Goani Collegij Rectori negotium dedit, vt ab Episcopo ad Malacensem Vicarium litetas obtineret, quibus iuberetur eundem Aluarum exsecratum, & abscissum à communione Ecclesiæ promulgare; eiusmodi homines, qui nec animæ suæ, nec Dei ipsius vtilis rationibus mouerentur, dedecore publico, debere ab lethargo suo ad suimet sensum reuocari; præterquam quod posteros Præfecturam eandem obituos oportebat ab eodem sacrilegio deterri, ne hominum de Societate in Molucas, Iaponiam, & Sinas mittendorum, sanctos eliderent conatus, & labores intercluso transitu perderent. His quoque ad eundem Patrem seuerissimum adiunxit præceptum, paucos in Societatem admittendi, admissos serio admodum probandi, probationibus impares, constanter dimittendi. Cum isto, inquit, hominum genete, idem tibi agendum, quod istic à me cum multis similibus fieri tute ipse vidisti, quodque postremum cum socio meo egī, quem vbi Societate indignum competi, ex ea eieci. Suptemas has literas velut spiritus sui reliquias, mercatoribus tradidit in Indianam preferendas; qua in re vti amico illo non potuit, qui eum Sanciano appulsum hospitio secum exceperat, vt cuius discessus fugienti fuisset quam abeunti similior.

Literæ &
mandata Xau.
ante illius
mortem.

Is Xauerio clam (nec causam reperio) Malacam reuerti statuit , velis noctu aptatis , nautis esse in procinctu iussis , dum sacrum perageret , vir sanctus , summo mane aufugit , ac tanta quidem præcipitania velut metueret , ne maris hiatu illo die insula sorberetur ; neglectis etiam usque aded rationibus priuatis , vt nec sustinaret quam sibi ex Sinis acciuerat nauim expectare , æquè illo eodem sub vesperum die portui applicuit . Conuersus ad adstantes post rem diuinam Xauerius , lustrare singulos , & eum oculis vestigare , suoque illum nomine designans ; Vbinam , inquit , talis ? responsum soluisse , ac Malacam versus iam altum tenere . Ad hæc Deo sermonem suggestente , quò sua , inquit , peccata miserum auchunt ? quem fugit ? quóve expellente ? cur nauim è Sinis aduentante noluit expectare ? eccam , intento illam in mare digito demonstrans , sibi quidem Deo obiiciente spectabilem , cœteris minime , quamuis longo prospectu oculos in mare contendenter , vt quæ adhuc abesset longius ; Malacæ quid velit , miser nimium nouit , mortem ignorat , quæ vix reducem occupatura est . At mortem cuiusmodi ? nec ulterius effatus , audentes variis , cogitationibus implerat , cum ecce paucis inde horis nauis quam notauerat digito apparet . Mercator fugitiuus aliquot ab reditu diebus , cum resaciendæ naui lignatum isset , à prædonibus , cultris confiessus est .

30
Postremæ
uerstrumæ.

Soli tunc post nauium discessum Xauerio , vna tantum in portu residua , quis credat ed usque necessaria defuisse , vt cogeretur per Antonium à S. Fide mendicare quod sustinendæ vitæ sufficeret ? confirmat id tamen testificatio Lusitanorum trium qui aderant , huiusque nonnulli , nautarum accusant barbariem , per quos Præfctus Malacensis utpote famulos , sanctum quanquam longe absens afflictaret . Quod etsi non pernegerit , sed malim etiam referre ad illam Dei clementiam masculam , qua tractat durius , quos amat tenerius , videturque tunc illos abiicere , cum eos penitus animo recondit ; exaggerandis videlicet illorum meritis ad gloriam cumulum , & posteris consulens ad tolerantiae documentum . Verum tam ardua , & celebranda fors , non est nisi magnarum mentium , velle abiectos mori , omnisque caduci solatij exsortes , defectos suorum auxilio , exterorum miseratione , cœlo , terraque in speciem inuisos . Huiusmodi obitum dispensante annos illius & momenta Deo , sortitus , est Indorū Apostolus , quem ethnicis quoque Mahumetanis , & Barbaris tota India venerandum , si maors inter illos vbiuis locoru oppressisset quanti ad eū & quam rairabiles futuri erant concursus populorum ? at enim huic desertam hanc solitudinem contentionum metam esse voluit Deus ; huc illum tam procul euocatum , tam ærumnosis itineribus perductum , nobilitatum splendidis & corroboratum miraculis , in ipso votorum exitu & conspectu , sanctissimi ambitus iam iam fastigia prehendentem ; destituisse visus est omni ope , & duris commissum casibus , vni sustinendum patientie reliquisse . Qui suam illi tam liberaliter detulerat operam interpres ; etiam illiberalius subdinxit , que aliquo metu exterritus seu quod quidam

quidam siunt, suadentibus Lusitanis, fixus nihilo lentius in proposito eundi pergebat vir sanctus, cum à nauarcho item nusquam apparente contra pacti fidem desertus est. Nec his quoque tot aduersantibus infractus, generosos conatus in regnum Siani retulit vbi fama inter nautas iactabat, legationem publicè ab Rege ad Imperatorem Sinarum in annum proximum adornari. His ardentem curis ac desideriis, diuina bonitas per legatum alium conuenit, hoc est mortis vicinæ certissimum nuntium quo ab eo in cœlum vocabatur.

Goa quidem abscedens, iam inde præceperat, nunquam se illuc rediturum; familiaribus nonnullis, & Cosmo Annesio nominatim, scisciantibus, ecquando inuicem reuisuri? in vita nunquam, responderat, sed in cœlo, vel ut serius in valle Iosaphat. In Sanciano præteeta Lusitanis sex circumadstantibus; vasa, inquit, ad iter in cœlum, & mortem paremus, annum in sequentem pars nostrum maxima non videbit, & vero ex iis quinq[ue] illo anno, in quibus ipsem, obiere. Restabat diem denique, ac horam beati ad cœlos transitus prænossit. Sed neque id illum celauit Deus & Aghiarus nauclerus, fuisse sibi ab eo indicatum iureiurando asseruit. Tam dulcis, & amica parati præmij denuntiatio, omnes eius deinceps cogitationes, ab Sinis in quibus penitus habitabant, in cœlum reuolut; tempus omne quod morbo præcessit, in eo ponere, dearinbulare secus mare, erecto in cœlum aspectu & animo, totusque, beatis lacrimis & desideriis incendi, nihil iam nisi de morte, colloqui, de vita huius diuturno tædio, de illa nunquam desitura, nullis interpungenda labeculis, Deo æternum potitura, eundemque æternum amatura.

Dic Nouembri vigesimo, coque dominico, sacris operatus, febri corripitur, quodque illic tolerabilius nihil esset, in nolocomium cum ægrotis, hoc est in nauim se recipit. Verum longo quotannis quadrimestri, à Nouembri ad Februarium, cum sinum illum infestent aquilones qui fauces portus, & insulam tribus milliaribus distantem interfluit, portumque ipsum eodem impulsu vexare soleant, fluctuatione illa perpetua nauseans vir sanctus, mentem in Deo tranquille, & integrè prohibebatur desigere. Quare postridie Ludouicum Almeidan præfectum rogauit, ut se in terra deponi mandaret: projectum in litora conspicatus misericors, & benevolus Lusitanus Georgius Aluares, ferre non potuit, per aquilonium frigus fæuissimum, virum talem tam indignè iacere; transferri iussit in suum mapale non longe à mari, exiguo colli è ramis & palea instructum, cœli quidem iniuriis peruum, sed deteriori comodius: Die in sequenti dolor lateris ingrauecens, pleuritidis fecit inditium. Quare ab Aluare rogatus ut venam laxari pateretur, velut in eius foret arbitrio qui sibi rectum præbuerat, mitendo sanguini brachium porrexit, quanquā gnarus chirurgos cuiusmodi posset is locus cōmodare. Nec suppetebat aliis præter nauis chirurgum, in arte nouitium ac rudem, qui venam secuit adeo imperite ut conuulsis nervis anime linqueretur, & exinde cibum omnem horreret, quem sane horrorem lenire non

31

Obitus sui
prænoscit te-
pus.

32

Supremus
Xau.morbus.

poterant, paucæ (quod unum aderat) amigdalæ exeunti è navis à Præfete pro delicatis bellariis donatæ, haud tamen vetuit hic casus quin alteram venæ sectionem eodem brachio admiraret, quæ cessit priori non multo felicius. Ibat morbi vis quoridie in peius sed prostratis naturæ viribus, sua tamen ori, & animo tranquilla serenitas manxit; pertigitque vir sanctus ad diem 8. & 20. Nouembris, fixis modo in cœlum, modo in crucem, quam nunquam è manibus dimisit oculis, vertit flens, & Christum morientem suauissimè alloquens. Post hæc præsenti cum semper animo hactenus constitisset, tantil per exerravit, vix ut delirium putasse, cum nisi pia & diuina, suumque in Sinas transitum memoraret; inde voce ac viribus defecitus, cum obmutuisset per triduum, videreturque statim animam acturus, resumpto mox spiritu ad sacra colloquia rediit, quorum vitam particulae aliquot, quas ederemus superessent, specimen deliciarum cœlestium, quibus incipiebat iam tum frui; sed turgurij fores obstrepentium molestiam deuitans occludi iuserat, & refert Antonius à S. Fide latino tunc sermone usum quem ipse non caperet, iterasque saepius illud *IESV fili Danid miserere mei*, &c. ad Cœli Reginam *monstra te esse matrem*, quodque in ore familiare illi fuit. *O sanctissima Trinitas*. Ad extreum absque ullo cibo exegit biduum, ornamenta sacra quibus ad altare vtebatur, & scriptos ab se de Christiana doctrina codices (erat hæc diuiciatum eius summa) reportanda in nauim curauit.

33
Moribundus
abstanti in-
uenit exicium
predicit.

Morituro adstabant quem dixi Antonius, & alius iuuenis quem in Sinas ducendum, Goæ sibi comitem legerat: hunc vultu, & oculis figura conturbari est visus, eique condolens, bis cum fletu exclamat, ah miser! vidit enim eius obitum infelicem, quo sc̄iquarino post absumentus est, cum aliquanto prius in libidinum omnium cœno volutatus, demum plumbea glande occubuit; adeo non ante virum Dei prænuntiatio futurorum quam vita descriuit. Dies fuit Decembri sc̄undus hebdomadæ sextus; non ut perperam aliqui notarunt septimus, anni 1552. hora de meridie altera, cum optatissima Dei voce inuitatus in gaudium Domini seruus bonus & fidelis, animaduersus est ab iis qui aderant, in Christum de cruce pendente aspectum intendere; inde vultum gaudentis, induere, mox in dulces effluere lachrymas, cum quibus in illud Regis Vatis erumpens carmen diuinæ securum fiducia, *In te Domine speravi non confundar in eternum*, una placidissime beatam animam efflauit. Annos vixit quinque supra quinquaginta; in Societate religiosis Ordinibus adscripta duodecim; decem in India cum septem measibus: specie fuit liberali, statura supra mediocrem, egregia corporis constitutione, nec magnis laboribus impari, sed ex iis inmoderati exhaustis, emaciata, gracili, & iam in canos albicante, vt tradit Faustus Rodericus, qui in Amboino egit cum eo per sex menses familiariter, ore ad pulchritudinem virili, nec nimium candido, aspectu iuxta ut multum amabili, sic & reuerendo. Frons eius ampla, nasis decens, vergentes in cæsum oculi, capillus & barba fuscæ castanei; scribit tamen hoc anno ætatis ultimo,

omni

omnino se incanuisse, mos illi fuit pallio non vti, sed veste discincta, & nudis vt plurimum pedibus incedere.

Audita beati Apostoli mors, naui multos exciuit ad eius rugurium, vbi oris totius habitum mirati adeo formosum, vt videretur viuentia ac beato, quam cadaveri propior, circum in genua procidunt, deosculantur venerabundi manus, nec de illius æterna gloria dubij, regnantis in cœlo si bi opem implorant, pietatis intima repentina sensu quemvis alium præuertere. Iacuit ad horam diei Dominici decimam insepultum cadaver, ac ne tunc quidem vlo funebri ritu, nedum pompa cohonestatum est; nemo funebre ilii humanitatis officium exsoluit, præter vnum quem saepe memini Antonium cum nauarcho, aliisque duobus, quorum nomina excidere: solitudinis huius causam facit. Scriptor quidam earum regionum, eius diei intolerandum frigus, quo prohibiti sunt Lusitani e suis casulis, & naui prodire. Sed fuerit cœli aut animi frigus (quod intelligitur postea clarius) certè Deus latere nouit tanti viri iacturam nec fuisse dolendam tam leuiter, nec eius honorem tam promiscuè habendum.

Scimus sacram Christi de Cruce pendentis effigiem ligneam, Xaueri
riorum autem pignus, eius anni quo fato functus est singulis, Veneris
diebus sanguinem sudasse, mox vbi viuere desit sudorem illum aruisse.
Imo quot casibus & ætumnis conflictaretur vir sanctus in India, toties
eandem iconem, in paterna viri sancti domo cruore vndique stillasse,
confessione mutua gemini amoris, ita duos inter se copulantis, vt alter
dolores alterius doleret. Quod obseruabatur à domesticis diligenter, col-
latis temporum quibus sanguine madebat articulis, cum aduersorum an-
gustias quas passum Xauerium ex Indicis literis discebant. Huinandum
corpus vt mos Sacerdotum induitur; talari magna ex parte detracta &
Religioso studio inter sepelientes dissecta, quorum unus præmium ope-
ræ Franciscus Aghiarus nauarchus, calcum sibi sumpsit, eoque se tanto-
pere iactauit vt inde cognomentum à caliga sive ab ocrea duxerit, &
poscet sancè grati animi ratio, vt destituto officiis omnibus viro sancto
manus commodaeret, eiusque memoriā pignore aliquo seruato perpetuam
coleret, duo enim illi vaticinatus fuerat beatus Apostolus, vt eius artis
hominibus sat rara, sic multum optanda, nunquam futurum vt egeret,
nunquam vt in mari periret. Indutum Georgius Aluarèz capaci vt Sinæ
assolent, claudendum curat sarcophago, quem viua calce multa refecit
vt laxante se anno ad reditum erosis carnibus, nuda secum in Indiam ossa
reuecheret. Locum tumulo delegit collèm è portu modice assurgentem, ad
cuius radices mercatorum nauigia ferè applicabant. Illic medio in pra-
tulo crux erat lignea quam Lusitani defixerant, ab hac spatio breui in
effossa humo sacrum funus deponunt, ac ne vñquam illius intercidet
memoria, struem prægrandium lapidum ad caput, & pedes, monumen-
tum illi constituant.

Tertio ab hinc mense, naui ad redditum accincta, Præfecto insinuat
Antonius à S. Fide, detollendo secum in Indiam beato pignore, mittit

34

Crucifixi ef-
figies ligneæ
toties sangu-
inem sudat,
quoties Xauer-
ius gravius
aliquid pati-
tur.

35

Trime tri cal-
ceuia sepu-
lturn cadaver
integrum re-
pentur.

Præ

Præfector de suis, num carnes eatenus absumptæ ossa colligi paterentur. Is ad locum profectus sarcophagum referat, iacentis faciem calce amota purgat, explorat, & cernit tam integrum, vt si foret tunc primùm corpus tumulo conditum; ac ne quid incerti ad nauim renunciet, sinistrum femur diligentius inspicit, quod cum pariter integrum comperisset, frustum carnis ex eo ad genu decerpit, ex qua velut recenti ac viuida fluxit sanguis. Re igitur iam non ambigua, carnem illam ad Præfectum referat, dígito vno longam, magna voce vulgans P. Francisci corpus, non expers modo putredinis esse; verum adeò integrè formosum, vt esset simile dormienti, narrans quicquid tum oculis, tum manu, etiam & cultro probasset. Traxit tui nouitas vniuersos, nec auditis contenti; curiosus vndique perspectum, agnoscunt non solum integrum, sed attacu molle, & viuaci colore; vestibus quoque intactis penitus, nec villa calcis injuria læsis; quodque magis attonitos perculit, miram expirans odoris fragrantiam, & rebus quibusvis odoratis tam longè absimilem, vt palam esset, è cœlo duci. Atque hic demum sero licet redire ad se se increduli, erubescere seipso, & venerari mortuum, quem contempserant viuentem; deflere etiam multis lachrymis nonnulli, & veniam pscere, resque se mortis illius dicere, quod in extrema egestatis morbique redactum omni destituissent subsidio, vt aucuparentur gratiam Præfecti Malacensis. Quare à Prorege Indiæ Alfonso vere dictum, Aluarem Atadem tum suis Malacæ vexationibus, tum vero suorum in Sanciano crudeli barbarie, P. Franciscum occidisse, ac ne obscurum remaneat, quo fuissent in eum superstitem animo, qui nunc ad eius mirabiliter integrum, & fragrans cadauer lugebant; reddo hic (tametsi dispudet) vnius eorum, cuius nomini parco, atrocem stylum quo sancti mortem Præfecto Malacam significat, die ab ea quinto & decimo. *Hic*, inquit, *M. Franciscus mortuus est, & moriens nequaquam miracula edidit; sepultus est in hoc lustore confusè, cadavere illius cum cadaveribus aliorum promiscuo.* Cum binc bonis auribus recedemus, feremus illum, si erit qualis ferri possit, ne Malacenses mercatores expobrent nos esse minus quam ipsi sint Christianos. Sed mittamus huius memoriae acerbani nimis, trucemque barbariem; vt ergo gratia quam excelsò gradu staret apud Deum Xauerius, corruptionis imunitas patefecit, tum vero in nauim vltro eum thesautum imponi expertum, quo essent Indiæ regna omnia locupletaturi, passisque iam velis, cum aptius aliud ad manum non esset, eundem sarcophagum, reiecta in illum quam ademerant calce, in nauim inducunt. Cæterum discedens è Sanciano Xauerius, visus est præ se fugare typhones procellosos, quorum erat illic quam alibi vsquam exitioñior nauibus rabies, diu siquidem illic in posterum, nec tenui aura tractum illum perflarunt, quin & in vicinos fuere multo mitiores. Visus item de cœlo portas illas Sinarum antea impenetrabiles reserasse, quas viuenti pulsare dumtaxat indultum fuerat, & ad eorum limen occumbere; paucis enim post annis Lusitani, Cantoris aperito aditu maletere cum Sinis cœpere commerçia

commercialia, & Christi præcones, immortalitatis semina ibidem mittere.

Sacro nauis superba pignore ad vicesimum serendum Martij 1553. Malacam tenuit, ubi etiæ nostris hæcere quenquam discedens Sanctus vetuerat; haud tamen defuit aliorum pietas religiosæ erga redeuntem gratulationis officio perfungi, præ cœteris vero Iacobus Pereira eius amantissimus, & constantissimæ in eum fidei, pompa incubuit, qualis in vrbe institui valuit, quam eius scelerum vix lues, etiam tum depasci pergebat. Occurrit igitur exscensuro, ad portum cum Clero vicarius, cum nobilitate quicquid supererat populi; quodque magis mirandum mixti Christianis etiam ethnici, communis cum iis in sanctum Apostolum affectu venerationis, licet erroribus diuerst: & quidem infami Ataidis probro, qui tunc nihilo quam olim segnius suo sacrilegio inhaerens cum domi luderet, audito Xauerij ingressu, è fenestra prospexit, & festum frequentissimi populi cum accensis funeralibus concursum subsannans simplicitatis stolidæ damnauit, moxque se ludo cum suo iudice seu cognitore causarum reddidit. Verum Xauerius dissimulauit impietatem perditissimi hominis, & afflitionissimam ciuitatem antiqua benevolentia & nouo munere prosecutus, beneficium ingens huic eius festæ supplicationi reposuit, vt enim primum in ædium vicos pedem intulere qui sacro feretro succollabant, pestilens morbus repente constitit, tam manifesto deplorabile stragis documento, vt cum multos quotidie lues absumeret, inde ex iis quos iam afflauerat interierit nemo, nemo ex iis qui fuerant eatenus ab illa immunes deinceps iactus sit. Ad hæc famem quoque haud minori ciues calamitate depascentem eodem suo aduentu expulit, cœpitque post illum magna statim annonæ, & commeatum copia Malacam inuehi. Illatus est in templum B. Deiparæ de Monte, quod nostri tamen si absentes, retinebant. Sed Malacam, haud scio quod larens fascinum ageret ad male habendum sanctum Patrem, etiam defundit; nisi hoc potius diuino consilio factum putem, quo foret viuentis & virtus illustrior, & mortui gloria latius splenderet. Hoc ed dico quod suo capulo productum cadaver quo in Sanciano conclusum fuerat, in sacrarij aditu velut quodvis è vulgo est conditum, ubi humo egesta fossam sepulchram iusto breuiores præbente, vi multa intrit, satis indigne depestum est, ac ruptæ licet adactu illo ad humerum carnes, sanguinem mitterent viuacem, & suaveolentem; inlectam nihilo incautiis sancto corpori terram calcarunt tam foedè vespillones, vt non vna plaga illud laccerarint, latueritque illic inglorium, & honoris expers à Martio ad usque Augustum. Hoc mense Goa Malacam reuerterat Ioannes Beira, qui cum sociis duobus à Berzeo in Molucas insulas mittebatur, is vt erga sanctum singulariter affectus, imperare sibi non potuit, Malaca prius recederet, quam beatæ ipsius animæ sacram spolium inspexisset. Accendebat hoc desiderium opportunitas cubiculi, quo ad templum illud Deiparæ proximo utebatur, tum honoris magnifica nouitas, qua illum dignabatur Deus, integritate corporis palam conseruata

N n

eviden

36

Malacam re-latum, mox pestilentiam ab ea expellit.

evidenterque comprobata, quam optabat ipse, loco digniori honorare. Quamobrem Iacobo Pereira socio, paucisque aliis capacibus gratiae multa de nocte ad locum veniunt, sepulcrum aperiunt, effodiunt cadauer, & quinque post menses quos extra loculum in vdo illo nudum iacuerat, æque ut prius integrum, fragrans, ac viuidum cernunt, nisi quæ calcati desuper cum humo lapides sinistro vulnus impresserant lateri: lineum vero pannum quo ex qualicumque miseratione injecto, faciei parcitum fuerat, inadentem cruento velut recens expresso. Creditum ab iis piaculo simile si tanti pignoris decus, & pretium sub terra delitesceret diutius. Capsam igitur illi Pereira elegantè adornat, intus Sinensi fultā damasceno, puluino ad caput extructā pretiosissimo, Attalico aureo opertam. Corpus in eam reconditū, seorsum quidem à publico, loco tamen decenti positum est. Qui honos quæm gratus Dei seruo venisset, luculento Deus ostento docuit. Accensa fuerat ante sacrum pignus candela cerea, horas decem pro ceræ modulo arsura, eaque suo cum candelabro ad maiorem ornatum in Sinensi pelluino statuta: dies arsit octodecim totos, & ceræ pondus, ex ea in pelluuum defluæ, candelæ integræ pondere maius fuit. Dum autem nauis expectatur repetitura mare Goam versus, idonca Beiræ ad Molucas se dedit occasio, duabus ex Sociis F. Manuelem Tauoram sacrī custodem depositi reliquit, quod is cum F. Petro Alcaceua paulo post ab Iaponibus Christianis Goam missō, naui Lopis Noroniæ sublatum solenni paratu Goam asportauit.

37

Nauis ferens
Xauerium, bis
miraculo nau-
fragium eu-
dit.

Erat Lopis nauigium vetustate attritum, si quod aliud eo in littore, & usque adeo infidum, ut nemo omnium rem illi & merces, nedum vietam auderet credere. Denique vix ferme Goam peruererat cum ipso in portu crebris hiatibus vltro aquam accipiens, scipio demersum est. Vbi tamen rescitum, corpus sancti Patris ab illo vehi, certatim omnes eius vecturam præcipere, comportare in illud suas merces, certoque confidere, vel miraculo, si res exigaret, ab naufragio seruandum; quod prorsus haud semel inter discrimina extrema contigit. Transuersum horrenda tempestate in syrtes impegit, tam altè infixa in eas carina, ut nulla inde ars illud euelleret, at hic præter omnem expectationem, cœlique tunc habitum, vehementissimus illum à prora flatus arenis exemit, puppique aduersa, eundem retro per fulcum tamdiu egit, dum ex iis vadis liberum extaret, quod ne alia putaretur quam Dei manu factum, expeditam periculò nauim, qui expedierat ventus repente deseruit. Nec multo post in ipso aditu Zeilani Sinus, tanto impetu ad cæcos scopulos allisit, ut resiliente extra gomphos temone, saxo carina inhæreret, fueratque istu omnino dessipanda, nisi foret iam tum Dei beneficio sustentata. Nautæ, ut summis in periculis secures corripiunt, malumque sed frustra rescindunt, & leuari nauis nisi iactura non poterat, furente interim vndique fluctuum verbere, ac eam tantum non, aut dissolente, aut cuertente, incepsit quæ tandem ad vota configiunt; Sancti opem exposcunt, productum è cubiculo nauarchi loculum, in foro statuant, & multis circum aëcensis faci-

facibus, velut adhuc viuens projectos in genua certiceret, & audiret, sicut
quām verbis prolixius supplicant, ne tot sibi addictas animas sorberi
naufragio pateretur. Vix ita precati fuerant cum auditur violentus sub
carina stridor, simul nauis in sinus allico soluta exilit ad pergendum; ex
quo agnatum est diffractum scopulum, inter duas partes, medium nauis
transitum præbuuisse. Hinc viam alacres sequuntur flexoque Comorino
cornu, Cocimum applicant unde populus omnis effusus est, suam erga
Sanctum reuerentiam testaturus. Post usque Baticalam prouecti ventos
incident reflantes à prora, quos ambagibus variis conati exire, leucam eo
die vix viam absoluunt. Quapropter præfectus in scapha cum paucis
nauim remigio præuertit, ut Goæ proregem, ac nostros, aduentantis san-
cti primo nuncio recrearet. Batica lex interim vxor Antonij Roderici pro-
curatoris regij, dudum lecto affixa in spem venit se Sancti aspectu persa-
nandam, euicitque ab suis tametsi ægrius, ut in eius deferretur nauim,
vbi conspecto beati corpore, illico valuit; cumque de poderis quo vestie-
batur extremo limbo tenue frustulum impetrasset, eo theca religiose
clauso, morbos multorum difficiles, & depositos sanauit.

Berzeo humanis exempto, Melchior Nunnus successerat in Collegij
Goani, & prouinciae cura, id enim iturus in Sinas Xauerius ob signatis
decretum litteris in omnem euentum reliquerat. Nunquam igitur iubet
prorex celocem armari, hanc ille tribus cum sociis & seminarij alumnis
quatuor concendit, & leucis viginti Baticalam versus sancto corpori
obuiam occurrit; cui dum in celocem transfertur ex nauis Noronias tum
illa, tum sex aliæ quas illi detinebar ventus, ore omnium machinarum
lætis fragoribus salutem dixerunt. Martij quinto & decimo Rebendarem
attigit Goano in sinu. Leuca non plus ab urbe mediâ, vbi eius diei resi-
duum, & noctem substitit, dum ei in urbem inueniendo solennis paratur
intritus. Postridie mane Christo patienti ante maiorē hebdomadam di-
cato, flos nobilitatis Lusitanæ, ex portu procedit actuariis sex, magnificè
ad pompam excutis, magno circum gaudiorum funalium colludentibus
numero; sequuntur aliæ celoces item, duodecim, cum optimatibus tre-
centis, accensas faces gestantibus, suaque singulæ cantorum, & organo-
rum instructæ symphonia. Haec duos utrumque digestæ in ordines; me-
diām excipiunt actuariam beati corporis vestricem & lenta remigatione
in urbem deducunt: extabat è puppi sub tentorio feretrum, Pereiræ at-
talico vestitum, cereis cinctum ardentibus, & ludentibus hinc inde ad
nauigij latera vexillis; vniuersa in littus effusa ciuitas, ne suos quidem
ægrotos tenuit, & quos sui non ferebant pedes, aliorum brachia tulere;
cuius tam propensæ, ac religiosæ mentis quæ merces fuerit postea dice-
tur. Ventum erat in portus conspectum, moxque in iis quicunque
conuenerat commotiones animorum quas nullus satis repræsentet stylus.
Vbiique lacrimæ, vbiique in genua prosterni, & passis brachiis sanctum
in amplexus vocare, operi eius contentis vocibus querere, deprædicar-
re illum & beatam profiteri Goam quam è cœlo Deus tanto ut aiebant

N n 2 thesa

38

*Corpus Xau.
Goæ cum pô-
pa excipitur,
miraculis cla-
ret.*

thesauro dignaretur ; fuere quos moræ impatiens pietas, in Mare ad Sancti celocem adegit , vt eam contingerent , oscularentur , adnatarent , & nanti comites ad littus fierent. Illic Prorex suis cum Accensis , & Satellitio , cum senatu , Magistratibus & reliquis ex nobilitate solenni ornato conspicui , suo elatum è nauigio ambient , vñaque suo sub vexillario adolescentuli dum sacrum pignus attollitur , crucifixi attollunt effigiem fama insigni venerandam , quam seruo ipsius obuiam portarant , & carmen Zachariæ *Benedictus Dominus Deus Israël* decantant. Procedere incipit supplicantium agmen suis ordinibus : præibant in veste candida pueri nonaginta coronati , manu ramum oliuæ præferentes , sequebantur misericordiaæ sodales ; deinceps cleri ordo sacer , inter quos Beato corpori Societatis Patres humeris subibant ; pone cum Magistratu & populo Prorex : ducebatur per vias pompa pretioso fulgentes stromate , stipataf que tam deplor spectatore , vt accensi , & milites vix turbam semouerent supplicantium incessui obstantem , è fenestris domorum , & tectis implusabant in sanctum perpetua coronarum è rosis missilia. Sed triumphalem hunc Goam ingressum condecorauit magnificenter prodigiorum editio quæ Deus in serui fidelis gloriam contulit. Ac illa in primis diuini odoris fragrantia quæ sancto de corpore expirabat , afflabatque etiam distantes longius , singulari vt notant actorum tabulæ , oblectamento sensuum ad suavitatem , & incitamento animi ad religiosam pietatem. Illa deinde quorundam sanatio , qui se ad sanctum suum Patrem conspicendum deferri curauerant ; siue , quod aiebant , ab eo ut consiperentur ; imo in iis quos certa mors , si commouerentur , lesto continuuit , Antonia Pereira trimestri ex morbo in extremis laborans , implorato tunc Beati auxilio , repente conualuit. Puellam lustrali cereo ad mortis confiduum iam iam obsignandam , mater sancti meritis commisit , sacro in eius honorem nuncupato ; eodemque temporis momento , puella omisso cereo valuit. Demum in S. Pauli , quo beatum Pignus illatum est Societatis templo , cæcos , membris captos , leprosos , aliisque afflictos mordorum generibus , repentinis curationibus saluti restituit : nec putem usquam sanctorum aliquem tam copiosa laudatum panegyri , vt tunc eo in templo Xauerium celebrauit populus vniuersus ; aliis alia narratione mutua prosequentibus , nota sibi virtutum illius decora , & prodigiorum miracula. Hos inter præcipue nominatur is de quo nos alias , Ioannes Eirous , sancti olim Meliapore , Malacæ , & apud Molucas socius , tunc vero Franciscanus , qui vberitatem ac pie lacrimans referebat palam , animi sui occultatos ab se recessus improbos , à Dei famulo intime perspectos , sibiique obiectos , & prædicta sibi ab eo varia quæ rerum succelus liquido firmasset. Collocatum est sacrum corpus in arce principis facello , quod erat contra vim conferti populi munatum , sed prudentis se turbæ incursu perfractis repagulis , vt tumultuosa sedaretur ciuium pietas , in omnium oculis tet sanctum corpus in pedes erectum est , incredibili motu animorum & fletuum ; ibidem quin etiam ut satisficeret omnibus , aspergi

aspectui omnium indultum triduo patuit, Sacrum interea maioribus ritibus, de S. Cruce solenni cantu fecere Caponici; die proximo de Beatissima virgine Patres Franciscani, quos sanctus vnicè viuens dilexerat; explataque hoc modo publica pietate, nocte dominicum subsequenti, editiori loco positum est ad Euangelium maioris altaris.

Inde aliquanto post in Sacrarium translatum, dum instauratur templum magnificè, eandem quam à principio immunitatem à corruptione exhibuit, & perennante hodieque miraculo exhibet. De quo idemtideum à Præsulibus Goanis, & Archiatris regiis confectæ sunt probationes iuridicæ, donec adscriberetur inter Sanctos publicis honoribus colendus. Quanquam hæc putredinis experts integritas, summam non habet mirabilitatis, quam habet mollitudo, & tractabilitas carnium succi plena, & tactui cedens, ut solet in viuis corporibus; itaque post trimestrem in viua & edaci calce, iterataque in nuda, & humida fossâ mensuī quinque sepulturam; ad hæc quæ peccore ac ventre clauduntur viscera, teneritatis vðæ & quasi recentis, ut studiosius explorans Ambrosius Ribeira Goanus Vicarius ipsemet comperit, anno à Xauerij obitu iam quartto, cum in vulnus impressum sinistro lateri dum irruerenter Malacæ humaretur, inferuit digitum, per se ipse periclitatus, quod fides communis sanctiebat; sanguis etiam, & aqua retractum ab eo digitum, eodem ex vulnere secuta tinxere; quod idem vni ex nostris fratribus eadem tentanti contigit. Collo item exsudans subiectum capiti puluillum sanguis viuidns, & florens tinxit, dum in loculum breuiores compresso in humeros capite vi coarctaretur. Alias denique populo flagitante, cum nudis pedibus conspectui omnium permisum fuisset, ac religiosis venerantium oculis coleretur; mulier digitum pedis mortu pro osculo libauit, decerpitque ex eo frustillum, quod asseruandum in sacras reliquias diu desiderarat; sed fluens continuo ex mortu cruor pietatem eius improuidam detexit; quod extrema, summeque dissipata in parte corporis, tam pridem vita, & calore cassi, planè non potuit, nisi miraculi perpetuitate euenire, quo carnes illius non intactæ modo, & suaveolentes, sed suis quoque humoribus fluidis perinde ac viuerent molles, & teneræ seruabantur. Iam color nativus, & oris linea menta beato corpori usque adeò ipsa, & eadem mansere ut Franciscus Diaz Caruallius, ad eius aspectum eruperit, exclamaritque ter eum viuere, et si dudum antea illum nosset, & quadriennium ab eius morte tunc abisset.

Talem Deus Xauerium coniuncto prodigo conseruauit, seruatque nunc etiam secularem post annum centesimum, nisi quod rescisso ad cubitum minutus est brachio, Claudio Aquauia Societatis Præposito, cui visum decere ut India particulam illam Xauerij Romæ, primario Societatis templo redderet, a quo totum olim accepisset. Sed hanc speciem religiosæ veneracionis, minus Deo, & Sancto placuisse coniecuram enenta præbuit, ut quæ Toti ad eum excellenti Partem sui adimeret, ac si minus illud corrumpebat, non tamen integrum esse vellet. Goæ nihilominus

39

Corpus Xau.
corrupt. ex-
pers perseue-
rat.

40

Xau. brachium
dum Romam-
d. fertur, na-
vium à piratis
taetur.

N n 3 minus

minus nostris qui præterant, atque ipsemet sanctus, morem obedientiae gessere: Nouembris tertio, anno saeculi sexti & decimi, decimo quarto, reserata post tot annos arca, præcisum est è sacro corpore brachium, quo, dum Romanum defertur, nihil proprius absfuit, quam ut India priuatur, nec tamen frueretur Roma. Portabat illud Sebastianus Gonzales Probationis Goæ Rector, & Romanum Procurator, auriti vclii cercuro mediocri vehebatur; nec prædonum incursionibus obstituro, quæ illa maria oberrabant; cum ecce tibi piraticus Batauorum myoparo plenis velis aduersum ingruere, nostrorum cercurus credere de se actum, quod & haeretici Bataui, & Regi Catholico perduelles, Orientis Indias obtincenti, nostris nec ad fugam vela, nec arma suppeterent ad defensionem; iacturam nostri iam inchoauerant, ne pretiosa gazæ hostis ditesceret, cum succurrerit animo Xauerij brachium, quo satis potenti præsidio tueri se possent. Gonzalem rogant, hostium oculis illud obiiciat; sancto supplicant; si minus suæ, qua essent indigni, gratia seruari; at saltem ipsius, qui esset aliqui tam nobili sui parte in manus impiorum venturus. Instabant cercuro sic propinqui piratæ, vt perciperentur eorum minæ, vocesque iubentium nauigio cedere tanquam funditus expugnato; cum prodit ad nauigij marginem in eorum conspectum Gonzales cum Apostoli brachio, proiectis in genua cunctis qui cercuro vehebantur; nec adhibita sancti inuocatione, obiurgat tantum sceleratos, minatur illis Xauerij nomine, vetat imperiosè ulterius tendere. Quæ velut Dei, & sancti vox, myoparonem piraticum perennis rapidum vels ita illico fixit; vt duratum circa illud mare, gelu subito, videretur, cercurus liber Vlyssiponem feliciter tenuit, stupente ad miraculum, & syderato prædone Batauo, qui tantæ spectator nouitatis, causam illius ignorabat.

4 I

Immensa de
Xau. sanctitate
fama apud
Ethnic. Mau-
ros, Christ. so-
cios, &c.

Neque vero hoc uno, nec omnium maximo, sanctitatis fidem Xauerio suo conciliauit Deus; tot prodigiis Europam, Asiam, & Americam impleuit, vix ut vlla sit in iis ciuitas, quæ non aliquo illustri glorietur; premam tamen hac item in parte intra cancellos auctorum stylum, nec ponam nisi memoratu præcipua, quæ inter Orientales Indos à sancto patrata sunt, si prius obiter indicaro quanta cius esset meritorum fama, & veneratio mortui ac viuentis apud omnes mortales etiam moribus barbaros, & superstitionum cultibus Ethnicos. Utque ab his initium faciam; Alfonsus Leo Barbuda, qui cum imperio, Lusitanis subiectas Africæ oras lustrauerat; testatur in regnis Mozambici, Sofala, trans Cuamiam flumen, & circumcisis insulis, Xauerij nomen, periude celebre, & sanctu, ut ipsa in India fuisse; rogitasse de illo multa idololatras barbaros, tanquam de viro iis locis nominatissimo; nec mirum, cum sint Goa, Cacinum, Malaca, & aliæ in quibus egit Xauerius urbes maritimæ, Africæ totius Asiæque emporia, nec potuerint qui eo confluabant partim ipsum non cernere, partim non audisse ex iis qui viderant Xauerij decora, quæ suis in patriam reduces admicantibus narrabant. Quare illam vbique nactus erat famam, ut eum haud aliter sua lingua vocarent, quam magnum Patrem, miraculorum Magistrum, cœlestem hominem, denique, terræ Deum

Deum : & fuere quos vna eius videndi cupiditas ; relicta cum familis patria multis milliarum millibus ad eum pertraheret , vellentque omnino illum de genibus affari ; datoque illius manibus osculo fronti suæ demissæ , reuerenterque illas imponere . Quod præsentia illius si erat apud illos desiderium tam ardens , & veneratio tam prona , qui nisi auditu de illo non norant ; multo sanè venerabilior , & amabilior eius inrer illos viuebat memoria ; qui eum quandoque apud se habuissent . Fidem superat prorsus , quod iij etiam qui Christiana , & Christum oderant , vel Saraceni , vel Ethnici , amarent tamen Xauerium , admirarentur eius sanctitatem ; quæ vsu tactuve triuerat pro sacris asseruarent , iisdemque illum quibus Deos suos impertirentur honoribus . Saxumano in portu adhuc 1615. monstrabatur lapis ab Ethnicis , præcipuo in cultu ab iis habitus , quod ex eo quondam Xauerius populum docuisse . Amanguceij Iaponiæ vrbe , tories euersa , atque restituta ; semper tamen pepercit barbaries domui , quam incoluerat Xauerius , & quod festis diebus ad mysteria diuina ; sexto vero hebdomadæ die ad religiosam flagellationem Christianos vocarat . Vbi vero editam in Europa viri sancti vitam , accepere Iapones , statim illam patro donatam sermone , caractere item proprio vulgauere ; legebaturque haud magis audiè à Christianis , quam Ethnicis cum admiratione & applausu . Naui porro cum illo eâdem , tam certa vîtæ ac mercium securitate , adibantur pericula , vt eius vecturæ duplo quam soleret , ac triplo exsolueretur nauis , nec vlla , nauis quassæ , inermis dissutæ ratio haberetur ; putarenturque extra naufragij aleam , qui vectorem secum haberent magnum Patrem , cuius meritis , atque imperio obtemperarent venti & maria . Narrabat Mahumetanus se olim validis , omisis nauibus , inter se foederatis , munitis , ac propemodum nouis , legisse cum sancto , vetustam , & vndique (vt simili vtar quo eam depingebat) instar malograuati rimosam , & hiantem consendere ; idque sibi cessisse bellissimè , reliquas omnes , medio in sinu tempestate haustas turbulentissima ; suam absente Xanerio vix mare quietum duraturam , præsente maris irati vicericem , naufragium vitasse . Vaticiniis autem viri sancti haud fuit leuior apud Infideles quam apud Christianos fides . In iis erat nauarchus Saracenus , cunctis India portibus memoratus , & notus . Huic mente præsaga Xauerius dixerat , non prius moriturum , quam sacro Baptismate lustraretur . Quod ipse tam ratum , & indubitatum animo retinebat , vt vrgentibus subinde Lusitanis de Mahomete impio eiurando , nam erat alioqui bonam mentem sortitus , consueuisset respondere , ne vellent esse de se solliciti , obitum se certò Christianum , hoc se ab sancto Patre promissum tenere , quo falli non posset , sed in vitæ exitu præstandum ; finerent suum se cursum peragere , nec iter è terris in coelum recta sibi inuidarent . Quod ita prorsus infelici euenit feliciter ; sub extrema vitæ periodo , Baptismo expiatus , obiit Christianus . Iam vero publicis calamitatibus , pestilente , annis sterilibus , procellis , morborum lue , Mauri iuxta , & idololatre , non minus ab sancto , quam ipsi Christiani

stiani remedia orabant, confluabantque procul, ut anathemata ei appenderent & piis donariis gratiam miraculorum signarent memoriam, quibus prædicabant ab eo se fuisse seruatos. In ora quin etiam Comoranisi Occidua, quidam è secti Maurorum populi ædem illi sacram dedicarunt, sui erga illum partium obstricti officij monumentum, partim ut domi apud se haberent, cuius præsidium rebus afflictis implorarent. Alteram quoque hūic ædificauit, dotavitque censu liberali Trauancoris Rex, Mahometi pariter sectator. Goam ex varia sectarum colluuij, promiscui, è longinquo peregrinabantur, ut venerarentur eius corpus & integratatem ipsius intactam, & vegetam suis probarent, & demirarentur oculis. Hos inter quidam à Magno Mogore legati, cuius aulam ingens Xauerij fama peruaserat, templum nostrum Goæ ingrelluri, ut religioso officio illum inuiserent, non nisi detractis calceis, & crebra corporis proclinatione ad eius sepulcrum accessere. Iussus deinde viri sancti affinis dignissimus Hieronymus Xauerius Christi præconio id regnum excolere, summo illic honore affectus est, haud tam priuatis ipsius meritis eti magnis, quam Xauerij nomini ac memorie delato.

Nunc ab isto de excellentia tanti Apostoli, èthnicorum sensu, venio adnouos Indiæ Christianos, quorum imprimis se mihi ingerunt gratulationes incredibili reuerentia illi exhibita, quoties ad illos peregre rediret. Effundebantur illi obuiam pagi, & oppida, procedebant manipulatim pueri Christianæ doctrina concinente carmen; & matres cum filiis quos ab eius discessu pepererant, denique vniuersi sanctum Patrem festis vocibus inclamantes Quacumque vero Piscatiæ in ora iter habuissent, insternebant humum quam erat calcaturus propriis vestibus, magna eius dolentis, deprecantis & frustra vetantis honorem insolitum, revercundia, & rubore; sed erat inuito ferendum patienter, ne illius obsequij repulsa, refrigeraret feroarem, ac fidem recentis illius & neophytæ pietatis. Dein suis propinquantem pagis qui nobilitate, graduque excellebant, in brachia tollere, & in Ecclesiæ mutatis vicibus portare, reliqui decussatis in crucē ad pectus brachiis consequi, & cantu vernaculo Deum, & sanctum laudibus sonare; post vero certatim quisque illum sibi domum abripere, seque tanto beatum hospite credere. Quod autem pluri-
mi aliquod ab eo sūi mnemosynum expeterent, nec quicquam iis dandum ipsi suppeteret, cogebatur eorum religiosa importunitate, schedas iis tradere suo nomine, ac manu, & pio, aliquo documento inscriptas, quas & auro pretiosius asseruabant, & transmittebant nepotibus hereditarias, & ad edenda miracula rato successu adhibebant. Postquam autem ad superos transit, maior quidam iis, haberi honor cœpit quos sua ipse manu diuino baptimate lustrasset, nec fidem nouerant luculentius profiteri, quam si se iactarent à P. Francisco Baptizatos: multis ei locis tempa constructa sunt, procurataque tam proclui cultu, ut cum in ora Trauancoris populabundi Saraceni tempa solo æquassent duodecim, illud solum restituerint indigenæ, quanquam accisi, & exhausti, quod fuerat

fuerat ab iis Xauerio non diu post quam obierat dicatum. Vbicunque vero sacra fuisse illi ædes, quām frequens ad illam hominum esset peregrinatio coniiciendum præbet Franciscus Nunnus de illa in Coulano agens in qua ipse curanda Vicariam operam commodabat; nempe illos fuisse ex littoralibus, & mediterraneis ad eam concursus, vt præter puteum, loco, & incolis commode affluentem, alias fuerit, vni peregrinorum usui excauandus; & qui veterem ambiret Ecclesiæ suæ titulum retinere, huic fuisse magnopere cauendum, ne facellum in ea, Xauerio, vel pictam tabulam poneret, quod eò statim ad sancti memoriam studia populi omnia verterentur, templumque in nomen transcribe-retur Xauerij. Est in iis fateor quæ subdo, immoderatum aliquid, sed nequaquam tacendum; quod ex eo, Indorum de Excelstate Xauerij tanto clarior fiat existimatio, quanto ultra fines iusti obsequij processit. Primo id pati non poterant, vt maior Xauerio affirmaretur in cœlo sanctus; ac si quis Apostolos memorasset; & hunc aiebant Apostolum, at enim quot regnorum? quot enim Christo, legeque ipsius imbuisset, ab India usque ad limites Oræntis? quot adduxisset ad eum populos? quot sua iplē tinxisset manū? num fuisse miraculorum potens? num facultate prædictus omnium linguarum? num mortuorum suscitor? quid vitæ sanctitas? mors suppar martyrio; & exsors putredinis cadaver? quod autem huic statim non decernerentur beatorum honores, male omnino net sine querelis interpretabantur. Quamobrem Rex Bungi, Iaponensis nomine; Goanus, Cocinensis, Angamalensis Episcopi aliique, Christianorum Indorum studiis permoti, communī consensu supplices ad summum Pontificem super eo dedere literas, acceptaque ab eo facultate, incubuere absque mora ad cognitionem causæ instruendam, ad quam accitos qui sanctum olim norant, & illustre aliquid de illo audierant, cum interrogarent, num arbitrarentur esse Sanctum? indignanter ferebant, id ab se quæri, nedum iuriandum de eo exigi, quasi res foret ambigua, & posset in dubium vocari. Postremo non debet mihi excidere, ex nouis Christianis vnum quendam Goa in Europam, milliarium quindecim millia enauigasse ad hoc tantum, vt in Xaueriano castro cubiculum cerneret, ubi sanctus venerat in hanc lucem, sparsoque piis lachrimis, & osculis, solo, & decerpto sibi ex parieribus illis sacriss exiguo calculo, lætum ad suos reuertisse.

His Christianorum recentium religiosis obsequiis haudquaquam se vinci passa est, veterum antiqua pietas, tam Indorum, quam Lusitanorum incolensium Indiam: quod etsi abundè scriptorum testimoniis liqueat, sed placet eiusdem ostenta quædam insignia in argumentum hic addere. Præclarum illud quod Goa edidit, cum Xauerium in ora Piscaria docentem vulgasset rumor à Badagis captum, & immanni barbarie necatum; vtque in rebus veramuis in partem valde insolitis, crescunt ferme res in ore narrantium ultra verum, describebantur & cruciamenta inaudita quibus compulsi fuerat diu mori, & robur animi excelsum

Oo quo

quo illa infractus pertulerat. Nulla vñquam clade consternatior Goa, & dolentius mœrens, Saraueni palam & Ethnici eius vicem deflebant, nullus pæterea tota vrbe sermo , vbique viri Dei gesta , virtutes , miracula narrabantur , desiderabantur : nec vitæ illius examinandæ, tum scribendæ opportunitas vñquam maior , & numerosior testibus, aut testimonii certior. Decernitur publicè in Lusitaniam ad Regem legatio , vt de illo Romæ Sanctis adscribendo per suos impetraret. Quidam audenter animosi, in Bisnagam & Nar singam iter parant , quo lè receperant barbari, vt factum Xauerij quem occisum credebant, requirant corpus , atque ad hoc si opus foret redimendum , sumnam conficiunt ducatorum triginta millium : sed melioribus nuntiis certiores effecti , eum incolumem viuere ; vix tamen præ gaudio fidem nuntiantibus præbvere, donec is paupo post sanum se illis reddidisset ; tunc eius redditum publica lætitia prosequi , & Deo gratias cum ipso agere, velut cum ipso rediuiui. Nec vna hæc Goanis ciuibus, de rebus Xauerij , sermones suppeditauit occasio. Erat iis loquendi, & confabulandi argumentum hoc feré continuum , ac semper nouum ; quod per eum quocumque proficseretur , noua patraret Deus mira quæ reuectis Goam nauigiis audiebantur & celebrabantur : hinc de iis literæ in Europam crebræ , vbi pariter è sacris pulpitib, velut in India laudabantur. Xauerij nomine vtrobique passim glorioso.

Erat certe apud Lusitanos tū Occiduos, tū Orientales Xauerius, Lusitanæ Indicæ, vt sic loquar fatum, eamque à Deo censem, sui huius serui gratia fortunari: quod an. 1552. qui fuit viuenti vltimus, Ioanni Regi signacuit Præfectus vnius è nauibus, quæ cū socias præuertisset, Rexque quid noui ex Indiis Præfectum rogasset, respondit is, *Rex serenissime, apporo ex India P. Magistrū Franciscum viuere, dum quidem is viuet, nihil ex India nisi fanustum debet expectari, eius enim merito Deus Indiam tuetur, & fortunat.* Sic ille: ac Regi tam certo id erat persuasum , vt non dubitaret quæ ad Deum spectarent vniuersa (ex quibus aiebat aptas quoque esse regni commoditates temporarias) Xauerio credere, suisque disertè per Indias iniungeret, ab ipso usque Prorege ad ministrorum omnium infimum , vt quicquid probasset Xauerius in Lusitanorum moribus corrigendis ; in fouenda inter Christianos , propaganda inter ethnicos Christi fide ; pensinde curarent; & h̄ opus conferrent, vt si per se Rex præsens imperasset ; deinde vt illi, & iis quos ipse mittendos censuisset , quocumque terratum, ac gentium, regnaque vel intra vel extra Indiam longinqua, naues commeatusque necessarios præstarent , quos fisco regio volebat imputari. At biennio post cum de morte illius accepit quanquam haud tāma eius quem nihil ambigebat cœlo frati , quām sua, & Indorum causa magnopere doluit ; & Proregi Francisco Barreto Martij 28. anno 1556. mandauit , dum erat rēcens Sancti memoria eiusque in viuis oculati testes ; per omnem vbique Indiam iuberet acta legitima confici , iuridicis probationibus , iuratorum firmata m testium, de virtutibus, & miraculis viri

viri sancti. Quod in præcipuis quatuor vrbibus Bazaini , Goæ , Cocini- & Malacæ diligentissime est curatum. Ex quo Turselinus , Lucena , Or- landinus & alij de Xauerio scriptores , ante annum 1615 . narrationes suas iis rebus mutilas edidere , quas eo deinceps , & sequenti anno in Europa , & Indiis collectas publica documenta , Summi Pontificis auctoritate in- stituta copiosius expressere. Ex his , & vetustioribus aliis , superioris æui anno sexto , & quinquagesimo tabulis ; scriptis item illorum quibuscum vixerat aliquamdiu , & egerat , ea excerpsumus , quibus iam nota locuple- tamus. Sed nunc in Indicis pergamus , Frater Christophorus Vlysi- nensis , Goanus Archiepiscopus imagunculam Xauerij ad pectus gesta- bat , quam aiebat se osculo sæpius , sæpius oculis admouere , suæque huius venerationis fructum tulit , cum mensæ integrum duro calculo crucia- tus , sancti ope mirabiliter est sanatus.

De se refert Gonsalus Fernandez (quem à Deo errantem largius , in viam redegerat) quoties vir Dei secum acturus ad fores pulsaret , toties de genibus adreptasse , domum ingressuro : nec se sat frontis habuisse , vt virum tantæ apud Deum laudis aliter domi exciperet. Iacobus autem Pereira , usque adeò illi familiaris , & intimus , nunquam tamen sibi tan- tum potuit imperare , vt nisi aperto capite coram illo statet ; eius vero conspectu , & auditu experiebatur , haud secus se animo incendi , vt si prætentem inspiceret Deum. Applicantibus ad portus barbaros Lusi- tanis nihil erat antiquius Xauerij honore , ornabantur festo & magnifico cultu , affectabantur , ambebant , vt quisque maximè nobilis , ita illi ad- esse propius gestiebat. Confidendum si erat cum Ethnico Principe , detracta pallia substernebant ipsius pedibus alij ; conuoluta in puluinitum alij componebant , vt ei insideret ; ac ne id vetaret fieri , contestabantur ab se consulto id agi , ad ingenerandam Ethnicis Sacerdotum nostrorum opinionem excelsam , & diuinam , quos tantis honoribus prosequerentur Christiani. Vulgare illud domo exeunti vel consistere , qui forte ade- rant ; vel sequi , & fixis oculis pro miraculo spectare. Fernandum quendam Rodericum Vellium nullus præteribat dies , quin de obserua- tis in Xauerio dotibus sermones misceret ; quod ei fuit commune cum plurimis , sed 'peculiare' , quod nisi cum fletu , & suauissimo sensu id nunquam faceret : quas vero in ædes vir sanctus , hospes quandoque di- uertisset ; quantumvis tenues , & vetustas , nullo pretio Domini adduce- bantur vt venderent : reiecti crebrius , & postulationibus exclusi , ab iis quos Dei , & Deipara nomine obsecrabant ; ad extremum Xauerij no- men si interponerent , optata exorabant , nec erat tam durus quem eius no- men non flechteret. Votum omnium fuit inter eius manus efflare ani- man , quibus id boni obtigisset , augubantur absque dubio saluos fore. Quod tam confidenter in animum induxerant , vt Lusitanæ cadaver sepe- lierint eadem fossa , ex qua tunc effossum deferebatur in nauim Xau- erij corpus ; securi , vt aiebant , illius animam non passum Deum teneri diutius flammis lustralibus , cuius mortui corpus , sancti viri se-

pulchrum occuparet. Porro id sepulchrum vix credibile sit cultu quam honoro, & religioso sit habitum. Lusitanus prædiues in Cocincinam Macao iens ac rediens, præteruehebat illud sæpiissimè, sed nunquam nisi velis demissis, explosisque tormentis salutatum. Anno inde 1555, Melchiore Nunnio Goa Iaponiam pete  cum fœderatis nauibus bellicis, & mercatoriis, communibus studiis applicuere Sancianum, ubi exscensione facta nautæ, milites, mercatores, pulchro omnes supplicantium ordine sancti sui parentis sepulchrum adiere, cuius solum sylvescens, cum fruticibus, & spinetis liberaffsent, versis ad hoc in sarcula ensibus, prædiolum in quo corpus eius humatum diximus, cinxere aggere, ad staturam humani pectoris, t m ut inde arcerent bestias, t m ne loci eius memoriam posteris, ignoratio aboleret. Post hæc erecta ibidem cruce, sepulchrali foss  aram translatitiam imponunt, in qua Nurnius rem dixinam fecit, splendido apparatu, ad cantus, & sonos musicos; hinc sacris ut erat induitus vestibus concionem habuit de vita & gestis Apostoli; sed ei nec multa dicere, nec auditoribus percipere licuit, tantam utrobique copiam lachrymarum tanti viri iactura ciente, ut si eo tunc loco cernerent morientem, mille deum impressis beato tumulo basiis, excerptaque ex eo ab singulis terra, quam inter amicos partirentur, consensa naui, cursum tenuere. Hic tamen habitus loco honor, nec primus, nec huius obiter viuis nauigij fuit, eos illuc quotannis concursus peregrinantum, Xauerij trahebat sanctitas, ut loco excubias Sinenses statuerint; suspicata multos confluere ad inuestigandum thesauri secretum, quem illic opulentus ex Europa mercator defodisset.

Deest adhuc fam  quam memoro, specimen aliquod opinionis quam de Xauerio nostri homines sublimem, & magnificam gerebant: & quidem omnes ipsius alumni, & imitatores, virique proflus virtutis eximi  quos felix delectus ex Europa in Orientem destinasset, ea in primis recreabat, sustentabatque spes, sanctum Patrem Franciscum videndi; dumque is Deum in Molucas, Iapones, & longinqua alia securus, abesset Goa cum e  appellerent, extant suauissim  illorum ad socios Conimbricam, & Romam querel , de suis illis optatissimis gaudiis remotissima eius absentia delusis. Ast ubi denique spectabant reducem, vna passim omnes sententia fatebantur, verba sibi deesse, quibus suam de illo præclarum mentem exponerent. *Ego*, ait Paulus Valleus, qui eius videndi desiderio Goa Cocinum nauigarat (prætexens reddendas literas quas ad eum haberet ex Lusitania) *propterea adiuu & affari, impetrare ex me non potui, quin exclamarem, ver , ver  seruus Dei est, & nunquam inueni similem illi. Proh! quantam vim exercet in animos, eins non modo loquentis, vox sed vel ipse conspectus: diuinis obsequiis accendit in omnibus ardorem;* addicque prolequens, dies quinque cum illo tam iucund  versatum, ut perinde ac inter superos ageret, punctum ubi temporis viderentur. Nec dissimiliter Melchior Gonzalez de priore suo cum Xauerio congressu. *Gram*, inquit, *assigimus valde lati ob reperium illuc P. M. Franciscum, cui parem virtute*

*virtute innuenio neminem : amoris est in Deum tam plenus, & cbris, ut nihil
præterea in eo videas ; habemus vincentem nobiscum martyrem, & quod scribo
prorsus nihil est, ad ea quibus re ipsa cumulatur bonis que à me non valent
explicari. Vix eò adueneram cum in Comorinum profectus est, tanto meo mœ-
rore, & solitudine, ut mihi viderer è Societate iam non esse. Ita quidem ille,
at si aliorum Xaurij comitum de sanctimonia ipsius, in Europam scripta,
hic colligam, literatum volumen conflauero ; omnium loco sit duorum
sensus, quibus ægre reperiatur alius diuinorum experientior. Melchioris
Nunnij de quo paulo ante, & S. Ignatij. Interrogatus quandoque Nunn-
ius de Gonzaluo Sylueria quid sentiret, cuius vitam celsum excellen-
tia virtutum, mortem corona martyrij decorasset, ac num videretur
cum Xauerio componendus. Erat, respondit, Sylueria vir sanctus ; hoc,
nostrum nec ullus dubitat, nec ignorat : verum Xauerius ad illum, velut
architectus ad opificem fuit ; & prosecutus est eius animæ dotes expli-
care, de quibus à me opportunius alias. Xauerium autem Sylueria tan-
ti fecit, licet vna de illo sociorum auditione sibi notum, ut oram Piscaria-
m, suum diceret paradisum, optaretque in ea viuere, ac mori, nullum
Oriente vniuerso arbitratus locum, eo sanctiorem, quem tantus Apo-
stolus virtutis sua condecorasset in monumentis, quam sibi virtutis sancti-
tatem, Parauarum cum lacrimis narrationes assidue, & iis plagis impres-
fa posteriorum exemplo vestigia loquebantur.*

Iam Sancti Patris Ignatij suprema de Xauerio existimatio sciri, aliunde certius non potest, quam quod ex India in Europam illum reuocari, suo loco Societati præponendum : quod testatur Ioannes Polancus secreto- rum illius & consiliorum omnium conscius, idque tanto ante Petrus Faber illi destinarat, cum primis Patribus Societati Præpositum daturis, secundum ab Ignatio, nominauit Xauerium ; ut ab Xauerio vicissim Fa- ber post Ignatium secreto pariter suffragio in Generalem legebatur. Hoc ad Xauerium de repetenda Europa Ignatij mandatum, quadam ciuius ha- betur epistola cuius saltem pars illa quæ ad reuocandum Xauerium per- tinet, ne Societati excideret hic à me inserta est, sic ergo is scribit.
*addo mihi, manus Dei domini nostri obsequium, & innandas istic animas,
spectanti, opemque quam debent ex Lusitania expectare, fixum animo esse,
sancta obedientia precepto, inter tot alia, hoc item in Lusitaniam iter tibi
mandare, cum primum se dabit navigatio commoda, & hoc à te suscipi iubeo
in nomine Christi Domini nostri, vique proclivius iis satisfacias, qui te furè
istic Indorum bono tenere satagent, edo hic tibi buiūs mei consilij rationes. No-
sti enim primum, ad Christi nomen istic, in Guinea, & Brasilia firmandum,
latiusque fundendum, Lusitania Regis pia imperia quanti sint ; Principem
enim tam probè animatum, & Christianis ardenter studitis, qualis est Lusita-
nia Rex, facile consicis multa præstiturum que ad Dei gloriam promouendarum
innundosque regionum illarum populos, necessaria sunt, si à te perito, & ex-
perso, coram de iis edocitus fuerit. Deinde cum tantopere intersit de Indorum
rebus, Apostolicam sedem ex veris, & certis, digno teste graue cognoscere;*

42

Ignatij literæ
Romum Xa-
uerium reu-
cantis.

ut illi tum noua, tum veteri Christianitati; animorum presidia conferat, quibus aut nullo modo potest, aut agre admodum carere; huic pariter muneri, nemo te aptior, cum rerum que istuc geruntur statum omnem competentem habebas, & hic in ea opinione sis cui mulsum deferatur. Scis quoque Indianum bono quantum expediari idoneos mitti ad fructum qui variis ex locis, varie expectatur. Ad hoc inuerit plurimum tuus in Lusitaniam, & buc Romanum aduentus; nec enim solum multo plures ad experendas Indias adiuvient animum, verum etiam inter istos delectum habebis certionem, & quis cuique Provincia futurus sit accommodatior perspicies melius. In quo rute ipse facile iudicas quanti sit recta collimasse, nec plene sufficiunt qua scribis ad formandum de iis indicium; te ipso vel simili opus est rerum aque perito, qui coram, & usu, mitrendos istuc perspexerit. Ad has rationes ex communib[us] Indorum deprompias utilitatibus, accedit, quod Regi animos suggeres, ad rem Aethiopicam tam pridem ac diu, sed incassum, nullo adhuc effectu morata. Congensi quoque, & Brasiliensi proderis non parum, quod prastare ex India, commerciorum defectu non adeo vales: ac si nostros quos regis tua istuc putabis presentia egere; poteris illos haud difficultius, quin & commodius ex Lusitania, quam ex Sinis vel ex Iaponia regere. Cetera remitto ad M. Polancum, meque ex animo tuis apud Deum precibus commendo, precorque supremam ipsius bonitatem, ut nos sua profusa gratia dignetur, quo & perspiciamus quod ei potissimum placet & hoc cumulatius exequamur. Haec tenus verba sancti Patris, quibus addit Polancus eius scriba, priuatis suis ad Xauerium literis quæ sequuntur. Præter illa quæ sua epistola parens noster abunde complexus est (quam conductet vel integrum vel ex parte proferre, si quibus fuerit satisfaciendum, de hoc in Lusitaniam regressu) sunt alia item rationes non minori iis quas indicat pondere pendenda, & sciat R. V. hanc palmulam Lusitanis, Hispanis, & Italos pulsatam tam dulce ubique sonuisse, vt sit nemo quin multum confidat, faustos hoc iter in Dei gloriam, & commune bonum successus habiturum. Estque hac eadem Patris nostri sententia, quod vel unicum possit mulius, & validus argumentus par esse. Precor Iesum Christum D. N. ad summam suam gloriam, & obsequium omnia dirigat, Amen.

Hæc dum Romæ in Indiam scriberentur, fluxerat septimus à Xauerij obitu iam mensis; at si Deus fecisset, ad eum in viuis mandata Ignatij peruenirent, tunc proflus liquido constitisset, quanto illum in pretio amissura haberet India, quanto lucrifactura Europa: tumultuum profecto illic foret, ne eriperetur, etiam facta spe redeundi: sed si ab Europa prohibuisset eum illata vis; negatis ad transitum naubus, erat plane aliquod Obedientiæ insigne prodigium editurus. Scribens enim ad S. Ignatium, promptum se illi exhibuerat non semel ad omittendam, & Indiam, & Iaponiam, & Sinas, & quicquid haberet præ manibus, vt eius se peditibus sisteret, accepturus ab eo propensissima voluntate quicquid iubere placuisset; ad hoc autem, vel solum ipsius nutum satis fore. Nunc itaque aduersus obstitutos, præcepto Obedientiæ reuocatus, per obiecta quævis profectionis impedimenta, & remoras, erat proflus vel terra, ve-

mar

mari, pedes redditurus; Romam autem ingenti gratulatione, & honoribus subiturus, ut quem eius fama sanctitatis, & miraculorum, prævia commendatione, pro viro incomparabili celebrasset. Cardinalis à S. Cruce audiens reueretur, præ gaudio fleuit, professus nullum sibi potuisse hoc muncio venire optabiliorem, & iam designabatur in urbe pompa, ad cohonestandum illius ingressum. Huc usque opinio sanctitatis qua sanctus Apostolus apud omnis generis mortales, barbaros iuxta, & moribus cultos; Christianos, & ethnicos magnificè claruit.

Sequamur nunc iis enarrandis, quibus illum Deus ab eius obitu clariorem effecit perpetuis admirandisque prodigiis; haud tamen inani proposito undequaque omnia colligendi ut quæ stylī complexum præ multitudine fugiant. Scimus nouo in orbe, eius miraculis deuinctas vrbes, regnaque attonita, patronum sibi eum adsciuisse, nec illum parcus colere quam colant imperia Orientis, sed vnius Indiae, & paucorum annorum, spatiis stylum clando, prætergressurus omnia, præter insigniora, & quæ mihi ex actis de sanctitate illius publice conditis suggerentur. Quæ oræ Trauancoris ab ortu, ab occasu Piscaria in austrum porrectæ, ad Comorinum promontorium iunguntur, situm est oppidum ethnicorum, Cotate vocabulo, sex tantum milliaribus à mari; vicina est oppido illi ædes B. Xauerio sacra, nec ornata nec opere tot inter alias memoranda, sed prodigiis quæ absque numero ad eius effigie (illic olim à P. Andrea Buserio positam) eduntur, si alia usquam per Orientem maximè cehebris. Frequentatur peregrinatione, anathematis, & donariis ethnicorum, referentium inde tam manifesti votorum præmia, ut qui veteri superstitione, soliti erant suam testium fidem iuridicam, ferri candardis concretatione, vel immersione manuum in seruens oleum probate, Sanctum qui Cotate colitur nunc iurent, eorumque tam indubitate testimoniis credatur, quam sæpe periuros contigit repentina morte sacrilegum lueri iuriandum.

Degebat proximus huic templo ethnicus Beremalus nomine, ludi litterarij magister, & poëta; superstitionis patriæ ut peritissimus, ita maximè tenax, animo tamen & moribus, quoad veri Dei fert ignoratio non admodum improbus; huic eo acrius studebat P. Buserius errores eximere, quod magno Christianismi honore ac lucro, exarmandi essent tam strenuo milite Brachmanes, & probabat quidem sumnopere suspiciebasque Christiana; verum sexagenario maiorem pigebat renasci, pudebatque fieri de sectæ suæ veteris magistro, nouæ discipulum. Seu tamen in Patrum gratiam, vel quod ita sentiret; Christianam legem, Xauerium, & Nicolaum Spinolam (qui nostris inde non longe præerat) poëticis cantibus elegantissimè laudauit, suis de cœtero inhærens miseriis dum felicitatem decantat alienam. Huius attamen suæ qualiscumque opellæ pretium à Deo, & Xauerio sancè ingens, salutem animæ, leui corporis detimento tulit. Primum enim lepra toto corpore deformatum, deince bubo-nibus, atque ulceribus tam dire nerui cruciabant, ut membris omnibus iaceret

43
Miracula Xau.
post mortem
Cotate edita.

iaceret captus, frustra sat agentibus medicis in aliquod saltem eius morbi leuamen. Quare mitius aliquid desperans, vitæ residuum parabat in doloribus trahere, cum ecce tibi nocte quadam adest Xauerius dormienti placidissimo conspectu, monet in ædem suo nomine sacram deportetur; illuc sua coram effigie vngatur oleo quo appensus ardebat lichinus, sic valetudini pristinæ reddendum. Ille ut diluxit monitis ad amissim patet. Sed de suo adiungit, quod se ad limen ædis sacræ deponi iubet, ibidem hymnum in laudes Xauerij pangit; tum ad Sancti effigiem defertur, vngitur, mox toto corpore squamosis crustis lepra decidere; coire vlcera, reuiuiscere neruorum vigor; mundus denique, ac valens restituta sanitatem frui. Altero vero ab hinc mense, festa Christianorum pompa, & aplausu, beatori fonte lotus Francisci liberatoris sui delegit nomine vocari, seque illi eodem in templo æditum dicauit.

Probrosa ethnici, nobilis capit is iactura, mœsti; vbi cumque illum offendenter, fugillare; motum cerebro dictitare, exprobare animi leuitatem, quæ meritorum tot annos apud Deum, apud homines Magistri gloriam, & opinionem sapientis: Sectæ mutatione decoqueret, quid enim tandem in lege Christiana reperisse dignum hominis fide, mediocriter prudentis, nedium sapientia ipsius singulare; quibus vero Christianorum in templis, miraculum cerneret, aquæ olei vice perpetuo lucentis, ut in templis Pagodum?

45

Aqua vice
Dei ardet in
lucernis.

Est, enim hoc inter alia sexcenta, palmare mendacium quo fraus Brachmanum sacrilega, stolidum popellum in cultum dementat idolorum; fingunt aquam ardere pro oleo ante illorum simulachra, & Franciscus quidem illorum irrisiones & querimonias deridens, hoc solum aiebat, se inter illorum, & Christianorum legem notasse discrimen, quod hæc tota veritas esset; illa quanta quanta, purum, putumque mendacium. Hærebat attamen illius animo, de aqua i pabulum lucernis præbente, optassetque ex vero de Christianoru Ecclesias affirmare quod de Pagodibus ethnici confingebant. Eodem igitur ad hoc in sua Ecclesia tentandum impulsore, quo ad augendam Xauerij gloriam, & fraudulentiam ethnicorum confundendam agebatur, aquam sumit lustralem; lampadem ea implet, nouum impletæ indit ellichnium; de hinc ad sanctum conuersus (nam perinde cum eius imagine, vt cum amico familiariter confabulabatur) Expecto, inquit, conimissurusne sis, te ab hostibus tuis vinci; noruut illi miracula fingere; tu fac sciант te vera edere. Accendo nomini tuo hanc lampadem, ut ardeat effice. Arsitque planè statim igni admoto; neque illa una, sed altera, & tertia in quibus idem haudquam nutanti, sed præ lætitia gestienti experiri placuit. Tunc autem erumpere in oppidum, ethnicos quicumque occurrerent prouocare, ad spectaculum aquæ, in Christianorum Ecclesia non falso, ut eorum in templis, sed vere ac palam vice olei ardentes; Deum, & prodigijs auctorem Xauerium laudibus tollere; pungere illos facilitate explorandi, quippe ab se narrari non diffita, vel nullius oculis probata, qualia ipsi venditabant; in proximo

nro rem esse, nempe ad Sancti effigiem, aderent, & experirentur. Delirebare his senex principio creditus; cetera, sibi cum belle constaret, & abesset locus aliquot tantum paclus, accurrunt Christiani frequentes, & ethnici, vident, inspectant, tangunt, aquam meram olei usum dare, fraudem nihilo fecius & præstigias veriti, præsertim infideles, ipsi per se rem experuntur, simplici aqua, & nouis ellichniis lucernas aptant, quam multas cuique sua vel infidelitas, vel curiositas suggestit, quæ omnes pariter eodem miraculo arsere, incensisque una omnium animis proculi in genua Christiani; sublatis in caput ritu suo manibus ethnici, Sancti prædicant laudes, Christianorum Deum præpotentem magnificè celebrant; sparsa hinc prodigijs fama per iunctam hoc promontorio utramque oram, earumque mediterranea, peregrinos vindique ad sanctum Cotatensem. (ita nominabant) magno numero acciuit, Mauros, idololatras, Christians, quibus sedulus, & gaudens æditus miraculi præstantiam, nouis ab satietatem experimentis commonstrabat, quam & poëtico cantu prosecutus est eleganti, lateque per Indias solito decantari. Longum sit dicere quot modis quam multorum vel pietas, vel curiositas hic sibi indulserit. Lichnos secum nouos quindecim tulerat Manaprensis Parauas, aquam omnibus infudit, omnes accedit, omnes aqua vidit vice olei ardere. Obtulit Antonius Caiadusplenos oleo sexaginta ob recuperatam, Xauerij dono, videndi facultatem, sed alios quinque probatus & ipse miraculum, cum aqua concinnasset, dies quatuor solidos vidit perinde lumen ministrare, ut quos oleum alebat. Denique Bellarius Totius, ibidem quoque æditus, quoties oleum defuisse aquam lucernis consuerat infundere, eaque semper lumen pro oleo nutritre. Nec minus mirabile quod multorum obseruatum est oculis, si quo casu extingui lucernas contingeret, accendentibus iterum accensuris, seipsis denuo seu ministerio potius beati genij omnes simul solitas reaccendi. Neque tamen hic thaumaturgus Apostolus, fixit beneficiis suis metam erga suum ædituum ac poëtam Peremalum: perstringo reliqua priusquam ulterius pergo.

Sæuus illum quandoque intestinorum inuasit dolor, & cassis penitus ad eum leuandum remedii, coram Xauerij consistens imagine ferre potes, ô Pater, inquit, æditi tui, tibi diu noctuque solliciti, tam acerbis cruciatibus diuelli viscera? nec manum admoues salutarem? paucis his confidenter queri desierat, simul desit dolor nullo in posterum eius sensu. Sequitur lepidum, atque ut leue sit, minimè omittendum. Die quodam arrosum à muribus conopæum Altaris cum deprehendisset, & ex tripli plaga bene grandi coniiceret minoris bestiæ non fuisse id crimen, neque aut grandem muscipulam, aut eius instruendæ haberet artem; constitit, vir simplicissimus, ad Sancti altare subiratus, & his illum verbis affatus est (quæ ipsenit testis, in actis iuridicis à se ita concepta dictavit) Atiunt P. Franciscus obiisse te apud Sinas; te Sanctum fuisse; corpus tuum Goæ putredinis expers integrum asseruari; tui vero templi æditius ego

46

*Alia ibidem
mirac. in gra-
tiam agrot;
nautarum fi-
cientiū; nau-
gantium; pil-
eatorum.*

Pp sum.

sum. Tibinè ergo videtur decere, vt tui altaris conopœum, forex arrodere ausus sit ? debes illum omnino, mihi mortuum sistere. Quacumque de forma hoc argumentum depromperit, certo tamen quod voluerat euicit, postridie mane reseratus templum, ad illius fôres reum murem mortuum inuenit, & quidem magnitudine admodum enormem. Quo eius supplitio magnopere gesti.

Aqua prodigo vicem Dei præbentis, & mutata natura, ignis pubulum factæ, cuius per se interitus est, vix aliud latius Xauerij gloriam inter illos ethnicos diffudit. Sunt tamen ab ipso & alia, in eodem clemente mirabiliter edita, in subsidium necessitatibus alienæ. Illud notum impri-
-mis inter nautas, quoties malacia tempestatibus interdum grauior, aquam omnem moris longioribus consumpsisset, quo mortis genere nullum nauigantibus incumbit crudelius, toties illos ad S. Xauerium & confugere solitos, & Sanctum iis opitulari consuesse, vel aquis marinis exempta salsugine; vel immisis extra ordinem anni, ventis; quibus in littora ignota, & insulas eiectæ naues, aquationem in iis facerent. Nec absimili dono inter pescatores vtriusque hinc inde ad cornu Comorinum plaga; si annus mare negasset pisculentum (unde ferè iis victus suppetit) iacta S.P. Francisci nomine retia, tot referta pescibus ducebant, vt si forent in mari fecundissimo pescati. Iam sedatae procellæ, conuersique in fauorem venti, eo numero sunt ut cogar hic paucis satisfacere lectori. Nauigabat Cocino in Bengalam Manuel Sylua, ibant vna vectores, & mercatores quamplurimi, cum exorti de repente venti, maria eucrtunt, vela dilacerant, diuellunt malum, & antenas, puppiam debilitant, nauimque propè omnino spoliant superoribus armamentis, vndas vero in montes attollunt, (sic qui aderant testes ex re vera, non ampiificandi gratia se loqui aiunt) arte ergo & ope destitutis iactura fit omnium merciū, omnisque ponderis, nudum nauis cadauer cum semimortuis quos vehebat, maris arbitrio iactatur, & fluctum omnem sibi retur lethalem; cumque nulla miseric spes esset aliunde, superos omnes in auxilium vocant, interque illos Xauerium. Mira res, & aspectibus omnium aperta & euidentis. Vnda imminebat formidabilis, nauim à latete incursura, cum inclamato S. Francisci Xauerij nomine velut fræno inhibita retro cessit, sequi à naui procul, ipsa resorbuit. Quo animaduerso, deinceps ad minas fluctuum singulorum, uno omnes clamore Xauerium in opem exposcebant, & fluctus aut scidebant se medios, aut aliòs impetum flecebant: quæ sancti admirabilis tutela, ne fortuitis attribueretur Oceani motibus, si quando illum vocare negligenter, tunc vero vnde quò natius rapiebat furor, velut deposito sancti viri metu, periculosè nauim illidebant. Ita continuato per fluctus singulos miraculi beneficio tandem incolumes in regnum Bengalæ, duce Xauerio sospitesque appulerunt. Nec adscribā plura in hocce genere, quod oblit sua narrandis multitudo, inter Sinas præsertim, & Iaponiam editis, quo nullus est vasto in Oceano, nautis horribilior tractus; hunc autem ut salvi enauigent pro solenni habent pictam Xau-

Xauerij tabulam malo appendere cuius turcâ tempestatum aut frangitur impetus , aut vnde mansescunt.

Iam de Xauerij in ventos imperio, nauibus in portus optatos, extra statas anni periodos deducendis , viuum aut alterum subiungo. Coulanum redibat Franciscus Rodriguez cum sociis nauibus , & Goducherini promontorij æstuosa, syrtelque declinans , altum semper tenebat : Sed iis cœpit ventorum, imbrium, vndarum turbinibus vexari, ut fœderati quidem, nauigiis fulti munitioribus, per aduersa omnia tenderents ipse, tam violento impar discrimini, editoris loci se superciliosus tegeteret, mœstus, & afflictus quod efferato iam in procellas anno, mare illud occiduum in multis mensis clauderetur, esletque sibi illic hiemandum. Dies in anchoris agebat duos, sortem lugens acerbam, & suo commercio damnosam, cum succurrit dolenti Xauerius latè orâ illa prodigiis celebratissimus , & præsentissimum quibuscumque angustiis eorum qui ad se fidenter configurerent remedium. Quare illi se ex intimo committens , vouet eius Cotate ornando templo cortinas aliquot , si eius beneficio Coulanum ante portas occlusos attingeret : vouerat , votique confestim fit reus ; ponit illico mare , versus à puppi adspicit ventus , soluit Rodriguez , temperque oram legens (quod & tutissimis anni periodis intutum , & periculorum) Coulanum applicat. Sociorum naues quæ contra vim maris, cursui suo institerant , octiduo post apparent , sed occupatis quâ tempestas trudebat variis portubus , nulla earum Coulanum appulit. Simile aliud non absimili in causa promeritus est beneficium Gonzalus Mendez , natione Indus, Brachmanes genere, nisi quod habet quiddam præterea valde singulare: transibat is quoque Cacinum versus, ex ora una in alteram, sed oblitante iam hiemis importunitate Comorinum Cornu vi nulla transgredivalnit. Naves septem quibuscum inito fœdere soluerat , quod esent robustæ, magno ulterius conatu prætergressæ, inde sexto vix milliari, in sinum coniecta sunt Cotati oppositum. Persuasus Mendez Cocinem in portum euasisse saluas, ed dolentius infortunium ferebat, quod Tutucurini solus esset hiemem & lucra mercium perditus. Ardenter itaque Xauerio supplex, spondet se Cotate illius Ecclesiam donario aliquo insigni aucturum. Paranti nihilominus in diem proximum è naui merces educete , lapothecis melius seruandas , spectandum in somnis se præbet Xauerius ; hominem consolatur, verat merces mouere; sedatum iri post triduum ventos, & maria, Cacinum prosperè peruenit. Quod haud fecus, ac erat pollicitus dies quartus effectum exhibuit.

Aspe^ctibili hac sui præsentia non enumerabo quâ multis adstiterit Beatus Indorum Apostolus, eorum vel animis, vel corporibus medicinam facturus, ne similibus historiam onrem, vel debitum mutilem, pauca solum eius exempla hic referam. Indus arte Catambis , vt vocant, hoc est magister literarum , Ioannes Fernandius nomine , impuris amoribus irretitus , noctu ab iis cum rediret, in ædem haud procul Manapare sacram , abdedit se, vbi celebris prostabat B. Xauerij imago, lucem illuc operiens.

47

Multis viden-
dum se exhib-
et in eorum
salutem.

ne suo grandi malosceleris sui inditum faceret: dormienti adest Xauerius pacatè admonet, detestabilem ei obiicit vitæ statum, rogat etiam ab eo resipiscat, insano amori remitteat nuntium, æternam alioqui ei perniciem allaturo. Experrectus Fernandius, pro inani somnio monita negligit; sed nocte insequenti ab eodem scelere redeunti, eodemque in templo quiccenti, non iam placido vultu, sed iratum se sistit Xauerius, obiurgat, minatur; futurum ut ei caro ster nisi se ab illa infami consuetudine abducatur. Sed neque tunc minis paruit sceleratus, tametsi animo pungeretur, nec posset has merum somnum putare; adeo impotens libido præsenti voluptrate, fidem pœnarum sequentium tamdiu adimit donec opprimant infelicem. Ergo hic quod sibi intruerat hoc edit: humor illi ex capite defluus vniuersum corpus, ita occupauit, neruos præcipue manuum, ac pedum, tanto ac tam informi tormento contraxit, ut linqueretur animo saepius, & commouere se nisi alienis manibus non valeret. Accedebat ad mali cumulum medicorum sententia, nihil ausa deinceps melius polliceri, quod experti viderent, nec iacentis naturam, neque artes suas, tenacitati humoris illius dissoluendæ sat esse. Occursant interim turpitudinem suarum condigna præmia legenti, visorum figuræ, & Sancti minæ quas spreuerat, quibus tunc effectui datis sera esse omnia videbat præter lacrimas, & pœnitentiam. Semestre duxerat inter cruciatus, cum spe corporis abiecta, prospicere saltem animo decernit: redit cum Deo in gratiam, vitæ omnis labes confessione seria expungit; pœnam illarum, morbum quo conflictabatur, mortemque adeo ex eo expectatain, quam erat commeritus, libenter admittit; denique omnia si conualuerit in futurum spondet, & quodus exitium potius quam eiurata flagitia aditrum. Post quæ tertium illi B. Xauerius, ut alias quiescenti adest; docet morbi fontem ipsius crimina fuisse, quæ blandis in casum curata remedii sananda fuerant doloribus corporis. Iam ab iis ad Deum, & ad se reuersus, speraret bene, quibus dictis, fausta illi manibus adprecatus evanuit, excitatusque Fernandez duplicitibus gratiis prosecutus est Sanctum animi sui, & corporis medicum, ea que præ omnibus vt profiteretur in posterum se castè victurum. Minus corpori, plus animæ contulit Xauerij species Malabarense obiecta feminæ diuturno ex morbo languenti: hæc deuastato Nanginaris, patriæ suæ agro, omnibus ad curationem subsidiis defecta, valetudinem à S. Xauerio continujs precibus flagitabat. His instantem votis aspectabilis adit Sanctus, horratur vehementer quod visum Deo foret, idem hoc etiam ipsa vellet; subdit Deo placere, ut viuis abeat, ipsique tam pridem iacenti expedire, futurum id non ita multo post; daturum se operam ut præsto illi sit Sacerdos è Societate, qui necessariis illam præsidii ad Christianæ decedendum iuuet. Quo pariter tempore Iacobo Gonzalo inspirat excursiones aliquas in oram Tauranoris ut Christianos à barbarie, & strage superstites recreet; profectus Iacobus, & in Nanginaris interiora quoque se penetrans, agrotam inuenit, quæ probè conscientia, cuius instinctu, & quamobrem adest, tenere flens, manusque

manusque attollens, promissi gratias B. Xauerio egit, visum Patri Iacobo quod retuli narravit; indicatoque mortis die, sacris rite mysteriis procurata feliciter obiit. Cœterum corporis sanitatem quam huic magno eius bono negavit S. Xauerius, alteri concessit, Indæ similiter, & ex longa ægrotatione animam agenti, vsu iam linguae, ac sensuum amissæ. Haud tamen segnius parentes quos iactura illius vehementer angebat, assiduis precibus, ac votis, pergebant illam B. Patri commendare. Quibus tandem ab eo quod tantopere vicerant abstulerunt, sed modo prorsus mirabili; spectandum enim se variis locis, tum piæ feminæ, tum eo in pago, vni ex Ecclesiæ ministris obtulit; turba, qualis inter nos dum viueret stipatus puerili, Christianam doctrinam discentium, & hc minem præferens graui ali quo sollicitoque negotio impeditissimum; properare se ait ad restituendam ei feminæ sanitatem. Quo temporis puncto velut expergiseret ægrotatio, voce, sensu, viribusque receptis momento sanata est.

Quid quod etiam Indo cuidam, vltro ac minime rogatus, oculos reddidit? Oculos effossos excor, redit. Huius nomen Chambaratecura; occupatio quæstura Sanctæ Crucis quod est in oppido Colluci templum. Componebat quandoque festorum ignium diuersa missilia ad diem S. Crucis festa lætitia peragendum, cum in aceruum tormentarij pulueris scintilla incidens flammatum ex eo ingentem corripuit, qua & miserè deformatus, & excæcatus omnino est, egitque multos annos cæcus: conspiciendum se tamen inter somnos aliquando huic sistens B. Apostolus, querit ecquid ipsi gratum accideret oculorum usum recipere? is ne vitam quidem gratiorem respondit, sed enim qui posset id fieri, cum præter oculorum cauum, nihil sibi de oculis restaret? de hoc inquit Sanctus, ne labora, iubetque sexta inde leuca perduci se Cotatem curet, ad ipsius ædem atque imaginem illic preces fundat, cœterum nihil prorsus ambigens oculos se impenetratum. Prima vix luce promissi auditus in viam se dat, familiari gressum eius regente, omniisque illo itinere Sanctum rogans, & omnia pollicens in beneficij gratiam, si cæcus eò adueniens, reuerteretur oculatus. Ac fuit quidem haud adeò subita impetratio spei data, nec primo stetit imaginis aditus, ad probationem, & meritum fidei nonum in diem differitur ægrotus, supplex, fiducia, & constantia plenus, fixusque non prius ab Sancti pedibus recedere, quam eset promissi compos factus. Idque nono demum ex quo venerat die prolixè obtinuit, renatis momento intra suos orbes viuidis oculis, & quos amiserat nitore vincientibus. Cœcinit ipsemet (erat enim poëta) versu patro carmen, quo miraculum accepti munieris tota India vulgauit.

Cœcitate hac haud forte leuior alia, Ioannem Fonsecam Lusitanum ministrum regium detinebat: abductus à barbaris, & Cugneli conclusus alta rupe, vitam trahebat in tenebris, omni oculorum ablato usi nisi aë lugendam seruitutem. At is Xauerium cum addictissime coleret, instabat apud illum perpetuò, vt se ab hac vita tam calamitosa aut seruitute eriperet; futurum sibi tolerabilius una morte absoluiri, quam

Pp , diro

47

Oculos effossos excor, redit.

49

Captiuum liberatur.

diro sepultum carcere, quotidie mori. Audiuit clientem patronus beneficus multò etiam largius quam efflagitaret ; recreauit sua præsentia mōrentem, confirmauit ad patientiam triduani qui adhuc ipsi superebat carceris, post quem insperatō, contraque omnem expectationem, in libertatem amissam assertus est. Longè diuersos auaro Christiano impressit motus obiecta Xauerij species. Hic ædis quæstore quam Coulaní sacram habebat Sanctus claris illustrem miraculis, vela quædam altaris, & tintinnabulum, pecuniae modicæ pignus acceperat. Sed breui coactus est reddere. Xauerius ipsemet repetiturus adstitit dormienti, vultu irato, acerbè ac minaciter obiurgans ; nisi quantocytus in templum referret quod de illo in pignus non dubitat admittere, grandi fœnore luitum : terribili somnio inhorrescetus euigilat, apertisque oculis Sanctum videt sublimè ab se auolantem.

Hæc per se præsens Xauerius confecit ; sed absque numero alia rerum partim suatum, partim sibi sacratum ministerio, vel attractu. Puluere ex fossâ sepulcrali, qua Sanctani conditus est, segmentis castulæ seu superpellicei & sacerdotalium ipsius vestium, chirographis nominis, oleo ad eius effigiem lucente, mensuris Goani illius sepulchri, breuiario, coronæ globulis, edita censemur innumera, probanturque iuridicis tabulis ab eo miracula. Cruces quibus passim littora insigniuit ut essent terra marique conspicua, & venerabiles nauibus, ac viatoribus, colebantur velut gloria ipsius trophæa, nec parcus ab Saracenis, & ethnicis quamvis Christianis, appensa ferebant donaria, anathemat, & omnibus scilicet acceptam ad illas à sancto gratiam monumento affixo testantibus.

Præter has, Cotate nominatissima colebatur ex qua S. Xauerij prodigiosa illa pendebat tabula, cruxq; ipsa clara prodigiis, adhibitaque à S. Patre revoluti propria in effectiōnem continuā mirabilium beneficiorū. Cœpit eius occulta in lucem virtus se prodere, cum humata eo in templo foemina Cotatensi, Christiana in speciem, re ipsa ethnicis peiori, crux palam in omnium oculis, improbus cruorem sudauit, sed ea copia ut ramis quinque per truncum deflueret. Quo permoti ostento qui aderant, cum de mulieris vita & moribus inuestigasset diligenter, magam, & magistrum beneficiorū, ac peculiari olim dicatam dæmoni compererunt, nullo animi pœnitentis inditio mortuam, dignam proinde cuius execrabile cadaver sepeliretur asini sepultura, traditāque in prædam dæmonibus anima, disperendum canibus iactaretur. Hinc multiplicis deinceps beneficiale exercendæ fons fuit Xauerio illa crux. Complexu solo, visum cæco restituit : contactu lethalem sanguinis eruptionem inhibuit ; pescatorem egenum periculose ægrotantem, qui præ illius tactu sacro, ethnicorum beneficia spreuerat ; confessum restituit ; & præter alia sexcenta paralyticum sanavit, sed modo non raptim transcurrendo. Erat is Dominicus Gomez, in Lusitanorum præsidio Cocini miles, huic ad S. Francisci propugnaculum excubanti, repentina humorum eluviæ partem corporis sinistram ab usque capite ad pedes interceptit penitus lensuque orbauit ne.

ne linguae quidem intactis musculis, vt nisi difficile ac foedè balbutiens vocem quæ sat percipereatur non posset excuspare: hominem igitur id ætatis, & læua corporis parte captum, & validissimâ quæque remedia, morbi pertinacia eludentem, communi sententia pro insanabili pronuntiauerant medici: quamobrem spes omnes in S. P. Franciscum transtulit quem venerabatur peculiari cultu, factusque certior Cocinensis Collegij Rectorem Antonium Toscanum de prodigiosa miraculis Coratensi crucce, penes se assulam habere, eius ab eo frustillum obtinuit, quo in aquam derafo, post *Pater & Ave* vt cumque recitatum aquam haurit, linguam signo crucis munitam pertentat, experiturque enodem, ac liberam vt olim fuerat priusquam paralyssi ligaretur. Soluto iam lingue vinculo, primo collum, deinceps brachia, & membra deinceps reliqua, motu defecta atque emortua, aqua eadem tingit, fugienteque ad aquæ contactus sigillatim malo, singula tam belle restituit, vt vñquam iuueni fuissent.

Cocini quoque Xauerij virtus prodigiosior eluxit in quadam ico-
ne, parte altera eius effigiem; altera Virginis exhibente, cum infan-
te inter brachia filio. Erat hæc in manibus Luciæ Vellanzani, Ta-
mucaio in Sinis oriundæ, virtute eximia viduæ, olimque ab sancto
Christi fidem edocet, ex qua de hisce miraculis cum iuridice quare-
retur annos exegerat ætatis centum & viginti. Nullum obtulisset
tam inueteratum, & peruicacem morbum, membra nulla curationis om-
nis expertia, quin illa momento persanaret, seu partes affectas ducta in
crucem iconem obsignans, seu aqua spargens qua iconem merserat, hac mo-
dò, nullis præterea, adiecta precula. *In nomine Iesu Christi, & P. Francisci
Xauerij, restituatur tibi sanitas.* Multos vidi (ait vñus pro testimonio)
capite, manibus, pedibus, pessimè affectos; alios naribus frusta putri-
dæ carnis eiestantes, cum purulento, & intolerabili fœtore; alios phytysi
ad pellem ossaque consumptos & cadaueribus concolores, meis in quaun
oculis coram vidi tactu illius iconis repente sanatos. Natam infantem
septimestri partu, absque vlo vitæ indicio; aliam ex lapsu de gerulæ
brachiis morientem, contactu iconis, & Xauerij inuocatione, Lucia
momento restituit. Cæcam multos iam annos mulierem; mutum; sur-
dum; solutis paralyssi nervis, mensibus quindecim afflictam, icone in
crucem obsignauit, adspersit aqua post immisam in eam iconem & abs-
que villa mora, sensibus, vsuique membrorum reddidit; quæ carptim li-
basse sufficiat, vt tria citius describam, quæ describit suo diplomate Pon-
tifex, Beatorum honores Xauerio decernens. Gonzalo Rodriguez læuum
latus qua cordi imminet profundè abscesserat, altamque vomicam mul-
tos menses alebat; absterrebat tamen periculi lubricum chirurgos à ten-
tanda funditus mali sede, radiceque illius igni aut ferro extirpanda;
fore tutius arbitratis, tenuissima diæta & pharmaciis humorem illū exscis-
care, sed iis tam nihil actum est ad claudendum vlcus, vt etiam in carci-
nodes descuerit; ex quo accerrimi cruciatus, affectus cardiaci, & con-
vulsus stomachi dolores assidui, quæ inter contigit Deo sanationem miseri-
parante

51
Et ad eius ico-
nem.

parante ut de Xauerij icone , ac miris ab Lucia Sinensi per eam editis aliquid inaudiret , veniretque in spem participandi eius boni : adit feminae domum , & ad pedes illius de genibus , calamitates suas narrat . Illa nihil cunctata , nulloque alio apparatu ; ter peccus illius iconem obsignat , iubens in nomine Iesu & S. Francisci Xauerij sanum esse ; quo eodem puncto , carcinoma emoritur (coit solidaturque vulnus , reflorescunt vires in integrum ut olim valuerant) priusquam morbus illas atteneret: hoc primum , alterum sequitur in Maria Diazia editum , huius partem dextram paralysis ferè omnem , maximè brachium laxarat , quod cadebat ex humero pendulum , nec cruri insisteret , nec passum progredi , nisi sufficientis auxilio poterat ; augebat miseriam cæcitas , & expes utrumque medicinæ malum nisi ea miraculo fieret , vt euidenti prorsus , grandique facta est ; ad se enim perductam pissima vidua , semel quotidie septiduo integro aqua tinxit cui Xauerij nomen pro more suo intinxerat , die septimo cum etiam oculos irrorasset , & in crucem signasset , simul oculos cæca perspicaces , neruos paralytica firmos , & habiles recepit , valensque bellissimè , absque duce , aut fulcro in Societatis templum se contulit , ubi ferulas subalares , acceptæ gratiæ anathema archiatro suo Xauerio appendit . Tertio denique materiam præbuit Manuel Gonzales Figherdus , virtutem & ipse Apostoli expertus , malis curationum expertibus efficaciter salutarem , huic computuerat utraque tibia , & ebulliebat in continuam verminationem & saniem , cum acutissimo cruciatus , quo peditum huini figere vetabatur ; conati diu multumque medici malignum humorem in crura deciduum , arefactione præuertere , hoc artis & operæ tutelare pectum , ut neruis contractis , alterum altero fieret breuius , ad summam exitij , hominem inuasit cruentum ventris profluuium , quod exhausto ulceribus , & annis ferme sexaginta , nemo non mortiferum censuit : fuisseque omnino , nisi pia Sinensis adhibuisset morbis Xauerij manum , aquam bibt ægrotus cui Xauerij iconem illa immiserat , statimque ex plagiis , saniosis illis , & inueteratis , simulque ex disenteria valuit . Ingens quoque Cocini miraculum extitit ab alia Beati Xauerij Cotatensis apographa tabula . Eam commodùm sibi , Gaspar Gonzalez secum detulerat , cum duabus ante medianam noctem horis in portum subiit : elapsa vix hora immane incendium Christophori Mirandæ proximas ædibus ipsius ædes corripuit , quod vento , tenebris , æstiuo ardore , materia lignea , seram opem non expectantibus , breui ab imis quæ corriperat altius grassatum , primum famulam dormientem illico præfocat . Exciti strepitu vicini , aliò sua raptim comportare , vel confertim fenestræ propœcta , igni subducere , quod editior Mirandæ domus flammis & carbonibus in tecta illorum plueret , ex palmatum aridis frondibus conserta . Ferit imminens clades Gonzalem Xauerij memorem . Productam illius tabulam incendio obuerterit , ipse cum omni familia , genu flexo , cius præsidium magnis vocibus implorat . Hic vero ex templo erumpentes fenestræ , & rectis flammæ intro resiliere , cohibere se parietibus , in seipsoas considerere

cidere residet, & extingui fuit tamen sepulchri ad prodigia diuina, quam imaginum virtus potentior, illa inquam prodigia, quæ magis illustrat raritas; & possint à me vel centena, nisi tædio caueam referri. Vnum ergo depromo ex actis publicis admodum singulare. Goæ puer in lucem venit, qui nominalibus Ventura dictus est, significazione patria rebus perperam congruente, exilibus siquidem in modum digiti natus est tibiis, hoc, est officulis vna pelle conctctis, & solutis præterea genibus, idcirco ferendo corpori planè inutilis, quod pedum vice reptando manibus trahebat. Hunc sibi alendum Ioannæ Fonsecæ matronæ nobilis pia carias optarat, educabatque pro filio: quare ponè trahente flaccidas tibias, manibusque serpentem absque mœrore nequibat cernere, nec longo illo quo languentem apud se habuit quinquennio defutura erat medicationis sedulitas, sumptusve misello infanti, si quid inde ad sanandum illum consequi expectasset. Cuius tamen nulla humanitùs patebat via, repensus opinor pietatem matronæ Deus optatissimo eventu hanc illi aperuit, ut ad S. P. Xauerium configeret: coram ergo puerum illi sistit, enixe flagitat inter tot eius caritatis, & potentiae decora accensiæ hoc etiam velit, vitæque dimidium innocentii illi semimortuo donet; sancit autem preces suas hoc votø se, suis manibus puerum per dies nouem ad eius sepulchrum quotidie laturam, & præstare occœpit illo ipso die, quod pollicebatur. Fluebat tertius voti dies & ecce inter brachia illius gliscere puera per genua & tibias vigor insolitus; petit humi deponi, quam vix contigerat cum in pedes, quod nunquam potuerat assurgit, eneribus antehac & emortuis tibiis percommode nititur; quibus dum pergitur in exsoluenda voti fide, quotidiano carnarium accessu auctis, nono demum die pueri annis, & corpori conformes extitere.

Sequamur ad ultimum, de mortuis dicere quos vita functum Xauerium in vitam excitasse fides publica confirmavit. Sed prius indictos non prætereamus, quibus naturæ vitio excludendis hac luce, obtinuit tamen ut in eam venirent. Sterilibus enim coniugatis problemæ sapius impetravit, & frequentes Cotate ad illius ædem visabantur etiam ethnicae quæ filiolos infantes illi dedicabant, eius precibus acceptos professæ, ac tum oblatis ex promissione donariis, tum indito pueris Francisci nomine, exoratam ex eo gratiam testatae. Has inter ethnica, diu infœcunda; post eius, quas experierat, precibus mater facta, Francisci nomine infantem vocauit, qua rām inaudita nomenclatione, suæque superstitioni rām iniusa, offensi ad furorem propinquai miseram pessimè, at non diu impunè multarunt; omnes nocte eadem, mors oppreslit. Qua suorum morte, quam suscepit filij miraculo vehementius persuasa, in templum accurrit & salutis fonte cum Filio Iota Christianis accessit.

Nunc de rediuiis in India quos suscitauit Xauerius; infans fuit mulieris ethnicae in regno Trauancoris filius, quo post sterilem diu thorum Sancti precibus impertato, matrum se omnium beatissimam credit, sed eo bimeti extinto, infelicissimam. Verum handquam despe-

52
Steriles Xau.
precibus fec.
cessit.

53
Tres mortui
ad vitam re-
vocati.

rans meliora, in ædem Xauerij accurrit, filij cadauer secum portans, & ad illius effigiem dolore ac lacrymis perdita, querelis causam non precibus perorat. Hæccine nimirum illa esset digna homine pietas? matri miseræ tot annos sterili, prolem donare, illico rapiendam? hac scilicet lege in eos esse beneficum qui de ipsius confisi bonitate, suum illi animum, ac vota prosterrent: sibi optabilius futurum non audiri; & viuere sterilem quam accepto vix orbata filio, æternum lugere. Quæ illa dum quodammodo expröbrat, filium protensis ad Sanctum manibus, volebat ab eo vel recipi mortuum, vel reddi sibi viuuni: auditur, extorquet seu pre-cationis seu querelæ fructum; restituit Sanctus animam filio, & filium matris, quem gestans papillis affixum, refert se domum vociferans, & gau-dio amens, narratque obuiis quibusque gesti miraculi seriem. Eandem æque feliciter sed reuerentius, & sensu valde religioso formam adhibuit alia foemina: puellam pepererat mortuam Maria Miranda, Manapare; qui pagus est oræ piscariæ Comorino vicinus, parienti aderat è cognatis mu-lier, quæ infantis misera, luce hac simul & æterna æternum canturæ, illam inter brachia sursum tollit, & madentibus oculis, Pater Xaueri ait, qui olim hic animarum causa tam multa passus es, ut eas in cœlum induces, certò si adhuc nobiscum hic fores, non ferres misellam hanc animam in semipaternum viuere infelicem; quanto nunc minus id tibi ferendum est, Beato, Dei præsentia, & potentia gaudenti, cuius beneficio nihil non potes, ad seruandam animam pereuntem; puellæ huic vitam corporis rede, & tui perpetuum memores, Franciscam de te vocabimus. Sic pre-cata mox puellam cernit velut è somno vigilantem, oculos aperire; quæ ritè abluta Christi Fonte, Franciscus nomine, dicta est, vixitque deinceps incolumis. Mirabilius aliud renocati ad vitam pueri, qui Thoma Crucio-parte natus, honesto in ora Trauancoris Manacotini ciue, post mensem Baptismo lustratus fuerat; sed die eodem, vomitu, & disenteria correptus, breui absymptus est: iacuerat mortuus horas septem, & sepeliendo comparabantur funebria, cum forte illic nescio quis familiarium, patrem videns, dolore, & lacrimis confaci, eur, ait, sancto Cotatensi pro illo ali-iquid non voues, ut quod aliis concessit, viuum tibi filium rependat? nisi non putas fore Christiano, quæm extiterit nuper mulieri ethnicae largio-re, eius saltē exemplō confide securus, & audens petito: leue ac facile P. Franciscus est, tali ac tanto, quod nobis arduum videtur, mortuum in vitam excitare. Ad hæc Thomas in cœlum suspiciens Xauerium injuocat, spondet ejus templo grandis pecuniae largam stipem, si petitionis compos-siat, & puerum Francisci nomine vocaturum: sub hæc aduertens in pueru-ram oculos putat illum palpebras mouere, nec falso; nam propius con-tuens viuum deprehendit, & in cumulum gratiae etiam valentem; neque hic prodigijs meta. Paucis annis ter idem puer ex morbis lethalibus peri-clitatus est, ter suis precibus, & votis Pater, illum à Xauerio impetrauit, quod dum factitaret videbatur sibi per somnum spectare Xauerium coram Deo flectentem genua, orantemque pro pueri sanitate; postidie com

comperiebat in colummam, & bellè valentem. *Hæc pauca*, (vt claudam hoc caput cum cognitoribus R. Rotæ, referentibus de illo ad summum Pontificem, *Hæc pauca de multis qua in processibus de P. Francisco Xauerio continentur, collegimus: nec dubium quin multo plura, & magnificentiora colligi potuerint, si tempore suo facta solemniter conquisitio esset, sed iam in rem tam antiqua versabamur, ut ex illa etate ad nostram pauci tantum superfuerint, quos visa est ad id diuinam prouidentia reseruasse: Nam si extra cancelllos diffundi libuisset, quibus me volui intra publicas tabulas circumscribi, ante annos septem, & triginta confectas, ad petendos Xauerio in terris Beatorum honores; si temporibus aliis, locisque extra Orientem colligere, omnia gloriose ab sancto Apostolo peracta, magna molis volumen sola miracula conficerent, forteque forsitan is liber historiarum miraculum.*

Præstare arbitror speciemus, quo pacto Sanctus ipse de se singulare elaborarit miraculum, quam quibus miraculis aliorum bono, fecerit illum Deus mirabilem: Iam ergo virtutes illius aggredior ad quarum excellentiani diuinam, sapiens æstimator mirum nihil dixerit eorum quæ supra naturæ mensuram, & ordinem gesit. Sunt illa eius stupenda fatigæ & rara, vitam functis donare, sedare nutu ventos & maria, demere aquis falsuginem, easque potui aptare; longinqua prospicere & futura; linguis variis loqui ignotis & barbaris; locis variis eodem tempore adesse, integrum solum in fugam exercitus fundere, aliaque numero, & magnitudine admiranda; ob hæc attamen sola qui Xauerium suspicit, huic Holofernis oculos imputem, per quos de illa formosissimæ Iudithæ cœlesti specie nihil eius animum rapuit præter Sandalia. Sunt illa Xauerij miracula non ipse Xauerius, nec eget cothurno gigantis, vt appareat gigante procerior, sed quia paucorum est rebus pretium dicere, quæ ab humanis procul, diuini aliquid sapiunt; essent primum noui hominibus fingendi oculi; tum sanctimoniaz excellentis, pulchritudo cœlestis, & originariae veneres, magistra manu diuini Spiritus depingendæ, cum ea virtutum habitudine inter se mutua, quæ illam componunt sanctitatem, & qua Deo archetypo suo similiores sunt: illic splendent luculentius meriti maiestate, ac pretij nomine. Quod cum sciām optari haud minus inaniter, quām cogitare de exprimendo coloribus animo, & rebus quæ sensum fugiunt pingendis; liceret saltem quod ars docet, de vestigio hominis, integrum hominem metiri: & sanctitatis ad hoc vestigium ex iis legere, quæ decem per annos Apostolicis excursionibus, per agrato-impressit Orienti. Sed enim obducta magnam partem latent: quid enim poterant virtutis heroicæ insignia decora apud hominum genus obtinere, rude, Barbarum, belluinium, ad memoriaz perpetuitatem; si erat apud illos sanctitas Christiana, non modo peregrina sed etiam Barbara? homines vero de Societate cum eo aliquamdiu versati, vt in rebus supra morē humanum modumque subiectis, præter suam admirationem, nihil satis liquido explicant, aiunt se arguimento succumbere, suppetere sibi tot ac

54
Sanctitas anti-
ma Xau.

tanta, ut præstet ea tacendo reuereri, quam stylo deterere; beatum sibi vnumquemque visum, cui vel breui spatio obtigisset in eius cubiculo hætere; uno eius aspectu solitos qui eum adiissent mutari penitus, & inardescere ex eo diuiniore flamma, quam ex diuturna, & ignita meditatione: quem ex Societate amandarat Franciscus Manilla, pro testimonio iuratus, dixit, quod ad *Patris Magistri Francisci* vitam attinet, *talem revera fuisse*, ut nemo illam ageret, nisi qui *Spiritus Sancti gratia plenus esset*, sicut ipse erat, *Insuper tot sibi de moribus, & vita eius, deque laboribus maximis, quos pro Deo pertulit, dicenda suppetere*, ut finem eis nunquam imponere posset, proinde plura quam ullus queat imaginari ab illo fieri possibilia, pro *Deo effectisse, passumque fuisse*. Erat præterea vir sanctus, ut post videbimus, ad subducendas mortalis cuiuslibet oculis, quas de cœlo ducebat diuitias, tam solers, & diligens, ut quos eius exciuisset fama, & in oculatam, quæ auditu de illo acceperant mirabilem vestigationem misserit, dissimulata virtute sagacissimè falleret, ac de uno exterioris hominis aspectu, ab iis unus è vulgo haberetur: nobis attamen tam multa ingerit Apostolica viri virtus, ut si minus à nobis valeant tota sui amplitudine explicari, liceat saltem, quod solent pictores designandis in vngue corporibus, plura de iis significare quam edere.

55
Caritas Xau-
erga Deum.

Sit ergo nobis eorum initium Caritas erga Deum, sanctitatis anima, & radix qua nituntur cœteræ florentque virtutes, quæ cum & animi latentis, & exerentis se, in lucem præstantium operum, argumentis se prodat, utrumque Xauerij proceritatem metiamur. Ac prius quod attinet; incendebant illius animum tam ardentis flammæ diuini amoris, ut corpus etiam vaporarent: *vultu* ait sumimus Pontifex; *adeò inflammatus ut angelicam prorsus caritatem representaret*. Pectore, quod erat illius incendijs fornax, tantopere æstuans, ut cogeretur illud gelida temperare, interdum etiam se illa immergere. Cumque is, etiam per urbem, defixis in cœlum oculis, animo in Deum incederet; siebat sèpius, ut igni quo adurebatur ferendo inæqualis compelleretur illum veste à pectore dividuta ventilare, quod de eo notum, & pictis illius hac specie tabulis pernagatum. Imo Goæ in foro, & Malacæ, & ad maris littus, inter contemplandum, & concionandum, vijsus est vestem cum impetu diuulsam laxare, ad captandam frigidorem auram ardori quo præfocabatur utcumque leniendo. Narratum alias eius iter Amanguccio Meacum; ærunumsum illud per vepreta, & aspera saxorum, quibus nullo sensu doloris cruentabant illi pedes, diuinis interea meditationibus attentio, & quæ corpori infra se posito fierent minimè aduertenti. Contigit etiani ut Goæ alienato in Deum animo, per urbem incedenti, in platea furens occurreret elephas, qui clathris erumpens, omnes in metum, & fugam & clamores agebat; Sanctus item longè magnis vocibus vrgebatur, caueret, & fugeret, sed Deo inhærens incustoditus esse non poterat, proprius licer incurrens bellua intactum præteriuit. Hæc porro caritatis extra sensus per diuinorum amoena rusticantis, beata alienatio, erat Xauerio tam fre-
quens,

quens, ut faciendo ad aram, & agendis post sacrum gratiis sui potens non slet, nec trahente aut succutiente ministro ad se prius rediret, quam eum dilectus animæ mitteret ab suo complexu liberum. Eximium illud quod Goæ accidit: consueuerat Sanctus post sumptum sub meridiem prandium, suam quandam in latebram ad latus cubiculi, campanaria in turri se condere, horasque illic duas solitarius cum Deo transigere; sed raro iis horis precandi spatium finiebat; nec erat in eo satis suus. Quare condicebat cum adolescente annorum septendecim, Andrea nomine, Goani seminarij alumno, sibique socio, quoties esset ad animarum negotia exequendum, ut se post horam alteram admonereret; die igitur quodam Proregem adituro adest iuuenis hora de meridie secunda; ingressus, reperit in humili sede, decussatis ad pectus manibus, ore inflammato, & ardentibus oculis, contemplatusque tantisper cum magna voluptate, & admiratione, monet elephas horas duas; surdum ad hæc, atque immobilem, contentiori voce, pedum & forium strepitu extire nititur; quibus minime ad vsum sensuum reuocantibus menteretur, affixam, abscedit iuuenis; ne, inquit, è cœtu beatorum illum ducaret, vbi de vultu angelis simili coniiciebat illum diuersari; duas horas post horas redit, Patrem validè pulsat, & succutit, ut tandem recipiat sese, qui ægre sibi persuadens horas duas fluxisse; vbi etiam quatuor cognovit, repente versus palatum contendit. Verum domo vix pedem emiserat, cum eadem illa impressione actus, quæ horas quatuor in momenta illi coegerat, & extra se in Dio habitans, corpore nihilo secius vagabatur, sed vectoris animi experie cœlosque interim peruadentis. Errauit diu Goa omni variis vicorum ambagibus, sursum, deorsum & gradu tam concito ut eum robustus adolescentis vix consequeretur, dum appetentius tenebris, sibi tandem, & sensibus redditus, animaduertit serini fore Proregis affatus poscere; & fili mi Andra! inquit, fieri alias quod hodie nequit: Domum alacres repetamus, diem hunc Deus sibi vindicauit. Sed his alia ité amoris illicia virum sanctū in Deum longe potentius rapuere, quibus humo auulsum cum animo corpus, multas horas pendebat in aëre circufusum splendore flâmeo, & oris specie qua vero propior Seraphini vultum nulla exprimeret: testes prodigijs complures, iidemque spectatores, alij dum illum timis storearum, quæ cubiculi eius erant parietes, explorant, deprehendunt cubito à terra subiectum, tadianti facie, & scintillantibus oculis; quod Manapare in ora piscariæ sèpius contigit Thomæ Fernandio spectare; aliis per sylvas dum eum requirunt, cum iis se abderet precaturus, sublimis in aëre cernitur; quidam in porru Teuanapatano, & Goæ in horrudo, obseruarunt primo immobilem, fixoque in cœlum aspectu; dehinc humo sursum paulatim attrolli: alias, Meliapore præsertim & Malacæ, multi ad aram operantem, maximè ad Sacrificium, vel eius esum cum veniret, videre abstractum à sensibus in altum sustollit. Demum quidam inter colloquendum cum eo de diuinis, obstupuere coram sursum effetti, animo corpus cœlum versus trahente: nam illa Goæ olim celebra,

brata, nunc omnibus nota sunt, cum illic populo sacram diuidet ha-
stiam haud parcus ipsemet particeps gratiae quam eius dispensator;
præter morem enim de genibus ex reuerentia, vitæ panem distribuens,
illius amore quem tractabat præ manibus inflammabatur eo usque, ut
extra se fieret, scilicet ut erat genibus, abstrahebatur palmis à terra
tribus, suspensusque hoc modo in vacuo diuinam ut cœperat Euchari-
stiam partiebatur in populum. Quibus vero tunc, & quantis perfrue-
retur delitiis, nihil attinet dicere, vel coniiciendum proponere: nulli du-
biuum est, si qua in terris, cœli felicitas, hanc esse omnino, profusæ
afflatu caritatis à seipso abstractum, in Deum transfundi, illoque sorberi
penitus bonorum Oceano, quibus ad sicutatem ebrios, ne sui quidem me-
minerit; tunc demum quæuis longinquitas temporis punctum est; tunc
orbis vniuersus, ad maiestatem, & amplitudinem præsentis in Deo specta-
culi euangelis; cibi, somni, quietis, aliarumque vicissitudinum non per-
cipitur strepitus; sine sensu corpus, velunt anima peregre agente; sine
usu ac motu sensus; sine ministerio naturæ debito, inferiores animæ fa-
cultates. Quodum omnium exemplum, & expressa imago Xauerius; in-
superque illius mirabilis inter quæuis aduersa latitiae, ac securitatis qua
mortem si atra squam fomidabili schemate inter naufragia proxima
obiecatantem sele, spectauit oculis non modo irretortis, sed etiam latens, &
exuberantem caritatis intima voluptatem dulci lacrimatum profusio-
ne loquentibus; quam sereni erga Deum amoris, fiduciam saepius ex-
pertus, de enauigato Zeilani sinu Malacam intet & caput Comorinum,
Romain ad Socios, peculiarter sic scribit. [Ego in illa horribili tempe-
state, obuersante licet ob oculos morte, ea gaudebam animi voluptate,
cuius eo defunctus periculo, parem nunquam probavi. Pudet me ho-
minum qui viuunt nequissimum, tam prope tunc à morte disunctum,
mei non sat capace gaudij, tanta perfulsum copia dulcium lacrimatum] Mauro quoque in insula, vitam trahentem inter vitæ discrimina ærum-
nosam, idem amor liquabat in fletus ita continuos, ut si durasset illic diu-
tius de perdendis oculis periclitaretur. Erant eæ denique voluptates qui-
bus illum diuina implebat caritas, ut humanum supergressas modum,
optaret inhiberi, ac minui, quod se illis fruendis sentiret imparem.
Hinc illæ sub aperta nocte inambulantis in hortulo Goani Collegij, duas
inter ædicas lantœ Hieronymo, & S. Antonio sacras, auditæ voces
satis est Domine, satis est, cum simul vestem, excedenti vitalia æstui la-
xaret.

56

Affiduntas
strandis.

Nolim tamen post lectos de immensis Xauerij laboribus tres libros, quæ
iis subiicio lectorum, apud se fingere nihil ei fuisse residuum temporis ad
orandum, & agendi fatigatione dies illi tam solidè conditos, ut præter
minutias otij succisiui precationi nihil datet: scribit quidem ex ora Pis-
caria, vel solos pueros quibus Christiana tradebat rudimenta, nullam sibi
ad cibum, ad quietem ad pensum diuini officij partem horæ vacuam reli-
quisse. Ex Iaponia pariter, à primo diluculo ad noctem, non licuisse ab
docen-

docendo aut disputando respirare. Haud tamen vllus abibat dies quo suum animo non daret pabulum ; interdiu Apostolus, noctu anachoretes. Demptis enim illis diablos tribusue somni auari horis , reliquum sibi Deus vendicabat : in naui stata illi erat à media nocte ad solem precatio, securis interea de naui sua nautis quòd eam dicerent P. Francisci tute- la, & ductu seruari. In vrbe S. Thomæ somno breui refectus, obrepebat in templū tacitus, & ad Reginæ Deiparæ religiosam effigiem quod noctis supererat traducebat : nec loco abstitit , propositoque illuc redeundi, quamuis, vt diximus ante , pessime à dæmonibus concisus. Manapare suo ab hospite diuersis per noctem temporibus obseruatus , semper genibus flexis ad Christi pedes in crucem suffixi cernebatur, miçantibus è facie radiis quibus totum conclave collucebat. Goæ, vt plurimū in templo, breue corpori somnum, animo multarum horarum captabat contemplationem. Malacæ sacrarium pro cubiculo habuit ; pro strato stoream : inde aram maiorem adibat, & coram Augustissimo Sacramento , & Virginis matris imagine noctem de genibus traducebat , nisi cum interdum labore fra-etus , caput aræ in gradus proclinabat. In regionibus barbarorum vbi deerant ædes sacræ, nonnunquam etiam in ciuitatibus Christianis, stella- rum aspectu ad cœlestia illectus sub dio iucundas exigebat noctes, magnis haustibus illam dicens voluptatū quas memorauimus vbertatem. Quoties vero Sacri esclæ facultas (quod fere sub auroram facere consuerat) certo id spatio metiti non poterat, quòd ipse, tunc minimè suus, diuina pate- retur, sibique illum ocyùs scriùs restitueret Deus, sed iis delibutum suaui- tatis, vt in ministrantes quoque diffuerent. De se quidem narrabat Antonius Andrade iuuenis milles ; rogatum ab eo aliquando , vt sibi ad arā ministraret interiori perfusū dulcedine sibi èatenus ignota; & ea capti illecebra, cupiditate illius regustandæ suum viro Dei ministerium crebrius detulisse. Indulgebatur per ea tempora hominibus valde occupatis , vt quotidiano penso Ecclesiastici muneris , satisfacerent recitatione offi- cij , quod trium vocabant lectionum. Hoc legis priuatae commodum magnis licet diuinæ gloriæ negotiis obrutus, nunquam sustinuit adhibe- re, addebat quin imo singularum horarum initii hymnum Spiritus san- gti , quo dum creatorum Spiritum inuocat, notabatur ore ipso incendi, nempe illo quem poscebat igne iam venas animi vibrante. Sed potuī compendio melius precationum eius complecti articulos ; scribens , Deo affixum perpetuo illius amorem, nulla vnquam morarum interualla sensisse : suspexere illum , neque immerito eius familiares, reuersum ab opere animarum, vario illo & distracto non habili solum collectoque in Deum animo ad orandum se statim contulisse, verum in iis item quæcumque tractaret exterius, nunquam ab eo exerrasse, totus in eo quod ageret , nusquam extra illum, pro quo id ageret , nec agens modo amoris instinctu ; sed ipso in opere diligens auctorem operis, & scopum: cuius vicibus nullis intermissi amoris eminebant subinde in vultu indicia, vel accensus color, vel vnius è cœlo Genij, aut Beati , venerabilis species, quam

quam negabant permulti se firme posse obtutu figer, tacita illius reuerentia inuitos quodammodo ipsorum oculos reflectente. Nostris idem, vel aliis colloquens, leni vocantis susurro excitus, quā mentis lucē repeatina, quā subitis affectuum motibus percepto; ne astantes grauarer, segregabat ē ab iis quantocytus, auditurus quid se vellet ac posceret Deus, requiritus deinde inueniebat, aut æternis cogitationibus occupatus, aut in sylva recessu cruento se verbere discerpens: Intimam quoque prodabant flammatum scintillæ affectuum crebræ, & precularum frequentium ignita iacula latinis plurimum apta verbis, ne caperentur ab audientibus, quarum una hæc erat. *O sanctissima Trinitas!* usque adeò illi visitata ut eam Piscariæ, Trauancoris, & Molucensium incolæ familiarem habere ex eo didicerint, nec desunt qui narrent, etiam cultores idolorum illic, & alibi maxime Barbaros, mito aliquo euentu, periculo, aut molesto percusso, sustulisse in cœlum oculos, vt factitare Xauerium viderant, & *O sanctissima Trinitas!* exclamasse, ignoratos quid dicerent, suspicatos dumtaxat verba esse ad reuerentiam, & inuocationem numinis Sacrosancta. Ad extremum hic mentis habitus & consuetudinis cum Deo perpetuae fingebat etiam amanti ludos, vt quod vigilans serio actitarat, quasi ludens per somnum rertactaret. Hinc saepe aut illæ per nocturnam quietem ad sanctissimam Triadem eius voces, aut haec omnes! o dulcis Iesus! o Iesus! o Iesus cordis mei, & similes. Quin ne febri quidem vehementissima, extra se abreptus, extra Deum exibat; inhærens illi etiam tum, cum apud se non esset; semel præcipue animaduersus est, triduo integro delitans nihil nisi de Deo, aut cum Deo loqui, tam scitè id atque sapienter ut ardere magis accessione caritatis, illius animus, quam æstu febrili caput videretur.

57
Caritas Xauerij inuidæ matris.

In c.s. 22. ad corint.

Iramensam Magni Xauerij caritatem, interiorum nobis affectuum probauit hactenus argumentum; alterum expendamus, quod charitatis eiusdem actuosa vis in apertam lucem excellentium operum refusa nobis suppeditat. Hanc de legitimo summeque perfecto dilecti discipuli, defendamus æstimemusque sensu, *Perfecta inquit, caritas, foras mittit timorem.* Nam qui præter Deum in rebus nihil agnoscit boni, extra illum re nulla vel possella gaudet, vel dolet amissa, sic neque appetere, nec metuere aliquid extra Deum potest. Prius autem quā illa memoro in sensus, famamque se profrentia, intimæ effecta caritatis, commodū hic ponam de S. Xauerio, quod de Abrahamo Chrysostomus, cuius ubi narrasset discrimina, & calamitates inter Barbaras gentes ad quas illi dux fuerat Deus, hæc subiicit, *Cause pueri illam quia facile paruit Deo, omnia illa sine doloris sensu peritulisse, etiam si enim decies millies iustus fuisset, sicut re vera erat, homo ramen erat, obnoxius natura affectionibus, quamquam nihil horum eum deiecit.* Non fuit profecto sensus obtusio, stuporè ingenitus, sed generositas amoris, quæ Apostolum nostrum vocanti Deo præstabilit obsequenter, cum destinatus in Indias, decreto eodem, in mille pericula, & ætumnas mortalesque assiduas mitteretur, quæ suimus Pontifex in

in hæc verba collegit. [Incredibilia videbantur, quæ propter nomen Domini nostri Iesu Christi tolerauerat, per diuersa etenim regna, in vastis illis orbis terrarum spatiis, semper pedibus, & saepius nudis, per arenas calidas pergebat: per spinas longissima itinera conficiebat: contumeliis saepe numero, probris, & illusionibus, quin etiam verberibus, & lapidibus appetitus, in periculis hostium, in periculis itinerum versatus saepe naufragus, vigilias, frigus, & nuditatem, sitim, famemque perpessus erat, contractis, ob assiduos, & intolerabiles labores, grauissimis morbis: nec enim Apostoli exemplò, animam suam faciebat pretiosissimum quam se, dummodo consuminaret cursum, & ministerium verbi, quod acceperat, testificari Euangelium gratiæ Dei.]

58

Pericula, &
perpess. Xau.
in mari.

Quæ si voluero aut euoluere ad probationem fusi, aut enumerare sigillatim, retexenda hic fuerit illa eius immensa & ferme continua peregrinatio, tot prope periculis, quot gressibus consita. Si enim spætem vel solas procelloso in mari nauigationes; susceptas video inuitis anni periodis, quibus nauigans quafuis, parum differret à naufrago: pudebat virum timoris, & probri minime ferendi, Christi videlicet caritate auaritiam ire audentius, & lucrum vile in naufragia quælibet, mercatores animosius agere; quam Apostolicum Nuncium, æternitatis negotiarem, in commercia salutis nationibus barbaris inferendæ, & emptionem animarum Christi sanguine transigendam. Tradit P. Ludouicus Froës mare Indicum vsu longo edoctus, illic æquè horrendum audacissimis etiam nihil esse, vti Malaca in Iaponiam iter, adeo est ventis, tempestibus & naufragiis famosum; at hoc tam nihil Xauerius fecit, vt Myoparoni piratico, se illuc vehendum commiserit; pirata duce, eoque ethnico, aincipiti aded successu, vt crebo nihil esset proclivius quam vt præceps in mare proiiceretur à nautis aut esca piscibus, aut volucribus desertam in insulam. Iis demum horrere cladibus profectionem illam expertus est vt cum in Europam nostris eam describeret, vereti se dixerit ne tot, ac tam diræ mortis imagines, eorum animos frangerent, & retusus hoc metu sanctus eorum amor, securam in terra inter studia literarum, tam crebris in mari mortibus inter studia caritatis præferret statuonem. Quanquam dictum paulo post corrigens, sperare se ait meliora, imo & credere, futurum scilicet, vt æquis passibus scientiæ stadium virtutumque decurrant, nec minores edant in excellentia Instituti, quam in literis progressus, quod sanè, Deo laus, vti expectauerat, sic è cœlo spestatuit. Nam de Iaponibus si agatur, ad eos plurimi de Societate non solum nauigarunt, sed illic tandem adepti sunt, quam tanto quæsierant ambitu, atrocissimam pro Christo mortem, & pro multorum mortalium salute; qui ardor hac etiam ætate ita creuit, vt ex quo Iaponia cruciamentis inmanibus, pænisque non antea auditis in Christianos armata est, inde Iaponiam & pergant plures quam antea nostrorum expetere & cupidius prensare. Fuit Apostolo in Molucas ex India cursus non aded ancep. Illuc Meliapore à Deo tam certo inuitatu acciri se creditit vt si

R r

naues

naues decessent, cymba leui & vno remige pararet terribilem illum in Oceanum se dare: sed mari secundo cum eo appulisset; ex Amboino, Ternate, Mauro, aliisque maioribus insulis per calamitosa discrimina in alias traiecit, ter naui allisa naufragus; semel tabulae ex suo correptae naufragio inhærens, triduum fluctibus iactatus, quoad scimianimis in littus, Deo opem ferente electus est. Sed audiamus ipsummet, de suo periculo philosophantem potius cum suis fratribus, quam narrantem. [Nauigatione, inquit, vbi sumus minime secunda: multa tūm piratarum, tūm tempestatum pericula adiimus, illud maximum: ingenti naui vehebamur, quæ tempestatis impetu in syrtes abrepta tria millia passuum ita confecit, ut imum gubernaculum perpetuo arenam perstringeret. Quod si vel in latentes scopulos vel in vada inæqualia impegisset (quod omnes ne accideret, in momenta extimescebamus) certè naufragio interissemus vniuersi. Multum ibi lacrimatum vidi, multum sollicitudinis, & angoris, cum omnes mortem præ oculis instanti cernerent. Verum noluit diuina bonitas nos perdere, sed periculis eruditæ, ut vbi docti intelligeremus quam infirmæ sint opes nostræ, quoties aut nostris viribus, aut præsidij nitimur. Nam vbi lenseris quam fallaces sint opes tuæ, & humanis opibus omnino diffisus, in illo rerum omnium Moderator, qui vnu pericula, eius causa suscepta, facile propulsare potest, spem omnem posueris, tūc vero planè experiaris Dei imperio ac nutu omnia gubernari, & quantumuis vitæ discrimen præ cœlestibus gaudiis, quæ in tali re, ac tempore diuinitus impertiri solent, esse contemnendum. Quanquam ne mors quidem ipsa perrimescenda est iis qui diuina illa voluptate perfruuntur. Etsi autem sit nescio quo modo, ut periculis perfundi, eorum magnitudinem nullis verbis consequi possimus, manet tamen iucundissima diuini beneficij memoria, quæ nos dies noctesque stirvulat ad labores pro optimo domino vel suscipiendos libenter, vel fortiter perferendos.]

59 Junxit mari aduersus Xauerium suas etiā terra æquè crebras, sœuasque tempestates, quarū ea quamvis grauissimæ, fuerit tamen leuiores quas regiorū ministrorum mouit cupiditas æstuans, Malacensis potissimum Præfecti de quo iam aliàs, sed & Gæ, in ora Piscaria, & Molucis, multas in hoc genere habuit vorandas, excoquendasque molestias. Harum alij meminere; malim tacitas præterire, ne culpa paucorum, in omnes adspergatur, hos lucrifames rabiøsa: ex Europa abreptos in Indiam, rei vndeuis faciendæ, vel rapiendæ incubantes furore vrebant ebrio, & miserabilium incolarum carnibus saginabant. Hinc semel, pestumdata, & proculata salute cum aliena, tum propria, ne Sanctitatem quidem reuerebantur Xauerij, quem tanto ducebant inimiciorem quanto cupiditati suæ religiosius aduersantem, & huc apte ac velut consequens pertinet, quod Simoni Roderico per literas maiorem in modum suadebat, quos haberet in aula Lusitanæ amicos, à petendo in Indiam transitu, tanta illos cura & sollicitudine dimoueret, quantum esset eorum saluti sollicitus: nam quo magis optimis conditionibus illuc mitterentur, eo esse aiebat sempiterno

*Pericula, &
perpecc. Xau.
terra.*

terno igni propiores. Cui & aliud eius egregie consonat ; nempe fertu*ri* nihilominus illos possè ; sed hac lege , vt in itinere nauini frangerent ad promontorium bonæ spei , & suum in Indias aduentum, morte præuerterent. Hæ Xauerium vt dixi quasi placidæ tempestates iactatunt potius mœrore animi, quæ supremissi vitæ, lethalibusque periculis. Quas vero pertulit in conuersione gentium barbararum, fuere eiusmodi vt totam illius erga Deum amoris, experirentur generositatem : his enim pro Doo tolerandis gaudebat tantopere , vt esset hæc eius constans præcatio, ne se villo vnquam eximeret aut periculo aut labore, nisi miitrendum in asperiora : qua in re admiror vehementer , cum in mentem redit atcana illa somnij veteris imago , quod illi sæpius in Europa Deus immiscerat, laborum præfigum quos esset exhausturus, in adducendis ad Christum barbaris : dum sibi humeris portare Indum videretur , eiusque grauissimo ponderi tam ægre sufficere , vt anhelus, & sudans, fractusque expurgiceretur ; vt enī ex parte, sonnium firmarit exitus , ex parte profecto non minima fefellit. Portandâ sanè non modo Indiâ sedjaliis item ultra illam regnis quæ per innumerabiles atumnas Euangelio peragrauit, ne leuissimum quidem inuictus Apostolus fessi animi signum vnquam dedidit. Adeoque , vt scribit ipsemet , postremum vitæ annum , laborum reputabat pri. num, accigi tum demum denuo ad aggressionem operis ardui promptus & alacer, cum posset ab eo magna partæ laudis gloria cessare. Subiugata Christo Sinarum monarchia, meditabatur Europam à Septentrione tepetere ubi Tartarorum vastitatem statuebat sibi ob oculos , qua semel primis fidei satibus grauidata , reuifura illum esset confinis Europa, daturaque illi delectum florem Sociorum quos destinaret Tartaris excolendis ; remissa vero ipsum in Africam quam incredibili desiderio expetebat ; vel in Asiam iterum & in mediterranea Orientis. At enim tam longas, & difficiles vias, quibus sibi & Euangelio pandebat cursum, pulchre dictum ab uno ex eius familiaribus, quotquot essent post eum illas adituri , quantacumque patererentur & agerent , arbitraturos præ rebus Xauerij & atumnis lenes, & faciles, tantumque se in perducendis ad Christum hominibus ab eo differre , quantum Iosue à Mose, quorum hic Hebræum populum in promissas sedes mari vasto , ille angusto fluuio induxit. Nunc de singulari aliquo ostento , caritatis illius ad Dei negotia inuictæ ingentes spiritus metiamur. Parantem Molucis Euangelium inferre , iris minacibus dæmones exterrebant ; ille haud pluris eorum terricula curauit , quæ deinde venæna quæ ipsi à barbaris insularum Mauri & seruitutem perpetuam quæ à Sinis amici ariolabantur. Molucum intrepidus adiit, Maurique insulas ; illic spectantibus ethnicis templo sacrilega , arasque subruit , & simulachra comminuit publicæ superstitioni prostantia. Pacisci ausus cum nauarcho de suo in Sinas transitu , perfidiam illius nequaquam extimuit , et si prouum videret ne dato pretio deiiceretur ab eo in' mare : nam quæ Sinas ingresso sibi essent ventura quam flocci faceret Iacobo Pereira significat inuitans illum ad

314 De vita & gestis S. Franc. Xauerij

eosdem Sinas, vbi esset inquit in aula Pachinensi vel Christi mysteria Regi prædicantem, vel catenis onustum visurus in carcere. Amanguccijs, & Funaij assiduis neophytorum pulsatus indiciis de Bonziorum in ipsius necem coniuratione, armatisque ad hanc per diuersa loca insidijs, nunquam tamen abstinuit publico, nunquam diurnis, nocturnisque disputationibus, & concionibus quibus illorum fraudulentam doctrinam conuellebat, & mores damnabat belluinos.

Neque id modo, sed & Iaponiam, suas delitias, & beatitatem vocabat suam, Deo calamitosum illud inter ærumnas, & pericula vitæ genus, miris animi gaudiis diluente, exorbenteque molestias corporis interiori voluptate. Quod planè diuinum purgatarum mentium arcam licere non putem hic tacite obiri, cum sit ardua moturis & inextricabilia successu, ad conuersionem animarum pernecessarium, mihiique sexcentis eorum constet epistolis quos ardens caritas in laboriosa salutis alienæ procuratione exercuit: Nimium homines in media solos barbarie, orbe plus medio seiunctos à fratribus, sine lare, & pane, & extremis quoque subsidiis; interea dum concionando, baptizando, diu noctuque insudant; in operæ præmium, vexationibus, exiliis, proscriptionibus, verbibus affectos, & confectos, sic tamen beatè viuere, & hunc eorum statuum, quo miseriorem vulgus nullum agnoscit, ius affluere de cœlo lætiatiis, vt cum eas nituntur exponere, Deo ebrios arbitrere: & ea loquantur, quæ soli intelligunt, qui significatu illorum fruuntur, nobis qui tantum ab iis absimus videntur peregrina, & tantum non barbara: Idem vero ad reficiendas corporis aut animi vires, in Collegium aliquod vbi secesserint, animaduertunt fluentia illa beatarum dulcediu[m] plenosibi alueo iam non ire, sed amne modico, videnturque sibi ex Oceano in fontem transisse, estque hoc re ipsa, quod tanto ante scripsit Apostolus in quo etiam sibi Apostolicos viros suppares voluit. *Sicut abundant professores Christi in nobis, ita & per Christum abundat confortatio nostra.* Obscuratum à me similiter, quos habet aliorum salus occupatissimos, (ratione saltem professi munieris) tantum abesse, vt inde animo dissipentur, & exarescant in contemplatione diuinorum, vt hæc potius merces videatur illius occupationis; & illa occupatione, mens ad contemplandum aptè comparetur. Vt cumque vero s[ic], experti nouimus eiusmodi homines, statim vt se primum ad meditandum collegerint, in Deum altius subire, citra illam quæ solet præire ratiocinandi sollicitudinem, quod sanè aut nunquam subiissent, aut serius, si procul ab iuuandis aliis egissent. Nunc ad Xauerium redeamus, cuius robur invictum caritatis non stetit intra victorias malorum tantum minantium, & longe terrentium; sed in tolerantia quoque præsentium tam ineluctabili, & immota, vt ad grauior[um] Deo se semper accinctum fisteret. Quod ab suo ad Deum accessu primo, se præstirum suscepereat, cum (vt olim Apostolo gentium) Deo longam perpeccionum grauium seriem monstrante, quæ illum pro sua gloria manerent, plura & plura his addi poposcerat, nedium

e. Cor. 1.

vt eorum prospectu horreret. Amanguccij, Meaci, & in vna ex Mauri insulis appetitus est lapidatione; bis vulneribus in ora Trauancoris; cæsus alibi fustibus; iætus alias sagittis; bis in Iaponia furente populo ad supplicium raptus; ab Saracenis & Badagis in tractu Piscariæ ad necem quæsitus, quibus tot hostium lapertis, cæcilique odiis, impæt neophytorum custodia, cum locorum comanutatione, parentis optimi vitæ consuleret, ignem barbari subdebant ædibus quibus suspicabantur illum se abdere. At qui salutem innumerabilium hominum ex eius vita incolumi aptarat, manifestis illam seruabat miraculis, ipseque Christi sapientissimo præcepto obsequens, declinabat insectantium rabiem vel fuga, vel nocturno in arbores ascensu, vel antris rupium, & ruderum latebris, cum ardens interea cupiditate martyrij, sæpe in Aethiopiam adire tentauerit, quod eius etiam Apostolici Nuncij facultas pertinebat.

Estque itē hæc, vt paucis notata, sic raro laudata, inter Sancti huius virtutes incomparabilis, fundendi pro Christo sanguinis incensa desideria, sic inhibuisse, ne præscriptas vñquā fortitudini Christianæ ab ipso lineas trâsilirent, dum, vt loquitur Martyr Cyprianus, *nos confiteri magis voluit quam profiteri: quamobrē Deo minime abnuente, mortem inter ignotos populos, & barbariem ethnicam si forte incideret venabatur; præsentem exhibat, non mortis, quam ardebat metu, sed mortis Deo minime placituræ, incautum Sauiem recognitans grandi suo edictum malo, meliorem esse Obedientiam victimis, non modo alieni, sed proprij sanguinis, si quis Deo illum inuito libauerit. Quam mentem, dicere liceat, haud satis desiderij compotem, visus nunc etiam B. Apostolus in cœlo retinere: paucis retro annis Marcello Mastrillo peregrini cultu spectandum se præbuit, velut ne nunc quidem peregrinandi satur, sed morte interceptos seminandi Euangelij labores optans pretendere; formulam dictauit flagitandi à Deo Martyrij, ore proprio latinè his verbis expressam. Oro suppliciter ut gratiam fundendi pro te sanguinem, quam Indiarum Apostolus Franciscus Xauerius, post tot exanilatos labores consequi non incrusit, misbi licet indignissima largiaris.* Putarunt autem viri sapientes Xauerio datum vt Martyrij optionem substitueret sibi suo loco, Mastrillum carissimum; haberetque hoc Martyrij negati solatium, vt illud per amicissimum obiret, quod per se obire non obtinueret; vnde ab illo de repente, restituta Mastrillo desperati remedij valetudo; & ex Europa in Iaponiam iter per assidua miracula, milliariorum octodecim millibus toto Oceano deductum, vbi superioris ignaros consilij, firma tenebat expectatio gerendarum illic ab eo rerum maximarum; eò tamen vix pedem intulerat, cum Martyrio est affectus, vt quem ad hoc vnum eò duxisset Xauerius. Verum si ex vera Ep. 37. B. Cypriani sententia, *qui se tormentis, & morti sub oculis Dei obiulit, passus est quicquid pari voluit; non enim ipse tormentis, sed tormenta ipsi defuerunt;* prorsus Xauerio virtutis haudquam meritum defuit quæ Martyrem efficit. Narrabat frater Ioannes Fernandius, eius in Iaponia Socius, & interpres, ab eo Regem Athanguccianum, ethnicum, & vita omni fœdum,

60

Ardens martyrij desider. Xauerij.

Ep. vii.

1. Reg. 15.

316 De vita & gestis S. Xauerij,

ab eo tam acriter consueuisse reprehendi, ut inhorresceret ipse, tam asperas reprehensiones barbaro redditurus: quem suum metum cum ex oris pallore, ac tremore totius corporis, nimis certò argumentaretur Xauerius, seuerè indixit, ne quid eorum quæ ipse dixisset, omittetur à Fernandio, aut molliretur verbo leniori: ego, inquit Fernandius, parebam iubenti, sed barbari ferrum instare cetericibus perpetuo credebam, mihi quidem fateor timendum sed P. Francisco exoptatissimum. Præter hæc non modo apud Indos, sed alia quoque extra Indiam regna, & remotissimas Insulas, testatum fecere summo Pontifici Rora. Patres peragrasse illum varia infidelium loca, non minus ut pro Christi fide sanguinem funderet, quam ut fidei lucem genibus inferret; & conantibus à querendæ mortis consilio auertere, pati humilitate, ac roboce satisfaciebat; indignum se asserens tamen excellentis doni, inuidebatque Societas hominibus, ad conuertendum Maurum profectaris, opimam illam sortem, quod eas insulas Mauri nomen speraret mutaturas & appellandas quandoque Martyrum Insulas, sic mortem martyrij studio quælitā, Euangelij præcepto declinatam, ab hostium gladiis, venenis, lapidatione, telis aut ignibus nunquam adeptus est; & toties corona martyrij, nunquam merito caruit; cuius tamen hic meriti finibus haudquaquam comprehendo pericula maris & fluminum; & ferarū in sylvis, & alias ingruentis illi assidue interitus figuræ, ut nec illud Apostoli quotidie morior, quod etiam sibi voluntariis augebat pœnis, ex quo eius vitam doctor grauissimus Martinus Nauarrus, non dubitauit Martyrium dicere: postremo nec illa de æstu caritaris animi deliquia & cruciamenta, de quibus ad amicum, [mihi vita, inquit, horrociit, & optem vchementer, potius emori, quam tot malorum otiosus spectator vivere, quæ aductus Deum perpetrantur, nec posse illa efficacibus remedii sanare.]

61

Caritas Xau.
erga egenos.

Aniori erga Deum, germanus est in proximum amor, qui ut est bonorum quæ animæ & corpori confert duplex conditio, ita bisariam se prodit; quantis utробique Xauerius fuerit videamus. Et corporibus quidem ægrotorum exhibenda ministeria peculiares suas vocabat delicias: certe quam ad ea ferebat alacritas, & strenuitas qua se totum iis dabat arguento erant nihil esse illi jucundius. Hac ille refici curatione corporis voluit, post molestissimam è Lusitania in Mozambicum nauigacionem, è naui exscendit in nosocomium, ægrotis militibus qui ad multa centena illuc misere iacebant, tam sollicitam adhibuit operam, ut qui ex iis fuere superstites, eoru vita illius potissimum accepta ferretur caritati. Ad hæc alias item quoties è mari, Bazainum, Goam, Coulanum, Cocinum, Malacam reuertisset, ut terram attigerat, dilata nostrorum reuidendum voluptate, adibat illico ad ægrotos in nosocomiis, suoque aspectu & alloquio solabatur; pergebat inde ad salutandos Patres Franciscanos, (quos solos in Indiis cum eo venit repererat) post vero ad Patres S. Dominici, cum illuc è Lusitania appulissent, singulorum manum flexo genu deosculabatur, fraterno affectu, & reuerentia famulari. Demum hinc

ad

ad nos^tros in Collegium festinabat, primoque interrogabat, ecquis domi-
ægrotus? eumque ante alios visebat. Ea porro erant in ægrotos eius of-
ficia, quæcumque possent eorum egestatem, & morbum leuare, emen-
dicabat passim quæ illis deerant, & ipsum in ijs cui sua nauabat obsequia
introspiciens Christum Iesum, ne parandis quidem in eorum vsum par-
cebat delitiis, foro igitur auaro aut vacuo, iisdem gallinas, aureis duo-
bus singulas emere; corrugare ab Lusitanis, ad hoc in eum largiter pro-
fusis, salgama & dulciaria varij generis ex Europa aduecta; circumferre
per vrbum saccum ad pannos veteres tegendis miseris colligendos; &
obligandis vulneribus, lacera linea: projectos in compitis inter brachia
tollere, portandos in nosocomium, vbi solenne ipsi fuit eorum pedes po-
sitis genibus lauare, & comportare ad hoc ipsum aquam subinde longius;
squaloremque ac sordes, ex afflictissimis eorum corporibus detergere.
Quid lectos sternere? purgare familiares trullas? pannos abluere sanio-
sos? quid cibos iis coquere? hunc enim industria caritas in abiectissima
quælibet opera subornatum, etiam coquinariam docuit; imo & manu-
riam curandis vulneribus medicinam, & eo quidem in opus latio-
rem, quo essent greueolentia^e visusque foedioris. Parum illi fuit affectum
ægrotis, & operam donare, nisi paucillum id commoditatis quæ sibi ad-
fouendam vitam necessaria omnino erat iis daret, quin & ipsammet vi-
tam, eò enim usque non raro illum caritas adegit: quem primum in nau-
occupasset morbus, huic nosocomium Xaucrij cubiculum erat, colligebat
in illud quam multos caperet, dum ipse interdiu distineretur iis iuuandis,
noctem partim orando, partim anchorario in fune interquiescens exi-
geret. In nosocomiis cui lectus deesset, concedebat suum, nec suum du-
cebat, vbi alias eo cguisset. Imo in qualibet lectorum copia, tenuem
suā seu mattam seu stoream humi explicabat ad pedes ægroti qui grauius
omnium periclitaretur; & ad quemvis illius aut cœterorum gemitum
aduolabat opitulaturus, aut consolaturus. Denique in mari menses duos
priori sua nauigatione, grauissime nauicans, in terra prope ad extrema
redactus debilitatem naturæ, charitatis robore expugnabat, trahebatque
dfectum corpusculum per varia iacentium obsequia, quos si minus alio
leuamento, vel solo aspectu mirum in modum recrebat. Neque vero
Goæ quam alibi maiorem duxit vitæ suæ curam cum in hospitalem le-
prosorum domum ministratus se contulit. Nec in Amboino quo naues
diximus contagie mortifera infectas appulisse nec Manaræ, aut Malacæ
vbi peste contactis, sui periculi negligens, suam operam probauit: ac-
cedebat haud segnius in functos quam ægrotantes officium. Abluere,
componere mendicato ut plurimum linteo, sepulcro locum vbi ædes sa-
eræ inter barbaros decessent effodere, humoque sepulcos contegere, & pro-
illorum requie Psalmorum pensum, rite ad tumulum recitare, si vero
adcessent Lusitani, occasione vti tam plausibilis argumenti ad percellen-
dos salubri metu & prouido illorum animos; socij cadaueris medita-
tione, & aspectu, & sermonem de morte habere. Mos item huic fuit
quoti:

quotidie post Sacrum, multis precibus Deo functorum animas commendare; noctu urbem, noctu & pagos obire cum tintinnabulo eiusque pulsu, & magnis vocibus ad leuandas precibus eorum poenas homines excitare.

Ægrotos sequuntur carcera, singulatis & ipsi, Xauerij cura; et si non par ubique illius materia, Goa Indiae tribunal & Prorege sedes vbetem præbuit & laboriosam: statum iis diem quot hebdomadis dicarat, quo illorum saluti potissimum; nuditati deinde, egestati, & fami tum illorum, tum familiarum opportuna stipe prospiceret, æquaret illorum nomina cum creditoribus; & ut erat Praefecto & Proregi mire gratiosus, iis veniam impetraret quos calamitas faceret miseratione digniores. De illius in pauperes amore, vniuersim illud abunde sit, Patrem ab iis communis nomenclatione appellatum, eratque prorsus, & effectu, & opera, ex æquo omnium illorum Pater; quicquid pia bonorum liberalitate, vel amicorum benevolentia accepisset, per illius manus transibat in pauperes. Ex Lusitania in Indiam nauigans nullo rogatu induci potuit ut cum Sosa Praefecto mensæ accumperet, missam tamen ab eo ex eadem mensa quotidie sportulam minimè reiecit, sed eam egentibus in naui diuidebat, nulla inde sibi seruata particula; dum ipse interim corrogato à vectribus pane viicitare: vestem quoque ex panno Goa in Piscariam proficisciens cum ad anni rigorem defendendum accepisset à Sosa, itemque lectulum; vtrumque pauperibus donauit sollicitior eorum incommodis quam suis: at si grande quid censemur largiri quod tuum est; maius, nihil tibi seponere; maximum, subductis etiam tue necessariis, vitam fouere alienam; quid autem, & quantum (verba iudicum pono consultissimorum à quibus probata est illius Sanctitas) Post hec omnia cum nibil amplius habeas quod pauperibus tribuas, ab aliis emendicare, quod iterum possis in eos effundere? quod Xauerius prestitus qui cum omnia sua iam exhaussisset, nihilque sibi reliquum fecisset, mendicus ipse pro aliis fiebat, ad aliorum arcas precibus accedebat, & prius blandius ut sibi darent quod mendicus ipse aliis mendicis traderet extorquebat. Emendicabat enim perpetuo non modo arctum panem, qui posset pauperibus circumforaneis ad leuandam famem sufficere; sed subsidia familiarum honestarum, quas mercaturâ deuectas in Indiam, & locupletatas, hora vna tempestas multorum annorum quæsitis opibus spoliat: puellarum itemquas vel eò delatas à genitoribus, vel ex gregariis militibus, & nautis ibidem genitas, parentum obitus omni orbâ sit vita lassidio, & statuisset in kubrico nundinandi pudoris inter multitudinem emptorum, quam nimis facilem, regionis illic mollities obiicit. Præter has ethnici, & Mauri, quibus domi bene & commode fuerat; instincti diuinitus, eodem tempore, salutem animæ apud Christianos, alendis corporibus commeatum apud Xauerium requirebant. Ipsa usque ab Iaponia vir Sanctus scripsit in Indiam addictos sibi, confidenter hortatus neophytis illis aliquid opis porrigerent. Co-gitarent hos esse primos Iaponiæ Ecclesiæ lapides, horum complures tum

tum claros sanguine, tum ante baptismum diuites ; post, vel Bonziorum machinatione, vel tytannide principum ethnicorum, bonis omnibus eueros; sed eo dignius largitatem piorum prosperitos, quod semimartires egestatem illam Christi causa ferrent alacriter, Petrum Syluam inter alios Lusitanum sollicitauit ad partem tam sancti operis, & per se ut genero, ac liberali animo nobilem, sic pietate egregia Christianum, extimulauit tamen ad expandendam Iaponensibus illis manum, fideiussorem illi se exhibens, quicquid, in eos insumeret, centies tantum recepturum, quæ lucri, ait, opimitas, in mentem Malacensium Præfectorum ante ipsum venisset neipini. Sed extare de illa solemnes tabulas, & iurata promissa in Euanglio, quibus suam Deus obstrinxerat fidem, & verba sua pugnori dederat.

Perpulit eadem caritas virum Dei ad curandam annonam miseris oræ Piscariæ incolis, quos infidelium crudelis barbaries in desertos scopulos disiecerat, fame aliquin illic absumentos quò ferrum hostile effugerant. Docuit eadē inter neophytes iudicem agere, litesque illorum decidere, horis quotidie benę multis, affabilitate inexplicabili, & patientia in eam rem collatis, ne ut prius quam fierent Christiani ; suum quisque ius vellet armis, & singulare certamine vendicare. Iam quæ tanto numero patravit miracula cum ferme spectarint calamitates publicas vel priuatas, quibus filios suos premi, ferre non poterat ; vocari libenter caritatis in proximum, & fiducia in Deo prodigia : hac ille tempestates sedauit : aquis salinigena abstulit ; subduxit in portum naufragos, pestilitatem dissipauit ; vertit in fugam exercitus : ægrotos, & mortuos, valetudini, vitæque restituit ; hæc & iis similia libris præcedentibus sunt narrata, nusquam vero quæ subdo. Goæ Sacris confessionibus populi aures dabant, totusque in eo versabatur, cum repente, vt erat tunicatus, & absque pilo, in vicis è templo excurrere, dum certum offendit hominem ; tunc vera illum complexu stringere, mulcere verbis, & osculis, spebus suauissimis in Collegium secum pellicere ; ubi miseri, veluti rediuiuus, profert Patri poscenti laqueum, quo sibi necem parauerat. Eò egerat infelicem egestas familie percuntis, nec sustinebat coram, fame inhonesta illos interire : vt consolaretur eum Sanctus, & conciliaret Deo, domi habuit per aliquot dies, & mensa communis recreauit, debinc stipem curauit, & commodam occupationem, ex qua viictum sibi, & filiis petreret. Magis mitum videtur quod sequitur vt in leui editum arguento, & in vulgarem solummodo commoditatem porius atq[ue]i quam necessitatem. Erat huic equus perelegans, & æque generosus, verum usque adeò ferus atque indomitus, vt nulla vi & arte possent ei soleæ induci. Quod ferens Dominus permolestè, occurrenti forte Xauerio valde sibi familiari querebatur, narrabatque dolens, de pulchra, sed intractabili bestia, at is cui ad opitulandum alicui sat erat eius inopia conscientia fieri, cupere se ait equum inspicere, stabulumque cum Domino ingressus, equi tergium plana manu mulcere, hisque omnino verbis eum compellare. Ca-

320 De vita & gestis S. Franc. Xauerij

balle frater ! quando tam pulcher es , cur tantum refugis ferreis soleis calceari ? num decet parere te tuo Domino , cuius es , & cuius ære tu ateris ? sub hæc iuber acciri fabrum ferrarium , qui ferocitatem expertus calcitronis , vix adigebatur ut rediret , ne præter iacturam operæ , & temporis, aliquid etiam infortunium referret. Venit tandem licet ægerxine , equum reperit excipiendis soleis mansuetum , & docilem , quæ illi fa cilitas in posterum mansit.

62

Caritas Xau. in
animas.

Or. 3. de laud.
Pauli.

Supereft videndum Apostoli ardor in æternam salutem animorum , quæ longè ac latè , quanta incendia miscuerit , qui temporariis corporum subsiditis , & commodis vires exeruit tam magnificè liberales : hoc si minus explicare valuero , coniiciendum saltē dabo . Ac satisfacrem opinionem proposito , si quod Chrysostomus in Apostoli sui laudanda caritate mirabiliter attollit , persuaderem debere de Xauerio quoque intelligi , quasi uniuersum , inquit , mundum genuisset , sic perturbabatur , sic curabat , sic omnes in regnum Dei festinabat inducere ; docendo pollicendo , medicando ; cum orando pro ipsis , tam etiam ipsis supplicando , & terrendo , & demones corruptores animarum fugando , aliquando epistolis , aliquando presentia , nunc sermone , nunc rebus , per discipulos , per semetipsum conabatur erigere labentes , stanies vero firmare , humi iacentes attollere .

De Xauerio certe , ipse qui viderat , qui spectator atque obseruator laborū fuerat , quos in subiugandis Crucis Christi , tot regni exhaustis insuperabiles , & humanis maiores , ille inquam scriptis cor signatum reliquit , fuisse omnino supra naturæ vim quod duraret in viuis Xauerius ; tantis oneribus non fuisse natutam absque superiori praesidio patrem : summum eius miraculorum non fuisse , excitatos in vitam mortuos , sed eiusmet vitam annorum duodecim immensis laboribus minime oppressam ; tot enim ab suo ex Europa discessu ad beatum in superos transitum exegit : Idem sensit Alexius Menesius Goanus antistes & Indiæ Primas ; post , Lusitanæ quoque Prorex , qui pro magno miraculo reputauit (referto eius verba) ut tam parvo tempore tot gentes conuerteret , in tam diffisis inter se Provinciis , & regionibus , nam in unius pene populus omnis generis , sexus & conditione , quos prius in fide instruxerat , sacrum ipse Baptismum imperiuit . Hos tamen nissus tam arduos , & continuatos , animabat quæstus salutis alienæ non modo vegeta sanitate , sed etiam alacri , & erecta , vt qui erat ardot purgatißimæ caritatis , naturæ inductio , & proclivitas genij censeretur . Quem virtutis absolutissimæ apicem Xauerio asserit testimonium Melchioris Numinij , rara in diuinis prudentiæ , & qui omnibus nostris in India præfuit . [Ita (inquit , nam reddo quod scripsit) ita Magister Franciscus , fidei propagandæ , concionibus ad Christianos , ad Saracenos , & ethnicios suam operam dabant , vt eum putares ex proclivitate ingenij , & naturæ pondere agere , non virtutis imperio , vel studio partæ , vel diuinitus infusæ , adeo nequibat aliter viuere , nec iucundè aliis occupari , nisi adducendis ad agnitionem , & amorem Dei hominibus : in hoc versabatur , oblectabatur , acquiescebat totus , unde cumque

cumque spei scintilla emicaret, inferendæ in regnum aliquod fidei, reperi te aduolabat, & auertentibus subinde amicis ab aperto vita discrimine, quod essent ea loca sex & septem milliarum millibus turbulentissimo petenda Oceano, & immanibus populis habitata; respondebat promptum sibi esse vel centies mori, ut animam vnam æternæ morti eriperet. Barbaros ipsos præstima Iapones ingens detinebat admiratio, cum hominem cernerent ex orbe altero ad hoc unum venisse, ut suam ipsorum lucifaceret salutem. Plane affectantem illius itinera in qua si animarum, & consumptos in illa mensis annosque numerantem, deficiet dierum vel horatrum paucarum spatium, quod rebus gerendis reliquum habete potuerit. Ex Lusitania primo tractu membribus tredecim peruenit in Indiam. Hyemauit Mozambici; Melindam ad latus Africæ attigit; inde Socotoram è regione Arabiae, Goæ denique in portum subiit. Hinc ad promontorium progressus Comorinum, oramque omnem Piscariam, Nagapatano tenus pagatim atque oppidatum Euangelium sparsit. Post venit Coccinum; & Goam redux, Piscariam denuo lustravit, eiusque interiora mediterranea; tum regnum intravit Trauancoris, cuius tractu maritimo prædicatione Christiana, & conuersionibus hominum peragratio, Coccinum, & Goam repetiit, prouectusque est in Cambiare regnum, ex quo præterlegens quicquid Indi fauces, & Coccinum interiacet (continetq; partem occidua luciae ad mare potissimum cis Gangem) Coccino caput Cori fixit, & in Zeilanium traiecit Insulam; postea Vaccarum, & Manaræ ex qua Nagapatananum vertens peregrinatus est ad S. Thomæ in Coronandolo, unde sinu transuerso Malacam nauigauit. Exin ultra æquatorum circulum descensu, hemisphærium ingressus est australē, Bandam usque, Amboinum, Nuliagram, Vlaten, Baranuram, Rosolaum, & alias nautis quoque ignoratas & absque nomine Insulas. Tum & Ternatem, & in Morosiam, ac Morotaium (que duæ sunt Mäori insulæ) Celebem fuit Macazarem, & hinc rursus Ternatem, & Amboinam, iterque cis Aequinoctij lineam remensus Malacam reuisit: illic sinu exceptus Occidentem versus promontorium circuiuit, & applicuit Coccinum, quo vix prope contacto, cursum iterauit in oram Piscariam & regnum Candiæ in Zeilano situm; post Goam & eodem in littore paulo superiori Ba zainum: inde Goam, Coccinum, relectoque itinere Goam, & Coccinum: ex quo ripam fluuij radens usque ad promontorium in sinum subiit Malaccensem, ubi versa prora in Septentiones, ratisque Sinarum quibusdam laterariis insulis, Cangoxianam tandem Iaponia appulit, Goa milliarium ad quinque millia semotam. Iacto illic in regno Saxum Christianitatis primæ fundamento, penetravit se in regna Firandi & Spui, cuius Amanguccium princeps est ciuitas; illinc pedes bimestri spatio, Iaponie caput Meacum attigit, ubi dies moratus per paucos, reperiæ via Amanguccium remeauit; euocatusque in Bungense ac Figeense regnum, post annorum duorum inuicta cum Bonziis, de quibus narrauimus, prælia & Apostolicos luctores, mari se reddidit, & Sancianum insulam libauit, sed

322 De vita & gestis S. Franc. Xauerij

tempestate abruptus in deum, ventorum arbitrio in Mindanum delatus est, quæ una est hodie inter Philippinas maximè Australes. Habent gentis illius monumenta Christi cultum sibi ab Xauerio promulgatum. Inde Malacam & Goam reuisens, Malacam postremo nauigauit, Sincapuranum fretum, & plagæ Sinensis aliquot insulas, unde breuem post moram in Sanciano denique constitit, quæ fuit peregrinationum eius meta, ex qua in sedes beatorum quietas eus sit. His itineribus, & ea quam texui serie, vltæ annos ferme duodecim exercitos duxit magnus Apostolus, quibus nec Iaios, Acenos, Malaios, nec multas accenso insulas, quod gnarus licet iis quoque ab eo affusam Euangelij veri lucem, tamen adhuc rescire distincte nequiuerm quo tempore illuc nauigari: iungat qui potest tot millaria, tot terrarum, & maris spatia in certum numerum. Abundè mihi sit dixisse tot itus ac ceditus si conferantur in longum ordinem, æquiaturos multoties immensitatem maioris circuli quo Geographi terras & maria ambiant, nec tamen iis in itineribus minus aliquid agebat, & leuius quam ipsutritus. Quare item in illum scitè cadit, quod se Chrysoftomus de Paulo non augendi causa, sed vere professus est dicere. Omnem quanta est sub caelo regionem quaf volitans ciruminxit, non simplici labore velut in vacuum itinera percorrens. sed peccatorum spinas pariter ouillens, & verbum seminans ubique pietati, fugans errores, veritatem induens, ex hominibus angelos faciens, quin imo pro hos homines, quasi ex demoniis in Angelos prouehens. Ominus qui gestis illius attenderit, quo centena hominū millia, sic enim disertè designat in bullia Pontifex, sacrò Baptismo expiarit, Christi regnum quam latè porrexerit, vix intelliget aliquid temporis ad iter, esse illi reliquum potuisse. De se quidem non semel affirmavit, si locis decem eodem tempore, præsens decuplam dedisset operam, futurum tamen, ut ne illis quidem quæ tunc maximè vrgebant satisfacere valuisse, verum unus ut erat, tam multorum explebat vicem; ut quod semel ingenti prodigo, prope Sinas-Baptizans gigantis statura comparuit, videatur id illi decem iis annis fuisse perpetuum quibus tot intra & extra Indianam populos Sacro fonte purgauit, non proceritate illa semel eius corpori ad ostentum diuinitus adiuncta, sed vastitate animi generosa, & actuosa vi, quam rebus gerendis æquare nemo absque miraculo sperasset. Iam si Apostolum fieri, constat centies mille infidelibus ad fidem conuertendis, quam multis Xauerius super Apostolis fuerit, vel eorum solummodo nomine quos manu propria baptizauit: si vt ipsem eti am. 1554. scripsit, decē illi annos addidisset Deus, tantis sane principiis, in fidei propagatione respondissent progressus non impares; sed residuo sibi non plus triennio, velut prælagus breui, æuis instabat infirmis precibus apud Lusitanæ Regem & Ignatium ut magno numero ad se auxiliarias operas mitterent, spondens fore ut illos omni officio, & obsequio coletet, haberetque scipio cariores: et si autem velut futurus sæculo superstes cogitationes semper in grandia mitteret, & longinquæ; sed festinabat agendo, nihilo legnius quam minimè crastinum visu-

H. M. de
Laud. Pauli.

rūs,

bus, habebatque interdum ut Sanctis laboribus iucundissime immersus cibi ad triduum obliuisceretur, laetus illo saginatus quem Petro quondam coelum apposuit, cum etantem arcana stimulans adhortatione, occide, & manduca. Habent cupidiae animorum tam exquisitas in Deo, & viscetas illecebras, ut familiarem cum eo experti consuetudinem agrave ab iis auelli se sinant ad commercia salutis alienae, sed ab hoc næuo tam procul aberat vir Sanctus, ut iis licet voluptatibus mentis afflueret, haud tamen vinciretur, nec abstineretur ab iis laboris, & auxilij copia cuius mortalium, vili, mendicorum, pueris, prodigiis commoda; ubi illius operæ animæ suæ bono aliquis posceret, volebat ab orando, contemplandi & abstracti ab sensibus animi delitiis abstrahi, adeoque ab celo, & a Deo ut suavitates ab eo hauistas totidem rependeret gaudiis quot ei animas lucraretur: contigitque subinde in officiis diuini pensitatione, horæ vnius recitationem ab eo septies abrumpi, & maiori quam prius iucunditate resumptam, promptius iterum, quam fuisse resumpta intermitte, Claudit hunc locum animaduersio sanè grauis, nempe à vero abire longius qui putent mortales ad Christum à Xauerio traductos, quod prope absque numero fuerint, non fuisse ab eo nisi leuidens, & obiter, superficiaria præparatione ad fidem institutos, sed sparsis in caput, aliquot aquæ guttis, hoc uno Christianis accensos: fabulæ, & meta somnia, pueros, virgines, maritatas, viduas, mercenarios, seruos, & Dominos, suis scorsum distinctos classibus, & horis scorsum docebat, efficiebatque singuli ut clare non modo perciperent, sed contestarentur etiam clara voce, percipere se sigillatim articulos fidei, & officia hominis Christiani. Fingebat iis peculiari studio magistrorum idoneos, quibus suas in eorum informatione credebat vices; quæcumque forent ad salutem credenda necessariò, & agenda, suæ cuiusque regionis sermone vernaculo ab se explicata iis tradebat, patronos idololatriæ Brachmanas, Iogas, & Bonzios frangebat disputatione assidua, & forti: nec locum mutabat quem semel Christo subegisset, nisi eius fides tam firmis iam illic radicibus nitetur, ut sustentare se in posterum per se se valeret: & vero ex tot neophytis dempta vrbe Tolo (idque ab breve tempus) non est memoriae proditum gentem ullam in damnatos errores recidisse, è contrario certum est, ciuitates & regna, quæ decennio integro postquam Dei cultu initia ab Xauerio fuisse, nec Sacerdotem viderant, nec peregrinum Christianum, tam viuaci tot annos memoria, mysteria fidei; vsque tam seruidomores seruasse Christianos, ut si pridie tineti forent. Scimus & complures in mancipia abductos, fidem Christo iniunctam tenuisse, & furentibus incassum ethnicis Dominis vita maluisse quam fide cedere. Hac erant animi firmitate quos Xauerius ad Deum conuerterat: quod autem spectat eorum numerum scribunt iudices dicti ad cognoscendum de illius sanctitate, ex communii fama, septingenta millia excessisse, eaque solidæ usque in praesens pro Christo constantiae: ita quidem illi. Sed eius numeri non posse summam nisi valde incertam iniri certum est: nam

324 De vita & gestis S. Franc. Xauerij

etsi compertum est, illic eum duodecim, alibi quinque ac viginti, rursus aliis locis etiam quadraginta, & ad centum hominum millia Christo perisse, (quæ definitur non vacillantibus numeris) verum quis diuinando assequatur quam multi fuerint, quos suis tum ipse literis, tum actorum ipsius iuridicæ significant tabulæ, cum aiunt, die uno, oppidum integrum Christo adiunxisse? cum eum vocem, & brachia repetenda toties Baptismi formâ, & aquâ fundenda defecisse? de regno Trauancoris secus mare, constare totum ab eo Christiano cultui mancipatum. Ex Malaiis, Acemis, Iaiis; ex Mindanao, Macazare, ex ignotis vasto Orientali Oceano insulis, in quibus legatione pro Christo faneatus est, quis dicat quot dona quot menses, quot prædas Christo retulerit? cum memoria superfit vix tenuis lustrasse illum ea loca, & in his grandia gessisse. Lego passim in actis iuridicis testimonia oculata afferentium nunc P. M. Franciscum vniuersam urbem Sacro fonte lauisse, nunc vniuersam insulam, nunc regnum vniuersum, ex quibus quæ potest subduci ratio quæ non sit anceps & dubia? quare de illa ranti Apostoli caritate incomparabili, partaque immensis eius laboribus Ecclesiæ gloria, nihil posse videtur aut à me scribi, aut ab aliis optari vberius quam quod duo summi Pontifices Greg. X V. & Urbanus V I I I . pronuntiant, cum in narranda eius morte hanc vitæ intexunt epitomen. *Demum vir Dei consummato feliciter peregrinationis sua cursu, fuit sanctitas clarus & bonus operibus plenus, cum ei benedictionem Abraham Patriarcha spiritualiter elargitus esset, ut multarum gentium pater efficeretur, & filios quos Christo Iesu genuerat, super stellas cœli, & super arenam qua est in lustore mari, multiplicatos videret, & ex eis plurimos proprio sanguine laureatos ad celestia regna promisisset, Orientalium Indiarum apostolum, ab vniuersis India regnis, totoque Christiano orbe appellatus, dum adicatum Euangeliο, in vastissimo Sinarum imperio quarebat, assiduis laboribus quos ultra humanas vires pro gloria Dei tolerauerat, confractus, in Insula prope Sinas, ad cœlestem gloriam perpetuo cum Deo regnaturus enolanit.*

Apostoli caritas hactenus enarrata, quām fecundis, & inexplicitis arderet ignibus vt cumque spectauimus; quām industria & solers fuerit, sequitur ut nunc admiremur: nobis enim se primū obiiciunt, ingenti numero ædes Sacrae quas Deo posuit; materia esto, & mole, initio tenues & angustas, parietibus ligneis, tecto stramine ramisque conserto; erecta interius cum altari cruce, & (si q. iæ conspicua, & insignis) effigie aliqua Deiparæ Virginis ornata: sed inter barbaros, quibus arborum trunci, pro venis marmorū; pro architectis necessitas; templa, & basilicæ videbantur: quodcumque in oppidum; & pagum, conuersione incolarum Christum intulisset, eiusmodi aliquod in eo templum statuebat, & rotundum in tractu Piscariæ, plus minus pro locis adornatas supra quadraginta dedicasse, itemque in altera regni Trauancoris ora occidentia. Quod si minime daretur, in editiori saltem clivo, grandem seiunctim à publico erigebat crucem, exindeque is locus siebat incolis sacrosanctus

anctus, & inviolabilis: vias præterea discursu hominū frequentes, & portū aditus, & colles prospicuos, & vacua littora cōsecrabat, muniebatque crucibus quas præteruehentes nautæ salutarent, & piam aliquam ex iis susciperent cogitationem: potro quas dixi ædes sacræ, haud semper in paupere ac rudi natalis sui iacebant egestate; aucta numero, & religione fidelium pietas, reformabat illas, & decorabat identidem, & æmulo ambitu certabant populi, cuiusnam sacra ædes maximè splenderet, eamque curam à communitatum Rectoribus exigebant. Vt cumque nihilominus, vrbane an rusticè vestirentur, par vbiique illas & eadem Christianorum fides & pietas, magnifice ornabat. Illic quotidie adesse, statas horas precando, canendo, repetendis fidei dogmatis obire: illic angustiis priuatis & publicis, diuinam opem implorare; illic suos ægrotos deponere, vnde saepias redibant sani, eratque id adèd perugatum, vt venerarentur illas etiam ethnici, & hòc propeius quòd ex iis vnuis fidei odio, & communitat's probro, violaram eius Ecclesiam, pauendi exempli interitu luit: Neque illic solum ædificabat templo S. Pater vbi nouam fundaret Christianitatem, sed quamcumque applicuissest insulam, aut portum, extemporaneum in tractu littoris extruebat templum, vel de ramalibus, & cortinis; vel de nauis ipsius velo, palis aut arboribus quatuor, in modum tectorij explicato, quod nautas, vectores, mercatores caperet ad sacra obeunda, audiendumque Dei verbum.

In cuius dispensatione, altera versabatur caritatis eius exquisita industria, sibi enim statuto in dicendi regulam auditore, vt in vicis aut vrbibus; Christianis veteribus aut nouis concionabatur; ita se illorum attemperabat conditionibus, vbiq'ne tamen & apud omnes Deum spirans, & ignem quo æstuabat interius, vultu prodens. Fuit cum tot millibus Indorum obsideretur ad audiendum vt cogeretur arbores habere pro pulpitis, quo videri ab omnibus, & audiri posset: felicitatem beatorum, & damnatorum æternos cruciatus (quod vnum ferme tractabat argumentum) representabat imaginibus tam vivis, vt cum desisset, concurrent ad eum Barbari cum fletu, stringerentque amplexibus, vocifrantes, magnum esse, ac verum Christianorum Deum, imo & conciones identidem, ipso quoque hortante, interpellarent contestatione, quæ sublatis, & in crucem ad pectus reductis brachiis, affirmabant sc Christo credere, exsecrebantur idolatriam, & idola, spondebant se vita potius quam diuini amoris, & fidei iacturam passuros. Nee silendum putarim, sermonē vniuersitatem, iis quos alloqueretur accommodo; rudi, barbaro, pedestri culto, prout esset auditor qui adstabat, sic vt mancipia & indigenas docens, qui ex vsu cum Lusitanis perpetuo, illorum vocabula in natiuam linguam ineptè, ac perperam detorquent, easdem cum ipsis usurparet voces, eodemque efficeret sono, tum vt perciperetur ab iis certius, tum vt iis esset velut vnuis ex iis acceptior, quod ei tam bellè ex animi sententia processit, vt vsque ab Iaponia socios in India moneret, diuersitati auditorum sermonem quoque varie aperarent. Pridem vero edoctus

63
Prædicatio
xau.

edoctus verbis Dei sementem nunquam ab se mitti euanidam, sed semper aliquo excipi, boni cordis, & optimi solo: nullum opportune importunè labi tempus sinebat eius faciendæ; in nauibus ad malum; in vrbibus ad forum; in vicis ad compita, vbi cumque vidisset otiosam coronam, insinuabat sc̄e, sua illa iucunda, & miti comitate interrogatosque qui sunt bis sermones quos confertis ad invicem? ex caducis quæ tractarent, & triuialibus, ad salutaria & diuina tollebat; in illis denique veritatis Euangelicæ æternis fundamentis tantum reponebat, ut profecitionem in Sinas suam crederet fructuosam, (tametsi quod illi omnes occinebant,). primo statim appulsi coniiciendus esset in vincula: versabat iam animo, Socios carceris, de Christo dicentem habiturum se illuc auditores; eorum aliquem, iure, aut casu inde lapsum, vulgaturum facile quæ audisset noua; accursuros ad ea audienda, & exploranda literatos, pruritu nimis curiosissimo quo laborant religionum externarum, eoque præcipue tempore, quo summus Imperator, indagatores sectarum varianum quaqua versum misisset; per hos tandem fortassis agnitionem veri Dei, Pachinensem aulam, Regisque aures subituram. Sic ille futura digeretur. Verum de ratione prædicandi, cui illigatus est quotidianæ quoque vitæ ordo mirabilis, recitandum est testimonium Ioannis Arriaga, qui cum illo Goam ex Lusitania nauigauit; vixit cum eodem Meliapore & Malacæ, amicus in paucis, vtque se nominat, familiaris eius discipulus, [hac, inquit, serie labores suos frugiferos P. Xauerius in Comorino promontorio contexebat. Expletis sub lucem canonicis precibus, iubebat unum ex pueris crucem sibi præferre; percurrebat cum eo vicos, requiritans, ecquis vbiuis illic infans sacro Baptismate, ecquis confessione lustrandus agrotus, & cui mortuo patentandum? vbi quid istorum occurrit, sursum manus, & oculos tollens, magna voce, ac velut concionabundus, fidei Symbolum, & decalogi præcepta recitabat, coactoque ad vocem populo tingebat, aures dabant confidentibas, agrotis, & iis alleuandis Euangelium legebat; denique mortuos efferebat, iuuabatque illos apud Deum precatione benè longa, erat hic ipsi ad usque meridiem rerum ordin; inter quas unus ex eius discipulis aliquis collectos pueros sacris imbuiebat rudimentis; quos ille ex publico festi, iterato labore examinabat de penso discendi, quid quisque in eo profecisset: post hæc tantis per interqui escere hoc est recipere halitum orando, tum refecto modice corpore, personam illico mutare & iudex effectus controversiarum, litigantes inter se amica pace componere; sub serum diei, primisque sub inde tenebris, incolarum captare circulos, & in eum qui esset frequenter se se immittere, verbaque ad illos improuisus de Deo facere, si quem autem è suis neophytis vexaret Lusitanus, aut ethnicus defensor uehementis obstat vexantibus, & ab neophytorum libertate, bonisque iniuriis propulsare: festis diebus populum vniuersum in templum vocare, at si vetarent templi angustia, sub capax tamale, vbi ex edito ad eos concionabatur, & Malabarico illorum sermone mysteria fidei exponebat;

Exculo

Exculo his studijs oppido, pergebat ad aliud, pedes semper, plerumque nudipes; nec si quando per pessimationibus, vel immodica fatigatione ægrotasset, aliam volebat medicinam præter libri alicuius pij lectionem.]

Huc usque Ariaga, fuit alia eius solertia, ut quod voce nequibat, stylo pertingeret; ubi per se, absens conceonari non poterat, id per alios præstaret. Eam in rem multas elucubravit Institutiones Christianaæ fidei, ac virtæ; breuius, fusi, pro conditione vel nouitiorum vel prouectiorum, sua quamque regionis erudiendæ lingua, easque magistris quos sibi substituisset in cura populi tradidit: ex per hebdomadam saepius, tamdiu publicè legebantur, dum iterandi crebitate, hærerent audientibus, tenerentque illatum nunquam oblitterandam memoriam: in iis pueri discebant legere, quibus ad hoc ipsum, opusculum edidit lingua Indorum maxime vulgari. Earum aliquæ institutionum præsertim una copiosius diffusa, complectebatur decem capitibus, ab Arlami lapsu, ad Apostolorum prædicationem, quæ essent memoratu dignissima, interiectis ad mores egregiis documentis, hanc ut Iudis illis agrestibus veniret gravior, & facilius disceretur, rhythmis condiderat poëticis, quo factum ut ab iis deinceps cum voluptate cantaretur. Experimento enim compererat ad erudiendam plebem quantum interesset, Sacras preces, & fidei arcana in cantus simplices redigi, sic ab neophytis cantiones abstulit quibus ante Baptismum assuerant, factumque sensim, ut totus Malabar, & Piscariæ tractus maritimus, & sylva Molucenses (quod ipsi qui audierant testantur) nocturnis diurnisque cantibus barbarorum sonarent, virorum, mulierum, puerorum, domi foris, in agris, in nauibus, in pescatione, *Pater, Ave, Credo, Decalogum*, mysteria fidei alacritate mira canentium, non sine pudore salutari Christianorum veterum ex Europa, quæ S. Pater suo quibusque nephytis idiomate, rhythmis idoneis distarata, atque has indiscriminatim vniuersorum bono Xauerij caritas, artes adhibuit.

Perculiares sunt aliæ magisque insignes, quarum primaria haec fuit, ut præcipuos conatus verteret, ad subiiciendos Regi regum ethnicos principes, tum quod esset Christo gloriosum vertice coronatos, & mundi Dominos, ultra eius pedibus aduolui; tum quod in regibus regna illorum integra; in dynastis totas crucis imperio, illorum prouincias manciparet. Qua excelsitate capacis animi vir sanctus, Maurum Trauancoris; ethnicos duos Zeilani reges; Piscariæ Satrapas; Saxumæ, Amanguccij, & Bungi reges aggressus est, & Euangelij machinis valide impugnauit; tentauit & Voum, magnum illum Meaci principem quamuis autem extra spem fermè esset, belluinam illam principum tum Maurorum tum ethniconum licentiam circumscribere lineis Christiani pudoris, cum domi centum, foris quot immanis libido suassisset, vxores alerent, haud tamen commisit diuina bonitas, scrui sui contentiones aduersus hanc pestem exire cassas atque inutiles, duas enim principis sorores, & Cacilis Aërij Moluci Regis duos ex fratre filiolos, baptizauit; & cordatam illam lapientemque Mauram Neachilen, Regum Tidorensis filiam,

T t vxorem

64

Lucubrat.
Xau.

65

Reges Xau.
ad Christum
conuer.

vxorem Teruatensis, Christo similiter adiunxit ; & Reges Nuliagri, & Vlates, insularum Amboino affinium , cum eorum populis Ecclesiæ addidit ; & propiorem Molucis, tota cum Insula Rosolao illius toparcham, cui suum Francisci imposuit nomen , & de Saraceno , vel ethnico , fecit tam serium & forte mque Christianum, vt profiteretur , si orbis vniuersus , nedum finitimi quibus vndique cingebatur Mahumetani reges, tentaret armis fidem reucllere, quam P. Xauerius sibi altè defixerat , frustra fore omnes mortalium conatus, quod Petrus Martinez Lusitanus ex eo audisse retulit. De Rege vero Maldiviarum habent tabulae publicæ ex testimonio Petri Principis ipsius filij, fuisse à S. P. Francisco ad fidem perductum, initiatum vitali lauacro , & Manuelis nomine insignitum : habent quoque de Rege Celebis insulae (quam alij Macarem vocitant) fuisse ab S. Apostolo cum fratre principe, multisque clientibus baptizatum, cum germano ipsius, quod ex eius filia Leonora auditum sapientius docet iisdem ex actis Ioannæ de Mello testificatio. Sic Deo placitum vt quæ illum insula mouerat ad tentandum australem Oceanum, eius licet nouis rationibus deinde , ad prædicandum Molucensibus interuersti , laboribus tamen posteà frueretur, quorum idcirco prætermissa est à me distincta narratio, cum eius itinera , & Molucensem expeditionem libro secundo describerem , quod nihil reperissim de iis expressius quam quod ea quam dixi regis filia significauerat. Subdidisse alios etiam Christo reges, & baptismi sacras le charactere certum est , de quibus et si signillatim , silent acta, & tabulae quod lapsu annorum intercidissent eorum nomina, sed confirmat fides summorum Pontificum dum aiunt. *Multis illarum nationum Reges, & Magni principes, ingenti cum fidei nostræ emolumента, suauis Christi ingo colla subdiderunt.*

66

Omnibus omnia quam mirabiliter fecerit.

Restat nunc illam explicemus solertiae partem quam in reuocandis ad frugem perditis, Xauerij caritas mirabiliter occupauit ; de qua forte non nemo absurdum putauerit , si dicam ab eo haud paulo vaidius agendi comitate, & suauitate amabili expugnatos , quam auctoritatis ponderes, quæ illi apud omnes & virtutum exemplis, & miraculorum reverentia parta erat ; adiungebat se promiscue omnibus familiari consuetudine : sed vsu magis domestico , cum iis qui pessime animo laborarent : dissimulabat nosse, cuius essent farinæ , impudiciæ , homicidæ , adulteriæ , foeneratores, executores diuinorū , & si quid detestabilius, vt copularet eos sibi affectu beneuolo , qui primus illi erat, ad inuadendos non multo post , sanandosque illorum animos, accessus : somniant ferè qui arma profitentur, se à pietate, & Christianis officiis immunes, verum inter Indos vitam agebant in omni licentia dissolutissimā, eorum se tamen inolito mori accommodabat Sanctus, vltro ad multa cæcutiens & surdus, quæ iuicterata illorum effutiebat improbitas, ne illos ab se auerteret, velut ab censore potius quam contubernali. Quædam ex ipsis factu procluia , interdum petebat , quanquam iis minimum egeret , sed opinionem fiducia suæ constare illis volens ; deferebat vero etiam non rogatus alia commodi grauioris, dolens apud illos, quod se pro extero magis quam amico haberent

berent. Erant ipsi quandoque calcei disfusa cute tam laceri vix ut pedi hærent, optabat miles nouos ei donare, habiturus non paruam gratiam si eos admitteret; ergo illos denique proferentem, & beneficium excusatione prævia ornantem, quod essent aluta non religiosa, sed crocea; excepit Xauerius hilari, multumque gestiens, & lepidum inquit, planè commentus es, ut offerendis calceis amicum obstringeres, coloris nomine calceos retineres? statimque calceos induit, & viden ut pedi concinè adhærent? nec dedebeat ut etiam ipse non incompositus, in militari calceamento compaream? vsus iis calceis tamdiu, quoad commilitones eorum aspectu conciperent, quanti faceret quæ ipsorum erant, rogauit militem ut patetur nigrō tingi, ne cum in terram exscendisset exsibilaretur à pueris. Nauim ex Collegiis in longinqua consendens præter breuiarium, castulam lineam seu superpellicum, & supellectilis factæ sarcinulam, nihil secum portabat; de necessariis ad viatum protrsus nihil: classiarij milites quibuscum vehebatur, loturo subuculam comodabant per vices tantisper detritum ex suis indusium; ita suam vna leuabat paupertatem, & eorum sibi conciliabat benevolentiam, ad hæc in contubernia se dabat, inuitabatque se vltro cum iis ad mensam, non grauis, & tetricus conuiua, sed lepidus atque omnium horarum, & condiebat escas sermone iucundo, & hilari, quo illis suauius maledicos, & obscenos subtraheret, quibus alioqui absente illo fuerant indultri. Fallunt ut plurimum vectores otiosi longa tædia nauigationum uno ludo, vnum illis hoc opus, quo vitam cum tempore absumant. Notatis igitur vir sanctus qui essent maxime rixosi, & irritabiles, iis potissimum ad latus assidere; offendam præferre, si aduentante se occultarent folia, vel tesseras; non ignorare se quid iis liceret, religiosos quid deceret; non posse illos Monachorum ritu precari perpetuo, ludo militibus haudquaquam interdictum; sed rixis, fraudibus, & contumeliosis in Deum vocibus. Sic ipsi repetito alacriter ludo partes committere, conditiones ferre, ludere, ipsomet Xauerio iudice controuersiarum quæ inter ludentes nascerentur, demum absque Æsi offensa transfigi ludus insons; quem ex eo quæstum, aucupabatur quidem B. Apostolus, sed ex illa omni meditatisima domesticæ cum iis familiaritatis arte, assequebatur aliquid longè præstantius, solus enim exinde cum solis, injecto ut erat solitus debello, vel aliis ipsorum rebus colloquio, efficiebat sensim ut seipsi subirent, & introspicerent, statu quam viuerent deplorando, & lamentabili; loco ad inferos quam præcipiti penderent, & lubrico, inter pericula belli, & maris perpetua, mortisque tam perhorrescendæ quam esset illoru iniusa Deo, & superis vita: quibus monitis confirmant qui coram spectauerant complures adiecissem animum ad vitam religiosorum ordinum, nedum ad probe Christianam, quod in istiusmodi genere petulantia militaris, possit instar prodigijs censeri. Nec dissimiliter idem cum mercatoribus factitabat, qui & ipsi in hæc ima incurui, & infossi, ægræ vnquam attollunt oculos, in sublimes illas immortalesque diuitias,

330 De vita & gestis S. Franc. Xauerij,

quibus obtinendis si darent contentioneum suarum inanum partem millesimam, computarentur inter Sanctos : at illas miseri , orbe plus medio per saevas tempestates & innunerabiles ærumnas circum nauigato , vident saepius leui flatu subuerti, aut saxo allisas frangi sorberique cum bonis, & vita , ipsaque non raro anima infelici. Horum igitur personam sibi pariter induebat , studebat emolumentis , nauibus bene precabatur, interrogabatque sollicitè , & crebro de illarum cursu perinde ut cum iis negotiorum societate nepteretur. Verum inter illos de commerciis, portubus , mercibus, vendendis , emendis, lucrorum accessionibus dum fabularetur, & fauente aura desideriis eorum velificaretur, flectebat callidè in diuersa cursum , iubebatque illas quibus æstuabant quæstuosas curas,cum coelestibus conferre ; fluxas opes ex luto, & saniè concretas, cum æternis illis, quarum summa par Deo atque ipsem Deus , at nos animæ viles inquietabat, prærogatiuâ magnificientiæ condecoramus caduca , & puerilia hæc bona ; illorum possessione supercilium tollimus , iactura prosternimur, quasi desperabundi meliorum, ac velut nihil restet nostris conatibus & periculis dignius , præter argentum Iaponiæ , Sinarum serica, & aromata Molucarum. His ille , adiuncta illa Christi sibi familiarissima & inclucibili phalarica , quid prodest homini si uniuersum mundum lucretur, anima vero sua detrimentum patiatur ? multorum perfregit animos, Deoque expugnauit , fuitque in iis qui nauim ac merces venderet distractisque in pauperes pretiis religiosam iis paupertatem , vitamque coëmeret. Certè magnum hinc cepit diligentia sua fructum , quod eorum permultos fecit in Deum valde liberales : cum enim assidue occurrarent puellæ nundinarij pudoris,ad honestatem reuocandæ ; habebat paratam apud illos semper dotem idoneam qua ipsas pudice elocaret. Iam suis Neophytis quam se gratum præberet, atque affabilem, vt eo sui amoris vinculo, Christo illos adstringeret fortius , nec pigeret illis suscepitæ legis, patet ex iis non obscurè quæ illorum bono parens optimus & egit, & pertulit : ferebat mirè patienter mores illorum insulsoſ , & Barbaros, illi que se ex parte conformem exhibebat , vt suorum partem iis imprimiceret. Sed præ omnibus cauebat ne quid ab iis maius exigeret, quam quod posset ab hominibus diu facinorosis , scelerisque incoctis , post conuictionem illico præstari. Quod autem plurimum valde inopes essent , Parauai potissimum & Comorinenses píscatores , exorauit iis primum ab Indiæ Præfecto , post etiam ab Rœge Lusitanie Ioanne tributum annuum condonari quod extorquebatur ex iis admnodum severe , insudauit quoque magnopere, tum ut arma regum affluvium ab iis defenderet, quæ religionis odio illis intentabant ; tum auaritiam ministrorum, vnius præcipue à quo tyrannicè vexabantur. Indianum præfectoris hic persuaderat, ut iis domandis regis nomine conflarent exercitum, præfectoros Xauerius regis metu ab eo deterruit , minatus ad Regem daturum de ipsis literas, & ad Principem Cardinalem Sacrorum Præsidem quæsitorum, tanquam de intestinis fidei hostibus & impiorum supplitio plectendis. Nunc resumpta tantisper (facit enim ad ea quæ sequentur) arte illa, adiungendi sibi

sibi animos perditorum, ut eorum lucrifaceret salutem, audiamus de illa quid tradat Laurentius Figererius, qui & Sanctum norat, & explorauerat, [Consuetudo, inquit, vsusque domesticus P. M. Francisci, tam erat simplex & demissus, tam vera sui abiectione humilis, ut esset nemini vñquam grauis; domi quilibet, & sortis quamlibet tenuis, qualicumque animæ de causa eum libere adibat, nullo scrupulo inurbanitatis: quas ne-
ctebat cum quoquis hominum genere necessitudines, fructus illi tulere vberrimos conuersatum ad Deum animarum; nam vt quem nouerat sceleratiorem, eò in eum subibat penitus, exhibebat se illi magis comem vescebatur cum illo versabaturque familiarius; ac ne perceli quidem initio illorum flagitiis videbatur multo minus ea exhorrete, & abominiari: vt aurem semel, eos sibi obsequiis & comitate addixerat tum vero exerta qua loquens pollebat sanctimoniaz efficacitate, mutabat omnino in alios quam prius fuerant, & cœno ereptos vitiorum, transformabat non modo in hostes & osores anteactæ vitæ, sed in cultores virtutis Christianæ, tam sibi dissimiles ut dignosci vix possent. Quod tam suauiter conficiebat & paecate, vix ut hoc ipsimet aduertcrent, nec auditus sit vñquam quisquam de illo dolere aut queri. Præter hæc, eius autho-
ritas, & cum sui contemptu magnificentia, eius erant ponderis apud omnes, nemo ut poscenti, negare aliquid sustineret, sic vbius degeret, quocumque issit, Dei obsequio, & amore implebat omnia; vbiique ani-
mas illi asserebat, ardore enim diuini Spiritus quo flagrabat; suauitati morum affabili eiusque viuendi exemplis insignibus, oblisti non poterat] Hæc Figererius, quod inter alia fuit maxime luculentum, cum de con-
fessione feria, & fideli, nescio quem interpellare aggressus est qua mul-
tos iam annos catuerat. Nam hic plium monentis consilium reiecit tunc obstinatus; sed hanc postmodum repulsam tantopere doluit, ut nec cibi, nec somni, partem ullam prius admitteret, quam multis cum lacrimis ad Sancti pedes accederet, audiri que ab eo de vitæ criminibus flagitaret. De-
nique, ut testatur flens quidam in illius actis, complectebatur omnes fa-
miliari vñ, & omnes efficiebat Sanctos. Hac ramen facili, & sancte
versatili consuetudine, qua se militibus militem, nautam nautis, & om-
nibus omnia singebat, multorum iudicia in transuersum iere, inspectu
superficiorio delusa. in iis Iacobus Noronnius, nobilis Lusitanus, qui
cum eius videndi desiderio teneretur de quo fama pridem acceperat, con-
tigit eadem quadriremi ut fortè cum illo veheretur: Portu mox egressus
de illo inquirit, monstratur ipsi, sed longè alias ab eo quem mente fabri-
carat, expectabat (quod solent qui saporem non norunt purgatissimæ vir-
tutis) hominem cœlo lapsum; sua sanctimonia innolutum, siue in cor-
pori siue extra corpus, ignarus; sine cibo, & potu, & verbis, nec se in
publicum nisi ad edenda miracula, & conciones nunquam prius auditas
proferentem, at ecum videt ludentem scacchiis cum gregario militè fortè
nauis totius nequissimo, qua re plurimum conturbatus, versusque ad eius
indicem. Hiccine, ait, ille sanctus? absit hoc de illo sentiam; Clericum

magis de triuio arbitrer; nec Petri Castrij cognati sui mita de Xaueria narrantis, & grandia, vllis sermonibus se sicut Noronius ab ea opinione dimoueri, quod identidem inuestigans, reperiret sanctum modo nau-tica cum turba, nunc cum militibus otiosè loquentem. Deuenerant ad fauces fluminis in ora Malabarum, exscendrantque ad aquationem; & Xauerius in syluam, quæ ripæ consita, se solus abdidit; quod conspicatus Noronnius qui magis inspecto quam venerato Sancto imminicbat, miratusque, quid esset quamobrem se illuc penetraret, pone indagatorem seruum sequi iussit, & sibi quicquid in eo deprehendisset renuntiare diligenter, inuentum post multos circuitus, quæ sylua densior, videt seruus inter spissâ latere virgulta, nixumque genibus, ardenti ore, defixis in cœlum, absque ullo motu luminibus, pendere in aëre: ex tem-
plo ad herum recurrens, vrget veniat ipsemet, & fiat eius quod compe-
terat spectator, festinat Noronnius & cum eo non pauci curiositatis eiusdem comites, contemplantur sublimem, & extra se positum, quam-
diu, & quām proximè libuit, ipso nec eorum, nec sui tum conscio, intel-
lexitque demum vir nobilis non esse presbyterum ut sonniauerat tritia-
lem, sed tanto sanctiorem quanto ipse iudex fuisset iniquior, & in nau
quidem Apostolum, extra nauim Angelis supparem, ex coque apud se in
posterum pretium illi suum dedit, ex quo illum ante spreuerat. Mul-
tum ab hoc diuersus aliorum, etiam ethnicorum sensus qui moram, ac
vitæ candorem mirati, cum tanta iunctum comitate, asperitatem erga se
constantem & duram; cum humanitate in alios, prosequebantur illum
pari amore, & obseruantia, quasi hominem, vt aiebant, de cœlo missum.
Vulgo Iapones dictabant posse absque rædio, & lassitudine cum sancto
Bonizio terram percurri vniuersam. Nempe ad illorum curiosa ingenia
se acommodans metiebatur cum iis cœlum, motusque & ordines stel-
larum, defectus Lunæ ac Solis causasque illorum, iis exponebat; vento-
rum ortus, fulmina, grandines, concretiones niuium, & talia nondum
iis audita differebat; verum aliquo semper interiecto, de potentia condit
oris de prouidentia orbem moderante, de vero Dei cultu, quibus au-
diendis suspensos tenebat incredibili voluptate.

Et haecenus quidem à me descripta est magni Apostoli amabilitas potius, quam illius fructus, & emolumenta, conueriones videlicet auer-
sorum à Deo, & omni salute mortalium. Paucas hic ad plurium speciem
memoro, ex tenaci omnes, & bituminos palude, propeque inextri-
cibili, hoc est insana voluptate. Nam in tanta palam morum licentia;
diuersitate conuenatum peregrina; conditionibus negotiatorum mili-
tum, ministrorum; amaritatem cœli, ac soli tam benigna, & molli, tot
præquam inter Europeos diuitiis, atque delitiis, dominari lasciuiam in
India quam alibi turpius & impudentius non putem mihi pluribus
probandum: sed in extrahendis, euoluendisque ex lacu illo fœdo & piceo
capillorum tenuis depresso hominibus, dici non potest Magni Xauerij
quanta dexteritas, quam potens & multiplex felicitas fuerit. Prima illi

ad

ad hoc, & rata lex fuit, demereri sibi concubinarios partim officiis, partim singificatione benevolentiaz; imo & pellicum ipsarum amicitiam au-
cupari; mirumque, sat scio, videbitur hominem Virginem, & Angelici-
candoris propudosas feminas adeò non abhoruisse, vt eæ ipsius fidu-
cia plurimum niterentur, vterenturque illius patrocino apud viros, ad
imperrandas vestes, siue alias nugas mundi muliebris quas seipsis diffisiæ,
per se poscere non auderent: & nullo suspicionis laeuæ indicio vir sanctus,
sej velut plenissimè persuasus, vxores esse veras si liberæ; castas vero
si seruæ, intercessor pro illis apud earum amasios accedebat; nec parui
pendebat, si amborum sibi pararet fiduciam, habereturque pro ingenuè
simplici, fuci omnis experte, nec obseruantius oculato.

Conueniebat interdum istiusmodi genus, & forte infantem illic vi-
dens, ex vetitis domini qui cum loquebatur, amoribus susceptum blan-
diciebatur illi miris modis, tollebat in brachia, deosculabatur, arridebat, ac
deum quærebat vbi mater? prodeunteinque accipiebat iis titulis &
honore qui matrem familias & vxorem legitimam decrecent, laudabat
illi filiolum, formosum, & venustum; monebat Dei esse munus; haud
minori fortunæ, quam felicitati perpetua, & gloria natum, educaret
illum tam sedula & Christiana cura, ne tanto bono excideret, sed esset
cum illo æternum beata; & hæc interpungebat paucis sed aculeatis de
bonorum præmiis & suppicio damnatorum, tum redire ad pueri lau-
des, auspiciataam sortem vtriusque parentis, tam caro pignore, commen-
dare, abiens denique confixis vitali stimulo infelicium animis, vtrius-
que secum benevolentiam referre, amplaque copiam quoties liberet
redeundi, securus se semper optato redditurn: tendebat dissimulanter
hos laqueos venator industrius intentus in prædam ut post consuerat,
opportune stringendam: imo ille quandoque solus eius familiaris, & be-
nevolus aditus, arte quavis alia omissa, præter comem, & ingenuam,
amabilitatem, quæ quod scirent omnes videbatur nescire, & cæcutire ad
ea quibus offendebantur omnium oculi; is, inquam, aditus, saepè illi
subdebat proteruos in suis flagitiis homines, quos forte vis nulla gra-
uior flexisse. Degebat Meliapore nobilis ex Europâ locupletissimus, &
si quis alias urbanitate mira liberalis; sed usque adeo infatuatus insanis
amoribus, vt projecto pudore, videretur iis gloriati, sibique splendori
vertere, quod publica execratione damnabatur: illum Xauerius pro so-
lenni suo cum sibi arcta necessitudine copulasset, adire statuit, eique ad
mensam cum sua discubenti, improbus, sed ex proposito adstitit, &
salutato perhumaniter vtrique arridens, adsum, inquit, Domini mei
hac hora non temere, sed quia nullus negotio quod ago, articulus aptior,
est porro negotium quod fero non aliud nisi vobiscum ut prandeam, ec-
quid supererunt quæ edam aliqua saltæ mensæ analæctæ? pregensque
alia intulit auditu iucunda minimeque suspecta captati ab eo temporis
ad reprehendendum vtrumque idonei, ne accingerentur ad defensionem;
hic vero nobilis, quod ex decoro aliud non liceret, prolixè sibi, eius
inter

interuentum gratulari, laudare gratiam; dolere quod deprehenderet imparatum, nec posset ab se tunc nisi nimium familiariter haberi, præterque morem suum; ponitur sedes, inferuntur cibi, urbanissime utrimque fæbula luditur, re autem ipsa, nobilis virum Sanctum leucas centum abesse, sexcentas femina optasset, quod malè metuerent aliquam ab eo acerbam obiurgationem: at is eò comior atque humanior, quod hæc in eorum animis diuinabat, edebatque non minus audie quam si nunquam gustasset tam grati saporis, & exquisiti cibum: sermones principio lepidi; postea de diuinis, sed quam maxime suaves; de illa quæ, qua conditione, vita cuiusmodi, quā in atrocis in ea pœnæ improbos manerent, ne verbum quidem. Sublatis ad extremum mensis, & actis utriquè prandij gratiis Xauerius abscedit. Tunc vero Nobilis ad introspectanda illius consilia minimè obtusus mirari primùm vehementer, deinde confundi, & erubescere, vinci denique illa tam amœna sapientique caritate; sed multo fortius diuino spiritu pectus illius animante. Surgit absque mora, & Xauerium requirit; inuenio ad genua procidit, vitamque omnem ex homolegesi sacra, & detestatione acerrima scelerum, apud eum retexit; nouo illo quem Sanctus solebat pœnitentibus nouis influere animi robore confirmatus, sociam criminis domo pellit, ac Meliapore deinceps quantæ offensioni publicè fuerat; tantum probitatis, & honestatis exemplo profuit. Haud minus hæc ipsi ex animo Malacæ processit industria, tametsi prandentibus non superuenierit flagitij sociis, protipiente se inde pellice, cum ex seruo audiret Xauerium in scalis adesse. Asscutus est fugacem Xauerius, licet minimè insecurus: nam humanissime resalutatus à Domino rogatusque secum, quando & tempori, & optatus venisset, assidere, sedem vacuam vidit, petiitque quod belle nouerat, cuia esset sedes, quisque numero deesset, nec acquieuit Domino expedienti se confictis ambagibus, placideque alludens amici fiducia venisse, ut mensa illius semel frueretur, verum ea mente, ne quem ab ea expelleret, proin qui accubeatur, locum repeteret, se bonis aubus domum famem integrum referre; assurgebatque ad discellum, cum à Domino sistitur nec ferente notam inurbanitatis ex eo sibi adhæsuram, nec opinionem hominis rei, tacitè confitentis se domi habere quod puderet videri: reuocatur, adeoque flagitosi thori improba socia, modesta grauisque specie, excusat se incompositam, & capillitos fat confuso non aulam oculos subire, id se ipsius reuerentiæ debuisse; cœterum apud se, importunissimum hospitem ditis omnibus deuouens, suo loco resedit nec tamen epulata est unquam salubriss; nondum finem edendi fecerant, cum Xauerius diuina illa vi qua Dei Spiritus dicentem inflammabat, homini persuasit, quando tulisset iam ex ea liberos, duceret in uxorem, quod tunc mutuò ab iis assensu præstitum, solenni postea Ecclesiæ ritu peractum est. Lepidius etiam eodem ex cœno mercatorem euoluit in quadam insula Sinis contigua, in eum cum forte incidisset, post amicissimam salutationem queri coepit per iocum, quod in omnes amicos mensæ sue liberaliter prodi

prodigus, ne semel quidem, ac velut miraculo, se vocasset, argumen-
to nimium euidenti non haberi pro amico; non abstiturum tamen,
venturumque etiam inuocatum, si minus amicitiae, paupertatis sal-
tem titulo ac iure, & experturum an valeret panem sibi dimidium
negare; cui mercator, nunquam tantum ausus sperare, valde serio re-
pondit si dignaretur mensam suam honestare tam desiderato accubitu,
habitum se pro incomparabili gratia, fore se P. M. Franciso conuiua
felicem; se, & quid non? promittit Sanctus, quod cupidè optabat, dies
condicitur, obiturque lautè ac splendide, sed in ea ciborum profusa, &
magnifica copia, nihil ita laudabat Xauerius, ut condimentoꝝ appa-
ratum, quibus nihil se vsquam aiebat probasse suauius, pergebatque por-
ro bene fausteque precari manibus quæ mirabili sapore illas epulas con-
diuissent. Gaudebat his laudibus vir bonus, concinnatæ ab Sancto exitum
fabulæ ignorans. Expleto prandio actisque mercatori humanissimis gra-
tiis, ne coquulam quidem, escarum tam lautam artificem omitti voluit,
quin illi etiam se gratu præberet. Prodit ergo lapionensis mulier insulso
fatis habitu & ore, professione Christiana, dupli ciemptu serua, & libi-
dinis, & argenti, laudes iterat Sanctus apparatusimi prandij, coquæ peri-
tiam commendat, hortatur ad omnem operam rei domesticæ strenue
nauandam, hero illam seruire, qui esset laborem rebus suis impensum,
supra quam crederet repensurus: cum his, vltiùs abstinentis, discedit; sed
aliquanto post casu in eundem cùm incideret mercatorem, post varia vt fit
urbanitatis vicissim obsequia, de illa item serua rogat, tam docta prandij
coquula, quid factum? & satin salua? responderet homo minime suspicax,
saluam; at infert Xauerius, quam vellem ipsi nuperum illud tam lautum,
& exquisitæ ganeæ prandium mercede aliqua condigna reponere; sed cū
sim mendico pauperior, nisi de tuo præstare id nequeo; quod ex te, si non
sum molestus libenter petiero. Hic sua omnia, seque adcd mercator, cum
Patri Francisco non magis prolixè quam sincere deferrer. Ergo ait vir
Sanctus, qui hunc articulum pridem callide venabatur; tu seruæ liberta-
tem, ego inaritum illi dabo (in promptu scilicet habebat qui eam duce-
ret) hinc vestrum vtrique melius animo futurum, & hoc tuæ Deus erga
me beneficentiae pretium referet, animæ videlicet salutem, quam ven-
di carius non arbitrabere, si mancipij pretio illam emas, quibus tan-
dem respexit mercator quod procul, & primitus collineat Sanctus
pater, sua illa prandij aucupatione, & condimentorum encomiis,
& laude coquula, nempe vt ab se atque domo blandam pestem so-
llerter abigeret, vnaque ambos saluti ac Deo luctaretur. Qua viri
Dei caritate vehementer commotus, absque villa mora, seruam ei li-
beram tradidit, ipse marito nuptum dedit. Ferit Janimos insolentiâ con-
silij grauius quod subdo, in auellendis à Sinensi mercatore duabus pellici-
bus: non solum sibi apud illum coenam vltro poposcit; verum etiam quod
nox esset, lectulum ad quietem; deductus quin etiam à mercatore in con-
clave, rogauit alteram ex duabus puellis ad se mitti, vtram maluisset:

V u

quo

336 *De vita & gestis S. Franc. Xauerij*

quo supra quam' possit attonitus mercator , obsequutus est nihilominus petenti, explorans interea pro foribus quo res euaderet : nec enim Sanctum decere videbatur ea petitio, nec persuadere sibi de illo poterat quod à fama & vita quam profitebatur tantopere abhorreret , verum haud diu anceps hæsit ; vidit admotis ad rimas oculis Sanctum Patrem correpta quam secum gerebat catena , in seipsum sœuire, & cruenta flagellatione, humeros laniare ; aliam deinde catenam puellæ proferre sanguinolento spectaculo stupefactæ ; hortarique tantundem in seipsum, & pro se aude-ret, quantum ipse pro illa tunc ageret , sic miserturum illius Deum, effe-steturumque vt lui deinceps conscientia flagitiosæ vitæ abominaretur fœditaté , & per horresceret discrimen. His dictis plagas repetere, & ferrrea grandine innocens corporis conscpere. Quid illa egerit proditum non inueni. At Xauerij votis rei eventus cumulatissimè respondit , ictus animo peni-tùs marcator & conclave ingressus , Xauerij brachium vbertim flens in-hibet, & hæc, ait mihi ô Pater debetur catena ; sic decet me sanguinem spargere , reum sanguinis duarum quas perdo animarum. Verum huc usque insanitum in earum ac meam pernitiem, exin me atque illas emen-dationi tuæ integrè permitto. Puellis Xauerius in tutum depositis, mer-catorem, illasque pariter poenitentia constantis , & Christianæ pietatis opportuno præsidio egregie muniuit. Obruerer copia , si vellem omnia percensere, quæ in huiusmodi argumento habent aliquid singulare ; cum et si sunt ingenti numero, lætos semper, & lepidos exitus sortiantur. Nam si erant formæ proletariae , ac vilis pellices , multoque proniùs si vultu maurico, & deformi vt ferme sunt Indæ, traducebat illas apud amasios, & demirans quærebatur, quibusnam ab inferis tam triste dæmonium effodi-sent ? & potes, aiebat , eius ferre aspectum ? tuis nempe amoribus digna tibi videtur tam turpis hæc larua ? tuo quod peius est digna interitu, & pro qua contendas iacturam animæ facere ; si minus , quod debes , vti Christianus, vt voluptarius hoc monstrum abige , quid tute hac tute thoru-m tuum defœdas ? pariet tibi monstra quorum te pudeat: deerunt scili-ct honestæ, formaque insigni quas loco infamis huiuscce prostibuli ducas? & has ipsomet illis indicabat , & electis quærebatur maritos. Iam si forent amicæ excellenti forma, nullus suam ad æque laudavit Isocrates Helenam vt eas apud amasios celebrabat, oris veneres, incessum, habitum , & pul-chro in corpore, indolem haud dubie pulchriorem , & prolis pulcherri-mæ futuram parentem Deo dante , si legitimo vinculo iungeretur ; quod non difficile ab iis obtinebat. Sed vbi multarum viuis atque idem it-re-tiretur amoribus , duplii hac sua vitroque versum vtebatur arte , vt res & occasio se dabat, vituperabat, trahebatque in fastidium Domini mi-nus pulcras ; illius formam deprecabat potissimum, quam norat Domi-no cariorem , vt esset illa, electis cœteris contentus, eamque sibi castis nuptiis copularet. Septem huius farinæ pnellas alebat Malacæ Vulosus nescio quis homo ditissimus , etiam aliquas honesto genere , & forte di-gnas longe meliori. Illum Xauerius qua parte inuaderet iam dies aliquot arrectus,

arrectus , exscendens pulpite aduerit , & pone assecutus perhumaniter salutavit ; redidit Veloſus ſalutanti vicem , ciuſque concionem liberaliter laudauit , cui Xauerius , eſt , inquit mi Domine ! commendatio hæc ſane pulera , tametli parum mihi conueniat , ſed enim concionatori , & laſſo , & pauperi , & ieiuno foret cœna tua conducibilior ; quod ioco acceptum - haud tamen ſinebat à Veloſo moris vrbici ratio eludi ; nec pudor facile admitti ; tergiuersatus eſt aliquantis per de impatata mensa , illoque hospite indigna , profellus tamen frigiduscule , ſi quotidiana , & familiariter non offendetur mensa , eſſe omnia in eius potestate , quod viro ſancto improuiſum captanti , haud dictum citius quam acceptum , & erat profecto quod hominem grauiter puderet , vitum talementum ac tantum mensa excipere cui præter feminas ministraturus eſſet nemo : domo enim illius aut immanis , aut zelotypa libido viros excluderat , vno illo infami , & con-cubino grege domi omnia peragente . Prodeunt itaque septem illæ ut confuerant , menſam ponunt ; dant aquam manibus , cibos inferunt , ministeria omnia obeunt , cultu , comptuque proprio , nempe laſciuo & meretricio . Xauerius interim ea impudentia nihil motus , nihil notans , nullo auerſautis aut implobantis inditio , ſereno vultu , placidaque affabilitate omnibus gaudere , ſyphum quoque ad potum illarum è manibus ſumere , laudare modo hanc , modo illam , ciuilem , bene moratam , ſpecie honestam ; rogare de nomine , de conditione , de patria , nec verbuna mittere quo noui ea : & caſtas & virgines credere videtur . Quod maiorem in modum admirans nobilis apud ſe fatebatur , eſſe R. Franciscum ſe vrbaniū & comem , ex eo Sanctorum genere qui digni ſint omnium benevolentia : que illi mens altius inſedit , cum ſub huic edendi , septem illas videns circum menſæ adſtantes , interrogauit ecquid iis herus ſuppeditaret ex æquo ſingulis vefteſ , & mundum maliebrem : vna enim illarum , reliquis inornatiore poſponi ſe aliis innante , culpauit herum iniqui diſcriminiis , expreſſitque ab illo fore , ut eam æqualiter cum aliis ornaret , & hæc quidem hoc die miſſa confabulatio præludia , his hamum texit vrbanitatibus ne prius illum vitaret nobilis quam eo teneretur : tunc certe amiticia viri Dei adeo captus eſt , ut excufaret plurimum ſubitariā & parcamenſam , & diem condiceret errori ſarciendo , ſi minus bona cœna , ſalteſ magis parata . Neque hoc altero , neque aliis ſubinde qribiſ illum vocauit diebus ultra ſermones progressus eſt admodū ſuaves , quibus æternorum desiderium cieret , velut haberet auditores notiſſimæ virtutis ; vel ſic tamen pungebat mira illecebra fitæ melioris , multo vñquam inieſto ſui metu , aſt vbi persenſit amicuſ infelicem , ſibi nexu intimo hærere , tum vero aliquando agens cum eo familiarius , deflexit in illas quas domi haberet virgines ſermonem , & amicitia confiſſus ſcificitatius eſt ecquid poſſet vna illarum carere ? ſibi eſſe ad manum honeſtum iuuenem cui ſponsam quereret , nec ſibi occurrere aptiore , quā illam è ſep-tem , cuius ipſe minus opera indigeret ; omnes enim videri bono coniugio dignas : quibus ille præter necessitatem occaſionis propositæ nihil

ratus subesse non modo facile assensum elocandæ puellæ dedit ; verum , & congruam eius conditioni dotem. Hac in tutum subducta , redit aliquot post dies Xauerius, preces ferens easdem , & aiens quinque residuas domum totam abunde curaturas, quod multarum vicem, singularum industria æquaret , & hanc igitur cum dote abstulit & nuptui dedit. Post quoque, modo haud absimili tertiam ; vidensque iam homini dissimulari hunc ludum non posse diutius , stringit in illum tanta vi gladium Spiritus, & præcipitatem ad inferos illius animam, tam viuis verisque coloribus in eius oculos ingerit, ruinamque lamentabilium puellarum quas secum perderet, vt ea specie inhoruerit Velosus, nullaque interiecta mora, domo pepulerit coeteras, dote illis ad honestum matrimonium assignata. Inde vita omnis apud Sanctum patrem peccata confessus, viuere Deo cœpit, qui vt est suorum in eos prodigus donorum , quos videt erga se in re difficulti liberales , tantis eum interius auxit delitiis , vt voluptates corporum insanias nunquam præterea desiderauerit.

68

Voluntariis
pœnis con-
versione per-
ditorum im-
petrat.

At enim tam noua illustriaque facinora fructuissimæ caritatis, nemo verbis stetisse solis existimet , mos illi non prius de salute cum hominibus agere, quam de illa cum Deo statuissest , vigilando, precaudo , flagellis, lacrimis, asperitate durissima illam exorando. Lusitanos tres in castello quodam Amboinensi præsidiarios cum resciasset, sextum iam annum turpissime , ac propudosissime viuere, suas illas mites sanctasque blanditias admouit , ad eos sibi amicitia obligandos, euicit ab iis in contubernium admitti , maioris ieiunij tempus omne cum iis transfexit, verum interea dum eos alactri exhilarabat consuetudine, ne ab se prius abigeretur medicum , quam exosi , quod eos cælabat, remedij vim applicuisset ; tam dire in se crudeque defenit, vt Deo miserente , suis pœnis eorum lasciuiam persanarit. Verum ex iis mensem totum voluntariis suppliciis, ad mortem ægrotauit. Posteaquam vero perditos homines, confessione scelerum purgarat, nihilo ipsi quam antea minori pretio constabant, nam infinita, & grandia nomina, cum leui mulcta iis remitteret, totum in se summae residuae suscipiebat pondus, eorum nomine Deo exsoluendum, & cruentis sui flagellationibus præstabat. Si quando in eos incideret qui proiecta salute, nec suadendo nec rogando possent ad remedia induci, haud tamen desponebat , sed durabat, suasque pro illis spes lentes patiens sustentabat ; reliatos ab se , iterum requirebat ; occurrentibus vultum explicabat solito lætiorem , vt intelligerent, proclives sibi & molles accessus ad eum patere. Scriptum olim à nobis , Ternate insula Molucarum, in Amboinum prefecturum, duos illic omnino reliquisse, qui teneri lethali crimine putarentur ; de his , quamprimum reperit qui perforrent , literas ad amicum dedit , mandans iis ab se salutem ex animo diceret , seque si modo innuerent. reuolaturum statim ad confessiones illorum audiendas : cum autem curandis poenitentium malis, id satageret maxime, reconciliata cum Deo gratia ne quo lapsu deinceps exciderent, dum sua ipsi panderent vicera, iubebat eorum attendere , & per-

pendere grauitatē, ut perspecto ex iis ignis æterni periculo, caudi recidiui præsidia optarent; cupidius, & amplectenterunt libentius. Quibus cōmodior ingenij bonitas, eos S. Ignatij meditationibus exercebat, ferè tamen de prima depromptis hebdomada; quibus inerat cupidio affectus indomiti, & in caduca & infima usque adeò curui, ut si nulla essent post vitam in cœlo præmia, nulla in inferis tormenta; quibus cum sæculo pefsimè res erat, & quos naufragia, decoctæ pecuniæ, riualium liuor (cuiusmodi abundat India mercatores inter, & aulæ ministros) eo prouchebat, ut de nouis conditionibus cum Deo ipsi consulerent, indicabatque iis dominum qui seruorum fidem pensaret infinitis, & immortalibus præmiis, nec posset ullius æmuli machinatione, sua gratia illos expellere; quod si forent negotiatores, hortabatur ad opes nec tempestibus, nec deprædationi obnoxias, nec impensis immanibus congerendas, tā fidas tamen & stabiles ut in dilapsu omnium bonorum, solæ constantes permanerent. His ille consiliis cōplures in religiosas induxit familias. Postremo quibus pia, & innoxia mens, eas loquens afflabat animi voluptates, ut experti testentur nihil se unquam tale in vita sensisse, iisque ut velut cupediis tam valide captos, ut earum desiderio ad illum, posituri peccata ventitarent. Haud tamen sua huic suauitati grauitas, & seueritas deerat, ubi opus esset culpæ sensum; & lacrimas pœnitentibus mouere. Matronæ alioqui piæ accusanti quod alienum virum adspexisset teneriusculè, quam grauem matronam deceret; indigna es, ait, quam Deus aspiciat, quod inspiciendi hominis gratia, Dei ainitendi discrimin neglexeris; quo uno tam altè ista est ut nunquam postea oculos in ullum mortalem concierit: Cœterum eius sermo motu quam robusto & ineluctabili eorum molliret duritiem quos audiebat confitentes, vel vnum quod sequitur abundè confirmarit. Nauigabat ex portu Coccinensi, Zeilanum in insulam, vehebat illum nauarchus infelix, pridemque animo in cœnoso flagitorum mari, turpitudinum præscritim naufragus, ac ne ab naui quidem, quatuor à morte discretus digitis, amicas duas amouerat, ne vel paucillum id temporis castè transigeret. Xauerius qui feras eiusmodi ex luto & adipe concretas impiger venabatur, percōptatus ex feminæ cuius essent, cognovit ad nauarchum spectare, cœpitque mox plagas ad prædam tendere; hinc ergo nauarcho ad venti gnomonem, & tabulam assiduus adesse, deprædicare tantæ artis, & prudentiæ munus; tractare cum eo de ventis, & syderum positu, illorum causas, horum motus docere, quæ callebat apprimè. Xauerius, discebatque audie nauarchus. Sed cum esset paucorum dierum nauigatio futura, & occupatum iam nauarchum benevolentia sentiret, proprius ad mentis negotium accessit, & erat proclive de stellis ad cœlum transire, de ventis, & mari, ad vitæ discriminis, & naufragia salutis, nunquam reparanda: tulit aliquem fructum hæc velitatio; suspirans ingemuit nauarchus suum attonitus, & quām grauiter inquit, animo labore, quot annos & sacra, & Sacerdotem non adeo? cui scitè Xauerius, de Sacerdo-

te sollicitus ne esset, adstante procinctum si liberet ad præbendas contenti aures, nec esse in alium aut locum aut tempus remittendum. Hæsit hic nauarchus, haud dum animo sat deliberato eximendi se quibus tenebatur, & ingemiscet miseris, sed nec in iis perdurandi; anxius itaque, incertusque non tam quid deberet, quam quid vellet, rem totam distulit dum applicuisset Zeilanum, ibi animæ suæ consideratus prospecturum. Sed enim vel dæmon, vel suarum pellicum aspectus pro dæmone, longe diuerso quam salutis igne sceleratum incendit: terram legenti nihil certius, & antiquius fuit quam ut loca vitaret omnia ubi Patrem Franciscum offendiceret, ne reposceretur quod dolebat se illi promisso, sed frustra fugitans aliquamdiu, tandem Deo duce Xauerium offendit in littore, cuius occursu colorem vterque mutauit, cogitabundus ante Xauerius frontem explicuit in hilaritatem; confusus erubuit nauarchus, verum clausa in fugam, aut deflexum via, velut ipsam quæsisset, essetque de stabiliendis quam primum animæ suæ negotiis magnopere anxius, confidenter petiuit, quandonam & ubi per otium, aures sibi esset daturus? rogas? quando? & ubi per otium, subinferrit Xauerius? semper, ubique Nauarche mi Domine; itmo hic etiam quando hic soli sumus, & hoc temporis, & momenti, muniensque illum statim signo Crucis, aurem proprius admouet dicturo. Interceptus veloci consilio nauarchus, et si admodum ægrè, quod tamen aliud nequibat, inchoauit. Inambulabat vterque in littore, sic enim Xauerio visum, ne sibi locum meliorem volunti elaberetur manibus: non diu processerant cum verbis aliquot viri Dei per punctus nauatchus, optauit loco minus profano, & publico audiiri, & commodum in propinquuo erat desertum facellum, in quo optimus Pater sparteam stoream suis manibus extendit, locatoque in ea pœnitenti ad latus assedit, qui dum sedens, & lentè ac veluti nauseans, pescatur, censemque crimina doloris sensu aut exili aut nullo; fixos Xauerius in Deum tollebat oculos, ut suæ lucis propitio radio, cæcam & emortuam animam illuminaret, & vriter. Preccantem audiuuit clementissimus Deus, verba sancto Patri subdidit, ea dulcedine mellita, eo affectu incitata, ut iis emollitus nauarchus, gemitu primum, deinceps aliquot lacrimis, per gente demum Xauerio, largo fletu dolorem effundere, in genua surgere, & intercepta singultibus voce, confessionem inchoatam non modo à capite, sed à pueritia ipsa iterare, verbisque non pluribus quam gemitibus, & lacrimis pertextam absoluere, ac facili quidem iniuncta pœna hominem ab se dimisit Xauerius, sed quam serio, ac vere ad mentem Deumque rediisset, postmodum re ipsa patet fecit. Recta enim à Sancti pedibus recedens amicas ex templo aggreditur, hortatusque fortiter ad pœnitentiam eas ab se in perpetuum ablegat, vitam orditur noua luce in quam tunc editus fuerat plane dignam, quam magno, & constanti exemplo ad mortem retinuit.

Post illa virtutum ornamenta quæ nostri Apostoli magnam mentem Dei & hominum amore, in sublimi locarunt meritorum gradu, restat ad viliti

ultimo de iis dicamus quæ ad perficiendum illum numeris omnibus confluxere, bonoque illorum quos rexit communis, & priuato, plurimum contulere. Earum princeps, religiosa sui conteintio, siue humilitas Christiana, in viro tali ac tanto mirabilis. Et si enim suam in iis quoque non parvam promeretur laudem qui secessus incolunt & speluncas longe à mortalium oculis, & mente; ob deuictam cupiditatem omnibus insitam, vel transgrediendi statura nostra modum, vel eam qualiscumque fuerit ostendandi; verum enim vero illius pretij, vix partem millesimam obtinet, quod S. Bernardus humilitati tribuit honoratae, censetque planè ratiissimam. In perpetuo enim ac velut æmulo consensu, Dei quidem hinc unum ex multis publico decorantis prodigiorum præconio; illinc hominum immensis honoribus prosequentium illius virtutem, non tamen illū videri sibi seipso maiorem, sed sui conscientia nihili, volubilitatis, & culparum, perinde prorsus de gloria in quam extollitur sentire, ut manus non planè insipiens de montis edito in quem forte statutus fuerit; hæc vero est avis prope phœnicibus rarior dignaque omni admiratione. Nunc de Xauerio si agatur; in ore hominum toto Oriente volitare; coli, obseruarique etiam ethnicis quasi cœlo missum, & terræ Deum (hæc illi nomina tribuebant) salutari festo tormentorum omnium fragore in accessu ad portus & naues; effundi obuiam integras ciuitates, palnis, sacrificisque cantibus à populis excipi; sternique vestibus incedenti solum, imo nobilium in humeros tolli velut triumphantem; audire præterea etiam apud Reges idolorum cultores, Magnum Patrem; mirabilium patratorem; Sanctum, tanto imperio naturæ dominari, ut diceretur miraculo fieri cum ab edendis cessaret miraculis. Ad hæc meminisse labores ærumnos, peregrinationes, naufragia; perpessiones famis, sitis, intemperati, & infesti cœli; insectationes, plagues, mortem ubique oculis obuerstam; ad hæc item circumspicere tot, tam vastas insulas & regna, nuper cœca, nuper dæmoni auctorata, nunc infinitis frequentia incolis, sua doctrina & exemplo seruatis, sua manu tintcis; & Christo subiugatis; denique fines Ecclesiæ, à primis Indiarum oris ad extremum porrectos Orientem; hæc, inquam, sui spectacula tanquam aliena, & suas tot glorias, irretor-to & leui oculo præterire, nec sui vnquam meminisse, nisi vilis, inutilis, abiectissimi homuli; hæc demum est sacrarij regula, ad quam religiosa humilitas exigatur, qua suis quoque superior meritis evasit Xauerius. Quicquid illi ad Dei oblequium cessisset prospere, id frattum suorum acceptum precibus referebat. [Vestris, inquit ad eos Romanam scribens apud Deum votis, haudquam dubito, affulsiſſe mihi de cœlo lucem, ad quam mea videā, & agnoscam innumerabilia delicta; mihi nihilo parcus accrescat animus, & vires ad indefessam operam iuuandis ethnicis su-dandam.] Vnius insuper diuinæ potentiaz, ostentum aiebat euidens quod homuncione, qualem se notabat, vilissimo, & reiectio ad ingentia vte-retur ut palam faceret Dei opus id esse, & magnos induerent Spiritus ad conversionem ethnicorum, quibus esset supellex virtutis, & ingenij, quam

342¹ *De vita & gestis S. Franc. Xauerij*

quam sibi ditior, cum ipse adeo eius inops, adhiberetur tamen ad tantum ministerium non instructuose. Quare ad nouas expeditiones regis alicuius ad Christum vocandi exiturus, suorum in Europa fratum, velut tyro dilecta flagitabat, & modos Euangelici praeconij vberiore prouentu obeundi : [Proficiscor, ait, ad conuersiōnēm ethnicorum, & Saracenorum ; per Christum vos oro scribire qua forma, & ordine in eo versari debeam, persuasus omnino suppeditandum vobis diuinitus quod mihi suggeratis, ut faciliores assensus fidei praebant Christianæ. Nam si dum vestras expecto literas, forsitan exerrabo, spero iis acceptis, & agniturum errorem, & emendaturum.] Etiam puerorum, oræ præsertim Piscariæ, commendari se precibus volebat ; defunctus grauissimis mari terraque calamitatibus, Societati parenti optimæ agebat gratias, & suam ex iis incolumitatem, fratribus adscribebat. Gerendorum porro concepta consilia, quale fuerat Regis Iafanapatani coercendi, & legationis in Sinas mittendæ, alieno etiā errore aut scelere disturbata, suis tamen viuis assignabat commeritis, ac de se potissimum querebatur. Quæ tam crebra edebat miracula in confidentiam pitorum refundebat, vel puerorum insontem ætutam quibus in tractu Piscariæ ad ea maximè vtebatur. Cum autem perculsus populus prodigijs mirabilitate ad miraculum conclamaret, corruebatque plebs in illum ad manus, & pedum oscula ; aut protipiebat sese in latebras si posset ; aut suo se intra se nihilo condiebat, defaciebatque tam profunda humo, ut nec laudes, nec honor ad eum pertingerent. Sic illi quin etiam interdum ille sui despectus claudebat oculos, ut nec ea pro miraculis haberet. Nihil erat Goæ vulgatus quam fuisse ab eo in Comorinensi promontorio reuocatos ad vitam mortuos, id sublimi tum eius, tum rerum gestarum encomio vrbs tota decantabat. Goam ergo reuersum Iacobus Borbanus familiarissimus, pro intima qua valebat gratia apud Sanctum, Cosmæ Annesij rogatu percunabatur de iis mortuis, præsertim puero, quem in puteo præfocatum iubens Christi Iesu nomine surgere, restituisset in hanc lucem, & scire ex ipso met ad Dei gloriam rerum scriem auebat. Ad quæ is tanta verecundia suffusus erubuit, ut sui miserationem intuentibus moueret ; inde oculis terram figens, stupensque vehementer, Magister mi Iacobe, inquit, men ergo mortuos ad vitam excitasse ? & hoc de flagitioso mei simili, persuaderi tibi finis: tum iniectis in collum brachiis, tanquam ridiculam rem, & ipse irridens, hei misero mihi peccatori delatus est ad me viitens puer quem mortuum aiebant ; imperati ut surgetet ; surrexit. Quid hoc miraculi est, nisi forte in vulgus cui pronun vbiique sibi miracula fingere. Nullum ei ad nostros, literatum ; nullum cohortationis domesticæ crebris argumentum, suinet notitia, & contemptu. Quod nolebat ab iis sola transigi meditacione, sed in opera conferri vilia, & abiecta, & publicæ debita feruituti : Ad ea ipsemet re quam verbis luculentius pteire ; perpetuus esse in nosocomiis, lectulos sternere ; purgare trullas, pedes abluerere, tractare vulnera ; maxime purulentos, & foetore graues in manus tollere, suaque has vocare

care delitias, at esse re ipsa, qua illas obibat alacritas gestiens indicabat. Quid: illud cum mendicis, carceribus, mancipiis, pueris, versari continuo; per vicos urbium cum iis canere, prima illos docere legendi elementa (quod Malacæ ab eo præstatum) cibum cum mendicis parare ac sumere; mendicato vesci, non iis modo in locis ubi ad victimum nihil suppetret, præter corrogandum ab se commeatum publicæ caritatis; verum in Collegiis etiam, arctum illum quo egebat cibum a suis fratribus petere, atque ad hoc nostros volebat ita institui, ut Berzeo disertè mandarit, cum Goæ nostris illum præficeret, si quem domi haberet, qui huiusmodi non esset, foras pedem efferre minimè pateretur, ne palam apparens Societatem infamareret.

Paupertas,
Virginitas,
maceratio
corp. Xau.

Vestitu semper ita vili, & resarco incessit, vt ab ethniciis pueris, ponè clamitantibus rideretur; reconcinnabat ipse sua manu centones suos, nec vestem murabat, nisi segmentis laceris defluam, nec iam corpori hærentem. Malacam, ex Iaponia redux & illic quos memorauimus honores nactus, urbem ingressus, in ueste iam adeo conserpta, pilo tam discisso, vt non aliis foret paupertas ipsa, si vellet conspicere, usura. Fueruntque hi gemmarum acerui quos extremo illo ex orbe conuexit. Goæ nouam induit uestem, sed sibi solennem, tunicam scilicet, ex crassâ cannabe, & absque pallio. Hinc assidua pitorum, & importunæ preces, vt ab se vel stipis nomine uestem ne vellet respuere, sua saltem paulo minus pannosam; quod ubi ab eo non impetrant, astu lerido extorquent, dormienti uestem, subtracta veteri, nouam subdunt; hac surgens solito in Deum defixus, & mane induitur, & in seram vesperam nihil minus aduertens vitur: tunc apud Franciscum Pauam in cœna, ab eo, & aliis, quibusdam fraudis benevolæ consciis, acutè circumspici, arrident accumbenti gratulanturque uestem elegantem & nouam quam ab eo iocantur assumptam fortassis ad honestandam illorum cœnam. Hic ille se demum respiciens, valdeque attonitus qui sibi & à quo iniesta hæc foret, animaduerso tandem dolo, & ipse subrisit, dixitque non videri mirum si erasset vestis, & noctu in tenebris cum dominum quæreret, incidisse incautam in alium, cui netnpe indigno nequaquam conueniret. Sed hæc familiarium amica vis, & comes ad commutandam illi uestem doli, raro contigere. Vix enim alibi quam inter barbaros ethnicios, aut inter Indos, omnium egenos morabatur, quibus vt maximè voluisse, nihil erat quod donarent. Sua igitur illic paupertate, nullo interpellante fruebatur; aduersus imbræ, & frigora; quæ patientia, quæ conduplicato in humeros saccose tegebatur; tota illius cubiculi supellex, angustus ex reti sparteo lectulus, ceruicali, & matta carens: impolita rudiq[ue] in mensa libri pauci & eius quædam autographa; Christi de cruce effigies de ligno S. Apostoli Thomæ: Saxum denique cui pro ceruicali ad breuem somnum caput acclinabat, cum extra lectulum magnam noctium partem exigeret: huius supellectilis pars primaria, & diues instrumenta sui cruciandi, cilicia, catenæ ex ferro, & in iis una quæ stellularum aculeis humeros la-

niaret, riuosque sanguinis ex iis duceret. Hæc licet idem castus timor suadere illi potuerit, qui Apostolum gentium ad domandum, & frangendum corpus armaverat, ne forte, cum alius predicasset, ipse reprobui fieret; at si eius docilitas corporis, attendatur integritatim mentis ad nutum morigera, haud tam perpetua videtur, crudaque duritie torqueri debuisse: prodit enim multorum testificatio in quibus Vicarius Meliaporensis, & Ioannes Lizzanus confitentem audire soliti, quam integratam materno ex vetero tulerat, eandem sepulcro intulisse, cuius, & argumentum, & præmium censuere viri sapientes, illam à morte & tumulo integratatem cadaueris, corruptionis penitus expertem. Quibus ab te non fuerit addere (quando hic eorum memini qui aures dabant confitenti) eos pro testimonio dixisse, nihil se vñquam villo in genere ex illo audire quod possent culpæ leuis, & deliberatæ damnare: verum de hoc ipsius intore virginico quod dico, perstringi tam breuiter non æbet, cum possit aliunde indicis peculiaribus eximiæ statui. Dabat Xauerius literis operam, Parisiensi in Academia Europæ tunc vniuersitate musæo, degebat inter Convictores vnius ex Collegiis quæ pñnc etiam supersunt; qualemcumque porro id fuerit, virtutis profecto fuit admodum robustæ, & inuictæ, non plus inde improbitatis nequissimæ, quam scientiarum didicisse. In magistrum illic inciderat perditissimi pudoris (ex quo etiam breui homo fœdus lue venerea periit) frequens illi erat noctu domo exire, suosque secum Convictores discipulos, omnes in prostibula rapere seu domos impudicarum mulierum. Xauerium nec ipse, nec socij, nec blanditiæ nec preces, vel semel expugnarunt, vt ed se abripi sineret; erat tamen in ætatis vere, & flore sanguinis quo eius potissimum ardebat temperies: habitu corporis, orisque specie liberali, mite affabilis, & urbanus, nulliusque arbitrio obstrictus. Quæ sibi ab eo narrata referens Vicarius S. Thomæ, illius perfamiliaris, fassus mihi est, ait, ingenuæ, se ex quo natus esset, mulieris tactu, nec corpus, nec mentem inquinasse. Sed P. Francisci Vasquez vniuersalior, explicatiorque auctoritas solenni inrata sacramento. [Ego, inquit, audiui ex P. M. Simone Roderico, Romam primis nostris patribus appulsis, eundem M. Simonem ægrotasse, huic à M. Ignatio, M. Franciscum Xauerium datum valetudinis curatorem; quem Simon cernens ad lectuli sui quiescentem pedes, vt præscripta hora ægroti pharmacum expeditior præberet, eiusque cogitans sanctitatem, vedit ad lacernam velur accedenti cuiquam reluctantem, & renisu valido brachiorum, eum à se fortiter abigentem, interioris conatus impetu adeò vehementi, vt magnam ore sanguinis copiam eructans expurgiceretur. Rogatus in castum læpius à Simone Xauerius, eius violenter, & cruoris causam, dissimulauit semper, quoad nauim ad Indos consensurus, vrgenti tunc denique ita exposuit, sed religione interposita, fidi dum in viuis esset silentij: scito ait, mihi stater M. Simon, me Dei munere Virginitatis decus seruare haec tenus illibatum, ea vero nocte videbar per somnum in itinere esse, & in hospitio puellam nescio quam accedere

dere proprius, manumque, palpando pectori tendere, quam illa brachiorum iactatione repellebam, ut ruptis ea vi venis aliquot thoracis ore sanguinem fuderim.] Hæc Vasquez. Cœterum tam procul ab occasionibus abskinebat se, ut nisi adactus caritate perditas in viam retrahendi, nunquam cum feminis extra publicum ageret, & quambrevissime, grauique semper, & modesto affatu. Redeamus nunc ad spontaneas ipsius afflictiones, in quibus tunc non solum multus erat, cum paulum à mari, ær umbris, itineribus, labore feriatus, domi ageret inter nos; verum etiam tum, cum Apostolici munera assiduis fessus fractusque molestiis. Lectum illi sternebat, & cœrical, in nauibus collecti rudentes; in terra, nuda humus; aut si mollius, arena littoris sub dio quæ nox occupasset. Ieiunia in biuum, triduum, interdum hebdomadam producta, ne panis quidem admissa buccæ. Tradit vñus ex eius comitibus, cibum eius subinde vix oboli pretium æquasse, sumptus prandentis in ora Piscaria, quidam illinc his verbis describit. [Vino vñus est nunquam, nec pane triticeo, nisi si quando ab Lusitanis inuitatus, tunc enim appositis absque discrimine vtebatur Solus, & cum suis Oriza victitabat insulæ condita; cum p se, coctura simplici parato, vel amaro lacte: diebus celebrioribz, placentam iubebat, ex oriza componi, monebatque suos in iis delitiis Deum laudare meminissent, nec inde largius sumere quam ad vitam in Dei obsequio fulciendam.] Ita ille. Sed annis duobus, & fœsi quo conuertendis Iaponibus impendit, etiam pisce abstinuit, ne suos Bonzios ethnici, asperitate victus Euangelij præconibus anteferrent. nonnunquam & menses exegit, orizæ pugillo, & aqua contentus iter interea per niuosa & aspera faciens, sarcinaque onus immitis mercatoris, quem in equo currenrem, nudis pedibus sequebatur, vigebat tunc etiam in regnis Iaponiæ admiratio vitæ adeo austerae, & intolerande, cum eò Melchior Nonnius peruenit, narralantque præter alia Iapones, vitam radicibus aliisque, quarum amarities insignis vel tautum delibari absque grani molestia non posset; per frigidissimas regionum illarum hyemes peregrini accinctum chlamyde incessisse & perpetiendi constanti duritie, patem illi ex Bonziis fuisse neminem. Malacæ in specum prope urbem vel in solitatiam insulam secedebat, trahebatque illic hebdomadas vigiliis, iejunio, aliaque suimet diuexatione. Postremo hoc spectat heroica illa, & frequens de seipso victoria, bibenda pedum colluvia quos pauperibus lauerat; sorbenda sanæ & corporum leprosorum, & pure ulcerum exfugendo. Talem enim se sibi præstiterit S. Pater Franciscus, corporis, sui hostis crudus, & pertinax velut mancipij refractarij, quamuis nunquam non illo facili, & obsequentissimo veteretur tortuose suæ Apostolicæ expeditionis & periculorum, terra marique conforte fidissimo.

Suos vero contra in Provincialis officio, mitius quouis Patre tenuisque procurauit. Eorum neminem quoquam vñquam misit; nulli aut yrbi, dempto Otruzio, aut regno, seu foret ethiopicum sive Chri-

stianum, quin eo se antea contulisset, & periclitatus vadum, mensusque laborum grauitatem, explorasset eorum tum animi, tum corporis vites, in iis sana virtusque, & tolerabili valetudine duraturas. Inde onera appetabat humeris, & partes laborum iis adaequabat; quam item ob rem præceperat, quæcumque ab ipsis gererentur, de iis ad se particulatim prescriberent, ut hinc ipsi constaret verius, ecquid detrahendum, vel adiiciendum labori esset; hinc illi etiam impromptu defensio extitit: qua declarationi amici satisfecit, ardenter magis quam prudenter ab religioso viro data. Improbabat is longinqua itinera Sancti Patris, & caritatis officium credidit, si Franciscus Perez, qui nostris Malacæ præterat moncretur [esse videlicet P. M. Xauerium virum planè Sanctum, sed fore sanctiorem si minus peregrinaretur; esse nimium ambulonem, iamque ipsi de medio illo quod iret, Orientis orbe nihil restare]. Ita quidem vir bonus, qui pro ingenti quem edebat Malacæ animarum prouentu Xauerius, optasset illum ei vrbi æternum affigi, contra mentem sumimi Pontificis, à quo in Africam & Asiam fuerat Apostolici nuncij munere instrutus; præterque Dei consilium quo ad ultimos fines Orientis Christi nomine illustrandos creatus Apostolus. Significauit Perez candidè sancto Patri, religiosi amici sensum, cuius ille affectum gratissimum habuit, & cum suppeterent permulta grauissimi ponderis quibus prohiberetur aliter facere, hac vna ratione satisfactionem definiuit, non licere sibi suos cœco instinctu, & temerè in ea quæ nesciret loca dividere, ne forte aliorum lucraturi salutem, sua exciderent; diuersitatem soli, diuersam virtutis, & naturæ temperiem à cultoribus exigere; de regionum ingenio, & mente incolarum longe aliter sentire quos præsens experientia docuisse, ab iis quos fama, & absens narratio.] hæc ipse admodum placide. Iam morbis suorum consolatione idonea leniendis, & subsidio leuandis, mirum quam esset sollicitus. Vnum ex India remisit in Europam vt commendatoris cœli salubritate inuaretur, deditque illi commendatitias virtutis ipsius literas. Alteri iam semitabido laboris nihilo segnus amanti, urbem Christianam, maritimam, tepidioris auro, ac facilis occupationis assignauit. Goam procul adueniens offendit fratrem in extremis, cui exequiæ parabantur, cum complexu, contactu frontis, & precatiuncula fannauit. Verum sensu haud paulo acriori pungebatur, si cuius salutem ægritudo animi tentaret. Antonius Vazius Goæ tiro, virtute vt annis iunior, de se postea referebat, sollicitatum se tunc tam importuna vi ad repetendas Ægypti ollas, vt missionem peteret ab Societate: id ubi rescivit Sanctus Pater, accitum ad se adolescentulum suavissime compellans, vis ergo fili à nobis discedere? nulloque præterea addito, paucis illis fascinatum quodammodo animum, ita sibi repente reddidisse, vt ex eo ad octogesimum ætatis nunquam omnino vacillaret. Suo autem præcipuo ad firmandum religiosum propositum emolumento non caruit, viri Sancti præclaræ excogitatio, vt pro libris ad mensam, quisque accumbentibus coeteris, narraret qua via & ordine vocatus esset in Societatem, eamque historiam interpungeret commendatione diuinæ bonitatis, & grati animi moti

motibus, prout suus cuique dictaret affectus. Quod autem subinde vel priuatus ardor, vel Sancti exemplum ad magnos in Dei gloriam conatus, nonnullos ageret, ratique se illic vbi versarentur tempus, & operam londere, agros in quibus desudarent latiores optarent, & pinguorum prouuentuum; præclaros illorum laudabat spiritus, si nul tamen premebat dulci, & necessaria consolatione, monens, fructus absentis magnifica specie, sed incerta; ne vellent præsentem qui esset in manibus, tenuem licet omittere: horum unus Franciscus Enriquez animatum impiger venator; huic in ora Trauancoris, suus labor videbatur in auras vanescere, feraciorem efflagitabat campum, cui suas curas, & sacram sementem melius crederet: reddidit vir Sanctus ad eum literas, quæ ob solidum interioris Philosophiæ documentum, suum hic locum iure promerentur. [Quanto, inquit, frater carissime, tecum istic per me, libentiùs, quam per literas agerem! & si qua possem, laborum molestias leuarem, quas istic pro Christi gloria exhaus: nec me latet earum leuamen te odisse, quod ex solutiori vita in seculo ducitur: miseranda prorsus eiusmodi vita conditio, ut è contrario inuidenda fors, illorum quibus, ut ait Apostolus, *dignus non erat mundus*: ne te quæso tædeat opera minus quam velles fructuose in neophyris, regnoque infidieli, collocatae, sub hoste Christiani nominis tyranno. Illud forte quam putas præstantius quod agis, dum sagax infantes inuestigas, quos de Christi fonte beatæ paris immortalitat: nam si circumspicere animo voles, reperies profecto ex Indis vel albis, vel nigris paucos in cœlum peruenire, nisi eos qui quatuordecim annis minores, cum baptisinali innocentia excedunt è vita. Videsne frater carissime, te istic, ut dixi plus proficere quam putas? id adeo cerni in pueris licet, qui à te Baptizati, cœlesti iam fruuntur beatitudine, quam nimis carerent, si tu ex istis locis discessisses, neque eos per Baptismū Christo genuisses: enim uero sempiternus hostis animorum, te quem vehementer odit, quamprimum istinc excedere exoptat, ut ex isto Trauancoris regno in cœli regnum, nemo vocetur in posterum. Genius est eius insidiarum, maiorem alibi, diuini obsequij spem ostentare, ut in noua sollicitet atque auertat eos, qui utiliter vbi sunt operam nauant Deo. Itaque vereor ne te suo illo artificio aggressius idcirco sollicitet, ut tè istis abigat locis. At memeto te octo mensibus quibus istic versaris, plures animos conseruasse, moribundis infantibus baptizandis, quam omnibus annis quibus in Lusitania, & India fuisti. Quare desine mirari cur tibi tantum facessat negotij Sathan: quippe ille id agit, id pugnat, ut te de ista fregione expellat in aliam, vbi saluti consulas paucorum.] Et haec tenus ille ed eius ex literis, operosius foret ea exscribere, quibus significat de suis in Europa & India fratribus, quam honorificè, quam eximiè sentiret. Incredibili affectu ab Ignatio petit ut per aliquem è sociis scribi ad se distinetè iubeat, quo statu esset Societas, quot intra extraque Europam haberet prouincias, si eo usque hanc Deus protulisset; quot, & locis quibusnam, domos, & Collegia obtineret; numerum quoque professorum;

sociorum nomina, & conditionem, qui doctrina & sanctimonia præcelerent. His enim legendis, leuatum iri magnopere laborum incommoda, quos, & erat perpessus in Iaponia, & expectabat apud Sinas, ad quos esset quamprimum profecturus. Quotquot ipsi nostrorum ex India & Europa venissent epistolæ, subscripta illorum rescindebat ex iis chirographa, gerebatque secum, velut amuleta Sanctorum hominum, venerandæ dulcisque memoriarum; nec mirum appressa pediori eorum nomina gestasse, quorum animo impressas fouebat imagines. [Finem (ait claudens longissimam ad Patres in Indiam ex Iaponia epistolam) finem aliquando scribendi faciam, quanquam esse nullus finis potest, meæ erga vos vel vniuersos, vel singulos benevolentiae declarandæ, ac si diuino inter se amore diligentium, animi cerni possent, vestras (fratres) effigies utique expressas in animo cerneretis meo, quod si forte in eo tanquam in speculo, vos iplos intuentes, vestras minimè agnosceretis imagines; id scilicet eueniret, idcirco quod, cum ego maximè virtutem vestram suspiciam, vos contra vestram contemnatis infirmitatem, pro egregia vestra humilitate haudquaquam vos iplos in animo meo agnosceretis] Societati præterea Romam scribens, [Nec vero ait, quia coniunctissimum corpora Deus pñè infinito distraxit spatio, corporum disiunctio quicquam de amoris mutui vinculis laxauit quibus adstricti sumus. Nam et si non vñâ versamur, ubi solebamus, tamen perpetuò ferè nos inter nos, mentis oculis cernimus; tanta est enim vera germanæque amicitia, ut amici absentes adsint, mutuoque aspectu, & consuetudine fruantur: mea porro hæc omnium vestrum tam perpes memoria, vobis potius accepta referenda est quam mihi; si quidem vestræ preces, & sacrificia, quæ pro me homine nequam assidue facitis tantam hanc excitant in me vestri memoriam, ac desiderium; vos inquam, vos carissimi fratres in animo meo vestras imprimitis species. Quod si mea vestri memoria tarda est, fateor vestram mei longè esse maiorem. Deus vobis pro vestro merito gratiam referat; nam ego non alia ratione possum vobis satisfacere quam profitendo, me vestris meritis satisfacere nullo modo posse] Iis, ut loquitur, imaginibus suorum ita captus ut ægrè interdiu ab eorum cessaret cogitatione; haud mirum, si noctu & dormiens (quod ipsem testatur) putaret se coram præsentes habere, cernere, audire, summineque iis, tametsi somniis, animo, & corpore refici. Ad hæc ut apud nos eduntur Societatis vota, instaurabat ipse quotidiè, velut ad eam tunc recons accederet: tribus diuitem sibi pretiose & mirifice caris reliquiarum thecam de collo portabat; ossiculo Thomæ Apostoli qui fuit Christianitatis Indianæ pater, subscripto nomine; Sanctissimi parentis Ignatij, (aliorum enim quæ dixi chirographa extra thecam ferebat) & professio- nis suæ sua manu conscripta formula: huic eius in matrem optimam Societatem incredibili studio, planè tribuendum, quod periculosa turbas diuinitus viderit quas aduersus illam è sociis vñus, turbulentissimi homo ingenij, & nimium notus in Lusitania concitatbat. Consensu nauii

Xauerius

Xauerio adstabant nostri & inter mutuas salutationes precabantur fau-
stam nauigationem, cum inopinato abalienatus à sensibus in lectum col-
labitus, iacet que illic aliquot horas immobilis, post vbi denique se rece-
pit, ah! inquit, & reum de nomine notauit; Ignoscat tibi Deus, nec
plura, quæ deinde ex Lusitania, qualia fuissent, plus nimio constitit, &
mentis à corpore alienatio, collara cum improbis quos dixi motibus, in
eadem momenta incidisse. Sunt quæ huc etiam faciant de hoc eius affe-
ctu intimo in Sociatem viuierat, & singulos, ut est complecti
omnes de genibus quoties rediret peregrè, vel abiret: appulsos ex Eu-
ropa, lætis lachrimis, & festa comitate excipere: laudare passim per li-
teras, pro cuiusque virtute, maximè defunctorum, quorum primus Adamus
Franceschius quem anno 1549. nondum Sacerdotem primumque de
Societate, ex Indiis ut pię creditur, mors cœlo transcriptit; post mes-
sem animorum copiosissimam infatigabili opera Gocini, & in ota Písca-
ria in qua vitæ finem imposuit collectam. De hoc ad Simonem in Lusita-
niam ita Xauerius. [Placuit Deo suauissimum fratrem nostrum Ada-
mum Franceschium ad laborum præmium vocare; quos sanè multos gra-
uesque exantlauit; vitæ mors eius egregiè respondit, vita quidem illius,
quod & ipse oculis probauit, & mecum alij confirmant, Sanctitate flo-
ruit: vir erat insigni pietate, & ad infidelium salutem ingentis animi, &
ardoris. Eius cette mihi apud Deum suffragia impensis expecto quām
mea tribuo: puto enim in saluo consistere, & felicitate illa frui ad quam
erat à Deo conditus] illud demum eiusdem, affectus in Societatem te-
nerrimi, quod alias memini si oblitus fuero tui, Societas Iesu; oblinioni detur
dectera mea.

Gubernatio
Xau. eximia.

Sed hanc nihilominus amarissimi patris in suos caritatem, comita-
batur æquo passu, prouidentia sedula sapientissimi rectoris; Mari quinis
interdum, milliarium millibus remenso, illos reuisebat, inspecturus illo-
rum viuendi, agendi, laborandique rationes, & si qua in paruo eatenus
Societatis corpusculo pars male haberet, medicinam facturus; amputa-
tur si qua putruisset: & vero non paucos, esto manu suspensa, & sobria,
sed forti firmaque amputauit, quorum postea in Societate ut quenquam
reponeret nullis precibus se flecti passus est, ne Proregis quidem; & pau-
cos prætulit Instituto pares, multis exemplo nocentioribus quam utili-
bus numero. Nec illudi sibi sinebat spe blanda meliorum, ac ne arte qui-
dem ac studio animalium Deo querendarum, quo eorum nonnulli in tan-
ta operarum penuria valebant plurimum (ut fuit Mansilla & Gomezius
de quibus nos pridem) non, inquam, eorum idcirco refractariam, fa-
stuosam, intraetabilem indolem clausis oculis ferebat. Conversionem
enam animalium quam profitetur Societas, artis, aut industriae opus haud-
quaquam censebat esse, sed virtutis & Spiritus, cuius in alios redundet
exuberantia; quam vero molirentur homines virtute deoque vacui, aliena
esse ab Societate. Quare suis cæbro in memorem reuocabat, æternis
ligni

ignibas torqueri non paucos, quorum permodi sermonibus complures probique effecti cœlo fruerentur: sparsos quoque in dissipata regna, subinde colligebat domum; vbi horas nocturnas cogebatur iis dare, quod quouis in loco degeret dics illi totos externorum salus præriperebat; noctu igitur ilios feruidè horrabatur, extercebatur serio ad virtutem, docebat scripto vnumquicunque de officiis Apostolici muneri sibi concrediti, eiusque iis germinos instinctus inserebat: nostri vero omnino persuasum habebant, de rebus Orientis, priuatim aut publicè quicquid statueret id illi cœlitus indicari: certè ambigi non potest quin peculiari diuini Spiritus impulsu in iis ageretur. Nam inscius Constitutionum quas primus post eius obitum Antonius Quadrius in Indiam detulit, sic tamen ex eorum mente Societatem gubernabat, vt si prius à Deo legendas accepisset quam Ignatius scribendas, nec videntur fuisse recturi aliter, Ignatius si foret in India, & Xauertius in Europa: cum eum ab suis animarum causa longe distraheret, præsentem se illis sistebat per literas, quæ si nobis de illo nihil suppetteret aliud, animi eius effigiem vel solæ ad viuum exprimerent; adeò totus in iis legitur, seque ipse perfectè nihil minus cogitans describit, dum pingit speciem Euangelici ministri, & de suo exemplo, quod imitentur exemplar proponit, eas literas quocumque per Indiam, vbi nostros versari contingere curabat transmitti, & ab iis ad amicos, ipsamque adeò in Europam earum ibant apographa, velut preciosæ orbis illius margaritæ, tanquam ab Orientali quod in vere hirundinum loco ad nos missa. vt male de literis impij Iamblici, impius aiebat Imperator. Illarum vna Maioricæ perlecta, virum magnum Hieronymum Natalem Socierati dedit, cum in debellando ipsius animo frustra Ignatius annos aliquot laborasset. Eas summi Pontifices, eas expetebant, experiere Cardinales; his S. Philippus Nerius diuino amore, & animarum studio incendebat sese, legendas tradebat discipulis, afficibatur in Societatem magnificensius quam quibusvis eorum quæ à me referuntur. Eorum nunc bona pars juris publici facta, eo compendio leditatur, vt in Xauerini scite cadat quod de Martyre Cypriano Nazianzenus scribit. *Plures ipse per epistolæ martyres fieri, quam illi ipsi qui martyribus assistebant.* Magno numero selecta capita strenuorum, & præstantium hominum de seculo in Societatem, ex Europa in Indiam pellexerunt, vt Christi gloria, & animarum saluti; profuso sanguine gloriösè litarent. Iam illa quæ prouidè ad sanctimoniam disciplinam, utilemque laborem mandasset, accuratione maxima exigebat, & si qui ab iis exortassent, miti & placida, vel si opus acri admonitione corrigebat. Ecclesiæ Præsides, Goanum Episcopum, Cinensem Vicarium, Meliapotensem, Malacensem, & alios volebat ab nostris omni demissionis Religiosæ officio coli, sic vt eorum ex naru omnino penderent. In quo ipse tametsi Apostolicus Nuncius tam excellenter iis præbat, vt si quando etiam publice in aliquem Præfulem incidesset, ad manus osculum in genua coram procideret; nec aut ullum, iter aut

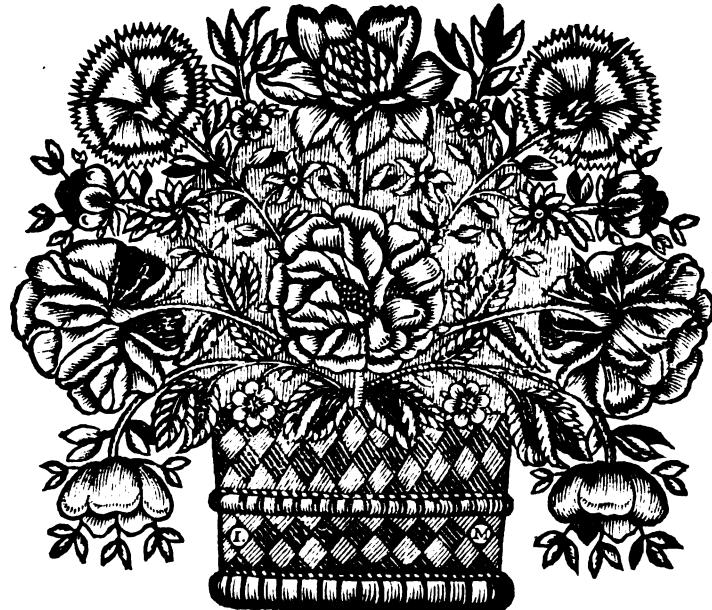
Orat. de S. Cy-
priano.

aut negotium moueret, alicuius in Dei obsequium momenti, nisi consulto, & assentiente Episcopo. Commendarat ex nostris Sacerdoti, Christianos urbis S. Thomæ; accepit hunc, utique minus prudenter quam feruide à Vicario dissidere, illoque ab nobis amandando fortassis non abstinuisset, nisi obseruasset eius senectutem, & veterem aliquam cum Ignatio commorationem, sed cordatissima grauissimaque epistola illius tumorem & imprudentiam castigauit. Exprobrait homini quod ex sancto Ignatij coniunctu, & consuetudine tam patum profecisset, immo quod ex ea damnri plus quam boni, per imprudentiam retulisset, ac [fallimini, ait, tu tuique similes, qui absque insigni vestri demissione, rebus ipsis populo probata, hoc solo quod estis de Societate, vultis omnia ex arbitrio vestro geri; & flocci facitis virtutes quæ B. P. N. Ignatium in tantum honoris, & auctoritatis extulere; auctoritatem ambitis, virtutum ad eā præsidia spernitis. Monet insuper præstare pauca tranquille ac placide agere, quam multa cū offensione & tumultu; alioqui plura manu destrui laua, quam ædificentur dextræ; & æquo maiora & immoderatus appetenti omnia perire. Post hæc, & alia; subiungit. Per ego te amo rem; & obedientiam quam debes P. Ignatio; precor his acceptis Vicarium confessim adeas, & flexo coram utroque genu, petita errati eatenus venia, manum illius osculere, quanquam mihi gratius fuerit si etiam pedes, foreque spondeas ut dum illic hærebis, nunquam ab eius nutu vel vnguen transuersum abeas, & gaudebis omnino, mihi crede, animam acturus, quæ dixi fecisse. Certo confidenterque spera ubi te homines tui contemptorem perspexerint impetraturum te ex iis, quicquid in auxilium animarum, & Dei gloriam optaris. Si scias mi frater quantus mihi affectus hæc ad te dictauerit, mei tñi noctuque opinor memineris, fortassis etiam in lachrimas ieris. Si possent homines dum viuant mutuos animos introspicere, tute profecto in meo reperires.] Hæc ille quibus boni Patris, & boni Rectoris apre officia copulans, acerbum, dulci; & cantu pastore pedum ex Nazianzeni documento prudenter miscuit. Illa demum eius interposito Ignatij nomine, conueniendi Vicarij obsecratio, quam sublimi loco sanctitatem Ignatij haberet ostendit, cuius nempe obiectum erranti filio solum nomen, putarer posse illum in viam redigere. Itaque supremas ad eum epistolas distinctè inscribit [sancto Patri] eumque compellans, vestra sancta caritas inquit, nec de illo cum nostris (quod fuit illi perfumiliare) nisi Beati, Sanctiue titulo loquebatur, eius ad se, suasque ad eum literas flens, ac de genib[us] legebat, scribebat que. Obtestatur ab eo ad se mitti Spiritus sui alumnum aliquem, suo fistum pollice, & nutu, quem haberet animi præceptorem, stimulatorem ignauia, & quo algebat frigoris depulsorem; iniecta sibi, de caritatis ipsius fornace scintilla. Nec semel paratissimam ad quævis Obedientiam illi defert, breuitate illa cupiens ab eo percipi, tacita qualibet ampliori explicatione quæ desiderio petitionem adiungeret, se nimirum co tantum

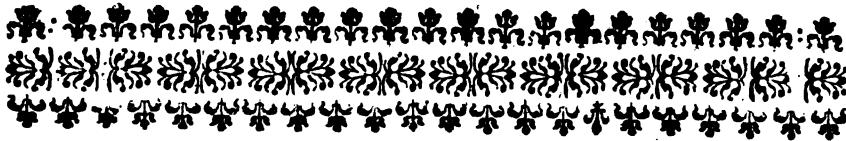
352 *De vita & gestis Eccl. Liber Quartus.*

tantum innuente totis decessurum Indiis, totoque Oriente, iteratoque Oceano adiuolaturum ad eum reuisendum, ponendaque sub eo de nro religiosi tyrocinij rudimenta. Atque hic mihi de magni Xauerij gestis, ac virtutibus limes esto.

Sequentur quamprimum, si Deus annuerit, gesta deinceps in Asia à Patribus Societatis IESV qui Xauerij labores emulati, eam religiosa opera coluerunt.

INDEX

INDEX.

VOCVM ET RERV M
notatu digniorum, quæ in
his de vitâ & gestis Sancti
Francisci Xauerij Libris con-
tinentur.

*Prior littera p. paginam, sequens n. nu-
merum indicant.*

A

- A**SENTIA cognoscit Xau. p. 217. & 258. n. 14.
Acenum inter regna Insulæ Somatræ maximum. p. 106.
n. 29. Rex Acennorum Malacam impedit. p. 107. num. 29.
Vide Malaca.
Acenos Lusitani expugnant pauci innumeros. pag. 114. & 115.
num. 36
Adamus Francechius primus è Societate in India occumbit. p. 349. n. 71.
Eius animi dotes à Xau. laudatæ. ibid.
Ærumnæ Xauerij postremæ. p. 276. & 277. n. 30
Affabilitas, Conueriones mirabiles affabilitatæ Xau. peractæ p. 333.
& seq. n. 67
Amanguccium nobilis & opulenta inter Iaponias ciuitas. p. 175. n. 23.
Regni caput, ibid. turpissimis sceleribus addicta. ibidem. Illic male ha-
betur Xauerius. ibidem. Coram Rege, sed frustra Christum prædi-
cat. p. 276 n. 24
Amanguccium Bonziorum scelere euertitur; p. 202. 203. & 204. n. 39.
Rex perit, ibidem. Nostri periclitantur. ibidem. Frater Regis Bungi

I N D E X

- Rex Amanguccij eligitur, p. 104.n.49
 Amanguuum redit. Xau. Fidej illuc inducendæ p. 180.num.27. magno illic
 successu Christum prædicat concessâ ab Rege facultate. ibid.
 A manguccianorum conuersio. p. 183. & 184. n. 30. Fernandius Xauerij
 Socius alter purulentum ab Amangucciano in faciem sputum excipit. p. 184.
 n. 30. & eius patientiæ admiratione virum sapientē ad Christū conuertit.
 Amazones, Vide Socotora.
- In Amboinum ex Molucis transit Xauerius magno sui desiderio. pag. 102.
 num. 25. vbi mira agit, absentia videt, prædictit periculum nauis. p. 103.
 104.n.26
- Antonius Criminalis Xauerij Socius p. 1; 8. n. 1. Eius ortus, patria & pri-
 ma ætas. p. 238. & 239. n. 1. Horrendo viro ex fratre nepotem liberat.
 p. 240. n. 2. In Societatem admittitur. p. 240. & 241.n. 3. In Lusitaniam
 ad studia proficiscitur. ibidem. Vela facit in Indiam. p. 241.n. 3. Martyrij
 illius causa & modus p. 241. 242. 243. & 244. n. 4. Criminalis virtutes
 & magna Sanctitatis fama, p. 244. & seq. Eius litteræ humilitatem spiran-
 tes. p. 248. & 249.n.6
- Apparatus Xau. ad profectionem Indicam. p. 8
- Apostolatus, Xauerij ad Apostolatum Indorum electio. p. 4. n. 5
- Apostolatus Indici præfigia Xau. p. 7.n.6
- Ad Apostolicum ministerium Xauerij institutio. p. 165. & 166.n.13. Quales
 esse debent Ministri Apostolici. ibid.
- Apostolus verus non minus studio paupertatis, quam animarum in cenditur.
 p. 177.n. 26
- Aqua vice olei ardet in lucernis. p. 295. n.45
- Aquam saltam in dulcem conuertit Xau. p. 264. & 265.n.20
- Ardor Xau. domandi sui. p. 3.n.4
- Ataides Malacæ Præfectus, Xauerij profectionem in Sinas impedit. p. 258.
 n. 15. Vexat Xauerium magno patientiæ documento. p. 260. & 261.n.16.
- Punitur diuinitus ut à Sancto prædictum fuerat. p. 261. & 262.n.17

B

- B** Aptizat Xau. cum suis Regem Vlatis miraculo seruatum. p. 93. n. 18
 Reginam Ternatis. p. 96.n.20
- Bononia, Xauerij Bononiâ transitus. p. 10.n.9.
- Bonzijs Sacrorum Iaponia Ministri. p. 155.n.6. eorum vita sceleratissima. ibid.
 Dirè à Bonzijs sed frustra impugnatur Xauerius p. 167. n.14. odio, &
 contemptui fiunt. p. 185. & 186.n.31. horum nonnulli ad Christum acce-
 dunt, ibid. Cenobiorum numerus quæ Bonzij, Amanguccij habent.
 ibid.
- Bonziorum in Xauerium rabies, & in Christianam doctrinam calumniæ
 p. 186. 187. & 188.n.32. Xauerius, à Iaponiis Magnus Bonzius dictus vul-
 go. p. 118.n.32
- Bonzio

R E R V M.

- Bonziorum in Xau. seditio à Rege Saxumæ excitata. p. 170. n. 18. Furor in
Xauerium. p. 179. n. 26. Eorum instituta, & vita à Faicondono ad ostensio-
nationem exhibita. p. 196. n. 36
- Brachium Xau. dum Romam defertur, nauim à piratis tuetur. pag. 285. &
286. n. 40
- Bracmanes qui, & vnde sic nominati. p. 40. n. 30. eorum origo fabulosa,
Religio, sceleratissima vita, ibid. Bracmanum auctoritas fraudibus quæ-
sita, & hypocrisi. p. 40. n. 31
- Bracmanum arcana à Christianis ducta, &c. contrariis dogmatis fœdata,
p. 42. n. 32. Eorum doctrina me templicosi Pythagoræ conformis p. 31.
n. 26. Obstinatissimi in errore & flagitiis. p. 43. n. 33
- Braus in Societatem à Xau. admittitur.
- Bungi Rex, Funarium Regni caput, Xauerium inuitat. p. 189. num. 33. Eius ad
illum literæ. p. 19. n. 34. Lusitani Xauerium ad Regem Bungi magnifico
apparatu deducunt. p. 19. n. 34. Pompæ descriptio & ordo. ibid. Excipitur
à Rege Xauerius solemni apparatu. p. 193. & 194. n. 35. Amborum collo-
quium. p. 195. & 196. n. 36. eidem cum Rege mensæ accumbit Xauerius.
p. 197. n. 36. Conuerstiones Funnaij. & Regis emendatio. p. 196. & seq.
n. 37. Disputatio Xau. cum magni neminiis Bonzio, illiusque conuersio.
p. 198. n. 47. Regis Bungi aduersus scelerata Bonziorum placita, decreta.
p. 199. n. 37

C

- C**æcus, Vide Oculus.
- Cancer ex mari Crucifixum ad Xauerium refert. p. 92. n. 16
- Cangoximæ primorum Christianorum fortitudo. p. 171. n. 19
- Captiuum liberat Xau. p. 299. n. 49
- Cemalicoginus quid Iaponicè signet. p. 191. n. 34
- Charitas, mira Xauerij in nau. p. 21. n. 19
- Erga Christianos Oræ Picariæ. p. 53. n. 38. Malace. p. 85. n. 9
- In Socio. p. 345. 346. 347. & 348. n. 71
- Erga Deum. p. 306. 307. & 308. n. 55. Erga egenos. pag. 316. 317. 318.
& 319. n. 61. In animas. p. 320. & seq. n. 62
- Inuicta malis. p. 310. & 311. n. 57
- Christianorum octo, procul absens Xau. necem videt. p. 99. n. 22
- Christianæ fidei summâ recitatâ cotam, voce magnâ, multos conuertit
Xauerius. p. 157. n. 26
- Cocini/Parrum labor. p. 231. n. 59
- Collegium, Fundatio Collegij Soc. Iesu, Goæ. p. 51. n. 37
- Contumelia, contumeliosus Xauerio Erthnicus punitur diuinitus. p. 34.
num. 19
- Conuersio Xauerij. p. 2. n. 2
- Conuerstiones operâ Lusitanorum. p. 68. n. 49

INDEX

- Conuersio trium Iaponum. p.130.& 131.n.50. Eorum virtus. ibidem.
 Conuerit perditum, cuius animum intropsexerat Xau. pag. 122. & 123.
 num. 42
- Corona Xauerij naufragum seruat. p.74.n.54
 Corporis, Maceratio corporis Xauerij. p.345.n.70
- Corpus Xau. mortui trimestri calce viuâ sepultum, integrum reperitur.
 p.279. & 280. n. 35. Malacam relatum, mox pestilentiam ab ea expel-
 lit. p.281. & 282. n.36. Nausis qua vehebatur bis miraculo naufragium
 cuadit. p.282. & 283. n.37. Goæ cum pompa excipitur. p.283 & 284.
 n.38. Miraculis claret. ibidem. Corruptionis expers perseverat. p.285.
 num. 39
- Criminalis, Vide Antonius.
- Crucifixi effigies lignea toties sanguinem sudat, quoties Xauerius grauius
 aliquid patitur. p.279.n.34
- Crux, Ad Crucem Xau. Miracula. p.300.& 301.n.50
- Crucis efficacitas aduersus dæmones. p.137.n.55

D

- D**Aius quid Iaponicè sonet. p.186.n.32
 Dæmones orantem Xauerium atrociter cædunt. p.73.n.53
 Decreta regia in gratiam Christianitatis Indiæ ab Xauerio procurata, sed
 irrita. p.64.n.45
- Denix Idolum Iapon. p.152.n.5
- Deus plecit oris carcinode conuitantem Xau. p.169.& 170. n 17
- Disputatio Xauerij contra Fucarond. Bonzium. p.207. & 208.n.43. It era-
 tur cum eodem, cclebrior. p.211.& 212.n.45. Eius capita. p.212.n.46.
 Alia cum magni nominis Bonzio. p.198. n.37. Iteratæ cum aliis Bon-
 ziis Disputationes. p.214.215.216. & 217. n. 47. Earum exitus. ibidem.
 Postrema cum Bonziis. p.217.& seq.n.48
- Disputatio Amanguccij cum P. Turriano, eiusque forma. p.200.201. & 202.
 num.34
- Doctores Sorbonicos inuitat Xauerius ad Indos. p.60.n.43

E

- E**Cclesiam inuitis aliquibus Societati datam, Xauerius reddit. p.252.
 num. 9
- Echiandoni arx mirabilis. p.171. & 172.n.20. Eius descriptio, & constru-
 ctio in solido saxo. ibidem. Clara illic Xauerij gesta. ibid.
- Eleemosyna, Ad Eleemosynam pecunias miraculo inuenit. p.75. n.55
- Epistola Xauerij ad Ignatium Bononiâ missa. p.10.n.9
- Exercitia obit Xau. & quomodo. } p.3.n.3
- Exercitus, Xauerius solus Exercitum hostium fugat. p.55.n.41
- Famulus,

R E R V M.

F

- F**Amulus, Xauerius sese mercatoribus aliquot equitibus locat, & cur
p.179.n.26
- Fides, Primus in Piscariam insulam Fidei ingressus. p.34.n.27
- Firandum petit Xau. eiusque illic gesta. p.174.n.22
- Fossa, tormenti gentis cunctis retro saeculis inauditum. 178.n.26
- Franceschius, Vide Adamus.

G

- G**igas, Xauer. baptizans statuâ Gigantis conspicitur. p. 266. & 267.
num. 22
- Goa, Vlissipone Goam iter. p.17.n.15
- Goa Insula, & vrbs, qualis cum in eam Xauerius venit. p.29. n.25. Illic à
Xauerio gesta. pag.32.n.26
- Göt Societatis labores fructuosí. p.224.& 225.n.56
- Gomez, quis & qualis. p.250.n.7. E Societate eiicitur p.253. n.11
- Gonsaluu, Gonfalu Epistola ad Ignatium de itineris ad Indiam difficulta-
te & periculis. p.19.n.18
- Gubermatio Xauerij eximia. p.349.n.72

H

- H**ebdomadam jejunus exigit Xauerius. p.71.n.50
- Historiam de vita Redemptoris laponicè reddit Xau. p.176.n.19
- Humilitas & Caritas Xauerij euntis in Lutitaniam. p.9. n. 8

I

- I**aponia, Situs, partes, ingenium Iaponiæ. p.145.& 147.n.1
- In Iaponiam ire decernit Xauerius. p.132.n.51. Nauigatio Xauerij in Ia-
ponian & eius aduersa. p.137.138.& 139.n.5
- Iaponum forma, & mores. p. 146. & 147. n.2. Ad litteras & arma inge-
nium. p.148. 149.& 150.n.3. gubernat.o ciuilis, & sacra p.150. & 151
num 4
- Iaponum dñj. p.152.153.& 154.n.5
- Sacra verorum iimica. ibidem. Denix Idolum Iaponum ibid. Xaca Mel-
fias ibid. Theologia Iaponiorum. ibid. Doctrina de nihilo. ibid. Clerus
Idolol. Iaponiæ. p.155.& 156. n 6. Præparatio Xauerij ad prædic. Iapon.
p. 157. & 158. Sacro die Assumptæ Virginis ad portum Iaponiæ appli-
cuit Xauerius. p.156.n.6
- Iaponio

INDEX

- Iaponiorum primæ à Xauerio conuersiones. p. 164. & 165. n. 12. Miracula Xauerij in Iaponia. p. 168. n. 15
 Eorum modus salutandi. p. 194. n. 35
 Iejunium, Hebdomadam iejunus exigit Xauerius. p. 71. n. 50
 Ignatius Xauerium sibi conciliat. p. 2. n. 2
 Imago, Ad Imaginem Xau. miracula. p. 301. & seq. n. 51
 India, situs Indiæ cis Gangein p. 28. n. 24
 Status Indiæ infelix cum in eâ peruenit Xauerius. p. 30. n. 26. Labores Soc. in India, dum Xauerius agit in Iaponia. p. 222. & seq. n. 53. De his litteræ Goani Episcopiad Ignat. p. 223. n. 45
 Institutiones Xau. Christianæ Fidei, ac vitæ, lingua Indorum, rhythmisque conditæ. p. n. 6. 84. 4.
 Ioannis II I. Lusitaniae Regis in Societatem beneficia. p. 224. n. 55.
 Loguei qui & quales. p. 235. n. 61. Illorum primarius ad Christum conuertitur. p. 235. & 236 n. 61
 Iter Indicum nunc quam olim facilius. p. 19. n. 18

L

- L** Abores Xauerij strenui in Amboino. p. 89. & 90 n. 12. 13
 Lauretum, Xauerij Laureto transitus. p. 10. n. 9
 Leprosus repente mundatur. p. 168. n. 15
 Linguarum donum Xauerio sicut olim Apostolis. p. 159 & 160 n. 9
 Litteræ Goanni Episcopi ad Ignatium de laboribus Societatis in India. p. 223. n. 45
 Litteræ & mandata Xauerij ante illius mortem. p. 275. & 276. n. 28
 Litteræ Ignatij Romanum Xauerium reuocantis. p. 293. & 294. n. 42
 Lusitani, Conueriones opera Lusitanorum. p. 68 n. 49
 Lusitani expugnant pauci Accenos innumeros. p. 114. & 115. n. 36. Rex Parlis vltro regnum suum Lusitanorum clientelæ subdit. p. 115. & 116. n. 27.
 Vexantur cum Xau. à Bonziis, & quomodo. p. 205. & 206. n. 42
 Lusitanum familiarem suum periculi monuit Xauerius, quod aditūræ essent eius merces magno empia; perituræ omnino, nisi periculo occurrisset ipse qui monuerat. p. 84. n. 7
 Lusorem desperabendum iubet ludum repetere Xauerius, facitque eorum quæ amiserat victorem. p. 81. n. 2

M

- M** Alaca celeberrimum totius Asie ad mare Emporium p. 79. n. 1. eius situs, ingenium, &c. ibid. Illic ver perpetuum. p. 80. n. 1. cœlum amœnum licet sub Zona torrida. ibid. Malaca nouam formam induit ex quo pótiti sunt eâ Lusitani. ibid. Malacenses quales. ibid.

R E R V M.

- Malacæ agens Xauerius, ex perlatis Româ, & ex Lusitania litteris, Societas incrementa didicit. p.8.6. n.9 Ex eâ discedens duo vaticinatur. p.87 num. 10
- Malacam Rex Acennorum armis impetrat. p.106. & 107.n.29. Xauerius pugnam contra spem omnem suadet. p.108.& 109.n.30. Disturbatur con-silium Malacensium infelici casu volubile. p.100.& 116.n.31. Restituuntur Xauerij precibus, suasu, & vaticinio, p.111. n.32. Vaticinium impletur p.111 n.33. Malacæ contra Xauerium tumultus. pag.112. & seq. n.34. Viantanæ Rex Malacam impetrat. p.113.n.5. Illic mira quædam ad Xau. prædicta. p.105. & seq.n.18
- Malacam obfessam captamque & magnâ ex parte dirutam longè dissipata enunciat Xau. p.218.n.51
- Malacæ publicè, celebrantur Xauerij gesta in Iaponia. p.249.& seq. num.7. Hanc vrberem deserit Xau. p.162. & seq n.19
- Maldiuaæ Insulæ, p.231. n.59. Earum numerus, situs & ingenium ibidem Regis Maldiuarum conuersio. ibid.
- Manara Insula, p.60. n 44. Eius situs & natura, ibidem. Conuersio & Martyrium. ibid.
- Mare de sterili pisculentum redditur, à Xauer. p.168.n.15
- Mari demersum Mahumetani filium sexto hinc die restituit Xau. pag.265. num. 21
- Martyrium, Ardens Martyrij desiderium Xau. p.315. & seq.n.60
- Mauri Regni inopia & conditio infelix. p.96. n.21. In illud Xauer. Christum inferre parat. ibidem. Mauri Incolæ truces, & ferino more viuentes. p.97.n.21. excipit comiter ab iis, prædicat, ibid. periclitatur. ibid.
- Meacum Iaponici sedes imperij, quæ & quanta. p.176.& 177 n.25. Meacum, quid significet. ibid. Itineris Meacensis ærumnæ & vacuus succcessus. p.177.178. & 179.n.26
- Meliapor vrbs, vulgo Sancti Thomæ. p.72. n.52. Eius situs antiquus, ibid. ædes sacra Meliapore à sancto Thoma constructa, eiusque descriptio, ibidem. Ad eam iter aggreditur Xau. & cur. p.71.n.49
- Melinda, Melindæ descriptio elegans. p.24.n.22. Melindam classis applicat. ibidem. Melinda soluit classis, p.25.n.23
- Metemplicoſis à Iaponiis recepta. p.208.n.43
- Miracula Xauerij in ora Piscaria. p.47.n.36
- Miracula in domo edita, cui bene precatus fuerat Xauerius. p.82.n.5
- Miracula, ab Xauerio complura, Malacæ edita. p.83.& 84.n.6
- Miracula Xauerij post mortem Coçate edita. p.295.n.43
- Miracula Xauerij in gratiam ægrotantium, nautarum sitientium ; nauigantium, pescatorum. p.295.296. & 297.n.46. Multis videndum se exhibet, in eorum salutem. p.297.& 298.n.47
- Missionibus Operarios assignat. Xau. p.253.& 254.n.12
- Molucæ Insulæ, p.88. n.11. Earum situs, & natura. ibid. Ad Molucas ex Mauro redit Xauer. & fructuosè in iis laborat. p.101. n.24

Z z

Moni

I N D E X

- Monita Xauerij in discessu Regi Bungi data. p.204. & 205. n.41
 Morbus Xau. supremus. p.277. & 278. n.32
 Moribundus adstanti iuueni exitium prædictit. p.278. & 279. n.33
 Mors Xauerij. p.278. & seq. n.33
 Mortem prædictit Xauerius Arausio. p.92. n.14
 Mortis suæ prænoscit tempus Xau. p.277. n.31
 Mortuum excitat Malacæ Xau. p.258. n.14
 Mortui tres ad vitam ab eo reuocantur. p.301. & seq. n.53
 Mozambicum. p.22. n.20. Illius situs & natura, ibidem. Classis quâ vche-
 batur Xau. Illuc applicat. ibid.

N

- N** Aires, quid sonet. p.227. n.57
 Naufragium Ioannis Galuani procul cognoscit Xauerius. p.94. n.19
 Nauigatio Indica ærumnosa. p.18. n.17
 Nauis, moles nautum gaulorum ex Europa in Indiam. p.17. n.15
 Nauium duarum alteram nunquam, alteram breui perituram prædictit Xau.
 p. 219. n.51. Prædictioni euentus respondet. p.220. 211. n.51
 Nomen, Nominibus sigillatim suis, pueros quos nunquam viderat, compel-
 lat Xauerius. p.81. n.3
 Noctes quibus rebus occuparet Xauerius. p.82. n.4
 Nuncius, Xauerius diplomate quadruplici Apostolicus Nuncius dicitur.
 p.14. n.13

O

- O** Culos effosso cæco reddit Xauerius. p.299. n.47
 Omnibus omnia fiebat Xauerius. p.32. & seq. n.66
 Oratio, Dies solus quadraginta orando Patauij transigit Xau. p.4. num. 4.
 Eius assiduitas orandi. p.308. & seq. n.56
 Orantem dæmones atrociter cædunt. p.73. n.53
 Oræ Piscariæ eximia pietas. p. 232. & seq. n.60. Tempa illic à Patribus
 Societatis fundata. p.233. n.66
 Vide Piscaria. p.146. n.7
 Ordo militaris Religiosorum ethnicorum Iaponiæ.

P

- P** Agodes, quid. pag. 41. n. 31. Bracmanum commenta de Pagodibus
 ibid.
 Parænesis Xau. ad missionis Iaponicæ candidatos. p.159. n.9
 Parisiij, Europæ totius celeberrimum ad litteras omnis emporium, pag. 2.
 num. 1 Partus

R E R V M.

- Partus , Sanatur ab Xauerio ethnica foemina partus doloribus saeuissimis
conflictata , mortique proxima. p.36.n.28
- Patria, Inf. lutatam præterit patriam Xauerius. p.12.n.11
- Paupertas Xauerij. p.343.n.70. Summa in itinere Indico, p.16.n.14
- Perditianum introspicit ; & conuertit. p.122 & 123.n.42
- Pereira Xauerio peramicus luculentam officiorum erga Sanctum , vti ab eo
prænunciatum fuerat, mercedem à Deo recepit. p.162.n.18
- Periculum , Xau. vitæ periculum domandi sui ardore incursum miraculo
euadit. p.3. n.4
- Periclitantes corpore & animâ iuuat, p.11.n.10
- Pericula & perpessiones Xau. in Mari. p.311.& 312.n.38. In Terra. p.312.
313.& 314.n.59
- Pestis ab Xauerio extincta. p.67.n.48
- Pestilentia iictis Malacæ inseruit Xau. p.157. & seq. n.14
- Piscaria Insula , illius situs. p.34. n.27. Primus in Piscariam Fidei ingressus.
ibidem. Primus Xauerij in illâ labor, p.36. n.28. Quam uberes fructus
ex Piscaria Insulâ. p.38.n.29
- Piscariam reuisit Xauerius, p.118. & 119. n.40. Vbi Socios certis ad con-
uerzionem barbarorum regulis instituit. ibid.
- Pluuiia impetratur ad crucem à Xauerio eretam. p.104. & 105.n.27
- Pœna, Voluntariis pœnis Xau. perditorum conuerzionem, impetrat. p.338.
& seq. n.68
- Precatio Xauerio perfamiliaris ad Christum. p.211.n.50
- Peædicatio Xau. p.325.& seq.
- Prædicatio prima Xauerij Saxumæ , Rege annuenre. pag. 162. & seq.
num. 11
- Prædictus nauis periculum. p.92.n.15
- Prædictiones Xau. duæ. p.224.n.51.
- Prænuntiat bonam mortem Baptizato. p.93.n.17
- Prophetiae insignes Xauerij duæ. p.65.n.46
- Prophetiae Xauerij de Ioanne Eiro. pag. 76. num. 56. De eodem historia
ibid.
- Puer ægrotus repente sanatur. p.168.n.19

R

- R** E sponsio, Xau. vnâ responsione multis petitionibus diuersissimis de re-
bus. satisfacit. p. 181.n. 29
- Rex , Vide Bungi.
- Regum ad Christum conuersio. p.327 & 328 n 65
- Rot. Rom. Relationes trium Cognitorum Rot. Rom. de Xauerio. p.15.
num. 13

INDEX

S

- S**agittâ Xauerius vulneratur. p.55. n.40. Exercitum hostium solus fugat
p.55. n.41
- Sancianum Insula, *Sam-ces* Sinis dicta. p.267. n.23. Eius situs & natura.
ibid. Portus admodum commodus ibid. Miracula Xau. in Sanciano, &
propheticus spiritus. p.270 & 271. n.25.
- Sanctitas, Iminensa de Xauerij Sanctitate fama, apud Ethnicos. Mauros,
Christianos, Socios, &c. p.286. 287. 288. & seq.
- Sanctitas animæ Xau. p.305. & 306. n.54
- Saraceni, Saracenorum in Parauosodium. p.35. n.27.
- Saxumæ Xauerij prima prædicatio. p.162. & seq. n. 11. Saxumæ habetur
ratio urbanitatis scrupulosissima. ibid. Xauerium de Christi fide audit
frequenti aula Rex Saxumæ. p.156. & 157. n.7
- Scapham amissam cum suis Naui restituit Xau. p.120. & seq. n.50. eius ad
hoc precatio. ibid.
- Seminarium, fundatio Seminarij sanctæ Fidei, Goæ Neophitis alendis & in
fide Christiana instituendis. p.5. n.37
- Seminarium Indorum Goæ restituit Xau. p.253. n.10
- Sententia Xauerijde futuro Generali Præposito, & de constitutionibus, au-
tographo concepta ante suum ad Indos discessum. p.9. n.8
- Sinas Euangeli subdere decernit Xau. p.217. & 218. n.50. Illuc Socios
sibi eligit. Xau. p.255. & 256. n.13
- Sinarum profecitionem meditanti prima Xauerio objecta obstacula. p.271.
& seq. n.26. Alia à mercatoribus objecta remora. p.273. & seq. n.27
- Societas, Incrementa Societatis ex perlatis Româ & ex Lusitania litteris.
Xau. Malacæ agens didicit. p.86. n.9
- Socios certis ad conuersione barborum regulis instituit, Xauer. pag. 1. 8.
& seq. num.40
- Socotra insula, eius situs natura, descriptio. p.25. n.23. Illic aloë totius
Orientis præstantissimum. pag. 16. n.23. Socotra Amazonum patria
ibid.
- Socotrae incolarum barbaries, ritus & Religio. p.26. n.23. Suminam vine-
rationem apud illos S. Thomas obtinet. ibidem.
- Spei restituit desperantem Xauer. p.134. n.53
- Scriles Xau. precibus fecundantur. p.303. n.52.

T

- T**anoris Regni situs & natura, p.227. n.57. Incolæ quales ibid. Tanoris
Regis inf. lxx conuersio. p.227. & seq. num.57. Hic à Gomezio ex-
mie iuuatur. p.228. & seq. n.58
- Tempestas à Xauerio prædicta. p.71. n.51
- Tempe

R E R V M.

- Tempestatem prædicit, Indiam petens Xauerius, p. 117. & 118. n. 39. Eius in illâ sensus interior, ibid. Eandem sedat & quomodo ibid. Aliam item prædicit Xauerius. p. 71. n. 51
- Tempestate sœua ex Iaponia rediens Xau. iactatur. p. 219. & seq. n. 49
- Theologia Iapon. p. 152. n. 5
- S. Thomas Apostolus, Oraculum S. Thomæ completum. p. 29. n. 25.
Vide Socotora.
- Trauancoris situs & natura. p. 54. n. 39. Regnum Trauancoris ad Christum adducit Xauerius. ibid.
- Trichenamalum Zeilani Insulæ ditio. p. 234. & seq. n. 61. Illius Rex & Bra-
chm. ad Christum accedunt. ibid.

V

- V**Accarum in Insula, excitatus ab Xaucro mortuus. p. 66. n. 47
- Vellius mercaror locuples prodigiosa prædictione vitæ commodæ & mortis bonæ à Xauerio edicta compensatur ob largitatem in pauperes, & aff. etum in Xau. p. 267. & seq. n. 23
- Venetia, petit Xau. granibus itineris laboribus. p. 3. n. 3
- Illic in nosocomio saniem vicerunt exugit. p. 4. n. 4
- Victoriam de Acenis pro concione longe absens Xauerius denuntiat. p. 116.
& seq. n. 38
- Virginitas Xauerij illibata. p. 344. & 345. n. 70. Insignia huius virtutis à
Xau. exhibita specimen ibid.
- Virtus, Quibus virtutibus in Iaponiam mittendos clarere oporteret. p. 181.
num. 28
- Vita Xau. ante Iulicam missionem. p. 2. n. 2. Quanta Xauerij vitæ aspe-
ritas in Ora piscaria. p. 46. n. 35. Quantæ de Cœlo voluptates. ibid.
- Puella ad vitam reuocatur. p. 168. & seq. n. 16
- Vlissipo, Vlissipone gesta ab Xauerio. p. 13. n. 12. Vlissipone soluit Xauer-
rius in Indiam. p. 14. n. 13

X

- X**Aca, Messias Iapon. p. 152. n. 5
- Xauerius, Ottus Xauerij educatio, indoles, studia litterarum. pag. 1.
num. 1. Parilius inititetur, vbi Doctoris Philosophi lauream tulit.
pag. 2. num. 1
- Vicentia, ægrotans sancti Hieronymi conspectu sanatur. pag. 4. n. 4

Z

- Z**Azzus summus apud Iaponios Pontifex. p. 155. n. 6. illius munus & po-
testas. ibid.
- Zelianum, In Zeilano Xauerij gesta. p. 121. & seq. n. 41

F I N I S.

